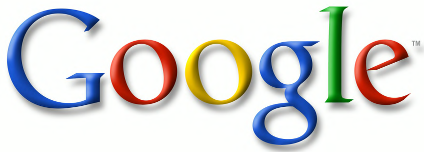

G.165. S. 10

INSTITVTIONVM MEDICINAE PRACTICAE

QVAS

AVDITORIBVS SVIS PRAELEGEBAT

IO. BAPT. BVRSERIVS

DE KANILFELD

VOLVMEN PRIMVM. PARS PRIMA.

DE FEBRIBVS.

PRAEMITTITVR COMMENTARIOLVM

DE

INFLAMMATIONE.

EDITIO NOVA.

LIPSIAE,

SVMTIBVS CASPARI FRITSCH,

MDCCXCVIII.

BIBLIOPOLA LIPSIENSIS
LECTORI SALVTEM.

Quorundam medicorum consilio ductus, operae pretium me facturum esse putaui, si has medicinae practicae institutiones, magno applausu vbique receptas, in Germania nostra magis diuulgarem illasque recudere eum in finem curarem, quo tirones medicae artis sibi facilius eas parare possent. Quod quidem inprimis praestantia hujus operis tum perspicuitate maxime se commendantis, tum sermonis elegantia et vbertate conspicui non tam suadere quam potius postulare videbatur. At facti fere poenituit, quum tertio ad nos misso volumine, ex praefatione Typographi Mediolanensis certiores fieremus, Auctorem harum institutionum nimis maturo fato ereptum esse. Ex abscessu dexteri renis, et vesicae quaquaversum scirrhis scatentium, adsitarumque partium vitiis, quibus iampridem laborabat, celerrima tabe confectus interiit XII. Kal. Ianuar. labentis anni MDCCLXXXIV. vix primum et sexagesimum annum agens. Tridenti in Cenomanis nobili loco natum eum FELIX PERGERVS *primum ad medicinae studium allexit, ejusdemque imbuit rudimentis. Patauium inde profectus in illustri Lyceo Auditor fuit: mox Bononiae, in qua tum medicinae Proceres florebant* LAGHIVS, AZZOGVIDIVS, LAVRENTIVS, BECCARIVS, *aliique, totum se scientiae naturae, et medicinae addixit; tantumque profecit, vt laudatus* BARTHOLOM. BECCARIVS, *qui eum alta mente, et optima voluntate praeditum nouerat, magnam de illo conceptam exspectationem habuerit. Quam porro nedum adaequasse, sed longe admodum vicisse in posterum comprobauit euentus. Idque centies* BECCARIVS *ipse testatus est,*

 postea-

postequam eodem cohortante apud Fauentinos in Aemilia medicinam facere aggressus, eo in munere tam praeclare se gessit, vt a Fauentinis non modo, quibuscum XX. ferme annos conjunctissime vixit, amplissimis stipendiis, ac ciuitate donatus sit; verum etiam in honore sit habitus a pluribus spectatissimis S. R. E. principibus, quos inter meminisse sat erit BARNIVM, CRESCENTIVM, SERRAM *Ferrariensis ditionis,* BOLOGNETTVM, *vtrumque* ODDIVM, STVPPANIVM, BORROMEVM *Aemiliae, vt appellant, de Latere Legatos; vtque ceteros silentio praeteream, Rom. Pontifices Max.* CLEMENTEM *XIII., et XIV., quorum alter eum laudibus, et priuilegiis exornauit, alter vero in Ferrariensi Athenaeo recens instaurato, scutatis septingentis constitutis, medicinae professorem designauit. Incredibile dictu est, quanta ad eum frequentia aegri vndique aduentantes, veluti ad oraculum adirent, et ni coram, saltem per epistolas e finitimis, dissitisque prouinciis opem aliquam implorarent, et quot eum etiam magni nominis medici consulerent. Crebris autem medicis lucubrationibus, librisque editis majorem in dies sibi nominis celebritatem comparauerat; quando* CAROLVS FIRMIANVS, M. THERESIAE AUG. *in Gallia Austriaca Transpadana Legatus, Ticinensis academiae studia e squalore, in quo jamdiu jacuerant, restituere cogitans (dignissima ejus virtutis cogitatio!), confestim* BVRSERIVM *Fauentia Ticinum honestis conditionibus conductum vocauit, eique chymiae, primum ibi inductae, tradendae, medicinae, vt ajunt, practicae e suggestu explanandae, simulque in nosocomio clinices Tironum commodo primo itidem exercendae prouinciam demandatam voluit. Quo successu, et quanta animi contentione tot injuncta sibi grauissima munia fuerit exsequutus, sane nemo vnus ignorat. Ista etenim ante omnium*

omnium oculos contigerunt, et viuunt adhuc testes locupletissimi, non ii tantum, quibus arcanos medicinae fontes aperuit, quique e longinquis regionibus confluebant, vt eum audirent, quam ipsimet eius in disciplinis tradendis Sodales clarissimi, qui eum mirifice coluerunt ob singularem doctrinam, honestatem morum, animi candorem, suauitatemque sermonis. Testes item medici Ticinenses, a quibus sponte in eorum Collegium honoris caussa est cooptatus; testes vniuersa Ciuitas et Prouincia; testes denique omnium amplissimi hactenus ab eo editae de febribus, et morbis doctissimae Institutiones. Decennio, quo huic publice docendi muneri praefuit, tertium adlectus est omnium consensu moderandi Gymnasii Rector, ad cujus incrementum, et gloriam non minus contulit studii, quam vigilantiae ad discipulos in officio prudentissime continendos. Hinc plurimum gratiae iniit apud omnes, et praesertim ab Insubrica Praefectura, atque a supremis rei litterariae curatoribus. Ad cujus laudes amplificandas accessit tandem, quod Augustissima M. THERESIA *illius fidei, probataeque virtuti concredita voluerit duo cara capita,* FERDINANDVM *nempe F.,* et M. BEATRICEM ATESTIAM, *par conjugum rarissimi exempli. Quare Mediolanum diuertens putauit in lucro esse, ab illo sibi jucundissimo musarum domicilio discedere (vbi magnum sui reliquit desiderium), vt valetudinis optimorum Principum tuendae honorifica munia obeunda susciperet. Neque profecto de vlla alia re magis anxius deinceps fuit, quam de eorum incolumitate, et salute. Et quamuis ne minima in eo quidem desideraretur diligentia, quandoque tamen subverebatur, ne sibi deesse videretur. Ideo nec vigiliis, neque vllis, qui ad optatum hunc finem conducerent, laboribus pepercit; etiamsi parum firma vteretur valetudine.*

Officii sui adimplendi solicitudo tum maxime enituit, quum REGIAM SOBOLEM *ab eo seruatam amantissimi* PARENTES *gratulati sunt, idque honorificentissimis verbis, gratique erga eum animi significationibus saepius testati sunt. Septennium in aula traduxit suis heris apprime carus, summis et infimis acceptus. Ast mors, quam nemo euadit, ipsum quoque inuida de medio tulit, qui tot ei palmas praeripuerat. Eius funus obortis lacrymis, quibus nihil sane splendidius, ac laudabilius memoriae illius accidere poterat, verae indolis regiae Principes ipsi paullo ante commemorati sunt prosecuti. Iacturam tanti viri nemo non sensit in Ciuitate; etenim doctrinae laude, qua plurimum valuit, haud amplius excelluit, quam oris, sermonisque comitate, atque vrbanitatis officiis, ita vt ad deuinciendos sibi omnium animos factus vere a natura videretur. Dolorem leuare in communi luctu vnice potest, quod tertii voluminis editor spem nobis fecit, ea, quae in promtu sunt Cl. Auctoris, de morbis pectoris, et imi ventris volumina nobiscum communicandi. Primo fortasse intuitu, vt Typographus Mediolanensis refert, non ita elaborata, et perfecta eadem Lectori videbuntur, vt ad amussim respondeant superioribus libris, quos viuens Auctor, dum adhuc sub praelo essent, nouis identidem animaduersionibus locupletare solebat; verum nisi ea omnia, quae secum forte animo reputauerat Auctor, exhibuerint, optimis certe doctrinis, et praeceptis eadem referta erunt, eumdemque lucidum ordinem exhibebunt, vt quilibet ex iis vberes fructus colligere facile queat.*

Lipsiae nundinis auctumnalibus A. MDCCLXXXVI.

LECTORI.

LECTORI.

Non temere, nec inconſulto Medicina diducta eſt in *Theoreticam*, et *Practicam*, quarum prior ea omnia, quae praeſciri debent, opportuniſſime docet, totiuſque diſciplinae veluti fundamenta jacit; altera vniuerſam prope artem complectitur, et quodammodo aedificii ipſius molem exſtruit, et complet. Etenim Theoretica penitus tota verſatur in anatome, phyſiologia, pathologia, ſemeiotica, hygiene, et therapeutice generali tradenda, atque explicanda, non omiſſa medicamentorum omnium, quae e tribus Naturae regnis promuntur, ordinata, diligentique recenſione. Quia vero prima artis rudimenta ipſa pertractat, et Tironibus, antequam ad Practicam euehantur, in quauis bene conſtituta ſtudiorum vniuerſitate exponi ſolet, *Inſtitutionum* etiam *Medicarum* nomen apud pleroſque obtinuit. Haec praecedat, vt patet, neceſſe omnino eſt; ſequatur vero altera. Quis enim morbum, eius cauſſas, effectuſque

mente assequi poterit, aut opportunis adjumentis corpus integrum seruare, aut labefactatum restituere, de quibus omnibus in Practica proprie agitur, nisi fabricam, et constructionem hominis viuentis, et sani, facultates, vires, actiones, functionesque naturales prius cognouerit; nisi salubria, et insalubria distinxerit, et demum, quibus signis secunda, atque aduersa valetudo internoscatur, quibusque auxiliis vtraque egeat, prope didicerit? His enim rite praecognitis, planior, certiorque patet aditus ad vtiliorem, potioremque Medicinae partem, quae Practica audit, quaeque singulorum morborum historiam, et naturam ob oculos ponit, multiplicem eorum originem expendit, signa peculiaria, et propria cujusque cum diagnostica, tum prognostica commemorat, singulares elicit, quas vocant, indicationes, et quae vnicuique conuenientior curatio sit, ratione, atque experientia duce perquirit, et prudenter decernit, vt sic duplici officio tuendae scilicet, et restituendae valetudinis, quoad fieri potest, accuratissime satis fiat. Haec dein ad aegrotos ipsos translata, quando suam iis adhibet opem, clinica tum appellatur, cui tres aliae quasi administrae subseruiunt, Diaetetice nimirum, Chirurgice, et Pharmaceutice, prout victu, aut manu, aut medicamentis vtendum ei est. Ex duabus itaque illis Medicinae partibus cum posteriorem tradere mihi constitutum sit, exordiar a Febribus, communissimo videlicet morbi genere, et maxime obuio, quod non modo per se homines saepissime corripit, verum cum aliis etiam malis bene

bene multis consociari consueuit. Rem equidem magnam, et perdifficilem mihi sumo, fortasse inconsiderate nimis, nec satis prospiciens, *nostri quid valeant humeri, quid ferre recusent;* cum in tota hac Medicinae Practicae amplissima prouincia nulla ferme alia res exstet, quae plane aut obscurior, aut implicatior ista sit; quod iam ab eo tempore, quo primum adhuc adolescens medicinam exercere coepi, non modo sensi, sed ex vsu etiam ipso comprobaui. Nam quo plures auctores, qui de febribus scripserant, consulebam, eo majoribus, densioribusque tenebris pene inuoluebar; adeo discordes, pugnantesque in statuendis plerumque earum notis, caussis, et curationibus mihi videbantur. Nec deerant praeterea, qui omnes, easque permultas febres, quales reapse existunt, ad pauca quaedam genera contrahere nitebantur, dum contra alii ad multo plura extendebant, multifariam eas diuidentes, et subdiuidentes, ita vt non leue negotium tot partitionibus mihi facesserent. Nam si primos sequi volebam, illud maxime obstabat, quod experientia iam compereram, paucis omnino generibus febres omnes, quas Clinicis in dies videre contingit, comprehendi non posse, cum reuera non paucae mihi occurrerent, quas, etsi natura, et symptomatibus discretae essent, confundi vna oporteret, si hujusmodi divisionibus ex solo arbitratu profectis standum fuisset. Quare consequebatur, vt ad alteros me conuerterem, eorumque amplecterer partes; sed, ne quid praetermittam, subuerebar tamen, ne non diuisiones ab iis excogitatae, et traditae plu-

res essent, quam naturae consonum foret, aut plus subtilitatis, quam veri haberent. Hinc vehementer ambigebam, quo mihi consistendum esset. Accidebat etiam non raro, vt vno, eodemque nomine descriptas inuenirem febres, quae inter se collatae, comparataeque ita discreparent, quam quae maxime; et contra vnam, ipsissimamque febrim, vt ex descriptione, symptomatibusque liquebat, diuersis saepe, et variis nominibus a scriptoribus insignitam. Haec, atque alia ejusmodi profecto faciebant, vt quotidie nouae mihi caussae essent, quo minus e dubiis, incertisque hujusmodi vadis emergere possem. Non tamen hic animo cecidi. Spem enim omnem, quae mihi supererat, in eo locaui, et posui, vt libros omnes de febribus agentes, qui subinde a doctissimis viris ederentur, quotquot possem, vndique conquirerem, legerem, et perlegerem; et quibus in rebus consentirent, quibusque nequaquam, assidue adnotarem, caussasque peruestigarem, cur, vbi discordes videbantur, in contrarias iuissent sententias. Continuato ad annos aliquot improbo, pene dixerim, hujusmodi labore, mecum deinde constitui singula aliorum de febribus cogitata, et commenta ad lydium quasi lapidem experientiae reuocare, atque expendere, vt quaenam earum propius vero accederent, quaenam ab eodem longius aberrarent, luculenter appareret. Quidquid igitur multorum annorum studio, meditatione, atque vsu mihi constitit, aut rectius his de rebus visum est, id omne, qualecumque

demum

demum fit, hoc volumine comprehenditur, in Tironum, dicerem, commodum, nisi arrogantius id dictum existimarem. Neque pluribus verbis vtar, vt, quid ego in eo praestiterim, significem. Cuicumque liberum esto judicare, postquam totum legerit. Cur enim aliis id non liceat, quod mihi licere vbique arbitratus sum? Non patiar tamen, pauca quaedam, quibus apud lectores de non nullis me purgem, desiderari, ne prorsus mei oblitus videar. Itaque nolim mihi vitio vertatur, quod praecipuas febrium diuisiones, et differentias a veteribus mutuatus sim, etsi non ab omnibus hodie probentur; nam si ab illis medicinae proceribus procul discessissem, mihi sane a natura ipsa, quam illi proximius sequuti sunt, desciscere visus essem. Quod ad nomina attinet, ea plerumque retinui, quae jamdiu vsu recepta sunt, atque in ore plerorumque medicorum a multis jam seculis versantur; nec nouis locum dedi, nisi vti synonymis, aut ad nouas res, nouosue morbos indicandos necessariis, et quidem eo consilio, vt quae inter nos, et majores illos conjunctio, et affinitas intercedere debet, nominum mutatione nequaquam dissolueretur. Synonyma autem vbique, quando aliqua febris nominibus variis nuncupari visa est, adiicere optimum duxi, ne diversa denominatio auctores legentibus errandi caussa esset: sed in eorum delectu, et recensione malui meo, quam aliorum iudicio vti, quia saepenumero perspexi, aut perfunctorie, aut perperam a plerisque quaesita, et posita. Potuissem, fateor,

fateor, quaedam febrium genera missa facere, tamquam ad aliquod aliud genus specierum instar facile reuocanda, sed satius mihi visum est aliquid consuetudini dare, quam nimio genera reformandi studio molestiam tironibus, aut difficultatem augere. Quoties tamen sine vllo eorum taedio, aut vlla rerum perturbatione licuit sub vnum veluti caput febres aliquas, quasi eiusdem stipitis ramos, redigere, libentissime id quidem feci, aut saltem, quo modo, et quando fieri posset, subindicaui. Nullius porro me sectae tradidi in potestatem, nec vnquam valde solicitus fui, doctrinae, aut dogmata vnde essent, sed quaenam essent, et qua probabilitate fulcirentur. Cumque discipulorum praesertim institutio, atque exercitatio curanda mihi fuerit, nemo, vt spero, mirabitur, me quandoque paullo minutius quaedam persecutum esse, quae theoreticis studiis persunctos non ignorare oporteret; nam etsi eos, antequam ad medicinam practicam aggrediantur, egregie illis institutos, et praemunitos (quod legibus prudentissime cautum est) et velim, et reputem; tamen non nulla esse veri, et doctrinae quasi semina sum ratus, quae iterato in mentem reuocari, atque altius animo defigi nunquam inutile videatur. Fortasse quibusdam ipse videbor plus temporis, verborumque, quam par erat, in aetiologiis exponendis, aut dijudicandis quaestionibus impendisse, aut paullo liberius, quam deceat, in sententiis ferendis me gessisse, sed aliquid dandum, concedendumque est loco, tempori, et consuetudini, et

prae-

praelegentis professorio muneri, a quo, quid sentiat ipse, quid statuat, quid judicet, auditores iure prope suo non modo petunt, sed etiam efflagitant: quamquam id raro, et parce factum a nobis sit, et tum solum, cum res obscurae, et difficilis indaginis se se obtulerunt, de quibus exercitationis caussa aliquando disceptare nec inutile, nec *injucundum* adolescentibus existimauimus, *vt scilicet*, qua ratione, et ordine incedendum, quibusque argumentationibus vtendum sit ad caussas ab effectibus deducendas, diuinandasque, aut nodos quaestionum soluendos, exemplo aliquo edoceantur. Medicamenta vbique quam plurima in singulis curationibus tam simplicia, quam composita commemorauimus, ne in summa auxiliorum, quibus hodie medendi ars abundat, vbertate egeni atque inopes videremur, aut necessariis adjumentis, siue armis destituti, quibus hostes transfoderentur. Monitos tamen tirones velim, ne sibi persuadeant, me in illis enumerandis, et proponendis aliquanto longiorem fuisse, vt cuncta semper, aut promiscue adhiberi debeant, quasi ex eorum numero ego essem, qui ita aegros remediorum copia, et frequentia assidue onerant, vt nullam pene ipsis, nec naturae quietem relinquant. Hanc enim pharmacorum cujusque generis siue profusionem, siue abusum semper reprobare, et vitare consueui, paucis, sed lectissimis contentus, naturaeque viribus maxime confisus. Scio equidem aeque vitiosum esse tam penuria auxiliorum, vbi in primis cum morbo decertandum valide est, laborare, quam

nimia

nimia eorum copia, atque exceſſu delinquere, quaſi natura, cui major curationum pars debetur, nihil per ſe efficere poſſet; quorum vitiorum alterutrum perſaepe in iuuenes medicos cadit. Quamobrem cum veri, et peritiſſimi medici ab empiricis, et circulatoribus diſtinguantur, morborum, et cauſſarum diagnoſi et pro earum varietate, indicationumque ratione modo iſto, modo illo remedii genere indigeant, opportuneque vti norint, ideo praeſtantiora tironibus in promtu eſſe volui, quae vel ab auctoribus probatiſſimis ad quamlibet febrim, et ſingula ejuſdem ſymptomata propoſita ſunt, aut a me opportuniora reputantur. Sic quiſque initio morbi, ejuſque cauſſarum examine poterit ex multis pauca quaedam ſeligere in ſuos vſus, aut ab omnibus temperare, atque abſtinere, et quodammodo conquieſcere, vbi vitae vires morbo ſubigendo pares eſſe deprehenderit. Formulas, ſiue compoſitiones medicamentorum, quod alias multi faciunt, non addidi multis de cauſſis, ſed praecipue, ne juuenes medicinae ſtudioſi plus operae formulis exſcribendis, et memoriae mandandis adhibeant, quam cognoſcendis morbis, eruendiſque ſingularibus indicationibus, ſine quibus empiricorum more, quod turpiſſimum, et ſummopere noxium judico, medicinam facerent. Verum enim, rationalemque medicum oportet indicationibus mature, et ſcite praefinitis ſimplicia medicamenta prudenter accommodare, aut, ſi compoſitis opus ei ſit, talia conjungere, et commiſcere, quae non ſolum peculiari morbo, ejuſ-

que

que caussis, verum etiam aetati, temperamento, sexui, regioni, anni tempori, aliisque circumstantiis conueniant; neque istud difficillimum erit ipsis, si medicamentorum naturas, et vires, atque formulas conscribendi, formandique praecepta, quae omnia in therapeutice generali, aut pharmaceutice tradi solent, aut certe deberent, probe memoria teneant. Quod si exemplis aliorum velint etiam instrui, atque adiuuari, aut suas formulas ad eorum exempla conficere, non deerunt apud doctissimos scriptores tam veteres, quam recentiores, qui de hisce rebus praecepta tulerunt, aut suis operibus propria formulas adjunxerunt, elegantissimae compositiones, quas consulant, atque imitentur. Nonnullas tamen ex aliorum libris desumtas interdum, fateor, protuli, adjecique, at tum praecipue, cum mentio alicujus medicamenti vniuersim laudati facta a nobis est, ne tirones eas aliunde magno incommodo sibi conquirere cogantur. Stilum, si quaeras, planum, facilem, perspicuum vbique praetuli sublimi, diserto, et figurato, quem semper ab adolescentium institutione alienissimum putaui. Hinc sententiarum ornamenta, quae ad aures tantummodo oblectandas facta videntur, oratoribus sine inuidia prorsus reliqui; quoniam plerumque, vbi artes, et disciplinae expetuntur, *ornari res ipsa negat, contenta doceri.* Illud vero dumtaxat cordi mihi fuit, vt barbara illa vetus, et communis loquendi licentia, quae in scholasticis disceptationibus olim locum habebat, quoad a nobis fieri potuit, exularet. Non tamen a vocibus quibus-

dam,

dam, aut dicendi formulis, quae vniuersim iam probantur, aut artis ipsius propriae sunt, etsi minus latinis abstinui, nec a nouis omnino, quamvis barbaris vnquam abhorrui, cum de rebus novis, aut recens inuentis loqui necesse fuit. Nolui enim, vt purioris sermonis studiosissimus viderer, illos imitari, qui, ne Latii fines transcendant, plerumque obscuri admodum fiunt, aut verborum ambagibus sic euagantur, vt auditoribus stomachum moueant. Haec habebam, quae beneuolum lectorem admonerem. Vnum superest, vt studia nostra, quaecunque fuerint, aequi, obsecro, bonique faciat, et consulat.

INDEX.

Febris

DE

DE INFLAMMATIONE COMMENTARIOLVM.

I. Non paucos equidem fore praeuideo, qui, cum primum ex iis, quae praefatus sum, non obſcure compererint, nemini vnquam licere ad Medicinae Practicae diſciplinam ſe applicare, niſi prius in *Inſtitutionibus medicis* multum operae, et ſtudii collocauerit, continuo dicturi ſint, ſuperuacaneum omnino, ſi non inutilem, dum de Inflammatione diſſerere inſtituo, a me ſuſcipi laborem; quod in ea Inſtitutionum parte, cui nomen *Pathologia* eſt, vt aliorum morborum, et ſymptomatum, ſic Inflammationis etiam natura, cauſſae, effectus, et differentiae jam ſatis et exponi, et deſcribi ſoleant.

II. Quae res etſi a me neque ignorari, neque vllo negari modo queat: illi tamen animaduertant velim, de his quidem cunctis Pathologos agere conſueuiſſe, ſed breui adeo, preſſoque ſermone, vt non modo multa, quae ceteroquin ſunt Clinico ſcitu neceſſaria, ſilentio praetereant, ſed etiam vniuerſam curationis rationem omittant. Neque vitio id vertendum Pathologiae, ipſi profecto intelligent, ſi ea ſuos intra limites ſe continere debeat, et nihil ſibi arroget, quod ad Medicinam Practicam aequiſſimo jure *) tantum pertineat.

III. Ne

*) Pathologia proprie dicta differt non parum a Medicina Practica, ſiue Praxi, vt ajunt, Medica. Nam *Praxis medica* tam a BOERHAAVIO (*De cogn. et curand. morb. Prolegom.*

III. Ne igitur Tirones, quorum caussa haec scribo, audito Inflammationis verbo, cujus saepe in febribus, aliisque morbis pertractandis mentio mihi facienda est, nouitate quasi perculsi haereant, non satis gnari, quam late ea pateat, quantum discriminis afferat, quorsum inclinet, quos exitus habeat, et qua demum ratione imminens praecaveri, aut praesens tolli possit; non modo vtile, sed necessarium duxi, antequam ad febrium recensionem descendam, generatim de *Inflammatione*, quemadmodum Medicum Practicum decet, aliquanto plenius, fusiusque disputare. Sic enim nulla illis occasio, qua confundantur, supererit; mihi vero nulla caussa, cur deinceps hac super re molestissimis repetitionibus conterere tempus debeam.

IV. Itaque eo ipso seruato ordine, quo singuli morbi a Clinicis explicantur, initium faciam a nomine, et natura inflammationis; prolatisque breviter tam veterum, quam recentium scriptorum praecipuis de ea cogitationibus, consistam in illa sententia, quae mihi probabilior videbitur. Hinc euolutis, quantum per me licet, ejus effectis, indicatisque caussis remotioribus, et antecedentibus, vtpote minus controuersis, ad multiplices differentias

tias

gom. §. 2.), quam ab HAENIO ejus discipulo (*Proleg. Praelect. Haën. in Herm. Boerhaav. Patholog. pag.* 7. §. 2. *Vienn.* 1779) est *ea Disciplinae Medicae pars, quae docet morbum in ipso aegroto praesentem detegere, curareque detectum.* Contra Pathologia etiam peculiaris, et ne illa quidem diffusior, ampliorque FERNELII, septem nimirum libris comprehensa, quanquam singularium morborum persequatur naturam, nullum tamen verbum facit de eorumdem curatione. Non igitur satis assequor, cur non nulli Boerhaaviani hodie Pathologiam cum Praxi Medica vnam, eamdemque rem putent, atque habeant.

tias constituendas progrediar; nec praetermittam, prout res postulabit, significare, quos exitus siue bonos, siue malos habeat, quibusque notis omnia internosci possint. Postremo indicationes quas vocant, adjiciam, quarum ductu curatio institui, atque instrumenta ad id apta opportune, et rite adhiberi queant.

V. Quando aliqua corporis pars praeter naturam intensius calet, rubet, tenditur, tumet, dolet, et molesta quadam pulsatione intus quasi pertunditur, ea tum *inflammari*, siue incendi dicitur; quod similia ferme patiatur iis, quae ab igne gignuntur. Quare, vbi omnia haec, aut pleraque conueniunt, morbum plane efficiunt, quem *Inflammationem* nostri, Graeci vero Φλεγμονὴν *) vocant. Cujus caussam proximam obscuram admodum, et paene reconditam esse, argumento non leui erit vel ipsa inter scriptores opinionum dissensio. *Phlegmone.*

VI. Atque vt ab antiquissimis exordiar Medicinae Proceribus, pauca omnino apud HIPPOCRATEM inuenio, quae ad inflammationem, ejusque genesin respiciant. Locus autem, in quo paullo clarius, si vllibi vnquam, de inflammationis ortu, et ratione loquitur, est in libro *de Capitis vulneribus* a), vbi ait: *partes vlcus ambientes inflammantur, ac intumescunt propter sanguinis influxionem.* Discipuli vero ejus ab institutore suo paullulum recedentes, quasi *sanguinis influxionem*, quam ille assumserat, obliti essent, aut non satis eam esse crederent, inflammationem gigni docuere, *si fluxio multa, et acris* aliquam partem inuaserit, *manseritque acris, et glutinosa* b), itemque, si *pituitosa et multa, ac*

 lenta

*) Φλεγμονὴ ducitur a verbo Φλεγμαίνειν, id est *inflammari.*
a) *N.* 18. *ed. Marinell.* b) *Libr. de glandul. n.* 5.

lenta etiam *fuerit fluxio c*). Denique de iis, qua ruptam venam intra pectus, si febris superueneri aut peccatum in potu, aut venere aliquo mod fuerit, subsequuntur, alibi *d*) differentes, alian explicandae inflammationis rationem iniuerunt quae est huiusmodi: *Caro sauciata subresiccatur, e subcalescit, et humiditatem in se ipsam a vicinis tum venis, tum carnibus trahit. Vbi autem attraxerit, intumescit, et inflammatur, et dolorem exhibet etc.* Ex quibus plane liquere arbitror, non modo sanguinis ipsius, verum etiam cuiusque humoris acris, et glutinosi, aut pituitosi, et lenti copiosiorem influxum, imo attractionem quoque humiditatis e vicinis partibus caussam inflammationis priscis illis temporibus habitam fuisse.

VII. Sed alia omnino fuit opinio ERASISTRATO cum antiquitate, quoniam certe vixit Seleuci Nicanoris aeuo, tum medicinae scientia percelebri. Is inflammationem oriri existimauit, motumque per eam cieri, qualis in febre est, quando *sanguis in eas venas, quae spiritui accommodatae sunt*, transfunderetur *e*). Spiritus autem contineri olim credebatur in iis venis, quas nos arterias vocamus. Cum enim hae in cadaueribus plerumque vacuae deprehendantur, pronum fuit eas spiritui continendo dicatas existimare; et si quando sanguine scatere inuentae sunt, protinus conclusum est, sanguinem in alienas vias irruisse, ideoque inflammationem excitasse, qualem Boerhaaviani hodie *per errorem loci* fieri dicerent.

VIII.

c) *Ib. n. 6.* *d*) *Lib.* I. *de morb. n.* II.

e) C. CELS. *de Medicin. l.* I. *in praefat. p.* 5. *ed. Cominian.*

VIII. Poſt hos GALENVS *f*), ORIBASIVS *g*), AETIVS *h*), PAVLVS AEGINETA *i*), et cum his reliqui principes Galenicorum *l*), inflammationem paullo altius rimati, eam conſtituendam duxerunt in ſanguine calidiore copioſius ad aliquam partem confluente, et vaſa ita opplente, vt roris inſtar guttatim ex iis exſudet, atque hinc in vacua ſpatia vehementer illapſus omnia loca, quae in circumpoſita carne ſunt, occupet, vrgeatque. Imo non nemo addidit *m*), morbum inualeſcere, et incrementa accipere, quando *id, quod eſt in loco affecto, incipit putreſcere, caloremque praeter naturam invehit.* Hinc facile ſibi perſuadebant, aſſequi poſſe,

f) *Method. med. l. X. cap. VI.* vbi ita ſcriptum reliquit: „cujuſmodi autem ſit phlegmones affectus, tum in libro „de inaequali intemperie, tum vero in eo, qui de tumori„bus praeter naturam eſt inſcriptus, docuimus. Ad„monuiſſe tamen et nunc te non ſit inutile. Cum ſanguis „calidus copioſior in aliquam animalis partem procubuit, „majora ejus vaſa protinus extenduntur, vtpote abundan„tiae continendae non ſufficientia, ab his deinceps, quae „minora ſunt. Mox vbi nec in iis ſatis continetur, ex„ſudat foras in ea ampla ſpatia, quae inter vaſa ſunt, ſic „vt etiam omnia, quae in compoſita carne habentur, loca „occupet. Atque haec quidem eſt phlegmones affectio.

Et *lib. XIV. cap.* 2. vbi ita ſubdit: „cum ſanguis co„pioſius in aliquam partem procubuit, ſic vt ab ejus par„ticulae vaſis nequeat contineri, exilitque aliquid inſtar „roris ex ipſis vaſis in ea muſculorum ſpatia, quae ſimilari„bus corporibus, ex quibus componuntur, interueniunt, „vtique tumor ex plenitudine oritur; cui ſuccedit cutis „tenſio, et in alta carne cum pulſu dolor, et tangenti „renixus quidam, et rubor, et calor, ipſa nimirum cute „ea, quae ſubjecta ſibi caro patitur, ſentiente. Similis „jam dicto et in viſceribus affectus etc. Et *ad Glaucon. l.* 2. *cap.* 1.

g) *Synopſ. l. VIII. c.* 24. *h*) *Tetrabibl. IV. ſerm.* 2. *c.* 31. *i*) *De re med. l. IV. c.* 17. *l*) FERNEL. *Pathol. l. VII. cap.* 2. RIVER. *Prax. med. l.* 1. *cap. XI.* SENNERT. *Med. Pract. l. V. P. I. cap. V. et reliqui.* *m*) ORIBAS. *l. c.*

vnde calor, rubor, dolor, tumor, aliaque phae nomena orirentur. Illud tamen, ni fallor, non satis intellexerunt, quam ob rem sanguis in affectum locum vberius influeret; vel si intellexerint non satis perspicue, et distincte ab iis propositum descriptumque fuisse, dixerim.

IX. Praeterea cum animaduertissent, inflammationem modo repente, et cito, modo sensim, et lente enasci: alterum *per fluxionem*, alterum *per congestionem* fieri reputarunt. Deinde prout sanguis vel purus, vel sincerus, vel aliis admixtus humoribus esset, varias etiam inflammationis differentias constituerunt. Ideo a sanguine puro *phlegmonen exquisitam*, ab eodem cum bile, aut pituita, aut melancholia conjuncto *phlegmonen erysipelatodem*, *oedematodem*, *aut scirrhodem* dimanare rati sunt: contra vero, si bilis, aut pituita, aut melancholia sanguinem, siue cruorem proprie dictum excederet, eoque modo, quem exposuimus, inflammationem faceret, *erysipelas*, vel *oedema*, vel *scirrhum phlegmonodia*, siue *inflammatoria*, non phlegmonen, procreari.

X. At succedente Chymicorum secta, WILLISIVS *n*), qui, cum illa inclaresceret, floruit, aliter explicationem inflammationis aggressus est. Si tamen ejus opinio recte perpendatur, continuo apparet, eum vix, ac ne vix quidem a GALENICORVM documentis dissentire. Ipse enim sanguinem assumit *febriliter* ita *efferuescentem*, vt aegre ob

Orgasmus. ὀργασμὸν partis alicujus minora vascula trajiciat, imo in iis haerens obstructionem primo, deinde aggestus, atque e vasis effusus phlegmonen pariat. Monet autem, duo requiri ad efficiendam inflammationem, sanguinis nempe feruorem, et vasorum minorum obstructionem vna concurrentem; si alter-

n) *Pharmacop. Ration. P.* 2. *sect.* 1. *cap. VIII.*

alterutrum deficiat, neutrum fufficere ad eam inducendam, idque opportunis, accommodatifque exemplis illuftrat.

XI. A Galenicis paullo longius difceffit WILLISII aequalis, eidemque fectae addictus SYLVIVS DE LE BOE, qui etfi fanguinem non folum in vafis capillaribus, verum etiam cum GALENO in adjacentium partium fpatiis inclufum ftagnantemque, aut etiam extra proprias vias effufum ponat; *fponte* tamen, et *mox* eum *excandefcere et caloris fenfum moleftum in parte fenfili*, et proinde inflammationem ciere autumat, *quatenus ex ipfo fanguine in vafis fuis valde diftentis, partibufue quibufuis aliis fubfiftente, hoc eft, ftagnante mox incipiunt euanefcere partes fpirituofae, magifque volatiles, ac fubtiles tum acidas, tum falinas* (alkalinas nimirum) *temperare folitae; vnde vtraeque acriores factae acrius in fe mutuo infurgunt, efferuefcentiamque ob partes fanguinis oleofas praefentes* (vtpote phlogifto fcatentes) *calidam excitant o*). Hinc patet, *ftafin* fanguinis, ejufque feruorem a SYLVIO quidem exigi, vt inflammatio fiat, fed fimul expofci, vt *ftafis* antecedat, non vero fubfequatur; contra profecto quam GALENICIS, et WILLISIO ipfi vifum eft. Propius tamen ad Galenicos accedit, quando ab efferuefcente fanguine calorem, atque inflammationem proficifci contendit: nam illi, dum ab eo calidiore inflammationem, et ab eodem deinde ftagnante, et putrefcente caloris augmentum repetunt, non re, fed verbis, atque explicationis modo a SYLVIO difcrepare videntur.

XII. Nunc vero nullo modo reticendum eft, quid de inflammatione fenferit ETTMVLLERVS, ratione temporis, et celebritate doctrinae prioribus

o) *Prax. Med. L. 2. cap. 40. §. XIV. et XV.*

bus illis proximus, et chymica scientia aeque conspicuus. Etenim duas de ejus natura sententias diuersis, vt arbitror, temporibus protulit, vtrasque dignas, quae a nobis paullo accuratius, diffusiusque referantur. In priore calor auctus, veluti praecipuus inflammationis effectus, proponitur: sed vt ejusmodi caloris incrementum quale sit, vndeque excitetur, comprehendi possit, disquirit primo, vndenam sit calor naturalis corporis viui, et animati, eumque esse affirmat ab *acido volatili spirituoso temperato*, dum existit in suo *statu naturali, seu oleoso, et concitatiori motu* agit in *compar suum Alcali*. Ex mutua igitur eorum inter se actione statuit calorem naturalem profluere. At intensioris illius caloris, qui praeter naturam in inflammationibus euoluitur, aliam omnino rationem esse. Spiritui enim *influo*, aut *insito* vehementius in motum actis, siue ambobus veluti congredientibus acceptum refert. Atque vt rem clarius proponat, exemplo vtitur vulgatissimo, quod ab HELMONTIO mutuatur. *Ponamus*, inquit, *spinam digito infixam, cujus occasione excitatur dolor; hinc aestus, rubor, et denique sequitur tumor. Spina non est calida: igitur ne superuenientis intemperiei erit caussa efficiens formalis, sed saltem occasionalis, et ratione laesionis tantum intemperiem calidam post se trahit; ratione doloris concitatius mouendo spiritum influum ad partem affectam tam per neruos, quam per vasa; ex cujus cum insito* (spiritu) *motu concitatiori, et quasi collisione tam aciditas antea occulta, fit manifesta, quam calor ante temperatus, fit intensior, et praeternaturalis. Talem autem spinam in omni calore aucto, et inflammatione partium deprehendimus: talis spina est, e. g., in grumo lactis in mammis coagulati; talis spina est acidum istud in pleuritide, quod pungit pleuram, et pulmonum alteram partem affligit, cujus vellicationis*

licationis occasione inflammatio, et suppuratio earum partium superuenit. Talis spina est in ictu apum etc. in pulvisculo in oculos illapso, in acido varioloso ophthalmiam excitante, atque in multis aliis ejusmodi *p*).

XIII. Quare non dubitat decernere, *sanguinis coaceruationem* in tumore phlegmonode accipiendam esse, *vt Symptôma superueniens*, non vt *caussam ardoris.* Nam, inquit, *propter dolorem stringuntur fibrae, arctantur venae, impeditur reditus humorum, unde stagnatio, et sic tandem superuenit tumor sanguineus, et inflammatio. Hinc euulsa spina cessat omnis inflammatio, et dolor.* Et paullo post subjicit: *ergo caussa tumoris non est sanguis, sed irritatio dolorosa, seu spina, quae in caussa interna semper est acidum partibus corporis extra ventriculum hostile, et quod in spiritu insito motum concitatiorem facit, quo ipso spiritus ante temperati, fiunt intemperati, et aciditas antea quoque temperata, fit intemperata, et manifesta.*

XIV. Quam igitur alii sanguinis congestionem, aut stasin, vasorumque obstructionem, veluti proximam inflammationis caussam habent, ETTMVLLERVS in sua hac prima de inflammationis origine, et natura disquisitione, tamquam effectum caussae inflammationis, atque adeo inflammationi superuenientem tantummodo considerandam esse censet. Caussam vero omnem, et, vti ajunt, proximam in *spina infixa*, id est, in acri quodam principio, quod sensibilitatem alicujus partis afficiat, sitam esse statuit. Nam excitato doloris sensu, *spiritus influus*, nempe, vt ego interpretor, nerveus, atque ipsemet sanguis vndique illuc allicitur; et

p) *Inst. Med. Therap. sect.* III. *oper. omn. T.* I. *P.* I. *p.* 413.

et confluit. Sed simul *spiritus insitus*, siue vt sermone vtar hodiernis auribus magis accommodato, *vis irritabilitatis* vasorum, fibrarumque omnium *elasticitas* ad motum, actionemque adiguntur. Ex mutuo ejusmodi nisu, et renisu, siue conflictu, et *collisione* calor, aestusque consequitur. Praeterea neruis dolore affectis, et fibris muscularibus vehementer irritatis spasmi, siue contractiones insolitae, et tonicae in parte laborante oriuntur, quibus sanguinis cursus, et praesertim reditus per venas non modo difficilior redditur, verum etiam interdum penitus intercipitur. Hinc ejus mora, congestio, tumor, tensio, ruborque partis inflammatae facile deducuntur. Atque haec est summa, vt mihi videtur, primae cl. auctoris de inflammatione sententiae.

XV. Nunc ad alteram progredior. In hac vero, contra ac supra censuit, omnino opinatur, tumores, *qui vocantur inflammationes*, a congestione, et coaceruatione sanguinis *in vasis capillaribus venosis, et partium spatiolis* haerentis, ibique mox excandescentis, et *molestum doloris sensum in parte quadam* sensili excitantis esse *q*) deriuandos. Congeri autem, et coaceruari sanguinem ex eo putat, quod sanguinis plus influat per arterias, quam per venas recipi, reuehique possit. *Caussa* igitur *materialis proxima* inflammationis hoc loco ab eodem dicitur *sanguis collectus, et stagnans in parte quadam ob impeditum suum ex arteriis in venas refluxum ita, vt plus influat, quam refluere valeat per venas.* Quot modis porro refluxus iste per venas retardari, inhiberique soleat, diligentissime ipse inquirit, et explanat. Deinde ad praecipua, et propria inflammationis

q) *Oper. med. T. 2. P. 1. Colleg. Practic. sect. XVIII. p.* 595.

mationis phaenomena, calorem videlicet, ruborem, tumorem, et dolorem se conuertit, eaque sic explicare conatur: *Cum sanguis, qui dat inflammationem, sit materia rubra spirituosa, et calida, ergo calefaciet partes, et pars necessario exinde rubet; quia vero plus influit sanguinis, quam refluit, dum ita stagnat, et in parte haeret, necessario pars intumescit, et cum a tumore distendantur partes fibrosae, et hinc necessario excitabitur dolor, et consequenter inflammatio.* Demum in suppurationem, siue abscessum inflammationem verti tum dicit, cum stagnans sanguis corruptionem subeat; quemadmodum paullatim id fieri consueuit. Quod si *in parte inflammata nihil omnino refluere queat, adeoque reciprocus spiritus influi fiat motus, a quo sustentetur insitus, necessario* superuenire, *tandem gangraenam, dum sanguis spiritu vitali influo priuatus corrumpitur, et putrescit, indeque pars suppresso spiritu insito, emoritur*, acute, et subtiliter pro sui temporis physiologicis doctrinis commentatur.

XVI. Inter haec SYDENHAMIVS r), qui rarissime theoreticis aliorum speculationibus vtitur, sed suas sibi ipse confingit aetiologias, prout assidua obseruatio, et magister vsus ei indicare videntur; peculiarem humorum diathesim in inflammationibus sibi visus est reperisse, cum eam in ipsa sanguinis accensione, effrenique feruore consistere passim tradat. Neque sollicitus est, motusne in aliqua parte, aut pluribus retardetur, an augeatur. Sanguine tamen sic inflammato, atque efferuescente, motuque febrili circumquaque acto, quasdam ejus partes accensas, aut praecalidas putat modo ad cerebrum, modo ad pleuram, modo ad pulmonem, modo ad exteriora, et cutim transferri, ibique

r) Speciatim *sect. II. cap. 2. pag. 122. et sect. VI. cap. 3. pag. 305. oper. ed. Patav.*

que deponi, et ſic phrenitidem, pleuritidem, peripneumoniam, atque eryſipelas enaſci. Quod quidem etſi non raro eueniat in febribus acutis, et quandoque etiam euenire poſſe non negem in ſingularibus quibuſdam inflammationibus, quae ſine vllo morbo antecedente oriuntur; tamen ſi rem penitius intueamur, non eamdem in omnibus originis rationem eſſe, comperiemus. Nam ſaepe nulla eas antecedit inflammatoria diatheſis ſanguinis, ſed tantummodo conſequitur.

XVII. Iam vero quaerendum eſt, quid illi, qui omnia ad mechanicas, hydraulicaſqne leges exigere ſolent, excogitarint. In his BELLINIVS ſ) primas propemodum tenens, vbi inflammationis meminit, auctum quidem ſanguinis calorem cum veteribus aſſumit, ſed vna cum eodem capillarium vaſorum obſtructionem conjungit. Haec autem obſtructio tanti facta eſt a PITCARNIO t), vt non aliunde inflammationem, quam a ſanguine in *arteriis capillaribus* ſtagnante, atque haerente manare crediderit. FRIDERICVS vero HOFFMANNVS ejuſmodi obſtructionem non modo in arteriis rubris agnouit; verum ab his ad laterales ſeroſas, et lymphaticas arterias, imo ad venas etiam produxit. Nam inflammationem ipſe definiuit u) *ſtaſim non tam in tubulis arterioſis, et venoſis, qui ſanguinem ordinario vehunt, quam potius in lateralibus, qui ob anguſtiam diametri non rubicundos ſanguinis globulos, ſed tantum tenuem lymphatiaum humorem ſecundum naturam admittunt.*

XVIII.

ſ) *De Febrib. Propoſit. XXI. pag.* 237. *De morb. pector. de Peripn. p.* 403. et alibi paſſim.

t) *Element. med. Phyſic. mathemat. lib.* 2. *cap. IX. et XIV.* u) *Medicin. ſyſtemat. T. IV. P.* 1. *ſect.* 2. *cap.* 3. §. *V.*

XVIII. Hinc non arduum ei videtur mente assequi, cur *rubore* pars inflammata suffundatur. Neque difficilius intellectu reputat, quam ob rem *ardor*, et *flammae* sensus in ea percipiatur. Nam *partim*, inquit, *affluens jugiter sanguis per canales semiobstructos, vel constrictos, majori celeritate fertur*, *partim etiam libero transitu exclusus, ad ramos ampliores regurgitat, ibique crebriorem diastolen facit, ac systolen; unde magna accidit partium sulphurearum attritio mutua, et calor maximus, qui eo sensibilior, quo magis exquisito sensu pars est, in qua malum consistit.* Dolorem demum tribuit *pressioni* neruorum, quam hi patiuntur a *minimis* aeque, ac a *majoribus vasis nimium distentis;* lentorem vero, et crassitiem sanguinis, quo vasa obstruuntur, aut minimorum vasculorum spasticam constrictionem, qua transitus humoribus denegatur, vti caussam accipit, cur *liber et aequabilis sanguinis cursus per minima arteriarum, et venarum intercipiatur, isque in exiliora aquosi tenuis humoris receptacula praeter naturam impingatur.* Quibus in rebus quid veri, quid falsi deprehenderint viri medica scientia praestantissimi, infra patebit.

XIX. Hinc tamen vniuersim illud profluxit, et potissimum apud reliquos mechanicis disciplinis addictos obtinuit, vt crederent, caussam cujusque inflammationis proximam esse arteriolarum rubrarum, aut rubris propiorum obstructionem, vtcunque natam, siue a mole, aut lentore sanguineorum globulorum auctis, siue ab imminuta canalium capacitate, et diametro: atque ab hujusmodi obstructione necessario sanguinis motum, impetumque increscere in obstructa, tanto videlicet vehementiorem, quanto majus sese eidem objiciat obstaculum superandum; augerique simul in vasis liberis ejusdem velocitatem, ideoque ad cor etiam

reditum,

reditum, quo in celeriores, validioresque systol adigatur; indeque praecipua inflammationis pha nomena, calorem puta, dolorem, tumorem, febrin que facile explicari, intelligique posse.

XX. Hanc ipsam inflammationis explicationei probauit etiam, amplexusque est Cl. HERMANNV BOERHAAVIVS, a ceteris nihil, aut parum disce dens *x*). Quae enim habet de inflammatione *pe errorem loci*, et de seriebus decrescentium vasculo rum, in quae aut globulus sanguineus, aut serosus aut quicunque alius mole majori, quam vasis am plitudo capere naturaliter possit, irrepserit, ita hypothetica videntur, atque anatomiae, et physio logiae veriori magnam partem contraria, vt, post quam HALLERVS *z*), SENACIVS *z**), CALDA-NIVS *y*), et AZZOGVIDIVS *yy*), quibuscum vetus me necessitudo conjunxit, in ea animadversiones suas ediderunt, pluribus non opus sit, vt refellantur. Ceterum sensit vir summus, quantis premeretur difficultatibus, si vellet a sola arteriolarum obstructione inflammationem deducere. Videbat enim nec inde peculiaria inflammationis symptomata oriri, nec intelligi posse, nec a simplici eam obstructione satis bene distingui. Quas ob res addidit obstructioni attritum, quo se commode tueretur; et inflammationem dixit esse *cruoris rubri arteriosi in minimis canalibus stagnantis attritum a motu reliqui cruoris moti, et per febrim fortius acti.*

XXI. Verum non animaduertit perspicacissimus alioquin naturae scrutator, minimas arterias rubras, quas

x) *Aphorism. de cognosc. et curand morb.* §. 370 371.
z) *Element. Physiolog. T.* 2. *l. VI. sect.* 2. §. *XIV. ed. venet. p.* 176. *z**) *Del cuore T.* 2. *nel supplim. cap. VIII. p.* 342. *et seqq.* *y*) *Institut. Patholog. cap. IX. n.* 112. *yy*) *Institut. medic. vol.* 2. §. 511. *et seqq.*

quas perfecte vbique conicas, et conuergentes assumsit, tales nequaquam esse, cum magna ex parte cylindricae anatomicis examinibus inuentae sint, nec idcirco in earum finibus ob angustiorem diametrum globulos sanguineos, vbi semel in eos penetrauerint, substituros, inhaesurosque esse, vti falso sibi persuaserat. Neque aperte significauit, aut significare potuit, qua ratione *attritus* in stagnante sanguine fieret a *motu reliqui cruoris*, cum nullam indicet caussam, qua cruor a tergo impellatur *in vas* obstructum, neque ad id satis valeat cordis impellens vis, vt capta in viuis animalibus experimenta ostendunt; neque ipsa febris, quam in auxilium hic vocat, supplementum vllum suppeditare possit, quia saepe ipsa ab inflammatione abesse visa est. Haec tamen Boerhaaviana inflammationis illustratio, quam fuse in *aphorismis de cognoscendis, et curandis morbis* persecutus est *a*), ita plerisque sui temporis Medicis placuit, vt non alia in publicis scholis majori cum plausu excepta, et multos annos exculta fuerit.

XXII. At primus, qui contra eam caput extulerit, fuit certe JO. GORTERIVS, BOERHAAVII ipsius olim auditor, fama deinde excellentis medici clarus, et multorum voluminum scriptor illustris. Is phaenomena inflammationis diligentius excutiens, cognouit primum, pulsationem arteriarum, in quibus antea vel nulla, vel certe multo minor percipiebatur, sensibilem in inflammatione, majoremque reddi, idque, vt plane manifestum est, contingere non posse, nisi aucta arteriarum actione. *Hanc autem b) pulsationem fieri non posse ex vno, alterove ramo arteriae* obstructo, ostendere conatus est

a) §. 372. *vsque ad* §. 386. *b*) *Chirurg. Repurgat. lib.* III. *cap.* 3. *et Compend. Med. Tract.* 47.

est experimentis hydraulicis, *ex quibus*, inquit, *constat, liquorem fluentem per canalem ramosum a trunco per ramos, vt fit in arteriis ab obstructo vno ramo, vel orificio, quod non plus, quam centesimam partem liquoris transmittit, in reliquis ramis, vel orificiis velocitatem non vltra centesimam partem augere, atque non plus vrgere in hoc orificium clausum, quam in reliqua latera omnium ramorum, et trunci, quae exigua mutatio percipi non potest, vt fieret in minimae partis inflammatae obstructione. Imo experimentis anatomicis* demonstrari, *si comprimatur ramusculus minor arteriae, sanguinem antea per apertum ramum fluentem deriuari per anastomoses, quae inter minimas arterias sunt copiosissimae*, compertumque esse, *ex obstructo, vel compresso ramo paruae arteriae partem non rubere vel tumere, sed sequi sanguinem suam viam per alias anastomoses.*

XXIII. Quapropter induci ipse non potuit, vt crederet *pulsationem, et inflammationem fieri ab obstructione arteriarum.* Neque valde permotus est objectatione, quod *ligata arteria major pulset vehementius super ligaturam; nam inflammationis obstructio*, vt recte respondet, constituitur in *arteriis minimis*, non in truncis earum, in quibus experimentum habet quidem alium, quam in ramulis, euentum. In his enim, cum longissime a corde, ejusque impulsu absint, et multis anastomosibus inter se communicent, sanguis si obstaculum offendat, post leues quasdam, vt ita dicam, oscillationes refluit versus truncum, et per alios ramos apertos, et liberos suum iter prosequitur, vasculo, in quo obstructio est, tamquam pleno, et solido derelicto. Contra in illis ob vehementem proximi cordis impulsum, copiamque majorem sanguinis ab eo projecti, quam in paucos, et laterales ramos diuertere possit, necesse est, vt *ligata arteria major pulset vehemen-*

vehementius supra ligaturam, id quod nemo non facile largietur. Quo enim se recipiat, diuergatque tanta sanguinis copia magna vi projecta, in truncis majoribus locus est nullus. Calorem porro adurentem, qui inflammationem sequitur, procul dubio euincere putat, *motum vitalem auctum* in peculiari loco, *esse inflammationis caussam, cum* contra *obstructio ex sua natura inferat frigus*. Nam *motus vitalis in nobis* videtur ei esse *naturalis caloris caussa*. Hinc a Praeceptoris opinione descifcens inflammationis cujusque *particularis ab interna caussa natae proximam caussam* profitetur esse *motum vitalem validiorem in quodam ramo arteriae, quo vrgetur sanguis ruber in arterias lymphaticas, sanguisque compingitur reliquus in lentorem:* generalem vero inflammationem, siue febrem *inflammatoriam*, quae *ardens* dici solet, exsuscitari, cum non in vno ramo, sed in vniuerso arteriarum systemate fiat concitatior.

XXIV. Ex his igitur colligit, omnia ea, quae ad motum majorem compellunt arterias, inflammationem pro majore, vel minore locorum spatio cum *generalem*, tum *particularem* inferre posse; exemplisque adductis, quae apud ipsum legi merentur, rem illustrare voluit. Ergo ex GORTERII sententia inflammatio ea est sanguinis rubri in arterias lymphaticas, siue serosas violenta introductio, quam efficit motus vitalis alicujus arteriae, aut alicujus ejus rami validior, et concitatior. Per motum autem vitalem hic intelligit actionem illam tantummodo, quam, dum viuit animal, edunt vasa arteriosa alternatim se contrahendo, et dilatando, vt sanguinis circuitum, vitamque ipsam sustineant. Cum hoc *motu vitali validiore* GORTERII magnam habet affinitatem *auctus tonicus vasorum motus*, quem ad inflammationem efficiendam necessarium

praedicant STAHLIANI c), praeter notissimam illam animae vim, siue prouidentiam, qua volunt principium vitale, siue cordis actionem incitari, atque adeo sanguinis motum augeri, et in obstructos canales dirigi, exercerique.

XXV. At contra HOFFMANNVM, reliquosque omnes, qui, posita arteriolarum rubrarum obstructione, docent, celeriorem per vasa semiobstructa, aut coarctata, aut per reliqua aperta, et libera sanguinis motum euadere, atque in obstructos canales sanguinem a trunco decurrentem vehementius impingi; multo acrius, et confidentius inuehitur SAVVAGESIVS d), contendens mechanicis, hydraulicisque legibus omnino repugnare, celeritatem, aut mouentes vires pro aucta obstaculorum potestate intendi, vt vulgo credebatur. Etenim apud quosque hydraulicarum rerum peritissimos certissimum, inquit, theorema est, si media ramorum ex aliquo singulari tubo prodeuntium pars obstruatur, velocitatem, qua liquor in trunco excurrebat, dimidio minorem reddi, nisi vis impellens ita augeatur, vt quadrupla euadat; ac, si duae tertiae ramorum partes occludantur, vis eadem ad octuplum, aut nonuplum augeatur oportere, vt liquor ea celeritate, qua antea pollebat, omnino moueatur. Non ergo ex obstructione minimorum canalium celeritas in reliquis liberis, aut vis mouens in truncis increscit, vt passim sibi finxerant non pauci medicorum mechanicis disciplinis non satis instituti. Neque quis obiiciat, vasa obstructa *elastica* esse, ideoque quo magis distenduntur, eo validius se se restituere: nam tunicae eorum, etiamsi vera,

c) STAHL. *de Inflam. Patholog.* et IVNCKER *Tab. XX.*
d) *Dissert. sur l'inflammation* §. 43. 44. et *Nosolog. method. class. III. N.* 3. *ad* 102.

vera, et *perfecta elastra* essent, et ejusmodi humorum infarctu distraherentur, vrgerenturque, non tamen possent se se restituere, quamdiu stagnans, aggestusque humor in easdem vim faceret. Quod si humor recederet, minusque vrgeret, non tamen se se restituerent, nisi tantum, quantum fuissent distentae; neque possent, quod summum est, contento liquori, nisi eam celeritatem impertire, quam ab eo accepissent. Id autem nequaquam sufficeret ad augendam celeritatem humorum fluentium, vt *petebatur*. Atque in quauis grauiore inflammatione sanguinis motum, celeritatemque (quando cum febre est) augeri, intendique, non modo ex vna omnium obseruatione constat, verum etiam vltro fatetur ipsemet SAVVAGESIVS. Quare vt aliquam aucti hujusce motus caussam adducat, quoniam neque ab hydraulicis legibus, neque ab elasticitate deriuandus erat, ad animae confugit potestatem, cujus voluntate, et jussu cum STAHLIANIS putat, cor ad se se vehementius mouendum impelli, sicque aucto humorum motu eniti, vt opposita obstacula superentur, et tollantur.

XXVI. Haec a SAVVAGESIO subtiliter disputata quanquam vero proxima sint, consentiantque prorsus cum obseruationibus, quae a cl. viris in viuis animalibus habitae fuerunt; non tamen ejusmodi nobis videntur, quae cogere eum debuissent ad amplectendam STAHLIANORVM sententiam, de anima scilicet omnium, et praecipue cordis, motuum effectrice, quo commodius auctum sanguinis ad partem inflammatam appulsum tueretur. Debuerunt potius eum ad suspicandum compellere obstructionem, cui inflammatio tribuebatur, commentitiam esse, vtpote phaenomenis inflammationis praestandis ineptam, vel rectius interdum pro inflammationis effectu habendam, vel si quando

 caussae

caussae proximae loco esse possit, aliquid aliud o
structioni adjungi, quod motum vitalem in ea p
te, quae obstructione laborat, concitatiorem faci
Haec vnice consequi videbantur, recte cogitar
neque opus ei erat ad STAHLII deflectere opin
nem, quae non solum apud cordatos viros ja
euiluit, verum etiam vel vno HALLERI experime
to *), vt figmentum, et somnium exploditur faci

XXVII. Sed posita etiam obstructione, vt cau
inflammationis, quamuis ex ea augmentum mot
concipi non posset, non tamen isto animae adj
mento eguisset doctissimus SAVVAGESIVS, si pra
ter *elasticitatem*, quam quidem per se augen
motui non satis valere nouerat, vim illam vasis i
sitam, quam *vitalem* alii appellant, alii *organica*
animalium potissimum propriam, quamque ver
simillimum est ab *irritabilitate* fibrarum *Hallerian*
aut a neruorum *sensibilitate*, aut ab vtrisque simi
junctis proficisci, si, inquam, hujusmodi illam vin
vt par erat, aestimasset. Nam hac aliqua in part
excitata, valentiusque agente, quod facile vsu veni
arteriae crebrius, fortiusque alternatim subsilient
sanguinis motum ibidem intendunt, incitantqu
manifestissime, quin cordis actio ne hilum quide
increuerit, aut increscat. Testantur id clinici, q
sine vlla motus cordis mutatione saepissime in al
qua parte arteriarum micatus sic auctos repererun
vt febrem topicam imitari viderentur: imo exp
rien

*) Experimentum est hujusmodi. In Rana, cui ca
amputatum, et medulla spinalis excisa sit, si aorta vinc
intercipiatur, aut cor ipsum cum vasis ligatum de pecto
euellatur, perinde cor contra obstaculum nititur, etia
animae consilium, aut imperium tunc nullum supere
possit. Vid. HALLER. *Elem. Physiol.* l. IV. p. 322. *not.*
p. 323. *not. r.* *Item T.* 2. *l. VI. sect.* 2. §. *XIV.*

rientia edocti asseuerant, varium in diuersis corporis partibus esse posse sanguinis motum, atque adeo velocitatem, frequentiamque pulsus in morbis pro partium affectarum ratione *a*) variari. Concitatior in primis arteriarum motus deprehendi solet nedum in partibus inflammatione correptis, verum in proximis etiam, in artubus arthritide, aut podagra, aut quouis alio doloris genere laborantibus, in capite hemicrania, aut cephalalgia affecto, in latere pleuritide excruciato, et sic porro. Id autem adeo certum est, vt in ipsis animalibus viuis sectioni anatomicae subjectis cerni possit. In his enim Cl. HALLERVS *b*) saepe vidit sanguinem in aliqua parte lentissime fluere, imo etiam omnino subsistere, et conquiescere, dum in alia veloci cursu agebatur.

XXVIII. Demum non video, qua ratione excusari Cl. auctor possit, quod inconsulto, et temere nimis sperauerit, per motum cordis auctum omnem difficultatem * sublatum iri. Hoc enim fieri potest, vt sanguis majori vi, et velocitate per vniuersum quidem corpus projiciatur; non vero, vt peculiariter in obstructas arterias, quasi mente valeret, validius suam vim exerceat, nitaturque obstacula

 remo-

a) BORDEVX *Recherch. sur les pouls p.* 313. *et seq.* PECHLIN *observ.* 2. *L.* 5. HOFFMANN. *Medicin. system. T.* I. p. 115. ALBERTIN. *Comment. Acad. Bonon. T.* I. *p.* 387. etc.

b) *Second. Mémoir. sur le mouvement du sang, experienc.* 90.

* STAHLIANORVM de animae in tuenda restituendaque valetudine officio fictitia paene omnia sunt. HEISTERVS in *Differt. de Medicin. Mechanic. praestantia* multa contra eos disputauit. Idem fecere alii bene multi. Contra vero SAVVAGESIVM extat Epistola JOSEPHI ANTONII PVIATI ad filium, qua illius de caussa inflammationis, et febrium sententia refellitur. Vid. *Raccolta d'Opuscoli del P. Calogera T.* 50.

remouere. Rationis lumine caret tum cordis, tu sanguinis motus. Obstant hydraulicae leges, qu ne animae quidem liceret pro arbitrio subuerter aut immutare. Quid vbi nulla febris, id est, rectius loquar, nulla cordis, et arteriarum auc velocitas, excepta parte inflammata, inflammatio nem consequitur, vt saepe a Clinicis obseruatum An tum anima cordis adauget motum? Num fort oblita sui muneris est? Quaero tandem, cur anim eodem auxilii genere non vtitur in ceteris vasorun et viscerum obstructionibus? caussa eadem, idem que finis nonne eamdem ab anima opem efflagita rent? At vereor, num inflammationi, siue vasorun obstructioni remedio semper esset auctus hujusmod cordis, et sanguinis motus, ita vt eo solo praesi dio vitae incolumitati anima prospicere tentaret Ego certe nollem, vt mihi sic anima semper pro spiceret.

XXIX. Atque hae sunt praecipuae, celebriores que Medicorum de inflammationis natura com mentationes, a quibus reliquae, si quae aliae me moratu dignae existunt, profectae esse videntur. Quapropter non est, cur in his singillatim referen dis ad nauseam vsque, fastidiumque progrediar. Missas quoque faciam nuperiorum quorumdam no vissimas et singulares de eadem re cogitationes eorum in primis, qui vt noui aliquid proferant, ingenio nimium suo indulgentes inflammationem in nescio qua oleosae sanguinis partis, aut adipis ipsius * fermentatione, vel in tenuitate majori, quam

* Si quis cupiat scire, quae aduersus hujusmodi opinionem dici possunt, legat duo Opuscula, alterum *Anonymi* mihi amicissimi, quod extat in *Diario Medico* PETRI ORTESCHII Tom. IV. N. LXV., alterum FRANCISCI PANCIATICHI Medici Foroliuiensis, ad me perscriptum, quod Foroliuii

quam soleat natura esse, concrescibilis, et fibrosae sanguinis partis**, vel in majori ignei principii copia, vel in phlogisti euolutione, vel in diathesi inflammatoria locandam, ponendamque volunt; cum non minoribus implicatae difficultatibus prope videantur. Ab earum autem examine temperandum maxime ducimus, ne doctissimis auctoribus, a quibus editae, et propugnatae sunt, bellum indicere credamur, et propterea, quid vnaquaeque valeat, tempori decernendum relinquimus.

XXX. Ceterum etsi pleraeque istarum opinionum inter se quodammodo pugnare videantur, sibique propemodum aduersentur: si quis tamen eas pacato, aequoque animo perpendere velit, comperiet facile, alias non exigua affinitate conuenire; alias verbis magis, quam re ipsa discrepare; alias etiam, quae primo intuitu minus fortasse probandae videntur, non prorsus, aut certe non longissime a veri similitudine diffidere. Ex iis quoque, quae aut a nobis in aliquarum expositione dicta sunt, aut ex anatome, et physiologia comperta habentur, expeditissimum erit cuicunque hisce

 discipli-

Foroliuii anno 1771. prodiit hoc titulo: *Confutazione d'una lettera etc.*

** HEWSON, quem secutus est etiam CALLISENIVS, *opinatur* imminutam in inflammationibus esse *sanguinis concrescibilitatem*. Praecipuum argumentum, quo ambo hi vtuntur, est *crustae inflammatoriae*, qua sanguis missus contegi solet, tardior, et lentior, quam crassamenti rubri, coagulatio. Eam enim a *lympha* coagulabili *valde attenuata*, adeoque serius inspissanda formari ajunt. Quae contra afferri possunt, infra, vbi de diathesi inflammatoria agemus, indicabuntur. Hic solum satis nobis est admonere, inflammationes plerasque sanguinis missione curari. Quis autem aliquid boni, vbi imminuta sit sanguinis concrescibilitas, siue cohaerendi vis, a sanguinis missionibus sibi polliceatur?

disciplinis vel leuiter imbuto dispicere, quid in qualibet offendatur, aut reprehendi, aut desiderari queat, quid approbari, et retineri debeat. Itaque relicta aliis longiori huiusmodi disquisitione, quod superest, quodque ab initio recepi, potius ipse persoluam, ea inflammationis proposita explicatione, quam magis rationi, et naturae legibus consentaneam existimauero.

XXXI. Conuenit plane inter omnes, partem inflammatione correptam, quando ea oculis patet, rubere praeter morem, calere, intumescere, dolere, et pulsatione quadam intus pertundi. Hinc euidentissime colligere est, sanguinem late sumtum in illam vberius, vehementiusque influere, quemadmodum jam ab HIPPOCRATE primum, ejusque discipulis (§. VI.), deinde a GALENO, ejusque affeclis (§. VIII.) bene multis et cognitum est, et traditum. At, si quantum per arterias adfertur, tantum per venas reueheretur; tum veri simillimum crederem, nullam profecto inflammationem fore. Nam copiosiorem, vehementioremque sanguinis in omnes corporis partes projectionem, quae in quacunque febre acutiore fit, nulla necessario singularis alicujus partis inflammatio consequitur, quamdiu videlicet a venis tantumdem recipitur, quantum aduehitur ab arteriis. Ergo vt pars aliqua inflammetur, tumeat, caleat, doleatque, alterutrum sequi necesse est, nempe vel sanguinem ab arteriis aduectum non totum in venas recipi, quod pluribus ex caussis accidere potest, vel ita in eam impelli, vt orificia vasorum lateralium, vel meatus, quos poros inorganicos vocant, vrgeat, dilatet, et sibi in aliena loca viam faciat. Vtroque autem modo sanguis influens, vasa minima mirifice replet, distenditque, imo quae singulos rubros globulos admittere solita esse creduntur, jam plures simul

recipiunt,

recipiunt, ampliantur, et rubore, qui antea inconspicuus erat, quodam insigniori se se oculis objiciunt, et patefaciunt. Neque infrequens sane est, sanguinem ex hujusmodi vasculis rubris vnum alioquin globulum ferentibus per exhalantes canaliculos aeque, ac per reseratos tunicarum inorganicos poros in proxima telae cellulosae spatiola adigi, et depluere *, quod GALENVS olim (§. VIII. not. f.), hodieque cum multis aliis HALLERVS c) cadauerum sectionibus innixus, luculenter docuerunt; nec fortasse a natura alienum omnino est, eum in *serosas arterias*, si quae tamen sunt, quae ab arteriolis globulum vnum ferentibus, ideoque non rubentibus differant, intrudi, ibi haerere, accumulari, et proxima quaeque loca premere, ficuti HOFFMANNO (§. XVII.) et GORTERIO (§. XXIII.) visum est.

XXXII. A dilatatis, repletisque minimis vasculis, atque ab effuso interdum in aliena loca sanguine vt facile rubor, tensio, et tumor partis proficiscitur,

 sic

* Cellulosum textum oppletum, dilatatumque in inflammatis partibus ostendunt ipsae cadauerum sectiones. Id etiam confirmatur attenta obseruatione membranarum, quae magnam aliquam inflammationem passae sunt; nam hae plerumque multo crassiores, duriores, plenioresque, quam naturalis earum constitutio ferat, remanent, dilatatis nimirum, turgentibusque adhuc cellularis telae loculis. Quando autem sanguinem dico in cellulosa spatia effundi, non ejus rubram tantum partem intelligo, sed reliquas etiam ejus partes, ex quibus ipse coalescit, serum nempe, et lympham. Imo probabile omnino est, interdum tenuem ejus partem, quam fibrosam, aut concrescibilem vocant, ni solam, potissimam certe emitti, atque exsudare. Id comprobare videntur concretiones illae albidae, aut ex albo flauescentes, quae membranarum instar inueniri solent circa viscera inflammationem passa. Ad rem faciunt quae habet Cel. PALLVCIVS in *Arte Nuova etc. pag.* 94. 95.

c) *Opusc. Patholog. Obseru.* XIV.

fic a velociori, vberiorique fanguinis appulfu major arteriarum pulfatio, quam ex confuetudine, dependet. Quod ad calorem, ardoremque fpectat, qui inflammationem comitatur, fcio equidem, quoniam Phyfiologi ejus cauffam in corpore animali nondum bene fe noffe fatentur, difficilis eum effe explicationis *. Non tamen valde abeffe a vero videretur qui dixerit, a fanguinis rubri copia, accumulatione, et motu aucto, aut a partium ejus, vaforum continentium mutua, intimaque collifione, fiue attritu, aut ab ignei principii, aut, fi mauis, phlogifti euolutione, et motu, quod eodem fermé recidit, eum excitari **. Dum vero haec fiunt, neruea filamenta diftrahan-

* Vid. HAEN. *rat. med. P*. 2. *cap*. 10. *p*. 124. *et P*. 3. *cap*. 3. *p*. 129. vbi extant multa, quae animaduerfióne digniffima videntur.

** QVESNAEVS ftatum naturalem ignei elementi in frigore ponendum arbitrabatur, neque illud calere per fe ipfum, nifi quibufdam cauffis in motum calorificum ageretur. Reuera fola ejus praefentia, aut copia non ciet calorem, vt Phyficis jam notum eft. Duplicem praeterea in corpore humano calorem agnofcebat, *naturalem* nempe, et calorem ex *acrimonia*, fiue ad fenfum. Ille ab igneo elemento in motum calorificum acto, hic ab acribus rebus in nos agentibus, et fenfum caloris excitantibus gigni videtur. *Traité des fievr. T*. 1. *chap*. 3. *artic*. 1. §. *IV*. *V*. *p*. 112. Similem caloris humani diftinctionem habet etiam GORTERIVS, et, ni fallor, fatis recte. Notatu quoque dignum eft, interdum magnum calorem motui aucto circulationis fuccedere; interdum ingentem calorem cum moderato arteriarum micatu conjungi. Non ergo in ratione directa motus, faltem progreffiui, increfcit calor, fed corporis fortaffe moti, et motus ipfius varietas differentiam facit. Eft quoque caloris genus quoddam, quod Thermometro non deprehenditur, fed fenfui folum innotefcit, quale illud eft, quod ab acrimonia appellauimus. Hujufmodi fane eft calor ille moleftus, quo excruciamur ob impeditam perfpirationem, aut quem, fimul ac in aërem phlogifticatum ingredimur, fenfu percipimus, dum interea thermo-

distrahantur, diuellanturque, necesse est. Hinc *dolor* multiplex ***, punctionisque, vel alius cujusvis molestiae sensus pro vario inflammationis genere, et gradu, pro varia humoris indole, loci natura, sensibilitatis ratione saepe diuersus exoritur. Dolor demum, vbi vehemens est, diuque trahitur, spasmum excitat, qui vasorum repletioni contra nitenti adjunctus caussam probabiliter continet *pulsus* duri, et vibrantis, quem crebro inflammationis comitem esse, medici norunt.

XXXIII. Vt vero copiosior, velociorque sanguinis arteriosi fiat in aliquam partem influxus, nequaquam necesse est, quemadmodum supra demonstrauimus, cum SAVVAGESIO ad auctam cordis vim confugere; neque haec, etiamsi augeretur, illico inflammationem efficeret. Nam, si haec satis esset ad inflammationem excitandam, omnis simplex obstructio, superueniente vndecunque febre, id est, aucto cordis, et arteriarum motu, vt plerumque in febre euenit, inflammationis naturam acquireret, et vera inflammatio euaderet, quod tamen generatim falsissimum est. Neque pariter satis est, per venas retardari sanguinis reditum, vti ETTMVELLERI fuit opinio: nam id quidem congestionem, obstructionisque quoddam genus praestaret, non vero inflammationem. Haec siquidem non tantum copiam, sed impetum influentis sanguinis videtur exposcere: qui impetus esse nequaquam potest, vbi venae non satis celeriter deplean-tur. Retardato per venas reditu, quasi obex sanguini

thermometro vix vllum discrimen inter hunc, et atmosphaericum inuenitur.

*** Dolor modo inflammationis effectus est, modo caussa. Heic, vti effectus, consideratur; infra (§. XXXV.) vti caussa.

guini influenti opponitur, ideoque etiam in arteriis, quibuſcum venae communicant, remora aliqua naſcatur, neceſſe eſt; niſi aliunde per arterias ſanguinis curſus incitetur.

XXXIV. Quaenam vero erit cauſſa, ex qua ſanguinis curſus per arterias in aliquam partem vberius, velociuſque advocetur? Si conjecturis vti hic licet, ex hydraulicis illud praemonendum cenſeo, fluida eo ferri copioſius, et facilius, quo minorem inueniunt *reſiſtentiam*. Imminuitur autem reſiſtendi vis in arteriis multis quidem de cauſſis, ſed praecipue, ſi arteriarum lumina amplientur, aut citius ſolito, in dato temporis ſpatio, quem illae continent, humorem emittunt, expelluntque. Sed ſcire conuenit, non omnem earum dilatationem, aut celerem earumdem euacuationem, etſi multum ſanguinis vtraque alliciat, inflammationem efficere poſſe. Repleri enim vaſa plus ſolito, ſanguiſque in iis congeri poteſt, vnde locus rubeat, atque intumeſcat, quin tamen dolor, et calor, atque alia inflammationis phaenomena accedant. Id in rubore chronico oculorum ab *adnatae* vaſorum laxitate orto, aut ab ophthalmia grauiore relicto manifeſtum eſt; in quo vaſa certe majori ſanguinis copia admiſſa turgent, rubentque; at nullus ſiue dolor, ſiue calor cum ejuſmodi vitio conjungitur. Replentur quoque largiori ſanguinis vnda vaſa cutanea per cucurbitulas, balneum, fomentum, calorem, ſolis radios, ita vt cutis intenſiſſime rubeat, et tumeat, imo quandoque etiam nigricet; nec tamen inflammatio haec eſt. Rubet quoque fricata paullo aſperius cutis, fricatione nimirum accelerato ſanguinis curſu, imminutaque ad eum, qui influxurus eſt, reſiſtentia, quin ipſa inflammetur. Requiritur ergo quidpiam aliud praeter vberiorem ſanguinis in vaſa influxum, et coacerua-

eeruationem, vt inflammationis symptomata oriantur.

XXXV. Id ipsum animaduerterat ETTMVELLERVS (§. XII. XIII.), cum sanguinem eo impetu in partem aliquam irruere vellet, qui dolorem, et calorem inferat; hoc est, qui ab irritatione quadam aut excitaretur, aut irritationem ipse faceret, si congestio inflammationis nomen promeritura esset. Opinioni ejus suffragatur experientia. Rubet, et calet, vti supra dictum est, perfricata cutis, nec tamen adhuc inflammatio eam tenet. At, si fricatio rudius, diutiusque producatur, jam dolet etiam, et tumet, et vere tum inflammatur. Si sabuli granulum, aut quodcunque corpusculum, quod irritare possit, intra oculum, et palpebras se se intruserit, paullo post oculus dolet, rubet, illacrymat, calet, demum tumet, et inflammatur. Educto stimulo dolorifico, vniuersa cessat inflammatio. Puncto, vel quacunque alia ratione lacessito nervulo, mox dolor *, rubor, calor, tumor partis affectae se exserunt; hoc est, inflammatio se prodit. Exemplum habes in spina illa Ettmuelleriana digito infixa, aut in paronychiis acus punctionem subsequentibus. Idem accidit ex acri quolibet cuti applicito, ibique diu detento: rubor enim, calor, tumor, dolorque illinc consequitur. Ergo stimulo, irritamento, vellicatione opus est praeter sanguinis vberiorem influxum, vt inflammatio fiat.

XXXVI. Reuera corpus animatum, et viuens ita a Natura confictum, constructumque est, vt, si alicubi quodpiam stimuli genus applicetur, eo statim vberior, citatiorque sanguis irruat, et confertim

* Duplex dolor in inflammationibus est, alius vti ejus effectus, quod supra (XXXII.) adnotaui, alius vti caussa. De hoc posteriore hic sermo est.

fertim accumulatus neruos tendat, ſenſibilitatem augeat, et calorem, ruborem, dolorem, tumoremque pariat. Idque adeo certum, conſtansque eſt, vt neminem latere queat. Illud potius obſcurum, ignotumque hactenus eſt, qua nempe ratione tam varia, et mira praeſtet. Qui enim neruorum, aut fibrarum, quibus vaſa inſtruuntur, actione excitata ſtimulum agere dixerunt; hi profecto, vt ego iudico, nihil, quod quaeſtioni faciat ſatis, dixerunt. Reſtat adhuc ſepulta, atque obuoluta tenebris arcana vis ſtimuli. WINTERLIVS d) aliquanto longius progredi tentauit, conquiſitiſque vndique rationum momentis non paucis ſuadere allaborauit, arterias, irritatis per ſtimulum aliquem nerueis ſurculis, qui ad eas feruntur, aut in earum tunicis perreptant, laxari, dilatarique ſic, vt ſanguis in eas minus reſiſtentes copioſe, et velociter confluat. WINTERLII opinioni quanquam paene ſingulari, et non ſatis firmis argumentis comprobatae adhaeſit nuper CALLISENIVS e), nec doctrinae inſolentia, nec aliorum prope omnium Phyſiologorum reprehenſione deterritus *.

XXXVII. At qui *irritabilitatem Hallerianam* ſequuntur, cum fibras irritatione vellicatas contrahi nouerint, adduci haud poſſunt, vt credant, ſtimulo arterias dilatari. Sunt enimuero arteriae, ſaltem majores, fibris vbique muſcularibus praeditae, atque

d) *Diſſert. De Inflammatione.* Winterlianam hypotheſim neruoſe confutauit RICKERVS in peculiari Diſſertatione pro *Boerhaaviana Doctrina;* quamquam non pari robore ſuam cauſſam tueatur. Diſſertatio exſtat in *Faſciculo IV. Opuſcul. et Diſſertat. etc.* FRANCISCI XAVERII DE WASSERBERG p. 212. e) *Inſtitut. Chirurg. Modern.* §. 197.

* Hactenus fibra muſcularis per irritationem contrahi viſa eſt. Contrarium in arteriis fieri, nondum demonſtratum vere ab vllo eſt.

atque idcirco irritabilibus. Nihilque vetat, quo minus per analogiam etiam in minimis eae ponantur. Siquidem constat ex obseruationibus SENACI *f*), HALLERI *g*), aliorumque *h*) arterias etiam minimas irritabilitate donari, atque ad stimuli vim contractiles esse, vti cor. Natura vero irritabilitatem ea lege cordi, arteriisque inseruisse videtur, vt stimulo accedente contraherentur quidem, sed paullo post laxarentur, siue, quod idem est, systole, et diastole sibi alternatim succederent. Id fere perpetuum est in iis partibus, quae vitalibus functionibus inseruiunt, nec voluntatis imperio subjiciuntur. Cor igitur irritatum, siue cesset, siue perstet irritatio, huic naturae legi obtemperare cogitur; nec minus eidem obtemperant arteriae perpetua systoles, et diastoles alternatione *). At illud sciri oportet,

f) *Trattat. della struttura del cuore T.* 3. *l.* 3. *cap.* 2. *p.* 240. *et seq. ediz. di Brescia.* g) *Element. Physiolog. T.* I. *lib.* 2. *Sect.* I. §. 13. *h*) *Vid.* BALDINGER *Differt. de arteriar. et venar. vi irritabili* 1766. In arteria aorta abdominali, in cruralibus, in venae cauae caudice summam irritabilitatem deprehendit VICQ D'AZYR, *Mém. de la Soc. Roy. de Méd. vol.* I. *p.* 343. Similia iam multo prius expertus est Medicus Romanus non inceleber, MAXIMVS. Id vero confirmatum est a cl. viris PETRO MOSCATI (*Osservazion. ed Esperienz. sul sang. fluid., e rappres., sopra l'azione delle arter. etc. Milan.* 1783.) *et* BASSIANO CARMINATI (*Risultati di sperienz. e osserv. su i vasi sanguigni, e sul sangu. etc. Pavia* 1783.) nuperrime editis, quibus euidentissime demonstratur arterias propria, insitaque vi subsilire; ideoque irritabilitate praeditas esse.

*) Similem *antagonismum* in vniuersa fere oeconomia animali obseruat Cl. METZGERVS. Vid. ejus Aduersar. Medic. N. III. P. I. *De Antagonismo naturae solenni Diatribe.* Nec de alterna hac *contractionis*, et *relaxationis* successione dubitare licet, tum etiam, cum stimulus nondum cessauerit. Exemplo id patet luculentissimo sternutamenti. Quamdiu vis irritans pituitariae membranae inhaeret,

oportet, celerius, validius, et crebrius tam cor, quam arterias alterne contrahi, quo viuidius ſtimuli vis agit, aut major eſt in vtriſque irritabilitas.

XXXVIII. Itaque liceat animo concipere arterias aliquas minores inſolito, et peculiari quodam ſtimulo affectas; ſiue ſtimulus iſte proxime earum fibras muſculares, ſiue neruos tantum, qui ad eas pertinent, ſiue vtraſque partes ** (nam haud facile id definiri poteſt) afficiat, neceſſario ſequitur, vt illae validius, velociuſque contrahantur, et laxentur; atque ideo citius ſolito, et frequentius dato tempore depleantur. Si vero citius ſolito deplentur, et vacuae fiunt, minus etiam reſiſtentiae influxuro ſanguini opponant, neceſſe eſt. Ergo copioſior, celeriorque in eas erit, quam in reliquas partes,

haeret, dilatatur quam maxime thorax, fitque ampliſſima inſpiratio; mox vero laxatis muſculis intercoſtalibus, et diaphragmate, ſubita, et vehemens ſubſequitur thoracis depreſſio, atque exſpiratio. Hae ſibi mutuo valide, et celeriter ſuccedunt, quamdiu pituitaria membrana irritari pergit. Alia hujuſce rei exempla videri poſſunt apud Cl. DE LA ROCHE, *Analyſ. des fonctions du ſyſtem. nerveux T.* 1. *p.* 261. 262. 263.

** Cl. SENACIVS (*Du coeur T.* 2. *p.* 169.) tantum virium neruis tribuit, vt ab horum actione maximam partem arteriarum motum pendere perſuaſum ſibi habeat. Neque prorſus id negat HALLERVS (*Element. Phyſiolog. T.* 2. *p.* 206. 202. 252. *et oper. min. T.* 1. *p.* 223. *et alibi*), eamdemque ſuſtinuit ſententiam MORGAGNIVS (*De ſed. et cauſ. morb. Epiſt.* 24. *n.* 20 *et* 23.). Oſtendunt hujuſmodi neruorum vim pulſus languidiores, aut deficientes in membris paralyticis, et gangraena inferiorum artuum a laeſa ſpinali medulla etc. His addi debet TISSOTIVS, *Tratt. de' Nerv. T.* 1. *P.* 2. *artic.* 6. §. 226. *et ſeqq.* Neque diſſentire ab iis videtur COMPARETVS, qui (*Occurſ. medic. etc.* §. 111. *n.* 47. *et ſeqq.*) neruos quamplurimos non modo arteriis circumdari, verum etiam cum earum fibris complicari, et commiſceri intime vidit.

partes, sanguinis influxus. Ergo stimuli ope planum, expeditumque illud conficitur, quod in inflammatione explicatu videbatur difficillimum.

XXXIX. Hic porro stimulus si peculiarem partem, nec valde cum aliis consentientem irritet, nec ipse vehemens sit, nec diu perseueret, eam quidem inflammat, non tamen febrim mouet. Rarum enim non est, inflammationem sine febre *i*) existere. At vbi stimulus, siue irritans principium, partes exquisito sensu praeditas, facileque consentientes diu, aut vehementer exagitat, facile ad alias quoque cum proximas, tum dissitas neruorum consensione, quod verosimilius videtur, vel vasorum communicatione ita suam vim, quin e loco dimoveatur, producit, vt cor ipsum ad crebriores, validioresque contractiones sollicitetur, et febris oriatur frequentissima inflammationis aut comes, aut pedissequa. Interdum tamen istiusmodi stimulus non tantum parti alicui peculiari insidet, verum etiam cum vniuerso sanguine communicatus, aut per totum pene corpus diffusus omnia vasa, et cor praesertim afficit. Tunc, licet inflammationis locus neque sensu exquisitiori polleat, neque admodum acriter irritetur, vt consensione partium febrim accersere per se queat, cum febre tamen coniungitur: sed tum febris non ab ipsa inflammatione particulari, eiusue effectis oritur. Nam ea a diffusiori inflammationis fomite, aut a plurium caussarum, quae ex se febri excitandae valent, coniunctione excitari videtur, aut etiam aliunde genita inflammationem ipsam antecedit, et comitatur; imo, inflammatione ipsa particulari etsi discussa, omnino non desinit. Verum tunc inflammatio nec

i) Vid. VAN SWIETEN §. 371. *in Boerhaav.*

nec sola et pura, nec primaria, nec particularis fortasse, aut certe non simplex erit, de qua hic potissimum verba fiunt.

XL. Nec absurdum crediderim, aucto totius sanguinis motu sedem, in qua inflammatio, siue vehementior, vberiorque humorum appulsus est, aliquomodo fortius impeti, vrgerique, atque hinc aliquod doloris, ruboris, tumoris, calorisque in ea fieri incrementum; quin imo ita excruciari, et tendi, vt demum spasmus eam occupet, alternosque arteriolarum micatus, quos naturae legibus respondere supra posuimus, pertinax tonica contractio sine relaxatione excipiat. Cumque velocior sanguinis circuitus attritum augeat, tenuissima dissipet, secretionibus minime faueat, cerebrum quatiat, pulmones praegrauet; nil mirum erit, si calor inde ingens; cutis, linguae, et faucium siccitas; sitis; vrina rubra, et pauca; consuetarum excretionum omnium inopia; sanguinis lentor, majorque ejus ad cohaerendum procliuitas; cephalalgia; peruigilium; mentis emotio; anxietas; respiratio anhelosa, aliaque motus aucti symptomata cito *) superueniunt.

XLI. Stimulo igitur, vti exposui, inflammatio excitatur. At multa sunt stimulorum genera, quorum tamen quaedam dumtaxat eidem gignendae idonea esse videntur; neque haec cuncta ad acrium, et

*) Specimen hujusce pathologiae jam anno 1771. die 4. Quinctilis, publice propugnauit GENESIVS ROSSI, tunc auditor meus, vt constat ex opusculo, quod ita inscribitur; *Disputatio Academica ex Clinice de praecipuarum partium inflammationibus habita a* GENESIO ROSSI *Mediolanensi in Aula majore Almi Collegii Ghisleriorum etc. Praeside* JO. BAPTISTA BVRSERIO *Clinices etc. P. Professore, data cuilibet oppugnandi facultate. Ticini Regii ex Typographia Haered. Ghidini Impress. Curiae Archiepisc. Episc.*

et causticorum ordinem pertinent, neque omnia, quae acria vere sunt, ad id apta inueniuntur Nam quaedam acritatis expertia ferme reputantur, dum tamen aliquibus nostri corporis partibus admota stimulorum effecta praestant. Hujus generis sunt aer atmosphaericus, aqua tepens, sanguis ipse, et fortasse succus nerueus, si magnis viris credimus; quae nullum quidem molestiae sensum reliquis partibus inferunt, sed cordis irritabilitatem ita percellunt, vt, quando etiam torpesceret, illico ipsa reuiuiscat Quaedam alia manifestam acritatem prae se gerunt, et quandoque tantam, vt exurere videantur. Haec tamen arteriarum, aut cordis, aut cujusque fibrae muscularis irritabilem vim destruunt potius, atque extinguunt, quam excitant: talia autem sunt Acidum Vitriolicum, Nitrosum, Butyrum antimonii, Lapis infernalis **), aliaque id genus. Quaedam item, etsi acritate non careant, quibusdam tamen partibus parcunt, dum alias irritant, et laedunt. Exemplum habemus in croco metallorum, et cantharidibus. Ille oculis nullam ferme inferre vim dicitur, sed ventriculi fibras ita pungit, atque extimulat, vt vomitum moueat; hae contra ventriculo fere parcunt; renes vero et vesicam vrinariam adeo lacessunt, vt inflammationis phaenomena in iis saepe enascantur. Hoc ipsum multa alia ostendunt. In primis vero illud compertissimum est, a Tartaro emetico in venas infuso ventriculum dumtaxat affici, vomitumque a) cieri; ab extracto Pulsatillae nigrae ore sumto

 oculos

**) Acerrima haec, et caustica spasmum fortasse primo tonicum fibris inducere, mox easdem adurere, et destruere etiam videntur.

a) LORRY *Mémoir. de la Soc. Roy. de Médec.* vol. 2. pag. 162.

oculos potiſſimum laceſſi, inflammarique *b*), et demum tantam cum eiſdem oculis affinitatem habere ſolanum furioſum, ſiue *Belladonnam*, vt ejus dilutum, et puluis intrinſecus datus iridem ita corruget, vt penitus eam obliterare videatur *c*).

XLII. Hinc ſingula ſtimulorum genera, a quibus inflammatio procreari poteſt, definire arduum ſane eſt; cum certis ex obſeruationibus cuncta non innotuerint. Itaque non nulla tantum attingam, de quibus fere conuenit inter Clinicos. A LANCISIO, et GORTERIO arteriae intus muco quodam mitiſſimo obliniri creduntur, ne praeterfluens ſanguis eas laedat. Si is vere exiſtat (quod alii negant) acrimoniamque contraxerit, atque alicubi vaſorum tunicis adhaereſcat, irritationemque faciat, eo certe in loco irritabilitas concitabitur, atque idcirco arteriae ibidem validius, velociuſque micabunt. Is pariter ſi alicubi deficiat ſic, vt arteriarum interior facies nuda ſit, et irritabilior, ſenſibiliorque euadat, ſanguis praeterlabens ſtimuli vice ibi fungetur, atque adeo motum earum ſyſtalticum intendet, accelerabitque. Hoc ipſum praeſtabitur a quocunque alio humore, qui proxime arterias, aut neruos ad eas quocunque modo ſpectantes, aut cum eiſdem communicantes pungere, aut vellicare praua ſua qualitate poſſit. Huc pertinent acritates ſanguinis variae tam ſpontaneae, quam aduentitiae; phlogiſti copia, aut ſubita ejus alicubi euolutio; impedita ejus diſſipatio; aura frigorifera admiſſa; acre epidemicum inſpiratum, et fortaſſe *diatheſis* ipſius ſangui-

b) STÖRCK, *De vſu med. Pulſatill. nigricant.* Vindob. 1771. et SPALOWSKI, *Diſſert. de cicut. etc. p.* 20.
c) TISSOT, *de' Nerv. e loro malattie T.* 1. *part.* 2. *artic.* 6. *p.* 31. *ed. venet.*

sanguinis; vt dicitur, *inflammatoria*, vndecunque ea sit.

XLIII. Ac, quoniam de diathesi inflammatoria sanguinis sermo incidit, non erit ab instituto nostro alienum in eius naturae inuestigatione aliquantisper versari. Quando igitur sanguis e vena eductus in densam, tenacemque massam cogitur, et quadam veluti cuticula alba, dura, compacta tegitur, protinus nedum medici, verum etiam adstantes omnes, eo quod plerumque id in inflammationibus apparet, clamitant, sanguinem inflammatoria diathesi peccare; habentque plerique pro certo, quemadmodum saepe egomet ipse audiui, sanguinem ita crassum, densum, et cohaerentem in vasis esse, dum adhuc calens in circuitum agitur, vt in minimis arteriolis rubris, quas perfecte conicas, siue conuergentes putant, haerere, et consistere cogatur; quod a vero plurimum abesse videtur. Nam etsi sanguis, postquam refrixerit, crassus, tenax, coactusque spectetur, tamen ridiculum hercle foret, si quis cogitaret, talem etiam exsistere intra vasa, dum vitali motu pellitur, decurrit, calet, et fluit. Deinde certum omnino est, non semper, vbi inflammatio est, in sanguine detracto hujusmodi corium, siue coagulum a) offendi; neque, vbi diathesis ista in sanguine se prodit, semper inflammatio cum ea copulatur. Saepe in sanis, et bene valentibus, saepe in arthriticis, scorbuticis, aut lue venerea infectis, in intermittentibus febribus, in colico dolore, in rheumatismo, in podagra, in febre maligna, in hydrophobia, in foeminis chloroticis, aut vtero gerentibus hujusmodi diathesis depre-

 henditur

a) HAEN *Rat. medend. P.* I. *cap. IV. p.* 74. *n.* 6. BOERH. *Prax. med. T.* I. *p.* 265. SWIETEN. *T. III. p.* 169. *T.* I. *p.* 177. PISONIS *spicileg. curat. p.* 122. *etc.*

henditur *b*), quin vlla inflammatione laborent *). Cum igitur cuticula ista, seu crusta phlogistica, firma, et tenax, qua sanguis interdum obducitur, modo cum inflammatione conjungatur, modo sine inflammatione vlla inueniatur, vere diathesis inflammatoria sanguinis nec dici, nec haberi potest, nisi alia phaenomena, inflammationis magis propria vna concurrerint.

XLIV. Itaque ad omnem auertendum errorem sapientiores Clinici considerare solent duo genera lentoris in ipso sanguine frigefacto; alterum videlicet *calidum*, siue *inflammatorium*; alterum *frigidum*, vt vocant, siue *spontaneum*, siue *mucosum*. Illud ab aucta, validaque solidarum partium actione, hoc ab imminuta, et languente pendere existimant. In illo sanguis valde firmus, tenax, diuisioni resistens, et fortasse magis phlogisto scatens, ideoque acer etiam, atque irritans; in hoc potius laxus, viscidus, iners, mucosus, plerumque acritatis praesertim *caliuae*, siue igneae expers esse perhibetur. Quamquam non dissimulandum est, in hoc quoque genere interdum crustam illam polypodem, et firmissimam, de qua supra diffe uimus, obseruari, cui tamen quae subest insula, siue crassamentum, plerumque parcior, mollior, laxior, et multo sero inna-

b) Vid. HALLER. *Physiol. T.* 2. *lib. V. sect.* 3. *pag.* 87. In sanis hominibus inflammatoriam sanguinis diathesim inuenit etiam BALLONIVS, *epid. l.* 2. *p.* 235.

*) Sanguis equorum, cum etiam optime valent, e vena detractus, simul ac refrixit, crustam hujusmodi, lardi similem exhibet. Eritne inflammationis, aut inflammatoriae diatheseos indicium? Nequaquam; nam peculiaris, naturalisque est illius sanguinis crasis, et constitutio. Non tamen inficior, in equis etiam, quando aliqua inflammatione tenentur, crustam illam crassiorem firmioremque reperiri.

innatans esse consueuit. Rursus scire interest, prioris generis diathesim modo praecedere inflammationi, modo, imo plerumque, superuenire. Quando praecedit, acritatemque aliquam conjunctam habet, sic vt stimuli vice alicubi fungatur, pro caussa inflammationis, si qua eam subsequitur, haberi tum poterit: quando vero eidem succedit, jam patet, tum ejusdem effectum, non caussam esse. Quod clarius fiet exemplo. Digitus homini sanissimo grauiter contundatur: Mox ei vena secetur, vt, quoad fieri potest, inflammationis metus antevertatur. Sanguis sic primum eductus nec justo densior, nec justo firmior, nec vllum vel leue crustae inflammatoriae indicium praebet. Sed intumescente nihilominus postea, et acriter dolente digito, inflammationemque subeunte, sanguis iterum mittatur. Is tum in densam, tenacem, firmamque massam concrescit, et desuper crusta illa crassa, fibrosa, dura, et corio simili obducitur. Idem omnino contingit in pleuritide, aut alia quacunque inflammatione repente oborta: nam sanguis, qui primum, et mox, antequam morbus inualescat, detrahitur, vix, et ne vix quidem a naturali crasi deflectit; qui vero secundo, vel tertio*) emittitur, diathesim plerumque phlogisticam nactus est, crustamque illam corii instar ostendit. En diathesim inflammatoriam, inflammationis effectum, nequaquam caussam.

*) Haec fere omnium Clinicorum obseruatio est. Sed Cl. HAENIVS (*Rat. med. P.* I. *cap. VI. p.* 74.) prae ceteris rem eamdem confirmat, inquiens: *Nonnunquam sanguis initio febris acutae, aut etiam topicae inflammationis, missus crusta caret: habetque eamdem aut in altera, aut in tertia, aut in quarta venae sectione. Imo*, addit, *in morbis maxime inflammatoriis in nullo sanguine, quotiescunque misso, aliquoties crusta vlla est.*

XLV. Quo autem modo sanguis per inflammationem sic permutetur, ambiguum plane, incertumque *b*) adhuc est, quanquam in id magni, et perdocti viri *c*) diligentissime incubuerint. Qui serum sanguinis ab aucto per febrem calore condensari, et cogi cum QVESNAEO tradiderunt, vt inde crustam inflammatoriam deducerent, ignorasse prorsus videntur, nunquam in viuente corpore tantum caloris excitari posse, quantum ad serum coagulandum opus *) est. Qui vero a vehemente cordis

b) HALLER (*Elem. Physiol. T. 2. lib. V. sect. 3. p. 87.*) *Multa quidem*, inquit, *in hac crusta paradoxa sunt, quorum caussas nondum recte tenemus.* HAENIVS, (*Rat. medend. cap. 2. p. 21.*) expositis caussis, quae *ejusmodi in nobis* materiam gignunt: *vtinam*, inquit, *simul constaret, qua arcana lege dictae caussae hanc materiam producant!* Et MICH. SARCONE (*Istor. ragion. dell' Epid. sofferta in Napol. nel 1764. Part. 2. p. 370. not. 1.*) fatetur, se in summa de crustae inflammatoriae genesi ignoratione versari.

c) Vid. HALLER *l. c. p.* 85. vbi citantur quam plurimi, qui in id inquisiuerunt. Nec ab eorum numero excludi volo HEWSONIVM recentissimum scriptorem, cuius neque experimentis, neque argumentationibus quidquam permoueor.

*) Calor, qui ad coagulandum serum requiritur, est grad. 148. *Thermom. Fahrenheit.* (HALLER, l. c. pag. 80.) ad quem nunquam peruenit in febribus acutissimis. Vix enim in pleuritide ad grad. 102. 104. obseruante CLEGHORNIO attingit. Cl. XAVERIVS MANETTI, cuius singulari amore, et amicitia, jamdiu pro sua in me humanitate perfruor, in notis ad *Dissert.* SAVVAGESII a se anno 1764. editas p. 79. Reaumuriano vsus Thermometro, haec habet: *il più alto calor febbrile, inclusive nelle febbri acutissime, non oltrepassando il grado quarantesimo del Termometro del Sig. Reaumur, e trovandosi ne' pleuritici la cotenna del sangue assai densa, benchè il calor loro febbrile non soglia passare il grado 31., manifestamente si conosce, che un tal effetto nel corpo umano non dipende dal solo diverso grado di calore, ma che differenti altre cause e circostanze devono concorrere*

dis actione plerumque illam naſci *d*), aut a motu ſanguinis aucto *e*), aut a ſpaſmis, aut conuulſione *f*), aliiſue cauſſis vaſorum contractionem inferentibus *g*) gigni dicunt, cauſſas quidem indicant, poſt quas diatheſim phlogiſticam natam obſeruarunt, non vero rationem explicant, qua illae cauſſae eam efficiant. Verum quomodocunque id fiat, (nam in huiuſmodi quaeſtione nolo poſt tot acutiſſimos inueſtigatores operam perdere) illud certum, firmumque eſt, ex ſanguine recens e vena miſſo, et adhuc calente, ſi virgula ramoſa agitetur, aut lagena aliqua incluſus concutiatur, parari telam quam-

 dam

correre a cotesta produzione. Il calor delle febbri mantenendoſi ſempre tra i gradi 28, o 30, ed il grado 40, che è quello al quale arrivare poſſono le più acute, e veementi, ſempre lo credo a portata di poter piuttuſto produrre un effetto ſalutifero rendendo il ſangue più fluido, etc. Et infra: *La noſtra linfa fuori del corpo umano non ſi coagula che ad un grado di calore intorno ai gradi 56. etc.*

d) HALLER *l. c. p.* 88. *ed. venet.* *e*) BOERHAAV. *de cogn. et curand. morb.* §. 100. *et Inſtit.* §. 820.

f) SARCONE *Iſtor. ragionat. dell' epidemia ſofferta in Napoli etc. part.* 2. *p.* 370. *not.* 1) inquit: *una delle potenti cagioni della produzione* di detta *croſta gelatinoſa, e della ſua moltiplicazione è lo ſpaſimo, e la convulſione.*

g) HALLERVS l. c. haſce cauſſas redigit ad vires vitae, *ad morbos*, ad calorem vehementem, ad ſpiritus acidos, ad *vini ſpiritum* rectificatiſſimum, et ibi citat HELVETIVM, PETITVM, QVESNAEVM, et SENACIVM in ſuae ſententiae confirmationem. HAENIVS porro (*Rat. medend. P.* 2. *cap.* 2. *p.* 19. *et ſeq.*) materiam cruſtae inflammatoriae generari ait ex frigore calente corpore ſuſcepto; ex motu nimio; ira; vinoſo potu in plethoricis; acrimonia venerea, arthritica, rheumatica; miaſmate varioloſo, ſcarlatino, morbilloſo; victu lauto; otio; vita molli; grauiditate; et peculiari natiua ſanguinis in quibuſdam diatheſi, aut ab ignoto aëris contagio. Ex his putat fluida condenſari, ſolida conſtringi, et ſic exprimi materiam glutinoſam, et phlogiſticam cruſtam conſtituentem.

dam fibrosam, albicantem, tenacem, crustae phl gisticae persimilem, quae a RVYSCHIO, primo i ventore, nomen habet. Ergo in ipso sanguine r turaliter constituto inest materia quaedam ad coh rendum prona, a globulis rubris distincta, fibr et laminas praebens, ad concrescendum parati sima; atque idcirco *fibrosa*, et *concrescibilis* a pler que nuncupata. Hinc verisimillimum videtur hac sanguinis parte fibrosa, et concrescibili natu lem modum excedente, et majore cruoris prop dicti quantitate, auctoque globulorum rubroru mutuo contactu *h*) inflammatoriam ejus diathesi contineri; indeque fieri, vt sanguis ad concresce dum firmiusque cohaerendum, vbi quies accesser igneumque principium multum auolarit, proc vior reddatur; non vero eamdem consistere, vulgo putatum est, in ipsius sanguinis coagulati ne, aut concretione, quae intra vasa, dum cal ipse, et mouetur, nulla esse potest. Haec siquide aucta partis fibrosae, et concrescibilis copia no modo in sanguine extracto, vt dictum est, se prodi verum etiam in visceribus ipsis inflammatione o cupatis; cum in cadaueribus jam frigefactis glut nosa, alba, aut flaua pellicula obducta inueniantu parte nimirum fibrosa, et concrescibili, quae i viuo animali adeo fluida est, vt per exhalantia va et per ipsa membranarum interstitia exstillet, effl atque, coaceruata, atque in densam membrana frigore compacta, et concreta. Neque fortasse vero longe aberit qui diathesim inflammatoria hujusmodi non solum in excessu glutinosae, et co crescibil

h) Nobis quodammodo assentitur etiam celeberrim SWIETENIVS (*in Boerhaav. Comment. T.* I. §. 75. p. 88 vbi inquit: *naturaliter .... inest sanguini in concretion procliuitas: quae in morbis acutis inflammatoriis augetur.*

crescibilis partis, et majori copia cruoris, et ipsius ad cohaerendum procliuitate reponeret, verum etiam hisce adjungeret facilem, et promtam albidi, et coagulabilis illius humoris a crassamento rubro secessionem *), quamquam haec postrema conditio plerumque ab ejusdem copia, atque excessu profluere videatur. Ceterum multa in caussa esse possunt, cur hae duae diuersae partes segregentur, et sensim secedant: Id comprobant quodammodo fluida composita, nempe ex variis diuersi generis liquoribus coalescentia, cujusmodi reapse est sanguis. Ista enim si motum, caloremque, quibus in fluore seruantur, amittant, non eodem tempore tota, atque vniuersa concrescunt, sed pars quaedam prius, quaedam posterius. Sic vini pars aquea citius a frigore afficitur, secedit, et cogitur; vinosa vero, et mera tardius, et serius. Sic frigus rubram sanguinis partem citius compingit, serius albidam, fibrosam, lymphaticam, siue concrescibilem dictam: quae ideo sursum in sanguine extracto, aut quiescente effertur, superiora petit, fluitat diutius, donec et ipsa consistat, et consolidetur. Cur quid simile intra canales vel a frigore, vel a calore, vel a motu, vel a quiete, vel a quacunque alia caussa eidem non eueniat? Numquid intima mixtio duarum partium dissimilium aliqua ex caussa earum; quae in nobis existunt, aut circumstant, peruerti possit, vt altera ab altera sejungatur?

XLVI. Nemo autem istam diathesim sanguinis inflammatoriam, quam exposui, cum ipsa inflammatione confundat. Supra enim (§ XLIII.) animaduersum est,

*) In hanc opinionem inclinare videntur HAENIVS, et SARCONIVS l. c.

est, non in omni inflammatione, nec semper i
eadem sanguinem e vena missum phlogisticum glu
ten prae se ferre, in primis sub inflammationis in
tium, dum nimirum nondum illud genitum est, v
dum rubra sanguinis pars, vtpote ad concrescer
dum promtior, cum albida, et concrescibili int
me permixta ante concrescit, quam haec secedere
sursumque euehi possit. Atque id quidem eluce
ex ipsomet sanguine, qui tunc in firmam, tenacem
que insulam coactus, et seri ferme expers apparet
At morbo progrediente, spatioque per venae sectio
nes sanguini facto, aut calore adaucto, rarescit
cruor ita, vt vbi e vena missus fuerit, lentius coeat
interimque sinat concrescibilem, fibrosamque par
tem a se sejungi; quae lege grauitatis specificae
superiora petat, ibi confluat, et demum coagule
tur in crustam corio plus minus tenaci similem *)
Non

*) Fibrosam hanc, albidamque sanguinis partem, ex qua
crusta inflammatoria conflatur, leuiorem esse crassamento
rubro, nemo vnus negauerit. Ex eo autem, quod tar
dius cruore ipso concrescat, et specifice leuior sit, com
plures hodie cum HEWSONIO opinantur, diathesim in
flammatoriam, quae ex ea potissimum coalescit, *in lympha
coagulabili valde attenuata*, *adeoque lentius inspissata* (Calli
sen Instit. *Chirurg. mod.* §. CC.) ponendam esse; experien
tisque demonstrari, effectum verae inflammationis esse
imminutam sanguinis concrescibilitatem. Verum hoc cum
dura, et firma sanguinis rubri e vena extracti compage, e
concretione, cumque tenaciori crustae phlogisticae cohae
rentia, quam in inflammationibus veris vt plurimum vide
mus, vix conciliari potest. Nam si recta, vt efflagitant
esset eorum argumentatio, sequeretur etiam, vt oleum
quod vino, et aqua leuius est, tenuitate vinum, et aqua
superaret, lentiusque coagularetur. Quod nequaquam e
Si pariter difficilior concretio leuitatis, et raritatis esse
significatio, nihil profecto existeret argento viuo rariu
et leuius, vtpote quod difficillime cogitur, et concresci
cum tamen post aurum, et *platinam* sit fossile omniu
ponde

Non tamen vniuerſa, et tota hujuſmodi concreſcibilis materia ſurſum fertur, et ibi coadunatur; ſed tanta ejus copia eſt, vt aliqua portio in ſanguine remaneat, qua globuli ipſius irretiantur **), atque vna ſtricte conferruminentur. Hactenus de diatheſi inflammatoria, quam dicunt ſanguinis. Ab hac enim diſtinguendam eſſe puto diatheſim inflammatoriam proprie, et generatim dictam; vtpote quae non

ponderoſiſſimum. Quapropter major, vel minor ad concreſcendum procliuitas non a majori, vel minori pondere, non a tenuitate, aut denſitate, ſed a majori, vel minori mutua partium attractione videtur potius deriuanda.

**) Peto veniam abs TVRRIO, et HEWSONIO, ſi vetere tor nomine globulorum ſanguinis. Quae enim de eorumdem figura ab vtroque dicta ſunt, non ita certa nobis videntur, vt receptam jam doctrinam, nuperiſque noſtrorum iteratis obſeruationibus confirmatam deſeramus. Cl. CALDANIVS, cujus auctoritatem plurimi facio, hac uper re a me ſententiam rogatus, reſpondit, repetitis periculis ſe comperiſſe aut globoſam reuera eſſe figuram ubrarum ſanguinis moleculárum, aut, ſi talis nequaquam it, nihil omnino microſcopicis obſeruationibus eſſe credendum. Quantum autem a vero aberrent microſcopica experimenta, quantumque illudant opticae hujuſmodi magines, jam cognouerat Cl. SENACIVS, qui praeterea locuit (*della ſtrutt. del cuore T. 2. ſupplim. all' Iſtoria del uore cap. VIII. §. VII. et VIII.*) quot modis figuram in lobulis mutent microſcopia, et ſpeciatim modo foramen n medio, modo monticulum exhibeant, dum tamen nihil liud quam opticas illuſiones iſtas omnino fuiſſe, perſpicue emonſtrauit. Nec a CALDANII ſententia quidquam differt judicium Cl. HALLERI, qui in poſtremo etiam opere *e part. corp. human. praecip. fabrica et function.* Tom. 3. p. 7. *ſanguis*, ſic de hac re concludit: *Legi et cum ea fide, quam laris viris* (TVRRIO, et HEWSONIO) *debemus. Neque amen poſſum de mea ſententia diſcedere, qui numeroſiſſima iusdem ſemper euentus experimenta fecerim, et conſentientes iros peritiſſimos habeam* FONTANAM, SPALLANZANVM, AESAREVM POZZI.

non ad fluidas tantum, sed ad solidas etiam par
extenditur. Itaque haec, vt ego quidem arbitr
existere vere nequit, nisi statui illi sanguinis h
gistico solidarum etiam partium vis aucta, conci
tiorque motus adjungatur. Sed jam ad inflamr
tionem ipsam, a qua paullulum discessimus,
uertamur.

XLVII. Exposita, quod supra pluribus ver
factum est, inflammationis natura, ejusque ratio
vnusquisque perspiciet, quando minimorum va
rum, quae sanguinem, aut tenuiorem etiam hun
rem, vt passim putant, vehunt, obstructio, a
cruoris in cellulosum contextum stillicidium, a
effusio inflammationem faciat, quando sit infla
mationis effectus. Nam simplex obstructio nu
modo, vt jam ostensum fuit, inflammationi pr
creandae par est. Alioquin viscera obstructa, lig
turae fortes, thrombi in arteriis alicujus meml
amputati, quoniam vasa obstruunt, inflammatio
naturam, et effecta prae se ferrent. Ergo tu
solum materia obstruens inflammationis caussa er
cum propria acrimonia offendat, aut ex mora ac
moniam contrahat, vt stimuli instar agere que
Si vero stimulus quicunque alius inflammatione
pepererit, tunc quae subsequetur vasorum obstr
ctio, aut sanguinis effusio, et congestio effectus locu
obtinebit. Sic quoque sanguis effusus in cellul
sae telae spatiis ecchymosim tantummodo fac
sugillationem vibices, maculas scorbuticas, et fo
tasse ipsas peticulas pejoris notae. Quod si acrit
tem acquirat stagnando, inflammationem primu
deinde etiam suppurationem subire ipse poter
Hinc facile conjicitur, quando lentor sanguinis, a
minuta canalium diameter inflammationi, quan
obstructioni dumtaxat caussam praebeant. Stim
praesentia primam, absentia alteram progignit.

XLVI

XLVIII. Posita igitur vberioris, vehementiorisque sanguinis in aliquam partem influxus proxima caussa, nempe irritatione (§. XXXIV. XXXV. XXXVI.); reliquum est, vt remotae etiam caussae enumerentur, et primum quidem illae, quae inflammationi quodammodo viam parant, ideoque προηγούμεναι vocantur. Sunt autem temperamentum sanguineum et biliosum; aetas juuenilis, et media; *plethora*; sanguis concrescibili, et fibrosa, *vt ajunt*, parte diues, vi vitae, et musculorum *valide* subactus, compressus, elaboratusque, partis aqueae indigus; vel ad acritudinem vergens, vel acer jam factus; principio inflammabili onustus; acrimoniae multiplices; solidarum partium robur, firmitas; elasticitas aucta; irritabilitas, aut sensibilitas ingens; itemque singularis alicujus partis debilitas, laxitas, aut quaecunque alia ad congestiones aptitudo; victus lautus, opiparus; regio frigida, et sicca, aut ventis borealibus obnoxia. His addunt non nulli sanguinem nimis tenuem, minusque cohaerentem; sed nisi ab acritate aliqua singulari talis sit, atque idcirco irritationem alicubi praestare possit, non video, quomodo sola tenuitate inflammationibus accommodatus, aptusque haberi queat.

XLIX. Secundo loco veniunt caussae προκαταρκτικαί, quae nimirum occasionem morbo suppeditant. Inter has recensentur subitum frigus *), praesertim calori, aut subitus calor ingenti frigori succe-

*) Frigore pars fibrosa, siue concrescibilis sanguinis pars cogi potest, et coacta haerere, et consistere, et praesertim cum frigore vasa stringuntur et arctantur. Mucosa etiam lymphae pars frigore, et quiete cogitur, quae in hoc tamen a priori illa discrepat, quod ipsa etiam calore multo minori condensetur, et concrescat.

ſuccedens; potus frigidus aeſtuanti corpori in
geſtus, aut frigida lauatio adhibita; motus, curſu
ſaltatio vehemens; liquorum fermentatorum, c
ferum calefacientium acriumque abuſus; conſueta
euacuationes interceptae; febris ardens; aeris quae
dam et tempeſtatum conſtitutiones, praeſertim
aquilonares; miaſmata; venena; et medicament
inconſulto, aut vltra modum ſumta; dolores paull
vehementius excruciantes, aut diutius protracti
ligaturae dolorificae; contuſiones; fracturae; luxa
tiones; vulnera; punctiones; acria retenta, au
abſorpta, aut applicita.

L. Propria vero inflammationis ſedes videtu
eſſe quaecunque pars, ad quam ſanguinis rubri no
deſideratur appulſus. Arteriolae igitur rubrae, e
vaſcula his minora vnum globulum dumtaxat feren
tia, atque adeo pellucida, aut flauentia, quae
laxentur, aut vrgeantur vehementer, globulos plu
res recipere idonea fiunt, et tota cellulosa tela qu
latiſſime patet, in cujus interualla per relaxata oſtia
vaſorumque poros ſanguis effundi poteſt, inflam
mationi potiſſimum*) ſubjiciuntur. Sed non de
ſun

*) In vaſis quoque ſeroſum, lymphaticumque humorem
ferentibus inflammationes fieri ſeroſas, et lymphatica
vulgo dictas, quorumdam ſcriptorum opinio eſt. Sed fall
id nititur doctrina decreſcentium ſerierum tum canalium
tum globulorum ſanguineorum: neque ibi vnquam in
flammationis phaenomena exorientur, niſi vaſa ſanguinea
vehentia ſimul afficiantur. Sed, inquies, vaſa minima ar
terioſa eſſe non poſſunt inflammationis ſedes, quia, vt e
HALLERO habemus, non ſatis probatum eſt, minimas ar
teriolas motu ſyſtoles, et diaſtoles praeditas eſſe. In h
igitur vis ſtimuli locum habere nequit. Verum quand
dicimus, a ſtimulo motum arteriarum incitari oportere, v
inflammatio oriatur, de iis intelligendum arteriis eſt, qua
ſyſtole, et diaſtole non carent; quanquam probabile eſt
minimas etiam arterias eo non carere, licet non ſat
perſp

ſunt, qui venas quoque eidem morbo obnoxias praedicent, ſaltem ſecundario *a*). Nec omnino abſurdum iſtud ego crediderim, ſi venae quoque irritabilitate ſua, vt non nulli perhibent, non careant. Quod ſi vllibi quandoque eueniat, in vena portarum praecipue, quae arteriae fungitur munere, locum habere, credibile eſt. Argumenta autem, quae ab haemorrhoidibus tumentibus, inflammatis, atque in abſceſſum abeuntibus ducuntur a quibuſdam, vix quidquam ad inflammationem venoſam, de qua quaeritur, comprobandam valent. Quis enim non videat, tunc etiam arteriolas minimas, quae venarum tunicis inſident, aut circumiacent, contextumue cellulosum inflammatione occupari? At frequentiſſimam venoſam inflammationem, inquies, ſectiones anatomicae euincunt. Saepe enim in cadaueribus reperiuntur inteſtina, praeſertim tenuia, meſenterium, pulmones, hepar, cerebrum venis ſanguine turgidis exterius quaſi picta, et conſperſa. En venoſas inflammationes, quae cum in viuente homine nulla ſui indicia exhibuerint, aut exhibere ſoleant, *clandeſtinae* idcirco ab illuſtri WALTERO nuncupantur. Fateor equidem frequentiſſime hujuſmodi venarum repletiones occurrere in cadaueribus eorum, qui malignis, et putridis morbis perierunt; ſed iteratis accuratiſſimis

perſpicuo, quia in parte inflammata, quando ſtimulum patiuntur, eas moleſte pulſare, nemo inficiabitur. Cl. etiam TISSOTIVS (*De Nerv. T.* 1. *p.* 2. *artic.* 6. §. 266.) minimas arterias irritabiles eſſe, fibriſque muſcularibus donari oſtendit.

a) PLATNER (*Erneſt.*) *ſupplement. in J. Zach. Platneri Inſtitut. ſuppl. I. cap.* 2. *p.* 25. Inter eos, qui venas quoque irritabiles eſſe credunt, VERSCHVIRIVM citat LA ROCHE, *Analyſ. des fonct. du ſyſt. nerv. prefac. p.* 13. *du T. I.*

mis conuictus obferuationibus Cl. LVDWIGIVS b) negat, eas veras effe inflammationes. Cognouit enim manifeftiffime, pro effectis habendas effe diffoluti fanguinis, et virium vitalium deficientium; quam ob cauffam fanguis a tergo languide propulfus, in venis prope totus congeritur, eafque replet, et praetumidas reddit. Huicque enimuero cogitationi maxime fauent 1. laxitas, et dilatatio venarum fe exonerare impotentium; 2. fanguis in iis fluidus, refolutus, nullo modo, aut certe tardiffime concrefcens; 3. tempus, quo hujufmodi venofae congeftiones contingunt, nimirum in fummo malignitatis, et putredinis gradu, et paullo ante mortem; 4. pulfus paruus et debilis in hifce morbis deprehenfus; 5. nullus dolor, nullaque alia inflammationis phaenomena; 6. demum noxa a fanguinis miffione.

LI. Ad has fortaffe venofas tantum congeftiones referri debent pleraeque illarum inflammationum, quae fub finem febrium acutarum mali moris fuperuenire dicuntur, quaeque in cadauerum extifpiciis circa vifcera inueniri, vt diximus, folent. Nam non ignotum eft, quantum aegrorum exitium accelerarint illi, qui ab infpectis in cadaueribus falfis hujufmodi inflammationibus permoti, et decepti, vt eas aut praecauerent, aut tollerent, largiter, et iterato in morbis malignis, aut putridis illius generis fanguinem mittere non dubitarunt. Norunt id Clinici exercitatiores, et nunquam monitis definunt juniores medicos a perniciofiffima hac fanguinis profufione abfterrere. QVESNAEVS etiam, qui vaforum hafce repletiones in malignis morbis faepiffime confpexit, nequaquam pro inflammationibus

b) *Aduerf. medic. Practic. Vol. I. P. I. articul. VII. pag.* 178. *et feq.*

bus accipiendas arbitratur, quia non ad arterias, sed ad venas spectare ei visae sunt. Putat enim sic vasa sanguine turgida, et plena in visceribus demortuorum apparere, non quod inflammatione affecta essent, sed quod venarum truncis spasmo, qui in malignis morbis potissimam partem habet, affectis, et contractis, reliqua vasa omnia se deplere nequeant, ideoque retento, accumulatoque sanguine *a*) turgere debeant. Quocunque autem modo phaenomenon istud explicetur, siu ex mente LVDWIGII, quod vero similius videtur, siue ex mente QVESNAEI, quod interdum etiam probabile est; hoc sane experientia perspectum, comprobatumque est, noxiam in vtroque casu sanguinis missionem deprehendi. Etenim per hanc chirurgiam vel putrida sanguinis dissolutio promouetur, et vitales vires simul magis, magisque prosternuntur; vel spasmodicae vasorum affectiones, imminuta sanguinis resistentis copia, et cordis propellentis virtute, necessario inualescunt. Reapse non raro res aegrotantium in praeceps ruere post sanguinis missionem vidi egomet ipse, imo delirium, motusque conuulsiuos, ad quos praecauendos sanguis missus erat, confestim subsequi. Nec longe absum, vt credam per venae sectionem sanguinem attenuari, et dissolui ita, vt altius in vasa cerebri, fortasse etiam serosa si qua sunt, penetrans, medullaresque fibras vrgens, aut diuellens, delirium, soporem, conuulsionesue non parum acceleret, aut arcessat.

LII. Vt cuique morbo, sic inflammationi non desunt suae differentiae. Prima a locorum, quae inflammatione tentantur, varietate permanat. Hinc distin-

a) *Traité de fievres T. 2. chap. VII. art. 2. pag.* 444. 445. *et seq.*

distingui apte, opportuneque solet in *internam*, et *externam*. Externa ex iis, quae iam exposita fuere, facillime dignoscitur: interna vero paullo abditior est. Certissimas tamen eius notas exhibent calor, et dolor acutus, et pulsans vni, eidemque parti prope affixus, functionem ipsius non leuiter laedens, febris vehementior cum pulsu duro conjuncta, itemque sanguis e vena missus quiete, et refrigeratione in massam firmiorem, diuisione reluctantem, et pauco sero circumdatam concrescens, crusta quadam, de qua supra speciatim, albida, interdum subflaua, saepe ex albo rubente, valde tenaci, et compacta, sebum concretum, aut corium referente desuper obductus. Atqui hujusmodi signa neque semper, neque omnia simul ita concurrunt, vt illico ex his inflammatio patefiat. Opus igitur est magna medici exercitatione, et prudentia, ne laruata, atque obscura morbi natura eum nimis securum, et ne suspicantem quidem deludat. Interdum enim clanculo malum accedit, serpitque; neque vllam, aut tantummodo leuem febrim mouet; neque acutum, et pulsantem dolorem illum, quem paullo ante indicaui, comitem habet, vel si aliquem, obscurissimus is quidem esse consueuit. Monent vero qui artis vsu ceteros antecellunt, tunc doloris acuti loco anxietatem quamdam, aut molestiae cujusdam inexplicabilis, aut ponderis, et grauitatis sensum in ea parte, quae laborat, percipi, aut tactui insolitam tensionem reniti, et pressam doloris cruciatum excitare. Id praesertim vsuuenit in peripneumoniis malignis, quae ob subitam gangraenam accedentem *gangraenosae* a Medicis recentioribus dicuntur, aut a metastasi oriundis, aut morbos putridos, pestilentesue subsequentibus; itemque in quibusdam ventriculi, intestinorum, mesenteriique inflammationibus, veris nimirum, nec ad venosas

con-

congestiones spectantibus, si tamen prosectoribus fides habenda est, nec vna pro alia saepe accepta sit. Dolor praeterea aut abest, aut obscurus, et leuis in inflammationibus earum partium, quae sensibilitatem aut amiserunt, aut sensu omnino per se carent, aut obtusiori tantummodo donantur, quales sunt peritonaeum, pleura, mediastinum, pericardium, dura, et pia meninx, tendines, cartilagines, aliaeque hujusmodi, nisi simul ita tumeant, vt proximae partes sensu acutiori praeditae vna premantur, aut consentiant, aut qua nerui decurrunt, aut pertranseunt, inflammatione speciatim occupentur.

LIII. Pulsus saepenumero nec durus in his, nec vehemens est multis profecto de caussis, sed praecipue tum, cum pars, quam inflammatio tenet, sanguinis transitui magnum objicit impedimentum, vti pulmo, cor; hepar; aut cum neruorum systema ita afficitur, vt summo spasmo cor, arteriaeque quasi suffocentur, aut resolutis veluti viribus torpeant: quo in casu pulsus exilis et varius, et febris, et reliqua symptomata ab inflammationis natura maxime diffidere videntur.

LIV. Diuiditur quoque inflammatio in *benignam*, et *malignam*; in *sporadicam*, et *epidemicam*, vt plerique alii morbi. *Benigna* ea est, quae consuetis, et propriis stipatur phaenomenis, neque vires prosternit, neque clam vitae sub leuioris morbi specie insidiatur: *maligna* contra, quae benignitatis speciem induit, quae cum notabili virium lapsu conjungitur, quae non omnia inflammationis signa prae se fert atque a venenata plerumque caussa dependet, aut a putrida humorum diathesi fouetur*).

Spora-

*) *Malignam* cognosci docet nuperrimus scriptor, *si caussa ignota, stimulus validus, non tollendus, ignotus; si post*

Sporadica vero paucos eodem tempore inuadit, ex priuatis, ſingularibuſque cauſſis orta, et fere vagatur. *Epidemica* denique complures eodem tempore infeſtat, cauſſamque agnoſcit communem, ſiue haec in tempeſtatum variatione, aut peculiari aëris vitio, ſiue in alimentorum, et potuum praua natura contineatur.

LV. Alia item *primaria* eſt, alia *ſecundaria*. Illa ſanum alioquin hominem adoritur, atque a nullo alio morbo deriuat:, haec alii morbo ſuccedit, puta catarrho, rheumati, colicis doloribus, dyſenteriae etc. Si vero alius morbi veluti ſymptoma ſit, puta luxationis, vulneris, febris continuae, vel intermittentis etc. *ſymptomatica* rectius vocatur. Nonnullis etiam placet eam, vt alia morborum genera, in *idiopathicam*, et *ſympathicam* diuidere. Idiopathicae cauſſa in eodem loco, in quo inflammatio ſe prodit, omnino inſidet; ſympathicae alibi ſedem habet, et conſenſione aliam, diſſitamque partem inflammat. Poſterior haec neruorum potiſſimum, qui ad aliquam partem protenduntur *a*), irritatione **) progignitur. Alia demum ratione partium, quas tenet, vel *vniuerſalis*, vel *particularis* dici poterit, ſi nimirum vel totum corpus, vel partem tantum obſideat. *Particularis* varia deinde nomina ſpecialia recipit, a partibus ipſis affectis deducta, vti

poſt multas venaeſectiones ſanguis ſemper pleuriticus; pulſus ſemper durus ſit; ſi inflammatio viſcus totum vitale occupet; ſi corpora cacochymica inuadat. JO. VEISZ *Pyretolog. Practic. p.* 9. Sed lethalem potius morbi, quam malignam, et ſubdolam indolem per iſtas notas pateſieri crederem.

a) CALLISEN Inſtit. Chirurg. §. CXCVI.

**) Sympathiam eiuſmodi per neruorum actionem reiicit JO. VEISZ ſupra citatus, contenditque ſemper diſſitas partes per metaſtaſim affici. Sed vereor, ne ipſe inconſulto, et temere id credat.

vti *cephalitidis*, *anginae*, *pleuritidis*, *peripneumoniae*, *carditidis*, et ſic porro. Rurſus haec vel *fixa* eſt, vel *erratica*, prout vni loco conſtanter inhaeret, vel de loco in locum vagatur.

LVI. Pro vario etiam ſymptomatum, quae inflammationem comitantur, gradu non nullae aliae ab auctoribus differentiae ſtatuuntur, quae externis praeſertim, viſuique ſubjectis inflammationibus videntur magis accommodatae. Nam ſi ſymptomata leuiſſima fuerint, ſi locus inflammatus rubeat quidem, ſed vix doleat, vix tendatur, aut tumeat, calorque ſit omnino exiguus, affectio haec vti initium inflammationis, ſiue primus ejus gradus conſiderari ſolet, atque a pleriſque hodie φλόγωσις *) nominatur. *Phlogoſis.* Si vero calor, rubor, dolor, tumor, tenſio grauius, manifeſtiuſque ſe exſerant, tum inflammatio vera, ſiue φλεγμονή proprie dicitur, reſpondetque ſecundo veluti inflammationis gradui. *Phlegmone.* Chirurgi id nominis κατ' ἐξοχήν tribuunt inflammationi cuidam peculiari, in qua pars in tumorem circumſcriptum, et rotundum attollitur, qui non modo intenſius rubet, atque ad adipoſam vſque membranam pertingit, ſed etiam in hac ipſa ſedem habet, doletque vehementer cum pulſationis moleſtiſſimae ſenſu. *Catexochen id eſt per excellentiam.*

LVII. Ceterum quando pars inflammata tumet enormiter, et ſanguis in vicina ſpatia effuſus, collectuſque ob inflammationis impetum videtur, huiuſmodi ſtatus pro tertio inflammationis gradu habetur, et paſſim *inflammatio ſyſtrophica* appellatur. Facilis demum, et cita inflammationis in gangraenam degeneratio, ad quam natura quaedam inflammationes proniores ſunt, in cauſſa plane fuit, vt *inflammatio* etiam *gangraenoſa* a ſcriptori-

 bus

*) Vox ducta a φλέγω, id eſt vro.

bus memoretur, quae quartum et summum inflammationis gradum constituit.

LVIII. Interdum quoque euenit, vt roseus quidam rubor in summa cute appareat, qui tamen vix eam attollat, et ardoris potius, quam doloris sensum inferat, pressusque albicet, et quodammodo huc illuc vagetur. Haec inflammationis species Erysipelas. ἐρυσίπελας nomen habet **). Caussa eius passim reputatur vel sanguis tenuior, biliosus, acerque *a*), vel secundum alios serum flauum, vitiosum, peculiari acritate praeditum, ad vasa cutanea alicubi confluens, textumque cellulosum ipsius cutis afficiens.

**) Erysipelas ducitur ab ἐρύω, et πέλας, vel ἐρυθρός, quasi *vicinitraha*, aut *vicinirubra*. GAL. *def.* I.

a) GALENVS (*Method. med. lib. XIV. cap.* 2.) postquam *phlegmonen*, vt supra, descripsit, hunc in modum prosequitur: „Atque hic vnus affectus est sanguineae fluxionis „soboles in carnosa corpora maxime incidens. Secundus „alter biliosae fluxionis germen est, ac circa cutim maxi„me consistens, tum hanc externam, quae omnium par„tium commune est tegumentum; tum membranosam, et „tenuem, quae singulis internarum est circumdata. Ergo „sicuti prior affectus etiam cutis aliquid apprehendit, ita „hic quoque aliquid subjectae sibi carnis occupat. Quod si „crassior humor, acriorque sit, summam cuticulam (Graeci „ἐπιδερμίδα vocant) excoriat, spatioque ad profundum ali„quando cutis exulceratio peruenit. Atque hic quidem „affectus Erysipelas nuncupetur, duplicem (vt jam dictum „est) habens differentiam: quod vel absque exulceratio„ne, vel vna cum hac incidat. Prior autem affectus vnius „rationis est, vocetur que phlegmone. Cum ergo nec „plane biliosa, nec sanguinea fluxio est, sed ex ambabus „mixta: vtique ab eo, quod in mixtura exsuperat, nomen „ipsi indatur, an dicatur de eo id, quod exsupera„tur: sic vt vel phlegmonen erysipelatosam id vocemus, „vel Erysipelas phlegmonosum. Vbi autem neutrum vin„cit, ibi vitium phlegmones, erysipelatisque medium no„minetur."

iens. Prout vero inflammatio ad phlegmones, aut ryſipelatis, aut oedematis naturam propius acceit, diſtinctionis ergo appellatur vel phlegmonodes, rel eryſipelatodes, vel oedematodes. Addunt non nulli *ſcirrhodem;* recteue, an perperam, non deſiniam, niſi hoc nomine eam velis inflammationem ignificare, qua ſcirrhi in cancroſum vlcus vertunur, ſi tamen id mali liceat ſic nominari. Nec deſunt qui *interiores* etiam inflammationes pro humoris *natura*, vnde fiunt, diſtinguunt in *ſanguineas*, in *ſeroſas*, in *lymphaticas*, et ex vario nexu compoſitas; ſed fictitiae prope ſunt, et arbitrariae ex praeoncepta opinione hujuſmodi differentiae, quarum auſſa ſaepe a recta, vtilique medendi ratione aberare vidi non paucos.

LIX. Praeterea aliae differentiae deſumuntur a tempore, quo perdurant. Vel enim cito et celeriter decurrunt, vel lento paſſu, et diutius trahuntur. llae *acutae*, et *celeres*; hae *lentae*, et *chronicae* vocantur. Poſteriorum exempla porrigunt lentae quaedam glanduloſarum partium inflammationes, uti pancreatis, meſenterii, mammarum, parotidum, axillarum, inguinum etc. Chronicae plerumque a dyſcraſia, et labe ſcorbutica, ſcrophulari, venerea, ſcabioſa, herpetica, ſimilique alia et fouentur, et gignuntur. Demum quando aliquot inflammationis notae deficiunt, vel minus conſpicuae ſunt, *ſpuriae* tum inflammationes dicuntur, ſiue ſimpliciter phlogoſes. Majora enimuero, vel minora ſymptomata facile in ſenſus incurrunt, inflammationiſque naturam, gradumue tuto definiunt; non vero humor, et cauſſae, cum ſaepe ille certo conjici nequeat, hae plerumque lateant.

LX. Ad morbi prognoſim quod attinet, in vniverſum inflammatio morbus acutus eſt, ideoque non leuis, ſed dubii euentus; tanto perniculoſior,

 quo

quo plura, et grauiora ſymptomata adſciſcit. ligna, et putridis morbis ſuccedens, aut cum pu dine primarum viarum complicata, aut corpor cacochymicis, ſcorbuticiſque ſuperueniens, it que epidemica, plus diſcriminis habet, diffici que curatur. Externa plerumque tutior, quamqu haec quoque eryſipelatis maligni ſpeciem indu interdum cito mortifera euadit. Exempla apud H POCRATEM a), alioſque auctores bene multos tant. Singularum vero prognoſis a partium, c afficiunt, diuerſitate dependet, prout nimir functiones plus, minuſue vitae neceſſariae laed tur. Sed de his fuſius alibi.

LXI. Ex temporum etiam conſtitutionibus quando praeuideri poſſunt inflammationes, et m bi inflammatorii, qui ſubſecuturi ſunt. Vtilia h de re nobis reliquit monita Cl. HILARYVS in *S plemento ad Tractatum de variolis b)*, quorum ſum haec eſt. Tempeſtates calidae, et ſiccae, diut perſiſtentes, morbos procreant inflammatorios, quibus caput praeſertim offenditur: item frigid et ſiccae diuturniores eiſdem morbis originem ſu peditant, a quibus vtique caput, ſed frequent abdomen laborat. Si vero fuerint frigidae et hu dae; ſeroſae potius congeſtiones, glandularum i flammationes, peripneumoniae, anginaeque *) fiu Cum autem calidae, et ſiccae in frigidas, et hun das mutentur, afferunt febres inflammatorias, qu

a) *Epidem. l. I.*

b) *Eſſays et obſerv. de Médecin. d' Edimb. T. VII. p.*

*) Hieme proxime elapſa poſt autumnum humidum, frigidum, frigida et humida permanente tempeſtate, niue permulta delapſa frequentes vidimus cephalitides, dolores capitis vehementes, anginas, eryſipelata capi et faciei; contra quam ex *Hilaryi* obſeruationibus fuiſ expectandum.

in primis partes membranosas corripiant, laryngem, pleuram, pulmones, ventriculum, ligamenta articulorum, aut eorumdem inuolucra. Hinc anginae, pleuritides, peripneumoniae, gastritides, arthritisque acuta profluunt. Hactenus ex HILARYI praesagiis. At HIPPOCRATES etiam *c*) admonuit opportune medicos, inquiens: *Si vero aestas sicca, et aquilonia fiat, autumnus autem pluuiosus, et austrinus, capitis dolores ad hiemem fiunt, et tusses, et raucedines, et grauedines, quibusdam etiam tabes.* Neque oblitus ipse est eorum morborum, quae hiemali praesertim tempore oriuntur, quorum maxima pars ad inflammationes pertinent. Ait enim: *Hieme vero pleuritides, peripneumoniae, lethargi, grauedines, raucedines, tusses, dolores pectorum, et laterum, et lumborum, et capitis dolores, vertigines, apoplexiae d*).

LXII. Vnaquaeque autem inflammatio varios exitus habet. Communior sententia est, eam finiri vel resolutione, vt loquuntur, vel suppuratione, vel gangraena, vel scirrho **). Resolui dicitur, quando

c) *Aphor. l.* 3. *n.* 13. Quae in hoc aphorismo praedicuntur, hoc ipso anno experientia comprobantur.

d) *Aph. lib.* 3. *n.* 26.

**) His quatuor modis finiri inflammationem vniuersa fere medicorum schola hactenus docuit. Sed quidam ex recentioribus (HELD *Differtat. inaugural. medic. de tempestiv. cortic. peruuian. vsu in febrib. inflammator. Goetting.* 1775.) aliter sentiunt, et per *experientiam* constare dicunt, *sex modis eam finiri* posse; nempe 1. *benigna* sanguinis *inflammati resolutione;* 2. *criticis humorum* non resolubilium *euacuationibus;* 3. *metastasi;* 4. *suppuratione;* 5. *gangraena et sphacelo;* 6. *induratione*, et *scirrho.* Verum secundus modus aeque bene comprehendi potest sub ipsa *resolutione;* tertius autem non proprius inflammationis est, sed aliis etiam morbis communis; nec tollitur, finiturque inflammatio mutatione loci. Quod si abscessu alicubi nato inflam-

quando ex toto malum se se remittit, et desin nulla partis inflammatae labe superstite; suppura quando inflammatio tanta fuit, vt humor haere aut congestus concoqui incipiat; purisque natur pedetentim acquirat, et cauo veluti quodam co ceruetur, aut intra vasa ipsa colligatur: gangrae autem terminatur, quando, omni motu vitali, sensibilitate deficientibus, pars emoritur, vel i spasmo tonico strangulatur, vt omnis in ea vi pereat. Id autem postremum vel inflammation vehementissimae quandoque effectus est, vel qu frequentius puto, malignae, et venenatae qua humorum deprauationis. Nam saepe, benignis, in sontibusque humoribus existentibus, cum vehemen tissima licet inflammatione gangraena nequaquam conjungitur; et contra non raro leuissima febris, et non magna inflammatio transit in gangraenam, ob scilicet perniciosam, et deleteriam ejus caussam, quae vires vitae prosternit, neruos, et fibras sensu, motuque exuit, aut partem, vt caustica, cito adurit, destruit, corrumpit. In scirrhum denique abit, si locus ab impacta materie nec resoluta integre, nec suppurata induratur, sensu ferme omni deperdito, quod in glandulosis praesertim corporis partibus fieri consueuit. Omnium saluberrima est *resolutio;* discriminis

inflammatio finiatur, tunc hujusmodi finis ad suppurationem facile redigitur, vel ad suppurationis effectum. Addunt alii (RICHTER *de. duplic. inflammat. exitu desquam. et rigescent.* 1783. *Goetting.* et GATTENHOFIVS *Differt.. sist. inflammation. caussas et euentus. Heidelb.* 1765.) *desquamationem.* Sed haec quoque non omnibus conuenit inflammationibus; sed tantum aliquibus, v. g. erysipelati, purpurae scarlatinae, variolis etc. Non idcirco generatim inter proprios cujusque inflammationis exitus locum habet. Variolarum porro desquamatio spectat potius ad suppurationis, exsiccationisque consequentia.

inis plena *suppuratio*, nisi exteriora occupet; in irrhum conuersio vitae quidem parcit, sed alias, entasque aerumnas post se relinquit, morte, ni exstirpari possit, plerumque finiendas. *Gangraena* demum, si interiora praecipue corruperit, lethalis omnino est.

LXIII. Resolutio sperari potest, si inflammatio recens, *nec* valde magna sit; si sanguis nec concitatissimo motu feratur, nec contra fatiscente cordis vi paene subsistat; si corpus bono habitu, bonisque succis polleat, nec densum nimis, neu nimis ... um; si malignitas, si putrida dissolutio, si acrimonia insignis absfuerint; tandem, si cito opportuna adhibeatur curatio. Quocunque tamen modo se malum offerat, resolutio quanto maximo possimus studio tentanda est. Quamobrem protinus *ab initio* oportet vberiorem sanguinis ad partem inflammatam influxum imminuere, auctum motum vitalem tam ibi, quam alibi compescere, acre quodcunque obtundere, remouere, educere. Itaque primum sanguis liberali manu, et pro re nata iterato etiam mittendus est; quousque videlicet phaenomena inflammationis vrgent, et pulsus durus, et validus morbi cruditatem, et nimiam circuitus vim ostendit *). Neque id solum fiat venarum, sed arteria-

*) Jubent non nulli eo vsque mittendum sanguinem [illegible], donec crusta phlogistica penitus euanescat. Verum [illegible]am necesse est; imo interdum non innoxium. [illegible] vltima sanguinis missio crassiorem, tenacioremque [illegible] exhibet, et nihilo secius morbus cito resoluitur, [illegible] feliciter, quin iteretur phlebotomia. De hac [illegible]dam consuetudine querebatur saepe BALLOnius [illegible] *l.* 1. *p.* 88. *et l.* 2. *p.* 225.) sic inquiens: cum [illegible]tur sanguis, et vltimum vas corruptissimo sanguine (*id est crusta inflammatoria, et albida tecto*) plenum est,

teriarum etiam sectione; nam has quoque, vbi p
loci conditionem licet, vtiliter incidi, experien
compertum est. Cauto tamen opus est, nec
mere, si vires reapse deficiant, aut malignitas, a
corruptionis indicia, aut putrida primarum viaru
saburra subsint, aut peculiare epidemicae constit
tionis ingenium obstet, aut nimia humores tenu
tate peccent, aut praegressi morbi diuturnit
aegrum fregerit; nec temere, inquam, si aliqu
horum acciderit, sanguis profundi debet. Min
etiam sanguinis detrahendum est, vbi inflammat
oedematodes (§. LVIII.) videatur, aut temperame
tum pituitosum fuerit, aut laxa nimis solidaru
partium compages.

LXIV. Quonam vero ex loco mitti sanguine
magis expediat, non vna, eademque omnibus se
tentia est. Quidam enim secandas primum ven
praecipiunt, quae a parte affecta quam maxin
distant; alii vero quam maxime proximas. Prin
ratione auocari sanguinem, auertique dicunt alio
sum vtiliter; altera ex ipsa statim inflammata part
detrahi, vimque reliqui subsequentis in obstruct
augeri, dirigique, vt referentur: obstructionem
enim in inflammatione semper praesto esse op
nantur. Illam *reuulsionem* vocant, hanc *deriuatio*
nem. Verum rarissime quae propius fit laboran
loco venarum sectio, veram *deriuationem* effici
nec, si efficeret, eadem vere opus esset, nulla pl
rumque existente vasorum obstructione, vt supr
plur

est, tum incitantur medici ad iteratam, imo tertiam,
quartam venae sectionem, et quo magis corruptionis pa
ticeps sanguis est, eo de secanda vena audacius cogitat
et sic misere in humani generis sanguinem contenditu
et statuitur!

pluribus demonstratum est. Vigente ergo inflammatione semper reuulsione vtendum est, vt scilicet vehementior sanguinis concursus, in quo inflammationis natura posita videtur, retundatur, aliorsum quodammodo auocatus. *Reuulsionem* vero eo majorem obtineri, quo propiores venae secentur, quam si dissitae eo et remotiores, dummodo illae cum arteriis, in quibus inflammatio insidet, continuae nequaquam sint, luculentissime demonstrauit argumentis ab anatome in primis depromtis Cl. PLACENTINIVS *a*), confirmauitque immortalis HALLERVS *b*) innumerabilibus in viuis animalibus factis periculis. Hinc profecto manat eximiae vtilitatis laus illa, qua experientia conuicti clinicorum principes extulerunt sanguinis e propioribus venis emissionem. Attamen vbi summa vasorum plenitudo cum morbo conjungitur, nec morbus adhuc multum inualuit, tutissimum nobis videtur reuulsionem moliri paullatim, sectis nempe primum venis, quae procul absunt, deinde iis, quae propius existunt, ne repente ad partem affectam, facto in viciniam impetu, exuberans sanguinis copia irruat. Praeterea quo majores venae inciduntur, quo amplius vulnus infligitur, eo certiorem, promtioremque *reuulsionem* fieri, creberrimae, imo quotidianae euincunt obseruationes.

LXV. Quanquam vero reuulsioni primum locum demus, et plerumque eam quoque sanguinis missionem reuellere, quae proxime e loco affecto euacua-

a) *Differtat. de vena, quae in morb. particular. par. corpor. sit salutarius incidenda. Proposit. 6. et seq.*

b) *Mémoire sur le mouvement du sang, et sur les effets de la saignée sect. VII.*

euacuationem praeſtat, credamus: non tamen ſumus, qui omnem deriuationem numquam po bilem, aut ſemper ſuperuacaneam judicem Namque imminuta ſanguinis copia, auocatoq aliorſum ejus impetu, ſi nihilominus inflammat nis effecta perſiſtant, cur non erit deriuatio te tanda, vt effuſus ſanguis, aut errore loci euagat in propria vaſa reuocetur, aut congeſtus, haere que loco dimoueatur? Quod ſi nullae venae, qu continuae ſint *immediate*, vt loquuntur, cum ar riis, in quibus inflammationis ſedes eſt, patea extrinſecus, vt ſecari poſſint deriuationis cauſ non alia ſuppetit deriuandi ratio, quam ſcarificat ipſiuſmet inflammatae partis, ſi manui ſubjace aut hirudinum ſuctio, quibus vaſa extemplo lib rentur, detumeſcant, laxentur, humorumque ci cuitus, qui videlicet videbatur ſufflaminari, redi tegretur. Scarificationem ſaepiſſime in tonſillarur columellae, faucium, palati, linguae, palpebrarun conjunctiuae oculorum, muſculorum intercoſtaliu inflammationibus prouectioribus magno cum emo lumento adhibitam recordamur; hirudines tu maxime profuiſſe, vbi ſcarificationem aut partis na tura, et conſtitutio, aut aegrotantis timor, e auerſatio prohibuit.

LXVI. Praeter reuulſionem, in qua praecipuu curandae inflammationis extat auxilium, illud etia ſanguinis miſſio praeſtat beneficii, vt pars aliqu cauſſae inflammationem efficientis, nempe acri atque irritantis principii detrahatur, et minut ſanguinis quantitate amplius in vaſis majoribus ſpa tium paretur, minor fiat preſſio, atque attritu calor temperetur *), vaſa laxentur, reuiuiſcat eorur elaſtic

*) Calorem ex ſanguinis miſſione minui, quocunque i modo praeſtetur, experimentis rite inſtitutis euicit Cl. AN TONIV

elastica vis, irritabilitas, et sensibilitas mitigetur, sanguis rarescat, attenuetur, recta magis procurrat, minus ab axi diuergat, secretiones, excretionesque felicius peragantur, quae omnia profecto maxima sunt ad inflammationem discutiendam, resoluendamque adiumenta.

LXVII. Reuulsionis genus quoddam etiam faciunt ea, quae aluum molliter ducunt; sed blanda sint oportet, talia tamen, quae humores attingant, et soluant, et leniter ad intestina alliciant, atque ano deturbent. Quo nomine commendantur subacida, et refrigerantia, quae nimirum nec sanguinem exagitant, neque admodum solidas partes irritant, neque motum adaugent, sed potius sedant, et compescunt calorem, vti Tamarindi, Serum lactis, Cremor tartari, Cassia, Manna, atque his *similia*. Huc spectant clysteres ex iis parati, quae molliunt, temperant, et laxant. Hi enim tutissimi semper habentur, modo acritate calida, irritandique potestate careant. Si quid stimuli iis adiiciendum sit, mel, nitrum, cassia satis erunt. Cathartica ergo vera, acria, validiora, itemque emetica, vt noxia, vitari debent; et, si quando accidat, vt peculiaris epidemica constitutio, in qua miasma putridum, aut venenatum primas vias inuaserit, aut morbi fomes a bile corrupta, aut exuberante, aut a cacochylia quacunque originem ducat, emesin efflagitet, tunc mitioribus, temperatisque medicamentis ea leniter cieatur, et quidem post solutam per venae sectionem vasorum plenitudinem. Ab omnibus tamen hisce reuulsionum

TONIVS MARTIN anno 1765. Vid. *Acta Academ. Reg. scient. Suecic. ann.* 1767. *vol. XXVIII. p.* 165. itemque *Comment. Lips. vol. XVI. p.* 397.

num generibus cauendum omnino est, si ventri culus ipse, aut intestina, aut viscera his conti gua, et communicantia inflammatione exar descant. Tum enim, si quid purgationem indi cet, solis clysteribus, aut aqua tepenti, aut oleo aut sero lactis simplici, aut simili alio lenissim pharmaco eam praestat moliri. Patet quippe, tunc reuulsionis genus, quod contrarium reuulsioni ef fectum pareret, tuto adhiberi minime posse.

LXVIII. Reuellendi pariter indicationi inser viunt balnea tepida manuum, et pedum, fomen ta extrinsecus calide admota, vtpote quae fibras nimium rigentes, aut spasmo contractas, aut nimium irritabiles egregie molliunt, relaxant, atque adeo stimulis minus idoneas percipiendis reddunt, sanguinisque cursum, et copiam, ampliatis canalium spatiis, aliorsum proliciunt. Aliorsum etiam, extrorsumque ἐπισπαστικὰ varii generis pro varia morbi sede, modo remotis, modo proximis partibus extrinsecus opportune imposita morbidum humorem reuocant, reuellunt, educuntque, teste experientia optima etiam in rebus medicis magistra. Inter haec excellunt cantharides, euphorbium, sinapi fermento panis excepta, acetoque aut vini spiritu subacta, aut aliter in cataplasmatis, emplastri, cerati, aut vnguenti formam redacta. Aliquid etiam in sanguinem ista, praesertim cantharides, immittunt, quod languentem nervorum, et fibrarum vim, et actionem sollicitet, et nimiam humorum ad coeundum propensionem, aut lentorem, si quis est, tollat, aut soluat, aut incidat *). Sed quoniam acri quodam volatilique princi-

*) Risum, et stomachum mouent nuperiorum non nulli, qui vno, vel altero fallaci experimento confisi protinus decer-

principio id exsequuntur, cauendum ab eorum vsu est, vbi solidae partes nimis aridae, atque exsuccae rigent, aut neruea sensibilitas jam excedit, aut vasa adhuc nimis turgent, aut humores nimio motu concitantur, aut calor, sitis, vigiliae, spasmi

decernere non dubitant, a cantharidibus sanguinem, humoresque reliquos condensari, non dissolui. Repetant, quaeso, sua experimenta, adhibeantque eam in periclitando prudentiam, animique attentionem, quae physicos decet veri studiosos, et spero fore, vt, nisi sponte delirare velint, errorem facile detegant suum, et detestentur. Qui vero omnia, quae aut scripta, aut tentata hactenus sunt de natura, viribus, vsuque cantharidum, scire cupit, perlegat librum, cui titulus: *Disquisitio Medica cantharidum historiam naturalem, chemicam, et medicam exhibens, Auctore Rudolpho Forsten M. D. Argentorati* 1776. Speciatim vero de vsu earum in inflammationibus et morbis acutis legenda est: *Commentatio de vsu vesicantium in febribus acutis, et speciatim in sananda pleuritide accuratius determinando, Auctore B. L. Tralles. Vratislaviae* 1778. His addendae sunt binae aliae sequentes Dissertationes: 1) CAROLI CHRISTIAN. ENGEL. *de explicandis generalibus vesicantium effectibus, eorumque speciali in inflammationibus vsu. Halae* d. 11. Nov. 1774. Extat haec in cl. BALDINGERI *sylloge selectior. opuscul. vol. IV. p.* 126. 2) JO. CARSON *de Cantharidum historia, operatione, et vsu.* Edimburgi 1776. Extat in *Sylloge* modo citat. *eod. vol. IV. p.* 180. Auctor CVLLENII discipulus putat cantharides agere vi stimulante, euacuante, et antispasmodica. Quidquid sit de ejus opinionibus, vesicantium vsum in *Synochis inflammatoriis*, in *Typhis*, *febribusque lentis*, in *febre putrida*, in *variolis*, in *apoplexia*, in *paralysi etc.* satis docte definire contendit. Consuli etiam potest *Dissert. de tuto, et eximio vesicatoriorum vsu in acutis*, praesid. cl. VOGEL, auct. J. H. STRVVE Götting. 1768. Quae porro loca vesicantibus accommodata sint, eruditissime ostendit THEOD. GERH. TIMMERMAN, et GVIL. LVD. HOELCKE in *Dissert.* de Vesicantium locis. Rintel. 1771. vbi vsus vesicantium ad locum affectum antiquior asseritur, quam vulgo creditur. Extat haec quoque in *Sylloge* BALDINGERI, *vol.* I. *p.* 326.

vrgent, aut vrina flammea, aut ſanguinis alkaleſcens tenuitas aduerſantur.

LXIX. Vt porro motus quicunque vitalis auctus compeſcatur, et quoduis ſtimuli, atque acritatis genus contemperetur, dimoueatur, et extra corpus excernatur, in primis aqua affatim potui danda eſt. Haec diluit egregie, calorem, et motum, et attritum minuit, irritabilitatem demulcet, acrimoniam eneruat, craſſa, et denſa ſoluit, ſecretiones, et excretiones adjuuat, vno verbo poſt ſanguinis miſſionem fere ſola reliquam curationem perficit, atque abſoluit. Vbi feruet nimium ſanguis, atque ad rareſcendum inclinat; aetas juuenilis, temperamentum cholericum, regio calida, tempeſtas aeſtiua eſt; aut humorum tenuitas eryſipelatodes deprehenditur, actu frigida praefertur: vbi vero laxandum magis, molliendum, ſoluendumque eſt, aut ad vias ſudoris, aut ſputi ducendum; calida, aut ſaltem egelida conuenientior eſſe conſueuit. Aquoſo potui, vt facilius ſanguini, reliquiſque humoribus, praeſertim oleoſis, aut pinguibus miſceatur, faciliuſque irritabilitatem cordis refringat, igneum elementum arripiat, aut ejus euolutionem coërceat, alkaleſcentiae, vt vocant, a nimio motu, aut attritu ortae obſiſtat, indeque pendenti diſſolutioni frenum injiciat, aut phlogiſticam diatheſim ſanguinis emendet, ſiue id concreſcibilis et fibroſae partis cum rubra mixtionem adjuuando, ſiue ejus copiam, lentoremque imminuendo, attenuandoque praeſtet, adjici ſolent aceſcentia, acida, ſaponacea, refrigerantia, farinoſa, mellita.

LXX. Hinc laudatur aqua ſucco mali medici, citrei, aurantii, et ſacchari, aut mellis tantillo ad gratum ſaporem condita; aut aceto, aut ſpiritibus acidis leuiter, prudenterque imbuta; aut ex pane triticeo albo, hordeo, auena, fructibus ſubacidis, vel herbis refrigerantibus, gramine, cichoreo, ſoncho, borragine, tragopogone, intubo decocta, itemque emulſa ex ſeminibus frigidis ita *dictis*. Quibus nitrum, oxymel, defruta, ſiue *rob* baccarum ſambuci, ribeſiorum, berberum, rubi idaei, et fructuum ſimilium, ſubinde parca, et prudenti manu pro rerum circumſtantium ratione admiſcentur. Si haec non ſuffecerint, quod lentus, tenaxque humor exuberet, coaceruatusſque alicubi haereat, vireſque cordis excitandae etiam ſint ad morbum penitus exſtirpandum ſolvendumque, tum camphora quoque, kermes minerale, radix polygalae virginianae, ſtipites dulcamarae, herba Genipi, ſiue abſynthium alpinum incanum flore chamaemeli; aliaque hujus generis in auxilium vocantur. Sed non haec promiſcue, et indiſcriminatim vſurpari licet; cum rationalem, et therapeutices legum, et praeceptorum apprime memorem eorum vſus expoſtulet.

LXXI. Interdum vero dolor ita ingraueſcit, ſaeuitque, vt neruorum diſtentio prope timeri inde poſſit. Tunc ille aliquantulum leniri debet anodynis medicamentis, iiſque etiam, quae opium habent; quidquid temere his vtentes, aut non ſatis opportune experti, contra opinentur. Praeterea parti, quae inflammatione vexatur, extrinſecus admouenda pro re nata ſunt modo ea, quae molliunt, modo quae leniter reprimunt, modo quae humectant, modo quae blande ſiccant, et

 diſcu-

discutiunt, 'prout tensio, dolorque, aut feruor, laxitasque, aut siccitas, aut humida temperies, illuuiesque serosa videntur expostcere. Plerumque in initiis, et fine quae reprimunt, roborantque adhiberi solent, nisi quid aliud morbi ratio, experientiaque suaserit.

LXXII. His igitur resolutionem molimur, sed in singulis opportune administrandis cura quam maxima adhibenda est, ne justi moderationis fines excedantur. In primis naturae motus ita temperandi sunt, vt tam qui nimii videntur, quam qui deficientes ad auream illam mediocritatem, quam vbique commendauit SYDENHAMIVS, redigantur; vtpote qua opus est, vt morbus ad felicem exitum perducatur. Non ergo improuide vires vitales profligandae sunt, neque calor extinguendus ita, vt subigendo morbo, coctionique perficiendae non valeant. Nam quadam solidarum partium vi, et moderato quodam caloris gradu opus est, vt irritans caussa edometur, aut diathesis phlogistica, aut effusi, stagnantesque humores, qui forte discuti nequiuerunt, coctionem, vt vocant, purulentam, siue pepasmum subeant, et per sputi, aut vrinae, aut sudoris vias expellantur, aut ad loca alia per διαδοχὴν transferantur, finemque morbo feliciter imponant.

LXXIII. Id praecipue in febre, quam *ardentem* GORTERIVS nuncupauit, alii vero inflammatoriam, in qua nimirum nulla singularis pars, sed vniuersum fere corpus afficitur, accidit: inflammatoria enim sanguinis diathesis coctione ita mutatur, vt prius saepe speciem referat, prodeatque cum vrinis, in quibus sub forma sedimenti albi, lauda-

laudabiis, critici *a*) fundum petit. Dum haec aguntur, imperanda etiam eſt cum animi, tum corporis quies, victus ratio tenuiſſima, atque aëris purioris, et temperati crebra renouatio *). Et ſi quando vires euacuationibus immodicis, aut putrida accedente liquatione dejiciantur, cardiaca tunc, atque antiſeptica, et praeſertim vinum mirifice profuiſſe viſa ſunt. Saepe enim accidit, vt diutius protracto vehementioris febris impetu, et nimio inde orto calore, ſanguis, humoreſque reliqui alkaleſcentem naturam acquirant, et ad putridam diſſolutionem quandoque tranſeant. Quod vbi euenit, quamquam multo rarius, quam exiſtimatur, eueniat, mutata mali facies antiſeptica potentiora, praeſertim acida foſſilia requirit.

LXXIV. Animaduertendum tamen eſt, non raro, coctione peracta, retardari materiae morbificae ſeparationem, excretionemque; quod vbi incidit, eam promouere ſtudent plerique lenibus eccoproticis; imo quando ſuſpicantur, non ſatis ſolutum malum eſſe, ad eadem confugiunt, vt relapſus praecaueatur. Atque haec ipſa, aut non abſimilia conueniunt etiam eryſipelati, praeſertim

 phlegmo-

a) GORTER *Diſſert. de ſiti* §. 32.

*) Niſi aër cubiculi, vt par eſt, renouetur, ita effluuiis ex aegrotantis, aſſidentiumque corporibus emiſſis inficitur, vt ineptus tam reſpirationi, quam perſpirationi perficiendae euadat. Phlogiſto, aliiſque exhalationibus, et vaporibus onuſtus calet tunc, aeſtuat, foetet, perſpirabilem humorem non allicit, ſed reprimit, noxia effluuia corpori iterum infundit, anxium aegrum, et anheloſum reddit, nerueae, et muſculari facultati nocet, putredini fauet etc. Hujuſmodi aërem *phlogiſticatum* hodie vocant. In hoc concluſa animalia propriis halitibus enecantur.

phlegmonodi. In puro tamen eryſipelate parcius ſanguis effundi debet, et maturiori conſilio, quam in phlegmonode, nam, niſi caput occuparit, facile intra paucos dies quaſi per ſe diſcutitur, et euaneſcit. Minus item ſanguinis extrahi debet in eryſipelate oedematode; imo ſaepe nulla id eget ſanguinis miſſione. Purgantia potius antiphlogiſtica, et ſubacida eryſipelas expoſcit, quae, inclinato jam morbo, etiam propemodum neceſſaria ſunt. Non tamen praepropere iis vti licet; nam ſaepe purgatione eryſipelas intro vertitur, quod ſane non ſine magno vitae diſcrimine fit.

LXXV. Quod ſi malo fato inflammatio naturae, artiſque conatus ſuperet, nec tamen occidat, imo aliquandiu in ancipiti ſtatu perſeueret, deinde aliquantum remittere videatur dolore miteſcente, et febris inaequalibus, erraticiſque acceſſionibus, horroribuſque **) adſcitis nouam curſus induat rationem, et rubor, et tenſio, ſi oculis patet, ſubſidere quodammodo incipiat, ſuppurari jam inflammationem, indicium eſt. Quod vbi contingit, prudenter naturae motus regendi ſunt, nempe nec incitandi nimis, nec nimis infringendi. Plerumque, ea quae molliunt, atque ad exteriora reuocant, et corruptionem auertunt, tutiſſima exiſtimantur.

LXXVI.

**) HIPPOCRATES ſapientiſſime ſcripſit: *circa puris generationes*, ſiue vt alii vertunt, *dum pus conficitur*, *dolores*, *et febres magis accedunt*, *quam confecto*. *Aphor*. 47. *ſect*. 2. Sed non perpetuum hoc eſt. Neque perpetuum eſt, ſuppurationem horroribus, febribuſque inaequalibus comitari. Interdum enim ſuppuratio fit ſine vllo hujuſmodi ſymptomatum. Legi merentur quae *de puris generatione* habet HAENIVS *Rat. medend. P.* 2. *cap.* 2.

LXXVI. Pure molli fluctuatione se exterius prodeunte, si malum suspectae, et venenatae indolis fuerit, etiamsi non perfecte maturuerit, parandus ei exitus est cita, et satis alta incisione; contra, si benignae naturae extiterit, et pars, in qua pus conficitur, consentiat, exspectanda omnino ejus maturatio est, antequam sectione aperiatur abscessus. At, ubi suppuratio interiora occupat, nec secari locum impune licet, pus, quoad fieri potest, ad alias vias, quibus excerni queat, diligenter proliciendum est, additis semper antisepticis remediis, vt purulenta cacochymia arceatur. Sed rarum tum est, rem ad prosperum finem perduci.

LXXVII. Si vero ex dolore euanescente, pulsu paruo, inaequali, phlegmonis calore in pallidum, liuidum, aut nigricantem mutato, viribus resolutis, extremis frigefactis, vultu tetro, et plumbeo, mentisque subobscura perturbatione ad gangraenam vergere malum dignoscatur, ad cardiaca, atque antiseptica valentiora, in primis ad corticem peruuianum, camphoram, serpentariam virginianam, arnicam, scordium, flores chamaemeli, aliaque hujus census properandum est, non omissis interim iis, quae ex chirurgico fonte peti possunt, si loci conditio ferat.

LXXVIII. Demum si in scirrhum inflammatio terminetur, quod facile tactu detegitur, aut functionibus in integrum non redeuntibus innotescit, etsi fere ad desperationem res peruenerit, mitissimis tamen, et simul efficacissimis soluentibus, sapone videlicet, cicuta, gummi ferulaceis, imo hydrargyro ejus curationem tentare non erit alienum,

ne hominem, qui ſeruari ſemper non poteſt, ſerere videamur. Sed tutius eſt, antequam ad lidiora deueniamus, tempori, et naturae ne tium committere, ſerum lactis gramineum, ſuc plantarum temperatiorum, et reſoluentium, aq thermales, aëris mutationem experiri, corpuſc leniter exerceri. Atque haec de inflammatio natura, differentiis, exitu, et curatione in vniu ſum. Quae ad particulares quaſque inflammat nes proprie ſpectant, et reſpiciunt, tradentur ali vbi de ſingulis erit dicendi locus.

D

DE FEBRE GENERATIM.

§. I.

Febris nomen alii a verbo *ferbeo*, siue ferueo, alii a *februo*, id est expio, deriuatum volunt. Si quis etiam malit ab vtroque, per me quidem licet. Nam et in plerisque febribus, praesertim cum ad *augmentum*, et *statum* peruenerint, sanguis, vniversumque corpus incalescit, ac feruet; et febris ad expurganda saepe cum sanguinis, tum ceterorum humorum inquinamenta accendi, cierique videtur. Quos enim morbos medicamenta non sanant, interdum curat febris *). Hinc non immerito HIPPOCRATES, GALENVS, CORNELIVS CELSVS, aliique bene multi eam non modo supervenire quibusdam morbis exoptarunt, verum etiam de industria excitandam quandoque praeceperunt. Hac quippe impuri, crudi, superflui, aut stagnantes humores subiguntur, attenuantur, coquuntur, mouentur, excernuntur. Quare plerique scriptores salubritatem febrium ita celebrarunt, vt veri etiam terminos excederent. Quo factum est, vt WERLHOFIUS suarum, et periti medici partium esse duxerit, tantum laudantium licentiam docto, vtilique opusculo *a*) refrenare.

Febris nomen vnde deriuetur.

*) Febre quandoque curantur apoplexiae, paralyses, epilepsiae, conuulsiones, arthritides, obstructiones etc.

a) *De limitandis febris laudibus.*

§. II.

In hanc adeo frequenter incidunt homines, cujuscumque aetatis, sexus, temperamenti, aut habitus fuerint, vt vna tertia pars GORTERIO *a*), duae vero

Febris frequentissimus morbus.

vero SYDENHAMIO *b*) tertiae morborum, quibu obnoxii sumus, ad febres spectare videantur. Nc ergo quemquam admiratio subeat, si communi Medicorum opinio sit, febre amplius dimidium g neris humani occidi *c*).

a) *Compend. medic. Tract.* 52. §. 1. *b*) *Differt. epistc* mihi *oper. omn. p.* 444. *et epist. responsor.* 1. *p.* 361 *c*) GVILL. BVCHAN *Médecin. Domestiq. T.* 2. *chap.* 2. *p.* 1.

§. III.

Febris nomen quam late pateat.

Sunt autem tam multa, tamque varia morborun genera, quibus nomen febris inditum est, et caussa rum, et symptomatum tam magna diuersitas, vt eam recte definire se posse desperauerint sapientissimi, expertissimique Medicorum. *In vno enim genere*, inquit modo laudatus GORTERIVS *a*), *dantur quaedam, quibus febris praesentia dignoscitur: haec deficiunt prorsus in aliis.*

a) *l. c.* §. 2.

§. IV.

Febris definitio secundum Galenum.

Quod vt cuique manifestius pateat, proferendae tantummodo sunt nonnullae celebriores ex innumeris propemodum, quae extant apud scriptores, febris definitionibus. GALENVS in primo *De differentiis febrium a*) libro definiuit febrem *calorem praeter naturam.* At non in omni febre calor, nec omni ejus tempore modum excedit: nam in *algidis febribus* TORTII, in *syncopalibus*, in initiis accessionum quarumdam febrium intermittentium *), in malignis quibusdam, aliisque non paucis istiusmodi morbis calor vel naturali minor, vel certe nequaquam major est. Praeterea in *Epialis* non caloris dumtaxat, sed eodem tempore etiam frigoris sensum queri solent, vt nihil dicam de *Lipyriis*, in quibus dum interiora vruntur, exteriora, praesertim extrema algent. Denique si quid vitii in ca-

loris

loris excessu est, id ad febris potius effecta, quam ad ejus, vt vocant, essentiam spectaret, cum saepe, prout paullo ante animaduersum est, a febri *calor ille praeter naturam* abesse deprehendatur.

a) *Cap.* I. *de generali febr. diuision.*

*) Initio accessionum quae a frigore incipiunt, quamquam frigere se aiant aegrotantes; nuperi tamen scriptores thermometri ope contendunt ostendere, tunc etiam auctum caloris gradum esse. Vera quidem dicunt, si periculum *in iis* fiat accessionibus, in quibus, antequam frigus aggrediatur, quod saepissime vidimus, aliquot horis aegri primum incalescunt, citatioremque pulsum exhibent; aut in eo frigoris febrilis tempore, quo jam mitescit, calorque sese exserere incipit, aut demum in eo casu, in quo illi horrent quidem, sed vere non frigent; nam saepe frigoris sensu percelluntur, quin tamen frigeant. Verum si nullo praecedente caloris augmento in ipso veri frigoris febrilis initio, atque incremento, quo quartanarii, puta, aut tertianarii vexantur, aut in iis, quorum membra, dum febris accedit, aperte pallent, et tactui vere frigent, periclitatio instituatur, et thermometro algenti corpori admoto calor exploretur, certo certius imminutus inuenietur, quemadmodum iteratis periculis in magna discipulorum frequentia non semel expertus sum.

§. V.

Alia Galeni definitio.

In peruetere libro *a*), quem GALENI esse perhibent, quatuor aliae definitiones febris traduntur, quarum prima, nam reliquae breuitatis caussa omitti facile possunt, sic effertur: *Febris est innati caloris declinatio ad statum, qui praeter naturam sit, pulsibus quoque vehementioribus ac crebrioribus redditis.* Haec profecto, quoniam tam frigus quam calorem, algidas aeque, ac ardentes, variumque febrium intermittentium tempus complectitur, et simul pulsum vehementiorem, crebrioremque, ex quo de febre judicium ferri solet, vna conjunctum ponit, vt vero propior est, sic a Medicis non facile leseri, aut despici debuisset. Attamen nec ipsa, si quid

quid judico, febris naturam satis attingit: 1. qu calor, et frigus effecta potius febris videntur; quia calor non semper in ea deprimitur, aut aug tur, vti patet ex calore prorsus naturali, quem n raro habent quaedam febres malignae; 3. quia n in omni febre, nec in singulis ejus stadiis arteri vehementius, crebriusque subsiliunt; vt postea d monstrabitur.

a) *Definit. medic. inter Opera Galeni Class.* 1. p. 46. C.

§. VI.

Febris efferuescentia sanguinis praeter naturam dicta.

Ad *efferuescentias* alii, vt febrim quodammo e tenebris in lucem producerent, non sine laud spe aliqua confugerunt. Cum enim ab efferuesce tiis modo calorem, modo frigus *) gigni videren magnam harum cum febre affinitatem esse rat eam definire non dubitauere *efferuescentiam* sangu nis *praeter naturam*. Proprie autem *efferuescent* dicitur subita, et sensibilis duorum corporum va de amicorum, quorum vnum saltem sit liquidun mutuo congredientium commotio, atque, vt v cant, *expansio*, qua magna vis aëris insiti, aliorumq halituum sub bullularum, et guttularum specie pl rumque cum sibilo, et strepitu, et calore non ex guo, interdum etiam sine calore, imo cum frig re corporis efferuescentis exploditur. Acidi primis sales cum alkalinis, aut terreis corporibu quae absorbentia nuncupantur, eam efficiunt. Hi olim habita est *Acidi*, et *Alkali* tantummodo co gressus, et lucta. Sed non satis animaduersu fuerat, *efferuescentiam* praeterea nasci ex acidis s ritibus, metallis, et semi-metallis affusis, vel etia ex acidis meracioribus inter se commixtis, v quando miscetur oleum vitrioli cum solutione a genti, vel ex acidis potentioribus cum aqua si

pli

plici, aut cum oleis aethereis, et ſpiritibus inflammabilibus, vel ex ſalibus alkalinis liquidis cum alkalinis ſiccis, et conſiſtentibus, ſiue concretis, vti quando oleum tartari per deliquium inſtillatur ſali tartari ſicco, vel ex aquae ſimplicis cum corporibus terreis alkalinis, in calcem praeſertim redactis commixtione.

*) Pleraeque *efferueſcentiae* calorem cient. Exemplum vero frigoris ab *efferueſcentia* excitati vulgatiſſimum habetur in oleo vitrioli ſali ammoniaco affuſo. Mirum enim eſt, frigidam *efferueſcentiam* in hujuſmodi mixtione oriri, dum vapores ex ea manantes calidi percipiuntur. Sed, igne expulſo, cur relicta mixtio non frigeat? Nec vnicum frigidae efferueſcentiae exemplum eſt illud. Acetum etiam alkalinis terreis corporibus, non in calcem redactis, inſtillatum efferueſcentias frigidas parit.

§. VII.

Doctrina vero iſtiuſmodi *efferueſcentiarum*, quas olim medici in ſanguine poſſibiles exiſtimabant, a Phyſiologis poſterioribus adeo refutata eſt, vt hodie jam pene exoleuerit. Nemo enim potuit vnquam in ſanguine, reliquiſque viui animalis humoribus *Alkali* purum, *Acidumque* manifeſtum, atque euolutum detegere, quae vna congredi, atque efferueſcere poſſent. Quod ſi vnquam alterutrum in quibuſdam morbis deprehenſum fortaſſe eſt, quod quaedam obſeruata medica innuere videntur; plerumque morbi effectus illud fuit, non cauſſa; nec vnquam obſeruatum eſt, quod nouerim, vtrumque vna, et ſimul, vt efferueſcere junctim poſſent. Quas vero aliunde oriri poſſe efferueſcentias memorauimus, nullum intra ſanguinem locum illas habere, protinus quiſque perſpiciet. Quis acidum fortiſſimum, puriſſimumque, quale vitriolicum, aut nitroſum meracum eſt, in corpore humano inuenit vnquam, quod cum alkalinis ſalibus, *Refutantur.*

aut

aut terreis abſorbentibus, aut metallicis corporibus, ſi qua in nobis eſſent, aut cum aqueo humore congrediens calorem, aut cum ſale ammoniaco nobis quidem non alieno copulatum, frigus excitet? Vbi in nobis olea *eſſentialia*, ſiue aetherea aut ſpiritus inflammabiles praeſto ſunt, cum quibus acidum illud efferueſcat? Vbi ſales alkalini ſicci, qui cum liquidis coëant, atque ebulliant? Quis demum efferueſcentiam frigidam vidit vnquam calidae anteire, calidamque frigidae ſuccedere, ſic, vt frigus in tertianis, quartaniſque febribus, et ſubſequens calor ab hujuſmodi efferueſcentiis deduci queat?

§. VIII.

An febris ſanguinis fermentatio.

Itaque efferueſcentiis diffiſi quidam alii febrem *ſanguinis fermentationem* eſſe malunt, inter quos WILLISIVS primas certe tenet, et febris effecta cum muſti comparant fermentantis *) phaenomenis. In hanc prope partem vergunt Nuperorum complures, quibus omnia videntur plena fermentationum. Sed quo minus haec quoque probetur opinio, multa profecto obſtant, et 1. ſummum diſcrimen, quod inter ſanguinem intercedit, et muſtum, alioſque ſuccos vegetabiles fermentationi idoneos; 2. defectus in vaſis corporis animati, et viui conditionum, quae ad fermentandum requiruntur, quietis nimirum, mitiſſimi caloris gradus, quem viuentis hominis calor naturalis longe ſuperat, et liberae cum aëre exteriore communicationis; 3. nulla in humoribus a febre mutatio, qualis fermentationem ſubſequitur, cum neque vini, neque aceti, neque ſpiritus inflammabilis indicia vlla ſanguis praebeat, poſtquam febris, ſiue, vt iis placet, fermentatio deſierit.

*) Fermentationis nomen adhiberi video ad res multas et quidem natura diuerſas deſignandas. Sed hic ea a nobis

nobis intelligitur, quae propria vegetabilium rerum est, quaeque sola vera fermentatio est. Haec autem distinguitur in *vinosam*, *acidam*, atque *acetosam*. Nulla ex his in sanguinem, corpusque humanum, exceptis primis viis, cadit. In omni vera fermentatione mixtio vetus mutatur, et noua inducitur. Contra euenit in *putrefactione*, in qua mixtio vniuersa destruitur, et dissoluitur, elementa omnia secedunt, olea foetida redduntur, sal volatile oritur, et auolat, et sic vera corruptio totius mixti, et resolutio fit. Non ergo *putrefactio* quidquam habet commune cum vera fermentatione, vt ipsa cum Recentioribus *fermentatio putrida* dici possit, nisi nominibus abuti velimus.

§. IX.

Latiorem febris definitionem excogitauit LAVRENTIVS BELLINIVS in hunc modum: *Febris est vitium sanguinis aut in motu, aut in quantitate, aut in qualitate, aut in horum aliquibus, aut in omnibus a)*. Quae tamen definitionis amplitudo non modo nihil certi, et proprii exhibet, verum etiam adeo patet, vt multis aliis morbis, a sanguine oriundis aeque bene accommodari possit. Quapropter ne hac quidem contentus summus ille vir BOERHAAVIVS, cui ceteroquin BELLINII nostri auctoritas magno semper in pretio fuit, nec apud quemquam alium naturam febris dilucide expositam inueniens, singula febrium symptomata examinanda suscepit, rejectisque iis, quae in febre nequaquam perpetua sunt, retentis vero, quibus praesentibus febris adesse, absentibus, aut cessantibus abesse, aut desinere dicitur, se hac ratione veram, intimamque febris naturam assequi posse sperauit. Hinc tria in omni febre a *caussis internis orta* occurrere *b*) detexit, *horripilationem* videlicet, *pulsum velocem*, et *calorem*, sed *vario febris tempore* varia. Ex his vero iterum diligentius perpensis, solam velocitatem pulsus *) in omni febris tempore sibi visus est reperisse, ideo-

Bellinii definitio.

Quid Boerhaavius senserit.

que in hac sola *febris acutae ideam* contineri demum affirmauit.

a) *De Febrib.* *b*) *De cognosc. et curand. morb.* §. 563.

*) Quisnam pulsus velox dicendus, quisnam tardus, aut rarus sit, non ita expeditum est scitu; nam pulsus differt, vt differunt homines ipsi, eorumque circumstantiae. Generatim in pueris frequentior est, quam adultis, rarior in senibus, quam in vtrisque illis. In adulto bene valente, quiescente, tranquillo, et ieiuno pulsuum micatus numerantur a sexaginta ad septuaginta intra minutum primum: in infantibus, et pueris eodem modo constitutis, eodemque rerum statu positis ab octoginta ad nonaginta quinque; in senibus a quinquaginta ad sexaginta. Scire autem licet, adultos interdum existere, quorum pulsus micatus in naturali statu sunt octoginta, aut nonaginta, imo etiam plures intra idem temporis minutum primum, dum in aliis non vltra quinquaginta numerantur; et tamen vtrique recta valetudine fruuntur. Quod saepe expertus sum. Nisi igitur pulsus cujusvis hominis antea innotuerit, ex sola ejus frequentia febris certo discerni nequit. In vniuersum vt dici jure possit pulsus naturali esse frequentior, debet, si DVPLANILIO credimus, intra datum tempus tertia plus parte pulsare, quam sano solet; id est, si in sano pulsus micatus erant septuaginta, in febricitante erunt nonaginta quinque, sumto semper minuto primo pro temporis spatio vtrique communi, vt dimetiendi ratio non fallat. Quamquam necessaria mihi non videatur semper hujusmodi pulsationum proportio: satis enim est, pulsuum numerum aliquot ictibus naturae modum excedere, et talem diutius permanere, vt naturali frequentior pulsus habeatur. Citissimus porro dicitur, si in eodem subjecto pulsus sint quinque, vel decem supra centum. Extremus ferme gradus celerrimi, et citatissimi est, cum intra minutum primum pulsationes centum, et quadraginta, aut quinquaginta distinguuntur. Sed tum ob velocitatem, et frequentiam vix numerari et distingui illae possunt, quidquid alii contendant. Vid. DVPLANILIVS *in not. ad pag.* 621. *Tom.* 5. *Table des matières* operum BVCHANII. Illud autem hic aduertendum est, quod supra celeritas, velocitas et frequentia, pro vna, eademque re accepta est, contra quam a quibusdam accipiatur, vt alibi deinde palam fiet.

§. X.

§. X.

At non omnis febris a caussis internis, sensu Boerhaauiano *) seruato, oritur, nec omnis ab hisce caussis orta febris, ne intermittens quidem, (nam saepe, quae aestate ingruunt, protinus a calore exordiuntur) semper incipit ab horripilatione a); neque omnis *horripilatio* semper a febre proficiscitur. Id norunt vel ipsae mulierculae hystericae, quas frequens sine febre horripilatio spastica corripit. Neque pulsus velocitas **), aut calor auctus statim febrem adesse significat. Multa enim, vti exercitatio corporis, cursus, ira, gaudium, subita e somno excitatio, lecti calor, largior vini, liquorumque fermentatorum potus, plenior, lautiorque cibus, atque alia hujus generis pulsum velociorem reddunt, caloremque adaugent, quin tamen ex his febricitare quisquam dici possit ***). Saepe etiam calor vix, ac ne vix quidem naturalem gradum exsuperat, imo interdum naturali minor b) est. Id frequentissime in malignis, et pestilentibus febribus; atque in principio accessionum, siue in ipso frigore febrili contingit; nam tum siue tactu, siue thermometro exploratus, plerumque aut nullo modo naturali major reperitur, aut certe c) minor. Id ipsum de pulsus velocitate non raro euenire obseruatum est.

Quaenam Boerhaavio adversentur.

*) Febrem *a caussis internis ortam* vocat BOERHAAVIVS eam, quam non euidentes, et leves caussae excitauere. Voluit enim sic excludere ephemeras, quae plerumque sine horrore aggrediuntur, atque a caussis leuioribus, atque euidentibus originem habent.

a) GORTERIVS, *Compend. medic. Tract.* 52. §. 3. *febres*, inquit, *a stimulo calido excitatae sine frigore praecedente aggrediuntur.*

**) Pulsus velocitas, siue frequentia quamquam a BOERHAAVIO, aliisque pro inseparabili febris signo ponatur, non ita tamen constans in ea est, vt saepe non absit,

 quod

quod clarius patebit in sequentibus. Multis etiam mod hujusmodi-velocitatem intendi sine febri, supra indic vimus: ex quo liquet, ni fallor, non ita cum ea febren vt quidam reputarunt, necessario connecti. Paullo ant etiam (§. IX. *in not.*) generatim monitum est, pulsuu frequentiam pro aetatis ratione variam admodum esse Nunc addo, variare etiam non parum pro sexus, regic nis, tempestatis anni, temperamenti, animique motuum ratione, ne quid dicam de caussis eam augentibus, qua modo (§. X.) commemoraui, quin tamen febris prae sentiam significent. Attuli praeterea, quid DVPLANI LIVS definiuerit de frequentiae pulsus gradu, qui febrin designare debeat; sed simul innui, rationem, quam ipsi posuit inter frequentiam naturalem, et febrilem, incer tam esse, nec tutam. Accedit, quod hac ipsa de re pluri mum inter se dissentiant celeberrimi scriptores, ne propterea quidquam certi, et perpetui statui liceat. HALLERVS certissimum, tutissimumque febris indicem reputauit pulsum illum, qui intra minutum primum centies pulset. Sed fallacissimus est hujusmodi pulsationum numerus. Saepissime indubia febris existit cum longe minori pulsuum numero, aut abesse etiam potest cum eodem, aut etiam majore. Pulsum sanorum pulsui non absimilem in grauissimo febris genere obseruauit SYDENHAMIVS (*oper. mihi p.* 650.), eumdemque notauit WERLHOFIVS *de cautìon. p.* 39. *de variol. p.* 37.) itemque GREDINGIVS in febre maligna putrida contagiosa cum pustulis miliaribus albis, quae sub finem anni 1756. (LVDWIG. *Aduersar. med. Practic. vol.* 1. *P.* 1. *cap.* 1. *p.* 22.) grassata est. Rariorem vero naturali in febribus malignis, in Typhis, in Hemitritaeis, aliisque perniciosissimis, et pestilentibus fere omnes Clinici, tam veteres, quam recentiores inuenerunt inter quos nominabo dumtaxat PROSPERVM ALPINVM (*Medic. Aegypt. l.* 1. *cap.* 14.), NICOLAVM MASSAM (*de Febr. pestilent.*), RYE (*Medic. Static. Britannic.*), RVSSELIVM (*Nat. Histor. of Aleppo p.* 230.), BORDEVIVM (*Recherch. sur les pouls p.* 309.), SAVVAGESIVM (*Nosolog method. T.* 2. *p.* 307.). Ita tardum et rarum in quadam epidemica febre Neapolim deuastante deprehendit SARCONIVS, vt pulsationes intra minutum non plures essen quam quadraginta, aut quadraginta quinque (P. 2. §. 357 et 704). In puero febre variolosa laborante pulsum adul torum pulsu multo rariorem, itemque in febre scarlatin

comm

commemorat TREMELIVS (*Exam. frigor. febril. p. 7.*). Neque tantummodo in febribus malignis ita dictis pulsus rarior, aut naturali similis est, verum etiam in aliis febribus mere acutis. Sic HAENIVS (*Rat. medend. P. XII. cap. 2 p. 50. et* 117.) in juuene viginti quatuor annorum febre acuta inflammatoria laborante, in quo pulsus frequentior esse debuisset, nunc tertia, nunc quarta parte rariorem, modiceque febrilem inuenit. Sanatus paullo celeriorem pulsum habebat, quam erectus in morbo; nam erecto relerior erat, siue frequentior, ita tamen, vt nunquam vltra quinquagies quinquies intra minutum micaret. Sed ante hos, referente SARCONIO (l. c.), jam GALENVS, aliique antiquiores fallacem hujusmodi pulsum in febribus mali moris adnotarunt. Non dissimulauerim tamen hisce omnibus, vt supra indicauimus, aduersari cl. HALLERVM, et negare palam, pulsus ita raros, et tardos reapse reperiri, si horologii ope numerentur, nisi peculiare pulmonis, aut cordis vitium cum febre sit conjunctum, quod sanguinis e pulmonibus ad sinistram cordis caueam reditum, aut e corde in aortam transitum (*Physiol. T. 2. l. VI. sect. 2 §. XV.*) impediat. Verum etsi id, quod suspicatur HALLERVS, euenisse interdum, non ausim inficiari; numquam tamen concedam, omnes obseruationes doctissimorum, atque exercitatissimorum Medicorum, quos adduxi, in dubium reuocandas esse. Qua de re testimonium sufficiat cl. LE ROY, qui etsi alicubi HALLERO quasi adhaerere videatur, quodam tamen in loco (*Melang. de Phys. et Méd. Prem. Mém. des fievr. aigües p. 204. not. cc.*) fateri cogitur, febres aliquas se offendisse, in quibus pulsus multo rarior, quam in naturali statu, erat, ita vt cuidam pulsus intra minutum non plures, quam quadraginta, aut quadraginta quinque, *horologio adhibito*, micare reperirentur; quod cum HAENII, et SARCONII obseruationibus non sine horologii adjumento institutis, omnino conuenire, manifestum est. Non negandum tamen videtur, *peculiare pulmonis, aut cordis vitium* quandoque varietatem aliquam pulsibus inducere posse; sed illud verosimilius existimo, tunc pulsum ab hujusmodi caussa inaequalem potius, aut intermittentem fieri, quam simpliciter naturali rariorem. Hactenus exempla pulsus naturali rarioris in febricitantibus protulimus: modo ad ea, quae frequentiorem sine febre ostendunt, progredior. Cl. RYE (*l. c. p.* 224.) in dolore colico deprehendit sine febre pulsum, qui cen-

ties in minuto primo pulsabat; et FLOYERVS pulsum ab ira centies octies sine febre intra idem tempus subsilientem (*l. c. p.* 87.). Pulsum naturalem, cujus ictus erant centum et quindecim, imo plures, recenset HAENIVS (*Rat. med. P. XII. p.* 86.), itemque sine febre centum viginti *Whyttius* (*Malad. hypochondr. p.* 90.) Praetereo demum auctum enormiter pulsuum numerum a caussis externis, nimirum a motu corporis, calore balnei, cibo, potu sic, vt quandoque centum et triginta, aut centum et quadraginta pulsationes vsque intra minutum obseruatae narrentur, quin vlla tum febris adesset. Quas ob res non immerito Cl. TODE in *specimine inaugurali de duplici febrium indole* (*Hafniae* 1769.) pulsus frequentiam a multis pro febris signo pathognomonico habitam rejicit, idemque facit *Anonymus* Varsauiensis (*obseruat. clinic. ad duct. medicat. in Nosocomio general. Varsav. Fascic.* I. *p.* 15.), quoniam in vere febricitantibus, quos ex aliis signis febricitare cognouerat, interdum defuisse pulsus frequentiam celeritatemue obseruauit.

***) Qui febrim in aucta pulsus frequentia, et velocitate sitam volunt, etiam tum febrim, ne de sententia discedant sua, adesse affirmant, cum a caussis euidentibus pulsus acceleratio accidit. Sed ignoscant, precor, si ab iis tam dissentio, quam hujusmodi pulsus acceleratio a vera febre dissentit. Videntur enim febris veram naturam nunquam comprehendisse, quando res adeo diuersas vna confundunt.

§. XI.

Quid intersit inter frequentem pulsum et celerem?

At quae hactenus contra pulsuum frequentiam dicta sunt, nequaquam opponi possunt iis, qui non in sola eorum frequentia, sed in ipsa etiam celeritate febrim quaerendam statuunt. Distinguunt enim alteram ab altera cum veterum plerisque, sed potissimum cum *Stahlianis*, qui per celeritatem intelligunt, notantque breuissimum tantummodo tempus illud, quod insumitur, dum arteriae se se dilatantis ictus ferit, pellitque digitos tangentis. Celeritas igitur pulsuum tanto major erit, quo minor erit diastoles duratio. Hanc auctam pulsui febrili adjiciunt, tamquam perpetuam febris sociam,

ciam, atque inſeparabilem. Neque vllo modo eos audire volunt, quibus ea diſtinctu difficillima videtur. Enimuero minimum illud tempuſculum, quo arteria ſalit, praeſertim ſi pulſus ſimul frequens ſit, vix, et ne vix quidem animaduerti, et determinari poteſt. Hujuſmodi tamen celeritatem a frequentia diſtingui poſſe teſtantur BELLINIVS *a*), HALLERVS *b*), SAVVAGESIVS *c*), MORGAGNIVS *d*), HAENIVS *e*), aliique experientiſſimi, et probatiſſimi viri, a quibus, ſi meam quoque licet experientiam afferre, non ego ipſemet diſſentio.

a) *De vrin. et pulſ. p.* 72. *b*) *Element. Phyſiol. T.* 2. p. 248. *c*) *De febrib. n.* 10. *d*) *De cauſ. et ſed. morb. epiſt.* 24. *et* 32. *e*) *Ratio medend. P. XII. p.* 27.

§. XII.

Hanc ergo pulſus celeritatem numquam a febri ſeiungi aſſerunt, qui frequentiam, velocitatemque tueri non poſſunt. Inter hos TREMELIVS *a*) eam adeo febris eſſe propriam profitetur, vt rarum, vel naturalem pulſum in febre numquam ipſe repererit, quin *iſta ictus celeritate* ſe febrilem oſtenderet. Attamen paullo poſt hoc ipſo etiam ſigno diffidere videtur, cum vltro concedat, ſaepe a debilitate ingenti, quae pulſum celerem comitatur, celeritatem ipſam, febris comitem obſcurari, fereque aboleri. Imo, ſi quid ego clinico exercitio valeo, propria obſeruatione ſuffultus fidenter poſſum aſſeverare, hanc eamdem celeritatem, a me ſaepius animaduerſam ſine febre, et ſaepe etiam in ipſa febre minime deprehenſam eſſe. Adſtipulatur mihi experientia ANONYMI paullo ante commemorati, qui ſine vlla haeſitatione negat, ſolam pulſus celeritatem ad febrim indicandam ſufficere, exemplisque in medium prolatis dicta *b*) confirmat.

An in celeritate pulſus eſſentia febris?

 a) *Frigor.*

a) *Frigor. febril. exam. p.* 9. *b*) *Obſerv. clinic. ad ductu medicat. in Noſoc. General. Varſauienſ. faſc.* 1. *p.* 16. *et* 17. vbi ſic ſcribit: *pulſus autem* (in febre ardenti) *nec plenus ratione habitus, nec durus, nec celer, nec dicrotus, nihilque cum febrili commune habuit.*

§. XIII.

An in aliis pulſuum affectionibus quaerenda?

Quoniam igitur neque frequentia, neque celeritas pulſus quidquam certi habet, quo febris deſignetur, has notas ſupplere parant nonnulli aliis pulſuum affectionibus, debilitate nimirum, aut inaequalitate, aut paruitate, aut ſimili praeter naturam mutatione; nec ſatis perſpiciunt, ſe ad eas conuertere pulſuum affectiones, quas jam, vt ineptas, inconſtantes, aut communes a febre ſegregarunt, excluſeruntque omnes illi, qui ſolam frequentiam, aut celeritatem pro ſigno febris pathognomonico retinendam duxerunt. Praeterea directe refelluntur auctoritate, et fide cl. LE ROY, qui in ſingulis febricitantibus, quibus fuiſſe pulſum rarum narrat, tamen nullo modo aut debilem, aut inaequalem, aut paruum *a*) deprehendere vnquam potuit. Quae cum ita ſint, non erit profecto, cur in vlla harum pulſus affectionum febris *eſſentia*, ſiue natura collocetur. Id jam optime cognouit ab antiquiſſimis vſque temporibus ſcientia medicinae non minus quam ingenio, et recta judicandi ratione admirabilis C. CELSVS, qui pleraque ſupra a nobis fuſius excuſſa ſumma, vt ſolet, breuitate, atque elegantia *b*) contraxit in haec verba: „Non eſt expeditiſſimum ſcire, quando aeger febricitet, quando melior ſit, quando deficiat. . . „Venis enim maxime credimus, fallaciſſimae rei; „quia ſaepe iſtae lentiores, celerioreſue ſunt et ae„tate, et ſexu, et corporum natura. Et plerum„que ſatis ſano corpore ſi ſtomachus infirmus eſt, „non numquam etiam incipiente febre, ſubeunt,

„et

„et quiescunt: vt imbecillus is videri possit, cui „facile laturo grauis instat accessio. Contra saepe „eas concitat, et resoluit sol, et balneum, et „exercitatio, et metus, et ira, et quilibet alius „animi affectus, adeo vt, cum primum medicus „venit, solicitudo aegri dubitantis, quomodo illi „se habere videatur, eas moueat. Ob quam „caussam periti medici est, non protinus vt venit, „apprehendere manu brachium: sed primum resi„dere hilari vultu, percunctarique, quemadmodum „se habeat; et, si quis ejus metus est, eum proba„bili sermone lenire; tum deinde ejus carpo ma„num admouere. Quas venas autem conspectus „medici mouet, quam facile mille res turbant! „Altera res est, cui credimus, calor, aeque fallax. „Nam hic quoque excitatur aestu, labore, somno, „metu, solicitudine. Igitur intueri quidem etiam „ista oportet: sed his non omnia credere. Ac „protinus quidem scire, non febricitare eum, cujus „venae naturaliter ordinatae sunt, teporque talis „est, qualis esse sanis solet: nec protinus etiam „sub calore, motuque febrem se se concipere: sed „ita etc.«

a) L. c. b) *De Medicin. l. 3. cap. 6. mihi p. 128. 129.*

§. XIV.

Quid de febre, ejusque natura generatim cogitatum sit, hactenus exposui. Superest modo, vt etiam, quae caussa, vt ajunt, proxima eam efficiat, quoad quidem sciri potest, inuestigemus. Itaque ad BOERHAAVIUM, a quo, antequam hac super re ejus mentem aperiremus, paullo longius discessimus, reuertamur oportet. Is, praestituta pulsus velocitate, tamquam vnica, perpetua, inseparabili, atque *essentiali*, vt loquuntur, cujuslibet febris, proprietate, siue posita in hac pulsus velo- *Quae febris caussa proxima ex Boerhaavio.*

 citate

citate febris indiuidua natura, atque existentia, inquirit deinde in proximam ejusdem caussam, nec dubitat, hanc esse eamdem, quae memoratae pulsus velocitatis esse videtur, nimirum *velociorem cordis contractionem cum aucta resistentia ad capillaria a)*: in qua *febris omnis acutae ideam* contineri sibi persuaserat. Cumque initio accessionis febrilis *pro varietate subjecti, caussae, febris ipsius*, vario itidem gradu, modo, et duratione se exhibent *velox, paruus, saepe intermittens pulsus, pallor saepe extremorum, frigus, rigor, tremor, insensilitas:* hinc perspicuum est, inquit, *stagnare tum humores sanguineos in extremis vasculis, et simul tamen caussam cor irritantem b) adesse.* En lentorem sanguinis extrema arteriolarum quodammodo obstruentem, qui *resistentiam* cordi validius se se contrahenti *c)* objiciat, augeatque.

a) Aphor. de cogn. et curand. morb. §. 572. *et* 581. *b) L. c.* §. 576. *c) Ibid.* §. 587.

§. XV.

Quae contra dici possunt. Quemadmodum vero supra ostensum est, *pulsus velocitatem* nec in omni febre, nec in omni ejus tempore reperiri; sic etiam subito patet, ne *velociorem* quidem *cordis contractionem*, quae illam efficiat, assumi, nec esse posse pro proxima febris cujusque caussa, quam quaerimus. Deinde, quoniam vir clarissimus lentorem sanguinis, imo ipsius stagnationem in vasis capillaribus hic ponit, parum sane distat ab ea cogitatione, quam habet de inflammatione, cum tamen inflammatio, et febris non vna, eademque res cuiquam visa sit. Quapropter non pauca ex iis, quae, vbi de inflammatione disseruimus, aduersus prolata sunt, huc quoque opportune traduci poterunt. Praeterea absurdum, rationique repugnans est, hic ab *aucta resi-*

ſentid ad *capillaria*, *velociorique cordis contractione* frigus, et pallorem extremorum deriuari velle, dum alibi ab eisdem omnino cauſſis ruborem, calorem, tumoremque inflammatae partis explicauit. Illud etiam accedit, quod *frigus*, et *pallor*, quae incipiente febre ſe exſerunt, haudquaquam ab haerente in vaſis capillaribus ſanguineo humore oriri poteſt. Nam dum pallor, et frigus corpus occupat, arteriae omnes a corde ad extrema vſque vaſcula, in quibus ſanguis ſiſti dicitur, ita repletae turgerent, vt pulſum magnum, plenum, vehementemque ederent, non vero paruum, debilem, obſcurum, intermittentem, qualis eo tempore eſſe ſolet, aſſumiturque; nec ideo *frigus*, nec *pallor*, ſed calor, aeſtus, et rubor in vniuerſum corpus ſe ſe diffunderet. Demum, ſi darem etiam, quam vult BOERHAAVIVS, proximam febris cauſſam reuera eſſe, an ea, quaero, cuicunque febri (quae noſtra eſt inueſtigatio) in vniuerſum accommodari poſſet, cum vel ipſemet BOERHAAVIVS, quaſi ſuae opinioni diffidens, ad *febrem* tantummodo *acutam* poſtremo eam reſtringere debuerit?

§. XVI.

Quid de aliis cauſſis ſentiendum?

Neque, vt opinor, felicius ſcopum attingere videntur ii, qui a ſpaſtica neruorum, et fibrarum omnium contractione *a*) originem febris proximam petunt: nam etſi multa, quae in febribus intermittentibus eueniunt, talia propemodum videantur, quae illorum faueant opinationi; tamen haec ipſa aut deficiunt in reliquis febribus, aut minime earumdem propria ſunt, aut nullo modo ſingulis harum omnium temporibus ita reſpondent, vt quae in vno genere veriſimilitudinem quamdam continent, in alio etiam probabilitate firmentur; ne quid dicam de falſitate hypotheſeos, qua neruos arbitran-

arbitrantur se se contrahendi facultate donatc Quis enim ignoret hodie hujusmodi vim solis fibı muscularibus insitam esse; aliis vero siue nerue siue membraneis non item? Eodem ferme vit notantur qui duplicem motum in febre agnoscun alterum a corde ad partes, alterum a partibus a cor; illum videlicet a vi cordis sanguinem in art rias propellente; hunc a spasmo reliquarum pa tium, qui non modo illi contra nitatur, verui etiam venosum sanguinem vrgeat cor versus, dedı centes. Neque quid sibi velint, satis assequor, ill qui *velocitatem* pulsus *spasticam*, et *conuulsiuam*, v ajunt, omnium febrium caussam b) censent. No enim, quocunque modo rem explicent, effuger possunt ea, quae contra pulsus velocitatem supr disputata sunt, neque vnquam ostendere, istius modi spasticam, et conuulsiuam pulsus velocitaten saepe sine febre non occurrere in aliis quoque mor bis, praesertim hypochondriacis, hystericisque, ii quibus quantum ex pulsu et aegroti se febricitar falso saepe credant, et medici non satis cauti deci piantur, non attinet dicere.

a) HOFFMANNVS *Med. Rat. System.* T. IV. *sect.* I. §. IV princeps, a quo haec opinio profluxit. b) In his QVES NAEVS *des Fievr. contin.* T. I. *chapit.* I. *p.* 80.

§. XVII.

Quid Todius docuerit. Quas ob res factum esse arbitror, vt nuperrimi quidam Scriptores, relictis majorum placitis, plurimum operae, studiique collocarint in aliis caussis febrium proximis indagandis, quamquam, vt mihi videtur, infelici plane euentu, atque ab eorum etiam votis perquam alieno. Ex his quid nouissime scripserint duo Medicinae lumina, TODIVS, et CVLLENIVS; alter in Hafniensi, in Edimburgensi alter Academia Professor, viri ambo et ingenio

prae-

praestantes, et doctrinae fama illustres, et experientia aeque insignes, non equidem silentio praeteribo, ne videar aut nouas doctrinas despicere, aut ignorare, aut aliorum inuentis quodammodo inuidere. Itaque TODIVS in libro, quam edidit anno 1769 *de duplici febrium indole*, non aliunde febrim proxime oriri putat, quam ex sensorio communi, quod aliquo stimuli genere irritetur, irritationemque suam vario modo ad reliquas totius corporis partes transmittat, protendatque. Addit praeterea, si stimulus iste naturam ipsam inueniat obsequentem, hoc est, promtam, expeditamque ad agendum, febres nasci *inflamatorias;* sin vero contra stimulus aut prae magnitudine morbi, aut prae languentis naturae imbecillitate quodammodo infringatur, tum *putridas* tantum gigni: haecque esse duo summa genera febrium, quae ipse agnoscit, et probat. Ergo caussa febrium proxima TODIO est irritatio generis neruosi, non in corde, non in minimis vasis, non in membranis, aut neruorum ramulis, sed in ipso cerebri meditullio exorsa, et deinde ad ceteras partes propagata *a*). Qua in opinione quid commune habeat cum aliis, quid proprium, non puto quemquam fore, qui non facile ex praemissis intelligat.

a) *Specim. inaugural. de duplic. febr. indole. Hafniae* 1769. *pag.* 19. *et seq.*

§. XVIII.

Jam vero ad CVLLENIVM venio, qui singularem, nouamque suam sententiam anno tantummodo 1777 typis euulgauit *a*), quamquam aliquot jam ante annis publice suis auditoribus eam praelegere solitus esset, ita vt ANONYMVS quidam, vti suam et propriam, non ita pridem omisso, vnde acceperat, auctoris nomine proferre non dubitauerit *b*). *Quid Cullenius.*

CVLLE-

CVLLENIVS igitur, et qui eum ſequutus eſt, ANONYMVS vaſorum minimorum atoniam neſcio quam ſuccedentemque ſpaſmum ſibi confingunt, et pro cauſſa habent proxima febrium omnium. En quomodo rem CVLLENIVS ipſe proponit, ſi tamen ejus mentem (nam ſubtile quid habet, nec ſatis planum) recte aſſequor. Cauſſae, inquit, remotae, a quibus febres quaecunque excitantur, omnes ita in vniuerſum neruorum ſyſtema, atque adeo in cerebrum ipſum agunt, vt vtrorumque potentiae vires, actioneſque diminuantur. Hinc omnes corporis functiones, ſed praecipue arteriolarum minimarum motus, ſiue alterna contractio, qua fluida propelluntur, quam maxime langueant, neceſſe eſt. Ita vero animalis oeconomia conſtituta, atque ordinata a natura eſt, vt languor, ſiue debilitas iſtiuſmodi quemdam quaſi ſtimulum vaſis ſanguineis omnibus indirecte inferat. Nam frigore, et ſpaſmo, qui languentem minimorum canalium, et ſanguinis per eos fluentis motum ſubſequitur, cum cordis, tum arteriarum majorum actio ſollicitatur, augetur, intenditurque, donec paullatim aucta eo perueniat, vt cerebro, neruiſque priſtinam vim, facultatemque reſtituat. Hac autem inſtaurata fieri non poteſt, quin minima etiam vaſcula ſuas functiones et recuperent, et obeant validius, ſpaſmumque proinde, quo afficiebantur, euincant, et ſuperent. Spaſmo ſic remoto, ſudor vndique erumpit cum reliquis ſignis, quae edocent, laxatos omnes ductus eſſe ad quaſuis excretiones dicatos *c*).

a) *Firſt Lines of the Practic. of Phyſic for the uſe of ſtudents in the Univerſity of Edimburg* 1777.

b) *Reflexions on the general Treatment etc. London.* Vid. *Comment. Medic. e filoſofic. d'una ſocietà di Med. d' Edimburg. Vol.* 1. *Part.* 1. *cap. V. Venez.* 1775.

c) Vid.

c) Vid. etiam *Raccolta d'opuscoli scelti sulle scienze, ed arti fatta in Milano Tom. 2. P. 6. p.* 417. vbi CVLLENII disquisitio in caussam febris proximam italice versa habetur. Hanc ipsam Cullenii theoriam amplexus est HENRICVS FOVQVETVS (*in not.* II. *ad* LINDII *Mémoir. sur les Fievr. p.* 226.) qui aliquanto eam clarius exposuit. *Si symptomata*, inquit ipse cum quibusdam Medicis Anglis, *considerentur, quae communiter cernuntur in variis febris periodis, facile patebit, actionem ejusmodi venenatae, aut mephiticae materiae, quae, cum corpus ingressa est, caussam praebet febribus grauibus, consistere in depressione virium neruearum, et naturalis cerebri toni, quemadmodum id ostenditur ab infirmata actione cordis, et majorum arteriarum, quae similibus in casibus animaduertitur. Hinc quoniam sanguis non amplius ea, qua par est, vi projicitur in vasa minora habitus externi corporis, haec ipsa spasmodice contrahuntur, concurrente ad id speciatim frigoris sensu, quem corpus in superficie experitur, siue quod motus, calor, atque humores ad centrum compellantur, siue etiam quod tonus systematis nerui languerit. Hinc pallor, lassitudo, constrictio spastica ambitus totius corporis, atque insignis contractio, quae exoritur initio frigoris febrilis, debent haberi tamquam effecta spasmi, cui caussam praebet debilitatio systematis neruei proprie dicti, et diminuta actio cordis, et arteriarum. . . . Solidae enim partes in animalibus sunt elasticae, et vasa sanguinea prae ceteris naturaliter constituuntur in quodam statu distentionis ex impetu sanguinis, qui continenter in eorum caua impellitur, peruenitque ad extremos vsque canales capillares. Hoc posito, manifestum est, sanguine motu quodam retrogrado versus cor refluente, tempore frigoris febrilis, distentionem extremorum horum canaliculorum imminui debere ob eorumdem natiuam insitamque elasticitatem; sed simul, quia haec minima vascula praedita sunt vi quadam musculari se se contrahendi, sequitur, vt non modo generalem spasmodicam constrictionem, quae in frigore accessionum contingit, persentire debeant, verum etiam in eodem contractionis statu diutius manere, secus ac si elasticitate sola donarentur. Reuera, etsi, durante paroxysmo, tempus aliquod existat, quo calor omnino se declaret, et actio cordis, arteriarumque rediuiua appareat; tamen contractio in extremis vasculis persistere adhuc videtur notabili plus minus tempore, vt elucet ex siccitate linguae, et cutis, vrinarum inopia;*

inopia, vlcerum ariditate, aliisque signis, quae cum indicant, constrictionem spasticam totius ambitus nondu cessasse. *Itaque liquet, debilitatem totius systematis nervi proprie dicti, et actionis cordis, atque ampliorum arteri rum excitare protinus in febrili accessione constrictione spasticam peripheriae, et extremorum canaliculorum, vn pendent pleraque symptomata, videlicet tremor, horripi tio, frigus, inertia ad motum, cum sensu anxietatis, molestiae conjuncta. Tremorum vero,* v. g., *non superu nire nisi debilitati, ostenditur ex difficultate, quam aeg patiuntur, quando mouere aut dimouere membra conantu Nec aliunde dentium collisio permanat, quam ex alteri debilitatis virium muscularium, et conatus voluntarii v cissitudine. Verum cum reflexus iste humorum, caloris et virium a circumferentia ad centrum sub frigore febri pariat demum irritationem in partibus interioribus; sequ tur, vt post aliquod tempus plus minus longum oriatu reactio quaedam a centro ad peripheriam, ex qua acti cordis, arteriarumque majorum reuiuiscat, illa vero syste matis neruei increscat, vt tandem spasmus vasorum capi larium desinat; sicque calor magis magisque in vniuersu corpus diffundatur, et breui tota cutis sudore madescat accessioque finiatur.* Atque haec est Cl. FOVQVETI com mentatio, quae etsi paulo artificiosius, et verosimilius quam illa CVLLENII, elaborata sit, eisdem tamen ar gumentis, quibus CVLLENIVS refellitur in seq. paragra pho n. XX., impugnari strenue potest, praeterquam quo multa symptomata, quae ipse tribuit spasmo, aeque tribu possunt concitatiori humorum motui, et demum eorum dem attenuationi.

§. XIX.

Todio cur non assentiendum. His vtriusque opinionem adumbrasse sit satis Quae contra animaduerti possent, lubens, sciens que magna ex parte praetereo. Nolo enim cum viris, qui plurimum auctoritate, et doctrinae lau de apud omnes valent, pluribus verbis decertare Illud tantum non praetermittam, neminem sana mentis esse posse, qui TODIO assentiatur. Nam quis tam hebeti, crassoque ingenio est, vt non vi deat protinus, irritato *communi sensorio*, quemad modum

modum pro certo ille assumit, mentis ideas, facultatesque omnes ante perturbari, et spasmos, et conuulsiones, doloresue excitari debere, quam motus febriles, sicuti jam acute, sapienterque objectauit a) GORTERIVS? Quis, amabo, vnquam credat, cunctas remotas caussas febrium iusmodi esse, vt continuo cerebrum, siue sensorium commune afficiant, et eo stimulo, qui ceteris partibus, humoribusque parcat, sensorio vero communi vim inferat, aeque sint praeditae? Praeterea si ita esset, quemadmodum ipse efflagitat, sequeretur procul dubio, vt omnes cujuscumque generis febres, chronicae, aut acutae; mites, aut graues; benignae, aut malignae; gastricae, aut venosae; primariae, aut secundariae; intermittentium variae species, aut continuae, aut remittentes, quoniam vnam eamdemque caussam proximam haberent, vno eodemque pharmaco, cortice videlicet peruviano depellerentur. Quod tamen absurdissimum est. Sed de hac hypothesi plura, vbi peculiariter de febribus intermittentibus dissseremus.

a) L. c. §. IX.

§. XX.

Discrimen inter vtriusque opinionem.

Eisdem ferme difficultatibus implicari CVLLENIVM, qui mox non perspiciat, arbitror esse neminem. Sed in eo maxime a TODIO discrepat CVLLENIVS, quod, etsi cerebrum, neruosumque genus a remotis febrium caussis impeti et ipse velit, contraria tamen omnino effecta ab eisdem contendit. Nam ille vim nerueam irritatione quadam concitari; hic deprimi, obtundique opinatur; vnde non leuis inter vtrumque dimicatio, qua se se mutuo conficiant, oriatur necesse est. Deinde si nerueae imminutio virtutis talem atoniam in minimis arteriis efficeret, ex qua frigus, spasmi, febris

Quaedam contra Cullenii opinionem.

procrearentur; illud etiam certe ſequeretur, vt in morbis omnibus paralyticis, in quibus de hujuſmodi atonia dubitari nequit, febris multo certius, et frequentius accederet. Cur vero in apoplexia, in hemiplegia, paralyſi, ſaltem in membris reſolutis, in quibus vim nerueam languere nemo ignorat, adeo raro febris obſeruatur? Praeterea notum eſt, non omnes febres a frigore incipere. In iis igitur, quae ſine frigore inuadunt, deerit cauſſa primaria, a qua, ſecundum CVLLENIVM, cordis, arteriarumque actio redintegratur, et febris accenditur. Quaenam ergo erit iſtarum proxima cauſſa? Demum earum ortum explicet velim intermittentium febrium, quarum ſingulae acceſſiones, quod alibi oſtendemus, a calore principium ducunt, cum calore inualeſcunt, et tandem frigore terminantur. In his enim febris ſymptomata ordine ſic inuerſo ſe habent, vt cum ejus hypotheſi qua ratione conciliari queant, prorſus me lateat.

§. XXI.

Nulla cauſſa proxima febrium in vniuerſum aſſignari poteſt.

Supereſſent adhuc alia quorumdam Pathologorum deliramenta, in quibus referendis operam, et tempus, ſi vellem, perdere poſſem: ſed taedet jam hujuſmodi occupatione me diſtineri. Quod prae oculis habebam, id mihi videor conſequutus. Oſtendere enim fuit animus, nullam conſtitui cauſſam proximam poſſe, quae omnibus ſimul febribus, quotquot ſunt, cum genere, tum ſymptomatum multiplicium ratione diuerſiſſimis communis reuera eſſet: nec, vt puto, inanis, et caſſus labor extitit. Quare cum nulla hujuſmodi cauſſa hactenus inuenta ſit, nec fortaſſe inueniri, vt cl. GREGORYVS *a*) autumat, vnquam poſſit: cumque nulla earum generica definitio, quae ſingulas comprehendat, poſſibilis viſa nobis ſit: reliquum eſt, vt in hiſtorica tantum deſcriptione, quae praecipua febris phaenomena

Deſcriptio febris.

menti oculis subjiciat, consistere debeamus. Apposite GORTERIVS b): *de multis*, inquit, *rebus nihil aliud constat, quam quaedam phaenomena. Cur ergo hic non erimus contenti de febre?*

a) Prax. Med. b) L. c.

§. XXII.

At descriptio, quae definitionis defectum suppleat, primum breuis sit, oportet; deinde cuncta phaenomena, quae cujuscumque febris communia videntur, complectatur. Quod probe animaduertens SAVVAGESIVS a) febrem dixit esse *syndromen frigoris, successiuique caloris cum artuum debilitate, et pulsus vi adaucta, saepe quo ad frequentiam.* Verum satisne accurate eam descripsit? Plane non satis. Nam 1) eas videtur omittere febres, quas nullum, ne minimum quidem, frigus antecedit; de quibus supra mentionem feci, faciamque alibi. 2) Calor non semper frigori, quando etiam febres a frigore incipiunt, succedit; in algida enim TORTII numquam recalescunt aegri, nisi tota accessione, et proinde febre discussa. 3) Pulsus vigor non semper increscit, ne *quoad* quidem *frequentiam*; quoniam in malignis quibusdam febribus saepe vires ejus imminuuntur, tantumque abest pulsus a frequentia micatuum, vt vel naturali similis, vel etiam tardior, rariorque (§. 10.) plerumque fit. Sic etiam in principio febrium intermittentium pulsus non solum deprimitur et languet, verum etiam rarior, et tardior fit, quod saepissime horologii etiam subsidio certum cognoui. Remanet ergo sola artuum debilitas; quae tamen quam sit aliis morbis communis, quisque intelligit.

Descriptio qualis a Sauvagesio data?

Quae pugnent contra Sauvagesium.

a) *Nosolog. method. class. 2. Febres, character.* Sauuagesianae descriptioni persimilis est, quam habet CVLLENIVS: *Post horrorem pulsus frequens, calor major, viribus artuum imminutis. Gen. morb. class. 1.*

§. XXIII.

Sellii febris descriptio. Haec febris descriptio a SAVVAGESIO tradita neque SELLIO, qui post eum suam *Pyretologiam methodicam* conscripsit, omnino placuit. Quapropter aliam ipse condidit, quae rem aptius, rectiusque exprimeret. Febris igitur ei est *morbus cum frigore, aestu, et pulsu, naturali nunc frequentiori, nunc tardiori, vario gradu, atque tempore stipatus a*). Addit autem, nunquam *febris praesentiam* a quopiam in dubium vocatam esse, *si hominem a symptomatibus modo recensitis vidit correptum*. Quod etsi concederem, petere tamen liceret, vtrum, vbi hujusmodi symptomata desiderantur, certum aeque sit, febrem omnem abesse. Nam saepe euenit, vt praesentia quaedam signa morbum singularem denotent, absentia tamen certo non eum excludant. Dubito etiam, num illa symptomata semper, atque in omni febre praesto sint, numque, vbi adfuerint, non alium morbum etiam significare possint. Quae supra (§. XXII.) in SAVVAGESIVM animaduersiones adductae sunt, non ita alienae videntur, vt SELLIO quoque non aduersentur. Sed hoc vnum addo, saepe in hysterismis corpus frigere, et subinde calere, et pulsum modo frequentiorem, modo tardiorem naturali esse, et quidem vario gradu, et tempore, quin tamen mulierem tunc febricitare quis jure dixerit. Hinc fortasse, re melius considerata, ipsemet ille, qui hujusmodi febris descriptionem dedit, de phaenomenis hisce, quae primum probauerat, dubitare deinde videtur, vt ex iis, quae paullo post in eodem loco commentatur, facile eruitur.

a) *Pyretolog. method. p.* 83.

§. XXIV.

§. XXIV.

Multo minus probandum videtur id, quod de febre habet VOGELIVS, vbi ait, eam esse *innati caloris augmentum praeternaturale cum oris siccitate, et grauitate corporis a)*. Quod ad caloris augmentum attinet, repeti hic possunt ea, quae (§. IV. et V.) aduersus GALENVM allata fuere. *Oris* porro *siccitatem*, et *grauitatem corporis* communem esse aliis morbis, ac in primis hydropi constat; easque saepe a febre etiam abesse, vel vna hectica febris, qua laborantes vix sentiunt aliquam molestiam sic, vt se febricitare haud credant, luculentissime demonstrat. *Vogelii data descriptio.*

a) *Definit. Gener. morb. cl.* I.

§. XXV.

Quid demum dicendum erit de iis, alioquin doctissimis viris, qui febrim ita concipiunt, vt *velocior sit pulsus cum aliquarum corporis actionum, vel fere omnium a) laesione?* An sic satis distinguitur ab affectionibus hypochondriacis, in quibus adeo saepe *velocior pulsus* cum plurium *actionum laesione* conjunctus occurrit? Quis est, qui nesciat, in praecordiorum organicis vitiis, praesertim aneurysmaticis saepissime cum respirationis, abdominaliumque viscerum laesionibus, imo totius habitus deprauatione pulsuum velocitatem, crebritatemque copulari sic, vt pulsus febrilis *) videatur? *Aliae non minus infirmantur.*

a) SCHACHTIVS *Instit. med. Pract.* p. 4. *aliique.*

*) Tanta est in hisce interdum pulsus frequentia, et magnitudo, vt cl. COCCHIVS (*Bagni di Pisa p.* 155. *et* 156.) hanc *febrem aneurysmaticam* nominare non dubitauerit.

§. XXVI.

Atque ex paucis his (nolo enim plures de hujusmodi argumento sententias persequi) satis puto intelligi posse, quantum difficultatis habeat breuis, *Qualis febris descriptio esse debeat.*

absoluta, et generica febris descriptio, quae definitionis loco sit. Itaque cum summam febres siue in accessione, siue in augmento, aut inclinatione, decessioneque pro generis, caussarum, symptomatum, et subjectorum ratione varietatem prae se ferant, quae paucis verbis apte nequit comprehendi; magni interest, ampliorem, diligentioremque febris tradere descriptionem, aut ab symptomatibus, propriisque affectionibus, quae tamen sensibus et obuiae sint, atque a medicis attendi queant, aliqua absolutior, certiorque ejus notitia habeatur, quo facilius de ea praesente judicium ferri possit.

§. XXVII.

Quae considerentur in febre.

Medici autem, vbi ejusmodi judicium ferendum est, arteriarum motum explorant in carpis manuum, quandoque etiam in temporum alterutro; calorem cutis, pectoris, ac frontis tentant manibus; vrinas inspiciunt; faciei, oculorum, et linguae colorem, habitumque contemplantur, et totius corporis functiones quo se modo habeant, diligenter disquirunt; atque his, vel horum pluribus a naturae ordine, et consuetudine aberrantibus, febrim adesse pronunciant.

§. XXVIII.

Qui pulsus; qui calor.

Pulsus vero summopere varius esse solet, nempe vel paruus, debilis, tardus, rarus, contractus, et inaequalis; vel magnus, validus, celer, frequens, amplus, ordinatusque; vel durus, vel mollis, prout febris in initio est, aut in augmento, et statu, vel in remissione, et fine; vel prout differt ipsius febris genus, ingeniumque. Item calor modo aequaliter diffunditur, modo inaequaliter partes occupat; modo exteriora frigent, dum interiora interim calent, vel vruntur; modo omnia algent; modo frigoris et caloris sensu se subinde excipit; modo

calor

calor acerrimus, atque vrentissimus, modo mitis est, et ferme naturae morem aemulatur.

§. XXIX.

Vrinae quandoque crudae, aqueae, quandoque rubrae, flammeae, et tenues prodeunt, saepe crassiores, jumentorumque similes, cito perturbabiles, et subsidentes, interdum naturalium instar. Facies quando pallet, quando rubet, quando intumescit; nunc quam plurimum a sanorum specie, nunc quam minimum, aut ne vix quidem discrepare videtur. Oculi vel graues et tristes languent, vel rubent, vel lucem auersantur, aut prominent, vel torui, et truces, vel lucidi nimis, vel turbidi, et luridi existunt; interdum illacrimant, nitoreque suo orbantur. *Vrinae, facies, oculi quales.*

§. XXX.

Lingua plerumque arescit, siti finditur, scabra, et aspera fit, rubet, aut albicat, aut variegato obducitur muco; sed non raro humida et naturalis est, nec vlla sitis vexat. Os amarum vt plurimum, aut alius ejus sapor prauus moleste percipitur. Spiritus frequens, calidus, inaequalis, difficilis trahitur. Saepe halitus foetet. Cibi desiderium fere perit; interdum id nausea etiam excipit. Raro appetitus aliquis manet. His praeterea accedunt dorsi, artuum, capitis dolor; virium languor, vigiliae, aut contra sopor; mentis stupor, aut imbecillitas; delirium; alui fluxus, vel adstrictio; vomitus; hypochondriorum tensio; tendinum subsultus; macies, aliaeque affectiones, quae aut cum febre ipsa junguntur mox inter initia, aut eidem sensim superueniunt. Antecedunt vero lassitudo spontanea, somnus imminutus, et perturbatus, capitis, et corporis grauitas atque inertia, naturalium, animaliumque laesio *Lingua, oris sapor, spiritus, cibi fastidium, atque alia consideranda.*

 functio-

functionum, aut graue aliquod in *sex rebus non naturalibus* erratum.

§. XXXI.

Diagnosis febris.

Horum (§. XXVII. XXVIII. XXIX. XXX.) examine diligenter instituto, facile comperitur, febrisne corpus teneat, aut absit. Non enim pulsus rarus, aut tardus, aut velox, et frequens, non tepor, non vrinarum color naturali similis, non sitis absentia, non virium languor, aut integritas medentem in errorem perducent, nisi singulis seorsum acceptis nimium tribuerit. Conjuncta enim, et vna concurrentia sint oportet, si aliquid certi significare debent. Sunt tamen quaedam, fateor, peculiaria, quae plerumque, et generatim homo patitur, quem febris inuasit. Initio vt plurimum vel cohorrescit, vel riget, vel friget, rarius animi deliquio corripitur, aut in somnum propendet; paullo post calore ingenti, et diutius protracto cum anxietate quadam, atque in primis virium languore, siti, orisque siccitate, capitis dolore *), aut grauitate, aut aestu, aliisque afficitur molestiis. Quod si ad haec pulsus frequentia, aut celeritas se adjunxerit, certius, non inficior, erit de febre judicium. Quare non immerito a cl. BVCHANIO a) praecipuae, et constantiores febris notae statuuntur *calor excedens*, *pulsus creber*, *appetitus deficiens*, *totius corporis debilitas*, et *quaedam in obeundis functionibus tam vitalibus*, *quam animalibus difficultas* **).

Signa frequentiora et magis propria.

*) Tanti hoc signum, referente DVPLANILIO, faciebat Cl. LE ROY, vt quando in pulsu non apparebant signa, quibus febris esse indicatur, ad dolorem capitis se conuerteret; qui dolor, vbi non manifestus est, motu aliquo corporis, aut capitis imperato, facile se se prodit, et detegit. DVPLANIL. *in not. ad* BVCHAN. *l. c. p.* 15.

a) *L. c.*

**) Quam-

**) Quamquam febrim in vniuersum rite, et plene definiri posse, vix licet sperare, vt supra indicauimus; attamen a symptomatis et effectis descriptio aliqua depromta non videtur reprobanda, cum vnica haec sit ratio, qua febris generatim enunciari possit. Talis fortasse est haec: *Totius corporis morbus plerasque functiones laedens, modo acutus, modo lentus, modo assiduus, modo intermittens, et periodice recurrens, a rebus praeter naturam excitatus, vt plurimum cum virium animalium imminutione, pulsu celeri, aut crebro, calorisque naturalis mutatione conjunctus, coctione, aut critica aliqua excretione soluendus, quando primarius est, et in salutem finitur.*

§. XXXII.

De febris natura, et caussis conjecturae.

Patuit, ni fallor, ex superioribus (§. IV. ad XX.) non modo initam febris naturam, verum etiam caussam ejus proximam obscurissimam esse, vixque diuinari a quopiam posse. Si quis tamen conjecturae locus detur, liceatque aliquid in tanta rerum ambiguitate, suspicantis in modum dicere, ea probabiliter partim in fluidis, partim in solidis nostri corporis partibus, et reciproca earumdem actione quaerenda est. Sanguinem enim, reliquosque ab eo deriuatos humores ita a naturali statu copia aut cohaerentia, aut mixtura, aut qualitate, et acritudine tum spontanea, tum aduentitia, desciscere, verisimile est, vt motus cordis, atque arteriarum multiplici ratione perturbetur, atque adeo vniuersa circulationis, et ceterarum functionum oeconomia. Nec minus rationi consentaneum videtur, omne fibrarum genus cum muscularium, tum neruearum ita affici, vt spasticae, ac inordinatae quarumdam partium contractiones, insolitaeque affectiones insurgant, quae non solum priori malo vires addant, verum etiam totum neruorum systema ita percellant, vt hoc prope vnum laborare videatur.

§. XXXIII.

Hinc (§. XXXII.) si motus humorum retardat aut inaequalis redditur, aut fibrae spasmo conti huntur, aut neruea sensibilitas irritatur, aut alit male afficitur; planum, atque expeditum est int ligere horripilationem, horrorem, rigorem, fi gus, aut apparentis frigoris, debilitatis, quin etia caloris sensum, itemque pallorem, liuorem, anxi latem, pectoris oppressionem, oscitationem, na seam, vomitumque sine ventriculi sordibus, pu sum tardum, inaequalem, varium, humorum co gestiones, stuporem, soporem, sitim, aliaqu symptomata, quae inter initia, vel etiam in pr gressu, febricitantium adeo communia esse solent Si vero, *irritabilitate*, et *sensibilitate* incitata, co dis, arteriarumque motus augeatur, et circuitu humorum omnium acceleretur, commodissime in de explicari poterunt pulsuum velocitas, magnitu do, impetus, calor, aestus, rubor faciei, dolo capitis, vigiliae, paraphrosyne, inflammationes aliaque auctae circulationis effecta, quae saepe fe brim comitantur, aut subsequuntur. Nec arduum sane erit ei, qui Pathologiae generali operam de derit, cujusque alius febrilis symptomatis ratio nem inuenire.

Explanatio symptomatum.

§. XXXIV.

Caussae remotae.

At manifestiores, etsi pene innumerae, viden tur caussae remotae, in quibus continentur cum *proëgumenae*, tum *procatarcticae*. Harum autem aliae ab animo, aliae a praua corporum constitu tione proficiscuntur; aliae extrinsecus, aliae intrin secus adueniunt, febrimque mouere possunt. Quae ab animo procedunt, sunt grauiora animi pathe mata, ira, moeror, tristitia, studia immodica, me tus, amor, qui ad febres praesertim lentas ciend sol

Ab animo caussae.

ſolet eſſe paratiſſimus, ſi eum moeror ex negata rei amatae poteſtate ſubſequatur. Turbato enim cerebri, et neruorum ſtatu, peruertitur motus cordis; ſecretiones, excretioneſque omnes, in primis ſucci gaſtrici, bilis, lymphae pancreaticae, tranſpirationis imminuuntur, aut deprauantur; ſolidarum partium robur ſoluitur; digeſtio, ſanguinis craſis, et motus vitiatur, ſicque via febri aperitur.

§. XXXV.

Quae a corpore ipſo dimanant, ſunt quaedam prauae affectiones tam fluidarum, quam ſolidarum partium, propter quas ad febrim quidam magis, quidam minus inclinant. Huc ſpectant aetas, temperamentum, plethora, viſcerum labes, paſſio hypochondriaca, aut hyſterica, ſcorbutus, cacochymia, cachexia, lues venerea, rheumatica diatheſis, atque alia his ſimilia. *A corpore.*

§. XXXVI.

Reticendum vero non eſt, vim cauſſae procatarcticae interdum tantam eſſe, vt quamlibet optimam valetudinem, firmamque corporis conſtitutionem illico euertere, atque in aduerſam commutare poſſit. Spina digito pedis infixa tantum excitare poteſt doloris, vt febris oriatur, totum corpus rigeſcat, et ſpaſmo inducto, aut gangraena ſuccedente, ad interitum perducatur aegrotans. Propinata venena, et venenati halitus, maligni, peſtilentes ore inſpirati, aut deglutiti, aut cutis vaſculis abſorpti ſanguinem, lympham, et ceteros latices quoſcunque celeriter inficiunt, corrumpuntque; aut villos cordis, arteriarum, aut ventriculi, aliorumque viſcerum varie irritant, et contrahunt, aut contra relaxant, et ſoluunt, aut mox neruorum originem, vimque laedunt, conuellunt, aut deſtruunt, *Vis cauſſae procatarcticae interdum maxima.*

destruunt, prout nempe fert propria singuloru natura, et potentia.

§. XXXVII.

Exempla caussarum peculiarium. Quam maxime inferendae febri etiam valent cr pula, ebrietas, incontinentia, et venus immod rata; ingesta item, ingenita, aut retenta acria, p trida, corrupta; nimium otium; somnus diutiu protractus; violenta exercitia; deambulatio su sole; mora in hypocausto, aut alio loco praecali do, et subitus in aërem frigidum transitus; habita tio in regione humida, palustri; aër pinguibus vliginosis, aut aliter noxiis vaporibus refertus quidquid vno verbo humorum, aut solidarum partium naturalem modum potest subuertere, aut labefactare.

§. XXXVIII.

Effecta febris. Verum ad ipsam febrim reuertamur. In hac quidem Natura adniti videtur ad caussam, aut materiam morbificam sic permutandam, vt non amplius noceat, extrorsumque per aliquam excretionem feratur. Motu igitur febrili ita ea subigitur, vt vel emendetur, vel expellatur, vel talem subeat mutationem, qua non amplius infensa sit; vel natura nequidquam proficiente, ita deterior euadit, *Febris quotmodis finiatur.* vt obruat, et destruat. Quare febris vel in salutem, vel in alium morbum, imo in mortem ipsam finitur. Si vires vitae vigeant, nec caussa, siue fomes modum excedat, neu adeo maligna, aut reluctans sit, vt ab iis permutari, subigi, aut expelli nequeat, tunc spes affulget, nullo opus fore medi- *Quando artis ope eget.* ci adjumento. Sin vero illae deficiant, aut langueant, aut morbi caussa, siue fomes ejusmodi sit, vt difficillime tolli, aut emendari possit; tunc medentis opera, regimen, et medicamenta illud perficiant,

ciant, quod frustra Natura, et vitae vires molirentur *).

*) Lectu dignissima est Dissertatio PLANCHONII *Le Naturisme, ou la Nature considerée dans les Maladies, et leurs traitement conforme à la doctrine, et à la pratique d'Hippocrate, et de ses sectateurs*, in qua doctissime, quando naturae res committenda sit, quando arti agere expediat in morbis, definitur, decerniturque.

§. XXXIX.

Signa vigentis naturae.

Vitae vires vigere, et sufficere reputantur, quando cor, arteriaeque tanto motu, et robore pollent, vt caussas resistentes, quas sanguinis copia, acritas, lentor, aut spasmi praebent, exsuperare possint. Tunc valide sanguis per vasa omnia projicitur, atque insignis humorum omnium tum in se ipsos, tum in canales mutuus, et reciprocus attritus consequitur. Hinc calor vbique se se expandit, qui humorum attenuationem, resolutionem, coctionem, permutationemque mirifice adjuuat *); hinc omnis ab illis labes decedit, aut quidquid impuri, noxiique inest, per excretionem vrinae, sudoris, sputi, vomitus, dejectionum alui effunditur, febrisque euanescit.

*) Calorem magni faciebat GALENVS, nec minori in pretio eum habuere multi alii, et nostra aetate in primis QVESNAEVS, et LIEVTAVDIVS, viri sane et doctrina, et artis vsu, et fama celeberrimi.

§. XL.

Calor quinam vtilis.

Itaque calor non semper formidandus est, speciatim in febribus coctionem, vt ajunt, purulentam postulantibus, dummodo nimius haud sit, nec plurimum naturae modum excesserit. Sine ejus auxilio materia, si qua *) morbum facit, saepe cruda remanet, nec vllam subit mutationem; imo ipsa intus restitans vel motus vitales suffocat, vel

non

non satis commota, nec emendata, nec cocta re quum sanguinis, atque humorum, cum quib confunditur, penitus inficit, et corrumpit. C lor ergo moderatus, qui a libero humorum c cuitu, atque a solutis spasmis dependet, gene tim exoptandus est. Eo enim non solum horr et frigus auertitur, verum etiam coctio, et cri promouetur.

*) Frustra interdum quaeritur cruditas in aliqua quali te materiae morbificae in sanguine existentis. Recte circo JO. NATHANAEL PEZOLDVS in *specimine Patholog de Prognosi in febribus acutis Lipsiae an.* 1771. mauult c ditatem in duratione, et vehementia spasmorum pleru que reponendam esse, quam in humoribus solis; put que, non raro corruptam illam materiam, quae aliquan excernitur sub specie criseos, et puris naturam refe effectum potius esse motuum irregularium naturae, qu caussam eorumdem. Hoc enimuero, si vnquam euen tum in primis euenire mihi videtur, cum in febribus q busdam malignis, et putridis vrinae flocculentae, et h postasim copiosam habentes minguntur, dum interim m bus crudissimus est, viresque acquirit eundo, malo ae omine. Quod saepe incautos decipit, opinantes, coct nis signa illa esse. Hypostasim autem ejusmodi fallace et minime bene ominantem nihil aliud esse ego quid judico, quam sanos humores febri solutos, et attenuat inuicta, atque integra adhuc vera morbifica caussa.

§. XLI.

Vires vitae nimiae quid praestent. Interdum vero vires vitae non modo non de ciunt, nec tantummodo vigent, sed justo maj res euadunt, vehementiusque concitantur. Tu nimius motus, attritus, calorque timorem inc tiunt, ne vniuersum corpus inflammatione, aut flammatoria diathesi occupetur, aut *alkalesce* acrimonia pessundetur. Sunt etiam qui putrid *Prognostica alia.* inde metuunt humorum dissolutionem, qu tamen rarum ab hujusmodi caussa sola est. Ill autem eo magis timendum, quo intensiori cal

sup

peruenerit inexpectata horripilatio, et frigus, in rimis exteriorum partium. Cl. SWIETENIVS ere semper lethales *a*) ait esse illas febres, in quibus calor summus circa vitalia percipitur, dum imul extrema corporis frigent; quod non semel et pse vidi. Gangraenae enim, aut sphaceli plerumque imminentis ad interiora id indicium est. Item ericulum graue portendunt in febre acuta vrinae enues, percolatae, peruigilium, aluus perturbata, nentis emotio, anxietas, et multo magis, si his ccesserit extremorum frigus. GALENVS *b*), praepuum, et maximum signum mortis sine bona isi subsecuturae est, inquit, virium imbecillitas; cundum vero cruditas perfecta: praesertim si aeterea morbus sit magnus, et malignus, et ceriter *) moueatur.

a) *In Boerhaav.* §. 579. *b*) *De crisib. l.* 3. *cap.* 10.

*) Quoniam supra (§. XXXVIII.) dictum est, febrem l in salutem, vel in mortem, vel in alios morbos denere, non praetermittam quaedam ex Hippocraticis aculis decerpere, atque hic adnotare, quorum ductu, praesidio Medicus facilius futura praenoscat. Sed prium dicam, quibus morbis superueniens febris remedio ; nam salutaris interdum, quod alibi jam (§. I.) inimus, deprehensa est. *Si ebrius*, inquit HIPPOCRAES, *repente obmutuerit, conuulsus moritur, nisi febre rripiatur, aut vbi ad horam peruenerit, qua soluuntur apulae, vocem recuperet. Aph. sect. V.* 5. *Qui a distenine, aut rigore neruorum tenetur, febre superueniente liratur. Sect. IV.* 57. *Quicunque sani dolore capitis rente capiuntur, et statim muti fiunt, et stertunt, in sepm diebus pereunt, nisi febris apprehenderit. Sect. VI.* 51. *ibus hepar circumcirca dolet, his febris superueniens orem soluit. Sect. VII.* 52. *Sed dolor sine inflammatioesse debet; sect. VI.* 40. Id saepe in colica icterica a iculis felleis verum deprehendi. Item *voluulum* ex vriae stillicidio obortum, *sect. VI.* 44. *Coac.* 475., *lippiinem, corporis impotentiam* ex vulnere *coac.* 222. 477. *erationem coac.* 479. febris accedens sanat. Nunc aliquid

quid addam de variis febrium judicationibus. *Febres n…issimae, et securissimae die 4., aut ante desinunt; maxi… vero malignae, et grauissimae die 4., vel prius interficiu…* Praenot. 122. *Primus febrium insultus ad dies 4, secu…dus ad 7, tertius ad 11, quartus ad 14, quintus ad 1… sextus ad 20 dies excurrit.* Praenot. 122. *Quibus p… febres sexta die rigores fiunt, difficulter judicantur.* Se… *IV. aph.* 29. *Febricitare incipientibus sanguinis stillatio… cum sternutatione adcedentes, et quod in vrina desidet … bum, quarto die visum, septimo solutionem adfore denu…ciant.* Coac. 149. *Vrina in febre album, et laeue dep…situm habens sedimentum, celerem liberationem denuncia… celerem quoque, quae diluta indiscretam quandam hab… pinguedinem.* Coac. 575. *Quae aliquantulum rubet, su… rubrum habet sedimentum, et leue, siquidem ante die… septimum appareat, septimo die solutionem fore designa… post septimum autem, tardiorem, aut plane diuturna…* Coac. 575. *Quae quarto die subrubram nubeculam cap… septimo die liberat, dum reliqua pro ratione habeant.* Ibi… *Febricitantium non omnino leuiter, permanere corpus, … nihil minui; vel etiam plus quam ratio postulat, con…tabescere, malum. Illud enim morbi longitudinem; hoc ve… aegri imbecillitatem significat.* Aph. 28. sect. 2. *In feb…bus abscessus, qui ad primas judicationes* (id est euacu…tiones) *non soluuntur, morbi longitudinem significan…* Aph. 51. sect. IV. *Sudores febricitantium extra dies cri… cos orti, laborem significant, et morbi longitudinem, … recidiuas.* Aph. 36. sect. IV. *Febricitanti sudor superu…niens, febre non remittente, malum. Prolongatur eni… morbus, et copiosiorem humiditatem indicat.* Aph. 5… sect. IV. *Quibus febricitantibus in vrinis subsidentiae fiu… crassiori farinae similes, longam infirmitatem significan…* Aph. 31. sect. VII. Longitudinem quoque febrium ind…cant *dolores ex glandularum tumoribus, judicationis ce…sationes*, origo ex *doloribus vehementibus*, quod habemu… ex *Coac.* 73. 75.

Quod attinet deinde ad notas salutares, consuli po… sunt aphorismi 26. sect. II. 43. sect. IV. 62. sect. VI… 36. sect. IV. 69. sect. IV. *Qui ex morbo superfuturi sun… facile spirant, dolore vacant, noctu dormiunt, aliaq… securissima signa habent.* Praenot. 126. *Quibus in febre d… 7 aut 9 aut 11 aut 14 morbus regius superuenit, bonu… est: nisi dextrum hypochondrium durum fit, alioqui n…*

bonu…

bonum. Aph. 64. ſect. IV. *Quibus ex febre aures obſurduerint, his ſanguis e naribus effluens, aut aluus exturbata, morbum ſoluit.* Aph. 60. ſect. IV. Periculum vero ſignificatur in ſequentibus: *Dejectiones nigrae, qualis ſanguis niger, ſponte prodeuntes, malae.* Aph. 21. ſect. IV. *In febribus circa ventrem aeſtus vehemens, et oris ventriculi dolor, malum.* Aph. 65. ſect. IV. *In febribus ex ſomnis pauores, aut conuulſiones, malum.* Aph. 67. ſect. IV. *In febribus ſpiritus offendens* (id est intercilius) *malum; conuulſionem enim ſignificat.* Aph. 68. ſect. IV. Videantur etiam *Praedict.* I. 56. 74. *Coac.* 31. 2. 30. 34 42. 44. 55. 78. 145. 242.

Perniciem, et mortem ex his, quae modo adducam, conjicere poſſumus. *Si a febre detento, tumore in faucibus non exiſtente, ſuffocatio ex improuiſo ſuperueniat, lethale.* Aph. 34. ſect. IV. *Si a febre detento, collum derepente inuerſum fuerit, et vix deglutire poſſit, tumore non exiſtente, lethale.* Aph. 35. ſect. IV. 58. ſect. VII. Coac. 277. *Vbi liuores in febre fiunt, prope adfore mors ſignificatur.* Coac. 66. *Febrium initio ſi atra bilis ſurſum, aut deorſum prodeat, lethale eſt.* Coac. 68. *Quibus per febres aſſiduas puſtulae toto corpore enaſcuntur, lethale eſt, niſi quid purulentum abſcedat.* *In his vero praecipue adnaſci ad aures tubercula ſolent.* Coac. 114. *Vocis defectiones in febre, quae conuulſionis ſpeciem prae ſe ferunt, et in mentis emotionem cum ſilentio deſinunt, perniciem oſtentant.* Coac. 248. Recidiuarum multa indicia ſunt, ſed haec praecipua. *Febricitanti, niſi in diebus imparibus dimiſerit febris, reuerti ſolet.* Aph. 61. ſect. IV. Coac. 80. *Quibus febres ceſſant neque apparentibus ſolutionis ſignis, neque diebus iudicatoriis, iis recidiua exſpectanda eſt.* Praenot. 138. Coac. 146. Signa abſceſſus ſuperuenturi vid. in *Coac.* 143. *Praenot.* 139. *Coac.* 422. 141. *Aph.* 31. *IV.* Conuulſionis *in praenot.* I. 115. Doloris capitis *Aph.* 70. *ſect. IV.* Doloris ad coxas, *Coac.* 297. Diarrhoeae *Aph.* 73. *IV. Coac.* 291. *Aph.* 27. *IV. Coac.* 153. 142. Dyſenteriae *Coac.* 124. Eryſipelatis in facie *Coac.* 200. Haemorrhagiae *Coac.* 168. 149. 142. 555. *Praedict.* I. 142. *Coac.* 298. Phrenitidis *Coac.* 79. 95. 228. Vomitus *Coac.* 142. *etc.*

§. XLII.

Curandum igitur eſt, vt motus febrilis nec nimis excedat, nec juſto citius langueſcat, aut deficiat. *Praecepta, quibus Naturae motus*

regendi, aut incitandi sunt. Si moderatus fuerit, finendus; si immodicus, com pescendus; si torpeat, aut intempestiue deferuesca incitandus est, prout vitae viribus, et morbi stati expedire magis videbitur. In hoc febris moderi mine totus fere clinicorum neruus consistit, quen nemo satis nouerit, nisi qui attente, et pluries na turae motus salubres, ac insalubres obseruarit illis enim Natura saepe vtitur, vt a pluribus i morbis liberet. Hanc ergo Medicus imitari debe vel quiescendo, vbi ipsa per se sufficit, vel febrim leniter excitando, vbi motus languent, proritandi que sunt. Tumorum quorumdam indoles, et sup purationis doctrina moderatam inflammationem adeoque febrim saepe vtilem ostendit, requiritque. Id etiam in vulneribus, in abscessibus, aliisque similibus morbis non raro necessarium est. Sed multo luculentius id vsui erit in morbis lentis, et diuturnis, in quibus, quia morbida materies iners est, et lentescit, aut haeret, concitatiores sangui-nis motus siue ab interna caussa, siue ab externa orti adeo salubriter cedunt.

§. XLIII.

Quid caussae procatarcticae postulent? Ante omnia ad caussas menifestas, et procatarcticas respicere oportet. Pro harum enim varietate vel vomitus prolici, vel aluus duci, vel sudor promoueri, vel aliqua alia eucuatio, vbi na-*Quando purgandum.* tura desit, tentari debet. Sed haec ita Medicus moliatur, et praestet, vt virium aegri, tempo-ris, malignitatis, morbi denique ipsius debita ra-tio habeatur. His autem cacochyliae primarum viarum, et cacochymiae totius habitus prouiden-*Sanguinis missio vbi conueniat.* tissime occurritur. Si vero plethora caussam febri dare videatur, ea protinus soluenda est sanguinis missione.

§. XLIV

§. XLIV.

Contra, vbi pulſus celer, aut tardus, et ſimul debilis eſt, aut paruus, aut humilis, et depreſſus, vireſque etiam animales languent, tunc excitandus eſt iuſculis, medicamentiſque analepticis, et cardiacis, quandoque vel calidioribus, vti vino, quod non raro magno vſui eſt. Sin vero aeſtus cum pulſu vehementiore extorreat, vt ob nimium ſanguinis motum metuendum ſit, ne viſcera infarciantur, aut minima vaſa diſrumpantur; venae ſectione huic infortunio egregie proſpicitur. Intereſt tamen ſcire, pulſum interdum obſcurum, paruum, depreſſumque videri, talemque eſſe a nimia vaſorum plenitudine vim cordis, ac arteriarum elidente, aut a ſpaſtica fibrarum affectione, quae, maxime inter initia, fere numquam deeſſe ſolet. Quando id incidit, atque aetas, temperamentum, habitus corporis, vitae genus anteactum copiam boni ſanguinis praemonſtrant; non modo tutiſſime tunc ſanguis detrahitur, pulſu nequidquam reclamante, ſed etiam ejus detractio vim cordis, et pulſuum erigit, et ſpaſmos relaxat. Quantitas vero mittendi ſanguinis ex aetate, temperamento, et plethorae ſignis aeſtimanda eſt. *Ex pulſu quaenam indicentur?*

§. XLV.

Interdum largius eum mitti oportet, ac ſi cauſſae, et ſymptomatum vis, et continuatio poſtulet, etiam iterum, iterumque. Rectius generatim initio detrahitur, dummodo non id fiat in ipſo acceſſionis exordio, nec in ipſo frigoris tempore; nam tum plena res eſſet periculi; quamquam non deſint hodie qui audeant (quid enim non audendum hodie?) illo etiam tempore ſanguinem profundere. Quod ſi aut neglectum id fuerit in initiis, aut malum progreſſu inualeſcat, aut quod primum non licuit, deinde et liceat, et indicetur, in ſummo *Cautelae circa ſanguinis miſſionem.*

etiam vigore, quo alias quiescere ex HIPPOCRATIS consilio expedit, opportunum est facere.

§. XLVI.

Compescentia, et sedantia. Huc quoque respiciunt ea omnia, quae ad nimium febris impetum refrenandum, cum de inflammatione supra a) ageretur, commendauimus. Nec praetermittenda omnino sunt medicamenta, quae anodyna vocantur, et quae opium etiam habent. His enim et nimia sensibilitas neruorum minuitur, et spasmi *) soluuntur, et perspiratio **) prouocatur. *Quaedam de Opio.* Absint vero ab his cuncta, quae calefaciunt, aut quae vulgo adjici opio solent, vt narcosim emendent, aut anteuertant. At vasa prius depleri, et sordes, si quae sunt, e primis viis deturbari debent, quam ad isthaec remedia deueniatur. Adhibenda vero sunt refracta, vt ajunt, dosi, et partitis vicibus, ne motus febriles, saepe necessarii, ante tempus supprimantur, aut neruea vis, aut irritabilitas plus justo *) infirmetur. Cauere autem oportet ab hujusmodi auxiliis in quauis cephalitidis, siue cerebri inflammationis suspicione, non tantum metu eam augendi, sed ne sensibus obstupefactis, morbus clam quasi serpens arma, quibus oppugnari deberet, vti superuacanea e manu medici prope dejiciat, aut eum negligentiorem, securioremque, quam decet, faciat.

a) *De inflamm. Commentariolum, n. 68. 69. 70.*

*) Tartaro emetico vti ad vomitum ciendum, nouum non est; at eum parciori manu, et per epicrasim, quod vocant, adhibere ad spasmos sedandos, diaphoresimque mouendam, quemadmodum hodie, ab Anglis potissimum, video proponi, nouum quidem est. Tempori igitur relinquatur dijudicandum, jurene, an perperam id celeberrimi quidam scriptores extollant. Quod ad diaphoresim attinet, nulla quidem lis, aut controuersia incidere potest. Blanda enim stimulandi, attenuandique virtute, qua pollet epi-

cratica

cratica tartari emetici exhibitio, ita augetur vis circulationis, et ita soluuntur humores, vt facile per cutim excretio consequatur. Spasmos vero hujusmodi remedio etiam sedari, si caussa eos excitans primis viis insit, eaque aut vomitione, aut dejectione auferatur, non repugnat rationi. Ceterum non ita facile stimulo stimulum adjungerem. Sunt etiam alii, qui has exiguas, partitasque Tartari emetici exhibitiones eumdem in finem commendant quidem, sed cum opio praecipiunt permisceri remedium, ut ejus acritas, irritandique facultas, *consopito* per opium sensu, refringatur. Quod fortasse *tutius* est. Sed quibusnam fides major debeatur, iterata *pericula* declarabunt. *Nota.* Quam tempori quaestionem de minuto, atque epicratico Tartari emetici vsu in prima hujus voluminis editione dijudicandam reliqueram, tempus reuera post breue interuallum rem pene confecit. In duobus enim Regiae societatis medicae conuentibus, altero sub die XV. Januarii, altero sub die IV. Februarii ann. 1782. habitis Cl. MAJAVLTVS, MORISOTVS DESLANDES, DESESSARTZIVS, et TENNEVRIVS *multa* exempla malorum effectuum, quos Tartarus emeticus sic datus praestitit, protulerunt. Et, vt summatim dicam, omnes propria, et longa experientia didicerunt corruptionem humorum, ab hoc remedio promoueri, vt patuit ex foetidissimo odore foecum, qui in dejectionibus percipitur diebus, quibus illud remedium sumitur, et coctionem, crisimque veram impediri. DESESSARTZIVS praeterea addidit, postquam ab annis jam quatuordecim hoc remedio vti destitit, se laeto animo vidisse morbos vulgo putridos, itemque malignos citius, et ordinatius finiri; id quod etiam a TENNEVRIO asseueratum est. Cum nuper hac de re sermonem cum JO BAPTISTA CAMBIERIO auditore olim meo, nunc amico, et medico magnae exspectationis haberem, is narravit, se non modo in excrementis aluinis foetorem illum putridissimum, quem Academici Parisini memorant, verum etiam in vrinis, et sudoribus praeter consuetudinem deprehendisse sub ejusmodi medicamenti vsu; imminutum vero, imo penitus depulsum diebus, in quibus illud omitteretur. Vid. *Journ. de Méd. T. LVII. p. 274.*

**) Non nulli etiam ad spasmum vasorum capillarium tollendum, perspirationemque adjuuandum praecipiunt, laterculos coctos in aquam calentem demissos, deinde

 linteo

linteo raro, et tenui inuolutos pedibus, et brachiis admouendos esse (*Comment. Med. e Filosofic. d'una Compagnia de' Med. d'Edimb. Vol. I. P.* 1. *cap. V.*). An id praestantius fomentis humidis, quibus in Italia vtimur? De hoc quoque judicium esto tempori.

(*) Non me latet, opium vim irritabilem cordis prius excitare, quam nerueam sensibilitatem consopiat. Id enim tot factis periculis demonstratum est, vt ne dubitare quidem nobis liceat. Attamen nihil eo ad spasmos sedandos efficacius vsus detexit. Sensu enim imminuto, stimuli, acritatesque eneruantur; id est, frustra partes, quae obtusiore sensu sunt, irritant. Fortasse etiam cor ipsum, nervis ad cor tendentibus minus sensibilibus redditis, aliquid suae irritabilitatis deperdit.

§. XLVII.

Acrimonia varia, et sanguinis lentor qui tollendus? Acrimoniae, et lentoris varia genera suis se notis produnt, quemadmodum ex Pathologia, et Semeiotica generali compertum esse debet. Pro diversa autem vtriusque indole peculiaria quoque medicamenta deligenda sunt, quae scilicet singulari acritudini, et lentori aduersentur. Generatim conueniunt diluentia aquosa, leniter resoluentia, attenuantia, aperientia, sed temperatiora; quibus optimum est acida tam e vegetabilibus, quam e fossilibus depromta admiscere, in primis si aestus moderandus est, aut anteuertenda procliuitas ad putrescendum. Constat enim, et refrigerare mirifice, et antiseptica esse; siue id praestent neruorum sensibilitatem obtundendo, et fibrarum irritabilitatem coërcendo, siue sales alkalinos volatiles inuertendo, et saturando, siue igneum elementum, aut si mauis, phlogiston arripiendo, sibique associando, siue fibras, et humores densando, siue omnibus hisce modis, non valde laboro.

§. XLVIII.

§. XLVIII.

Symptomatibus quoque prudenter, atque opportune occurrendum eſt, ita tamen, vt ſolum grauia, et vrgentia mitigentur, aut tollantur, non vero ea, quae a febris peculiari natura ſeiungi nec poſſunt, nec debent, et quae ſalubres Naturae motus eſſe conſueuerunt. Quae autem ſingulis curatio conuenientior ſit, tradam deinceps, vbi ſpeciatim de quouis febrium genere verba fient. Sed multa, quae hic locum habere poſſunt, jam in *Commentariolo de inflammatione* pertractauimus. Interim monebo etiam, aluo adſtrictae enemata tutiſſime adhiberi, dolori capitis cucurbitulas, hirudines, balnea pedum; ſoporoſis affectibus epiſpaſtica, et cantharides, vt veſicam excitent, occipiti, brachiis, aut cruribus admotas, caſtoreum *), ſpiritum cornu cerui, liquorem ejuſdem *ſuccinatum*, ſuccini ſalem volatilem; delirio fere eadem, et in primis camphoram; et conuulſionibus inter cetera Moſchum opitulari. Sed non ſine delectu, et rerum omnium, et cauſſarum conſideratione his temere, et promiſcue vtendum eſt. Qua in re nemo delinquet, qui remediorum facultates ex Materiae Medicae ſcriptoribus, et recte iis vtendi rationem ex Therapeutice prius, vt oportet, apprime didicerit. Reliqua, quae ex pathologia particulari potius pendent, aliunde petenda ſunt.

Quomodo ſymptomatis proſpici debeat.

*) Anonymus quidam Anglus omnino rejicit caſtoreum, crocum, valerianam, contrayeruamque in cujusque febris curatione. Solam camphoram admittit, vt praeſentiſſimum delirii ferocis, quod febribus interdum ſuperuenit, remedium. *Comment. Med. e Filoſ. d' una Compagnia di Medic. d' Edimburg. Vol.* 1. *P.* 1. *cap. V.* Sed neque ſemper illa noxia ſunt, neque haec ſemper optato effectu potitur.

§. XLIX.

Retenta morbifica materia quae mala praestet, et quid tum faciendum.

Verum si materia morbum faciens nec potuit ex toto emendari, aut inuerti, nec expelli e corpore; tunc retenta vel alicubi per metastasim deponitur, ibique defigitur, vnde noua saepe febris facies, majusque vitae periculum enascitur, quod in exanthematicis frequentissimum est; vel occasionem morbis chronicis diuersi generis praebet. Cauto igitur opus est, ne motus febrilis ante omnino desinat, quam morbi fomes sit penitus ablatus, aut ejectus; imo si febris intempestiue et praemature se se remiserit, iterum aut febris, si fieri possit, revocanda est, vt ejus actione corpus ab omni noxio humore liberetur, vel lenibus euacuationibus subinde procuratis, et recta diaetae ratione diu servata mala, quae ab imperfecta febris solutione impenderent, prouide arceantur.

§. L.

Haenii vtilis obseruatio.

Pauca haec de febris natura, et curatione in vniuersum. Quae vero cujusque febrium generis propria sunt, tradentur vberiori sermone suis locis. Antequam tamen huic capiti finem imponam, tironibus perutile me facturum existimo, si quae cl. HAENIVS *generali* quadam *animaduersione in Recentium Scriptorum medendi methodum* breuiter, atque apposite complexus est, hic repetantur, vtpote ad euitandos errores quam maxime accommodata. *Inchoant*, inquit, *continuantque curam venae sectione perquam numerosa: iterato exhibent vomitoria: quotidie hi, illi die saltem alterno, corpora purgant; sic autem, vt apozematibus suis, quo humores efficacius mouere, solidaque stimulare potentius possent, aliquid Tartari emetici perpetuo jungant, donec demum praetensa sua criticorum pulsuum signa insurgant. Praxin hanc ex Chiraciana schola natam; at dein*

dein Gallias, finitimasque regiones veluti illuuie facta inundantem, in vtroque tractatu et de pulsibus, et de crisibus *), *innumeris confirmatam, laudatamque testimonis esse deprehendimus. Hos autem Practicos rogatos volo primo, vtrum pulsuum, quas deprehendunt, mutationes, serio credant ordinatos naturae motus, an vero saepe non conuincantur eas cuncta perturbanti methodo tribui, adscribique oportere? Nos saltem saepe ab errore aut medici, aut aegri, aut adstantium pulsuum genus mutationis omne experti fuimus. Secundo, ex praepostera sua medicandi ratione Naturae opera turbantes, ac confundentes, jure merito credant, se Hippocraticam scholam falsi taxare, errorisque adeo enormis; in qua schola ipsa obseruationum Hippocraticarum veritas negatur; quando Medicus naturam* (a) **) *perturbauerit?*

*) Doctrinam hic de pulsibus criticis, et organicis a BORDEVIO, FOVQVETIO, MICHELIO, aliisque inductam, et propugnatam mordicus, intelligit.

(a) *Rat. medend. P. XII. cap. IV. p. 207.*

**) Nemo unus Hippocratis oraculis magis se addixit, quam HAENIVS, si Italos clinicos exceperis. Hi enim, in Bononiensi in primis, Florentina, et Romana schola enutriti, atque instituti, nihil sibi antiquius esse putant, quam naturam contemplari, eius motus cognoscere, salubribus obsequi, noxiis occurrere, deficientibus opem ferre; vno verbo Naturae se ministros, non dominos gerere. Hinc plerique medendi ratione simplicissima vtuntur, cauentque a nimia medicamentorum copia, aut farragine, non quod *materiam medicam*, vt a quibusdam inique insimulantur, ignorent, nam cum simplicia, tum composita, eorumque facultates norunt et ipsi, sed quod nolint naturam morborum medicatricem perturbare, et probe sciant, plurima medicamenta, quae a quibusdam transalpinis mirifice extolluntur, plerumque periclitantium votis minime respondere. Fabulis, et prodigiis, quae passim narrantur, non facile credunt, a REDIO, et VALLISNIERIO viris sane sapientissimis, et prudentissimis admoniti, et cum de remediorum viribus periculum *Monita saluberrima.*

 facien-

faciendum est, tantam circumspectionem diligentiamq adhibent, vt nullum errori, aut praejudicatae opinio locum relinquant. Quare saepe aliorum periclitationib decepti, suam propriam experientiam consulunt, et pl rumque, licet inuiti, ad pristinam medendi simplicitate qua summopere Natura delectari consueuit, redire coguntu Id in primis animaduertant Tirones, ne credulitatis nimi eos tandem poeniteat.

DE FEBRIVM DIVISIONE, ET DIFFERENTIIS.

§. LI.

Cum non modo frequentissimum (§. II.), se multiplex etiam morbi genus sint febres; i id, quanta maxima potuerunt cura, omnium aeta tum Medici incubuerunt, vt singularum diuersa rationem, et differentias cognoscerent, et distinc adnotarent. Quo factum est, vt breui tempo febrium numerus tantus iis visus sit, quantus a n mine satis describi, ordinarique posset, nisi in sum ma quaedam genera, siue classes, atque in peculia res quoque, distinctasque species tribuerentur. A singulas singulorum diuisiones sectari, homini profecto esset ab omnigena eruditione paratissimi otioque, quo maxime egeo, prae primis abundan tis. Dabo tamen operam, vt vnusquisque illic perspiciat, quid hac in re tam veterum, qua nuperorum sollertia effecerit, quidque de cujusq laboribus nobis videatur.

§. LII.

Prima diuisio, ejusque vitia. Itaque communior, generaliorque febrium diu sio, quam plerique probarunt, vel a periculo, celeritate, vel ab origine, vel a numero eorum, q eodem in loco, eodemque tempore laborant, vel prauo ingenio, maloque more ducta est. Hi distir

distingui solent in *acutas*, et *chronicas*, in *essentiales*, siue *primarias*, *secundarias*, siue *symptomaticas*; in *epidemicas*, *stationarias*, *endemicas*; et *sporadicas*; in *malignas*, et *benignas*; et, si malignitas paullo grauior fuerit, pestisque quasi perniciem aemuletur, in *pestilentes*. Verum, quoniam ejusmodi diuisio reliquis prorsus morbis etiam conuenit, nec propria febrium ipsarum est, nequaquam ad eas siue discernendas, siue ordinandas videtur accommodata. Praeterea celeritas, tarditas, malignitas, benignitas, grauitas, aut epidemica, stationaria, endemica, sporadica natura, et constitutio non genus quoddam morbi peculiare, sed generis ipsius modum, affectionem, et specialem velvti differentiam potius designant. Nam *acutum* *), et *chronicum* tam late patet, vt quam plurima morborum genera complectatur, natura, qualitate, symptomatum ratione, exitus diuersitate omnino distincta. *Maligni* vero, aut *benigni* adjunctum nomen, aut *epidemici*, aut *stationarii*, aut *endemici*, aut *sporadici*, itemque *primarii*, aut *secundarii* addita conditio, aut si qua alia est denominationis similitudo, genera ipsa non mutat, neque ex se constituit, sed rectius generis indicat majorem, vel minorem prauitatem, vel ejusdem frequentiam, vel raritatem, dominium, sedem, originem, et sic porro.

*) Quotidie non modo ignarum vulgus, verum etiam Medicos ipsos audio hujusmodi nomine abuti. Quam primum febrem continuam aliquanto grauiorem vident, mox hominem febre acuta laborare proclamant, quasi genus aliquod peculiare febris aut singularis species ea esset a reliquis prorsus diuersa, ac differens; vt diuersa est exempli caussa ephemera ab hectica, a tertiana, a quartana, pleuritis ab angina, angina ab apoplexia, apoplexia ab hydrope, et sic deinceps. Sed nihil profecto dicunt, quod non commune sit plerisque cum febribus,

bus, quae graues exsistunt, et celeriter, et cum vitae p riculo suum curriculum absoluunt. Nam id nominis co mune plurimis morbis est, etiam febris expertibus, collectiuum potius videtur; et quando febribus accomm datur, non vnam singularem febrem, sed omnes, qu celeriter decurrunt, et vitae periculum afferunt, co plectitur. Hinc febris acuta et *Synochos putres* veterur et *Gastricas* BALLONII; et *Lentas neruosas* Anglorum, *Tritaeophyas*, et malignas, pestilentesque quascunqu imo interdum *ephemeras* ipsas, atque intermittentes, qua do *perniciosae* sunt, aliasque bene multas, de quibus ali sermo erit, reapse comprehendit. Commodissima auter denominatio facit, vt in ea Medici plerumque consistan neque quidquam aliud quaerant, quod ad intimam, et pe culiarem febris indolem, naturamque definiendam perti neat. At istudne aeque commodum aegrotantibus? At Medicinae praeceptis consentaneum?

§. LIII.

Et reapse ephemera, synochus, tertiana febris, quotidiana, quartana genere eaedem sunt semper, siue benignitatem, siue malignitatem prae se ferant, siue epidemice, siue endemice, siue sporadice vagentur; non secus ac dysenteria, pleuritis, catarrhus, quae mala idem morbi genus, et nomen seruant, quocumque modo se habeant, benigna sint, aut maligna, epidemica, aut sporadica, brevia, aut diuturna. Ab his enim qualitatum, et circumstantiarum discriminibus differentiae quidem aliquae permanant, non genera. Quid vero benignum, malignum, epidemicum, stationarium, endemicum, sporadicum significent, in Pathologia explanatum satis esse arbitramur. De malignitate vero *) non vna est apud omnes cogitatio, et sententia. Apud plerosque tamen hodie *malignae febres* habentur illae, quae insidiose, subdole, et sub specie benignitatis clanculum aggrediuntur, vires illico sine manifesta caussa prosternunt, nervorum in primis, et cordis actionem laedunt, et sympto-

Quid malignae febris nomine veniat.

ſymptomata inſolita, repugnantia, atque a morbi ſimplicis, et puri indole non parum aliena ſecum trahunt. Exempli cauſſa in ſumma virium tam vitalium, quam animalium defectione, repentina, atque inopinata, et pulſu parum febrili, aut naturali proximo exſiſtente ſaepe ingens ſitis, interiorque caloris ſenſus exurit; vel contra nulla ſitis tenet, lingua interim ſicca, atque arida; vel vires languent citra cauſſam euidentem, vigiliae vrgent, aut inſolita quaedam inquietudo, et jactatio aegrum exagitat, quae cum exigua ad pulſum febre, et leuiori ad ſpeciem morbo minime conſentiunt, et ſic porro **). Addunt non nulli, malignitatem contagione propagari; quod tamen perpetuum non eſt. Sunt etiam qui malignas cum putridis febribus confundunt, aut ex putridis peculiare genus conficiunt. Verum differt malignum a putrido, et quemadmodum malignitas febrium quarumcunque comes eſſe poteſt, ſic putredo. *Contagioſa febris, et putrida.*

*) Vniuerſa fere ſchola Monſpeſſulana, vt auctor eſt Cl. LE ROY (*Melang. de Phyſiq. et Médecin. p.* 232.) febres omnes acutas, quo nomine claſſis continuarum grauium, et celerum comprehenditur, diuidit in *benignas*, et in *malignas*. Benignae ſine periculoſis ſymptomatibus incedere, malignae contra, nimirum vehementes, et valde periculoſae, ibi paſſim dicuntur. Hae tamen, quia vere malignae dici nequeunt, ideoque a vere malignis quodam modo diſtingui debent, *malignae ratione ſymptomatum* a pleriſque appellantur. Ceterum malignitate eo, quem ſupra poſui, ſenſu accepta, nulla eſt propemodum febris, quae maligna interdum eſſe non poſſit. Maligna ephemera, maligna ſynochus, maligna quotidiana, tertiana, quartana tam intermittens, quam continua, maligna gaſtrica etc. non raro eſt; malignus quilibet alius morbus, vt pleuritis, morbilli, variolae, eryſipelas, phlegmone etc. Malignitas enim, vt jam oſtenſum eſt, ſpeciem, non genus conſtituit. In hac ipſa opinione, vtpote vero innixa, verſatur etiam HAENIVS (*Ration. Medend. continuat. T.* I. *cap.* 2.), quamquam fortaſſe malignitatis vocabulum deinde

inde (*ibid. cap.* 3.) paullo latius, quam oportet, extendi videatur.

**) Sunt igitur quaedam quasi propria, ex quibus m lignae febres, morbique maligni dignoscuntur. In p mis subita, atque inexspectata illa virium dejectio, symptomata, quam in affectu simili esse soleant, lon grauiora animaduersionem merentur. Vires autem pr sterni in malignis morbis non modo animales, veru prae ceteris vitales dictae, solent; quas imbecillas e vniuersi corporis languor, facilis, et frequens lipoth mia, pulsus mox vel a principio valde debilis, vel ci languens, vel etiam cita, inopinataque mortis accede imago patefaciunt. Opportune huc referri possunt qu in hanc rem habet HAMILTONIVS: *Non desunt*, inqui *qui febres solummodo pestilentes, petechialesque opinant malignis adnumerandas. Censeo tamen et alias, spec diuersas, malignarum classi debere referri. Primo, qua cunque febres vel contactu, halituue, vel quauis alia con tagione tralatitias; deinde et istiusmodi febres, quas sta tim ab initio dolor vehemens, et alicui parti affixus comi tatur, videlicet capiti, aut intestinorum, renumque regio ni, aut etiam artubus, pariter ac si aegrotus cephalalgi vel dolore colico, aut nephritico, vel podagra, aut rheu matismo, vel etiam doloribus parturientis, tamquam ori ginali morbo laborasset; cum tamen istiusmodi symptomat haud iis cessura sint remediis, quae, vbi morbi ita nomi nati primarii sunt, valere solent* (Id Auctor in miliari febre saepe vidit; ego vero et in miliari maligna, et in variolis pessimi moris, aliisque perniciosis morbis non semel obseruaui). *Porro et in quibus spiritus animale subito opprimuntur, et deficiunt; et vbi praedicta sympto mata a nulla caussa euidenti, sed a veneno latente pen dere videntur: ab antiquis occultae qualitatis, a Neoterici vaporum nomine designato. Vel demum, vbi ex causs vt videtur, non absimili, spem salutis subitanea mors ex cipit. Quae omnia . . . . malignitatem ostendunt etc. D Prax. Regul. et Febr. miliar. p.* 46. Haec autem in vni versum de Malignitatis notis. Speciatim vero, vt e SENNERTO, RIVERIO, SYLVIO, aliisque videre est, signa malignarum febrium, quarum diagnosis plurimum interest, sunt hujusmodi: Leuis *horror* praecedit, cu *calor* succedit, raro magnus, saepius mitior. *Vrinae* ab vrinis sanorum parum, vel nihil vt plurimum differunt.

Puls

Pulsus *frequens* quidem, sed *paruus* simul, et *debilis*, et multimodis *inaequalis*, quandoque *intermittens*, aut *deficiens* est, interdum etiam rarior, et sano similis. Saepius *somnus*, aut *veternus*, rarius *vigiliae* occupant. *Turbulenta insomnia* crebro, corporis *inquies*, *cardialgia*, *nausea*, quin *vomitus* frequenter excruciant, vt et *capitis dolor*, interdum *delirium*, aut *vertigo*, sitis maior, quam *corporis*, et *faucium ardor* postulat. *Membra* *delassata* quasi, et *fracta* sentiuntur. *Biliosi*, *foetidique* alui *fluxus* accedunt. *Sanguis e naribus*, aut vtero *stillat*, vel vbertim *erumpit* subinde. *Sanguis solutus* apparet, et plerumque *concrescere* nescius. *Maculae* ad cutim, vel *vesiculae* efflorescunt multiformes; nec desunt *tremores*, *subsultusque* tendinum, et *conuulsiui motus*, itemque *tumores* plerumque glandularum, extremorum *frigus*, et *calor* sibi succedens; *sudores* vel nimii, saepe symptomatici, atque inutiles vel interdum etiam omnino absunt. Cl. SWIETENIVS (*in Boerhaav.* §. 950.) paucis febrium malignarum notas recenset, vires nempe illico prostratas, calorem mitiorem, saepe frigus extremorum, anxietatem magnam, pulsum celerrimum, debilem, maxime inaequalem sub digitis medici interdum quasi euanescentem, sitim plerumque nullam. Nec absimilia a supra memoratis sunt signa malignarum febrium a SCARDONA (*De Febrib.* cap. I. §. VI.) tradita, videlicet ab initio imbecillitas, et dejectio virium; languor vniuersi corporis cum pulsu debili, paruo, et quasi deficiente; calor ad tactum mitis; vrina sanorum similis, et fallacissima quaedam species benignae febris, quae cum aegrotantes, tum medicos ipsos non semel deludit; progressu morbi intensus calor, interior potius, quam exterior, parva sitis, anxietates, vigiliae, deliria, conuulsiones, lethargi; in augmento et statu corpus immobile, cutis maculis varii coloris foedata, profusi sudores, diarrhoeae, haemorrhagiae etc. Cl. LE ROY, etsi aliam de febrium malignitate opinionem, vt monuimus, habere videatur, tamen fateri cogitur, malignarum febrium complura esse symptomata, sed modo haec, modo illa ex iis occurrere, imo saepe inter initia hujusmodi febres sic latitare, vt aegre discerni possint: frequentiora tamen et certiora esse insolitam, et subitam virium dejectionem, pulsum vere debilem, qui scilicet compressioni non renititur, atque inaequalem; nauseam, vomitum pertinacem, fluxum alui serosum,

serosum, biliosum, fluidissimum. His addi posse eti faciem tumidam, surditatem ab initio, et soporosos fectus (*Melang. cit. p.* 169. *et* 170.). Ex caussa comm eas fieri *epidemicas* cum plerisque existimat, ex singu *sporadicas*, et *priuatas*. Veneni nomine hujusmodi ca sam donari. Contagiosas modo esse, modo non contag sas. Si epidemice grassantur, plurimosque enecant, bubones, aut carbunculos, gangraenasque afferunt; gra tunc atrociores, pesti quodammodo similes, *pestilenti* nomen assumere; quarum summus gradus pestis habet quamquam hodie vera Pestis e febrium classe excludi sol Quibusdam *pestilens*, et *maligna* febris vna eademque e sed commode gradu distingui possunt. Atque haec vberi fortasse, quam locus exigeret, de febrium malignan diagnosi dicta videbuntur; sed eo consilio id factum est, quoties earum mentio in posterum fiet; fiet autem saep numero; quid malignitatis, et febrium malignarum nomi intelligendum sit, quisque continuo perspiciat.

§. LIV.

Diuisiones aliae ineptae.

Neque rectius dispescuntur febres in ophthalmi cas, anginosas, phreniticas, peripneumonicas, pleu riticas, arthriticas, aliasque a singularium partium inflammationibus oriundas. Nam, quia morbu primarius non est febris, sed ipsa inflammatio, ideo perperam febribus singulares hi, peculiaresque morbi adnumerantur; quod jam veteres medic probe animaduerterant, cum hujusmodi mala oph thalmias, anginas, pleuritides, peripneumonias, arthritides, et sic porro appellare satius duxerint Quod si SYDENHAMIO interdum placuit quasdam febres nominare pleuriticas, peripneumonicas, dys entericasque, scire omnino licet, eum hisce voci bus alia significatione, quam sumi soleant, vsum fuisse. Pleuritide enim, aut Peripneumonia, aut Dysenteria epidemice grassantibus cum saepe cer neret, febres subinde intercurrere, aut subsequi, quae eamdem prorsus curationem postulabant, quam Pleuritis, aut Peripneumonia, aut Dysenteria, etsi

etsi nec pleuritis, nec peripneumonia, nec dysenteria eas comitaretur, aut gigneret, eas pleuriticas, peripneumonicas, dysentericas, vt peculiarem earum indolem significaret, quoniam communis, et stationarii morbi participes erant, vocandas censuit.

§. LV.

Nec probandus quoque est mos ille majorum, quorumdamque nostrae aetatis Medicorum, qui febrium genera, et numerum ex peculiari aliquo symptomate, quod in iis manifestius se exserit, auxerunt. Quis enim non videat, symptoma quidem aliquod insignius gradum variare, aut varietatem facere, non vero febrem, nec genus, nec interdum speciem ipsam constituere? E generum ergo, et specierum numero expungenda videtur *Epiala* HIPPOCRATIS *a*), in qua frigus cum perpetuo rigore obtinet, itemque GALENI *b*), in qua aegri simul et calere, et frigere sibi videntur, licet exteriores partes caloris gradum, HAENIO obseruante *c*), naturali majorem exhibeant. Quo ex symptomate etiam *horrificae* hujusmodi febres dicuntur. Exulet quoque *Lipyria*, in qua extrema, atque exteriora algent, interiora vero vruntur; *Assodes*, quam nausea summa, et perpetua corporis jactatio distinguit; *Typhodes*, quae cum ingenti aestu, et stupore conjungitur; *Causus*, siue *Febris ardens* *), in qua calor intolerabilis, et sitis inexplebilis hominem angit; *Elodes*, siue *sudorifera*, quod perpetuis sudoribus ea detentus diffluit, dicta; *Phricodes*, in qua medium aestum subitum frigus intercipit; *Lyngodes*, id est *singultuosa*, a singultu nomen habens, aliaeque similes **).

E febrium generibus expungendae, quae a symptomatibus appellantur.

 a) Epid.

a) *Epid. VI. p. 1127. edit. Foësii.* b) *De Febr. different. cap. V.* c) *Rat. Medend. P. II. p. 165.*

*) *Causi*, siue *ardentis febris* meminit HIPPOCRATES (*lib. 3. epid. sect. 3. Hist. 1.*) si Cl. LE ROY judicio standum est, vti vehementioris cujusdam febris gradus, non vti peculiaris alicujus febris, genere distinctae. Generatim enim hac voce vsus esse videtur, vt febres acutissimas, mortiferasque significaret. Paullatim vero factum est, vt *ardentes* demum a plerisque vocarentur, quas *summus ardensque calor*, *et sitis inexstinguibilis* comitatur (*Mémoir. 2. sur les Fievr. aigües p. 232., et seq.*). Quare monet idem LE ROY, Prognostica HIPPOCRATIS ad febres ardentes spectantia vniuersim de quacumque febre acuta intelligenda esse, non de peculiari specie, quam ipse nec posuerat, nec indicauerat. Sunt tamen quaedam loca apud HIPPOCRATEM, quae docere videntur, ab eo descriptum sub hoc nomine fuisse quandoque peculiare quoddam febris acutae genus, vt ostendam in *not.* * ad §. CCCCXIX.

**) De his procul dubio, nec injuria, loquitur Cl. QVARINIVS, vbi ait: *plurimae apud Auctores sunt febrium diuisiones, sed* FREINDIVS *asserit, symptomata saepius pro ipsis morbis curari, adeoque plures, quam natura fecit, morbos confingi a quibusdam.* *Et* TISSOTIVS *notat enormem febrium catalogum medicinae progressibus obstare, nullatenus vero morborum numerum augere. De medend. Febrib. cap. 1. p. 4.*

§. LVI.

Diuisio in exanthematicas reprobatur. Vitio non absimili laborat alia febrium diuisio, qua in *exanthematicas*, et *non exanthematicas* a quibusdam partiuntur, qua partitione febribus perperam accensentur morbi, qui minime ad eas pertinent, aut febrium symptomata, et accidentia pro tot febrium generibus accipiuntur; quo fit, vt febrium numerus praeter naturae modum immodice increscat. Nam exanthemata vel primaria, siue, vt vocant, essentialia sunt, vel secundaria. Primi generis vniuersim habentur variolae, morbilli, purpura scarlatina, vrticata, interdum miliaris, et peticulae, et plerumque erysipelas, aliique morbi exanthe-

anthematici, quos febris modo antecedit tantum, modo etiam comitatur, modo nec antecedit, nec comitatur, imo quandoque, exanthematis facta eruptione, febris, si qua antecesserat, prorsus deserit, et nihilo tamen minus exanthema, siue morbus primarius permanet, et, prout ejus fert natura, pergit ad suum terminum decurrere. Istiusmodi morbi, etsi plerumque febriles, a Clinicis prudentioribus, Nosologisque peritioribus e febrium classe excluduntur, et quidem jure optimo. Ad secundaria vero exanthemata quod attinet, haec, meo quidem judicio, distingui debent in critica, in symptomatica, atque in epigenomena, prout nimirum morbum, cui superueniunt, vel leuant, et soluunt, vel nec leuant, nec soluunt, aut deteriorem reddunt, vel cum priore morbo, cui accedunt, vti nouum malum superueniens complicantur; nempe quando exempli caussa variolae, aut morbilli, aut miliaria puerperio, aut febri cuicunque se se immiscent. Primaria iterum nec critica, nec symptomatica proprie dici possunt, quia alias *criticum*, *symptomaticum*, et *morbus* vnum, idemque esset, quod contradictionem inuoluit, sed rectius benigna, regularia, vel maligna, atque anomala appellanda sunt; cum critica esse, vel symptomatica secundariis tantummodo *) conueniat. Itaque si primaria exanthemata a febrium generibus secernenda sunt, quanto magis ab iis aberunt secundaria, vti peticulae, et miliaria, quae febrium accidentia sunt? Notum enim est, peticulas, miliaria, aliaque exanthemata quibuscumque febribus tam continuis, aut remittentibus, quam intermissionem habentibus cujusque typi interdum superuenire, earumque gradus, complicationes, aut differentias quasdam facere, quin genus ipsum febris quidquam mutetur. Ideoque cum singulis fere febribus com-

munia esse possint, non genus aliquod peculiare, et multo minus classem vllam, quae ex variis generibus notam fixam, et stabilem communem habentibus constitui solet, vnquam efficient. Exanthemata autem, cum instabilia, ac incerta sint, et modo adesse, modo abesse possint, notam hujusmodi communem, qua in classem febres coalescant, praebere nequeunt. Alias vnum idemque genus ad vtramque classem spectaret.

*) Si ad hujusmodi distinctiones ab ipsius naturae sinu petitas animum aduertissent Medici Vindobonenses, nec *criticum*, et *symptomaticum* in alium, quam decet, sensum adhibuissent, nulla inter ipsos de exanthematis, an nempe critica, aut symptomatica, cum febribus superveniunt, dici debeant, disceptatio, ceterum interminabilis, exorta esset.

§. LVII.

Nec Hippocratis arridet diuisio. Neque pro peculiaribus febrium generibus aut speciebus habendae illae sunt, quas HIPPOCRATES a) vocauit *mordaces*, in quibus nimirum calor manum tangentis quodammodo mordet, et pungit; aut *mites*, in quibus calor mitior est, et non ita mordax, nec ita acer. Neminem quippe fugit, varium caloris gradum varietatem solummodo facere; quantitatis enim diuersa ratio, vt conuenit inter omnes, per se nec genus, nec speciem mutat, nec facit. Idem dicendum arbitror de iis, quae apud eumdem Medicinae parentem dicuntur *increscentes*, *acutae*, *ardentes*, *rubicundae valde*, *praepallidae*, *liuidae etc.* Vt enim tres priores gradum intensionis, et magnitudinis dumtaxat enuntiant, sic posteriores coloris varietatem vnice exprimunt. Nemo autem a magnitudine, aut intensione, aut a coloris variatione sua genera, si de febribus sermo sit, duxerit, confeceritque.

a) *Epid. l. VI.*

§. LVIII.

§. LVIII.

GALENVS *essentiales* febrium differentias a *subjecto*, quod vocant, caloris morbidi, vnde febres oriri putabat, deducendas existimauit. Quod vero eas deinde non a calore, in quo praeter naturam aucto *essentiam* febris (§. IV.) posuerat, petere voluerit, vitio sane ei vertitur a non nullis. Verum ipse, postquam juxta HIPPOCRATIS mentem differentias a calore ductas recensuit, videtur satis bene se purgare hisce verbis. *Differentiae vero caloris, et ex eo quod majoris, minorisque rationem admittat, sumuntur, et ab ipsa materia, in qua calor ille praeter naturaa existit, et ab ipso mouendi a) modo.* Et statim in sequenti textu addit: *Quae vero differentiae a materia sumuntur, in qua calor ille praeter naturam consistit, maxime propriae caloris praeter naturam differentiae sunt: siue corpus ipsum cordis prehenderit, siue humores conditos in ipsius ventriculis.* Quare omnes, quotquot ejus vestigiis institerunt, vniuersam febrium multitudinem diuiserunt in *Ephemeras*, *Hecticas* et *Humorales*, priores a spiritibus *), alteras a solidis partibus praeter naturam incalescentibus, postremas ab humoribus putrescentibus deriuantes. Ideo has etiam *putridas* generatim nominarunt. In his porro calorem a putredine humores non quidem vniuersos, sed ex parte tantum corrumpente proficisci credebant. Perfectam enim, atque absolutam putredinem nec in fluidis, nec in solidis partibus existere posse, vita superstite, probe nouerant. Differentiae Galenicae.

a) *De Differ. febr. l. 1. cap. I. text. 4.*

*) GALENVS (*De diff. febr. l. 2. cap. 9.*) ephemeras fieri a sanguine nec putrescente, nec *putrefacto*, sed *tantummodo calefacto* docuit; ab hoc vero *calefieri spiritus*, et sic ephemeram gigni.

§. LIX.

Differentia a peculiari humore putrescente quaenam? Cumque in *humoralibus* febribus varia caloris *subjecta*, nempe totidem, quot humores agnoscere cogerentur: alias, atque alias pro *subjectorum* putrescentium diuersitate earum diuisiones instituerunt. Hinc a sanguine putrescente *Synocham* siue *Synochum;* a bile *Tertianam* intermittentem, continuam, et *Causum;* a pituita salsa, acida, et vitrea *Epialam;* ab insipida, *Quotidianam* tam continuam, quam intermittentem; a melancholia *Quartanam*, et *Tetartophyam;* a bile, et pituita simul mixtis *Hemitritaeum*, siue *Semitertianam* oriri asserebant*). Verum facile cuiquam rem perpendenti constabit, putredinem, ipsis etiam fatentibus, tantam in ejusmodi febribus non esse, quae calorem febrilem excitare possit; vtpote qui interdum tantus plane est, vt ab ea nullo deriuari modo queat; deinde hypotheticum, fictitiumque videri, spiritus modo, modo totum habitum excalescere; vel hunc, vel illum humorem peculiarem putrescere, atque adeo hoc, vel illud febris genus putrescendo mouere; demum nullam intercedere connexionis rationem inter pituitam v. gr., et Quotidianam, inter melancholiam, et Quartanam etc., quando etiam quatuor illos humores, quales Galenici in sanguine, et corpore animali confinxerunt, existere reuera concederemus. Praeterea, cur, quaeso, vna eademque febris intermittens multiplici adeo ratione variatur, vt modo quotidiana in tertianam, mox in quartanam; modo tertiana, aut quartana in quotidianam vertatur, et saepissime ejusmodi vices subeat, si vnus cuique febris generi tantum humor dicaretur? Quem porro humorem Quintanis, Sextanis, Septanis, Octanis, Nonanis aliisque longiora interualla habentibus assignabunt? Num eas, vt objectionem effugiant, cum GALENO in dubium reuocare audebunt?

bunt? At obſtant innumera Auctorum fide digniſſimorum teſtimonia; obſtat perſpicaciſſimi, atque in rebus dijudicandis viri longe celeberrimi, MORGAGNII noſtri auctoritas, vti infra (§. LXIV.) patebit.

*) Antiquam eſſe opinionem, ait GALENVS (*De differ. febr. l. I. cap. V.*), *omnem febrem conſiſtere ex humorum putredine*, et in ea verſari eos, *qui ab Athenaeo fluxerunt*, non obſcuros quidem viros *in hac arte.* Sed ipſe ibi excipit *Diarias*, *ſiue Ephemeras.*

§. LX.

Quas ob res dimiſſis hujuſmodi febrium diuiſionibus, et differentiis, praeteritiſque aliis bene multis *), quae licet a probatiſſimis ſcriptoribus proferantur, non tamen pluris, quam ſuperiores, aeſtimandae nobis videntur, ad eas continuo tranſeo, quae mihi magis probantur. Probantur autem diuiſiones, quae e naturae ipſius quaſi ſinu promuntur, et certis quibuſdam notis, quae primo ſtatim adſpectu obſeruanti ſe offerunt, ſenſibuſque noſtris ſubjectae ſunt, adhaerent **). Si enim ex ſymptomatum obſeruatione peti debeant, quemadmodum non nulli volunt, non niſi morbo jam provecto, atque adulto innoteſcent, quia ſaepe ſymptomata, vnde deſumendae ſunt, inter initia non protinus exſeruntur. Ac primum quidem compertum eſt, omnes, quotquot exiſtunt, febres vel toto ſui curſus tempore continenter durare, vel aliquod ſubinde ſpatium relinquere a febre vacuum. Priores a CORNELIO CELSO *aſſiduae*, a noſtris *continuae;* poſteriores *intermittentes* appellantur. Prima ergo, et generaliſſima omnium febrium partitio erit in *continuas*, atque *intermittentes* ***). *Differentiae rationi magis conſonae.*

*) Scriptor Anonymus in Tractatu *de curatione generali febrium*, diuidit febres in *inflammatorias*, *intermittentes*,

 et

et *neruosas*. Sed deinde rejectis *inflammatoriis*, vt symptomaticis, retinet tantummodo reliqua duo genera, *intermittentium* videlicet, et *neruosarum*; sub quorum primo comprehendit etiam *remittentes*. At *remittentes* verae, et primariae non recte sub genere intermittentium, quantum equidem judicare possum, comprehenduntur, quia, vt jure animaduersum est a GORTERIO (*Compend. Med. Tract.* 52.), et natura, et caussa, et curationis modo ab intermittentibus omnino differunt; quod infra patebit. Neruosarum quoque genus ita late extendit, vt nulla per ipsum sit febris non intermittens, quae *neruosa* non habeatur. Qua in re quantum a vero discedat, quisque intelliget ex iis, quae deinceps dicentur; nisi velit omnes febres neruosas esse, quia nerui in ipsis afficiuntur: sed tunc etiam *intermittentes* neruosis erunt adnumerandae. Praeterea idem Anonymus excludit *continentes* omnes, quod minime ab aliis conceditur, nec reapse concedi potest, vt suo loco ostendetur. *Comm. Med. e Filosof. d'Edimb. T. I. P. I. cap. V. ed. Ven.* Video etiam a quibusdam diuidi febres in *intermittentes*, in *inflammatorias*, in *putridas*, atque in ex his *compositas*. Verum complures sunt febres, quae neque intermittunt, neque *inflammatoriae*, neque *putridae* vere sunt, saltem eo sensu, quo hodie hujusmodi voces accipiuntur. Quo igitur loco eas disponendas judicabunt?

**) Non desunt, qui diuisiones febrium ab earum *essentia*, aut a *caussis* deducunt. Sed *essentia* febrium, et caussa efficiens non vna est omnibus, variatque, prout variant theoretica systemata medicorum. Cum igitur hypothesim sapiant hujusmodi diuisiones, incertis omnino, et dubiis innituntur fundamentis, multisque erroribus occasionem suppeditant. TODIVS etiam, vir alioquin doctus, atque illustris (*Specim. inaugural. de duplic. febr. indole. Hafniae* 1769. *p.* 19. *et seq.*) laudat diuisionem a caussis, atque a curandi ratione ductam, quam Britanni plerique, vt GREGORYVS, HOMIVS, WHYTTIVS, HVXHAMIVS, FORDYCIVS, BROCKLESBYVS, PRINGLIVS, aliique amplexi sunt. At caussae, in primis internae, quas hic intelligunt, vel penitus latent, vel obscurae, et dubiae, aut hypotheticae, vt dicebam, plerumque sunt. Si vnquam tamen sciri possunt, quod interdum euenit, externis facem praeferentibus, hae potius generum, et specierum differentias efficient, quam summa diuisionum capita; et sic dirigendae

gendae curationi opportuna erit earum cognitio. Nec nuperrima febrium diuisio, quam dedit JOHANNES VEISZ in *Tentamine inaugurali Pyretologiae practicae Vienn.* 1780. edito, in *inflammatoriam*, *biliosam*, *pituitosam*, *variolosam*, *morbillosam*, *intermittentem etc.* magis arridet; quia nimis hypothetica est, adeoque fallax, vtpote magnam partem a caussis desumta. Accedit, quod variolae, morbilli, aliique morbi exanthematici febriles febrium numero perperam adscribuntur.

***) Olim febres intermittentes ab anni temporibus diuidebantur in *vernales*, et in *autumnales*, id quod fecerunt post SYDENHAMIVM plerique alii, et faciunt adhuc. Hodie vero etiam *continuae* ratione anni temporum, quibus infestant, diuidi passim solent in *vernales*, *aestiuas*, *autumnales*, atque *hiemales*, siue *hibernas*; non quidem, vt ego arbitror, quod illae ipsae, quae sunt Ephemerae, aut Synochi, aut Gastricae, aut Tritaeophyae in vna anni tempestate, in alia aliam naturam acquirant, et *essentialiter* discriminentur, (sunt enim semper eaedem) sed quod exiguas subeant varietates cum ob caussas manifestas, vnde gigni videntur, tum ob modum, et rationem, qua soluuntur. Hinc cuilibet generi adjicitur epithetum denotans tempus anni, quo ab aliis ejusdem generis, sed temporis diuersi distinguantur. Sic PRINGLIVS, exempli caussa, *febrem* quamdam, quam a caussa *biliosam* appellauit, a tempore vocat *remittentem aestiuam*; aut *autumnalem*, quae nimirum aestate, aut autumno infestat, et corripit, et sic deinceps. Obseruatum reapse est, eas febres, quae verno tempore ingruunt, plerumque, at nequaquam semper, cum diathesi sanguinis inflammatoria conjungi; quae aestiuo, cum bile deprauata copulari, aut ab eadem proficisci, et magis ad putridam naturam vergere; quae vero autumno, tam a flaua, quam ab atra bile foueri; hiemales demum catarrhalium, et rheumaticarum indolem potius, frequentiusque assumere. Quam ob caussam GRANTIVS (*Recherch. sur les fievr.*) vernales *inflammatorias*, aestiuas *biliosas*, autumnales *atrabilares*, hiemales *pituitosas* esse vniuersim putat. Verum diuisio haec a quaternis, fictitiisque veterum humoribus capta nec tuta est, nec falsi expers. Adde, hiemales a PRINGLIO non *pituitosas*, sed *inflammatorias*, sanguineasque habitas, curatasque fuisse.

§. LXI.

Continuae diuiduntur in continentes, remittentes, et compositas.

Cum vero continuarum motus in quibusdam aequabilis sit, et pene vniformis, in aliis dispar, et modo inualescens, modo certis interuallis subsidens, sic vt aliae vno fere circuitu contineri, et toto sui cursus tempore eumdem ferme motus tenorem obseruare videantur; aliae vero, etsi nullam intermissionem habeant, statis tamen quibusdam temporibus se se remittant, et iterum ingrauescant, quasi ex pluribus circuitibus plane distinctis *) constarent: sequitur natura ipsa praemonstrante, vt continuae febres perspicuitatis caussa subdiuidi adhuc debeant in *continuas simplices*, siue vnius circuitus, et in remittentes, siue ex pluribus circuitibus nulla intermissione discretis coalescentes, aut *compositas*. Illae peculiari nomine *Continentes* **), item *Conclusae* a nostris, a Graecis *Synochi* vocari solent; hae *Remittentes*, aut *Synecheae*.

*) GALENVS (*de Differ. Febr. l. 2. cap. 2.*) *Continuarum vero*, inquit, *quae ex flaua bile consistunt, duplex genus est: vnum quidem earum, quae Synochi, id est continentes appellantur, quarum omne tempus vna accessio est ab initio vsque ad finem. Alterum earum, quae nomine generis continuae dicuntur, et multis particularibus circuitionibus continentur.*

**) Continentium vniformitas hujusmodi tamen est, vt pro vario decursus tempore ipsae vicissitudinibus, quibus reliqui acuti morbi subjiciuntur, non careant. Initio enim mitius affligunt, progressu ingrauescunt, deinde eodem ferme in gradu persistunt, demum inclinant, et deferuescunt, donec sensim desinant. Interdum alio incedendi modo circuitum suum absoluunt. Nam aut in eodem ferme gradu permanent, aut semper increscunt, aut post primum impetum in dies remittunt, donec ad finem perueniant; quod in primis veteres, tum vsuenire memoriae prodiderunt, quando breuiores sunt. Quocunque autem modo processerint, vna ferme accessione esse contineri perhibent; quanquam non desint Medici per celebres, inter quos CVLLENIVS (*Gener. Morb. cl. 1. ord.*

ord. I. sect. I.) et ANONYMVS Anglus (Comm. Medic. e Filos. d'una Comp. de' Med. d'Edimb. T. I. P. I. cap. V.), et BRENDELIVS (De febr. partic. §. V.), aliique, qui febres continentes existere negant. Nos vero cum GALENO eas non modo ponimus, verum etiam propugnamus. Qua vero ratione hujusmodi vox accipi debeat, et quae continuitas his tribui possit, dicemus tum, cum speciatim de hac febrium parte agendum erit.

§. LXII.

Accessiones autem, circuitusque, ex quibus constant *Remittentes*, vel statis, et certis quibusdam horis, diebusue redeunt, vel vagis, inordinatisque. *Remittentium differentia genera.* Si primum, *continuae periodicae*, et prout singulis, vel alternis, vel quartis diebus exacerbantur, *quotidianae*, aut *tertianae*, *quartanae continuae* dicuntur: si alterum, *erraticae*. Hoc ipso nomine *periodicarum*, aut *erraticarum* donantur *Intermittentes* etiam, prout ordinatis accessionibus, aut vagis, et sine vllo typo, aut ordine suas vices obeunt. Hinc *Differentiae Intermittentium.* (§. LX. LXI.) sponte veluti sua profluunt illae tres principes differentiae febrium, *Continentium* videlicet, *Remittentium*, et *Intermittentium*, quas veteres non modo, sed posteriores *) etiam propria experientia jam cognouere. De singulis autem generibus, et speciebus, quae ad quamque earum pertinent, accuratius, distinctiusque agam deinceps suis locis. His tribus quartam differentiam adjungi aequum est, quae *Compositas*, siue, vt alii nominant, *Proportionatas*, siue *Complexas*, aut *Complicatas* comprehendit. Frequens enim obseruatio est Clinicorum, febres quasdam persaepe occurrere, quae ex continuis, et intermittentibus, aut ex continuis simplicibus, et remittentibus multifariam conjunctis, et confusis coalescunt. Has igitur cum earum praecipuis differentiis quarto loco exponemus.

*) In

*) In posterioribus non vltimum obtinent locum J SENIVS, HAENIVS, SAVVAGESIVS, LINNAEVS, VO LIVS, aliique non pauci ex nostratibus.

§. LXIII.

Ordo, quo febres omnes explicabuntur.

Sic in quatuor omnino partes commodissime ipsa natura diducitur vniuersa febrium cohors. Qu niam vero ordinis ratio, quo res pertractantur, p rimum habet vtilitatis, et saepe etiam discentib adjumento est, exordiar primum ab *Intermittentib* deinde ad *Continentes* descendam; ab his ad *Rem tentes* progrediar, et demum *Compositas* persequa vt totam febrium tractationem absoluam. Hu enim ordinem tironibus commodiorem esse cense praestantioremque alio quocunque, vtpote qui simplicioribus, notioribusque febrium generibus a magis composita, aut obscuriora, aut minus pe specta gradum facit, et manu veluti ducit. Pr fecto si quis attente considerarit seorsum vnan quamque intermittentis febris accessionem, et mu to manifestiora ejus tempora, initii, augmenti, e remissionis, imaginem breuissimae, et simplicis mae febris omnibus numeris absolutam sibi compa rabit. Deinde si mentem conuerterit ad febre *continentes*; quae pariter vna accessione continen tur, videbit inter vtramque summam affinitaten incessus, et progressionis, hoc solo discrimine, quo in continentibus accessionis tempora, nempe ini tium, augmentum, et remissio non ad horas ali quot, sed ad dies plures, hebdomadasque produ cuntur, neque febris, cum semel finem attigeri redit per vices, vt intermittens. His animaduer sis, si sibi fingat, intermittentium accessiones sib ipsis appropinquari, contiguas fieri, et conjung expeditissimum ei erit in *Remittentium* notitiam pe netrare. Nec valde laborabit, vt, quae ex tribu illis generibus fiant complicationes, intelligat.

PARS

PARS PRIMA.

DE FEBRIBVS INTERMITTENTIBVS.

§. LXIV.

Febris quando ita accedit, deceditque, vt inter vnam, alteramque accessionem vera, et perfecta integritas relinquatur, tunc intermittentis, vt supra dictum (§. LX.) est, nomen adipiscitur. Varia autem sunt genera intermittentium, a vario typo, siue ordine accessionum, integritatisque proiecta. Si enim quotidie accessiones fiant, sibique et tempore, et gradu, et duratione respondeant, *Quotidianam;* si alternis diebus solum, *Tertianam;* si quarto quoque die, *Quartanam* efficiunt. Haec praecipua, et frequentiora earum genera peculiarem postulant animaduersionem, sic vt de singulis eorum agere oporteat. Non desiderantur tamen apud Medicos exempla *Quintanae, Sextanae, Septanae, Octanae, Nonanae,* et longioribus etiam interuallis discretarum; quamquam GALENVS *a*) praeter *Quintanam* et quidem obscuram, nullam aliam viderit vnquam, et WERLHOFIVS *b*), et SENAIVS *c*) propendere videantur ad opinandum, eas vel erraticas febres esse, vel ad tertianas, et quartanas, quarum accessio aliqua deficiat, atque intermittatur, modo anticipantes, modo posticipantes referendas esse; ex eo fortasse, quod eorum hypotheticae typorum explicationi non viderint, qua ratione accommodari possent *). Sed, vt recte animaduertit MORGAGNIVS *d*), febres *longiora* *inter-*

Varia genera Intermittentium.

interualla habentes, quoniam saepe Quartanis su-
cedunt, non ideo pro *Quartanis habendae* su
quarum longiora reddita sint *interualla*, *nisi Qu*
tanas pariter, *cum succedunt tertianis*, *pro Tertia*
quarum tardiores facti sint reditus, contra ac j
constitutum est, *habere velimus*.

a) *De diff. febr. l. I. cap. V. sub. fin.* *b*) *Obseruat.*
febrib. sect. VI. §. *IV.* *c*) *De recondit. febr. intermitt.*
remitt. natura l. I. *cap.* I.

*) GALENVS fictitias fortasse habuit *sextanas*, *septan*
octanas, *nonanas etc.* quod nullus ei humor superess
cujus putredini earum originem tribueret. WERLHOFI
vero desperabat, se earum periodos explicare posse
aliqua earum hypothesium, quas ipse memorat, et pot
simum ex aestu aëris interni, et externi, aestui ma
non absimili, quem ad explicandas aliarum periodicas r
versiones commodiorem, probabilioremque reputauer
SENACIVS denique ideo de iis ambigebat, quia eas nu
quam viderat, quasi necesse sit, vnum hominem cunct
quae paucis videre contingit, vidisse.

d) *De sed. et caus. morb. epist.* 49. *n.* 36.

§. LXV.

Ne tamen quis sibi persuadeat, me hic plu
auctoritate, et probabili argumento pugnare, quam
factis, et experientia, quae vna in hac quaestion
consulenda est, non omittam in rei confirmatio
nem testimonia producere clinicorum, quibus, v
opinor, sic euincam, vt nullus locus de hujusmod
febribus dubitandi sit reliquus. Quod dum prae
stare aggredior, si copiosiora, et plura, quam so
leo, videar monumenta conquirere, nolim id af
fectatae cujusdam eruditionis studio, a quo vehe
menter abhorreo, sed rei ipsius dignitati tribuatu
Quintanae, sextanae, septanae etc. Itaque *Quintanam*, *Septanam*, et *Nonanam* HIPPO
CRATES *a*) memorauit. *Quintanae* etiam TVL
PIVS *b*) in chirurgi cujusdam filia octodecim mens
bus distinctissimo, et numquam intermisso circuit
perdu

perdurantis mentionem facit; eamdem multoties vidit AVICENNA *c*), aliquando etiam GEMMA *d*), WERLHOFIVS *e*), SWIETENIVS *f*), FORESTVS *g*), TISSOTIVS *h*), SACHSIVS *i*), PANAROLVS *l*), MARCELLVS DONATVS *m*), IO. ARCVLANVS *n*), aliique *o*). *Sextanae*, et *octanae* exempla referuntur in *Ephemeridibus Naturae curiosorum p*). *Sextanam*, etsi rarissimam omnium, vt a se visam, et totam per hiemem ordinatos circuitus habentem describit ZEVIANIVS *q*), et ante eum GENTILIS testatur a se quoque obseruatam *r*). *Septanam* non modo HIPPOCRATES *s*), verum etiam THOMAS A VEIGA *t*), SPONIVS *u*), RHODIVS *v*), BOERHAAVIVS *x*), MORGAGNIVS *z*), WERLHOFIVS *y*), TISSOTIVS *&*) commemorant. *Octana* crebrius occurrit, eamque obseruarunt SIM. SCHVLTZIVS *aa*), diuturnam, atque exquisitam in Judaeo AMATVS LVSITANVS *bb*), PETR. SALIVS DIVERSVS *cc*), BALLONIVS *dd*), ETTMVLLERVS *ee*), PAVLINIVS *ff*), POMP. CAIMVS *gg*), CAPRILIVS *hh*), SPONIVS *ii*), NIGRISOLIVS *ll*), SALMVTHVS *mm*), WERLHOFIVS *nn*), RIEDLINIVS *oo*), HAENIVS *pp*), TISSOTIVS *qq*), HAGENDORNIVS *rr*), RAZOVX *ss*), atque alii complures. *Nonana* post HIPPOCRATEM non praeteruisa est a ZACVTO LVSITANO *tt*), a WERLHOFIO *uu*), atque ab AVICENNA, qui tamen de ea meminit ex fide amici cujusdam *vv*). *Decimanam* biennium durantem refert idem ZAC. LVSITANVS *xx*), et GILB. ANGLICVS *zz*); *Quindecimanam* GENTILIS, teste NICOLAO FLORENTINO *yy*), RHASES *a**), BALLONIVS *b**), NIGRISOLIVS *c**), et quod mirum est, ipse WERLHOFIVS iam *Quatuordecimanam*, quam *Quindecimanam* propria obseruatione confirmat *d**). Nec de his dubium vllum cuiquam superesse potest, vtrum certa, et constanti periodo vere tales se se ostenderint.

a) *Epid.*

a) *Epid. l.* 1. *sect.* 3. *text.* 2. b) *Observ. medic. l.* 3. *c.* c) *Canon. l.* 4. *Fen.* 1. *tract.* 2. *c.* 67. d) *Cosmocrit. l.* *cap.* 1. e) *De febrib. sect. VI.* § *IV.* f) *Comm. in Boe.* §. 746. g) *Obs. et curat. medic. l.* 3. *observ.* 43. h) *A* *au Peupl. T. I. chap. XVIII.* §. 251. *edit. Lausan.* 17 i) *Nov. Act. Nat. Curios. T. I. observ.* 98. *p.* 388. l) *Obse* *med. Pent.* 2. *observ.* 45. m) *De med. hist. mirab. l.* 3. *c* 14. *p.* 191. *et seq.* n) *Comment. in Auicen. text. supra cit* o) *Ephem. N. C. Cent.* 1. *p.* 196 *et Append. Cent. VII. p.* 3 p) *Cent. VIII observ.* 10. q) *Nuovo Font. da cavar p* *nostic. P.* 1. *pag.* 27. r) *Comment. ad Text. Auicen. supra* *legat.* s) *l. c.* t) *Comment. in cap.* 4. *l.* 2. *De differ. fe* *Galeni.* u) *Observ. de febr. quaestion.* 9. v) *Cent.* 1. *O* *serv. observ.* 18. x) *Swieten. teste in comment. l. c.* z) *l* *sed. et causs. morb. epist.* 49. *n.* 36. y) *l. c.* &) *l. c.* *Apud Bonet. Med. septentr. T.* 2. *l.* 5. *p.* 194. *et Miscell. l* *C. ann.* 4. *et* 5. *p.* 58. bb) *Cent. VII. curat.* 75. cc) *Ann* *in lib. Donat. Ant. ab Altomare de med. human. corp. mal* *cap.* 12. dd) *Epid. et Ephem. l.* 2. *constit. vern. et aesti* *ann.* 1576. §. *XIV.* ee) *Oper. omn. T.* 2. *P.* 1. Colle *Practic. prax. spec. l.* 1. *sect.* 15. *cap.* 2. *p.* 255., cui ea videre contigit quouis die veneris redeuntem. ff) *Ephem* *N. C. Dec.* 2. *Ann.* 5. *append. p.* 39., *observ.* 64. gg) *Rho* *observ. citat.* hh) *De febr. putrid. l.* 2. ii) *l. c.* ll) *A* *Sponium not.* 3. mm) *Cent.* 3. *obseruat.* 13. nn) *l. c.* oo *Lin. med. ann.* 4. *Decembr. obs.* 18. pp) *Diuis. Febr. diui* 4. *p.* 9. qq) *l. c.* rr) *Cent.* 2. *obs.* 57. ss) *Tabl. Nos* *log. et meteorolog. Avril.* 1759. *p.* 150. tt) *Prax. Med.* 3. *obs.* 34. uu) *l. c.* vv) *l. c.* xx) *l. c.* zz) *Compend* *de Febr. l.* 1. yy) *Tr.* 2. *summ.* 4. *distinct.* 5. *cap.* 5. a* Referente Foresto *l.* 3. *observ.* 43. *schol. pag. m.* 170. b* *l. c.* c*) *l. c.* d*) *l. c.* §. *XXXIV.*

§. LXVI.

Bimestres, Trimestres, Annuae. Hos vltra fines (§. LXIV. LXV.) quae excurrunt longioresque adhuc periodos obeunt, vti *menstruae* *bimestres*, *trimestres*, *annuae*, aliaeque hujusmod febres, ab Auctoribus recensitae non videntur hi locum habere, quia rectius fortasse ephemeris aequi parantur. *Menstrua* mulieribus circa catamenio rum tempus, viris vero imminente haemorrhoidum fluxu

fluxu obuenire consueuit; quanquam citra hasce caussas incidere eam quandoque, auctor est SANCTORIVS a). *Trimestrem* alii non pauci meminerunt. Hac circa magnas anni temporum mutationes corripi solebat BALLONIVS b), qui non nulla etiam *annuae* exempla euulgauit. *Annuam* etiam ab HAENIO c) curatam legimus.

a) Refer. HAENIO *Thes. de febr. diuision. diuis.* 4. pag. 10. b) *Consult. medic. l.* 1. *n.* 48. c) *L. c. pag.* 10. §. 14.

§. LXVII.

Quaenam *periodicae*, et quaenam *erraticae* dici soleant, supra (§. LXII.) indicatum est. *Periodicae* videlicet certum accessionum ordinem, certamque periodum obseruant; contra *erraticae* nulli se ordini, aut typo obstringunt, sed de vno in alium saltitant: ad quas spectare videntur *vagae*, illae nempe, quae inter erraticas magis adhuc errant, et nullius typi similitudinem vnquam retinent. (*Periodicae, Erraticae, Vagae.*) Quemadmodum vero typi ratio ordinata, vel inordinata *periodicas*, vel *erraticas* facit, sic partium, quas febris prehendit, et tenet, diuersitas nouum genus discriminis affert. Nam quamuis vt plurimum febris totum corpus occupare consueuit, et ideo morbus *vniuersalis* habeatur, interdum tamen vnam tantum partem, quod quidem rarissimum est, corripit, afficitque. Hinc *intermittentes febres* possunt dispertiri in *vniuersales*, et in *topicas*, siue *particulares*. In his posterioribus, vt testes sunt SCHOEFFELIVS a), IACOBAEVS b), BERGIVS c), SWIETENIVS d), aliique, modo brachium vnum, (*Vniuersales, et particulares, siue topicae.*) modo crus, modo hypogastrium, modo dimidium corporis periodice omnibus, aut plerisque intermittentium febrium symptomatibus corripi, et infestari, nouum non est, nec insolens. Ad hoc topicarum genus omnino transferri debent etiam illae,

Laruatae. quas *laruatas* non nulli vocant. Dicuntur autem *laruatae*, quod sub aliorum specie morborum sine vlla sensibili febre, saltem quae vniuersum corpus comprehendat, periodice recurrunt; cujusmodi sunt hemicraniae periodicae, ophthalmiae, odontalgiae, dolores colici, cardialgiae, asthmata, epilepsiae, hysterismi, chorea S. Viti, aliique affectus typum quotidianum, tertianum, aut quemcunque alium habentes; quanquam, si libere loquar, hi ad morbos potius periodicos, quam ad febres reduci soleant. Quia tamen vt febres intermittentes cortici peruuiano cedunt, et in parte, in qua insident, febrilia saepe symptomata percipiuntur, motus v. c. arteriarum auctus, dolor, calor, tremor, aliaque hujusmodi; idcirco pro *laruatis* febribus et *topicis* haberi quodammodo possunt.

a) *Ephem. N. C. dec.* 1. *ann.* 3. *observ.* 205. *pag.* 381. b) *Act. Haffniens. Vol. I. observ.* 119. c) *Act. Suecic. Vol. XVI. Trimestr.* 4. d) *L. c.* §. 757. *Medic. Essays T.* 1. *pag.* 295. *et T.* 2. *p.* 305. *Journ. de Méd. T. XXIV. p.* 60. *etc.*

§. LXVIII.

Diuisio in vernales, et autumnales. Sed quocunque demum ordine, aut modo procedant febres intermittentes, ab anni certe tempore, quo potissimum incipiunt, aut frequentiores sunt, aliae *vernales*, aliae *autumnales* dicuntur. Illae, adnotante SYDENHAMIO, a Februario ad Augustum, hae ab Augusto ad Februarium extenduntur; atque vti vario plerumque more, et symptomatum apparatu differunt, sic varium etiam exitum, variumque durationis tempus habent. *Vernales* passim mitiores, breuioresque habentur; quanquam neque semper, neque omnes tales reuera sunt: *Autumnales* contra grauiores, diuturnioresque. Vtraeque autem sibi inuicem succedunt, aduentuque suo plerumque, at non semper, se mutuo fugant.

fugant. Vidi enim saepenumero vernalibus exorientibus autumnalium symptomata adhuc caput efferre; aut autumnalibus ingruentibus vernarum naturam seruari. Ab ipsa quoque obseruatione petita est alia distinctio harum febrium in *depuratiuas*, vt loquuntur, siue *perfectiuas*, et in *corruptiuas*. Priores ideo sic appellantur, quia sanguinem a febrili fomite, siue materie in quauis accessione ita liberant, vt ejusdem nihil intus remaneat; paullatimque quidquid vitiosi in sanguinem subinde irrepsit, aut in ipso sanguine euoluitur, iterum expellunt, aut emendant, sanitatemque tuto, et cito restituunt. Posteriores vero fomitem non ex toto subigunt, neque ejiciunt, sed nouam semper materiam fomiti suppeditant, aut sanos humores, aut solidas partes ita deprauant, commutant, aut eneruant, vt tota corporis oeconomia, et constitutio ruat in deterius. Quare a primo febrium genere corpus et purius, et sanius redditur; ab altero magis, magisque inficitur, dissoluitur, atque ad alios morbos pejores procliuius fit, et promtius. *Depurativae et corruptiuae.*

§. LXIX.

Nec est silentio praetereundum, febres intermittentes in *benignas* diuidi, et in *malignas*, siue rectius *perniciosas*; quae a *corruptiuis* grauitate, et celeritate periculi quam maxime differunt. *Malignarum* autem duplex genus in primis statuitur ex FRANCISCI TORTII, viri experientissimi, sententia, atque a) obseruatione; alterum nempe *comitatarum*, quae etsi periodice intermittant, et quietis interualla, vt benignae, habeant; in accessionibus tamen aliquo periculoso peculiari symptomate stipantur, quo aegrum in vitae discrimen celeriter adducunt, perniciemque eidem minantur; alterum *subcontinuarum*, quae scilicet *nullo peculiari symptomate*, *Benignae, et malignae.*

 vnde

vnde etiam *solitariae* dicuntur, sed *multiplici*, *et vario* comitatae intermissione paullatim obscurata, et deperdita ad continuitatem acutarum modo *lente*, modo *festinanter tendunt*, extensis videlicet ad ipsummet consuetae integritatis, quietisque tempus grauibus quibusdam, variisque symptomatibus. Benignae porro dicuntur illae, quae ab vtrisque hisce, siue *comitatis*, siue *subcontinuis* longissime absunt.

a) *Therapeutice special. lib.* 3. *cap.* 1. *pag.* 123. *et* 124.

§. LXX.

Perniciosae Comitatae. Quoniam vero in *Comitatis* (nam de altero genere dicam postea) quaedam symptomata a *colliquatione*, vt ajunt; quaedam a *coagulatione* pendere Cl. TORTIO visa sunt; idcirco hae febres rursus ab eo in *colliquatiuas*, et *coagulatiuas* partiuntur. Ad colliquatiuas referuntur 1) *Cholerica*, vel *Dysenterica;* 2) *Subcruenta*, vel *atrabilaris;* 3) *Cardiaca;* 4) *Diaphoretica*, quae tamen *coagulatiuis* interdum adnumerari posse creditur. Ad *coagulatiuas* vero 1) *Syncopalis;* 2) *Algida;* 3) *Lethargica*, quae *Apoplecticas*, et *Soporosas* aliorum complectitur. Haec sunt praecipua genera *comitatarum* a TORTIO nostro et obseruata, et descripta *). In his tamen non omnes *perniciosae comitatae* continentur. Nam a MERCATO, a MORTONO, a MORANDO MORANDIO, imo ab eodem TORTIO aliae, atque aliae rariores quaedam recensentur, nimirum *pleuriticae*, *catarrhales*, *rheumaticae*, *colicae*, *arthriticae*, *caecae*, *scorbuticae*, et *petechizantes*. His addenda est illa species, quam MANHEIMII grassari vidit FRID. CASIMIRVS MEDICVS *a*), ob spasmos, et conuulsiones, quibus stipabatur, *spasmodica* dicenda; itemque illa, quam tumor albus totius cutis qualibet in accessione, siue *paroxysmo* comitabatur,

quam-

quamque descripsit Cl. STÖRCKIVS *b*). Sed de singulis *hisce* speciatim alibi.

*) MERCATVS primus fortasse omnium dilucide eas descripsisse creditur, deinde MORTONVS, et TORTIVS, quin tamen hi duo, dum obseruationes suas aggressi sunt, nempe antequam scriberent, alter de altero quidquam nossent. Attamen vestigia quaedam harum febrium reperiuntur etiam apud vetustiores Scriptores, AVERROEM videlicet, AVENZOAREM, VALLESIVM, MERCVRIALEM, H. SAXONIAM, RIVERIVM, SYDENHAMIVM, EPIPHANIVM, DONATVM, HORSTIVM, RHODIVM, RESTAVRANDVM, SYLVIVM, ETTMVLLERVM etc.

a) *Comm. Lips. suppl.* 2. *ad Decad.* 2. *p.* 204. *b*) *Ann. Med. secund. p.* 163. *edit. Amstelod.* 1779.

§. LXXI.

Alterum Perniciosarum genus, quas *subcontinuas*, et *solitarias* TORTIVS vocauit, in vna tantum specie, ad *colliquationem* aeque, ac ad *coagulationem* prona, consistit; cujus tota ratio in eo posita est, vt, obscurata accessionum periodo, productaque ad integritatis solitae tempus cum periculosis, malignisque varii generis symptomatibus febre, in continuam acutam degenerare paratissima videatur. Cum hac vero confundi minime debet illa intermittentium species, quae ad continuitatem quidem inclinat, anticipante nimirum noua accessione ita, vt antecedenti nondum finitae superueniat; sed facile fertur, et manifestas adhuc accessionum periodos seruat, nullumque periculum affert, quaeque *subintrans a*) appellatur. Sed de his modo satis: fusius alibi, vbi singularum historiam, signa, et curationem tradeimus. Hoc vnum adjicimus, saepe hujusmodi febres quorumdam anni temporum, tempestatum, regionumue proprias esse, proindeque modo *epidemicas*, modo *endemicas* conspici; quanquam interdum etiam *sporadicas* occurrere, non inficiemur. *Malignas* vero, siue *perniciosas*,

Alterum genus perniciosarum, subcontinua.

Subintrans.

cujuscunque demum generis sint, cum epidemice debacchantur, contagione in sanos propagari perhibent MEIBOMIVS, LANZONIVS, CLEGHORNIVS, HEVERMANNVS, LAVTERVS, HOFFMANNVS *b*). Id autem aut incertum valde, aut sane rarissimum esse crediderim; cum in epidemica quadam grauissima constitutione, quae Bononiae anno 1729 quam plurimos occupauit, nihil contagiosi Cl. BECCARIVS *c*) inuenire potuerit; neque egomet ipse in aliis ejusmodi constitutionibus, quibus interfui non perfunctorie, vnquam deprehenderim quidquam, ex quo certi aliquid concludi queat. Caussa enim, vnde quam plurimi eodem tempore, eodem in loco, eodemque sub tecto febricitant, adeo communis est, vt contagione, qua sani inficiantur, opus non videatur.

a) TORTIVS *l. c. p.* 130. *b*) Locos videre est apud TRNKAM *Hist. Febr. Intermitt. Vol. I. P.* 1. *c. V.* §. *XXXIV.* *c*) *Act. physic. med. N. C. Vol. III. obs.* 48. *p.* 142., *et seq.*

§. LXXII.

Tria stadia cujusuis accessionis.

In omni autem vera, et legitima febre intermittente tria tempora, siue stadia, quae percurruntur ab vnaquaque accessione, considerari solent. Primum est *frigoris*, siue principii, alterum *caloris*, aestusque, siue augmenti, tertium *sudoris*, siue remissionis. Alii inter augmentum, et remissionem intercedere docent medium quoddam spatium, in quo febris nec crescit, nec decrescit, atque adeo id a stando nomen habet. Sed, quia non facile id percipitur, aut quia cum alterutro confunditur, a nuperis quibusdam omittitur. In *frigore* tres pariter gradus notantur, primus, quando corpus vniversum, vel aliquae ejus partes frigent quidem, sed neque tremit cutis, neque membra concutiuntur, et *refrigeratio*, siue *perfrigeratio* vocatur. Si vero

cutis corrugetur, et contremiſcere videatur, *horror*, ſiue *horripilatio* eſt; ſecundumque frigoris gradum ſiſtit. Tertius denique eſt, ſi membra quatiuntur, atque agitantur, *rigorque* dicitur. Cum omnibus hiſce frigoris febrilis gradibus proportionata quaedam conjungitur doloris contundentis totum corpus moleſta perceptio.

§. LXXIII.

Cujusvis ſtadii deſcriptio.

Primum ſtadium.

Primum ſtadium, ſiue tempus, cui nomen principium eſt, incipit a crebra oſcitatione, et membra extendendi cupiditate, quam hodie *pandiculationem* dicunt; quibus ſuccedit laſſitudo, grauitas, debilitas totius corporis; pallor, et liuor, vngues in primis, apicem naſi, labia, digitoſque occupans; deinde frigus partim verum, partim apparens; dorſi, et artuum dolor; tremor, praeſertim maxillae inferioris; reſpiratio difficilis, et anxia; pulſus primum rarus, tardus, et paruus, poſtea etiam debilis, et frequens, vel ſaltem celer; nauſea; vomitus; ſitis, vrina aquea, et tenuis. Haec durant plus minus ad horam vnam, aut duas, raro ad tres, quatuor, et rariſſime ad ſex excurrunt, niſi *algida febris* fuerit.

§. LXXIV.

Stadium ſecundum.

Remittente ſenſim frigore, ſiue primo ſtadio deſinente, calor exoritur, qui paullatim ita increſcit, vt acer, atque exurens interdum fiat. Huius tamen gradus non ſemper praegreſſi frigoris gradui reſpondet. Reſpiratio tum liberior euadit, deinde magna, et frequens, ſed ſine anxietate; pulſus explicatur, et ſenſim magnus, fortis, et creber redditur. Superuenit cephalalgia, et quandoque leue delirium; ſitis perſeuerat; vrina coloratior mingitur; atque haec aliquot horas continuantur, donec ad vltimum ſtadium fiat tranſitus.

 §. LXXV.

§. LXXV.

Stadium tertium. In quo omnia stadii secundi symptomata incipiunt mitescere; cutis mollescit, et madet; sudor erumpit e toto corpore calidus, et copiosus cum ingenti leuamine. Nec rarum est, eodem etiam tempore vomitum, aluique fluxum incidere. Vrina, quae tunc emittitur, rubicunda, et pauca esse solet, sedimentumque deponit lateri contuso simile, vnde lateritia vocatur, et tamquam signum intermittentium febrium pathognomonicum a multis habetur. Verum id minime pathognomonicum est; nam interdum ab iis omnino abesse lateritiam hanc vrinam vidi, videruntque alii; quo in casu subrufa, et subflaua apparet cum nubecula, aut enaeoremate, aut alba hypostasi, imo interdum sanorum similis: quae tamen non nunquam cito perturbatur, et jumentorum videtur. Lenis demum somnus obrepit, e quo vt excitatur aeger, vix praeter debilitatem aliquid incommodi, aut molestiae queritur, beneque habet, et breui perfecta integritate, siue *apyrexia* potitur. Si quid tamen ei superest, quod recte valentem dedecet, id redigitur ad leuem capitis dolorem, aut grauitatem, sitim, aliudve symptoma facillime ferendum cum aliqua pulsus perturbatione, aut crebritate.

§. LXXVI.

Exceptiones, et monita. Scire autem interest, febres istas non semper a frigore initium ducere. Interdum enim calore protinus se exserunt, quod potissimum fieri solet aestiua, calidaque tempestate. Quandoque etiam frigus calori jam incepto, inualescentique tantummodo superuenit, nec tunc sudore, vt liquet, finitur accessio *a*). Imo non nunquam accessioni vniversae finem frigus *b*) imponit. SCHENCKIVS tertianae cujusdam meminit, cujus accessiones *c*) quasi ordine

ordine inuerso ferebantur. Exordiebantur siquidem a sudore, quem rigor, deinde calor subsequebatur. Monet praeterea Cl. SWIETENIVS *d*), tria ista stadia (§. LXXIII. LXXIV. LXXV.) cujusuis intermittentium accessionis, si cum temporibus febrium continuarum comparentur, magnam habere cum iis affinitatem; primum videlicet stadium, siue frigoris respondere incremento aliarum, alterum vigori, tertium vero earumdem remissioni, in qua crisis, et solutio morbi fit. Quod si non vna accessio, sed omnes cujusque febris intermittentis simul sumtae considerentur, *tunc ejus febris incrementum adesse, quamdiu paroxysmus duratione, et numero et vehementia symptomatum proxime praecedentem excedit*, remissionem vero, cum post coctionis signa, quae Veteres in hujusmodi etiam febribus (jurene, an perperam, non dixerim) exspectabant, morbus se se remitteret.

a) ETTMVLLER. *Oper. omn. T. 2. P. I. Pract. Prax. specim. l.* 1. *sect.* 15. *cap.* 2. *in octan. n.* 9. BORRICHIVS *Act. Medic. hafniens. Vol. III. obseru.* 37. *b*) FRID. CASIMIR. MEDICVS *Samml. von Beobachtung.* 1. *Band.* §. 27. *c*) *Lib. VI.* p. 817. *d*) *L. c.* §. 749. 750.

§. LXXVII.

Iam vero de caussis harum febrium aliquid dicamus, oportet. Et primum, vt ab earum caussa proxima initium fiat, obscurissimam, et prope impenetrabilem hanc nobis *) videri, fatemur. Quid de ea GALENICI senserint, jam supra (§. LVIII.) explicauimus. WILLISIVS eam posuit in peculiari sanguinis fermentatione, quae *succum nutritium*, siue chylum ab ingestis deductum, et non satis assimilatum, tamquam *heterogeneum quoddam*, *et non exacte congener* vel subiuget, vel foras *a*) emandet; SYLVIVS in succo pancreatico ob *stagnationem acidiore*

De Caussis, et primum de propioribus.

diore reddito, delatoque ad inteſtinum duodenu *cum bile* plus minus acri *vitioſe* efferueſcente l ETTMVLLERVS in *fermento praeternaturali ſalin* et quidem *acidae proſapiae*, ventriculo, et prim viis ingenito ex vitio digeſtionis, ſiue haec a *fe mento digeſtiuo*, ſiue ab *alimento aſſumto* deprau ta *c*) ſit. Ab his non valde diſcrepant quorumda aliorum hypotheſes, BORELLII videlicet, JONES et BESANZONII, putantium, vel ſuccum nerueu ob impeditum per neruos, glandulaſque tranſitu ſtagnare, fermenteſcere, et refluere, vel *cruda acidaſque ſanguinis particulas in ſuperficie corpor haerere*, et fibras ibi *vellicare*, vel *aciditatem ſangu nis ſuccum neruoſum inficere d*). Verum omnes ha opiniones in tanta hodierna Phyſiologiae luce, v jure animaduertit Cl. HOMIVS *e*), vix vllos patro nos inueniunt; imo, quia prorſus fictitiae, et fun damentis deſtitutae, per ſe jam corruerunt. Se dum HOMIVS aliorum rejicit opiniones, vtinam ea quam ipſe ſubſtituit de fibrarum laxitate, atqu inde imminuta *tranſpiratione* **) tamquam *cauſſ* harum febrium *proxima*, firmiori niteretur pede.

*) Hoc ipſum videtur Cl. GORTERIO. Vid. ejus *Pra Med. ſyſtem. n.* 195.

a) *De febrib. cap.* 3. *pag. mih.* 34. *b*) *Prax. Med. l.* 1 *cap.* 30. *a* §. 58. *ad* 129. *c*) *Oper. T.* 2. *l.* 1. *Colleg. practi ſect.* 15. *cap.* 2. *pag.* 303. *d*) Referente FRANC. HOM *Princip. Medicin. P.* 2. *ſect. V.* *e*) *Ibid.*

**) Nutat, vacillatque hujuſmodi opinio, 1) quia hae fibrarum laxitas ſaepe commentitia eſt, et plerumque febribus intermittentibus abeſt; 2) quia frequentius la xitas, ſiue atonia fibrarum febrem ſubſequitur, quam antecedit, atque ideo potius effectus, quam cauſſa vide tur; 3) quia cachectici, leucophlegmatici, anaſarcici, i quibus et fibrarum laxitas, et tranſpirationis imminuti manifeſta eſt, non magis obnoxii hujuſmodi febribus ex ſtunt, quam alii; 4) quia roborantia, et adſtringent febrem certius fugarent, quam cortex peruuianus, q long

ge minus adſtringit, et roborat; et ſi vnquam eam fu-
nt, id non ſine noxa plerumque praeſtant; nec ſatis
tet, an fibras roborando, num vero alia facultate, et ra-
one febrem tollant; 5) quia cortex peruuianus, reme-
um antifebrile omnium certiſſimum, et efficaciſſimum
t, quamuis leuiſſime adſtringat, nec valde perſpiratio-
m moueat; 6) quia ſudorifera reliquis in abigenda
ore praeſtarent; 7) quia cortex peruuianus, qua faculta-
reuera febres edomet, adhuc in controuerſia eſt, et
definitum (1); 8) quia poſita iſtiuſmodi cauſſa, multa
brium phaenomena nec intelligi, nec inde explicari poſ-
nt; 9) quia validae, et roborantes frictiones omnem in-
rmittentem depellerent etc.

(1) Imo Cl. HAENIVS cum multis aliis fatetur pluries,
ejus agendi modum plane ignorare. Vid. *Rat. medend.*
3. *cap.* 4. *p.* 171. *et lib. eod. cap.* 3. *p.* 136. *et ſeq.* vbi
m appoſite oſtendit, cortice dato tam hominibus
iſtiſſimi *temperamenti*, quam *laxiſſimi*, vtriſque *ex aequa*
ire *ſalutem*; concluditque, *ſi tantummodo adſtringendo,*
oſque *neruos roborando cortex* ageret, vehementer no-
turum potius, quam profuturum *rigido corpori, etc.*

§. LXXVIII.

Conjecturae aliorum auctorum.

His igitur opinionibus, tamquam inanibus, fu-
ibusque vix delibatis, non committam nunc, vt
iorum quorumdam doctiſſimorum virorum con-
cturae, quas hac ſuper re (§. LXXVII.) cum ali-
ua veri ſpecie in medium protulerunt, deſideren-
ur. Itaque primum ſunt eorum complures, qui
eriſimillimum exiſtimant, materialem harum fe-
ium cauſſam eſſe aliquid, quod ſanguini ſtatis
mporibus, et per interualla affunditur, eamque
citat commotionem, cui nomen febris inditum
t. Si enim id ſanguini jam ante inſidere quis
inaretur, hunc profecto a vero longiſſime aber-
re, ſatis fidenter credunt, quia vix fieri poſſe
ntur, vt tamdiu ſine perturbatione in illo conſi-
at, et quieſcat, quamdiu aeger a febre liber ad in-
rualla remanet. Sin vero hujuſmodi extranea
ateries, vbi in ſanguinem infuſa eſt, tantum effi-
cit

cit turbarum, jum necesse omnino esse, si quies, integritas subsequi debet, vt ea vel corrigatur, v ita, quod verisimilius est, immutetur, vt facile cerni, atque extra corpus emitti possit. Sic eni sanguinem vel amissa nocendi potestate, vel prau noxiaque febrili materie excreta ad pristinam bon tatem, tranquillitatemque redire, quae tamdiu pe seuerat, perduratque, donec noua priori simil cum eo communicetur. Pro varia autem ejusde materiei copia, prauitate, crassitudine, aut vi, pro sanguinis ipsius diuersa temperie, aegrotanti que natura, aetate, et robore tardius, aut citiu id vitium emendari, aut expelli, ideoque quan libet accessionem longiori, aut breuiori tempor interuallo finiri.

Explicatio accessionum.

§. LXXIX.

Quomodo in continuas, et subintrantes abeant.

Quod si vel materiae hujus culpa, vel virium naturae defectu fiat, vt difficilior, et tardior eju emendatio, aut expulsio contingat; tunc alte vtrum futurum esse: nimirum vel vni accessio longius protractae alteram superuenire, antequa prior illa decedat, vel tantam impurae materia vim in sanguine cumulari, quae febri continuanda par sit. Priore modo, antequam vna accessio desi nat, alteram subintrare, eamque tum febrem nasci quam *subintrantem* dicunt. Posteriore vero, ex in termittente in *continuam* transire. Similiter perio dicam extranei fomitis in sanguinem migrationem citius, vel tardius fieri pro varia ejus copia, mobi litate, et natura, aut loci, e quo erumpit, ratione Copiam enim majorem, aut promtiorem ad fluen dum, aut insigniorem acritudinem efficere minora integritatis interualla: contrarias conditiones, lon giora. Cumque modo majus, modo minus tem poris spatium ad fomitem colligendum, praeparan dumqu

Periodorum ratio.

umque requiri videatur, non mirum esse, si ac-cessiones modo singulis, modo alternis diebus, modo quarto quouis tantum, modo longiori intervallo reuertantur.

§. LXXX.

Varietas locorum, in quibus fomes febrilis.

Praeterea loca, in quibus fomes iste febrilis tempore integritatis collegitur, varia esse posse contendunt. Haec autem vel citra sanguinem statui, et concipi, vel vltra. Citra sanguinem ventriculus, intestina, glandulae mesentericae, ductus chyliferi, hepar, pancreas, aliaque si qua sunt ad id apta, esse creduntur. Vltra sanguinem locantur, aut locatae dicuntur glandulae omnes conglobatae in ambitu corporis, aut in visceribus sitae, e quibus venae lymphaticae prodeunt. Verum in his postremis suspicatur TORTIVS congeri materiam febribus mitioris indolis gignendis magis idoneam, quae nempe cum frigore, et rigore quidem, vt aliae intermittentes, sed sine vllo alio grauiore symptomate inuadant, et denique sudore ex vniuerso corpore erumpente soluantur. Febres vero illae superiores, quae in infimo ventre ferociora symptomata excitant, vti nauseam, vomitum, cardialgiam, alui fluxum, tormina, borborygmos, infarctus viscerum, aut horrores, rigoresque dorsum et lumbos in primis excruciantes, vel a praua victus ratione originem ducunt, illae inquam febres fomitem in ea regione, in qua haec accidunt, habere eidem videntur. At considerandum sane est, febrilem fomitem aliquo in loco collectum sola neruorum, et fibrarum irritatione posse febrim mouere, quin in sanguinem influat, quemadmodum alicujus partis dolor vehemens, aut inflammatio facit; e loco suo, in quo insidet, dimoueri, et periodice extra corpus efferri per febrilem motum quidem, sed ab ante-

antecedenti neruorum irritatione, et ſpaſtica fib
rum affectione genitum. Praeterea non deſu
quibus non abſurdum videtur, fomitem iſtum
ipſo etiam ſanguine oriri, atque in eo conſiſt
et per vices augeri, et decreſcere ſic, vt febr
acceſſio, et deceſſio conſequatur, quin aliunde
ſanguinem deriuetur.

§. LXXXI.

Quid objici his poſſit.

Sed demus, largiamurque, fomitem illum
aliqua parte earum, quas enumerauimus, in ſ
guinem ſtatis circuitibus transduci. Quis tam
certo definiat, quaenam prima ſit ejus origo, q
que locus eum recondat, et colligat? Nam ſi
cum iſtum ponas eſſe ventriculi, aut duodeni
vum, aut bilis receptacula, aut quamcunque ali
inteſtinorum partem; copioſae, iterataeque
mitiones, dejectioneſque, quas non modo ipſa
tura, verum etiam artis ſolertia vel ſub acceſſio
bus, vel ante eas molitur, nonne omnem febril
fomitem educerent, exhaurirentque? At, ſic
TORTIVS ipſe, et cum eo SYDENHAMIVS, a
que quam plurimi *a*) teſtantur, id minime ex
rientiae conſentaneum eſt, et, ſi quando proſ
re factum illud narrant aliqui, ita rarum pl
fieri fateantur, neceſſe eſt, vt in eorum ſentent
confirmationem adduci non debeat. Imo co
pertum non ſemel contra eſt, febres ejuſm
euacuationibus ne hilum quidem minui, ſaep
vero exaſperari, aut e ſimplicibus duplices fie
ne quid dicam de *cholericis*, *dyſentericis*, *atrabili
bus*, aliiſque, quarum periculum, aut exitium
propius, grauiuſque arceſſitur, quo largio
ejuſmodi euacuationes fuerint.

a) *Vid. infra* §. 115. *et ſeq.*

§. LXX

§. LXXXII.

Ad haec si febrilis fomes in istiusmodi locis (§. LXXX. LXXXI.) reapse insideret, colligeretur-ve, quis non videat, vtilius, satiusque fore, chinam chinam quatuor, aut quinque horis ante febris adventum dare, eo quippe tempore, quo tota febris caussa a remedio occupari, absorberi, irretiri, emendari, cogi, aut quocunque alio modo efficaciter affici, (si tamen in eam proxime agere credatur) quam tempore ab ventura accessione magis dissito? Et tamen vsus contrarium omnino euicit. Non enim certum, plenumque remedii effectum assequimur, nisi quatuor supra viginti fere horis, antequam febris accessura sit, dari coeptum fuerit; nequidquam contra sentiente *a*) WERLHOFIO. Quae etsi febrilem materiam in ventriculo, biliferis ductibus, aut intestinis, vicinisque partibus non cumulari, nec residere satis demonstrant, talia tamen esse videntur, vt non ibi solum haerere, aut eo deriuari, sed etiam altiori e loco prorumpere, aut profundius latere, aut aliud vitium subesse, a quo febris gignatur, cuique china china medeatur, suspicari debeamus. *Objectiones aliae.*

a) *L. c. sect.* 4. §. 7. *not. z.*

§. LXXXIII.

Quod si in glandulis conglobatis, venisque lymphaticis, aut in neruis, aut in exteriore corporis ambitu, aut in sanguine ipso (§. LXXVII. et LXXX.) caussa omnium febrium intermittentium quaeratur, cur, quaeso, aperientibus, sudoriferis, acorem emendantibus, et lignorum, vt vocant, decoctis non illae curantur? Cur e perniciosis, quae *Diaphoretica* (§. LXX.) a TORTIO appellatur, nihil sudore juuante, adeo celeriter properat ad exitium? Cur febres, quae e lymphae vitiis oriri vniuersim *Aliae objectiones iterum.*

judican-

judicantur, vti catarrhales, rheumaticae, ſcorbu cae, venereae, arthriticae, ſtrumoſae vulgo dicta quando intermiſſione alternantur, cortici per viano, vt reliquae intermittentes, non obediunt ipſae? At quemadmodum loco, in quo febri fomes haereat, decernendo pares nequaquam vid mur, ſic neque humori, qui potiſſimum pecce diuinando valemus. Quicunque tamen is fueri obſcuriſſimum plane putamus, quo vitii genere l boret, deprauetur que, conjectura aſſequi. Potei inquiunt viri doctiſſimi, aceſcere, *alkaleſcere*, co rumpi, putreſcere, inſpiſſari, copia excedere, a deficere, acrimoniam multiplicem arripere, au alia quacunque ratione a naturali temperie, moti circuitu deſciſcere, vt febrilem commotionei cieat; imo ſic eum deprauari poſſe arbitrantur no nulli, vt modo veneni corrodentis naturam nact vomitum, alui fluxum, ventriculi, inteſtinorun que acerbos cruciatus pariat; aut acerrimus fact totam ſanguinis mixtionem, compagemque diſſo vat, et liquet; modo aciditate contracta ſanguinei coagulet, et igneum elementum, vel phlogiſto ita deprimat, aut irretiat, vt intenſiſſimum algo rem procreet; modo narcotica vi ſoporem affera aliaque pro varia ſui degeneratione phaenomen praeſtet, quibus febres intermittentes, praeſerti *malignae*, ſiue *perniciosae*, terrere conſuerunt.

§. LXXXIV.

Quid probabilius videatur. Quare, cum tot, tamque variis vitiari modi poſſe humores appareat, et probabile admodu ſit, modo ab hoc, modo ab illo vitii, aut vitia humoris genere febrem moueri; conſequens e ni fallor, non vnicam, ſed plures febrium intermi tentium cauſſas eſſe oportere, et pro varia haru ratione febres ipſas natura, et effectis non paru diſcrepan

discrepare, prout supra expositum est. Atqui, si ita reuera concludendum sit, qui fieri tamen potest, vt vnus, idemque cortex peruuianus omnes, singulasque earum species, a tot, tamque differentibus caussis pendentes cohibeat, aut fuget? Nonne rationi magis consonum idcirco videatur ab vna solum caussa proxima eas omnes proficisci, quoniam vno, eodemque medicamento subjugantur? Verum haec quidem aut mentis pene nostrae aciem exsuperat, aut densissimis inuoluta adhuc tenebris latet; nam omnes illi, qui cum superioribus, veteribusque de indaganda, assignandaque tam materiali caussa, quam ejusdem sede, quemadmodum retuli, disputant; profecto caussas remotas quaesisse videntur, non proximam, et continentem, in quam alioquin detegendam plurimum interfuisset incumbere. Non enimuero vnum, eumdemque humorem, sed alium, atque alium deprauari pro caussarum procatarcticarum, febriumque varietate probabili sermone ostendisse videntur.

§. LXXXV.

At postremis hisce temporibus vidimus Cl. VALCARENGHIVM *a*), qui vnum dumtaxat humorem, bilem nimirum, argueret, et quodammodo in judicium vocaret, tamquam veram, certamque febrilium accessionum caussam his prope permotus rationum momentis: 1) Quod hae febres saepius aestiuo, et autumnali tempore dominantur, dum bilis videlicet abundantior acriorque est, aut plus solito efferuescit; hieme vero rarius, et tum solum, cum autumnales, vel aestiuae febres eo vsque protrahuntur. 2) Quod euacuationibus vt plurimum biliosis tutius, frequentiusque solui eaedem solent, vti vrinae, et sudores cum odore, tum colore bilem exuberantem ostendentes documento sunt. 3) Quod *An bilis caussa intermittentium?*

raro senes, saepius juuenes, et cholericos maxime homines adoriuntur, et grauius affligunt. 4) Quod morbis hepatis persaepe succedere visae sunt, aut eos post se relinquunt. 5) Quod pleraque earum symptomata vel a copia bilis, vel a nimio ejus feruore, vel, vt vocant, *alcalescentia*, putridaque corruptione, vel simili alia ejusdem deprauatione profluunt, vti constat ex bilis porraceae, vitellinae, aeruginosae excretionibus, quae in ipsarum decursu maximo cum leuamine tam per superiora, quam inferiora contingunt. 6) Quod linguae flauus color, oris amarities, molesta circa ventriculum, biliferosque canales tensio, et anxietas, aliaque hujusmodi eas comitantur, bilis efferuescentis praeter morem, atque huc illuc diffusae non dubia argumenta.

a) *De praecip. febrib.* §. *XXVII. p.* 180.

§. LXXXVI.

Argumenta diluuntur. Haec, atque alia non absimilia a VALCARENGHIO, omnibusque illis *), qui cum eo bilem accusant, proferuntur tanta veri specie, vt magnam partem medicorum in suam sententiam traxerint. Et quidem, si quid judico, non negauerim, adductis argumentis probari, bilem, et vasa bilifera in hujusmodi febribus saepe affici; non tamen concedam, satis demonstrari, vtrum bilis ipsa primario peccet, febrimque ipsa efficiat, num vero potius secundario bilis, et bilaria vasa a febris ipsius feruore, motu, aut fomite ejusdem, quicunque demum is sit **), patiantur? nam spasmi, qui circa imum ventrem febrem comitantur, tremor, horrorque bilem ex hepate, cystique fellea exprimunt, excutiunt, in duodenum, imo in ventriculum vrgent, propellunt, et per vomitum, aut dejectionem ejiciunt. Deinde nequaquam verum est, semper bilis euacuationes in hujusmodi febribus contingere, neque

semper,

semper, vt praedicant, aegros ab his subleuari, aut curari; quod multorum experientia euictum est; et si quandoque illud euenit, tum solum euenit, cum febris cum saburra biliosa primarum viarum, vt saepe fit, complicatur, conjungiturque. Croceus porro vrinarum color, lingua flaua, os amarum, ventriculi morsus, aliaque ejusmodi quando incidunt, non illico id vnum significant; febrim nimirum a bile siue exuberante, siue excandescente, siue corrupta, siue stagnante ortum ducere; cum omnia febris effecta esse possint, et non raro a spasmis, ventriculi, duodeni, choledochique, a quibus bilis in sanguinem refluere cogitur, pendeant, et proinde manifestissimum sit, bilem aliena culpa, non propria saepissime a naturali indole, motu, cursu deflectere. Id ita esse, multa ***) comprobant, sed in primis vulnera, et contusiones capitis, 2) vehementiora animi pathemata, 3) hypochondriaca, et scorbutica affectio, 4) hydrops, 5) inueteratae viscerum obstructiones, 6) cachexiae, 7) demum morbi acuti omnes febriles, ne inflammationibus quidem ipsis exceptis. Quis enim ignoret, in hujusmodi casibus saepe bilem repente aut deprauari multiplici ratione, aut vberius excerni, effundique, licet paullo ante nullo vitio peccaret, nec copia vlla excederet? Quis nesciat, vrinas crebro rubescere, croceo interdum, aut saturatiore etiam colore infici, os amarescere, epigastricam regionem multimodis conuelli, bilem sursum, deorsumque educi, quin tamen bilis primario laboret, aut proxima horum symptomatum caussa dici possit? Quod si vrgeant bilis accusatores, a symptomatibus circa bilis receptacula animaduersis perspicuum fieri, eam febrium intermittentium fomitem, caussamque esse; pari jure in soporosis, lethargicis, aliisque varias corporis partes peculiariter afficientibus

L 2 febri-

febribus affirmandum esset, caussam earum proximam in capite, cerebro, pectore, alibique, quoniam circa illas partes symptomata grauiora cernuntur, consistere, et contineri.

*) Non hic de illa bile, quam sanguinis calidiorem, acrioremque partem veteres Medici putabant, quamque RESTAVRANDVS omnium pene febrium, nedum intermittentium (*Hippocr. de vsu Chin. Chin. cap. 4.*) caussam esse voluit; sed de bile vera, quae in hepate secernitur, sermo est. Ante VALCARENGHIVM etiam ZENDRINVS (*della China China*) ab hac bile intermittentes febres derivauit. Nec ab eorum sententia valde absuit MEADIVS, qui in *Monit. et Praecept. Medic. cap.* 1. *sect.* 8. *pag. m.* 22. non dubitauit haec verba scripto tradere: *Hunc enim humorem* (bilem nempe) *in intermittentibus maxime peccare mihi minime dubium videtur.*

**) SENACIVS febrilem caussam per totum corpus diffusam esse, sed praecipue hepar, biliariaque organa ab ea affici, pluribus argumentis (*De recond. febr. interm. et remitt. nat. l.* 1. *cap.* 6.) ostendere enititur.

***) Cl. HAENIVS (*Rat. Med. Continuat. T.* 3. *pag.* 196. 197.) haec in rem nostram habet: *Caput percussi, contusi, vulnerati, successiue bilem vario colore vomunt: flauam, porraceam, aeruginosam. Qui aduerso corpore curru vehuntur, id insueti: qui prima vice mare conscendunt, haud raro bilem per varios hos coloris gradus euomunt. Bilem vero esse, quae variis his coloribus prodeat, amarore sufficienter percipiunt. Probabile* etiam censet, *quod bilis ab actione venti in ventriculo et intestinis mota hos subire colores, et vario colore tingere vrinas possit.*

§. LXXXVII.

Sequitur confutatio. Neque concedendum est, sola aestate, aut solo autumno, cum saepissime verno, aut hiemali tempore caput efferant; aut in aetate juuenili solum, et biliosa temperie, cum infantes, et pueros aeque, ac quocumque praeditos temperamento inuadant, hasce febres insurgere, et increbrescere tantum. Testes appello quotquot medicinam in frequentissimis ciuitatibus non negligenter exercuerunt. Neque

que eo quod juuenes, biliosofque homines crebrius, atrociusque diuexant, si tamen hoc vere affirmaretur, continuo licet inferre, eas a bile permanare; cum exploratum, perspectumque sit, quemcumque alium morbum in eo aetatis flore, atque in eo temperamenti genere frequentius, atrociusque saevire, atque homines in eo statu constitutos vt robustiores, sic ex quauis caussa grauiores morbos incurrere. Neque perpetuum est, hepatis obstructiones praeire, aut subsequi febres istiusmodi; neque, si id detur, hepar solum huic malo subjectum est; cum alia quoque viscera, et praesertim lien in eamdem labem, fortasse etiam frequentius, incidant.

§. LXXXVIII.

Praetereo demum, id quod supra (§. LXXXI.) jam innui, emeticis, et catharticis plus nos profecturos esse, si febres istae bilis excessui, aut deprauationi originem suam deberent. *Quaedam liberaliter praetereuntur.* Praetereo item quaerere, cur, si bilis aut copia, aut vitiata natura intermittentium fons vere esset, in iis morbis, in quibus alterutro, aut vtroque modo illa peccat, vt in cholera, in colica, et dysenteria biliosa, in ictero chronico, aliisque similibus illae rarissime, aut nunquam obseruentur? Illud tamen non praetermittendum est, homines vel sanissimos, et bene valentes cujusque aetatis, et temperamenti, in aëre, et loco a febribus intermittentibus quam maxime libero degentes, si in regionem, in qua epidemicae aut endemicae ipsae existant, se repente transferant, aërique praesertim vespertino, nempe noxiis halitibus referto corpus temere objiciant, citissime in easdem incidere; quemadmodum id pluries nobis experientia innotuit. *Argumentum nouum.* Num, amabo, probabile est, bilem tam breui, aut augeri, aut deprauari, aut corrumpi ità posse, vt febrim confestim

procreet? Num loca paluſtria, et frequentes imbres, aut aquarum inundationes, quarum in ſinu intermittentes febres quaſi propria in ſede aluntur, et fouentur, bilem vberiorem gignunt, aut deprauant? An vero potius aliquod miaſma putridum, aut tetram neſcio quam mephitim *) exhalant, qua cito inficiamur, aut ita corpus noſtrum male afficiunt, vt peculiare quoddam vitii genus in humoribus euoluatur, febri excitandae accommodatum?

*) *Vid. infra* §. 98. *not.* *.

§. LXXXIX.

Hoffmanni opinio.

Itaque mirum non eſt, ſi FRIDERICVS HOFFMANNVS aliorum nequaquam acquieſcens hypotheſibus, cauſſam harum febrium, vt ipſe vocat, *fundamentalem* ponendam duxerit in ſpaſtica vniverſi generis neruoſi, et fibroſi affectione, quae ſpeciatim a ſpinali medulla incipiat, atque ab exterioribus ad interiora paullatim progrediatur. Id enim docuit pluribus verbis in diſſertatione *de vera motuum febrilium indole, et ſede.* Ibi oſtendere tentauit, hanc ſuam opinionem confirmari egregie ab omnibus inuadentis febris phaenomenis, dolore nimirum dorſi, et lumborum, horrore, rigore, et frigore extremarum praeſertim partium, liuore vnguium, vaſorum omnium manus, et pedes perreptantium exilitate, atque occultatione, cutis ariditate, et corrugatione, pallore quodam tetro, lividoque faciei, oſcitatione, crebra membrorum extenſione, tremula cordis palpitatione, praecordiorum anxietate, difficili reſpiratione, inquietudine, corporis jactatione, pulſu contracto, paruo, et debili, nauſea, vomitione, alui, et perſpirationis ſuppreſſione cum vrina tenui, et aquoſa, ſenſuque ebullientis veluti ſanguinis ad interiora. Atque ex his vt ſpaſticam affectionem luculentiſſime apparere,

tam-

tamquam caussam *fundamentalem*, siue *formalem* febrium intermittentium sibi persuasit, sic ea omnia, quae neruosas partes irritare, et conuellere possent; vti sunt animi motus, validiora cathartica, acria cum cibis, aut aëre ingesta, caustica, venenata intro suscepta, aut extrinsecus applicata, aut a succis primarum viarum deprauatis, aut corruptis subministrata, item fortiora adstringentia, frigida neruis inimica; cum ad ciendam febrem, tum, si cessauerit, reuocandam caussae materialis, aut procatarcticae instar plurimum conferre opinatus est.

§. XC.

Aliquid etiam vitii in nerueo succo, quem cerebrum, cerebellumque ad cordis fibras transmittere credunt, sibi visus est deprehendisse Cl. BOERHAAVIVS; inertiam scilicet, tarditatemque quamdam; ex qua praecipua harum febrium phaenomena et intelligi, et explicari possent *a*). Hanc deinde Cl. Praeceptoris sententiam illustrare omni cura, et studio, confirmareque non destitit celeberrimus SWIETENIVS. Hic enim asseuerat, omnia, quae in primo febris accedentis insultu accidunt, talia profecto esse, quae facili negotio demonstrent, turbari solitum, aequabilemque spirituum animalium in musculos influxum. Ea autem sunt lassitudo, debilitas, tremor, *pandiculatio*, oscitatio, atque alia hujus generis. Hinc consequi putat, vt sanguis nec debita copia, nec vi propellatur ad extrema vsque corporis vasa; imo ibi lentescat, atque haereat; vti elucescit ex frigore, horrore, rigore, pallore, cordis palpitatione, pulsuum paruitate, aliisque, quae ineunte febre aeger patitur. Quare non sine veri similitudine concludit, caussam proximam istiusmodi febrium statui cum BOERHAAVIO posse *viscositatem liquidi arteriosi*, *fortis et*

Quid Boerhaauius senserit.

neruosi tam cerebri, quam cerebelli cordi destinati inertiam b).

a) *De cognosc. et curand. morb.* §. 755. b) Ibid. *in comment.*

§. XCI.

Pro Boerhaauio quae afferat Swietenius. Multa deinde alia vir doctissimus profert, quibus illud comprobet, firmetque. Dum enim initio accessionis, inquit, videmus impedimentum quoddam nasci, quo sanguis arteriosus debita copia, et vi ad extrema vsque corporis progredi inhibeatur, facile coniectura prospicimus, hoc fieri vel ob nimium lentorem liquoris trajiciendi, vel ob auctam canalium resistendi potentiam, vel ob virium mouentium defectum. At quartana laborans homo paucis *minutis* ante incipientem accessionem sanissimus sibi videtur, et vana spe lactatur saepissime, non amplius redituram esse febrim. Paullo tamen post magno horrore totum corpus concutitur, et febris inopinato reuersa aegrum protinus admonet vanissimae spei, in qua versabatur. Vix autem mente concipi potest sanguinis tam subita mutatio, qua vno quasi momento lentescat, nequeatque minima vascula permeare. Quod sane quantum hujusmodi hypotheseos, cujus BELLINIVS olim et inuentor, et propugnator fuit, imbecillitatem patefaciat, quisque per se facile perspicit. Sed admisso etiam sanguinis lentore periodice recurrente, et abeunte, vt in ea poni solet, quomodo inde explicaueris phaenomena febris *diaphoreticae, dysentericae, atrabilaris*, aliarumque similium *perniciosarum?* Quid de illis dixeris, quae sine vllo frigoris, horroris, rigorisue indicio inuadunt? Numquid eas a lentore sanguinis deriuaueris? Quid discriminis erit inter alias febres, quae a lentore sanguinis pendere omnino judicantur, rheumaticas, catarrhales, arthriticas, cachecticas, aut ab obstructionibus ortas,

cortici

cortici peruuiano nequaquam obtemperantes, et illas intermittentes, aut remittentes, quae cortice certissime fugantur?

§. XCII.

Multo minus, prosequitur Cl. SWIETENIVS a), credibile est, tantam repente solidis partibus accedere rigiditatem, et duritiem, vt liquores omnes repellant. Tempore enim, nec exiguo, eget hujusmodi fibrarum, tunicarumque peruersio. Ergo superest, vt in potentiis mouentibus tam subitae mutationis caussa tantummodo quaeratur, siue in Hippocratico illo principio, *impetum faciente*, quod mobilissimum, et leuissimis de caussis excandescens esse reputatur. Hinc se vidisse narrat sanissimam virginem, cum glire conspecto contremisceret, illico primam accessionem passam esse quartanae, quae totam hiemem durauit, nec soluta est prius, quam ver aduentaret; cumque jam binos menses a febre immunis fuisset, mala fortuna iterum a petulanti puero, qui glirem mortuum ante ejus vestes projecit, perterritam in aliquot quartanae accessiones recidisse. Item juniores saepenumero obseruauit conuelli vt plurimum eo tempore, quo vernae tertianae licet salutares incipiunt, non obscuro indicio, a mutata conditione subtilissimi humoris totum systema neruosum perturbari, et commoueri. Vidit in medio ptyalismo, solutis mercurio fere omnibus humoribus, ideoque nullo lentore praesente, tertianam verno tempore obortam *), quae non nisi post quartam accessionem euanuit.

Pergit Swietenius suam caussam defendere.

a) *Ib. in comment.*

*) Id saepius superuenit litu mercuriali vtentibus, sic, vt intermitti curatio debeat, donec febris desinat, aut cortice peruuiano sistatur.

§. XCIII.

Prouocat ad chinam chinam.

Tandem nos prouocat ad corticem peruuianum, efficacissimum omnium intermittentium febrium antidotum; qui hystericis, atque hypochondriacis a nimia systematis neruosi mobilitate, et spirituum *ataxia* ortis affectionibus, praeclare, vt SYDENHAMIVS testatur, succurrit. Parem ergo in vtrisque morbis, ac in febribus intermittentibus caussarum esse rationem. Imo hinc fortasse caussam deducendam esse, cur febres pertinacius inhaereant corporibus hisce mobilioribus, vixque curari queant, nisi adhibito cortice peruuiano, qui etiam roborandi virtute tunc mirifice prodest. Praeterea aduertit, insignes, insolitosque animi motus, in primis ex iis, qui totam mentem occupant, et diu detinent, quandoque febres hujusmodi dispulisse; dum per eos tollebatur, vel corrigebatur illa inertia subtilissimi liquoris, a qua accessionis febrilis exordium videtur haberi. Sic QVINCTVM FABIVM MAXIMVM Consulem Romanum commisso praelio cum Allobrogibus, Auernisque a febre quartana in acie fuisse liberatum.

§. XCIV.

Allata argumenta refelluntur.

Atque haec quidem auctoritate viri ingenio, doctrina, vsu, nominis celebritate, si quis alius, spectatissimi nituntur. Quo minus tamen omni ex parte praepropere recipiantur, pauca quaedam obstare videntur. Et primum summa me subit admiratio duos aeque claros, aeque sapientes, et expertissimos Medicos, HOFFMANNVM videlicet vnum, alterum SWIETENIVM ab eisdem omnino febris phaenomenis, quae vterque eorum ad examen reuocauit, in duas prorsus oppositas sententias impulsos fuisse. HOFFMANNVS auctum in neruos spirituum influxum, auctamque solidarum partium resistendi potentiam ex iisdem prope auguratus est

sympto-

symptomatibus, ex quibus contra SWIETENIVS cum eorumdem spirituum imminutionem, atque inertiam, tum vasorum, et fibrarum laxitatem, atoniamque suspicatus est. Adeo magna saepe ingenia in caussis morborum, quae plerumque obscurissimae sunt, eruendis inter se discrepant, atque in contraria ruunt! Deinde nequaquam mirum SWIETENIO videri debuisset, solidas partes momento fere temporis ita rigescere, vt liquori minima vasa perfluenti nimium resisterent; dummodo eas spasmo affici, et sic contraniti repente posse, meminisset.

§. XCV.

Ceterum si neruei succi inertia, et inopia pro caussa febris intermittentis proxima, et perpetua habenda esset, atque ab eadem lassitudo, debilitas, tremor, et reliqua symptomata, quae inuadentem febrem comitantur, permanarent; quomodo (liceat argumentum retorquere) inertia ista spirituum in cerebro, et cerebello tam repente locum habeat, nulla facultatum animalium laesione praecedente? Quare, vbi jam spiritus inertia laborant, antequam motus in toto corpore deficiant, aut deprauentur, mentis etiam functiones non laeduntur? Neque quispiam reponat, liquorem cerebri, et cerebelli, qui cordi tantum impenditur, tunc vitio aliquo torpescere, et minui, quasi non is, sed alius esset, qui mentis functionibus dicaretur; nondum enim certo demonstratum est, duplicem hunc spiritum, aut duplex neruorum genus dari, animalibus alterum, alterum vitalibus facultatibus addictum. Quid porro dixeris de febribus intermittentibus, aut remittentibus, quae sine frigore, sine rigore, aliisque imminutarum virium vitalium signis accenduntur, quaeque tamen cortice peruuiano sistuntur? Num harum quoque origo spirituum vitalium iner-

Inertia succi neruei dubia.

inertiae attribuenda erit, dum interim nullum ejus prae se ferunt indicium ex iis, quorum seriem ex SWIETENII mente recensuimus?

§. XCVI.

Alia argumenta infirmantur. Quod attinet ad tertianam medio in ptyalismo obortam, an haec fortasse, dum lentori Belliniano videtur opponi, spirituum inertiam, lentoremque comprobat euidentius? Terror porro, ex quo virginem in quartanam incidisse, memoriae prodidit, an forte spirituum motum inhibet, et coërcet? Nonne potius eos perturbat, agitat, incitat, et commouet? Quid item in suae hypotheseos confirmationem aduocat corticem peruuianum? Teste eodem, quem excitat, SYDENHAMIO cortex inordinatum spirituum motum compescit, et sistit; non incitat, non allicit. Neque, quod juniores viderit tempore verno epilepticis motibus obnoxios, sequitur, vt febres intermittentes, quae tunc accedunt, a cerebro neruisque affectis oriri dicantur. Namque cur non alii item vernales morbi eamdem caussam agnoscunt? cur etiam epileptici puerorum insultus autumno, quo intermittentium febrium numerus increbrescit, frequentiores et ipsi non obseruantur?

§. XCVII.

Nec pluris sunt reliqua. Neque hystericorum malorum cum intermittentibus jactata similitudo quidquam magis probauerit; nam nec cortex hystericos affectus facile, vt fertur, domat, et vincit, nec iisdem obnoxiae mulieres in intermittentes procliuiores sunt, vti alias esse deberent. Vtinam profecto essent; motu enim febrili spasmos saepe tolli vetus obseruatio est; sed non solae intermittentes id praestant. Incassum tandem objicitur Q. Fabii Maximi casus. Quis eum dixerit assiduis mentis contentionibus quartanam

nam a se propulsam misse? nihil vero validiori corporis exercitio, sudorisque vbertim inde promoto, nihil aëris mutationi, in qua summa febribus ejusmodi medendi potestas, tribuendum putet?

§. XCVIII.

In tanta igitur rerum obscuritate, opinionumque dissensione integrum minime sit, quidquam certi statuere; illud plane repetendum arbitror, quod SWIETENIVS ipse jam docuit his verbis: *praestat in morborum caussis indagandis progredi tantum, quousque per fidelia obseruata, et cognitam humani corporis fabricam licet; et in reliquis ignorantiam fateri, quam fictis hypothesibus quantum libet etiam ingeniosis ludere a*). Si quis tamen conjecturis locus conceditur, id vnum fortasse probabile est, intermittentium febrium, quae, si primariae, et legitimae sint, vt corticis vnius viribus obtemperant, sic caussam proximam vnam esse *), soloque gradu potentiae differre, prout vel sporadica est, vel endemica, vel epidemica, vel plus minus maligna, ideoque varia, et diuersa phaenomena inferre; aliam vero, atque aliam in iis febribus, quae etsi intermittant, cortice tamen non depelluntur. Fomitem autem febrilem modo vni, modo alteri loco magis insidere, aut certe infestiorem esse; quod morbi periodici, et febres topicae, laruataeque (§. LXVI.) vti hemicraniae, colici dolores, pleuritides, haemoptyses, epilepsiae, vteri haemorrhagiae atque alia periodica mala, videntur ostendere, in quibus aeque feliciter cortex peruuianus curationem absoluit. Neque vim suam fortasse exserere hujusmodi febrilem fomitem, nisi tum solum, cum ad primaria circulationis organa peruenerit, nervosque proximius afficiat, in primis eos, qui e spinali medulla egrediuntur, aut qui ad abdominis viscera

De caussa proxima conjecturae probabiliores.

viscera speciatim pertinent. At quoniam haec non vltra indagari se sinunt, et captum fere nostrum excedere videntur, satius erit eas febrium intermittentium caussas enumerare, quae manifestae, quia sensibus peruiae, vocantur.

a) *Comm. in Boerhaav.* §. *eod. Tom.* 3. *P.* 1. *p.* 93. *ed. Venet.*

*) In historia epidemicae febrium intermittentium constitutionis anni 1765., quam ego Libro inscripto *Saggi di Medicina Pratica ec. P. I. p.* 37. adieci, a miasmatis, quae e palustri solo, corruptisque aquis erumpebant, earum originem deriuandam duxi. Nolui tamen de peculiari illorum miasmatum natura quidquam pronuntiare, ne ad hypotheses confugere, a quibus quam maxime me temperare debeo, cogerer. Hanc ipsam sententiam aliis placuisse, (*vid. Comm. Med. e Filos. d'una Comp. de' Med. d'Edimb. T.* 1. *P.* 1. *cap.* 5.) noui, qui tamen et ipsi veram miasmatum horum indolem se ignorare fatentur. Auctor anonymus (*ib.*) ab hac caussa omnes intermittentes oriri credit; neque discrimen vllum esse inter intermittentes et continuas putridas, siue vt ipse appellat neruosas, nisi varietatem miasmatum, quae eas gignunt. Putridae naturae miasma hoc esse, credidit PRINGLIVS (*Malattie d'Armata P.* 3. *cap.* 4. §. 3.); venenatae, et putredinis non expertis naturae SENACIVS (*L. C. l.* 1. *cap.* 5. *et l.* 3. *cap.* 3.); MORTONVS (*De Feb. exercit.* 1. *cap.* 3.) venenum hoc esse ait, sed incognitae indolis, spiritibus, siue neruis infensum.

§. XCIX.

Caussae manifestae. Hae autem sunt quaecumque viscidam, lentam, aut aliter prauam in primis viis materiam cumulare possunt, vti alimenta concoctu difficilia, aut crassiora nimis, aut facile corrumpenda; vina immatura, et faeculenta, aut vapida; quaecumque stomachi cruditates, aut succorum abdominis vitia; vita deses; aër squallidus, et paluster; item quaecumque alia animalem oeconomiam euertunt, vti animi curae grauiores, consuetarum euacuationum suppressio, imprudens corporis refrigeratio, viscerum,

rum, et glandularum lymphaticarum infarctus, halitus, et vapores putridi, inspirati, aliaque his affinia.

Diagnosis.

§. C.

De caussis satis, ni etiam plus, quam par erat. Modo quaedam de signis. Communia signa jam supra proposita fuere; singularum propria alibi tradentur suis locis. *Perniciosarum* tamen, siue malignarum, quas *comitatas* dixit TORTIVS, diagnosis innititur, vt dictum est (§. LXIX. LXX.) ferali symptomate, a quo febris et nomen, et perniciosam naturam acquirit. Illud autem scire oportet initio quidem mitius apparere, at morbo progrediente grauius fieri, et periculosius. Quare cum nondum ad intensiorem gradum peruenerit, ad alia etiam signa, vt pernicies ejus innotescat, sedulo respiciendum est. In primis absoluta accessione, quam suspectam reddiderat symptoma aliquod graue, inquirere diligenter oportet, vtrum die intermissionis supersit linguae siccitas, aut scabrities, aut insolita aegri, licet nec febricitantis, nec de vlla re dolentis jactatio, inquietudo, vel frequens ad leuamen captandum suspiriorum emissio, vel inanis, nullaque occasione identidem rediens vomituritio, vel alui dejectio sincera, vel intempestiva in somnum propensio, vel alia ejusmodi: tunc enim aliquid malitiae subesse suspicabimur.

Signa.

In primis perniciosarum, quae comitatae dicuntur.

§. CI.

Quo in casu, nisi hypochondriaci mali, aut alius caussae manifestae symptomata, aut effecta illa sint, metuendum sane est, ne proxima accessione vera cardialgia, aut affectio cholerica, aut lethargus inexpugnabilis, vel aliud ejusmodi symptoma grauissimum

Quomodo praenoscantur.

mum, palam hominem corripiat. Prae ceter autem nihil magis ſymptomatis patefacit ſuſpectan atque inſidioſam naturam, quam pulſus; ſi de pr mis ſex *pernicioſarum* febrium ſpeciebus loquamu Septima enim non a pulſu, ſed potius a reſpiratio ne, quae difficilis, inaequalis, et ſtertoroſa eſſ conſueuit, imo a ſimplici, et ſolitario ſymptomate videlicet ſopore dignoſcitur. In illis autem pulſu toto tempore, quo ſymptoma vrget, itemque ill transacto, inſigniter plus minus deprimitur pro majore, vel minore ſymptomatis pernicioſi intenſione. Ex aduerſo, vbi ſymptoma, etſi alioquin graue, et non ſpernendum, malignitatis tamen expers eſt, arteria, quae manu explorari ſolet, valide renititur, compreſſaque ſtatim reſilit, et vibrat. Itaque quo magis afficitur pulſus, et languet praeſente ſymptomate, quo minus, eo ſuperato, et diſcuſſo, releuatur, reſurgitque, et quo plus roboris, et virium amiſit, tanto pernicioſius ſymptoma illud habendum eſt. Plena vero pulſus defectio ſummum, atque extremum perniciei gradum deſignabit, eamque ſequetur totius corporis, praeſertim extremorum, refrigeratio, aut liuor, facies Hippocratica, demumque mors.

§. CII.

Signa ſubcontinuarum.

Supereſt genus *Subcontinuarum.* Hae, quanquam ex intermittentibus paullo diutius protractis coaleſcant, non tamen eamdem acceſſionum manifeſtam naturam retinent, ſed obſcurato paullatim frigore, et horrore, eodem ferme modo, quo verae continuae, ſuum circuitum obeunt, donec ad declinationem perueniant; quae licet ſudore interdum, vt antea, ſtipetur, numquam tamen ad integritatem perducitur. Nec vllo quidem inſueto peculiari ſymptomate, ſed variis, praeter continuitatem,

tatem, et virium paullo majorem defectum, timorem incutiunt, tanto grauiorem, quanto longius ab intermittentium periodo, et symptomatibus aberrant. Contra *Subintrantes* eodem prope ordine, quo prius incedunt, etsi non plene intermittant, et non multo aegrius feruntur, quam ferebantur, cum adhuc intermissione gauderent.

P r o g n o s i s.

§. CIII.

Quod attinet ad prognosim, exstat apud HIPPOCRATEM hujusmodi aphorismus: *Febres quocunque modo intermiserint, periculum abesse, significatur a).* Qui tamen vniuersim acceptus experientia refellitur; nam perniciosae, quae HIPPOCRATI, si genuina ejus scripta consulantur, ignotae fuisse videntur, quantum periculi afferant, etsi intermittunt, jam supra traditum est. Vera igitur loquitur Medicinae parens, si de benignis, et legitimis intermittentibus sermo fit, aut de iis, quae, amissa continuitate, intermissionem acquisiuerint. Nam benignae, et legitimae generatim periculo vacant, imo salutares interdum a quibusdam habentur, hominemque ad longaeuitatem praeparare dicuntur: contra malignae, et spuriae *), praesertim, quae in acutas continuas degenerauerint. Quod auctor *libri septimi epidemicorum*, qui ad HIPPOCRATEM vere non pertinet, jam monuit, dicens: *Cholerica praecipue in aestate, et febres intermittentes, et quibus rigores accedunt, hae aliquando malignae fiunt, et ad morbos acutos perueniunt; sed cauere oportet. Maxime autem tales morbos arguit quinta, septima, aut nona; melius autem vsque ad decimam quartam obseruare b).*

a) *Sect.* 4. *aph.* 43.

 *) Quae

*) Quae legitimae, aut spuriae sint, vbi speciatim de his agetur, patebit.

b) N. 40.

§. CIV.

Prognostica alia. Ad tutius vero, et certius instituendum judicium plurimum facit tum febris, tum modi, quo inuadit, progreditur, et decedit, tum ejus, quem occupat, regiminis, item tempestatis, constitutionis, atque aliarum hujusmodi rerum accuratissima consideratio. Nam generatim quotidiana diuturnior esse solet, quam tertiana, non ita tamen, vt quartana, quae ad menses, imo ad annos interdum, nisi cortex peruuianus opem ferat, producitur, sic vt, ante inuentum hoc pene diuinum auxilium, opprobrium medicorum passim vocaretur. Intermittentes, quae verno tempore prodeunt, citius desinunt, quam quae autumno. Viscerum robur; excretiones per superiora, aut inferiora opportuno tempore, et coctione peracta, si coctioni locus est, contingentes; sudor moderatus morbum leuans; non crassus, non viscidus, non frigidus, vniuerso e corpore profluens, neque nimium protractus breviorem morbum efficiunt: contrariae his notae; sanguinis acritudo vel praesens, vel imminens; cacochymia, solidarum partium debilitas diuturnitatem praesagiunt, vel aliorum morborum successionem, nempe viscerum obstructionum, tumorum varii generis*), oedematum, cachexiae, ascitis, hydrothoracis, anasarcae, icteri, aliorumque malorum, in quae febres illae, quas supra (§. LXVIII.) *corruptiuas* nominauimus, praesertim terminantur.

*) Triplex genus tumorum ex HAENII fide, atque auctoritate (*Rat. med. P. XI. cap.* I.) febribus intermittentibus superuenit. Primum genus faciunt lien praedurus, et magnus, pedumque oedemata. Lienis tumor, teste SYDENHAMIO, saepe febrim fugat, maxime in pueris, vt saepe euenit; ideoque salutaris dicitur, quamquam, vt ego

ergo arbitror, non semper. Oedemata vel sponte, vel leni frictione euanescere, idem HAENIVS asserit. Sed id quoque minime perpetuum est; saepe internis auxiliis indigent. Alterum genus thoracis, et abdominis viscera afficit; hinc hydrops, icterus, rhachitis. Haec difficillima curatu sunt. Tertium complectitur scirrhos, et cancros ab obstructionibus viscerum ortos, quibus ascites et hydrops saccatus accedunt; mala item, vt liquet, vix spem illam relinquentia.

§. CV.

Errores quoque in diaeta commissi, catharticorum, aut phlebotomiae abusus diuturniores, pertinacioresque has febres reddunt, praesertim quartanas, quarum diuturnitatem etiam appetitus praeter morem auctus praenunciare solet. Notatu digna sunt, quae auctor *coacarum* praenotionum *a*) apposite habet. En verba: *Qui per febres intermittentes, inaequaliter incalescentes, aluum habent flatibus distentam, pauca transmittentem, iis post judicationem lumborum dolore suborto, alui prorumpunt. Qui autem ad manus contactum exardescunt, torpore, siti, ac corporis incontinenti jactatione vexantur, ii aluo intercepta grauati exsoluuntur. Interdum etiam praerubra in pedibus ambusta eadem denunciant.* Item huc spectat illud Hippocraticum *b*): *Intermittens vero febris, eademque errabunda in quartanam mutabitur, praecipue si autumnus proximus est.* Reliqua singulis harum febrium generibus magis propria alibi. *Alia ad Prognosin spectantia.*

a) N. 158. *b*) *Praesag. l.* 2. *n.* 28.

Curatio.

§. CVI.

Alia esse debet in benignis, et *depuratiuis*, alia in *perniciosis*, et *corruptiuis* (§. LXVIII. LXIX.) curandi ratio. Benignae, exquisitae, et *depuratiuae* vix medici opera egent. In his enim materia mor- *Monitum generalia.*

bifica solis naturae viribus subigitur, singulisque accessionibus difflatur, aut sensibili aliqua euacuatione sic excernitur, vt paullatim sanitas redeat. Contrarium euenit in reliquis, quae non, nisi arte, et medicamentis feliciter expugnantur, cortice in primis peruuiano adhibito. In vniuersum caussa materialis, siue fomes febrilis corrigi, atque expelli debet. Regendus praeterea febris motus est, vt etiam ejus ope id consequamur. Demum symptomatibus, atque aliis malis, quae hisce febribus interdum superueniunt, mature, prudenterque occurrendum. Si materialis caussa latet, aut corrigi, expellique non facile potest, aut ejus indolis est, quae naturae vires superet, vt in perniciosis, et malignis, aut corruptiuis vsuuenit, tota curatio cortici peruuiano committenda est, qui mirabili quadam virtute omnes intermittentes, dummodo primariae, et legitimae sint, non vero symptomaticae aut spuriae, cito, tuto, et jucunde vincit, et depellit.

§. CVII.

In primis ad caussas manifestas respiciendum.

Aduertere in primis animum oportet ad caussas remotas, et manifestas, quae febri occasionem dederunt. Vbi ab animi pathemate, veluti ira, vehementi terrore, cupiditate, similibusque orta febris videatur, tunc vero simile est, nullum aliud vitium corpori inesse, si tamen caussam ejusmodi sufficere crediderimus, quin humoribus aliquid labis illatum sit. Itaque vt ipsa tollatur, aut consopiatur, sufficit animi quies, tempore, aut somno procuranda, vel aliud pathema excitatum, quo prioris effectus quodammodo deleatur, quemadmodum singultui, aut leuiori haemorrhagiae incussum terrorem remedio esse saepe videmus. Si vero a frigore, aut a cohibita transpiratione inducta fuerit febris, probabile est, lentorem sanguinis inde na

tum

tum per motum febrilem resolutum iri, et perspirabile retentum per sudores exiturum. Cum primae viae peregrinis succis, aut inquinamentis scatent, febrimque alunt, ideoque nausea, lingua sordida, halitus foetens, anorexia, epigastrii, hypochondriorumque tensio, aut grauitas morbum comitantur, aut antecesserunt, aut similia cacochyliae gastricae indicia adsunt; emeticis, catharticis, clysteribus, potu largo, saponaceo, incidenti, salito, atque abstinentia vtendum est, vt sordes omnes expurgentur radicitus. Id autem in juuenilibus corporibus, et sanguine plenis, praemissa venae sectione, promtius, tutius, feliciusque perficitur. Turgente bile, vt saepe in biliosis temperamentis, aestiuoque tempore, quo febres ardentium naturam facile induunt, turgere consueuit, praeter ea, quae leniter sursum, aut deorsum ejiciunt, subacida quoque in vsum veniant, vtpote quae alkalescenti, aut putrescenti humori obsistunt, quidquid contra obmurmurent, si qui adhuc sunt Syluianae hypotheseos sectatores. Fieri tamen aliquando potest, vt cruditas acida primas vias oppleat, febribusque contumacioribus caussam suppeditet. Id vitii cognoscitur ex victu farinaceo, crudo, vegetabili, acido jam, vel ad acescendum prono, ructibus acidis, facie pallida, ventre tumido, excrementis viridibus, acidumue spirantibus, aetate, aut sexu ad acidum spontaneum procliuiori. Tunc profecto absorbentia, acidumque emendantia cum eccoproticis rhabarbarinis felicissime cedunt. Hinc magnesiae albae, pulueris ostrearum in calcem redactarum, saliumque alkalinorum fixorum ad intermittentes quasdam febres fugandas celebrata virtus.

Quid si e bile?

Quid si e cruditate acida?

§. CVIII.

Quid si cum sanguine phlogistico?

Interdum sanguis diathesi inflammatoria, siue lentore calido, aut copia, aut acrimonia biliosa, aut praua alia simili qualitate a naturali statu deflectit, quod praecipue in continuis jam ab initio, aut ad continuitatem pronis non rarum est; tunc sanguinis missio, et diaeta seuerior requiritur, praeter ea, quae diluunt, refrigerant, et acritudinem notam emendant. *Aut muco inerti?* In diuturnioribus intermittentibus febribus non nunquam lentor humorum frigidus, siue mucus iners, vix acer, difficulter putrescens occurrit, qui vltima arteriarum, venarumque reticula, aut circumpositas cellulas, in quibus tardior circulationis motus esse videtur, infarcit, ac lentescendo obstruit. Hujusmodi vitium plerumque comitem habet solidarum partium atoniam, imo saepe ab hac, vt caussa, dimanat. Tunc soluendus mucosus humor est amaris, salinis, acribus, calefacientibus, et leniter excitandus viscerum, vasorumque omnium tonus, firmandusqua corroborantium vsu.

§. CIX.

Quid si a noxiis halitibus?

Si vero noxia effluuia, putridi paludum vapores, miasmata epidemica, aut simile quidpiam veneni instar febrim genuisse videantur, ad antiseptica, quorum latissima supellex est, confugere illico oportet; sed ceteris omnibus antecellit cortex peruuianus, dummodo optimae notae sit, et liberali manu, vt opus est, adhibeatur. *Curatio secundariae aut symptomaticae.* Si febris demum intermittens, secundaria, aut symptomatica esse cognoscatur, vt ea est, quae a strumis, a scorbuto, a lue venerea, ab hysterica, aut hypochondriaca passione, a catarrho, a rheumate, a tuberculis, a phthisi pulmonari, aut alio morbo primario, vt symptoma, interdum pendet; omisso tum cortice, vtpote

vtpote inefficaci, et febri, licet intermissionibus distinctae, tollendae impari, transeundum ad ea remedia, quae primario morbo accommodata sunt, diuque in iis persistendum est.

§. CX.

Haec generatim dicta ob oculos semper habeat, oportet, quicumque febribus intermittentibus curandis manum rite admouere cupit. Praeterea quaedam ei scitu necessaria supersunt de recta sanguinis missionem, aliasque euacuationes instituendi ratione, vt fax aliqua Tyroni quasi praeluceat, cujus ductu syrtes, scopulosque in dubio certamine, incertisque rebus ad rationis, experientiaeque normam vitare possit. Et primum quod ad sanguinis missionem attinet, haec communi fere omnium opinione reprobatur in intermittentibus praesertim epidemicis, etiam vernalibus, quia per eam, vti SYDENHAMIVS testatur *a*), saepe efficitur, vt perniciosiores reddantur, longiusque tempus perdurent, adscitis interea grauissimis symptomatibus non sine vitae ipsius periculo. SYDENHAMIO accedit TORTIVS, qui eamdem omnino obseruationem adducit, affirmatque eadem die, qua sanguis e vena missus est, saepe febrem e simplici duplicem *) fieri. Fatetur tamen id ipsum sponte, et sine hujusmodi caussa pluries euenire; tumque illud a venae sectione praestitum esse, cum eam in febribus aestiuis sine prudenti rerum omnium considera- tione adhibitam viderit.

Monita circa sanguinis missionem.

a) *Obseru. med. sect.* I. *cap. V.*

*) Nocuam sanguinis missionem repetitam, atque reduplicari inde febres vidit RAMAZZINIVS in *Constitutione epidemica rurali an.* 1690., in qua febres intermittentes ob pluuias immodicas, et annonae caritatem, in primis corruptiuae grassabantur. Vid. l. c. §. 9. et 41.

§. CXI.

Qua ratione Medicus se gerere debeat in sanguinis missione deliberanda.

Itaque ratio, et cum ratione conjuncta experientia suadent, hic distinctione aliqua opus esse, nimirum neque semper sanguinis missionem in hisce febribus pertimescendam, neque certe in omnibus indiscriminatim et effuse administandam. Nam et anni tempus, et febris naturam, atque aegri aetatem, temperiemque considerare oportet, antequam quidpiam deliberetur. Vernó tempore, quo corpora turgent sanguine, humores rarescunt, et expanduntur, et quodammodo ad se se defaecandum propendent, si febres eo vergant, vt plerumque solent; si aetas, et temperamentum, et reliqua consentiant, cur non poterit vtiliter humorum copia per venae sectionem minui, spatium majus in vasis parari, vt naturae motus expeditiores facti, citius, et facilius fine suo potiantur? Quid? si etiam paullo acutior sit morbus, et pulsus vehementior, pleniorque? Nonne in tanta vasorum plenitudine, sanguinisque concitatiori motu inflammationes viscerum, congestiones, canaliumque ruptiones liceat per sanguinis missionem praecauere, atque auertere?

§. CXII.

Aestate, et Autumno S. missio minus conuenit.

At vero aestate, cum parcior sit sanguinis quantitas ob subtiliorem partem in vapores resolutam; cum humores omnes ad liquescendum inclinent; cum summa se vbique prodat eorum ad alcalescentiam, et corruptionem procliuitas; cum bilis copiosior, et feruidior praeualeat, non temere vena secanda est; nimirum non, nisi in majore sanguinis aestu, in diathesi inflammatoria, vasorum, habitusque plenitudine, atque aliis hujusce generis conditionibus. Multo minus autumno sanguinis missioni locum esse, plerique scriptores arbitrantur,

quia

quia dispersa subtiliori humorum parte, vapidam, quae remanet, atque effoetam credunt. Quare eo tempore febres profecto lentae, et diuturnae plerumque videntur, sicut crassos, lentos, inertesque liquores decet. Attamen quandoque incidit, vt in tempestatibus etiam, quae minus sanguini mittendo opportunae habentur, ejusdem constitutio ob aliquam intercedentem caussam ad inflammationes pronissima sit, aliterque de venae sectione sentiendum jubeat.

§. CXIII.

Prae ceteris febris ipsa, ejusque symptomata animaduersionem merentur. Vehemens ejus gradus, aut ad continuitatem magna procliuitas venae sectionem exposcit, item grave aliquod symptoma, vti coma, delirium, pleuriticus dolor, sanguinis sputum, summa spirandi difficultas, eamdem exigunt, modo cetera non aduersentur. Neque sola sanguinis missio, sed cucurbitulae etiam, atque alia reuellentia praesidia optime tunc adhibentur. Verum haec, vt cuilibet manifestum est, non ratione febris tantummodo, sed adjunctorum symptomatum caussa conueniunt; neque in benignis, atque exquisitis semper, sed potius in perniciosis, aut corruptiuis opportuna vere sunt. *Quando febris per se S. M. postulat.*

§. CXIV.

Aliquid etiam dicendum est de tempore, quo mitti sanguis potest. Apud Gallos in summo aestu febrili mitti solet, nec aliter faciunt plerique Italorum. Apud alios vero, et praecipue Galeni, veterumque sectatores die intermissionis, aut saltem febre ad finem properante tantum. Sed si necessitas vrget, quouis febris tempore recte mittitur, excepto primo accessionis stadio, quo certe hominem venae sectio jugulare potest; quidquid contra aut *Tempus, quo mitti sanguis potest.*

agant, aut judicent nonnulli, quos nouandi cupiditas audaces reddit, aut temeritas adjuuat.

§. CXV.

De purgandi ratione. Quae de sanguinis missione ex SYDENHAMIO, e TORTIO retulimus, eadem illi habent de purgatione, affirmantes, similis omnino effectus, quos viderunt a venae sectione, etiam purgationem, praesertim in constitutione epidemica, subsequi. Minus tamen noxiam purgationem, et vomitionem fuisse in memorata rurali constitutione (§. CX.) Mutinensi deprehendit RAMAZZINIVS, dummodo prudenter, atque intra moderationis limites adhiberentur. Alias morbum pertinaciorem reddebant deterioremque. Imo MATHAEVS GEORGI (*Art. piccol. di medicar. p.* 61.) narrat in Dertonensi ditione quodam autumno *febres tertiano typo recurrentes frequenti purgatione tractatas lethales euasisse*, omissa autem purgatione ex consilio *eximii Medici* MORO fere omnes sanatas. Ceterum non pauci vomitionem laudant, in quartanae potissimum initio et interdum, prout res postulat, repetitam. Ea enim materiam, quae morbum facit, promte, et celeriter tam e primis viis, quam e remotioribus locis educi, aut characterem, vt vocant, quem in neruis tamquam febris proximam caussam, aut potius proëgumenam *) ponunt, tolli, et deleri, et sic contumaciores febres exstirpari asserunt. Alii contra cane pejus, et angue emetica reformidant aut inutiliter adhibita non semel fuisse narrant exemplis in medium allatis. At nobis media via incedendum esse videtur; nimirum emeticis tum vtendum, quando magna putridae, aut viscidae saburrae copia ventriculum grauat, aut bilioso humore deprauato turget cystis fellea, hepar, et duodenum. Id autem indicant caussae antecedente

et procatarcticae; sapor amarus; nausea, stomachi pondus, de quibus aegri, dum mane euigilant, in primis queruntur; flauus oculorum, faciei, aut vrinarum color; appetitus dejectus; hypochondria, aut epigastrium tumidum. Interdum etiam hoc purgationis genus a sola febris diuturnitate, et pertinacia, aut ab autumnali tempore exposcitur, quasi vehementiore quadam concussione opus sit, vt fomes febrilis ab interioribus viscerum latibulis excutiatur. Sed antequam emetica adhibeantur, temperamentum, aetatem, vires, vitae genus, pectoris, et capitis conformationem, morbos antecedentes, aliaque perpendere oportet, vtrum consentiant. Lenia item apud nos eligantur, atque vbi vasorum aliqua plenitudo appareat, non nisi postea per venae sectionem depleta propinentur **). De tempore, quo dari debeant, opportuniore, disceptatur inter auctores. Alii tempus ab accessione remotissimum; alii quam proximum ante accessionem praeferendum existimant; atque his suum quoque calculum addit HAENIVS a). At spasmi, et turbae, quae incipientem accessionem comitantur, ab emetico ita augeri possunt, vt medicum deinde poeniteat temeritatis.

*) In omnibus morbis solent Pathologi ponere caussam proëgumenam, siue praedisponentem, cui si superueniat caussa procatarctica, siue occasionalis, ex vtriusque confluxu dicunt oriri caussam morbi proximam. Cl. SWIETENIVS (*Comm. ad* §. 755.) in febrium intermittentium aetiologia hanc ipsam sequitur doctrinam, agnoscitque in neruis quamdam mutationem, siue characterem, quo praesente, vti caussa proëgumena, facile ex leui quacunque occasione febris excitatur. Hunc characterem etiam sufficere sine humore vllo, siue fermento, siue fomite, ad febrim statis horis reuocandam, non dubitat. Quare febrili fomiti videtur ipse quodammodo aduersari. Ejus opinionem amplexus est ALBRECHTVS THEAR (*De actione system. neruosi in febribus. Gotting.* 1774.) aliique nuperiores.

riores. Sed quae de hujusmodi hypothesi in vtramque partem dici possunt, videantur apud TRNKA *Hist. Febrium intermit. vol.* 1. *a* §. 37. *vsque ad* §. 52.

**) Neglecta hujusmodi cautione non modo pulmonum vasa lacerari possunt, verum etiam cerebri. Internam cerebri haemorrhagiam inueni in cadauere hominis, qui post emeticum stupidus factus intra viginti quatuor horas grauissima ex apoplexia periit.

a) *Rat. med. T. XI. cap.* 1.

§. CXVI.

Damna validioris purgationis. Validiorem alui ductionem complures TORTIVM secuti damnant; damnauerat etiam SYDENHAMIVS modo laudatus, nec immerito: nam quod purgationis amatores sibi proponunt, primas nimirum vias et viscera a prauis succis, obstructionibusque liberare, vix vnquam assequuntur. Vires potius prosternunt, tonum viscerum labefactant, cruditatem augent, febresque reddunt diuturniores, imo periculosiores, in primis, si corruptiuae, aut perniciosae indolis erant. *Laudatur blanda et circumspecta purgatio.* Quamquam vero exercitatissimus TORTIVS iteratis experimentis id didicit, non tamen is est, qui omnem purgandi rationem rejiciat; blandam videlicet, lenem, et circumspectam. Licet igitur, vbi purgandi indicatio non desit, lenibus medicamentis, et pro humorum peccantium, anni temporis, aetatis, temperamenti, consuetudinis, vitae generis ratione diuersis aluum ducere. In biliosa constitutione, feruidiori anni tempore, similibusque casibus lactis serum aut simplex, aut ex tamarindis decoctum, aut cremore tartari imbutum sufficiet. Cremor item tartari vnciae pondere in aquae fontanae feruentis duabus, vel tribus libris solutus, et potui datus blandissime repurgat. Si acres, et tenues succi ventriculum ad inanem vomitionem, aut intestina ad dejiciendum frustra proritent, nec materia turgeat, oleo vel oliuarum dulci, vel amygdalino recenter sine

ignis

ignis ope expreſſo, et ad tres, vel quatuor vncias ex jure tenui propinato moleſtiae hujuſmodi egregie ſedantur. Quod ſi paullo craſſior, aut copioſior materia in primis viis haereat, et tempeſtas autumnalis, temperamentum pituitoſum, aliaque hujus generis concurrant, lenientium virtus augeri poterit. Hinc vel ſales medii, et amari cathartici, vel caſſia, vel manna, vel conſerua florum perſici, vel electuarium lenitiuum, vel rhabarbarum, vel ſpecies Hierae ſimplicis Galeni erunt conuenientiſſima. Cl. BECCARIO de me, auditore olim ſuo, optime merito in vſu erat bolus, qui recipit florum caſſiae et conſeruae maluae, vtriuſque drachmas duas, et rhabarbari electi drachmam ſemis; quem ſuauiſſime purgare ipſe aiebat. Interdum ſolis clyſteribus optatum finem conſequimur, qui tutiſſimi ſunt, et, quoties opus eſt, ſine vllo aegrotantis incommodo iterantur.

§. CXVII.

Expiatis primis viis vtiliter vſurpari ſolent quaedam ex iis, quae peculiari humorum, aut ſolidarum partium vitio cognito opponuntur, et veluti remotas cauſſas emendant, quaeque *febrifuga* vulgo etiam appellantur, quia interdum febrem et ipſa tollunt. Primum locum obtinet ſerum lactis ſimplex, vel incoctis herbis amaricantibus alteratum, et per aliquot dies jejuno ſtomacho ſumendum. Deinde veniunt plantae quaedam, vti Cichoreum, Taraxacum, Fumaria, Agrimonia, Carduus Benedictus, Chamaedrys, Centaurium minus, Abſinthium, Ruta, Marrubium album, Cardiaca, Pentaphyllon, Securidaca; item flores Chamaemeli *a*), Tanaceti, Agerati *b*), Arnicae montanae *c*), ſicuti etiam radices Pruni Sylueſtris, mali Perſicae, Serpentariae virginianae, Lappae majoris, Gentianae, aut

Febrifuga varia.

aut cortex Nucis arboris *d*), secundus Fraxini, Hippocastani *e*), Salicis *), Aurantiorum, Cascarillae, Lignum Quassiae, siue ejusdem radix *f*), Baccae Cupressi, et plantae omnes antiscorbuticae, in primis Trifolium fibrinum, ex quibus decocta **), diluta, succi, extracta, tincturae, pulueres, electuaria, pilulae, mixturae varii generis parantur.

a) Chamaemelum celebratum primum fuit a NECHEPPO, ab AETIO, deinde a MORTONO, a PITCARNIO, a CARTHEVSERO, a LANGIO, aliisque. Vid. LANGE *Misc. veritat. fasc.* 1. *p.* 79. *b*) Vid. *Saggi di Med. di P. Paolo dall' Arme P.* 2. *p.* 20. *nella nota.* *c*) COLLIN. *Arnicae in febribus vires, siue obseruat. P. V.* *d*) FEBVRE *in not. ad Grantium de febrib.* *e*) Vid. Cl. ANT. TVRRAE *Lettera, ed alcune osservazioni sulla febbrifuga facoltà dell' Ippocastano*, quo in libro historia hujusce remedii, quod primus MISTICHELLIVS commendauit, vsque ad nostra tempora comprehenditur; nouisque periculis excellens ejusdem vis asseritur, et vindicatur. Anno vero superiore 1782. prodiit Commentarius JO. FRANCISCI ZVLATTI Cephaleni, ANGELI dictissimi viri filii, quo ornatissimus adolescens duodecim medicas periclitationes remedii hujus vires explorandi caussa in Nosocomio Patauino diligentissime institutas profert, quarum euentus Cl. TVRRAE obseruatis omnino aduersatur. Nec rarum est, in hujusmodi experimentis, ex leuissimis quandoque caussis, medicos quamplurimum inter se diffidere. Verum si *Hippocastano* locum inter febrifuga denegat suis experimentis ZVLATTVS, auctoritate tamen Cl. JO. MARSILII Botanices Professoris Patauini, et periculis compluribus cum Patauii, tum Parmae factis permotus, alio febrifugo ditandam medicinam contendit, *Datisca* videlicet *cannabina*, cujus egregiam aduersus febres intermittentes facultatem concelebrare non dubitat. Vid. ejus *Osservaz. sopra la facoltà febbrifuga dell' Ippocastano. Firenze* 1782. *p.* 17. Antifebrilium quoque medicamentorum classem adaugere studuit Cl. RVDOLPHVS BVCHHAVE. Is enim Hafniae ann. 1781. suas *obseruationes circa radicis Gei Vrbani, siue Caryophyllatae vires in febribus praecipue intermittentibus, aliisque morbis institutas* euulgauit. Centum et viginti tribus medicis historiis praesentissimas noui hujus remedii

vires

vires demonſtrare annifus eſt. Si experimentorum numerus, ſi auctoris fides, ſi confidentia, quam vbique oſtentat, conſiderentur; nullus profecto de antifebrili Caryophyllatae virtute dubitauerit. Sed neſcio, quo aduerſo fato fiat, vt ſaepe quae alibi remedia laudibus extolluntur, breui apud nos in Italia celebritatem omnem amittant. Id ipſum vehementer doleo contigiſſe Geo vrbano, quod a noſtris auide receptum, et multiplici ratione tentatum votis nequaquam ſatisfecerit. Excipio tamen Cl. FELIC. ASTIVM R. Protophyſicum Mantuanum, qui miram hujus remedii facultatem antifebrilem expertus eſt in febribus intermittentibus diuturnis, et admodum recidiuis chinae chinae non amplius auſcultantibus. Vid. ejus *Mem. epiſt. intorno le Malattie corſe in Mantova nel* 1782. inſert. *Volum. VII. Opuſcol. med. Prat. p.* 98.

*) Species ſalicis, cujus corticem adhibendum volunt, eſt *ſalix vulgaris alba.* Decerpitur cortex ex ramis minoribus trium, vel quatuor annorum, qui craſſitiem ab vno ad quatuor pollices habent, ſiccatuſque in puluerem redigitur. Hujus autem pulueris ſcrupulum vnum, vel duo dari debent quarta quaque hora tempore integritatis. Sic quinquaginta aegros, et vltra, ſine vlla noxa perfecte a ſe ſanatos aſſerit ETMVNDVS STONE. Idem in pertinacibus quartanis, aliiſque morbis, qui difficulter remediis auſcultabant, pulueri corticis ſalicis addidit quintam chinae chinae partem, qua ita ejus vires augentur, vt aegri repente conualeſcant. Neque vlla praeparatione ante hujus remedii vſum opus eſſe dicitur. *Philoſoph. Tranſactions. Vol. LIII. p.* 195.

ſ) Vid. *Sebaſtiani Severii*, auditoris olim noſtri, *Commentarius, in quo medicatae Quaſſiae vires expenduntur. Ticini* 1776. Sed exiguas omnino Quaſſiae vires antifebriles eſſe, ſuis experimentis oſtendit Auctor.

**) Cl. HAENIVS ad curandas febres intermittentes commendat ſequens decoctum:

Rec. rad. Gramin.

Taraxaci an. lib. j. ss.

Minut. conciſ. et contuſ. indantur in aq. purae qu. ſ.

Decoq. per bihorium.

Colatur. praelo expreſſ. lib. iij. add.

Oxymel. ſimplic. lib. ſem.

Sal. Polychreſt. drachm. vj.

M. detur. vncia quouis bihorio.

Vid. *Rat. medend. Part. XI. cap. I.*

§. CXVIII.

§. CXVIII.

Sales medii. His, prout e re fore videtur, adjici possun *sales digestiui* dicti, tartari, absinthii, tartarus vitriolatus, polychrestus, de duobus, siue arcanum duplicatum, nitrum vitriolatum, digestiuus SYLVII, mirabilis GLAVBERI, tartarus solubilis, similesque alii. Multa alia commendantur ab Auctoribus, quorum singula persequi longum nimis esset. *Riuerii et Crollii Specificum.* Non tamen silentio praeteriri pauca quaedam debent, vtpote vsitatiora, et longa experientia apud multos veluti comprobata. Tale est illud CROLLII et RIVERII ex sale alkalino fixo, et acido vitriolico *) *Specificum Mortoni.* conflatum, aut illud aliud, cui nomen *Specificum* MORTONI, ex floribus chamaemeli, sale absinthii, et antimonio diaphoretico constans **), quo auctor eas intermittentes vicisse narrat, quae cortici peruuiano restiterant, quae secundariae, aut symptomaticae, et spuriae fortasse fuerunt. Lau- *Sal ammoniacum.* dantur quoque Sal ammoniacum ad drachmas duas bihorio ante accessionem datum ***), Camphora *Pastinacae semina.* collo appensa, aut intrinsecus sumta, semina Pastinacae ad drachmam vnam, itemque testae ouorum in calcem igne redactae ad drachmam semis bis, aut ter in die adhibitae, quarum SAVVAGESIVS *a*), aliique testantur vtilitatem. In Hispania *Febrifugum Audonii.* frequenti vsu commendatissimum est AVDONII Febrifugum ex Fabarum *Caffee* saturatiore decocto, et citrei mali succo compositum ****).

*) Sic paratur: *Rec. aq. cichor. vnc. iij.*
Sal. absinth. alcal. drach. sem. spirit. sulph. aut vitriol. gutt. XII. vel scrup. j. M. hauriatur duabus horis ante accessionem.

**) Specificum Mortoni sic describitur ab auctore suo (*De febr. intermitt. cap. VI. exercit. I. p.* 50.)
Rec. Flor. chamaemel. subtiliss. pulv. (plus minus pro aetate) scrup. j.
Antimon. diaphor.

Sal. absinth. an. scrupul. sem.
M. f. pulu. sumendus in haustu cujuscunque julapii temperati; aut in formam boli, aut pil. cum mucilag. gumm. tragacanth. redactus, sexta quaque hora per biduum vel triduum repetendus. Historias hoc remedio curatarum febrium vide sis apud eumdem *l. c. cap. IX. p.* 115. *et seq.*

**) Nocet calidiori temperamento praeditis, et facile intermittentes in continuas commutat; quod non semel vidi egomet ipse, viderantque alii.

a) *Nosolog. cl.* 2. *Feb. interm. ord.* 3.

***) AVDONII *Febrifugum* sic habet:
Rec. Caffee tost., *et trit. drachm. sex, coq. in aquae unciis tribus ad dimidias. Resid. decantat. add. succi citri uncias binas. M. calide propinatur aegro jejuno apyrexiae tempore. Aluum, et sudorem mouere dicitur.*

§. CXIX.

WERLHOFIVS *a*) *non spernendum* remedium testatur *oleum animale* DIPPELII ad guttas quinque et viginti haustum, eoque tertianam fugasse refert LINNAEVS *b*). Sulphur quoque *minerale* a drachma dimidia ad vnam aliquoties ante accessionem ingestum a ETTMVLLERO, RVLANDO, RIVERIO, aliisque *c*) inter antifebrilia recensetur. Inter haec locum aliquem inuenit pariter *Kermes minerale*, cujus semigranum infantibus febre intermittente laborantibus bis, ter, quaterue in die ingestum summopere prodesse, auctor est GEOFFROYVS *c**). Adstringentia etiam extolluntur. Decoctum Plantaginis post DIOSCORIDEM, et GERBEZIVM SENACIVS adhibuit ad febres contumaciores *d*). Gallas a drachma semis ad vnam omni quadrihorio RENEAVLMIVS *e*). Alumen crudum a dimidio scrupulo ad vnum ex decocto centaurei minoris quinque horis ante febris ingressum datum summopere concelebrant HARTMANNVS, GRVNLINGIVS, ETTMVLLERVS, atque alii *f*). A stypticis autem hujusmodi remediis consultius putauerim omnino abstinere. Nec tuta, nec innocua omnino esse.

Quaedam alia celebrantur.

esse, suadet ratio. Denique Aqua sola affatim per biduum, aut triduum sine alio alimento a veteribus primum, nunc a SENACIO g) et DIDELOTIO h) tamquam certissimum *antipyreticon* proponitur. Opium etiam non nulli *), et Theriacam ante accessionem dandam jubent, nec desunt, qui venena, et in primis arsenicum, vt FRICCIVS, nucem vomicam, cicutam, fabam sancti Ignatii, araneas, aliaque aut absurda, aut nauseosa, vti vrinam humanam, aut vaccinam, puluerem pyrium, piper, suadeant. Sed pleraque ex his aut noxia, aut futilia factis periculis deprehensa sunt, prae primis arsenicum, a quo Cl. viri HAENIVS, STÖRCKIVS Archiatror. Caesar. comes, et QVARINIVS plurima, et ferme incurabilia mala profecta (1) testantur.

a) *Observ. de febr. section.* 2. §. 3. b) *Dissertat. de morb. aduen. in America vexantib.* §. 84. c) TRNKA *l. c. P.* 2. *sect.* 2. *cap. V.* §. *e.* c*) *Mat. Med. T. I. p.* 126. d) TRNKA *l. c. cap. VIII.* §. *a.* e) *Acad. Roy. des Scienc. de Paris an.* 1711. f) TRNKA *l. c.* §. *f. p.* 508. g) *L. c. lib.* 3. *cap.* 8. h) *Avis aux Gens de la campag. chap.* 20. *p.* 155.

*) Cl. BERRYAT quia verosimilius putat, a spasmis intermittentes oriri, quam ab obstructionibus, praesertim quando magno cum horrore inuadunt, idcirco medicamentum ex opio, quo spasmi tollantur, praebet. Vtitur autem laudano liquido SYDENHAMII, in infantibus ad guttas sex, in adultis ad viginti, ex diluto centaurei minoris, hora vna ante accessum horroris. Sudorem promouet, si aeger lectulo se contineat. Ipse tertianas se curasse ait, quae corticem chinae spreuerant. Vid. *Comm. Lips. Vol. VI. P.* 3. *p.* 517. 518. At neque hoc tutum remedium est. Nata inde noui lethalia, et vix superanda symptomata. MORISOTVS, etiam DESLANDES multorum experientia annorum edoctus memoratam BERRYATI methodum nuper vituperauit, et rejecit. Vid. *Journal de Méd. Janvier* 1781. *p.* 23.

(1) HAEN. *Rat. med. T. XI. p.* 64. 65. STÖRCKIVS *Ann. med.* I. *p.* 79. 80. QVARIN. *febr. medend. cap. XII. p.* 138.

§. CXX.

§. CXX.

Praeterea a nonnullis topica quaedam et proponuntur, et magno in pretio habentur. Duo tantum *epicarpia* hic commemorabo, quae MORTONVS tamquam vſu comprobata deſcribit. Alterum ex Terebinthinae venetae, et pulueris Olibani aequis partibus conſtat; alterum vero ex Chelidonio majore, et Ruta cum fuliginis, ſaponis veneti, et ſalis marini idonea quantitate contuſis, atque aceto acerrimo ſubactis. Vtrumque carpis manuum admoueri ſolet bihorio ante nouam febrim. Neque reticendum eſt, nuperos quoſdam non infimae notae medicos praecipere, vt totum corpus pannis calidis aliquo ante acceſſum febrilem tempore perfricetur, et deinde decoctum aliquod ſudoriferum praebeatur, vt prouocato ſic ſudore frigus arceatur. Id bis feliciſſime tentauit Cl. STÖRCKIVS *a*). *Topica ſiue Epicarpia antefebrilia.*

a) *Ann. med.* 2. *p.* 161. *et ſeq.*

§. CXXI.

Demum magni intereſt, quomodo aegri in quauis acceſſione gerere ſe debeant. Initio acceſſionis, quo frigus ſe exſerit, *maturius veſte multa* aeger *tegendus eſt;* admouendaque *ſicca et calida fomenta* partibus, quae majori frigore afficiuntur, ſic tamen, *vt ne ſtatim*, vt ait CELSVS, *vehementiſſimi calores incipiant, ſed paullatim increſcant a*). A potu, quoad fieri poteſt, abſtinendum eſſe docent plerique clinicorum, quanquam eo tempore ſitis quam ardentiſſima ad bibendum ſolicitet. A potu enim, praeſertim frigido, et copioſo non modo frigus moleſtius, diuturniuſque redditur, verum etiam nauſea, vomitus, anxietas, et turbationes internae inualeſcunt. Nihilo tamen minus, vbi ſitis intolerabilis eſt, potus calidiuſculus concedi poterit, ſed exigua, et parciori manu; quo fauces humectentur, *Regimen in quauis acceſſione.*

tur, morbifica materies diluatur, faciliusque properet ad excretionem, et spasticae interiorum, exteriorumque partium contractiones relaxentur. Quo etiam tendere videntur linimenta neruina, et aromatica, quibus scrobiculus cordis, et spina dorsi calide mungi possunt. Oleum nucistae, balsamum peruuianum, oleum stillatitium cerae, succini, terebinthinae, lauendulae, atque alia ejusdem generis ad id opportuna esse solent. Intrinsecus vero ea minime dentur, quae calefaciunt nimis; nam saepe febrim exasperant. Calore autem diffundi coepto, licet largiori potu vti, sed acidulus sit oportet, temperans, atque antiphlogisticus, praesertim si vehementer aestuet corpus. Quod si post aliquot horas sudor non erumpat, aut lente prodeat, neque calidus potus eum satis proliciat; adjuuandus tandem est infusis, aut incoctis potioni floribus Chamaemeli, Sambuci, Tiliae, Arnicae, aut summitatibus Cardui benedicti, Centaurei minoris, Chamaedryos, similiumque.

a) *De Med. l.* 3. *cap. XI.*

§. CXXII.

Victus ratio. Nec minus refert, qua ratione febricitantes nutriendi sunt. Generatim eo tenuior victus esse debet, quo breuiora integritatis interualla; paullo liberalior, quo longiora. Nihil cibi dandum est prope accessionem, et multo minus in ipsa accessione. Alioquin vomitus, anxietas, aut febris vehementior, et longior subsequitur. Neque eo tempore somno indulgere licet, sed quam longissime ab eo, atque in remissionibus tantum. Remittente febre, aut jam finita accessione, quod tutius est, nostri juscula concedunt, ouaque sorbilia. Quando vero diuturnior est morbi continuatio, aliquid etiam carnium et vini dilutioris dant diebus a

febre

febre vacuis. Experientia enim docuit, in hisce febribus tenuiorem victus rationem, quando trahuntur, viribus maxime noxiam esse. Diebus item, quibus accessiones non fiunt, leniter exerceri corpus expedit, in primis ante cibum, aut frictionibus vti, vt ne vires, et solidarum partium, viscerumque robur penitus elangueant.

§. CXXIII.

Hac prope ratione benignae intermittentes, et *depuratoriae* curantur, quin imo solo diaetetico saepe regimine adhibito, plerumque exactis aliquot circuitibus primum mitescere, deinde penitus desinere consueuerunt. Ni vero hoc eueniat, diuque trahantur; aut in vtero gerentes, aut in puerperas cadant; aut contra si febres de *corruptiuarum*, aut *perniciosarum* genere se prodant, cortice chinae chinae, qui omnibus quibuscunque aliis remediis virtute antipyretica antecellit, mox supprimendae sunt. Itaque aliquid de ejus vsu ad sistendas febres dicere nunc conuenit. Primis illis temporibus, quibus diuinum hoc remedium innotuit, infundebantur ejus bene in puluerem attenuati binae drachmae in vncias aliquot vini meracioris, et deinde vna cum vino propinabantur duabus horis ante accessionem, et quidem grauiorem, si febris duplex erat. Illa accessio non cohibebatur, sed futura, quae ei respondebat. Bis aut ter ad summum repetitum remedium, si optimae notae esset, quascunque accessiones auertebat. Sin minus, augenda erat dosis, vt qualitas quantitate suppleretur. Hinc iteratis periclitationibus compertum est, corticem, vt suam vim exerceat, egere tempore, quod non minus sit viginti quatuor horis. Quam ob rem non prope ipsam accessionem, quo in casu vomitu saepe rejicitur, sed quam longissime a ventura accessio-

Quando in benignis cortice opus sit.

De corticis vsu.

acceſſione dari optimo conſilio coeptus eſt; vt nimirum tantum temporis corpori adhaereat, quantum ad ſuam vim exercendam opus habet.

§. CXXIV.

Ejus adulteratio. Paullatim autem cortex tanta celebritate inclaruit, vt per totum ferme terrarum orbem non modo ad febres, verum ad alios etiam morbos curandos adhiberetur. Hinc ejus copia et bonitas minui coepit; deinde etiam fieri non potuit, quin a mercatoribus lucri percupidis variis mixtionibus, et artificiis adulteraretur; hinc vires ejus medicae a priſca illa, atque admiranda efficacitate non parum defecerunt. Neceſſe igitur fuit ſenſim remedii doſim adaugere, vt quantitate efficacitatis defectus compenſaretur. Imo noſtris temporibus ea ipſa remedii quantitas, quam TORTIVS ad febres pernicioſas vincendas neceſſariam ſummo cum generis humani beneficio inuenit, et palam fecit, etſi ſatis amplior et validior (ſi cum vetere, et communi illa, quae adhiberi ſolita erat, comparetur) non raro ob remedii adulterati, aut effoeti imbecillitatem, atque inertiam vix exſpectationi reſpondet. Quare hodie adeo varia, multiplexque chinam chinam adhibendi ratio eſt, vt non facile duo Medici reperiantur, qui in vna, eademque conueniant.

§. CXXV.

Hodie quaenam ejus doſis in benignis. Apud pleroſque tamen id vnum ratum, fixumque videtur, ad benignam febrim ſiſtendam tres, aut quatuor remedii drachmas, aut, quod ſummum eſt, tres quartas vnciae partes ſufficere, in plures vices non valde diſſitas, opportune, et prudenter diuiſas. Sed praeſtat in benignis quoque febribus bis ſaltem quolibet die tantum chinae chinae praebere, donec vncia, aut ſeſquiuncia abſumta ejus ſit. Et quoniam hujuſmodi febres, poſtquam defierint,

fierint, facile reuertuntur; id praecaueri oportet; continuato ejus vſu, et data per dies aliquot drachma ſemis, vel vna, donec alia nimirum vncia abſoluatur. Neque alienum eſt, juſtis interuallis eamdem medendi rationem repetere ad dies vſque quadraginta; quibus praeterlapſis vix vnquam recidiuae fiunt. At, vbi febris non ſolum benigna eſt, ſed etiam exigua et lenis, et ſola tantum diuturnitate moleſta, tunc cortex minori admodum doſi, et fere in modum alterantis dari poteſt, vt penitus ea exſtinguatur.

§. CXXVI.

Corruptiuae vero febres largiorem doſim *) poſtulant, ideoque toto remiſſionis, intermiſſioniſque interuallo quarta vnciae pars bis, vel ter ſumenda eſt, quouſque febris deceſſerit. Febri omnino cohibita, drachmam vnam bis in die, mane nimirum, et veſpere adhuc ſumere expedit, donec ad duarum vnciarum pondus peruentum ſit. In *pernicioſis* demum, atque ad acutas vergentibus major adhuc remedii vis pro qualibet vice adhibenda eſt; quae tamen ſic definiri haud poteſt, vt omnibus, et ſingulis caſibus accommodetur; ſed pro rerum, et caſuum ratione variari debet. Vniuerſim tamen ſcire licet, in pernicioſis comitatis (§. LXIX. LXX.) vnciam chinae chinae requiri, vt acceſſio proxima, quae exitum afferre poteſt, auertatur, nec interdum eam ſatis eſſe, cum ſaepe experientia oſtenderit, ad acceſſionem, febrimque omnino tollendam amplius ſeſquiuncia opus eſſe. Pro vario autem ieteruallo, quod inter vnam, atque alteram acceſſionem intercedit, breuiori videlicet, aut longiori, vt TORTIVS accuratiſſime docuit, diuerſe etiam totum remedium partiri, et diuidi debet. Vbi breuius interuallum eſt, primo ſtatim remiſſionis

In corruptiuis quae doſis eſſe debeat.

Largior adhuc in pernicioſis.

Generatim quomodo cortice vtendum.

 tempore

tempore vncia dimidia, imo in grauiori metu drachmae sex corticis vno haustu propinandae sunt, quatuor deinde aliae, aut sex diuisim reliquo, quod superest, spatio, siue remissionis, siue intermissionis illud sit; ita, vt singulae doses sensim decrescant, atque earum minima postremo loco detur, nempe aliquot ante horis, quam febris accedat. Quando autem longius integritatis interuallum est, tunc potest remedium in plures adhuc partes diuidi, et majus inter vnamquamque partem spatium relinqui; vt prima et altera assumtio tres drachmas non excedat, reliquae vero drachmas duas aequent. Etenim tota artis prouidentia in eo consistit, vt sex illae drachmae, aut vncia, aut sesquiuncia, quae ad febrem perniciosam comitatam arcendam opus sunt, ita diuidantur, vt ante exitialem accessionem, quae exspectatur, et praecaueri debet, ex toto absumantur, hac tamen cautione, vt prima corticis pars assumenda omnium reliquarum sit maxima. Nam, si contrario modo fieret, optato fine non potiretur medicamentum, quia prima ejus dosis impar est febri sistendae, etsi temporis, quo agat, conditio ei non deficiat; posteriores vero sero nimis superueniunt, vt febrili caussae obsistere possint.

*) Cl. RAMAZZINIVS in *rurali constitutione epidemica* ann. 1690. narrat corticem peruuianum non satis prospere cessisse. Febres autem illae de genere *corruptiuarum* erant, et cum primarum viarum cacochylia complicabantur. Si Cl. vir primas vias rite prius repurgasset, deinde largius et diutius corticem cito dedisset, quemadmodum *corruptiuarum* natura postulat, fortasse caussam non habuisset, cur corticis dati eum poeniteret. Id ego expertus sum in epidemia quam simillima, atque ab eisdem omnino caussis profecta.

§. CXXVII.

§. CXXVII.

Eodem ferme modo variatur corticis adhibendi ratio in eo perniciosarum febrium genere, quae, quia continuitatem, acutamque indolem assumunt, *subcontinuae* vocantur. Nam, prout celerior, aut tardior est earum ad continuitatem acutam progressio, sic largior, aut parcior esse debet ejus oblatio; quam etiam pro re nata praecedant oportet sanguinis missiones iteratae, aliaque generaliora auxilia, vt supra (§. CVI. etc.) traditum est. Itaque si ex calore, et siticula, aliisque signis (§. LXXI. CII.) jam memoratis, intermissionis die superstitibus, si ex frigoris diminutione, accessionum productione, et grauitate cognoscamus, febrem jam *subcontinuam* esse factam, circuitu nondum ex toto tamen obscurato, quod earum proprium est; protinus mane diei, quae vacua fuisset, dentur drachmae binae, vesperi tantumdem, die vero venturae accessionis, horis aliquot ante, drachma vna, aut paullo amplius; accessione demum remittente iterum duae drachmae, et sic porro, donec vnciarum duarum pondus insumtum sit, febrisque discussa. Minime vero ex vino tunc corticem dare conuenit, sed ex aqua quacunque, morbo acuto magis accommodata. Quod si continuitas jam inualuerit, obscurioresque circuitus facti fuerint, accedentibus insuper grauioribus symptomatibus, videlicet artuum tremoribus, motibus conuulsiuis, subdelirio, vrinis subjugalibus, voce tremula, singultu, aliisque id genus, validiori forma his obuiam eundum est. Tum prima corticis dosis sit trium, vel quatuor drachmarum, altera duarum, deinde sesquidrachmae mane, et vesperi, demum drachmae vnius, et sic paullatim imminuenda, donec vncia, aut sesquiuncia consumta fuerit.

In subcontinuis quo modo dandus cortex.

§. CXXVIII.

Febre sublata continuandus corticis vsus. Sublata per corticem febre non statim ab ej vsu desistere oportet, sed in eo adhuc per aliqu dies continuandum est, imminuta paullatim do vt omnis febrilis fomes penitus exstinguatur. Quan diu autem id fieri debeat, prudentis medici, et si gula attente perpendentis esto decernere. In vn versum tantum corticis ad febrem praecauen dam, nam facile reuertitur, dari debet, quan tum ad sistendam adhibitum fuit. Istud auten praestat in quatuor partes diuidere, quarum vn nono et decimo quouis die in minores aliquot do ses partita, et justis interuallis tributa sumatur *Quomodo dandus in subintrantibus.* Nec dissimili ratione (§. CXXVII.) cortex adhiben dus est iis febribus, quae ob anticipantes accessic nes continuae fiunt, et peculiari nomine, vt a *su continuis* proprie dictis discriminentur, *subintrante* (§. LXXI.) appellari solent.

§. CXXIX.

An parca manu datus praeferri debeat? In more medicorum positum est apud quasdam nationes chinam chinam parca manu, sed breuibu interuallis repetitam, adhibere, ad drachmam vnam nimirum tertia, vel quarta quaque hora, donec febris cesset, vel ad idem pondus singulis diebu per aliquot hebdomadas, vt febris reuersio arcea tur *). Sed experientia docuit, vtilius certiusque largiori eam dosi pro qualibet vice, quanquam lon gioribus interuallis, adhiberi. Priori enim modo cum febrili fomiti supprimendo non valeat, aut fe brim non sistit, aut sub ipsomet remedii vsu, quan do desierit, eam repullulare et recidiuam fieri, ne quaquam impedit. Accedit praeterea, quod somn molestissime interrumpantur, capiendique cibi hor difficilius inueniatur. Quae omnia, altero, quem dixi, modo, commodissime euitantur. At vb ampliori vtimur corticis dosi, saepe accidit, vt al

vu

Quid agendum, si aluum laxet?

vus laxetur. Si hoc post primas tantum doses, vt plerumque fit, eueniat, sinere oportet: sin vero vlterius alui fluxus producatur, aut ingrauescat, tum *Diascordio Fracastorii*, aut *Theriaca Andromachi*, aut *Laudano liquido Sydenhamii* seorsum datis, vel chinae chinae prudenter adjectis cohiberi debet; fluente enim aluo, cortex prius descenderet, prodiretque, quam morbi caussam emendasset.

*) Haec methodus, si vnquam locum habet, in pueris, morosisque foeminis, et nauseantibus aegris tantummodo tentari poterit.

§. CXXX.

Cortex cum catharticis non debet commisceri.

Pessime igitur consulunt suis aegrotantibus, qui corticem cum aluum ducentibus conjungendum proponunt, aut eo maximam curam dirigunt, vt confestim aluo demittatur. SYDENHAMIVS *a*), et TORTIVS *b*), multique alii *c*) obseruarunt febrim jam cohibitam dato cathartico, quin etiam emetico iterum exsuscitari. Id negant alii, qui felicius catharticis admixtis, quae aut deprauatos humores educant, aut obstructiones, nescio quas, reserent, aut mala, quae a ligneo, et styptico medicamento sibi confingunt, auertant, febrem tolli contendunt. Ego vero priorum, experientia ductus, sequor rationem, et, si purgandi indicationes adsint, aluum blande, et repetitis vicibus, vt supra (§. CXV. CXVI.) posui, expiare soleo, antequam ad corticem deueniam. Tum a catharticis aegros prohibeo, itemque ab iis omnibus, quae aluum laxare possunt, fructibus nempe, oleribus, bellariis, similibusque. Quod si aluus praeter modum adstricta molliri quandoque debeat, soli clysteres, aut rhabarbari grana aliquot innoxie id praestabunt. Non omittam tamen cum SYDENHAMIO *d*) et SWIETENIO *e*) advertere, febres autumnales, postquam china

china

china suppressae fuerint, catharsim saepe requirere; nam ea neglecta, vel recidiuae fiunt, vel alii morbi succedunt, vt arbitrantur. Purgationem autem hanc post quadragesimam a febre finita diem instituendam solum monet SYDENHAMIVS, dandumque vesperi paregoricum, ne catharseos irritatione febris reuocetur. Cauendum praeterea a nimia ciborum repletione est, atque ab aëre frigidiore ad aliquot hebdomadas, ne deprauata digestio, aut inhibita transpiratio caussam praebeat, cur febris recidiua repullulet.

a) *Epist.* I. *responsor.* p. 331. b) *L. c.* c) GEOFFROY *Mat. med.* T. I. p. 280. SWIETEN. §. 757. GORTER *comp. med.* Tr. 52. §. 33. d) *Ib.* e) *Ibid.* §. 766.

§. CXXXI.

Puluis cuicunque praeparationi praestat.

Praesentissimum Chinae Chinae praesidium, quocunque modo vsurpetur, siue diluti, siue decocti, siue tincturae, extracti, elixirii, syrupi, electuarii, piluiarum, aut pulueris forma, tam ore sumtum, quam ano injectum miros semper effectus praestat. Fidissimis tamen ex obseruationibus constat, nullam praeparationem simplici ejus puluere, dummodo recens *) ex optimo, et tenuiori cortice peruviano sit confectus, efficaciorem, aut praestantiorem esse. Peculiares vero circumstantiae interdum faciunt, vt vna potius forma, quam alia aegrotantibus commodior, jucundiorque existat, ideoque altera alteri praeferatur. Et quamquam ore assumtum et deglutitum valentius procul dubio agat; non tamen effectu caret, sed lentiori, etiam clysteris ope subter datum. Tum decoctum saturatius, aut extractum in aqua, aut lacte solutum magis huic vsui accommodatum est, et pueris in primis, qui a remediis etiam edulcatis, atque elegantioribus interdum inuicte abhorrent, adultisque, quos

Quando alia forma dandus cortex.

vomitus

vomitus perpetuus, aut ex morbo, aut ex medicamento vexat, non parum proficuum.

*) Puluis chinae chinae, licet in pyxide, aut vasculis clausis seruetur, plurimum deperdit suarum virium. Oportet igitur eam in puluerem tum solum contundi, et redigi, cum eadem vti volumus. IO. FRID. MAVTTII *Differt. de Cortice peruuiano* exstat in *Thesauro Differtation. Programmat. etc.* EDVARDI SANDIFORTII *Vol.* I. *p.* 277. *Roterodami* 1778. *in* 4. in qua diligentissime traditur historia corticis hujus botanica, chymica, et medica cum notis bonitatis ejusdem. Notae bonitatis sunt hujusmodi: exterius cortex peruuianus esse debet scaber, asper, fuscus, pallidis punctis hinc illinc maculatus, musco quandoque canescens, interius laeuis, politus, colore cinnamomi, sed paullo obscuriori, et ferrugineo; in frusta diffractus, et soli aduersus ostendat puncta splendentia, ac si inesset nitrum crystallinum, odore sit mucido, et leuiter aromatico, sapore aromatice amaro, leuiter styptico; dentibus friabilis, non viscidus, non glutinosus, non ligneus. Addi potest, oportere, vt sit e ramis minoribus, junioribusque decerptus. Contra suspecta est exterior facies alba, aut plane flaua, quam flauedinem inducere solent curcumae radice adulteratores lucri caussa, vt quoscunque alios cortices peruuiano similes reddant. Si sapor ejus sit nimium amarus, tum indicium est, corticem succo aloës fuisse imbutum, ne effoetus appareret. Reiiciendus omnino est vetus, vermibus exesus, corruptus, crassus nimis, et nimis lignosus, itemque ille, qui jamdiu in puluerem redactus obsoleuerit. De variis ejus speciebus, et adulterationibus, itemque viribus, vsibusque consulatur Cl. MVRRAYVS, *Apparat. Medicamin. Vol.* I. sub nomine *Cinchonae officinalis Linn.*, siue *Chinchinae n.* 201. *pag.* 546. nam ibi locupletissima auctorum series opportune inuenietur commemorata. Legi quoque debent ea, quae de variis chinae chinae speciebus, earum analysi, et viribus traduntur in *vol.* 3. *pro ann.* 1779. *Reg. Soc. Med. part. historic. p.* 252. *et seqq.* vbi praestantior corticis species quaedam rubri coloris celebratur, quae olim adhiberi solita fuit, sed rarior facta apud nos deinde desueuit. Nunc iterum in Anglia in vsum reuocatur, postquam SAVNDERSIVS ejus laudes typis vulgauit.

§. CXXXII.

§. CXXXII.

Innoxium remedium est.

Non ergo audiendi sunt imperiti quidam homines, qui multis de caussis praestantissimum hocce remedium criminantur, neque fides habenda vituperationibus quorumdam Medicorum, qui ex praeconceptis opinionibus de eo judicium tulerunt; quorum tamen hodie exiguus adeo est numerus etiam apud Germanos, et Gallos, apud quos olim male audire solebat, vt ejus osoribus silentium jam imposuisse optimam magistram experientiam, dicendum sit. Non obstructiones, non infarctus progignit, et si qui a febre ipsa, in primis diuturniore geniti fuerint, eos paullatim resoluit, et reserat; non ventriculo infensum est, cum potius, exceptis paucis casibus *), eum firmet, et recreet; nec febrim sopit tantummodo, sed penitus exstinguit, dummodo satis valida manu, et quamdiu opus est, adhibeatur, et crises, quas promouere certo solet **), non impediantur neglectu diaetetici regiminis.

*) Interdum tanta est ventriculi sensibilitas, aut talis ejus idiosyncrasia, vt reuera ferri id remedium non possit, nisi arte quodammodo contemperetur. Tum vel infusi, vel extracti forma, vel cum mucilaginosis, aut demulcentibus junctum saepe tutius assumitur.

**) Modo hanc, modo illam excretionem promouet, sed praecipue et semper perspirationem auget. ALBERTIN. *Comment. Acad. Bonon. T. I. p.* 405. GORTER *Comp. med. Tr.* 52. §. 27.

§. CXXXIII.

Febris reuersio communis est cum aliis antidotis.

At, inquis, eo curati saepe in febrem relabuntur. Hoc vero nec perpetuum est, nec solius corticis peruuiani vitium, cum aliis quoque medicamentis, quae febres intermittentes propulsant, commune id esse soleat. Sed quando post febres, eo sublatas, relapsus hujusmodi contingit, non ideo ineffi-

ineffìcax, aut infida ejus virtus illico dicenda est. Plerumque aut medici culpa, qui effoetum nimis remedium, aut nimis parca manu, aut non satis diu dederit *a*), aut aegroti, qui diaetetica praecepta neglexerit, reuocari febrim crediderim. Saepissime etiam id fieri verosimillimum est, quod caussae remotae, a quibus febris primum orta est, vti aëris, regionisque constitutio, aut cibi, et potus deterior indoles, aut humorum cacochymia, aut vetus viscerum prima labes perseuerant; nec mirum proinde est, si vt primum, sic iterum, et tertio, et quarto febrim non reuocent modo, sed etiam excitent, atque inducant. Quare saepissime accidit, vt aegri non perfecte reconualescant, nisi et aërem, et regionem, et victum, et potum cum salubriore commutent, peregrinentur, equitent, vehantur, et antiqua vitia, quae morbum fouent, aperientibus, antiscorbuticis, martialibus, aut antivenereis medicamentis oppugnent. Hinc fortasse ratio petenda est, cur contumacissimas interdum febres intermittentes, tam periodicas, quam erraticas, et vagas, aut recidiuas, aut chronicas devictas narrent Clinicorum non pauci, adjectis cortici succis antiscorbuticis, salibus mediis, chalybe, mercurio *) dulci, aliisque alioquin nullo modo necessariis *b*). Aquis quoque medicatis tam salsis, et catharticis, quam acidulis, et ferratis febres hujusmodi exstinctas noui. Semestrem tertianam aqua *S. Christophori* in Aemilia, quae salsis adnumeratur, potui largiter data radicitus sustuli. Neque rarum est, ruricolas a febribus aestiuis ad autumnum protensis solo continuato, et largo esu vuarum, mane rore adhuc madentium, e vitibus recens decerptarum quibusdam in regionibus convalescere solitos esse.

Caussae recidiuarum.

a) GOR-

a) GORTERIVS *Compend. med.* Tract. 52. §. 32. inq *cortex si magna copia detur, febrim sistit sine recidi* Verum id esse, pluries, et pluries comperi. Confir tur id obseruatione, et experientia Cl. GVSMANI GAL TII, qui (*Comment. Instit. Scient. Bonon. T. V. P.* 2. *p.* 22 in quibusdam febribus perdifficilibus ad quinque, sex, vltra vnciarum quantitatem adscendere debuit, vt eas fringeret, et cohiberet. Hac eadem quantitate opus f in epidemica constitutione ann. 1765. quam alibi (*Sagg. Med. Prat. di P. P. Dall' Arm. P. I. p.* 37.) descripsi.

*) Mercurium dulcem praeter RIVERIVM, laudant versus febres intermittentes SCHVLZIVS, VOGELI BÜCHNERVS, LVDWIGIVS aliique; sed praecipue m mirifice prodesse, ait FRIDERICVS CASIMIRVS MEDICV cum labes venerea simul subsit. Nec Mercurius crud sua laude fraudandus est. Cl. JOSEPH BENVENVTVS i quadam epidemica constitutione febrium perniciosarum quae in continuas petechiales facillime degenerabant, co ticem solum imparem iis subigendis deprehendisse narra efficacissimum vero factum additione hydrargyri. Add bat autem Hydrargyri scrupulum cuilibet corticis drach mae, sicque ejus vim nouo, et felici experimento auctam summopere fuisse testatur. Videatur ejus *Dissertatio hi storico-epistolaris ad Cl. virum Bartholomaeum Beccarium qua epidemiche febres in Lucensis Dominii quibusdam pagi grassantes describuntur etc. Lucae* 1754. Aliquot ante anni DVMONIVS coepit chinae chinae adjicere magnam Tartar emetici dosim, nempe singulis chinae chinae vnciis gran quindecim, aut viginti, aut etiam viginti quinque Tartar emetici, vt quartanas contumaciores expugnaret. Ejus exemplum sequuti sunt alii non pauci deinceps. Miraban tur autem omnes, tam magnam Tartari emetici dosim ne vomitum, nec catharsim mouere. Sed scire conueni corticem ipsum, vt styptica reliqua, resoluere, siue, vt ajunt, decomponere tartarum emeticum, et praecipitare ejus partem regulinam ab amplexu acidi tartarei dejectam. Experimenta, quae id ostendunt, a Cl. CORNETTO re feruntur in *vol.* 3. *Reg. Soc. Med. Paris. in part. historic. p.* 249. Hinc Tartari emetici vis emetica omnino destrui tur; vt destruitur, si cum magnesia alba, aliisue absor bentibus probe misceatur.

b) GORTER l. c. §. ead. *cortici nihil addendum, nisi symptoma aliter exigat.* Symptomata autem saepe aliter exigunt

exigunt, quorum ni ratio habeatur, saepe cortex ipse effectu caret. His igitur medendum quandoque est idoneis medicamentis, aut haec cortici adjicienda sunt, vt votis respondeat. Hoc etiam animaduertitur a Cl. GALEATIO loco supra citato; quod in tertiana dysenterica et sanguinis missionem, et cascarillam, et paregorica adhibere debuerit, praeter chinam chinam, vt morbum depelleret, quamquam dysenteria fortasse tum complicata potius cum tertiana, quam ejus symptoma dicenda fuit.

§. CXXXIV.

Nulla enim per se indiget additione, si febres purae, simplices, primariae, non complicatae sint; aegrique aut venae sectione, aut purgatione, aut aliis praesidiis rite ad ejus vsum praeparati, vt decet, fuerint. Amplius triginta annis hoc pene divino remedii genere vsus sum, nec vnquam vidi in hisce, quos memoraui, casibus aut effectu caruisse, aut mala post se reliquisse, quorum falso insimulatur. Neque ejus laudibus quidquam detrahit, quod minime notum sit, qua ratione febres istas profliget; nam siue acido sale, siue alkalino, siue vtroque, siue gummoso, aut resinoso principio, quo scatet, illud agere velis, siue antiseptica vi, siue styptica, siue neruina, siue stomachica, siue vno modo, siue alio malueris, nobis perinde videtur. Id vnum certe nouimus, quamquam modum, quo agit, sapientiores se ignorare fateantur, tutissimum, efficacissimumque in manu exercitati, et periti medici esse, et nostra hac aetate ab ignari vulgi calumniis satis, superque per doctissimos viros *) vindicatum. *Nulla eget plerumque additione.*

*) Innumeri fere scriptores exstant, qui de corticis peruuiani viribus, rectoque vsu non modo in febribus, verum in aliis etiam morbis praeclarissimas obseruationes ediderunt. Sed pro millenis profecto erit J. H. RAHN M. D., qui *Volumen primum*, quod inscribitur *Aduersaria Medico-Practica*, Turici an. 1779. editum impendit,

dit, vt abſolutiſſima eruditione vndique conquiſita, et interpoſito vbique aequiſſimo judicio oſtendatur *vſus Corticis Peruuiani ſalutaris, et noxius.* Sciendum tamen eſt hoc eodem volumine, quod paginis 408. in 8. conſtat, contineri tantum priorem partem, quae ſiſtit *Corticis Peruuiani vſum in Febribus* tam intermittentibus, quam continuis cujuſque generis; alteram auidiſſime a nobis exſpectari, qua de ejus vſu in aliis morbis Cl. Auctor, vt ſperamus, differens, parem doctrinae vbertatem communi omnium bono nobiſcum communicet.

QVOTIDIANA INTERMITTENS.

§. CXXXV.

Quotidiana intermittens *) quodnam febris genus ſit, vel nomen ipſum ſtatim ſignificat. Eſt autem febris, quae ſingulis diebus easdem, ſimileſque habet acceſſiones, et deceſſiones. Diſtingui ſolet in *veram*, ſiue *exquiſitam*, et in *ſpuriam*, ſiue *notham*. Vtraque a tempore diei, quo inuadit, videtur indicari; ſed hac de re non ſatis conuenit inter Auctores. Quidam enim, inter quos veterum plerique, illam horis pomeridianis, veſpertinis, aut nocturnis ſuos circuitus obire tradunt; alii contra, in primis neoterici *exquiſitam* vocant eam, quae matutinis horis, *ſpuriam*, quae veſpertinis accedit, et decedit. Rectius fortaſſe illam *diurnam*, hanc *veſpertinam*, et *nocturnam*, cum HIPPOCRATE dicerent. Attamen, quoniam quae veſpere, aut noctu accedunt, plerumque longiores eſſe ſolent, quam *matutinae*, ſiue *diurnae*, et non parum a reliquarum intermittentium indole, ſi communia ſpectentur ſymptomata, diſcrepant; ideo hae, ſiue veſpertinae frequentius *ſpuriarum* nomen, illae, ſiue diurnae *exquiſitarum* mereri videntur.

Quotidianae differentiae.

*) Negant non nulli ſcriptores quotidianam intermittentem vere inueniri; quod ipſi eam non viderint. Sed

accurata

accurata aliorum, nostraque obseruatio eos deceptos fuisse euincit.

§. CXXXVI.

Quotidiana item vel est *simplex* vel *duplex*, et fortasse interdum *triplex*, prout nempe semel, bis, aut ter intra vnius diei naturalis spatium, siue nychthemerum recurrit. Duplicem, siue reduplicatam egomet ipse pluries obseruaui. Scire autem licet, raro in hac inter vnam atque alteram accessionem veram intercedere integritatem. Praeterea huic quoque febri communes sunt reliquarum intermittentium differentiae; atque adeo *benigna* esse potest, vel *perniciosa* *), et *maligna*; vel *corruptiva*; *primaria*, vel *secundaria*; vel *symptomatica*; *periodica*; *erratica*; *laruata*; *partialis*; *sporadica*; *endemica*; *epidemica*; et sic porro.

*) Perniciosae quotidianae mirum exemplum prostat in *Diario Medico ann.* 1757. *mens Aug. p.* 98. Ipsemet Diarii Auctor VANDERMÖNDIVS eam memoriae prodidit. En breuem morbi historiam. Iuuenis quidam viginti annorum ceterum sanus, primum aliquot febris quartanae accessiones passus est, quae deinde in tertianam transmutata est. Sanguinis missione, emesi, catharsi, et demum cortice peruuiano febris depulsa siluit per binos, vel tres dies. Sed ei mox superuenit quotidiana continua, vesperi quotidie accessiones habens a delirio vehementi comitata, et calore magno. Mane, id est, in remissionibus aeger immobilis, et stupidus, fere aphonus videbatur. Toto corpore rigebat, nisi quod subinde tendinum subsultibus conuellebatur. Nullus in toto corporis habitu calor erat praeter naturam; pulsus debilis, paruus, et celerrimus; abdomen planum, et rigidum, penis tentus, vt chorda, sed sine tumore; obtutus defixus; verba interrupta, mutilata, incongrua; querelae de difficultate mingendi; os siccum, aridumque; lingua, cum vellet eam exserere, tremula, et motibus variis impedita; aluus clausa: lotium paucum, et rarissime emissum; et jam ab aliquot diebus haec eum conflictabant. Enematibus blandis, et laxantibus, potu aqueo temperanti, sale seda-

tiuo Hombergii, et corticis peruuiani vſu largiore in i missionibus adhibito febris, quae ab intermittenti origine ducebat, cum omnibus prauis ejus ſymptomatibus prof gata eſt. Hanc ſpeciem *Amphimerinam ſpaſmodicam* n minauit SAVVAGESIVS. Mihi videtur fuiſſe *quotidia ſubcontinua pernicioſa* tam ob continuitatem, quam ob d lirium, et ſpaſmos, a quibus ſtipabatur. *Quotidianam* p riter *pernicioſam*, ſpaſmis, et conuulſionibus *comitata* extenſam, et *ſubintrantem* vidit CASIMIRVS MEDICV Vid. *Comm. Lipſ. Supplem.* 2 *ad Decad.* 2. *pag.* 204. *et ſe* Ante hunc vero GALEATIVS deſcripſit miram quotidiana febrem cum ſopore, et conuulſiua quadam, et ſpaſmod ca affectione conjunctam, comitatis pernicioſis adnume randam et propera corticis vberioris exhibitione curauit Vid. ejus deſcriptio in *Vol. V. part.* 2. *Comm. Acad. Bono p.* 220. Nouum genus *quotidianae pernicioſae* albo cuti tumore *comitatae* a Cl. STÖRCKIO (*Ann. Med.* 2. *p.* 163. deſcriptum hic addam. Quotidie eadem hora aegri pe omnia membra primo formicationis ſenſum percipiunt, de inde dolorem tenſiuum, dilacerantem. Huic ſuccedit to tius cutis tumor albus, ſed mollis, et flaccidus cum magna pectoris anxietate, ſiti ingenti, pulſu paruo, inaequali, intermittenti. Increſcente acceſſione anxium delirium, et continua membrorum jactatio ſuperueniunt. Haec ple rumque quinque, vel ſex horas perdurant; poſtea ſom nus, et quies ſponte obrepit, ſudor copioſus emanat, et tumor vniuerſae cutis cum ipſa febre euaneſcit. Poſt ſom num aegri valde debiles remanent, cum pulſu lento, et paruo, et appetitu languido. Saturata infuſa amaricantia abſinthii, centaurei minoris, chamaedryos, fumariae, cardui benedicti, radicum helenii, pyrethri, gentianae pleriſque remedio eſſe teſtatur auctor. Quibus vero poſt paucos paroxyſmos vires dejici vidit, cortice peruuiano opus fuiſſe fatetur, *qui tantos illico praeſtitit effectus, vt non tantum febris ceſſauerit, ſed et omnis tumor diſparuerit, et breui redierint vires, et ſanitas.* Notandum eſt, frictio nes in paroxyſmo auxiſſe febrem, et anxietatem, extra paroxyſmum vero ad reliquias tumoris reſoluendas mul tum contuliſſe.

Cauſſae

Caussae et Symptomata.

§. CXXXVII.

Caussae, et symptomata non differunt a generalibus iis, quae de intermittentibus vniuersim loquentes enumerauimus. Speciatim vero in hac frigus tenue est, vt IODOCI LOMMII verbis vtar; nempe sine rigore, aut exiguo tantum horrore incipit; calor segnius, et magis inaequaliter se exserit, et mitior, humidiorque apparet, licet aliquam acrimoniam manui tangenti exhibeat. Febrilis motus plerumque lento passu progreditur; saepe ad horas octodecim, et vltra protrahitur, antequam desinat. Id vero nequaquam, vt perpetuum, accipi debet; nam exstant apud clinicos exempla quotidianarum, quae breuissimis circuitibus continebantur. Phlegmatici, torpidiores, cacochymici, pueri, foeminae frequentius in eam incidere dicuntur, praesertim autumnali, atque hyberno tempore, aut tempestate praehumida. Neque rarum est, quotidianam ab aliis intermittentium generibus per successionem et quamdam periodi mutationem deriuari. Sudor, si *legitima*, et *exquisita* fuerit, licet non multus, ea tamen remittente erumpit; nullus vero, aut ferme nullus, si *spuria*, et *notha*. Vrina pariter post remissionem in illa prodit pauca, subjugalis, lateritia; in hac vero multa, alba, tenuis et minime subsidens.

§. CXXXVIII.

Ad spurias in primis spectare videntur *Quotidianae secundariae*, et *symptomaticae*, quae frequentissimae omnium clinicos exercent. Harum duplex genus constitui potest, alterum, quod a morbo totum corpus afficiente, alterum, quod ab alicujus tantum partis vitio fit. Morbi totum corpus afficientes speciatim sunt hypochondriaca, hysterica, *Secundariae duplex genus.*

 scorbu-

ſcorbutica paſſio, aut ſimilis alia totius corporis affectio, vt eachexia, cacochymia, lues venerea, arthritis. Qui vero ab alicujus tantum partis labe pendent, atque huc referri poſſunt, hi in obſcuris praecipue, et latentibus quibuſdam pulmonum, aut viſeerum abdominalium affectibus conſiſtunt, vnde hujuſmodi febres et oriuntur, et fouentur.

§. CXXXIX.

Quotidianae hyſtericae et hypochondriacae ſigna.

Quotidiana ab hypochondriaca, aut hyſterica affectione proficiſcens, frequentiſſime occurrit. Eam plerumque antecedunt grauiora animi pathemata, in primis moeror, et triſtitia, et taedium, dyſpepſia, viſcerum imi ventris obſtructiones, alui adſtrictio, interdum immodicae haemorrhoidum, vteri, alui euacuationes, ſpaſtici, et conuulſiui affectus, aliquando etiam epileptici; ſaepiſſime vero catameniorum ſuppreſſio; aut difficilis, et parcior eorumdem fluxus. Initio acceſſionis pedes frigent; caput calet, et dolet; frequens oſcitatio, et mingendi neceſſitas eſt; vrinae tenues et percolatae, ſaepe magna copia, redduntur; cor palpitat; pulſus inaequaliter ſubſilit, et crebrius ſolito micat; tuſſicula ſicca interdum vexat; reſpiratio quodammodo arctatur, ſenſus quidam quaſi globi oeſophago infixi percipitur; ventriculi regio tenditur, atque intumeſcit, et quaſi inſolito pondere grauatur. Poſt aliquot horas omnia remittunt, et paullatim febris ſine vlla ſenſibili euacuatione ſoluitur. Comitantur eam vigiliae, appetitus dejectio, prauus oris ſapor, ſitis, et totius corporis languor. Virgines, in primis veſtales, hyſtericae, et vitae genus, cui addictae ſunt, jamdiu pertaeſae, prae ceteris ea corripiuntur. Saepe eam poſt vehementes motus conuulſiuos, aut poſt ſanguinis miſſionem vidit antiqua amicitia mihi conjunctus, et doctrina

medica olim praeſtantiſſimus PETRVS PAVLVS DALDARMIVS a).

a) Vid. *Saggi di Medicina Pratica P. 2. p.* 198. a me edit. cum additam. *Faenza in* 4. 1768.

§. CXL.

Similia quotidiana laborantibus a ſcorbutica affectione eueniunt; ſed in his praeterea maculae, ſuggillationes, ecchymoſes corpus deturpant; membra, in primis crura, doloribus vagis, et punctionibus conflictantur; halitus oris foetet; gingiuae flacceſcunt, turgent, nigricant, aut intenſius rubent, ſanguinem facile fundunt; dentes vacillant, ſaepe carie exeduntur, aut decidunt; vrinae rubent, cito perturbantur, ſedimentum rubrum, interdum arenulas lucentes demittunt, et ſuperficiem exhibent colore variegatam, et quaſi pellicula quadam pingui, aut ſalinis cryſtallis conſperſam. Major in his quoque crurum imbecillitas, et torpor, palpitatio, pulſuum inaequalitas, et debilitas, et ad quemuis corporis motum anhelatio eſt. *Quotidianae ſcorbuticae diagnoſis.*

§. CXLI.

Si a cachexia, aut cacochymia, a lue venerea, ab arthritica labe, aut alia lymphae vniuerſae dyſcraſia profluat, externus habitus, color cutis, oedematoſi tumores, rheumaticae affectiones, dolores articulorum, modo vnam, modo alteram partem occupantes, fluxiones, vt vocant, et diſtillationes catarrhales, glandularum conglobatarum obſtructiones, indurationeſque; aut, cum virus venereum cauſſam praebet, gonorrhoea, vlcera penis, bubones praegreſſi, dolores artuum in primis noctu ingraueſcentes, puſtulae cruſtoſae faciem, et caput praecipue multantes, tophi, gummata, exoſtoſes, aliaque ſyphilitica ſymptomata diagnoſim attentiori, et ſagaciori medico commonſtrant. *Aliae ſecundariae vt cognoſcuntur.*

§. CXLII.

Notae quotidianae pulmoniacae. Paullo difficilior cognitu est ea, quam pulmonum abdita vitia, vti tubercula cruda, incipientia, strumosa, aut phthisica alia quaecunque diathesis fovent. Tussicula sicca, et respiratio aliquanto impeditior signa haberi solent hujus magis propria. Sed haec quoque in *hysterica*, atque *hypochondriaca* (§. CXXXIX.) praesto esse solent. Si tamen hystericae, aut hypochondriacae, spasmodicaeue alius affectionis signa deficiant; si habitus corporis tenuior, et gracilior sit; si collum longum, pectus depressum, atque angustum contra obseruetur; si hereditariae labis timor aliquis adsit; si morbi antecedentes pectori praecipue vim intulerint; si tussicula, et respirandi difficultas etiam extra febrim aegrotantem non deserant, aut ad quemuis corporis citatiorem motum excitentur, aut intendantur; si decubitus in alterutro latere tussim magis moveat, aut respirationem laedat; si sputa glutinosa, aut salsa, aut dulcia, aut striis sanguineis tincta interdum prodeant; si demum febris erratico, et vago typo suos circuitus obeat, si macies corpus extenuet; si haec, inquam, omnia, aut plura concurrant, de pulmonum abdito quodam vitio, a quo quotidiana febris symptomatica *) oriatur, jure, et merito erit judicandum.

*) Ad hanc speciem pertinet *febris intermittens pectoralis*, quam vidit descripsitque Cl. STÖRCKIVS (*Ann. med.* 2. *p.* 167. *edit. nov. Amstelodam.*). In hac pulmones muco viscido, et glutinoso obstruebantur; isque erat morbus primarius; febris vero symptomatica. Nil mirum ergo, si cortex frustra datus fuit.

§. CXLIII.

Secundariae a visceribus imi ventris. Abdominis viscera, quando ab his quotidiana est, plerumque antiquis infarctibus, atque obstructionibus laborant. Hepar, pancreas, lien, mesenterium

fenterium frequentius hujusmodi vitiis obnoxia videntur. Deteguntur aut manus exploratione, aut functionum noxa, et laesione. Si igitur alicubi manus offendat aut tumorem, aut duritiem, aut dolorem, aut inflationem, ibi sedem habere morbum, facile patet. Sin autem nihil horum manui objicitur, aut ambiguum negotium videtur, prospiciendum est, vtrum ciborum concoctio, chylificatio, bilis secretio, faecum egestio, vrinae color, murmura ventris aliquid vitii prae se ferant, quod viscerum illorum oppilatioui tribui possit. Luridus quoque faciei color, aut subflauus, aut subuiridis, abdomen vndequaque tumidum, vrinae paucitas, praua victus ratio praecedens, aquarum paluſtrium potus, glutinoforum ciborum abusus, regio, atque aër ipse, in quo aeger degit, non parum lucis afferent.

Prognosis,

§. CXLIV.

Omnis quotidiana febris diuturnitatem, et longitudinem affectat; sed prae primis symptomatica et secundaria. Hinc facile in continuam lentam, aut hecticam degenerat, nisi, cum pura, et primaria est, ejus progressionem intercipere artis adjumento enitamur. *Hysterica, hypochondriaca*, aut *spasmodica* (§. CXXXIX.) contumacior est, magisque medicamentis obsistit, faciliusque, si alii quando substiterit, reuertitur, ad magnas speciatim anni temporum mutationes. *Scorbutica*, etsi pertinax et ipsa, et diuturna sit, minus tamen periculi habet, dummodo sanguinis dyscrasia nondum confirmati scorbuti naturam attigerit. Ceterum haec quoque, vti et ea, quae a viscerum abdominalium vitiis (§. CXLIII.) gignitur, non raro in hydropem, aut alia exitiosiora mala, acutas nimirum febres, in- *Diuersarum specierum prognosis.*

flammatorias, suppurationes, abscessusue terminatur. In phthisim vero saepius, aut tabem *pulmonica* (§. CXLII.) *syphilitica*, *rheumatica*, *arthritica*, et *cacochymica* (§. CXXXVIII. CXLI.) transeunt.

Curatio.

§. CXLV.

Primaria, simplex, pura curari debet, quemadmodum in curatione generali febrium intermittentium (§. CVI.) praeceptum est. Lenium tamen purgantium, et salium neutrorum vsum haec magis exposcit, et bene fert, quia plerumque primarum viarum pituitosa saburra eam, nisi gignat, certe alit, et fouet. Saepe his solis exstirpatur, aut saltem ita mitescit, vt cortici peruuiano confestim cedat. *Maligna*, et *perniciosa*, aut *corruptiua* continuo post venaesectionem, aut purgationem, si indicentur, antidoto supprimenda est. *Spuria*, etsi primaria, catharsim adhuc magis requirit, at per epicrasim, et quandoque, quia cum lymphae vitiis conjungitur, aut ab his originem trahit, anticatarrhalia, et sudorifera remedia etiam expostulat. In secundariis, et in symptomaticis ad morbos primarios animum aduertere oportet. Quae pulmonum infarctus, catarrhum, rheuma, aut cruda et lymphatica tubercula pro caussa agnoscit, (§. CXLII.) chinaechinae vim aspernatur, imo ab ejus vsu intenditur, atque ingrauescit. In hac contra proficuum plane est, sanguinem parce, sed iteratis vicibus et per interualla mittere; bechicis oleosis, mucilagineis, et demulcentibus tussim lenire; congestiones, concretionesque lymphaticas sero lactis, decoctis herbarum pectoralium leniter aperientium, atque attenuantium, sapone veneto, asellorum puluere cum succo fumariae, aut hederae terrestris subacto resoluere. Interdum jura tenuia

nuia ranarum et cancrorum fluuiatilium, quibus succus nasturtii ad aliquot cochlearia adjectus sit; alias lac dilutum, et radicis chinae, aut arundinis montanae decocta magis profuisse visa sunt.

§. CXLVI.

Quotidianae hystericae, aut hypochondriacae (§. CXXXIX.) caussa cum multiplex sit, pro ejus varietate curandi etiam ratio differat, necesse est. Quando a neruorum systemate nimium mobili, atque ad spasmos prono ea fit, neque febrilis fomes valde multus, neque valde conspicuus arguitur, vtpote animo potius affecto, quam corpore, tunc *spasmodica*, *siue conuulsiua*, *siue neruosa* vulgo nominari consueuit, curarique debet animi quiete, atque hilaritate, anthystericis, et neruinis, vti castoreo, camphora, moscho, succino, galbano, et praecipue opio ante accessiones dato. Mox ab initio SELLIVS *a*) suadet vsum corticis peruuiani cum cardiacis, et chalybeatis copulati. Verum hocce remedium vix aliquid praestat boni in febre hujus speciei, quae cortice plerumque nequaquam tollitur; et si quando cardiaca, et chalybeata dari debent, tum solum debent, cum malo corporis habitu, chlorosi, viscerum atonia stipatur, aut diuturnitate corpus vniuersum fregerit. Horis a febre vacuis vt extra lectum aegri maneant, et deambulent, quoad fieri potest, imperandum est. Sic enim viribus prospicitur, et febris paullatim temperatur, obseruante DALLARMIO. At si nimiae euacuationes morbo occasionem dederint, tum debilitati inde natae, humorumque acritudini occurrendum est analepticis, corroborantibus, et euchymis alimentis. Contra vbi consuetae euacuationes deficiunt, aut imminutae sunt, aut viscera obstructa videntur, omni cura illae reuocentur, haec

Hystericae, et hypochondriacae curatio.

vero

vero referentur aperientibus, saponaceis, gummosis, et tonicis. Hic purgantia, ni mitissima fuerint, summopere noxia esse solent. In casu pertinaciore aëris mutatio, vectio, rusticatio, animi quaevis oblectamenta omnibus reliquis artis praesidiis antecellunt, sensimque febrem arcent.

a) *Rudim. Pyretolog. method. p. mihi* 315.

§. CXLVII.

Scorbuticae quae conueniant, et reliquis speciebus.

Scorbuticae (§. CXL.) succi recentes, aut concreti herbarum cichorei, beccabungae, acetosae, nasturtii aquatici, cochleariae, raphani rusticani, trifolii fibrini, similiumque temperamento aegrotantium accommodati, potus acidulati, fructus maturi, victus vegetabilis, peregrinatio, aquae thermales, lactis serum, lac ipsum egregie prosunt. Succos plantarum antiscorbuticarum cum china china subactos summis laudibus efferunt aduersus diuturnas, rebellesque febres; ideo fortasse quod saepe a scorbutica labe ortae, aut complicatae chinae chinae purae, et soli renituntur, nisi ejus vis additione antiscorbuticorum acuatur. *Rheumaticam*, *arthriticam*, *cacochymicam*, *veneream*, siue *syphiliticam* tollunt ea, quae morbis primariis tollendis idonea sunt. Demum de quotidiana dicam, quam viscerum abdominalium obstructiones (§. CXXXVIII. CXLIII.) antecedunt, non subsequuntur; quamque ideo ad symptomaticas retulimus. In hac obstructiones, vt ejus caussa, prius auferendae sunt salibus neutris, rhabarbaro, extractis amaris, decoctis aperientibus; deinde cortice peruuiano vtendum, et ferro. Raro sanguinis missione opus est. Interdum tamen si febris vehementior videatur, et timorem inflammationis incutiat, nec quidquam aliud contra indicet, sanguis tum e brachio, tum e venis haemorrhoidalibus mitti

Quotidianae ab obstructionibus.

mitti poteſt. Sin vero ſanguinem educi omnino vetent res aegrotantis in ſummo diſcrimine poſitae, tunc antiphlogiſtica, atque enemata feruorem aeſtumque febris, SYDENHAMIO obſeruante, mirifice compeſcunt. Ceterum quando obſtructiones febri ſuperueniunt, vt ejus ſymptomata, inutiliter deterenda viſcera non ſunt, neque catharticis, neque aperientibus, ſed ad corticem illico properare expedit. Eo enim non ſolum febris, ſed etiam ejus effecta protinus euaneſcunt; quod millies expertus ſum. Lienes praegrandes, qui in acceſſionibus enormiter intumeſcebant, detumeſcebant vero non parum finita acceſſione, ſolo cortice peruuiano, quo febris ſiſtebatur, continuato ad priſtinam molem, et ſedem ſaepiſſime redegi.

TERTIANA INTERMITTENS.

§. CXLVIII.

In hoc febris genere acceſſio tertio quoque die, ſiue alternis redit, deceditque, ſic, vt inter vnam, alteramque dies integer excurrat a febre vacuus. Hinc *tertiana intermittens ſimplex* tunc ei nomen eſt. Si vero acceſſiones quotidie fiant, et quotidie eas integritas, ſiue intermiſſio ſubſequatur, ita tamen, vt alternis ſolum diebus tam hora inuaſionis, quam circuitus gradu, et duratione ſimiles inter ſe reperiantur, atque adamuſſim ſibi reſpondeant; non ſimplex, ſed *duplex tertiana intermittens* habetur. Haec autem duplex tertiana, etſi quotidianum typum, ſiue ordinem ſeruet, differt tamen a Quotidiana (§. CXXXV.), in qua acceſſiones quotidie quidem recurrunt, ſed non alterne, vti in illa, ſibi inuicem reſpondent.

Tertiana ſimplex et duplex.

Quomodo differat a quotidiana.

§. CXLIX.

§. CXLIX.

Tertiana duplicata. Interdum in ea die, qua tertianae simplicis accessio redire deberet, vnius loco binae contingunt accessiones, intermedia die libera relicta. Hanc SAVVAGESIVS a), vt a tertiana duplici, de qua supra, distingueret, *tertianam duplicatam* vocauit. *Triplex.* *Triplex* vero *tertiana* esse dicitur, quando alterno quouis die binae accessiones, vt in *duplicata* redeunt, intermedio vero vna, vt in *simplici*. Talem descripsit SCHENCKIVS, et BRENDELIVS, quos excitat idem SAVVAGESIVS.

a) *Nosolog: method. cl.* 2. *O.* 3. *G. X. sp. XV.*

§. CL.

Legitima et notha. Animaduersione prae ceteris digna est Tertianae febris communissima distinctio in *legitimam*, siue *exquisitam*, siue *puram*, vt alii vocant, et in *notham*, siue *spuriam*, siue *extensam*, quam JVNCKERO placuit etiam *subcontinuam* appellare. *Tertiana* igitur *legitima* ea exsistit, quae sex, vel octo horis accessiones singulas absoluit, vel saltem non vltra duodecim horas producit, nullisque prauis symptomatibus stipatur. Haec verno, et aestiuo tempore frequentius corripit, atque his fere signis se prodit.

Tertiana legitima.

§. CLI.

Signa tertianae legitimae. Protinus ab initio, sicque deinceps, alternis diebus, modo nocturno tempore, modo diurno accedit cum rigore, vel frigore breui, quod toti corpori punctionum quarumdam sensum affert. Rigor interdum tantus est, vt aegri non modo contremiscant, verum etiam dentes dentibus allidant, et membris omnibus, speciatim toto dorsi, et spinae tractu vehementer doleant. Saepe frigoris

ris tempore quaedam conſtrictionis, anxietatiſque ſpecies a dorſo ad ſcrobiculum cordis vſque protenditur, reſpirationiſque adimit libertatem. Interdum frigus refrigerationi ſimilius eſt; quod potiſſimum incidit, vbi leuior morbus tenet. Sub rigoris finem plerumque nauſea mouetur, aut vomitus biliofus; aut ſoluitur aluus, bile fortaſſe copioſius in duodenum per febrilem ſpaſmum expreſſa. Tum calor per totum corpus, exteriores praeſertim partes ſe diffundere incipit, et paullatim ita increſcit, acerque fit, vt aeger ob aeſtum, quo exuritur, ſtragula, et membra quaquauerſum incondite proiiciat. Hinc ſequitur reſpiratio frequens, ingens ſitis, dolor capitis, peruigilium, et quandoque vaniloquentia, et leuis mentis aberratio. Pulſus ingruente acceſſione eſt paruus, contractus, obſcurus, ſaepe rarus; mox magnus, vehemens, elatus, frequens euadit, non tamen inaequalis, aut certe parum. Poſt aliquot horas laxatur vniuerſa cutis; arteriae placidius micant, atque oborto ſudore febris cum ſuis ſymptomatibus ſe ſe remittit, deinde penitus deſinit. Quod intra memoratum octo, vel duodecim horarum ſpatium accidit. Tum aeger bene ſe habet, viribus ſolum aliquanto languidior.

§. CLII.

Quae vrinae ſint et quae magis eius propria.

Tempore frigoris, ſiue in primo ſtadio vrinae prodeunt tenues, decolores et aqueae; in altero, et tertio, ſiue augmenti, et remiſſionis ſubflauae, aut rubrae, pauciſſimae, maleque olentes, ſed non ita croceae; vt in aliis tertianae ſpeciebus. Neque adeo foedatur lingua bilioſo glutine, neque ſtomachus valde ſubuertitur. Peculiare vero, et fere proprium huic febri eſt, qualibet acceſſione, poſt primas, breuiorem et mitiorem paullatim fieri; iuuenes

juuenes vt plurimum, ſanguineos, bilioſoſue, alioquin ſanos, et nulla ſanguinis aut viſcerum alia labe affectos corripere; horis matutinis potius quam veſpertinis exacerbari, noctemque futurae acceſſioni praeuiam, inſomnem reddere, atque irrequietam. Quod etiam cognouerat Auctor libri ſexti Epidemiorum, vbi ſcriptum eſt: *quae febres propius ad tertianae naturam accedunt, his nox ante acceſſionem implacida eſt.* Hinc qui duplici tertiana laborant, noctes plerumque inſomnes tranſigunt, ſi horis antemeridianis acceſſiones habeant: ſin vero pomeridianis, cum potior noctis pars a febris ingreſſu longius abſit, in eamque cadat remiſſio, aut integritas, majorem noctu quietem obtinent, et placido ſomno reficiuntur.

Prognoſis.

§. CLIII.

HIPPOCRATES *a*), *Tertiana*, inquit, *exquiſita in ſeptem ad ſummum circuitibus judicatur.* Item Auctor Coacarum *b*): *Tertiana exquiſita quinto, aut ſeptimo, aut ad ſummum nono circuitu terminatur.* Hippocraticis oraculis adſtipulatur SYDENHAMIVS, qui non ſolum quatuordecim diebus hanc febrim ſponte ſolui teſtatur, ſed etiam ſalutarem eſſe pronunciat *c*). Id ipſum docuerat antea LOMMIVS *d*), et nuper SENACIVS, qui ſcriptum reliquit, his *quandoque* tolli *ſtagnationes*, aperiri *vaſa minima, quibus imminebat obſtructio*, addi *robur partibus, et inprimis vitalium functionum organis;* eliminari *per ſudoris ſpiracula noxios humores; liquidis remanentibus nouam* induci *craſim, ſeu totum* immutari *corporis e) habitum.* Morbi ſolutionem ex vrinis ominabatur GALENVS *f*); ſi rubrae eſſent, aut flaueſcentes cum enaeoremate, poſt quartum circuitum eam exſpectabat; ſi rubrae tantummodo prodirent,

poſt

post septimum; et post tertium futuram, si prima die dejicerent sedimentum leue, et aequale. Verum incerta haec omnino esse solent; neque melius ex vrinis febrim solutum iri, noscitur, nisi tum, cum copiosiores fluunt, et ad naturaliorem statum redeunt. Frequentius criseos imminentis indicium praebent pustulae, vel scissurae circa labia apparentes. Quandoque in summo febris ardore maculae ad cutim erumpunt, *morbillos*, aut *purpuram vrticatam* aemulantes, aut *peticulis* similes; sed minime hae terrere debent, nam sudore manante, remittenteque febrili motu euanescunt, nec quidquam mali portendunt in tertiana legitima, a qua alias malignitatis notas, quibus eae suspectae redduntur, abesse pro certo habemus.

a) *Aph.* 59. *sect. IV.* b) *N.* 148. c) *Oper. p.* 89. d) *Med. Observ. l.* 1. *p.* 118. e) *De recondit. febr. intermitt. etc. l.* 1. *cap.* 20. *p.* 126. 127. f) SENAC. *l. c. l.* 1. *cap.* 10. *p.* 64. *et* 65.

Curatio Tertianae exquisitae.

§. CLIV.

Plerumque sola quiete, potu aqueo, acidulo, resoluenti, victuque tenui curatur. Reliquum suis viribus, motibusque praestat natura. In plethoricis sanguinis missio; in aliis, si saburra, aut biliosa colluuies primas vias inquinet, purgatio lenis naturae conatus feliciter adjuuat. Interdum vtraque opus est. Raro corticem peruuianum postulat, et tunc solum, cum febris moras nectit, et diutius, quam solet, trahitur, aut cum e simplici in duplicem commutatur. SAVVAGESIVS ejus drachmam quarta quaque hora, integritatis tempore, die, noctuque sumendam jubet, donec accessiones non amplius redeant; deinde per dies septem bis quotidie, et tandem semel per septem alios. Verum,

quod supra (§. CXXIX.) monitum est, incommoda, et taedii plena haec corticis adhibendi ratio est. Rectius binae drachmae mane et vesperi, die intermissionis, dantur, donec sesquiuncia, aut vnciae duae captae sint, et simul abacta febris; deinde alia vncia in octo partes tributa prophylaxeos caussa.

Tertiana notha.

§. CLV.

Signa tertianae nothae. Absoluto de tertiana exquisita sermone, superest, vt de *notha* dicamus. Habet haec, vt illa, accessiones alternis diebus, sed longiores; calorem vero, ardoremque, si plerisque scriptoribus credere velimus, minorem. Sin IVNCKERO aures praebeantur *a*), calor major, et diuturnior in *notha* est, quam in *exquisita*. Id vero fortasse euenit in ea, quae ad ardentis naturam accedit, vt quandoque fieri posse arbitramur. Sudor etiam in *notha* citius erumpit, sed minori copia, et parum leuans; interdum nullus. Nullus item anticipantium, aut cunctantium accessionum certus ordo obseruatur, nec rigor valde magnus est; diutius vero protrahitur; non tamen aequaliter vniuersum corpus affligit. Quilibet circuitus ad decem et octo horas, interdum vltra extenditur. Nunquam septimo, raro quartodecimo, saepius primo et vigesimo circuitu finitur. Circa vesperas vt plurimum adoritur; noctu inualescit, et somnum saepe aufert.

a) *Conspect. medic. Theoretic. Practic. Tab.* 80. *n.* 2.

§. CLVI.

Non solum lingua muco flauo obducta cernitur, verum etiam tota facies flauescit quasi, vt in ictericis. Exserto calore, concitatus quidem pulsus, et frequens deprehenditur, non vero magnus, vt in exquisita. Crocea magis vrina apparet, et sedimentum

tum lateri contuso simile deponit. Cibi praeterea fastidium, amarus oris sapor, et stomachi dolor, siue gastrodynia, imo cardialgia ipsa aegros persaepe discruciant. Addit JVNCKERVS, tussim quoque adesse, et post quamlibet accessionem aegros conqueri de languore superstite, de lassitudine artuum, vertiginosa capitis grauitate, siti, calore, stomachi debilitate, agrypnia, aut somno interrupto, et perturbato. Quae si quando incidant, me quidem judice, de perniciosa natura suspicari liceret. SAVVAGESIVS meminit de aliis etiam symptomatibus, tamquam huic febri propriis, nempe de linguae siccitate, dolore capitis, et facili typi permutatione. Saepe enim post quatuor, aut quinque circuitus eam continuam remittentem, hoc est, tritaeophyam fieri, scribit; quam mutationem, vbi imminet, indicari a breuissima intermissione, siue apyrexia, sudoris defectu in remissionibus, nulloque leuamine, quo aeger ad residendum alliciatur.

Prognosis.

§. CLVII.

Rarissimum tamen est, eam in continuam mutari, quousque simplicis tertianae ordinem seruat; frequentissimum vero, vbi duplex facta fuerit. *Perniciosa* etiam ratione symptomatum, videlicet vomitus, cardialgiae, alui fluxus dysenterici, delirii, aliorumque, quae eidem interdum superueniunt, fieri potest: at tum non *spuriae* solum, sed etiam malignae, et *perniciosae comitatae* naturam induit. Communiter *tertiana notha* e corruptiuarum genere est, ideoque diutissime protrahitur, et pluries, si quando suppressa fuit, reuertitur, et recrudescit. Hinc saepissime, postquam diu ipsa vexauerit, tonusque viscerum labefactatus ab ea sit, hepar, lien, pancreas, mesenterium infarciuntur,

Prognostica Tertianae Nothae.

intumescunt, indurantur sic, vt deinde cachexia, hydrops, et febris lenta subsequantur. Non semper tamen obstructiones ejusmodi habendae sunt pro effectis, quae ejus diuturnitati debentur, ac succedunt. Interdum enim eam antecedunt, et comitantur, et tunc ab his flauus ille faciei, totiusque corporis color, quem in ea obseruari supra adnotauimus, repeti fortasse potest; quamquam is vt plurimum a spasmis abdominalium viscerum, et duodeni inprimis, qui choledochi ostium claudunt, bilemque refluere in hepar, venasque cogunt, proficisci *) videatur; nisi etiam malueris interdum id vitii in pituitosam, viscidamque saburram, quae in ventriculo non minus, quam in duodeno collecta sit, choledochique orificium obstruat, transferre; vel in ipsam bilem, quae copia et lentore praeter naturam peccet, atque in biliferis canalibus congesta resistat, haereatque. Quemadmodum enim in tertiana *legitima*, vt ejus concitatior motus, calorque acrior ostendit, acrimoniam quamdam calidam, biliosamque, sic in *notha* pituitam potius, crassosque humores, et bilis inertiam praepollere, verosimile est.

*) Quando ictericus color ab ejusmodi caussa, vt febris symptoma tantum est, in qualibet accessione ipse apparet, aut in ea intensior euadit, et contra in intermissionis interuallo euanescit, vel saltem multum diluitur; sicque cum ipsa febre accedit, receditque.

Curatio tertianae nothae.

§. CLVIII.

Quare si ex antecedentibns pateat, jam pridem obstructa viscera esse, si temperamentum, corporis habitus, vitae genus, victus ratio, aetas, anni tempus cruditatibus congerendis, lentisque humoribus accumulandis, et condensandae, coaceruandaeque

daeque bili accommodata videantur; illico prospiciendum est, vt plenitudine primum vasorum, si qua est, per venae sectionem ablata, aut symptomatibus, quae eam postulent, per eamdem mitigatis, saburra primarum viarum deturbetur; pituitosi et viscidi humores, nec non amurcosa bilis attenuentur, soluantur, et foras emittantur; atque obstructa viscera liberentur. Itaque id praestari oportet aut emetico, si aetas, temperamentum, anni tempus aestiuum, aut autumnale, et reliqua ferant, aut cathartico, etiam iterato; quod semper tutius est; et saponaceis, incidentibus, amaris, itque in primis salibus neutris apte, prudenter, ordinateque, vt alibi praeceptum est, adhibitis. Si his, quamdiu opus visum fuerit, vsurpatis febris neque decedat, neque mitescat, mature ad corticem peruuianum transeundum est, vt ea quantocius desinat. Neque expedit exspectare, donec obstructiones omnino sublatae sint; nam quae remanserint, postea commodius, et tutius aperientibus medicamentis, atque amaris, in quorum vsu diu perseuerandum est, auferentur; et contra quae diuturniori morbo superuenire possunt, sic optime praecaueri poterunt.

§. CLIX.

Cum vero flauus faciei, corporis, aut vrinarum color (§. CLVII.), rebus omnibus bene perpensis, a bile ob spasmos regurgitare coacta, aut a febrili fomite hepar (§. LXXXVI.) aggrediente *) potius, quam a lenta bile, crassisque obstruentibus humoribus oriri videatur, cortice item audacter febris oppugnanda illico est; quo non modo febris, sed etiam ejus symptoma ictericum euanescunt. Quod si perniciosarum *comitatarum*, aut *subcontinuarum* grauiori aliquo symptomate, aut continui-

 tate

tate similitudinem prae se ferat, sine vlla cunctatione vel in ipsis initiis ad corticem pariter confugere oportet; quo nihil ad perniciosum, venenatumque principium, quod morbum facit, siue emendandum, siue expellendum valentius, nihil praestantius, nihil innoxius. At febris haec saepe recidiua reuertitur, praesertim autumnali tempore. Tum lenia purgantia, incidentia, et amara iteranda sunt, et demum, ni decedat, china china diu, liberaliterque adhibenda, cui tandem cedat, necesse est; modo diaeteticum regimen ejus vsum frustraneum non reddiderit, aut infirmauerit.

*) Mos vulgarium est medicorum, simul ac vident aurigine corripi febri intermittente laborantes, a cortice peruviano eos prohibere, et solis purgantibus, atque aperientibus addicere. Interim febris in dies fit grauior, aut pertinacior, et non modo morbus regius, ejus symptoma, altiores radices figit, vt ex periodico, qualis ab initio erat, assiduus, perpetuusque euadat, verum etiam hepar obstruitur, atque intumescit, et quae fortasse prius aberant mala, vere accedunt. Quae omnia euitari sine molestia, et sine noxa potuissent, dato propere antipyretico; quod centies mihi feliciter cessit. Non me tamen latet, viros doctissimos, experientissimosque docuisse, saepe in febribus hujusce generis, praesertim autumnalibus, ictericum hunc colorem leuioris, occultaeque hepatitidis, quam lentus, crassus, inersque sanguis venas portarum opplens inducit, indicium esse; tuncque datum corticem exasperare malum, perniciemque afferre. Ego vero arbitror disquirendum esse, vtrum ista hepatitis, siue leuis, siue grauis fuerit, primaria dicenda sit, an symptomatica? Si primaria videatur, profecto tunc nocet cortex peruuianus, vtpote qui febrim, quae hepatis inflammationis eo in casu symptoma est, nullo modo fugare queat; augeat vero ipsam inflammationem. Sed tum febris continua potius esse solet, neque verum tertianae intermittentis typum, atque ordinem tenet. Sin autem febris primarius morbus est, hepatitis vero symptoma, tolle febrim cortice peruuiano, et tolletur quoque hepatitis. Quo vero certius vim suam cortex exerceat, necesse prius est, vt sanguis semel, iterumque

rumque mittatur, quemadmodum in *tertiana pleuritica* fieri oportet, de qua infra opportunius. Diathesis enim inflammatoria, nisi cura antiphlogistica, et praecipue sanguinis missione imminuatur, corticis antifebrilem facultatem irritam facit.

Tertiana Cholerica.

§. CLX.

Ex perniciosis febribus comitatis TORTII pleraeque typum tertianae seruant. Ergo de his, vt earum diagnosis, tum curatio recte institui possit, agam singillatim initio a *Tertiana cholerica* facto. Haec circa accessionis ingressum, in quo de more vomitum biliosum; interdum etiam copiosum, et similem alui dejectionem cieri, supra (§. C. CI.) praemonui, vehementi stipatur, et simultanea sursum, deorsumque excretione humorum tam qualitate, quam quantitate peccantium, qui modo *sinceri* sunt, modo *variegati*, *et bile vt plurimum prasina*, *vel aeruginosa referti*. His *vomitibus*, et *dejectionibus copiosis et crebris* non nunquam *adjungitur* singultus, *vox rauca*, et quasi clangori similis, oculorum depressio, *angor stomachi*, *sudatiuncula circa frontem*, *pulsus exilis*, *extremorum perfrigeratio*, aut liuidus color, cuncta scilicet, quae propria sunt cholerae morbi, a qua tamen distingui debent, quia symptomata haec febris solito grauioris effecta sunt, eamque sequuntur; ea vero remittente paullatim cessant, neque redeunt, nisi noua ejus accessione periodice redeunte *a*).

a) TORTII *Therap. Special. l.* 3. *cap.* I.

Curatio.

§. CLXI.

Haec igitur, quocunque tempore apparent, quamquam neque omnia vna concurrant, neque semper ejus, quam diximus, intensionis sint, se- *Curatio Tertianae cholericae.*

 quenti

quenti tamen circuitu intensiora fiunt, et mortem minantur, nisi eodem, proximo non euitandam, *intermedia quiete* nequidquam juuante. Quare protinus, ac cholerica hujusmodi affectio se prodit, non solum eam cardiacis, alexipharmacis, et paregoricis compescere oportet, verum, absoluta accessione, cortice validissimo modo (§. CXXVI.) adhibere, vt proxima accessio, fortasse exitium allatura auertatur, aut saltem ita infringatur, vt tempus deinde suppetat ad subsequentem aliam penitus inhibendam. Praestat vero hoc in casu corticem ex vino porrigere, aut in bolos syrupo quodam gratiore redactum; sic enim facilius remedium retinetur, et fertur, vt optatum effectum consequamur. Quod multo certius euenit, si aliquid etiam cortici adjiciatur Theriacae, aut Diascordii FRACASTORII, vt quae remanet ad vomendum, et egerendum propensio consopiatur.

Tertiana Dysenterica.

§. CLXII.

Quo differat a cholerica. Tertianae choleric ae valde affinis est *affectio, fere dixerim, semidysenterica potius, quam cholerica*: in qua nimirum qualibet accessione, *humores inprimis biliosi, et alius etiam naturae tam acres ac erodentes excernuntur, vt post ipsos mucus cruentus exeat tam sursum, quam deorsum cum tenesmo, et torminibus, stomachique dolore, perinde,* ac si *illius membranae diuellerentur,* atque erosionem subirent; et reuera oesophagus ab *humoris excreti transitu, et vomendi conatu* erodi videtur. Haec tamen cruenta, et dolorifica excretio *minus* habet *periculi*, quam cholerica ipsa, modo descripta *a*). Febris enim etsi intensior videatur, et *singultum*, et *jactationem irrequietam*, et croceum *vrinarum* colorem, et *linguae ariditatem*, et *scabritiem* secum trahat; ab ea tamen abest

abest *funesta illa extremorum perfrigeratio*, angor, et sudatiuncula, quarum in descriptione cholericae mentionem fecimus; et pulsus magis, quam in illa, expanduntur. Quoniam vero facile ex simplici in duplicem, et ex duplici in continuam migrat, aut inflammationem aliquam infert, non parum et ipsa discriminis continet, atque eamdem omnino (§. CLXI.) medelam requirit. Cl. GALEATIVS *b*) duas obseruationes habet, in quibus vtiliter cortici peruuiano admiscuit cascarillam. Sine hac additione cortex mitiorem quidem febrim reddere visus est, non vero dysenteriam sistere. Hinc Cl. vir in eam sententiam vergit, interdum non satis ipsam Chinamchinam valere ad perniciosas febres penitus subigendas. Sed animaduertere oportet, febrem istam, de qua ille scribit, fuisse continuam remittentem, et fortasse proportionatam, sic, vt non mirum videatur, si morbus cortici ex toto non obtemperarit, nisi multo serius, quam in vere intermittentibus, et simplicibus euenire soleat.

a) TORTIVS *l. c.* *b*) *Comment. Acad. Bonon. T. V. P.* 2. p. 221. *et* 222.

Tertiana subcruenta, vel Atrabilaris.

§. CLXIII.

Aliud symptoma perniciosum, quod Tertianae comitatae speciem constituit, est quidam alui fluxus aquae, in qua caro lota sit, persimilis, *qualem* nimirum *veteres fluxum hepaticum* dixerunt. Hinc febris *subcruenta* appellatur. *Solet* autem *non nunquam vel inuadente*, vel *etiam declinante accessione* placide, et frequenter laxari aluus, tantaque serosae, et subcruentae materiae copia deiici, vt *intra paucas horas nullo fere sensibili aegrotantis incommodo* eum *nil tale* primo *timentem* ad *summam* tandem deducat *virium imbecillitatem*. Tunc pulsus fit minutus, et exilis;

extrema insigniter frigescunt; vox gracilescit; oculique veluti incauantur. Interea nulla *sitis molestat*, mens viget; *nec de alia re* aeger *conqueritur*, *nisi de summa virium prostratione*, *ac procliuitate in lipothymiam*, siue animi defectionem, *quae facile quoque* vel e lectulo surgere volentem corripit. Decedente febri *sensim sedatur tumultus*, *qui raro ad diem intermissionis* producitur. At si producatur, *vae* aegro *die sequenti*, in quam cadit proxima accessio. Recurrente igitur cum accessionibus pernicioso hujusmodi alui fluxu, et vires cum febris augmento acquirente, breui, hoc est, *intra duos*, *vel tres ab inuasione symptomatis* circuitus aeger certissimo exitio succumbit. Interdum tamen in obesis hominibus, non adeo exitiale malum deprehenditur; sed, primo morbi impetu quodammodo superato, potius in diuturnitatem desinit. Verum si loco serosi, et subcruenti fluxus, sanguis ater et nigricans, modo concretus, modo diffluens, modo ex vtroque genere coalescens copiose, et ad libras aliquot dejiciatur; tunc febris *atra ilaris* dici potest: et certius, citiusque sub placidae cujusdam defectionis specie mortem arcessit *a*). Vtraque autem species cortice adhibito (§. CLXI.) felicissime, et prodigii instar curatur.

a) TORT. *l. c. ib.*

Tertiana Cardiaca)*.

§. CLXIV.

Cardiacae, siue potius *cardialgicae* nomen, et lethalitatem accipit tertiana a cardialgia, quae eam comitatur. Initio enim accessionis, rigente, aut horrescente adhuc aegro, aut incalescere jam incipiente *acerrimus oris ventriculi morsus*, siue stomachi dolor exoritur, cum exigua *vt plurimum aut inani* vomendi cupiditate. Si cum eodem frequens

animi

animi deliquium, pulſus exilis, facies Hippocratica, luctuoſa ſuſpiria conjungantur; *ſitque dolor ille, ſeu mordicatio tam ferox, vt quandoque pro exſpiratione reddantur clangores, et vlulatus* (nam ſic vera cardialgia a ſimplici gaſtrodynia diſtinguitur); vitae periculum imminet, eo certius, et propinquius, quo longius ſymptomata haec protrahuntur, et contra. Quacunque autem in acceſſione, ſiue ſecunda, ſiue tertia (nam raro in prima id accidit) haec inſurgant, *metuendum eſt, ne vno adhuc, vel altero ingruente* circuitu *de vita ſit actum a*). Vix enim quintam acceſſionem tale ſymptoma attingit, quin interficiat. Scire autem licet, quando enarrata phaenomena vna concurrunt, *legitimam* eſſe *tertianam cardiacam;* quando pauciora, et leuiora, *ſpuriam.*

*) Ad hanc fortaſſe ſpeciem referenda eſt illa, quam deſcribit MORTONVS *exercitat. I. de proteiform. febr. intermitt. gen. cap. IX. hiſtor.* 13. etſi a ſpaſmo diaphragmatis, et partium reſpirationi inſeruientium eam appellet.

a) *Id. ib.*

Tertiana emetica Sauvageſii.

§. CLXV.

Huc referenda videtur *Tertiana emetica* SAVVAGESII, in qua ſub acceſſionis initium ingens vomitus bilis flauae, et viridis, aut mucoſae pituitae cietur cum non leui cardialgia, calore, atque intenſiſſima ſiti per plures horas grauiter affligentibus. In *Cardiaca* aeque, ac in *Emetica* vitentur omnia, quae vomitum, aut aluum mouent, exceptis tantummodo diluentibus potionibus, atque enematibus blandiſſimis. Solo Cortice peruuiano, omiſſis aliis inutilibus, quibus fruſtra vſos eſſe interdum medicos obſeruatione conſtitit, curatio tentetur. Sanguinis miſſio non nunquam in febrilis acceſſionis augmento, ſi pulſus validi, et vehemen- *Curatio.*

tes

tes ſint, ſi inflammationis, in primis ventriculum occupantis ſuſpicio vrgeat, locum habere poteſt. Non raro enim ventriculum in hujuſmodi febribus inflammari vidi, *Lipyriamque* morbum aemulari; quo in caſu ante corticis vſum venam ſemel, aut bis ſecari in brachio oportet.

Tertiana Diaphoretica.

§. CLXVI.

Fraudulentior, et cognitu difficilior eſt febris *tertiana diaphoretica*, vtpote quae *nullo praecedente prauitatis indicio* tertianae benignae inſtar *inuadit cum horrore*, *et rigore*, *et frigore*, *cui deinde* ſolitus calor ſuccedit. At *ſtatim ſudor aliquantum* certe *praecox erumpit*, quo febris primum ſubleuari videtur, licet poſtea reapſe intendatur. Intenditur vero, quo vberior ſudor manauerit. Poſtea ſudor refrigeſcit, id quod fraudem in primis detegit. *Sudat* enim *perpetuo aegrotans et diffluit vndequaque frigido ſudore perfuſus*, *ſicque perpetuo algens*, *et ſudans ſicut cera liquatur*, *diſſoluitur*, *et deficit.* Interim *pulſus celer eſt*, *minutus*, *ac debilis*; *reſpiratio fit anheloſa et frequens*; vires vniuerſae exſoluuntur; *ſola mens lucidiſſima* perſtat, et *ſentit homo ſe paullatim mori.* Quod niſi in *illa ipſa acceſſione* mors accedat, in proxima certiſſime exſpectanda eſt. Non nunquam diaphoreſis non ita mature apparet, ſed tantum circa acceſſionis remiſſionem. Quod etſi rarum, non minus tamen perniciei, et malignitatis recondit. Nam, fere tota feliciter tranſacta acceſſione, et jam ad *tempus declinationi proximum* perducta, incipit aeger minuto, pauco, viſcido, et frigido *ſudore perfundi*, inalgeſcitque totus, vt marmor, et morte, quam facies Hippocratica praemonſtrat, declinationis loco ſuccedente de medio tollitur *a*). At tantam perniciem

niciem sola china china praepropere adhibita potest auertere.

a) TORT. *l. c.*

Tertiana Syncopalis.

§. CLXVII.

Syncope vera, simplex, et solitaria, nimirum nec cardialgiae comes, nec diaphoresim subsequens, saepe se perniciosae tertianae accessionibus adjungit. *Syncopalem* tunc febrim vocant. Qui tali febre corripitur, licet nullo dolore conflictetur, *frequenter* tamen, *grauiter*, *et absque caussa manifesta languet*, *exsoluitur*, *et animo deficit*, dum praecipue se de latere in latus conuertit, vel *brachium*, vel *manum* tantummodo tentat *loco mouere*. Pulsum praeterea exhibet languidum, paruum, celerem, obscurum, subinde deficientem; sudore tenui circa collum, et frontem madet; oculis est cavis, et caligantibus; atque ita viribus omnibus destituitur, vt odoramentis, cardiacisque perpetuo indigeat, quibus reficiatur, recreetur, et, quoad fieri potest, deliquium imminens, quo tamen crecro afficitur, praecaueat. Si haec durante febris augmento, aut statu persistant, etsi deinde omnino cessent, et tranquilla integritas subsequatur; ni tamen futurae accessioni dato largius cortice prospiciatur, fortasse vltima instabit vitae dies.

Tertiana algida.

§. CLXVIII.

Frigus etiam quoddam mortiferum ab initio ad finem vsque accessionum quasdam tertianas comitatur. Hinc *algidae* appellantur. In his nec corpus, vt solet, recalescit, nec pulsus attollitur. Sitis ingens interea vrget; anxietas summa angit; et facies cadaueris imaginem refert. Si in ipsa accessione,

cessione, qua ferale istud symptoma se primum sistit, febricitans non pereat, aegre postea, et post longum tempus incipit pauxillum calefieri, et pulsus, qui antea erat depressus, sese non nihil expedit, ita tamen, vt parum naturali frequentior, celeriorque percipiatur, cum *miti* ad manum *calore*, voce paululum rauca, *lingua non nunquam scabra*, *vrina* aut *copiosa*, et *tenui*, aut *pauca*, *et* intensius *rubra*. In eodem ferme statu totum integritatis tempus perseuerat alioquin satis tranquillus; at redeunte nouo circuitu, vt plurimum satis concedit. Interdum algor nec valde protrahitur, nec pulsus adeo subit, nec desideratur quaedam vaporosi caloris redintegratio. Quando haec fiunt, diuturniorem potius fore morbum, quam lethiferum, quandoque significant. Quam citissime ergo huic quoque per corticem peruuianum eo, quem diximus, efficaciori modo occurrendum est.

Tertiana Lethargica.

§. CLXIX.

Grauium denique symptomatum, quibus perniciosae febres TORTII stipantur, agmen claudit soporosus affectus, modo *comatis* somnolenti, modo *lethargi*, modo *cari*, imo interdum *apoplexiae*, *hemiplegiae*, affinium morborum speciem referens; qui non vni solum tertianae, sed omnibus aliis intermittentibus febribus superuenire consueuit. Hinc febris *comatosa*, *lethargica*, *carotica*, *apoplectica*, *hemiplegiaca*, aut simpliciter *soporosa* pro diuerso ejus symptomatis gradu apud Auctores nominatur. Perniciosum hoc symptoma incidit tam in initio, quam in augmento accessionis, et cum eadem proportionate increscit, donec, remittente ea, paullatim et ipsum discutitur. Non euanescit tamen ex toto, cum etiam intermissionis

Descriptio.

tempore

tempore vt plurimum aliqua in somnum propensio remaneat; *quae*, vbi id contingit, *affectum paullatim radices agere*, atque in *idiopathicum tendere satis admonet*. Quapropter, *si negligatur*, lethargus *vna*, *vel altera accessione* lethalis, nullaque arte superandus, *fortis apoplexiae instar*, euadet, in primis si aegri, vt WERLHOFIVS *a*) animaduertit, senes jam sint.

a) *Obseruation. de Febrib. praecipue intermittent., et ex earum genere continuis. Sect.* I. §. 3.

§. CLXX.

Soporosus autem hujusmodi affectus quando incipit, aeger quidem ab eo facile excitatur primum, sed mox in eumdem recidit; paullo post magna obliuione rerum omnium ante gestarum tenetur, sic, vt, si quid aut dixerit, aut petierit, non amplius recordetur, interim dormitans, et nonnumquam obloquens, aut balbutiens, et verba mutilans, aut vnum pro alio proferens, *non secus ac si leui apoplexia in linguae paralysim degenerante foret detentus*. Tandem sic veterno opprimitur, vt supinus jaceat, et naribus stertat, nec vlla voce, aut arte, aut vellicatione excitari queat, aut, si aliquantulum excuti videatur, iterum statim profundiori sopore occupetur, donec remittente accessione paullatim mens, et sensus redeant. *Quod si vna, vel altera vice* reuiuiscat, id *semper paullo difficilius* fit, et serius; aut si sopori accedat singultus, tum *tertia ad summum*, *vel quarta accessione*, certissimam fere mortem, ni cortice anteuertatur *a*), occumbit. In ipso autem soporis tempore ea omnia in vsum vocari possunt, quae lethargo, aut apoplexiae opportuna sunt, nimirum sanguinis missiones, cucurbitulae, epispastica, frictiones, clysmata acria, atque odoramenta naribus admovenda.

Soporis diversa ratio.

Curatio.

venda. Haec tamen nequaquam impediunt, quo minus proxima accessione teterrimus affectus reuertatur. His igitur omnibus, quae symptomati aliquo modo leuando seruiunt, curatio per corticem superaddi debet, vt febris symptomatis illius caussa remoueatur. Hic vero non praetermittam, *Obseruatio.* seniores hac febre correptos, quamquam admirabili hoc remedio semel, iterumque seruati fuerint, interdum tamen post aliquod tempus in eamdem relabi, et praecipiti apoplexia rapi, quin antidoto vti liceat, vel lenta et continua febri consumi, quemadmodum mihi pluries obseruare contigit. Credibile enim est, cerebrum tantam labem a grauissimo hujusmodi symptomate accepisse, vt deinde leui negotio idiopathice afficiatur, sine vlla salutis spe.

a) TORT. *L. c.*

*Tertiana catarrhalis Morandii**).

§. CLXXI.

Atque hae sunt praecipuae, et frequentiores *comitatarum* species, quas TORTIVS obseruauit, et posterorum memoriae concredendas duxit: quamquam non negarit, alias, atque alias esse, quas cum LVDOVICVS MERCATVS, tum RICHARDVS MORTONVS commemorarunt. Ex his totidem, ac habet TORTIVS, depromsit MORANDVS MORANDIVS, quarum quatuor propria experientia illustrauit, etsi ab aliis jam visas; tres vero ipse primus omnium protulit, illisque addidit a). Harum igitur prima est *tertiana*, vt ipse vocat, *catarrhalis*, quia catarrho quasi suffocatiuo stipatur. Accidit enim quandoque, vt, ineunte tertianae febris accessione aliqua, pulmones veluti catarrhali colluuie obrui videantur; siue id vere a seroso, mucosoque humore in pulmones irruente, siue a spasmodica

dica tantum pectoris oppressione pendeat. Hinc sensim *respiratio* fit *perdifficilis* cum intus quasi ebullientis, et spumantis materiae sibilo, et strepitu. Huic sensim *juxta febris motum* adjungitur *pectoris plenitudo; et jactatio irrequieta; vox humide rauca; facies turgida*, *oculi fulgentes*; *sudores circa frontem*, *et pectus; pulsus exilis*, et demum *virium defectu* tam ad extussiendum, quam ad exscreandum; ita vt *catarrhum suffocatiuum* praesentem diceres. Remittente, atque euanescente accessione omnia ista symptomata sedantur; redeunte vero, iterum resurgunt, atque exacerbantur, vt jure metui possit, ne intra quatuor, aut quinque circuitus, ex quo primum apparuerunt, exitium ineuitabile afferant. Remedio vero est cortex mature, et valide datus, quemadmodum supra praescriptum est, aut infra dicetur, vbi cl. Auctoris eo vtendi rationem exponemus. Non tamen durante accessione negligenda ea sunt, quae catarrho suffocatiuo mederi solent, vti venae sectio, balnea pedum tepida, frictiones artuum, vapores aquae calentis inspirati, bechica incidentia, oxymel scilliticum, spiritus fuliginis, gummi ammoniacum, diluta herbarum resoluentium, et similia.

*) Ad hanc spectat tertiana perniciosa *catarrhalis*, et *asthmatica* BONETI, (*Polyalth. T.* I. *p.* 250.) quando nimirum catarrhus, vel asthma eam comitatur, et perniciosam efficit. Asthmaticae pariter ab asthmate comitante perniciosae binas historias refert GALEATIVS (*l. c. p.* 217), in quibus corticem peruuianum vtiliter adhibuit. Sed in his febris non intermittebat, sed remittebat tantum. TORTIVS quoque de ejusmodi perniciosae specie mentionem fecit, sed ex MERCATI tantum et CORGHII medici Mantuani experientia, a quorum altero miram *asthmaticae* febris historiam mutuatus est.

a) *De quibusdam tertianis perniciosis commentatio, cap.* 3.

Tertiana Colica.

§. CLXXII.

Descriptio. Interdum tertiana, inchoante acceſſione, vterum, vel inteſtina ſpeciatim aggreditur; atque hinc dolores vehementes earum partium cum ſenſu *modo torſionis*, modo moleſtiſſimae *tenſionis*, modo *fremitus cujuſdam et tremoris*, pulſu paruo, anxietate ſumma, ſpaſmis, conuolutionibuſque internis, vomituritione, vagis corporis exterióris viciſſitudinibus, ſudore non nunquam frigido, ſiti, et linguae ariditate ingenti eam comitantur. Haec vero non ſemper omnia, ſed modo plura, modo pauciora conueniunt, et prout febris decedit, reuertiturque, abeunt et ipſa, et redeunt. Dolores autem hujuſmodi ſemper magnum periculum portendunt, et tum potiſſimum, cum obſcurato acceſſionum typo, aſſidui cum ipſa febre facti ex ſymptomate in morbum *eſſentialem* tranſeunt, breui lethalem futurum. MORTONVS *colicas* hujuſmodi ſaepe cum immodico vomitu, lipothymiis, extremorumque algore conjungi vidit *a*), interdum etiam cum aphthis tum oris, tum faucium. *Curatio.* Tempore acceſſionum nihil vtilius videtur enematibus, fomentis, jure pulli copioſe hauſto, theriaca, laudano, aliiſque ſpaſmis laxandis idoneis; et ſi timor inflammationis ſubſit, pulſusque, et vires conſentiant, ſanguinis miſſione. Soluta vero acceſſione, ſtatim cortici tota ſalus committatur. Interdum poſt fugatam ope corticis febrem oculorum ophthalmia ſuccedere viſa eſt *b*), quae phlebotomiis, et catharticis de more curanda eſt, atque iterum, ſi febris redeat, cortice, quod ſine noxa deinde fieri ſolet, expugnanda.

a) *De proteiform. febr. interm. genio, Hiſt.* 16. 17. 18.
b) *Id. ib.*

Tertia

Tertiana arthritica.

§. CLXXIII.

Perniciosam quoque febris indolem indicant dolores, vniuersum corpus infestantes, rheumatismi, aut arthritidis instar, et febrilium accessionum circuitum sequentes. Initio hi *tensiui, grauatiui, pressorii* sunt, et liberum membrorum motum impediunt; deinde *vibratiles, lancinantes, vellicantesque* fiunt. Ad hos accedunt *aestus modo volatici, modo ardentes, circa febris statum praecordiorum anxietates, pulsus depressio, virium collapsus,* et *sitis inexplebilis.* Solent dolores isti cum febre euanescere, iterumque cum ea redire periodice. Sed si, finita accessione, aliquid eorum superest; noua redeunte, ita increscunt, vt *fatile in spasmum* desinant vniversalem. Praeterea interdum accessiones diutius protrahuntur, et continuitatem affectant, obscuriori quotidie earum typo reddito. Quo in casu periculosa circa abdominalia viscera symptomata enascuntur; *vnde hepatis, lienis, aut ventriculi inflammatio* imminet, vel *saltem febri lentae, et habituali splenica pathemata* superueniunt. Haec omnia data tempore china china auertit, febrimque de more jugulat. Sub ipsis autem dolorum, et spasmorum cruciatibus in hac febris specie, quae dolorem vniuersalem rheumatismo spasmodico similem inducit, vt ait MORTONVS *a*), ipse non timet venaesectione, emeticis, *vesicatoriis*, et paregoricis, in primis laudano liquido eum mitigare, et demulcere.

Descriptio.

Curatio.

a) *L. c. Histor.* 12. *et* 22.

Tertiana Pleuritica.

§. CLXXIV.

Nec minus perniciosa est tertiana, quacum dolor pleuritidem adamussim referens consociatur. Accessiones

Descriptio.

cessiones vt plurimum antecedit vertiginosa capitis perturbatio; deinde horror incipit, qui magis, magisque increscit, vsquedum nauseam, cardialgiam, et vomitum excitet. Interim paullo infra mamillam, aut circa eam dolor acutus, et pungens, quandoque obtusus tantum, et grauans, sed jugis, interdum cum ardoris sensu conjunctus, plerumque inspiratione recrudescens superuenit, quem reliqua pleuritidis signa non deficiunt, vti pulsus celer, durus, non raro inaequalis, respiratio parua, frequens, difficilis, erecto capite, tussis molestissima, sitis fere inexstinguibilis, cum oris non dubia amaritudine. *Circa febris statum* aegri vehementer aestuant, delirant, sputa excernunt varie colorata, cruenta, et puri similia, vrinasque emittunt crassas, turbidas, quales jumentorum. Nec rarum est, adeo malum augeri, vt peripneumoniam suffocantem cum exteriorum partium perfrigeratione imitetur *a*). Quando haec febris ipsius vices subeunt, ideoque ejus symptomata haberi debent, non solum corticis citum vsum postulant, vt in aliarum curatione febrium, perniciem minitantium, verum ea quoque omnia, quae verae pleuritidi conueniunt, atque in primis iteratam sanguinis missionem; quae adeo necessaria est, vt saepe ipse viderim, febrem cortici non obtemperasse, nisi sanguine prius largiter misso, hoc est diathesi inflammatoria per sectionem venae quodammodo retusa. Nec quidquam metuendum tum est ab remedio, quod alias in inflammationibus vulgo male audit. Tutissime, atque saluberrime tunc adhiberi, certissima obseruata euicere.

Curatio.

a) MORT. *l. c. Histor.* 21.

Tertia-

Tertiana coeca Morandii.

§. CLXXV.

Tres, quae ſequuntur, tertianae ſpecies, *coeca*, *ſcorbutica*, et *petechizans* a MORANDIO primum, vt ipſe *ſine arrogantia* contendit a), et obſeruatae, et curatae fuerunt *). Et primum, quod ad *coecam* pertinet, haec incipit a laſſitudine, debilitate, oſcitatione frequenti, *pandiculatione*; deinde ſe exſerit *horrore*, *rigore*, *tremore*, *pallore extremorum*, *anxietate*, *nauſea*, *dolore capitis grauatiuo*, *obtuſo*, *vomitu*, *pulſu depreſſo*, *citato*, *duro*, *aliquaque vertiginoſa affectione viſionem aliquantiſper hebetante*. Calore, et febre inualeſcente, ſuccedunt inquies, garrulitas, obliuio, viſus obfuſcatio, ſitis, ſopor, linguae tarditas, delirium, coecitas, facies luctuoſa, vrina ſedimentum habens lateritium. Simul ac vero remittit febris, paullatim viſus reſtituitur, objectorum imagines primum confuſe, mox clare, et diſtincte cernuntur, mens redit, et reſipiſcit, ſuperſtite aliqua in ſoporem modo, modo in garrulitatem propenſione: quae, vbi remanet, ſupereſtque, opportune admonet, non omnem e cerebro cauſſam excuſſam eſſe, ſed ibi figi, ac ſtabiliri, remediaque *illico*, *vel ſaltem ante quartam* opportuna expoſcere, ne ſera nimis poenitentia nos ſubeat. Neceſſe ergo eſt continuo aluum lenire, venam ſecare, alioque epiſpaſticis reuellere, et corticem validiſſime propinare. Coecitatem ex hujuſmodi cauſſa in quodam medico aetate, atque ingenio florente, patria Caeſenate ortam, et poſt febrem diſcuſſam corticis ope, diu adhuc permanentem ſolo continuato antidoti hujus vſu tandem curatam perfecte laetus memini.

Deſcriptio. *Curatio.*

a) MORAND. *l. c: cap.* 3.

*) Nempe jam ab anno 1729., quo epidemicae cuidam febrium

febrium perniciosarum constitutioni ipse interfuit, multosque seruauit.

Tertiana scorbutica ejusdem).*

§. CLXXVI.

Descriptio. Haec a *scorbuto*, cujus symptomata prae se fert, nomen habet; sed *pernitiosa* vt dici possit, (nam maculae *regularis figurae*, *colorisque rubescentis*, quae remittente accessione euanescunt, a legitima, et benigna tertiana saepe non absunt) hisce se debet patefacere symptomatibus. Initium accessionis facit sensus quidam spasticus perfrigerationis, qui a regione lumborum orsus, sensim juxta totius *dorsi longitudinem* ad *scrobiculum cordis* vsque porrigitur, proceditque, cum *vomendi conatu*, *cum rigoribus toto accessionis tempore inordinatis*, *et in statu exasperatis*, *cum angustiis et anxietatibus praecordiorum*, *difficili respiratione*; *cum deliriis*, *aut somni profunditate*, *cum paruitate pulsus*, *ac depressione*, *cum vrinis nimium crassis*, *cum maculis irregularibus*, *latis*, *violaceis*, *parumque in die quietis euanescentibus*. Vbi febris hanc sequitur symptomatum rationem, non temere fidendum est; nam versus *quintam* accessionem *haemorrhagia narium vel intestinorum* occidet, *vel post septimam*, si non occiderit, *in alium* ipsa *morbum*, *et praecipue in tabem*, *vel hydropem* migrabit. *Curatio.* Salus hic quoque a china china**) exspectari debet, quamquam non me latet, non defuisse olim medicos, et quidem non ignobiles, qui ejus vsu viam scorbuto parari crediderint, idque posteros etiam, atque etiam monuerint, vt cauerent. Sed hodie, postquam compertum est, scorbuto quoque chinam chinam remedio esse, vix fidem vllam amplius obtinent. Grassabatur hieme ann. 1765. Fauentiae scorbutus epidemicus, et grauissime grassabatur. Omnes ab eo immunes extitere,

ſtitere, quibus cortex peruuianus ob praegreſſas' febres autumnales pernicioſiſſimas, et ſummopere recidiuas diu, et liberali manu a) datus fuerat.

*) Tertianae ſcorbuticae meminit quoque ETTMVLLERVS, quem deinde ſequutus eſt SAVVAGESIVS. Verum Tertiana ſcorbutica ETTMVLLERI maxime differt a tertiana ſcorbutica MORANDII. Illa ſcorbuti ſymptoma eſt, benigna plerumque, ſaepe ſpuria, pertinaciſſima, diuturna, facile recidiua, ſolis antiſcorbuticis curanda, raro chinae chinae obtemperans. Vid. ETTMVLL. *Colleg. Pract. ſect. XV. cap. 2. oper. T. 2. pag. mihi* 324. *et ſeq.* Contra haec MORANDII primaria eſt, perniciosa, breui exitium afferens, cortice illico fuganda, cujus ſymptoma, non cauſſa, ſcorbutus apparet. Vid. ſupra §. CXL. CXLVII.

**) Si quis tamen eodem tempore antiſcorbuticis putridae diſſolutioni occurrat, et praecipue acidis mineralibus, eo felicior erit euentus.

a) *Sagg. di Medic. Prat. di Pietro Paolo Dall' Armi P.* I. *p.* 37. *Giunta*; nempe hiſtoria epidemicae conſtitutionis ann. 1765. a me addita.

Tertiana petechizans ejuſdem.

§. CLXXVII.

Horror in hujus febris acceſſionibus dimidiam *Deſcriptio.* circiter horam, aliquando integram, raro diutius aegrum pertinaciter concutit; interimque doloribus torquetur dorſum, vt inquiunt, *tenſiuis*, repente viribus exſolutis, et crebris lipothymiis intercedentibus. Calor horrori mox ſuccedit, nunc ſatis quidem tolerabilis, nunc ingens, ſed ſemper cum praecordiorum anxietate conjunctus. Pulſus eſſe ſolet paruus, celer, depreſſus; ſomni imminuti; caput imbecillum, *parumque dolens;* vrina aurantio colore tincta, craſſum ſedimentum exhibens. *Tertio*, aut *octauo*, quod tardiſſimum eſt, *febris circuitu effloreſcunt peticulae rubicundae, vel liueſcentes, et circa collum, pectus, humeros copioſae, cum inſigni animi angore, delirioque febris ſtatum praemonſtrantibus.* Quae omnia intermiſſionis tempore

 miteſcunt

mitescunt quidem: noua vero accessione resurgunt, atque exacerbantur, exceptis peticulis, quae etiam intermissionis tempore assiduae perstant. Quamquam haec febris, teste MORANDIO, vt plurimum prospere finiatur *), interdum tamen exitium vitae comminatur. Quare ab eodem monemur, caute prognosim tamdiu differendam esse, donec certa boni, aut mali exitus indicia se praebeant. Bonum augurari licet in primis ex peticulis, si post *septimam* eruperint, atque ex pulsu, si magnus, si validus, si aequalis fuerit; contra malum ex iis *circa tertiam* prodeuntibus, et pulsu paruo, inordinato, inaequali, et imbecillo. Praestabit ergo, si quid judico, in tam ancipiti rei euentu ad corticem **), vt ad sacram ancoram, confugere; quandoquidem tutissimum, et certissimum est istiusmodi praesidium.

*) Peticulae enim quandoque benignae sunt, nec perniciem aut malignitatem recondunt. Tales fuere in tertiana petechiali MARCELLI DONATI *de med. histor. lib.* 3. *cap.* 14 quam excitat SAVVAGESIVS. Sed tertiana ejusmodi non erat perniciosa, vt ea, quae a MORANDIO *petechizans* vocatur. *Petechizanti* vero huic propius accedit *tertiana epidemica petechialis*, quam obseruauit an. 1652. in Dania BARTHOLINVS. Vid. *Bonet. Polyalth.* T. I. p. 252. Igitur, vt dignoscamus, vtrum peticulae symptoma perniciosum exhibeant, nec ne, reliqua etiam symptomata ad examen vocentur, ne errore implicemur.

**) MORANDIVS (*l. c. cap.* 4.) hanc proponit corticis peruuiani adhibendi rationem *aduersus singulas*, de quibus egit, *intermittentium febrium species*, plus minus efficacem pro majore, vel minore periculi proximitate. Cum citius ad exitium properant *catarrhalis*, *colica*, *pleuritica*, et *caeca*, sic validiore methodo indigent: contra leniore *arthritica*, *scorbutica*, *et petechizans*, quia hae lentiore passu vitam adimere solent. Itaque si praua symptomata, quae antecedentes omnes accessiones, praecipue postremam, comitata sunt, ita intensa visa sint, vt in celerem mortem tendere morbum significent; totis viribus futurus accessus illico arcendus est. Cum primum igitur febris accessio praesens remittere inceperit, mox chinae chinae drachmae sex

sex vno haustu porrigantur, deinde aliae tres post tres circiter horas, iterumque eadem quantitas post alias tres horas; et demum post quatuor iterum eadem dosis. Profligata sic certissime proxima accessione, detur drachma vna quotidie per octiduum, deinde alternis diebus vsque ad vigesimam diem. Tum quinque vel sex sine cortice transactis diebus, iterentur drachmae duae, et demum quinto quoque die semidrachma per tres alias vices. Cum vero non adeo proximum vrget periculum, leniorique modo agere licet, tunc prima vice quatuor corticis drachmas dare satis est, deinde binas alias post quatuor horas, et vnam non modo quotidie per sex dies, verum etiam postea alternis diebus ad vigesimum vsque; demum quinto quoque die semidrachmam ad diem vsque quadragesimum.

§. CLXXVIII.

Huc fortasse spectat *tertiana vrticata* PLANCHONII *a*), in cujus quauis accessione apparebat pur pura vrticata; et decedebat, febre sudoribus euanescente. Curatur haec quoque cortice peruuiano, diluentibus, et blandis eccoproticis. Fortasse quae a WEDELIO visa, et *scorbutica tertiana b*) appellata fuit, aut ad *vrticatam*, aut ad *petechizantem* referenda est. In quouis enim ejus circuitu erumpebant maculae *instar petechiarum*. Curata autem fuit jure viperino. Symptoma *purpuram scarlatinam* referens tertianis addi posse, non est, cur dubitemus; nam *quotidianam* cum hujusmodi exanthemate conjunctam, et mali moris, vidit MORTONVS *c*). Exanthemata quoque *miliaria* non raro intermittentibus superueniunt *d*), nec semper sudori, et regimini calefacienti debentur. Quidni ergo et tertianis? Ego equidem quibusdam in constitutionibus pluries vidi sine regimine calefaciente, imo cum refrigerante, tertianis intermittentibus superuenire pustulas miliares, papulas vrticatas, peticulas, aliasque exanthematum species. SAVVAGESIVS, et CVLLENIVS speciebus tertianarum adnumerant *Tertianam Miliarem* WALTHIERI *e*), sed

Tertiana vrticata scarlatina etc.

Miliaris.

Error Sauvagesii et Cullenii.

 perpe-

perperam; nam WALTHIERIVS veram febrem m liarem eo, quo citatur, loco descripsit, non te tianam comitatam exanthemate miliari: nec obsta ab initio febrem illam primis diebus sub tertian intermittentis specie lusisse; cum hoc saepe eidei solemne sit, nec ideo cortici obtemperare solea nisi tum, cum reuera intermittens sua natura fuerit exanthema vero symptomaticum *f*).

a) *Journal de Médec. Tom.* 17. *pag.* 75. *b*) *Medicin Septentrion.* BONETI *T.* 2. *p.* 552. *obs.* 22. *sub. finem* *c*) *De proteif. febr. intermitt. genio exercit.* 1. *cap.* 9. *hi stor.* 24. *d*) GASTELLIER *Essai sur la fievre miliaire. In troduct. p.* 21. *e*) *Nosol. meth. class.* 2. *ord.* 3. *Gen.* 10. *spec.* 21. CVLL. *Gen. morb. cl.* 1. *Sec.* 1. *Gen.* 1. *Tertiana efflorescentia cutis stipata* 1. *f*) *Vid.* RONCALLI *Europ. Medicin. p.* 151. vbi *Walthierii epistola.*

§. CLXXIX.

Aliae comitatis febribus addi possunt. *Comitatis* accenseri debent non paucae aliae tertianae, etsi non semper, neque adeo, vt superius expositae, perniciosae, neque valde frequentes, quarum tamen aliquam mentionem faciunt Nosologi. Interdum accessiones vel hysterismum, vel suffocationem, vel flatus immodicos, et borborygmos, vel motus conuulsiuos, vel spasmum, vel epilepsiam periodice comitem habent. Hinc tertianam hujusmodi symptomate comitatam vocant *hystericam a*), *hypochondriacam b*), *conuulsiuam c*), *spasmodicam d*), *epilepticam e*). Nec desunt, qui *lyngodem*, nempe singultum excitantem *f*) viderint, quam alii *verminosam*, vtpote a vermibus ventriculum irritantibus ortam, licet non satis id compertum esset *), vocare maluerint *g*). *Quae excludi debeant.* Quae autem *syphilitica* a DEIDIERIO *h*), aut *scabiosa* a JVNCKEROI *i*), aut *scorbutica* ab ETTMVLLERO *l*), et BARTHOLINO *m*) dicuntur, similesque aliae, aut *symptomaticae* tantum sunt, aut *complicatae*, sic vt ad comitatas minime pertineant.

a) WEDE-

a) WEDELIVS *A. N. C. Dec.* 1. *A.* 2. *obs.* 193. et *Medic.* pr. BONETI *P.* 2. *lib.* 7. *Paraleipom. obs.* 22. *p.* 552.) DVNCAN-BAINE *Essais de Méd. d'Edimb. T.* 5. *P.* 2. *p.* 37. (*) Quotidie recurrebat febris cum motibus conuulsiuis et spasmis. An tertiana duplex? c) WEDEL. *l. c.*) *Beobacht.* 1. *Band. p.* 24. FR. CASIMIR. MEDIC. *T.* 1. id. *comm. Lipsiens. suppl.* 2. *ad decad.* 2. *p.* 204. *et seq.* vbi men Auctor obseruationes habet de *quotidiana* spasmis, t conuulsionibus *comitata*, extensa, et subintrante, *magna*; nisi fortasse mauis, eam fuisse tertianam duplicem erniciosam, communicantem, conuulsionibus, et spasmis ipatam. e) CALDERA *Trib. med. p.* 225. LAVTTER *hist. med. bienn. cap.* 11. *cas.* 2. *f*) RAMAZZINIVS *l. c.* XI. p. 14.

*) RAMAZZINIVS enimuero, eo quod in illa epidemi- constitutione saepe vermes complicari viderat, facile njecturam fecit, singultum, quo febris tertiana simplex pabatur, a vermibus excitatum esse. Sed quonam reedio eum sedatum fuisse credis? Febre nimirum per orticem sublata. Ni ergo singultus febris symptoma fuisset, cortici non certe obtemperasset. Quae enim ei tri- uitur vis anthelminthica, incerta valde, si non fictitia, st. Nec ex ejusmodi felici curatione, meo quidem judio, magis ea euincitur, aut elucescit.

g) SAVVAG. *l. c. spec.* 18. CVLLEN. *l. c.* 4. *h*) *De morb.* a. *sect.* 4. *i*) *Tab.* 80. HOFFM. II. *p.* 12. *l*) *l. c.* *m*) *l. c.*

§. CLXXX.

Singulis hisce *comitatis* (§. CLXXIX.) varia pro ymptomatum ratione adhibenda quidem curatione st, qualem nempe hysterismus, hypochondriasis, onuulsiones, motusue epileptici alias poscunt, et ae ceteris antispasmodica, neruina, atque antepileptica, praeter generales euacuationes, quae a ethora, aut cacochylia indicantur. Sed cortex ruuianus his quoque necessarius est, qui eas vel lus, vel aliis, quae modo memoraui, remediis mixtus certissime discutit. *Symptomaticae* vero curantur, quibus morbi primarii, quorum mptomata sunt; vel si *complicatae* fuerint, mixta cura- *Qua ratione curandae sint.*

curatione opus est, febri nimirum, et morbo, quocum copulatur, accommodata. Hinc *syphiliticae*, *scorbuticae*, *verminosae* antiuenerea, in primis mercurialia, antiscorbutica, anthelminthica, et sic porro, opem afferunt praestantissimam.

QVARTANA INTERMITTENS.

§. CLXXXI.

Cum accessiones quartò quouis die ordinate fiunt, et vacuum duorum dierum interuallum relinquunt, tunc febris *Quartana intermittens* est. *Descriptio.* Haec autumno praesertim, atque hieme insolescit; horisque vt plurimum pomeridianis suos habet circuitus. A frigore ingenti, dolorifico, delassante, atque ossa ipsa quasi frangente, siue osteocopo incipit. Post primam accessionem, in qua plerumque aegri non admodum rigent, tantus in subsequentibus rigor, et tremor est, vt dentes interdum, etiam satis firmi inter se collisi e suis alueolis ejiciantur. Solet frigoris tempus ad duas, tres, aut plures horas protendi, diutiusque affligere, quam in quotidiana, et tertiana. Calor succedens frigoris intensioni nequaquam respondet, sed leuior est, quam in tertiana, major tamen, quam in quotidiana, saltem vt plurimum, atque ad quinque, vel sex horas cum aliqua capitis molestia, et grauitate protrahitur. Deinde sensim remittit, et sudore exiguo, interdum etiam nullo, soluitur accessio. Pulsuum micatus inchoante frigore, imo toto ejus curriculo parui, profundi, inaequales, tardi, et rari exsistunt, neque, accedente calore, quamquam celeriores, aut crebriores fiant, ad eum vnquam gradum perueniunt celeritatis, et frequentiae, qui in tertianae vigore deprehendi solet. Vomitus, atque alui solutio plerumque abest, quemadmodum

ex

ex SYDENHAMIO animaduertit SAVVAGESIVS. Attamen ante eos aliter visum est GALENO *a*), qui copiosiores excretiones Quartanae attribuit, quam Quotidianae, vomitus in primis pituitosos, vrinas tenues, aquosas, et albas. Intermissio vero nunc perfecta consequitur, nunc imperfecta, prout sudor manauerit, vel defuerit.

a) *Differ. febr. l.* 2. *cap.* 5. *de Typ. cap.* 5. *De crif. l.* 2. *cap.* 4. *ex* TRNKA *l. c. P.* 1. *cap.* 4. *f.*

Differentiae.

§. CLXXXII.

Atque haec de *Quartana legitima* intelliguntur; nam in ea, quam *spuriam* siue *notham* dicunt, cuncta symptomata, praesertim calor, sitis, peruigilium, vehementius vrgent, accessiones diutius trahuntur, et saepenumero ad perfectam apyrexiam nequaquam pertingunt. Praeterea vtplurimum haec aliis febribus tam continuis, quam intermittentibus succedere consueuit. Quartana item alia *simplex* est, qualem supra (§. CLXXXI.) posui, alia *duplex*, *duplicata*, *triplex*, et *triplicata*. In *duplici* accessiones duobus primis diebus reuertuntur, tertio libero manente, sic tamen, vt accessioni primae diei accessio quarta die rediens; secundae vero ea, quae quinta die recurrit, similis sit, atque ad amussim respondeat. Si quarto quouis die non semel, sed bis accedat febris, recedatque intermedio biduo libero, *duplicata* dicitur. *Triplex* autem ea est, in qua singulis diebus quotidianae in modum accessiones habentur, sed primae quarta, secundae quinta, tertiae sexta aequari debent. *Triplicata* demum vocatur, quae quarto quolibet die tantummodo corripit, sed tres habet intra idem nychthemerum accessiones. Hac per sex menses conflictatum fuisse IEOVIVM narrat SAVVAGESIVS *a*), tandem ope

chinae

chinae chinae cum salibus alkalinis fixis commixta curatum.

a) Nosol. cl. 2. g. 11. spec. 16.

§. CLXXXIII.

Quartana insuper, vt de quotidiana, et tertiana dictum est, communibus illis differentiis, toties jam inculcatis subjicitur. Quare et ipsa distinguatur necesse est, in *benignam*, *perniciosam*, *comitatam*, *primariam*, *secundariam*, *symptomaticam*, *complicatam*, et sic porro. Quartanam *catalepticam* vide sis apud BONETVM *a*), *comatosam* apud CAROLVM PISONEM *b*), *epilepticam* apud SCHOLZIVM *c*), *hystericam* apud MORTONVM *d*), *nephralgicam* apud LEMERYVM *e*), *amentem* apud SYDENHAMIVM *f*), *spleneticam* apud SENNERTVM *g*), et ETTMVLLERVM *h*), *arthriticam* apud MVSGRAVIVM *i*), *syphiliticam* apud MONROVM *l*), et BALLONIVM *m*), et PLATERVM *n*), *scorbuticam* apud BARTHOLINVM *o*), et TIMAEVM *p*); quod SAVVAGESIVS, et CVLLENIVS erudite aduertunt.

a) Polyalt. vol. 1. p. 805. et SAVVAG *Nosol. method Cl. VI. ord. V. gen. XXIV. catalepsis. spec. 7. b) Observ. de morb. a colluv. seros. obs* 167. 168. *et seq. ad* 174. *c) Cons.* 379. 380. *d) Pyretol exerc. 1. cap. IX. h. X. et XI. e) Sauvag. sp. 9. qui* citat *Diar. erudit. f) De morb. acut. cap. V. g) De febr. h) Colleg. Consult. cas. 25. i) De arthrit. symptom. cap. IX hist. 4. et 5. l) Ess. d'Edimburg. vol. VI. art. 47. obs. 9. m) Epid. l. 2. p. 131. n) Observ. l. III. p. 676. o) De med. Danic. Diss. IV. p) Lib. VIII. cas. 18.*

Prognosis.

§. CLXXXIV.

Quartana alias omnes febres diuturnitate longe superat, excepta fortasse quotidianae specie aliqua, ac in primis symptomatica, et spuria, quibus conveniunt

veniunt ea, quae passim memoriae prodita sunt de ejus pertinacissima natura. Plerumque autumno incipit, et tota hieme, si sibi ipsi relinquatur, prosequitur, donec vere aduentante paullatim desinat. *Aestiua*, et *spuria* breuiores esse solent; ideoque scripsit HIPPOCRATES *a*): *Quartanae aestiuae plerumque fiunt breues; autumnales vero longae, et maxime quae prope hiemem incidunt.* Raro vltra annum producitur; quamquam plurium etiam annorum quartanae contumaciores, interdum visae fuerunt. Insolita, et vix credenda diuturnae quartanae exempla, per octodecim scilicet, triginta tres, et quadraginta etiam octo annos affligentis exstant apud Jo. WIERVM, et WOLFGANGVM GABELCOVERVM, aliosque mirabilia sectantes *b*). At non audiendus omnino est HIPPOCRATES, vbi inquit *c*), *omnium febrium* tutissimam, et placidissimam esse quartanam; neque tanti GALENI locus, in quo eam periculi expertem pronunciat *d*), faciendus est, vt obliuiscamur alterius *e*), in quo grauiter eam etiam vexare, et in lethalem hydropem interdum desinere fatetur, experientia quotidiana id confirmante.

a) *Aphor.* 25. *sect.* 2. *b*) Vid. haec fusius allata a Cl. TRNKA *in Historia Febr. Intermittent. omnis aeui Vol.* I. *P.* I. *cap.* 9. §. *LXXIV. et seq.* *c*) *Epid.* I. III. 17. *d*) *De art. curand. ad Glauconem l.* I. *c.* 8. *e*) *Comment. III. in Hipp. Epid. l.* I. *n.* 4.

§. CLXXXV.

Imo quandoque epidemicas, et malignas, mortiferasque esse quartanas, praesertim senibus, qui plerumque in ipso frigoris stadio enecantur, non modo FORESTVS *a*), atque alii multi *b*) asserunt, verum etiam nos ipsi pluries obseruauimus. Quare ad *benignas*, *legitimas*, *depuratiuasque* coarctanda sunt ea, quae a BOERHAAVIO *c*), HOFFMANNO *d*), *Quartana interdum maligna et mortifera.*

aliisque

aliisque dicuntur de Quartanae salubritate, et de longaeuitate ab eadem exspectanda. Limitandae item sunt laudes, quas ei impertit HIPPOCRATES hisce verbis: *A quartana correpti non admodum conuulsionibus capiuntur; si vero prius capiantur, et quartana superuenerit, liberantur e)*. Nam non modo epilepticos insultus cum ea conjungi, supra indicatum est; verum etiam alios spasticos neruorum affectus ab eadem natos non raro vidimus. Neque vniuersim, et absolute vera sunt, quae habet auctor *sexti libri epidemiorum f)*, sic loquens: *Qui quartana vexantur, non vllo magno aliquo morbo corripiuntur. Quod si aliquo corripiuntur, quartana succedente, liberantur.* Vtrumque enim saepe falsum experientia demonstrauit. Exstant apud clinicos obseruationes, ex quibus discimus, quartanae, praesertim hibernae pleuritidem, aut alios morbos acutos non raro superuenire, neque ab eadem eos, qui jam erant, semper depelli. Nouerunt id vel antiquissimi g) Medicorum. Neque quidquam boni est fortasse a quartana profluxurum, quod ab aliis febribus tam continuis, quam intermittentibus exspectari, aut haberi non possit, vt variis in locis HIPPOCRATES h) spopondit.

Limitandae laudes Quartanae.

Si quid boni a Quartana exspectatur, id commune eum quauis intermittente alia febre.

a) *L. III. obseru.* 32. *schol. et* 35. b) Vid. TRNKA *l. c.* c) *De cognosc. et curand. morb.* §. 745. d) *Med. Syst. T. IV. P.* I. *sect. I. c.* 2. *Thes. patholog.* §. IX. e) *Aphor.* 70. *sect. V.* f) *sect. VI. n.* 9. g) *Coac.* 159. h) *Aph* 5. *sect. V.* 57. *sect. IV. Coac.* 354. *aphor.* 51. *sect. VI.* 52. *sect. VII. Coac.* 419. *aph.* 40. *sect. VI.* 44. *sect. VI. Coac.* 475. 222. 477. 479.

§. CLXXXVI.

Recidiua autem valde est quartana, sed qualibet vice mitior, minusque pertinax sensim euadit, et plerumque post aliquot tum circuitus facile, aut sponte decedit. Vetus etiam opinio obtinuit, eum, qui

Recidiua valde est.

qui semel hac febre laborarit, nunquam in eamdem relabi. Verum id a SENNERTI, HEVERMANNI, MARC. DONATI, GASP. a REIES, WIERII, MADAI, BENIVENIIQVE obseruatis a) omnino re fellitur. Vt tertiana, et quotidiana saepe in quartanam mutantur, sic quartana in tertianam, aut quotidianam vicissim degenerat; imo interdum in continuam, et lentam; quod minus tutum est. Grauidas ad partum vsque comitari ea dicitur; posthac cessare, sed in infantem natum transfundi, qua deinde hic conflictetur. Non solum sudoribus et temperie verna, vt aliae intermittentes, soluitur, sed etiam non raro scabie*), purpura, haemorrhoidum fluxu, ptyalismo, vlcusculis labiorum, vrinis nigris a*) superuenientibus. Interdum furunculo in buccis nato ex VOGELII testimonio b) amandatur, itemque abdominis tumore, aut diarrhoea. Contra si quartana affectis *sanguis ex naribus fluxerit*, malum c) portendit; et multo perniciosius adhuc est, eum concretum magna copia ano dejici; postridie enim mortem subsecutam, testis est HEVRNIVS d).

Qui semel ea laborauit, iterum in eam potest incidere.

In grauidis pertinax.

Quibus euacuationibus soluatur.

Sanguinis fluxus quinam noxius?

a) Vid. loca apud TRNKA *l. c.* a*) HAEN. *Rat. med. continuat. T.* 3. *p.* 174. (*) Sed non solum Quartanae scabie solui visae sunt; verum etiam aliae febres intermittentes, maxime recidiuae. Hac excretione intermittentes recidiuas autumnales anni 1765. verno tempore vidi judicatas. b) *De cogn. et curand. morb.* §. *XIX.* c) HIPP. *aph.* 3. *sect. VIII.* d) *In Hipp. aph.* 23. *sect. IV.*

Curatio.

§. CLXXXVII.

Isthaec febris, antequam cortex peruuianus cognosceretur, opprobrium medicorum passim habebatur, quod vt plurimum quaeuis artis adjumenta aspernaretur. Hodie vero non item; nam ejus ope

ope aeque, ac reliquae intermittentes, facile subjugari consueuit. Paranda tamen eidem via saepe est sanguinis missione*); qua sola in manu instituta diuturnas quandoque quartanas deuictas perhibent; emeticis, catharticis, salibus tam *fixis*, quam neutris, atque aperientibus, amarisque medicamentis, prudenter, et opportune adhibitis. At lectissimus, nec effoetus sit, oportet, vt votis omni ex parte respondeat; dandusque est liberaliori, quam alias solet, manu, ne optato effectu careat. Compertum enim habemus, sub parciore ejus vsu febrem aut nihilo minus inuictam progredi, aut, si victa eo fuerit, facile post aliquod tempus recidiuam fieri, quae iterum largiori, et validiori remedii sumtioni cedere solet. Si igitur febrim, quando ea vehementior vrget, largius datus cortex supprimit, cur non eodem modo sumtus ejus reuersionem auertat? Augenda igitur ejus dosis ita est, vt caussae, quae quartanam efficit, fouetque, siue majori, siue difficiliori subigendae sufficiat. Quod non semel expertus sum ego, exemplo a perniciosarum curatione ducto, expertique sunt alii exercitatissimi viri *a*).

*) Cl. STÖRCKIVS (*Ann. Med.* 2. *p.* 164. *ed. Amstelod.* 1779.) binos ex quartana laborantes habuit, quibus pulsus tempore apyrexiae erat fortis, aequalis; appetitus bonus, et vires validae. Febris qualibet accessione nullo sudore soluebatur. Cum febris vehemens progrederetur et vires infringeret, maciemque induceret, dedit corticem, sed incassum. Vncia ejus data neque mitiorem reddidit febrim, neque frigus imminuit, sed longe majus, et molestius factum est. Altero integritatis interuallo auxit dosim remedii ad vnciam cum dimidia; sed frustra. Tunc extractum adhibuit eadem dosi, eodemque effectu; nec mirum, cum extractum minus efficax est. Multa tentauit, et quidem sudorifera; tandem frictiones in frigoris stadio ad spinam dorsi, et os sacrum pannis laneis vapore campho-

rae

rae impraegnatis adhibuit, totumque dorsum, et corpus iisdem, stragulisque tegendos curauit. Sic sudore elicito ambos restituit. Nullam mentionem fecit de purgatione, nullam de sanguinis missione. Pulsus etiam apyrexiae tempore erant validi. Num depletis vasis, expiatisque primis viis cortex irritus fuisset? Num sesquiuncia, aut binae etiam vnciae cum dimidia corticis summa est dosis, qua data, in quartanis generosiorem fere dosim postulantibus ejus inutilitas appareat?

s) TRNKA *l. c. P.* 2. *sect.* 2. *cap. X.* quod totum legendum est, quia omnium auctorum de chinae chinae vsu sententiae ibi afferuntur. Sed nullibi plura, quae ad corticis delectum, et praeparationem, et vires spectant reperies, quam apud RAHNIVM *Adv. Med. Pract. Vol.* I. *sect.* I. neque saniora consilia, quae ad ejusdem vsum respiciunt, quam in sect. 2, in qua recte et vere de aliorum observationibus sententiisque judicium fertur.

§. CLXXXVIII.

Non diffiteor tamen, interdum peculiaria quaedam humorum, aut viscerum vitia cum caussa febrim efficiente consociari, quae non modo, vt cortici pertinacius reluctetur, sed etiam vt leuissima de caussa reuiuiscat, praeter morem faciunt. Quamobrem interdum maxime proficuum est cortici adjicere modo salem ammoniacum, modo radicem gentianae, modo succos concretos plantarum amaricantium, aut antiscorbuticarum, modo extractum Cicutae*), modo mercurium dulcem septies, aut nouies sublimatum *a*), modo chalybem. Hinc innumerabiles apud auctores compositionum hujusmodi formulae inueniuntur, et summis laudibus ad quartanas in primis contumaciores curandas *b*) extolluntur. His addenda quoque est vis electrica, qua sola Quartanam jam ab aliquot mensibus affligentem media in hieme in Clerico fugaui. Post quamlibet electricitatis applicationem sudor largus manabat.

Quae cortici vtiliter adjici interdum possint.

nabat. Sic paucos intra dies febris omnino discussa est.

*) Qui Cl. ANT. STRÖCKII Archiatror. Caesareor. Comitis *libellum de Cicuta* cum adjectis aliorum obseruationibus, *Vindobonae ann.* 1761. recusum perlegerit, cognoueritque ejus vires medicas multis in morbis, non mirabitur, Cicutae extractum corticis facultatem in pertinacissimis quartanis augere posse. Narrauit mihi Medicus praestantissimus, amicissimusque FRAMBAGLIA, se in quadam epidemica febrium intermittentium constitutione, quando viscera abdominis obstructa reperiebat, vsum felicissime extracto Cicutae esse, et quandoque hoc solo febres pertinaciores superasse.

a) Calomelanon TVRQVETI RIVERIVS vocabat, vt videre est in ejus obseruationibus medicis. Hoc intermittentibus diuturnis, et rebellibus feliciter medebatur. Imo celebratissimum ejus specificum *antiquartium*, quo quartanas chronicas cito tollebat, *calomelano* potiorem suam vim debere, verosimillimum est; etsi vera ejus compositio nunquam innotuerit. Si vero conjecturis locus detur, inter varias, quae de *Antiquartio* RIVERII exstant opiniones, Cl. TRNKAE in primis videtur probanda, qui illud constare autumat ex *Mercurio vitae*, siue rectius *praecipitato antimonii*, in patina terrea vitreata ad ignem exsiccato, donec non amplius fumet, *Calomelano Turqueti*, et *Diagrydio.* Vid. TRNKA *l. c. P.* 2. *sect.* 2. *cap.* 3. §. *XCII. h.* Sequens etiam compositio a quibusdam habetur pro vero RIVERII Antiquartio. *Rec. Merc. dulc. gr. XII., Mart. diaphor. gr. XV., sulph. aurat. antim. gr. IV. M. f. pulv. Detur quatuor horis ante accessionem; et repetatur deinceps ad tertiam vicem.* Sed RIVERIVS negat, se vnquam antimoniatis remediis vsum esse. Debet etiam consuli JO. HENR. SCHVLZII *Dissert. de Mercurialium vsu in febre quartana curanda.*

b) Vid. TRNKA *l. c. XI. de Febrifugis compositis* §. *CXXVIII.*, vbi speciatim varii generis formulae ex clarioribus scriptoribus depromtae adducuntur.

§. CLXXXIX.

§. CLXXXIX.

Mercurii autem dulcis, aut calomelani egregia vis ad quartanas eradicandas merito celebratur, praesertim si luis venereae, siue syphilidis aliquid subsit, quod eam alat. Verum etiam extra hujusmodi suspicionem miros saepe effectus praestat, tam solus, quam cortici adjunctus, non modo *cathartici*, sed etiam *alterantis* in modum. Vtor ego feliciter ad quatuor, vel sex grana in singulos dies, quae cortici admisceo, diuque ejus vsum produco, sic tamen, vt etiam minori dosi contentus interdum sim, aut etiam subinde intermittam, si ptyalismum moueat, aut aluum nimium laxet. Cl. HOFFMANNVS *a*) commendat puluerem, vt efficacissimum aduersus quartanam, in cujus compositionem ingreditur Mercurius dulcis. Idem quoque celebrat *electuarium* quoddam *b*), nec non *Infusum vinosum* mirae efficaciae *c*), ad quorum exemplum quilibet alia, atque alia pro varia indicationum, et circumstantiarum ratione poterit sibi componere, et comparare. *Mercurii dulcis vis febrifuga.*

a) *Med. Rat. systemat. T. IV. P. I. sect.* 1. *c.* 2. *method. med.* §. *VIII.* Puluis autem est hujusmodi: *Rec. Pulv. cortic. peruv. drachm. iij. Regul. antim. medicin. drachm. ij. Mercur. dulc. rite parat., croc. Mart. tenuiss., Arcan. duplicat.* MYNSICHT. *an. drachm. j. ol. destillat. Menth. gutt. iv. M. f. pulv.*

NB. Mercurius non terendus cum puluere, sed cuspide tantum cultelli permiscendus est.

Dosis pulueris est a drach. sem. ad drachm. j. cum Roob Sambuci, vel juleb. rosar. in elect. form. redact. D. mane et vesperi tempore apyrexiae. Recens debet parari, ne noceat; sed non detur, nisi robustis, seruata opportuna victus ratione. Laudatur etiam ab aliis.

b) *L. c. sect.* 1. *cap.* 1. §. *IX.*

Electuarium antifebrile Hoffman.

Rec. Roob. Sambuc. vnc. sem. Pulv. cortic. peruuian. drachm. vi. pulv. flor. chamom. vulgaris drachm. ij. Extract. cent. min., pulv. caryophyll. an. drachm. sem., syr. acetos. citri vnc. j. et semis. M. f. elect.

NB. Addi quandoque potest antim. diaphor., Theriac., vel sal. etiam ammoniaci drachm. sem. Finito paroxysmo altera quaque hora detur drachm. sem.

Pro iis vero, qui sunt tenerioris texturae, et stomachum habent imbecilliorem, parari potest remedium in forma liquida sic:

Rec. Cortic. chin. vnc. j. cascarill., cinnam. acuti, sal. tartari an. drach. j. Aqu. flor. chamom. vulg. lib. j. vini tantumdem. Digerantur leni calore. Colat. add. syr. cortic. aurant. vnc. sem.

Dos. vnc. j. quouis bihorio, vel *vnc. ij.*

c) L. c. §. VII.

Infusum vinosum Hoffm.

Rec. Fibrar. hellebor. nigr., rad. polypod. querni, fol. senn. s. s. an. vnc. j. herb. absinth., centaur. minor., card. bened., trifol. fibrini an. m. sem. Rasur. ligni Colubrin., cortic. chin., aurant. recent. an. drach. iij. Limatur. Mart. vnc. sem. Tart. Tartarisati tantumdem. Cont. contund. irrorentur drachmis duabus spirit. sal. amm. vrinos. Misceantur, et duabus vini mensuris infundantur.

Omnibus indicationibus curatoriis satisfacit; de quo matutino tempore quotidie liberalis haustus sumatur.

§. CXC.

Quando chalybis vsus locum habeat. Chalybe vero nihilpraestantius est, vbi febres intermittentes cujuscunque typi diuturnitate solidarum partium tonum, fluidarumque crasim pessundederint, sic, vt non solum malus corporis habitus, verum virium languor, et coctionum deprauatio consequantur. Tunc enim tonica corticis vis impar est ad corpus firmandum, atque ad febris, etsi eo cohibita subinde sit, reuersionem impe-

impediendam. Hinc corticis adaugenda virtus est vel chalybis adjectione, vel interposito opportune ejus vsu. Hunc in finem ALLENIVS *a*) *decoctum nigrum* *) commendat, cui interdum pro delicatulis adjiciendam suadet *Tincturam Burgundicam* **). Ego quoque non semel ALLENII auctoritate ductus corticem cum chalybe conjunctum forma liquida ad praecauendos febrium recursus *b*) summo cum aegrotantium emolumento adhibui, assertasque medicamenti hujusmodi vires comprobaui.

a) *Synops. vniuers. med. pract. cap.* I. *artic.* 48.

*) *Decoctum nigrum.*

Rec. Cortic. Peruuian. pulu. vnc. ij. chalyb. cum tart. praep. vnc. j. coq. in aq. font. lib. iij. lento igne ad lib. j. et sem. addend. sub finem coction. cinnamom. acutiss. drachm. ij. Colatur. add. aq. absinth. magis composit. li. sem. M.

**) *Tinctura Burgundica.*

Rec. Cortic. peruv. pulv. drach. x.
Calam. aromatic.
Cinnam. an. drachm. j.
Cortic. aurant. drachm. ij.
Cochinell. drach. sem.
Macera per biduum in vin. alb. Vlissoponens. lib. ij, et sem. filtretur etc.
Dos. cochl. n. iij. vel iv.

b) HAMILTONIVS (*de Prax. regul. et febr. miliari c.* 9.) praestantissimum praedicat salem absinthii ad praecauendas febris reuersiones. Formula vero, qua ego corticem, et chalybem conjungere soleo, differt aliquantum ab illa ALLENII modo descripta. Est autem hujusmodi:

Rec. Cortic. peruuian. contus. vnc. ij.
Limatur. Martis vnc. sem.
Tartari albiss. vnc. j.
Aq. flor. chamom.
Vini albi an. lib. j. sem.
Decoq. ad tertiae partis consumt. Colat. vnc. iij. vel iv. dentur quotid. mane, et repet. per dies XXX., vel XL.

Edulcari potest additione syrupi alicujus gratioris prout libuerit.

§. CXCI.

Oedemata, hydrops, obstructiones quartanae superuenientes cortice tolluntur.

Si oedemata, aut aqua intercus, aut obstructiones a diuturniori praesertim quartana, superueniant, sola china china diu vsurpata cum ipsa febre tolluntur; in primis si aeger non modo a febris diuturnitate, verum etiam repetitis catharticis fuerit eneruatus. Demum chalybis vsu firmandus est*). Oedemata praecipue discuti dicuntur sale Tartari ad grana XV vel XX singulis diebus mane per hebdomadem dato, feliciusque id obtineri ajunt, si ex diluto Baccarum Iuniperi contusarum sal istud praebeatur *a*). Qui hisce (§. CLXXXVII. ad CXCI.) opportune vti nouerit; omnibus aliis arcanis, atque autidotis, quae passim ab auctoribas celebrantur, facile carebit.

*) Laborabat quartana intermittenti ab aliquot mensibus illustris quidam Iurisconsultus Alexandrinus aetate florens, et bono alioquin corporis habitu praeditus: ex qua non solum ei magno oedemate pedes, crura, et femora intumuerant, verum etiam vrinae substiterant, et quae parcissime fluebant, rubrae erant, crassae, et lateritiae cum ejusdem generis sedimento. Nec deerat molesta sitis. Faciei, totiusque cutis color ad pallidum, flauumque vergebat. Abdomen flatibus distendebatur. Languebant vires. Appetitus erat pene dejectus. Hinc non sine caussa vehementer timebat ascitem sibi imminentem. Hactenus catharticis pluries iteratis, salibus neutris magna copia sumtis, et diu continuatis, decoctis amaris, atque aperientibus febrem depellere tentauerat, nec salem essentialem Chinae Chinae, quem magni, licet immerito faciebat, experiri neglexerat; sed incassum hercle. A china china in pollinem redacta, et valido modo sumenda, cane pejus, et angue sibi cauerat. Diuturnitate morbi pene fractus se Ticinum transferendum curauit, quamquam jam hiems ingruerat, vt opem suis malis, si qua esset, quaereret. Febris quartanae adhuc regularis typum seruabat, ad continuitatem tamen assumendam

mendam propendens. Cuncta coram diligenter scrutatus in eam sententiam veni, morbum principem quartanam adhuc esse, cetera incommoda vt ejus symptomata habenda, originemque suam debere nimiae solidarum partium atoniae, fluidarum vero aquosae dissolutioni, et tenuitati. Auctor igitur fui, vt dimissis quibuscunque aliis medicamentis, extemplo solum chinae chinae puluerem optimae notae, et largiori manu sumeret, considereque, eo solo febrim non modo desituram, sed reliqua etiam symptomata continuato ejus vsu profligatum iri. Ita enimuero factum. Hinc illico febris decessit, nec amplius reuersa est; oedemata paullatim discussa; vrinae vbertim fluere, appetitus reuiuiscere, vires instaurari, vno verbo pristina valetudo redire. Post quadragesimam ab incepto, continuatoque remedio diem bene valens domum repetiit. Ad corpus vero etiam atque etiam firmandum proximo vere, quod aduentabat, ei suasi, vt diu tinctura martis vinosa Boerhaavii vteretur, seque moderato motu pedes, aut vectus exerceret. Quo factum est, vt pristinum robur, firmitatemque recuperaret. Aliquot jam anni exacti sunt, ex quo conualuit. Nuper cl. virum, qui me peramanter conuenit, ita prospera vtentem valetudine vidi, vt qui nunquam aegrotuerit.

*) LANGE *Miscel. veritat. Fasc.* I. *p.* 68.

Febres longiora interualla habentes.

§. CXCII.

Quod ad reliquas intermittentes longioribus interuallis distinctas (§. LXIV. LXV.) spectat, cum hae neque natura differant, neque quidquam habeant quod curandi rationem variari jubeat, nisi per se sensim omnino desinant, iisdem propemodum artis auxiliis, quae in curatione generali febrium intermittentium (§. CVI.) proposuimus, et demum cortici peruuiano et ipsae libentissime obediunt. Idem dicito de febribus *laruatis*, et *topicis* (§. LXVII.), siue potius de morbis periodice reuertentibus sine manifesta pulsuum mutatione; nam non quidem aliud postulant curationis genus,

quam quod febres intermittentes, quarum naturam sequuntur.

Subcontinua, et subintrans.

§. CXCIII.

Quae febris *subcontinua*, quae *subintrans* (§. LXIX. LXXI. CXXVII.) a nobis dicatur, jam supra explicatum est. In eas migrare, et verti potest quaecunque febris intermittens, siue quotidiana, siue tertiana, siue quartana fuerit. Quando id euenit, protinus post generales euacuationes (§. CVIII. ad CXVI.) ad corticem eo, quem tradidimus modo (§. CXXVII. CXXVIII.) deueniendum est. Naturam enim intermittentium, etsi non amplius intermittant, adhuc tamen retinent.

INSTI-

INSTITVTIONVM
MEDICINAE
PRACTICAE

VOL. I. PARS ALTERA.

PARS ALTERA.

DE FEBRIBVS CONTINVIS CONTINENTIBVS.

§. CXCIV.

Continuas continentes *) appellauimus (§. LXI.) eas febres, quae vno quasi circuitu sua stadia, ine tempora percurrunt, et σύνοχοι a Graecis di- ntur. Hinc *simplices*, siue vnius circuitus prae eliquis febrium generibus et videntur esse, et repu- ntur. Ita tamen earum continuitas accipienda , vt non quouis tempore, vna, eademque febris , atque eadem symptomatum intensio vrgeat, d in principio, et remissione morbi omnia mitio- a sint; grauiora vero in augmento, et statu, uemadmodum in aliis morbis fieri consueuit. *Synochi.*

*) Scire autem oportet, MORTONVM febres, quas alii *mittentes*, et synecheas vocant, *continentes* nominasse, oua sane, et insolita vocis vsurpatione; quod errorene, n studio fecerit, non satis liquet.

§. CXCV.

Non tamen putandum est, vt apposite, recte- e monent TORTIVS *a*), LIEVTAVDIVS *b*), SAV- AGESIVS *c*), HAENIVS *d*), aliique optimi harum rum judices, hujusmodi febres sine vlla omnino auioris intensionis vicissitudine vsque ad finem ocedere. Nam etsi neque, vt *Remittentes*, statis ibusdam horis manifesto ingrauescant et remit- nt, neque intermissionem habeant, vt *Intermit- tentes*; *Quaenam in his continuitas?*

tentes; plerumque tamen matutino tempore ne nihil deferuescunt, siue paullo lenius affligunt: pastu vero, vel post meridiem, vel ad solis occ sum, vel ex quacunque caussa euidenti, vti med la, animi affectibus, sermone, vigilia paullatim lente inualescunt, vel demum ex ipsa caussarum in tensione, aut symptomatum, accidentiumque a cumulatione subinde et sine ordine exacerbantu Non ergo tantam in iis esse quisquam credat cont nuitatis vniformitatem, vt nulla vnquam remissi nullumque incrementum obseruetur: nam vno v altero tempore mitius, aut grauius habent aegr tantes; sed hujusmodi variationes neque adeo ma nifestae, neque adeo constantes, ordinataeque v in vere remittentibus, esse solent. Quod si prob animaduertissent illi, qui *continentis* vocabulu strictim, et prout rigor significatus exigit, sum runt, fortasse non dubitassent, an vnquam (§. LXI hujusmodi febres incidant, aut visae a quopia fuerint, cum licet rariores, non tamen clinicorum effugiant diligentiam *e*).

a) *Therap. special. l. 1. cap. VIII. p. 63.* *b*) *Préc de Méd. livr. 1. sect. 1. p. 2.* *c*) *Nosol. method. cl. 2. or 1. charact. ord. et gen. 2.* *d*) *De febr. diuis. Diuis. II schol. 1.* *e*) Vid. SELLIVS *Rudiment. Pyretolog. Ord. 1 Gen. 1. p. 94. sub fin.* qui *propria obseruatione* exister hujusmodi febres cognouit.

§. CXCVI.

In hisce sanguinem praecipue affici, atque statu naturali peculiariter desciscere, plerisque pro babile visum *a*) est; quod tanta continuitas vix possit sustinere, nisi primarius ejus fomes in ips sanguine insideret; hinc has febres *venosas* nunc pauit BALLONIVS *b*), vt a *gastricis*, siue fomite in abdomine, aut intestinis habentibus eas distin gueret. Fieri interdum potest, vt in ventre quider

fomit

fomitis origo sit, sed tanta jam copia in sanguinem influxerit, quae ad febrilem aestum eodem tenore ad finem vsque morbi alendum valeat. Quae primo modo fit febris continens, dicitur *primaria*, siue *essentialis*; quae secundo, *secundaria*. Hinc intelligitur, qua ratione febris *intermittens*, aut *remittens* in *continentem*, quod saepe accidit, transmutari interdum possit.

a) Vid. SELL. *l. c. ord.* I. *b*) *Oper. T.* I. *L.* 2. *epidem. p.* 78. *edit. Thevart.*

§. CXCVII.

Si quis tamen velit, non semper in his (§. CXCIV.) sanguinem vitiari, aut infici, neque in omnibus febrilem fomitem eidem inesse, sed quandoque aliis in humoribus, et praesertim in lymphatico latice, aliisque in sedibus eum contineri; imo etiam non raro neruos, et cerebrum, et reliquas solidas partes potissimum laborare, aut affici; non repugnabimus, dummodo tale vitium ponatur, a quo febrilis motus ita sustentetur, vt continenter, et sine notabilibus remissionibus suum curriculum absoluat. Variae enim ephemerarum, et synochorum species, itemque lentae neruosae, atque hecticae, quae ad continentes referri solent, vni sanguini quacumque ratione vitiato non videntur tribui posse; quod jam veteribus ipsis fuit optime animaduersum, et proinde varia caussarum tum ratio, tum sedes singulis adsignata est, vt in sequentibus perspectum fiet. Praecipua autem febrium genera, de quibus seorsum hic agendum erit, tamquam *continentium* ordine comprehensis, sunt *ephemera*, *synochus imputris*, *synochus putris*, *continens lenta maligna*, *neruosa dicta*, atque *hectica*.

EPHE-

EPHEMERA.

§. CXCVIII.

Quid ephemera. *Ephemera* Graecis, *Diaria* nostris est ea febris quae vnica accessione intra diem vnum, siue Nychthemerum, vel paullo amplius spatium terminatur. Suum enim curriculum absoluit, modo septem, modo duodecim, modo decem et octo, aut etiam quatuor et viginti horarum interuallo. Interdum quoque ad horas, quod summum est, triginta sex extenditur. Quando intra hosce terminos concluditur, *simplex*, et *legitima* plerisque nominatur. Vlterius vero producta, vt tertio, aut quarto die tantummodo decedat, nomen *ephemerae extensae*, seu *plurium dierum*, vel etiam *febris* simpliciter *continentis* apud quamplurimos obtinuit.

Ephemera simplex, siue legitima. Extensa, siue plurium dierum.

§. CXCIX.

Ephemera symptomatica remittens. Scire autem oportet, eam, cum diem vnum excedit, non semper continentis in modum, nec semper vna dumtaxat accessione decurrere, sed quandoque remittentium more alias, atque alias successiue minores habere accessiones, donec ex toto finiatur; vti pluries a nobis compertum est. Ephemera duplicata aut triplicata. Sed, quando id euenit, plerumque ephemera *symptomatica* est, non *primaria*, et tunc potius ad remittentes febres referenda videtur. Si vero *primaria* fuerit, et tamen pluribus, vt dixi, accessionibus ad finem perducatur, quod interdum euenire etiam concedimus, tunc ea fortasse non inepte *duplicata*, aut *triplicata ephemera* dici posset.

§. CC.

Caussa et signa. Pura, et simplex ephemera fere semper a caussis mouetur euidentibus, vigilia, mentis contentione, curis, moerore, ira, aestu solis, calore balnei, exercitatione, labore, lassitudine, temulentia, repletione,

tione, inedia, nimia euacuatione, subito frigore, fumo carbonum, similibusque. Quod tamen, GALENO *a*) judice, etsi ab ephemera inseparabile sit, aliis quoque febribus, quarum non paucae a caussa quadam euidenti saepe incipiunt, commune obseruatur. Iuuenes, vt plurimum, sanguineaque temperie praeditos, et ceterum sanos, et bene ante habentes in primis adoriri solet. Non eam, inquit LOMMIVS *b*), *cibi antecedit fastidium, non spontanea corporis lassitudo, sed neque grauior somnus, multaue ofcitatio, neque horror, aut frigus: verum repente tota accedit, neque grauiore incommodo, vbi jam esse coepit, molesta est; dolorem intelligo capitis, atque ventriculi, itemque nauseam, aestum, corporis inquietudinem, et hujusmodi.* Totum vero corpus suaui calore perfunditur, qualis *in ira percitis, aut vino fartis* percipi solet: suauitas enim caloris perpetuum, et proprium hujusce febris signum *c*) exsistit. Cutis mollis, atque humida est. Arteriarum autem motus protinus magnus est, sed modice celer, et frequens, nec vehemens, aequalior tamen, liberior cum mollitudine, et justioris ordinis, quam in prima statim reliquarum febrium accessione esse consueuit.

a) *De differ. febr. lib.* I. *cap.* 7. *text.* 2. *b*) *Medicin. observ. l.* I. *febr. diaria.* *c*) GALEN. *l. c.*

§. CCI.

Celeritas autem pulsus magis in diastole, quam in systole se prodit; quod minus arteriae vellicantur, ideoque minus celeriter contrahuntur. Parua enim caussa *a*) est, quae arteriarum fibras irritat, atque ad contractionem allicit. Vrinam nihil, aut parum certe mutari in hac febre ajunt, excepta ea, quae in ejus fine prodit, quae aliquanto saturatior, et concocta esse perhibetur. At aliis inseparabile, *Signa quaedam expenduntur.*

et proprium videtur primo ſtatim die eam concoqui. Non ſoluitur profuſis ſudoribus, vt febres intermittentes, ſed ſaepe aucta ſolum inſenſibili perſpiratione; interdum copioſo halitu, et humido vapore, aut madore; interdum etiam ſudore, ſed minime multo. Hoc tamen nequaquam perpetuum eſt: non raro enim vidi febrim hujuſmodi largis ſudoribus, haemorrhagia narium, vomitu, aut alui fluxu, itemque puſtulis circa labia enatis ſolutam.

a) SCARDON *de cognoſc. et curand. morb. lib.* 4. *cap.* 2. *p.* 65. *in comment.* b) GALEN. *l. c.*

§. CCII.

Quae varius contingant. Neque perpetuum eſt, eam ſine horrore, et frigore repente, inopinatoque inuadere: nam compertiſſimum habeo, non raro ab horrore, aut frigore ipſam exordiri; imo etiam cum dorſi, capitiſque dolore, nauſea, aut vomitu conjungi, quod praecipue euenit *ephemerae extenſae*, ſiue *plurium dierum*, eique potiſſimum, quae aeſtiuo tempore, et in quibuſdam anni conſtitutionibus quaſi populariter increbreſcit. Id etiam conſtantiſſimum, et pene ſolemne eſt in illa, quae eryſipelas exterius erupturum antecedit, quaeque ideo ephemera *eryſipelatoſa* a quibuſdam *a*) appellatur. Quamquam, vt libere dicam, febris haec neque ſemper ephemerae modum ſeruat, ideoque inepte a non nullis ad ephemeras *b*) refertur, neque ad febres puras, et ſolitarias ſpectat, ſed potius ad morbos exanthematicos febriles, de quibus ſingillatim, et ſeorſum alibi differendum erit.

a) SYDENHAM *obſeruat. med. circa morb. acut. hiſtor. et curat. ſect.* 6. *cap.* 6. *p.* 322. *edit. Patav.* 1700. b) VOGEL. *Gen. morb. cl.* 1. *Gen.* 68., et *de cognoſc. et curand. praecip. human. corpor. affect.* §. *XLVII.*

§. CCIII.

§. CCIII.

Ceterum vbi ſine frigore, aut horrore aggreditur, facile hoc ipſo a febribus intermittentibus, et remittentibus diſtinguitur; quia hae fere ſemper a frigore, aut horrore inchoare ſolent. Verum ſi frigus, aut horror ejus initium faciant, tunc ſane non ita planum, atque expeditum eſt, eam ab illis, aut ab aliis *continentibus* certo internoſcere. Tunc vero ex ejus progreſſu dilucidanda res eſt. Nam ſi longior acceſſio fuerit, vti eſt, quando diem vnum excedit, tum intermittentis, aut remittentis acceſſionem ſuo circuitu ſuperat. Synochos vero ob breuitatem non adaequat. Verum haec omnia plurimum variantur. Hinc ſaepe accidit, vt non niſi poſt ejus diſceſſum a reliquis diſcerni queat. Quare diariam omnem curaſſe facilius interdum eſt, quam nouiſſe.

Quomodo ab intermittentibus et remittentibus diſtinguatur.

Item a ſynocho putri.

Prognoſis.

§. CCIV.

Hinc fere ſequitur, vt haec ipſa prius nocere poſſit, quam cognoſci. Plerumque tamen, ſi *pura* et *benigna* eſt, periculo vacat, non item *complicata*, et *maligna*, de quibus infra verba fient. Generatim biliosſos homines negotiis deditos facilius, et grauius occupat. Quando in *extenſae* modum tranſcurrit, timor eſt, ne in ſynochum imputrem, aut putrem vergat. Primum cognoſcitur ex majore aeſtu, majoreque faciei rubore; alterum vero fieri, docente AVICENNA *a*), ſignificant remiſſio ſine ſudore, aut madore, aut ſi cum ſudore fiat, ſine tamen *apyrexia*, atque *horripilatio;* pulſus inaequalis, celer, paruus, contractus; calor acer, et ſiccus; dolor capitis, ſi non defuerit, perſeuerans; et omnia demum intenſiora ſymptomata: quam quam tunc dubitari licet, ephemerane ab initio fuerit,

Quando in Synochum ſimplicem aut putrem degeneret; aut in hecticam.

fuerit, an ipſa jam ſynochus putris. Quod ſi cauſſae vehementius corpus afficiant, atque homo ſiccisſimo habitu ſit, diutiuſque febris, quam ejus natura ferat, protrahatur, in hecticam permutari eam poſſe, vetuſtiſſima opinio eſt. Id autem indicari dicunt a calore ad carpum, ſi manu tangatur, magno, a febri aſſidua, et continenter aequali, a caloris in omnibus membris poſt cibum incremento, a pulſu duro, paruo, ſed aequali, atque a reliquis deinceps hecticae indiciis. Verum hic quoque quaeri poteſt, vtrum ephemera tunc tranſeat in hecticam, an vero ab initio jam hectica fuerit? HIPPOCRATES *b*) omnes febres, quae a bubonibus fiunt, *malas* appellauit, praeter *ephemeras*. Raro autem febris a bubonibus ephemerae inſtar occurrit. *Suppuratoria* enim eſſe ſolet, et per varios circuitus procedit, plus minus grauis, et longa, pro diuerſa tumoris natura, ex quo oritur. Verum eſto ephemera. An quia a bubone, non ideo abſolute mala? Bubo malignus et peſtilens, ſi eam excitarit, quid erit ipſa lethalius? Limitanda ergo HIPPOCRATIS ſententia videtur.

a) *Lib. IV. Fen.* 1. *Tract.* 1. *cap.* 8. *b*) *Aphoriſm.* 55. *ſect. IV.*

§. CCV.

Aetiologia. Ephemera pura, et primaria ab vna, vel altera cauſſarum euidentium, quarum frequentiſſimas ſupra (§. CC.) jam tetigi, ſine vlla majori ſanguinis humorumque labe praecedente, vt monet LVDWIGIVS *a*), procreatur. Per eas quippe vel ſenſibilitas ſolum, vel irritabilitas ita concitatur, vt febrilis perturbatio non ingens, neque diu permanſura conſequatur; vel aliquid acre in ipſo ſanguine euoluitur, vel in eumdem infertur, vel id, quod excerni debuiſſet, retinetur in corpore, et tale eſt, vt alterutram, quam memoraui, vim *) afficiat, ſed

facile,

facile, et breui e corpore emitti possit. Neque ex illis tantummodo caussis eam progigni crediderim, verum etiam ex sanguinis copia, congestione, dolore, vulnere, contusione, fractura, luxatione, partu laborioso, difficultate catameniorum, lacte in mammis congesto, tumoremque dolorificum inferente, catarrho, similibusque aliis; et tum ephemera erit *secundaria*, aut *symptomatica*, a pura illa, et legitima non parum diuersa. Non ergo semper ab inquinato sanguine proficiscitur, vt *excrementitia* haberi queat, quemadmodum nimis praepropere QVAESNEO *b*) visa est. Namque haud illico *excrementitiis* febribus adnumeranda est, quod nulla coctione, vt loquuntur, purulenta egeat, et cito, facileque soluatur; cum id potius caussae leuitatem, et facilem emendationem, aut ablationem significat, quam impuram *excrementitiamque* naturam. *Symptomatica.*

a) *Instit. Med. Clinic. P.* I. *cap.* I. §. *CCXXXIX.*

*) Morbum spirituum ephemeram ex praeconcepta opinione crediderunt veteres. Hinc fortasse CEL. SCARDONA (*De cognosc., et curand. morb. lib. IV. cap.* 2. *p.* 58. *et seq.*) ad eos accessit, cum scripsit, proximam ejus caussam esse spirituum concitationem. Id autem ostendere putat animi pathemata, fumumque carbonum, aliasque hujusmodi remotas caussas, quibus ipsa excitatur, et nerui in primis affici videntur. Verum non omnes caussae remotae in neruos agunt. Non immerito igitur, vt opinamur, positum et constitutum a nobis est, *sensibilitatem*, aut *irritabilitatem*, aut vtramque vim in ephemera commoueri, ita tamen, vt inde orta febris non ingens sit, et cito conquiescat.

b) *Des Fievr. contin. T.* 2. *p.* 349.

§. CCVI.

Ephemerarum differentiae non paucae reperiuntur apud auctores. Vsu non carent quaedam communes, quibus distinguuntur in *primarias*, *secun-* *Differentiae.*

darias, *symptomaticas*, *sporadicas*, *epidemicas*, *benignas puras*, *complicatas*, *malignas*. Nec valde absum, vt etiam in *putridas* distingui possint; nam non video, cur cum sanguinis procliuitate quadam ad putrescendum conjungi quandoque nequeant. Reliquae a caussis, quae eas mouerint, ductae facile possunt omitti, cum cuilibet medico eas indaganti in mentem veniant*). Sic pariter illae, quae a tempore, quo periodice quasi, et de more redire solent, *menstruae*, *bimestres*, *trimestres*, *annuae* dicuntur, notissimae videntur. Nosologi *a*) inter ephemerae species collocant *febrem lacteam puerperarum*; quae tamen raro ephemera est, et cum plerumque remittentis typum habeat, alibi a nobis peculiariter describetur.

*) Inter veteres AVICENNAS, et inter recentiores FORESTVS ephemeras diuiserunt in tot species, quot sunt earum caussae euidentes; ideoque apud eosdem alia est ephemera ex tristitia et moerore; alia ex spe, et timore; alia ex meditatione, et cogitatione; alia ex ira; ex vigiliis; ex somno, et quiete; ex gaudio; ex metu; ex labore; ex euacuatione; ex dolore; ex syncope; ex fame; ex siti; ex oppilatione; ex satietate nauseatiua, et repletione; ex apostemate; ex siccitate, et asperitate; ex calore vel aëris, vel balnei; ex constipatione a frigore; ex vino; ex cibis calidis aliisque similibus caussis. Huc spectant *ephemerae symptomaticae* dolorum, vulnerum, fracturarum, luxationum, contusionum HOFFMANNI, menstruae, siue catameniales RAMAZZINII, et FREINDII, *erysipelatosae* SYDENHAMII, et SENNRETI, aliaeque apud SAVVAGESIVM commemoratae, quarum curatio cum a morbi primarii curatione omnino pendeat, idcirco satis erit eas indicasse.

a) SAVVAG. l. c.

Curatio.

§. CCVII.

Non negligenda tamen est caussarum euidentium consideratio, quia earum varietati curatio accommodari

modari plane debet. Praecipue vero ſedulo quaerendum eſt, an *ſimplex* ephemera ſit, an *extenſa*, an *benigna*, an *primaria*, an *ſecundaria*, aut *ſymptomatica?* Vbi ſimplex eſt, leuique ex cauſſa oritur, curatio fere abſoluitur ſola abſtinentia, aut tenuiſſimo victu, copioſo potu, tepido, temperante, blandiſſime aperiente, et diapnoico, interdum injecto clyſmate, quo aluus eluatur. Potui autem detur vel aqua puriſſima, vel ſucco limonum acidulata, vel decoctum hordei, vel foliorum Theae, vel florum ſambuci, vel emulſa, vt vocantur, ex ſeminibus frigidis. Si aeger ſanguine abundet, aut febris ex plethora orta ſit, quam tum *plethoricam* nominant noſtri (id vero cognoſcitur ex lauta victus ratione praecedente, ex liquorum vinoſorum largiore vſu, vita deſide, otio, temperamento ſanguineo, habitu corporis pleniore, conſuetarum excretionum defectu, faciei rubore, venarum plenitudine, calore totius corporis, viuidiori arteriarum, temporalium in primis, pulſatione; ſpirandi aliqua difficultate, membrorum torpore, et grauitate, pulſu magno, et pleno) quam citiſſime ſanguinis copiam minuere oportet venae ſectione, tuncque praeſertim, cum doleat caput, aut timeri poſſit, ne febris vltra producatur; quod maxime vſu venit, quando ſecunda jam die nullus ſudor prorumpit, nec febris miteſcit. Quo in caſu etiam iterari ſanguinis miſſio debet. Simili ferme modo curanda quoque eſt ephemera *extenſa*, itemque *ſymptomatica*, metum inflammationis (§. CCV.) afferens; non omiſſis interea, quae propius ad morbum primarium reſpiciunt.

Quinam potus dandus.

Quando ſanguis mitti debeat.

§. CCVIII.

Nec praetermitti poſſunt ea, quae ſaburram de ventriculo, aut inteſtinis excutiunt, ſi febris a crapula,

Quando purgandum.

pula, a vino, a repletione, a foecibus retentis ortum duxerit, quemadmodum id ex anamnesi, signisque conjunctis facile innotescet. *Balneum.* GALENVS a) eos, qui balneo assueti sunt, vbi febris jam desierit, lauandos jubet; reliquias morbi, si quae supersunt, balneum discutit, corpus humectat, et refrigerat. Hodie vero, cum rarior sit balnei vsus, quiete, parciori victu, perspirationis cura, et leni primarum viarum expiatione id praestamus. Atque haec de *ephemera benigna*, et *pura* intelligantur. Complicatae enim, aut *malignae* alia omnino ratio est. Et quidem quod ad complicatam attinet, prout cum ea complicantur alieni affectus, aut plures caussae eam excitant, varia etiam, atque aliena, insolitaque phaenomena exhibet, quae aliquantulum etiam ipsam curationem, atque exitum variare possunt, quod in symptomaticis ephemeris (§. CCV. n.*) quae ad complicatam plerumque spectant, potissimum elucet.

a) *De Art. curand. ad Glaucon. l. 1. p. 31. et 39. edit, Junt. in 8. Venet. 1542.*

EPHEMERA MALIGNA.

§. CCIX.

Quid ephemera maligna? *Malignam* ephemeram voco eam, quae breuitate sui cursus, et continuitate continenti ephemeras omnino adaequat; periculosis vero symptomatibus longe superat, vtpote quae caussam habet venenatam, animalibus et vitalibus viribus infensiorem, difficillime subigendam, et plerumque lethiferam. *De epidemica.* Prout vero caussa isthaec vel sponte in corpore gignitur, vel a communi aëris infectione dimanat, vel per miasma contagiosum communicatur, sic quoque vel *sporadica* est, vel *epidemica*, vel a *contagio*. Rarissimus quidem morbus est, cujus tamen

non

non desunt funestissima exempla. De *epidemica* igitur primum verba faciam, et praesertim de ea vulgatissima specie, quae *ephemera sudatoria* a SAVVAGESIO *a*) nuncupatur.

a) *Nosolog. Method. cl. 2. Gen. 1. spec. 7.*

*Ephemera sudatoria**) *epidemica.*

§ CCX.

Morbus ab effusis sudoribus, qui eum comitantur, nomen obtinuit. In Anglia primum obseruari coepit, quoad nouimus, anno 1483 inter milites HENRICI SEPTIMI apud portum Milfordiensem. Eodem quoque tempore Londini a die vigesima secunda Septembris, vsque ad Octobris finem caput extulit, vt narrat CAIVS ANGLVS. Denique quinquies aestiua semper tempestate Britanniam reuisit; primum scilicet anno 1485, siue, vt alii volunt, 1486, secundum anno 1506; tertium anno 1517, et tunc ingenti adeo clade, vt trium fere horarum spatio plures optimatum, plurimos plebeiorum, imo in quibusdam oppidis dimidiam incolarum partem deleuerit. Quartum rediit anno 1528, tuncque aegri intra sex horas vita exuebantur, Rege ipso HENRICO OCTAVO in summum discrimen adducto, cum plurimi ex aulicis Proceribus interirent. Quintum, postquam anno 1529 totum Belgium, totam inferiorem Germaniam, Zelandiam, Brabantiam, Flandriam, Daniam, Norvegiam, Galliamque peragrasset, iterum in Angliam cum multorum pernicie pedem intulit. *Morbi historia.*

*) *Synonyma.*

Ephemera Britannica SCHENCKII, *obseru. medic. p.* 763. *Sudor anglicus* WILLISII *Pharmacop. rational. P. I. sect. V. cap.* 3. *p.* 473. *Febris Anglica* RAYMVND JO. FORTIS, *de Febrib. p.* 333. *Febris pestilentialis contagiosa vnius diei* CAII ANGLI *de Ephem. Britan. Hydronosus* FORESTI, *obs. med. L. VI. obseru.* 8. *Hydropyretos, sudor anglicus*, et

febris sudatoria SENNERTI *de febrib. l. IV. cap. XV. Ephemera pestilens, et contagiosa* FRACASTORII, *de Morb. contag. l. 2. cap. 5. Ephemera pestilentialis quibusdam, et praecipue* LIEVTAVDIO, *Précis de Médec. Pratiq. l.* 1. p. 41. *Sudoriferus morbus* BATAVIS. *La suette* GALLIS.

Diagnosis.

§. CCXI.

Symptomata. Plerumque epidemice grassatur singulari in aliqua regione post humidum, caliginosumque coelum, tempore in primis aestiuo, aut autumnali, soletque tres, vel quatuor menses tantummodo perdurare. Incipit morbus a magna virium jactura, animique deliquiis. Interdum tremor ingens, et horror conuellens antecedit, deinde acer subsequitur cutis mador, qui mox in sudores profusissimos, et continuos conuertitur, saepe non prius desituros, quam vita defecerit; quod vt plurimum intra quatuor et viginti horas contingit. Fere semper insolitus adest interiorum partium aestus, atque ardor, sitis inexplebilis, ingens cum desperatione timor, anxietas summa praecordiorum, ventriculi aegritudo quaedam cardialgica, lumborumque dolor. Interdum accedit cephalalgia, cordis palpitatio, quae etiam morbo depulso, remanere diu solet. Septima ab ingressu morbi hora omnia increscunt. Tunc delirium superuenit, major virium dejectio, imo exsolutio, et profundissimus somnus. Hora decima quinta malum extremos habet labores. Rarissime vomitus insequitur, licet stomachum dolor vexet, quod in tanta ejus anxietate mirum est.

§. CCXII.

Qui pulsus, quae respiratio. Pulsus jam ab initio celeritate, frequentia, inaequalitate febrem testatur; interdum etiam fit magnus, et vehemens. Respiratio cita est, atque anhelosa. Robustiores malum hoc praecipue adoritur;

tur; infantibus, senibus, pauperibusque saepe parcit; reliquos ferme omnes et corripit, et enecat. Indigenae, etsi in exteras regiones emigrent, non tamen fuga incolumes seruantur: aduenae contra vix vnquam media in epidemia hac lue infici visi sunt. Insuper animaduertendum est, raro haemorrhagias aegrotantibus superuenire, neminemque ex iis, qui hac febre correpti sunt, bubonibus, aut exanthematis obnoxium esse solere, et si quae in summa cute pustulae erumpunt, morbillis similes esse, rarissimeque id accidere, iisque dumtaxat, qui jam e morbo euaserunt. Nam saepe per plures menses nocturnis diffluunt sudoribus, vnde cutis rubore suffunditur. Hinc aliquam similitudinem habere videtur cum *febre miliari sudatoria*, vulgo *la suette miliaire* SAVVAGESII *a*), quamquam haec ab *ephemera sudatoria* vere discrepat, quod pustulas miliares citissime, et jam inter initia ad cutim propellit, atque ad septimam, aut decimam quartam diem protrahitur.

Qui magis obnoxii.

Nulli bubones; nulla exanthemata.

a) *Nosol. meth. cl. III. ord. I. Gen. V. spec.* 8.

Caussa.

§. CCXIII.

Probabile admodum videtur, subtilissimum, et summopere noxium venenum id esse, quod morbum efficit. Fortasse aliquid in ipso aëre incognitum, at venenatae indolis continetur, quomodocunque natum, aut a putridis terrae effluuiis suppeditatum. Quod verosimile redditur ab humida, et nebulosa tempestate, quae morbum praecedere solet, atque a magna vi auium sub arboribus, cum in Anglia lues haec desaeuiret, necatarum inuenta, quae sub alis abscessus ciceris magnitudine gerebant. Potest etiam virus istud corporibus, quin aliunde veniat, innasci; nam praegressae humidae,

Caussa peculiare virus.

et

et calidae tempestates, aërisque constitutiones laxando solidas partes, perspirationem cohibendo, humoresque ad putredinem procliues reddendo sic vniuersam oeconomiam animalem peruertunt, vt aliquid intus gignatur, quod veneni instar agat, epidemicamque perniciosissimam febrem inuehat, non aliter soluendam, quam profuso, et continuato sudore, qui nimirum illud noxium, et subtilissimum venenum expellat.

Prognosis.

§. CCXIV.

Saeuissimum igitur malum est, et celerrime lethiferum, quippe quod, vbi primum in aliquam ciuitatem impetum facit, singulis diebus pestis instar quingentos, aut sexcentos occupat, et ferme omnes intra quatuor, et viginti horas de medio tollit. Quidam intra sex, vel septem horas interimuntur, et si qui diem integram superant, eos conualituros esse, plerumque licet sperare. In tuto tamen res esse nequit, nisi elapsis viginti quatuor horis; sed tunc etiam timori adhuc locus superest, ne aeger in eumdem morbum relabatur. Qui morbi vim eludunt, effugiuntque, assiduis pene, copiosisque sudoribus seruantur: illi contra, quibus sudores non satis diu manant, vel illico pereunt, vel in magnum discrimen adducti febre pessimi moris subsequente periclitantur *). Sed id fortasse euenit iis, qui non *ephemera* hac, sed alia febre mali moris, aliquid epidemicae constitutionis in se recondente correpti fuerint; quod neque nouum, neque difficile omnino putauerim.

*) LIEVTAVDIVS, (*Précis de Médec. l.* I. *pag.* 43.) nescio quo fundamento, scribit, non nullos ad diem quartam, septimamque peruenire feliciter posse. Fatetur tamen ipse, id rarissimum esse. Nobis vero etiam ab *ephemera sudatoria*

sudatoriae natura omnino alienum videtur, cum *vnius diei morbus* a CAIO ANGLO esse dicatur. Puto autem, LIEVTAVDIVM deceptum fuisse descriptione, quam euulgauit BOYERVS illius epidemicae febris, quae apud *Bellouacos* saeuiit anno 1750., aut alterius, de qua mentionem fecit VANDERMONDIVS in *Tomo XII. Diarii Medici*, quarum neutra fuit *ephemera sudatoria*, vt mox infra animaduertam, licet pro tali habita fuerit.

Curatio.

§. CCXV.

Experientia edocemur, non alia quam spontanea cutis excretione malignum virus, vnde hujusmodi febris nascitur, melius, certiusque expelli. Sudores enim quocumque modo imminuti, abrupti, aut suppressi mortem certissime afferunt. Quapropter omni cura enitendum est, vt sudor libere prodeat, diuque continuetur. Aegroti diligentissime a frigore arcendi sunt. Si sudores sponte remittant, stragulis impositis, diaphoreticisque medicamentis reuocentur. Inter haec primis illis temporibus, quibus id morbi genus apparuit, celebrabantur hoc nomine Terra sigillata, Bolus armenia, Dictamnus, Carduus Benedictus, Zedoaria, Tormentilla, Nymphaea, Borrago, Aqua acetosae, et scabiosae, aliaque hujus census, quae non modo sudoribus promouendis, sed etiam malignitati perdomandae accommodata credebantur: quorum tamen non nulla hodie vix, ac ne vix quidem apud nos hujusmodi laudem merentur. Neque sudandi finis fiat, nisi viginti quatuor horis exactis. Tunc primum et stragula minuere, et sudores quam diligentissime abstergere, sine periculo vt plurimum licere, ferunt. Interdum vero, praesertim in robustioribus, sudores, iterum, atque iterum, ad duodecimam vsque vicem ciere oportet; quod tum maxime necessarium ducitur, vbi venenum non satis

Quomodo sudor promoueri debeat.

Quando a sudore cessandum sit.

tis expulsum videatur, morbusque non ex toto desiisse.

§. CCXVI.

Viribus quomodo consulere oporteat. Sed inter sudandum prudenter viribus prospicere necesse est. Si hae languere ob sudoris nimiam copiam incipiant, erigendae, reficiendaeque sunt cardiacis, alexipharmacis, atque antisepticis medicamentis, vti vino, succo mali citrei, granatorum, acetosae, aliisque in peste, malignisque morbis adhiberi solitis; sudorque ita gubernari debet, ne ei aeger prorsus succumbat. Obseruatum enim est nimio sudores eliciendi studio, dum supra vires stragulis onerabantur aegri, magnam eorum partem suffocatam esse. *Cardialgia quibus sedetur.* Cardialgia quoque non parum negotii hoc in morbo facessit. Huic igitur occurrendum docet SAVVAGESIVS *a*) aqua florum aurantiorum, cinnamomi hordeata, mero, confectione hyacinthina, aut Kermesina, Theriaca, a quibus illud etiam boni praestatur, vt vires recreatae sudori ferendo pares euadant. Acetum quoque, aquae theriacales, omniaque acescentia videntur hic esse conuenientissima. Fortasse non male cessissent camphora, *liquor anodynus mineralis* HOFFMANNI, Moschus, Spiritus MINDERERI, aliaque hac aetate summopere celebrata.

a) *L. c. sub fin. capit. de ephemera.*

§. CCXVII.

Nocet sanguinis missio. Quod attinet ad sanguinis missionem, noxia nunquam non deprehensa haec est in hujusmodi lue, nec vllo modo per se opportuna esse posse videtur. Neque audiendus est BOYERVS, qui in ea constitutione, quae non multis ante annis Bellouacos*) misere afflixit, venae sectionem non parum profuisse narrat; nam idem auctor, re melius perpensa, fateri postea debuit, morbum illum ab *ephemera*

*) *Beauvais.*

sudato-

sudatoria fuisse valde diuersum *a*). Discrimen enimuero cuique patebit, si descriptio *sudoris Anglici*, siue *ephemerae sudatoriae* conferatur cum descriptione morbi Bellouacorum, a MALOVINIO in *Historia morborum epidemicorum etc. Parisiis obseruatorum b*) typis edita. Catharsis quoque nullum locum inuenit, nisi interdum in morbi fine, eoque jam superato. Fortasse ingruente morbo non inutile fuisset leniter vomitum ciere. Notum enim est, quantum emetica morbidi fomitis partem ejicere in epidemicis, contagiosisque morbis possint, quantumque sudoribus promouendis faueant. Magni etiam interest, quo regimine diaetetico vti expediat. Generatim primis quinque ab ingressu morbi horis omnis potus proscribendus est, post has concedi quidem potest; sed loco alimenti sit. A carnibus omnino aegri abstineant, nec inter sudandum somno, in quem pronissimi sunt, indulgere vnquam sinantur, nam nisi omni studio euigilare cogantur, veterno obruti exstinguuntur.

Catharsis non conuenit.

Quid de emesi sentiendum.

a) LIEVTAVD. *synops. vniuers. Prax. med. l.* 1. *sect.* 1. *sudor. anglic. p.* 31. *edit. Patav.* 1777. Febris autem, quam anno 1750. BOYERVS in Bellouacis curauit, erat quoddam febris malignae putridae genus, cui nomen *miliaris sudatoria* impositum fuit a SAVVAGESIO (*Nosol. method. cl. III. spec.* 9). A nostra differt quoque ea, quam vidit, descripsitque anno 1759. VANDERMONDIVS (*Journal de Méd. T. XII. p.* 354). Nam erat et ipsa de genere miliarium, quae producebatur ad septimam vsque diem, perperam vocata *la suette*.

b) *Hist. Acad. Roy. ann.* 1747. *p.* 563.

§. CCXVIII.

Nolo quidquam hic desiderari eorum, quae ad regimen hujus acutissimi morbi conferre vsus comprobauit. En POLYDORI VIRGILII in hanc rem saluberrima praecepta: *Post aegrotantium*, inquit ipse,

ipse, *plurima experimenta, et obseruationes, a juuantibus, et laedentibus factas, ita vsuuenit, vt remedium vnicuique promtissimum inuentum sit, quod hujusmodi est. Si quis interdiu sudore corripiebatur cum vestitu protinus cubatum eat; si nocte et in lecto tum quiescat, nec se e loco moueat, vsque ad viginti quatuor horas exactas; interim ita se stragulis oneret, quo non prouocetur sudor, sed sua sponte molliter stillet, cibi nihil capiat, si tamdiu famem tolerare possit, neque plus potionis consuetae, ac calefactae hauriat, quam modice satis sit ad sitim exstinguendam. Inter hanc curationem inprimis caueat, ne manum quidem, aut pedem suum refrigerandi, recreandique caussa extra stragula proferat, quod facere lethale est a).* Nostrum nequaquam esse arbitror quidquam in hac regiminis ratione carpere, tamquam ad superstitionem vsque euecta; nec, quid hodie sudoriferorum vituperatores dicturi sint, sollicito inquirere; cum vna omnes reliqui voce affirment, in hac pestilenti ephemera istud fuisse praesentissimum auxilium, quemadmodum in quamplurimis morbis virulentis ab eorum exordio esse consueuit, vt, id quod noxium est, atque volatile, citissime euaporetur.

a) WILLISIO referente *Pharmac. Rational. P. I. sect. V. cap. III. pag. mihi* 473. *col. a.*

Ephemera sudatoria sporadica.

§. CCXIX.

Ephemera sudatoria sporadica. Rarissime hic morbus (§. CCX.) sporadicus occurrit, vel saltem rarissime, quod sciam, apud medicos de eo mentio facta inuenitur. Vnus LIEVTAVDIVS memoriae prodidit, se in homine triginta annorum, qui *e leui morbo conualescens* laete Nosocomium *Versaliense* deserere parabat, eumdem semel vidisse. Is enim in hunc *saeuissimum sudorem* (hoc est,

est, ephemeram sudatoriam) subito incidit, quo intra quatuordecim horas, variis frustra tentatis, raptus fuit a). Curatio sporadicae non erit absimilis ab ea, quam supra (§. CCXV. ad CCXVIII.) recensui; donec experientia, et ratio meliorem, efficacioremque detexerit.

a) *Synops. citat. l. 1. sect. 1. p. 31.*

Ephemera gangraenosa.

§. CCXX.

Ad ephemeram malignam (§. CCIX.) reducenda quoque videtur rara quidem, sed non ita, vt *ephemera sudatoria* (§. CCX. et CCXIX.), species illa, quae ob gangraenam in aliqua exteriori parte citissime subsequentem, et praecipiti fato enecantem, *gangraenosa* dici potest. Haec *sporadica* esse solet, nunquam, quoad mihi hactenus licuit cognoscere, epidemica. Primus omnium eam descripsit HIPPOCRATES breui quidem, vt solet, at luculentissima historia a). En ejus ipsissima verba: *Critoni in Thaso pedis dolor incepit fortis a digito magno erecto ambulanti: decubuit eadem die, horridus, anxiosus, parum subcalefactus; nocte delirauit. Secunda tumor per totum pedem, et circa talum subruber cum contensione: phlyctaenae paruae, nigrae: febris acuta: furebat: ab aluo autem sincera, biliosa, submulta prodierunt: Obiit secunda die a principio* *). *Hippocratis descriptio.*

a) I. *epid. aegr.* IX.

*) Vtor versione, qua vsus est HIERON. MERCVRIALIS in *Praelect. Pisan. in Epid. Hippocratis historias.*

§. CCXXI.

GALENVS in commentario, quo hanc HIPPOCRATIS historiam a) breuiter explicat, malignum, et veneficum aliquid a natura in crus protrusum, vnde dolor, tumor, et pustulae nigrae orirentur, *Galeni ad hunc locum commentatio.*

existimat, sed tanta copia, vt ea pars omne vitium recipere nequiuerit; ideoque reliquum ad caput delatum desipientiam, et mortem perpetrasse. Non valde a GALENI sententia abest Cl. MERCVRIALIS, qui itidem venenum quoddam in corpore genitum arguit, quod pedem in primis occuparit, grauissimumque dolorem, deinde gangraenosas etiam phlyctaenas in eo procreauerit, et demum venenatos, putridosque halitus ad praecordia, et cerebrum transmiserit, atque illa, quae memorauimus, teterrima, exitiosaque symptomata induxerit. Vtcunque res sit, certum, ratumque habendum esse puto, febrem hoc malum *ephemerae malignae* in modum comitatam esse; incertum vero, ac dubium, an *primaria*, vel *symptomatica* exstiterit, cum non satis ex historia constet, dolorne, an febris antecesserit; quamquam verosimile sit, eodem tempore, quo pes dolere coepit, etiam febrem accessisse; nam *decubuit eadem die* Crito et horruit *anxiosus, et parum subcalefactus*. Huc fortasse pertinet historia, quam PETRVS A CASTRO refert b) de muliere quadam febre maligna correpta, quae *statim secunda die* coepit *conqueri de acutissimo pollicis dextri pedis dolore, qui intra horas viginti quatuor aegrotantem de medio sustulit.* Nulla quidem ibi mentio facta est de tumore, aut rubore loci affecti, sed probabile videtur, ad dolorem gangraenam accessisse, et subitae mortis caussam fuisse; nisi illud hic accidisse quis velit, quod secundo epidemiorum, sectione prima, narratur de *Temeni nepote*, cui *ex morbo forti ad digitum decubuit, qui cum non sufficeret ad suscipiendum, recurrit*, et *mortua est*. Sed Hippocraticae Critonis historiae multo similior est illa, quam memoriae prodidit CAROLVS RICHA c) hisce verbis: Iurisconsultum *juxta Theatinorum domum, qua ad forum itur olitorium, febris a coena prehendit; noctem*

Mercurialis opinio.

mentem laboriosam transegit. Postridie per totum pedem ad talum usque tumor subruber; ac tensus valde apparuit, cujus in centro atrum quid aderat, ac subnigrum. Insania correptus est. Ex aluo mere biliosa plurima processere. Paullo post conuulsionibus a capite subortis celeri fato interiit. Ingenii erat tetrici admodum, atroque vultu, abque hominum consortio omnino alienus ceu misanthropos alter.

a) *In prim. Epid. Hippocr. comment. III. N. 26.*
b) *De febr. malign. punct. sect. 3. aph. XLI. pag. 61.*
c) *Constit. epid. Taurin. alter. Hist. 6. p. 43.*

§. CCXXII.

Si quis forte HIPPOCRATIS historiam, eique similem CAROLI RICHAE ad Erysipelatis quoddam genus spectare judicet, contra ac HIPPOCRATI ipsi, GALENO, MERCVRIALI, aliisque commentatoribus visum est; omnem, vt spero, de erysipelate suspicionem auferet non absimilis obseruatio aegrotationis; quae nobilem quemdam virum immatura, et celerrima morte non pridem interemit. Morbi cum eo, de quo agimus, similitudo, et rara, malignaque ejus natura, paucis cognita, nec a medicis satis notata postulat, vt aliquanto fusius a nobis exponatur. Is quinquaginta tres annos natus, temperamento sanguineo, et bono corporis habitu praeditus, mediocriter carnosus, imaginandi vi, et mentis acie acutissima pollens, jam ab aliquot annis, postquam nimirum frigida, imo gelida, vt Cl. cujusdam Medici auctoritati pareret, sibi caput non semel adspersisset, queri coepit de quibusdam capitis incommodis, et praesertim de quadam ejus, vt dicebat, inanitate, et confusione, ob quam a lectione, et studiis literarum, quibus assueuerat, abstinere cogebatur. Hinc vehementi angebatur

Alia historia Hippocraticae similis.

Anamnesis.

metu incidendi aut in amentiam, aut in apoplexiam. Attamen diserte, nitide, et copiose, si quis alius loquebatur, memoria admirabili valebat, et cum in conuiuiis, tum in conuentibus nobilium hominum, acumine ingenii, idearum perspicuitate, judicii praestantia, atque eloquii facili vbertate omnes in sui admirationem trahebat. Ipse tamen asseuerabat, id a se quidem fieri, sed non sine summa animi contentione, atque indicibili totius mentis conatu. Ceterum bene appetebat, comedebat abunde, digerebat perfecte, naturaliter dejiciebat, somno tranquillo fruebatur, atque omnes vitae functiones recte obibat, sic vt sanissimum eum dixisses.

§. CCXXIII.

Continuatur anamnesis. Interim pulsus ei erant, prout mihi non semel visi sunt (nam me quoque pluries consuluit), paullo frequentiores, duriusculi, atque inaequales, plus minus pro majori, vel minori mentis perturbatione. Timorem vero desipiendi, aut repente obeundi, quo assidue conflictabatur, augebat permolestus quidam tensionis sensus, quem circa vniuersum caput, intimumque cerebrum continenter percipere se dicebat. Quamobrem quotidie semel, iterumque, imo crebrius medicum aut ad se arcessebat, aut conueniebat ipsemet, vt cum eodem de sua valetudine ageret; tantoque mortis, aut stultitiae pauore premebatur, vt longius a domo sua abesse non auderet. Hac igitur tristi, et melancholica affectione occupatus nullo vnquam modo induci potuit, vt longius iter in exteras regiones capesseret, quemadmodum pluries ei a medicis, quos consulebat, propositum, inculcatumque fuit; aut cum vxore, quae aetate, et specie florebat, concumberet, aut paullo remotiora in loca, quam solebat, se se transferri sineret.

§. CCXXIV.

Tandem mense Octobri an. 1779 proxime elapsi, postquam leuem dolorem rheumatico similem, qui collum, et scapulas corripuerat, solisque frictionibus cito decesserat, esset conquestus, quadam die, cum, nocte tranquillo somno transacta, e lecto consueta hora, nempe decima sexta italica, vel paullo serius surgeret, deambulans de vno in aliud cubiculum, repente sensit sibi crus sinistrum dolore quodam impeditum. Aderat de more Chirurgus; qui illico suram, nam in hac insidere dolorem afferebat, diligenter speculatus est, manibusque etiam contrectauit, vt, qua, atque vnde doleret, detegeret. At ea et colore, et mollitudine omnino naturalis apparuit; contrectata nec magis vllibi doluit, nec vllam duritiam, ne quidem interiorem, aut altius abditam tangenti exhibuit. Idcirco Chirurgus, ne rem negligere videretur, totum crus manu aqua reginae Hungariae madida perfricuit, eumque vtpote valde meticulosum bono esse animo iussit. Dolor autem leuis ita fuit, vt impedimento non esset, quo minus pransum, veluti consueuerat, apud amicum foras prodiret. Post prandium, in quo non defuit ei appetitus, dolor increuit. Ipse etiam leuiter inhorruit, et friuit. Hinc accitus Chirurgus (erat hora circiter gesima secunda italica) cum pulsum febrilem inuenisset, videretque eum vix pedi affecto insistere prae dolore posse, suasor fuit, vt domum se transferendum curaret, vt in lectulo conquiesceret, mecumque, quoniam febricitabat, etiam consuleret. Atque nocte ingruente domum curru vectus est. Scalas vero nec descendere, nec adscendere potuit. Necesse ideo fuit, vt a duobus famulis gestaretur. Qui autem vehementer mirati sunt corporis pondus, insolitamque grauitatem. Aegro demum in lectulo

Initium morbi.

Dolor in crure.

Febris.

T 3 reposito,

reposito, Medicus, et Chirurgus iterum crus inspicere, contrectare, et rimari: sed, nihil in eo vi-

Suspicio de Erysipelate. tii deprehendunt. Suspicantur idcirco dolorem istiusmodi prodromum esse erysipelatis erupturi. Quia vero dolor acerbior videbatur, cataplasma emolliens, quo leniretur, admouendum interim censent. Hora quarta noctis jusculum tenue sorbillauit coenae loco.

Nox irrequieta ob dolorem auctum, et febrem. Deinde doloris tormentum ita auctum est, vt cataplasma, quod moleste, aegreque ferebatur, remouendum fuerit. Non tamen, eo detracto, minuebatur. Interea sitis magna accessit. Vrinae rubrae, et quasi sanguineae prodiere. Nox ferme tota insomnis, ac irrequieta fuit; nam hora tantummodo decima, nempe paullo ante auroram insequentis diei, Nob. vir aliquantulum conquiescere coepit.

§. CCXXV.

Tumor totius cruris praedurus. Postero mane cum febris nequaquam remitteret, dolor acerbe excruciaret; sura tota tumeret, et praedura esset; exspectatum erysipelas non appareret; et pulsus magnus, validus, durusque inueniretur; medicus injecto prius enemate, quo aluus exoneraretur, mittendum e brachio sanguinem

Sanguis missus. duxit. Detractae igitur decem vnciae sanguinis qui non solum firmius concreuit, sed crustam etiam inflammatoriam, siue, vt vocant, pleuriticam exhibuit, valde crassam, et conspicuam.

Accitus alius Chirurgus. Circa meridiem arcessitur alius chirurgus, aetate doctrina, atque vsu probatissimus, vt dolens crus intueretur, suumque de morbi genere judicium ferret. Hic ruborem nullum exteriorem, qui in erysipelate esse solet, offendit, vti ab eo postea mihi narratum fuit: contra vero inuenit pedis articulum, tendinem Achillis, et musculos surae enormiter tumidos, tensos, duros; quod in erysipelat

pelato, morbo ſcilicet cutis, nequaquam videre eſt. Hinc conjecit, aliud morbi genus illud eſſe, quam putaretur; et quoniam aeger ex patre affectibus podagricis obnoxio natus erat, ſuperioribusque diebus rheumatici cujusdam doloris ad collum, et ſcapulas indicia non defuerant, aliquid arthritici mali ſubeſſe judicauit. Quam ob rem auctor fuit, vt totum crus praedurum decocto emollienti, et diſcutienti, in quo ſapo venetus ſolutus eſſet, calide foueretur, vti continuo factum fuit. *Suſpicio arthritici morbi.*

§. CCXXVI.

Hora vigeſima prima ejuſdem diei ſubfriguit toto corpore cum pulſibus depreſſis, et paruis. Exacerbari tunc febris credita eſt; verum hora vigeſima tertia pulſus in eodem omnino depreſſionis ſtatu pergebant, nec quidquam ſe ſe erexerant; quod ſane fatiſcentis naturae potius, quam nouae acceſſionis effectum videbatur. Dolor cruris aliquantum minutus erat, tenſio non nihil mollita; color vero dubius. Erant enim, quibus ſubliuidus appareret, dum aliis, etiam non imperitis, non item. *Signa imminentis gangraenae.* Si qua igitur coloris mutatio contigerat, vix haec diſtingui poterat, ambiguaque videbatur. Hora quarta veſpertina incepit deſipere, et quodammodo furere; tentabat enim e lecto exſilire, anxius, irrequietus, anhelans. *Delirium.* Pulſus, qui nunquam inter haec ſe ſe extulerant, parui, obſcuri, inaequales, crebri multo magis euaſerant. Hora decima verſus nouam lucem deteriora omnia cum pulſuum tanta imbecillitate, vt pene deficerent. Tunc color cruris manifeſte liuidior; reſpiratio rara, anxia, difficilis; mens perturbata; ſingultus frequens proximum exitium indicabant. Breui enimuero ſenſuum expers factus, aſphycticus, ſtupidus, ad horam vſque decimam tertiam cum morte colluctatus, *Mors.*

tandem obiit; die nimirum secunda ad finem properante, ex quo dolor inceperat; horis vero quadraginta circiter ab ingressu manifestiore febris, atque adaucto cruris dolore. Dum animam agebat, crus totum a pede ad coxendicem vsque, vt a medico peritissimo, qui accitus huic tragoediae interfuit, accepi, striis satis conspicuis in longum porrectis, nigricantibus, et liuescentibus notatum apparuit. Cuncta haec ex fide, et sermone eorum, qui Nobili viro adstiterunt, conscripsi. Non enim potui ego, alibi occupatus, eidem praesto esse.

Cruris color nigricans.

§. CCXXVII.

An erysipelas malignum fuerit?

Praeceps adeo, atque inopinata pernicies magnae cunctis admirationi fuit; medicis vero, et chirurgis, qui in auxilium occurrerant, disceptandi caussam praebuit. Alii enim erysipelas malignum, quod cito in gangraenam abiisset, accusabant: alii arthriticum humorem acerrimum, et fortasse sua e sede ad interiora demum conuersum. Nec facile decerni poterat, quorum potior esset ratio. Nam abfuit cutis rubor roseus, qui erysipelatis proprius est, et contra non cutis, in qua erysipelas sedem habet, sed interiores, muscularesque partes doluerant, intumuerantque: et si qua gangraena insequuta est, prout nigricans cruris color vltimo visus indicabat, non ab erysipelate, cujus nullum, aut certe valde anceps indicium exstiterat, profecta esse videbatur. Arthritici porro humoris tanta interdum esse potest malignitas, vt plurima, et lethalia mala, imo subitam mortem ab eo illatam saepius viderint clinici. Neque nobismet ipsis deficiunt exempla gangraenae, et sphaceli ab ejusmodi caussa progeniti. At nunquam antea arthritide laborauerat vir illustris, neque articuli solum, sed sura praecipue in eo affecta fuit, neque adeo prae-

An metastasis arthritici humoris?

ceps

ceps gangraena arthriticos dolores, quando eos subsequitur, subsequi consueuit. Quid vero de metastasi arthritici humoris sentiendum putem? De, tumuit certe non nihil crus affectum, et praedurum; dolorque mitior euasit secunda die ingruente ad vesperam. An metastaseos id signum? Sed commune id quoque gangraenae nascentis. Si vero cruris tumor, et dolor ex eo remisit, subseditque, quod illinc arthriticae materiae pars maxima recessit, cur tamen crus nigricauit, cur gangraena foedatum?

§. CCXXVIII.

Affectio melancholica, qua jamdiu moerebat aegrotans, aliquam de atra bile in abdominis visceribus coaceruata, et demum repente mota, atque in circuitum acta suspicionem creare posset. Certum ratumque est, atram bilem interdum tantam acritatem contrahere, vt veneni erodentis, corrumpentisque naturam adepta, pessimas febres, et mortiferas, quocunque feratur, sistaturque, partium siderationes facile inferat. At nulla in nob. viro coloris, aut habitus atrabilaris significatio, nulla viscerum abdominalium labes, nulla haerentis sanguinis in iis indicia, nulli flatus, nulli borborygmi, nulla digestionis, reliquarumque functionum in imo ventre deprauatio antecesserant, vt compertissimum mihi est. *An ob atra bile malum?*

§. CCXXIX.

Ergo, siue ab arthritico humore latitante, atque *anomalo*, siue ab *erysipelatode*, siue ab *atrabilari* id mali deriuandum quis velit, illud semper cum GALENO, et MERCVRIALI verosimillimum credam, humorem venenatae indolis fuisse, qui in hujusmodi viro paullatim genitus, et repente euectus tantam perniciem attulerit. Is enim juxta *Aetiologia.*

GALENVM erumpens, non modo febrim excitare potuisset, si haec cum incipiente morbo accesserit, quod tamen in nostro aegro non satis constitit; verum etiam partim a viribus vitae in crus detrusus dolorem, tumorem, et gangraenam; partim ad cerebrum, pulmones, et praecordia circuitu vitali delatus delirium, anxietates, difficilem respirationem, et vitae finem praestitit. Quod si in ipso crure malignum humorem et genitum, et euolutum cum MERCVRIALI malueris; facile intelligis dolorem ibi primum, tumoremque cum febre, quemadmodum supra narratum est, oriri debuisse, et demum gangraenam ipsiusmet cruris. Vides etiam, cur absorpto in venas necrotico, putridoque tabo, cordis, pectoris, cerebri, neruorumque functiones labefactatae, imo cum vita ipsa cito deletae fuerint. Alterutra explicatione vti poteris, prout febris dolorem antecesserit, aut consequuta sit, siue, quod perinde est, prout primaria, aut secundaria febris isthaec videatur; quamquam interdum ita febris et dolor synchrona esse possunt, vt distinctioni huic nullus sit locus; quo casu vt primariam eam haberi licebit.

Curatio.

§. CCXXX.

In summo igitur isto vitae discrimine, atque adeo celerrimo, lethiferoque morbo vix suppetit, quod tantae opponas ruinae. Insensissimum vitalibus, animalibusque facultatibus venenum, irritabilitatem, sensibilitatemque destructurum, cuncta citissime corrumpens postulare videtur vel sui correctionem, vel euacuationem, et simul mitigationem symptomatum. Correctio vero vix speranda est, cum neque peculiaris veneni natura nobis nota, neque antidotum vllum habeamus, quo illud

Indicationes.

tunc

tundi, aut immutari queat. Praestabit ergo quanta possumus velocitate ejus euacuationem moliri. GALENVS (*a*), et MERCVRIALIS (*b*) in hujusmodi calamitate non dubitant protinus sanguinis missionem proponere. Ea enim tum a dolore, qui inflammationem ciere potest, tum a febris magnitudine videtur exposci. Sed magna tamen opus est prudentia in administrando hoc artis praesidio, vbi venenata, et maligna subest humoris natura, quae vitae viribus adeo aduersatur, gangraenamque, aut putrefactionem accelerat. Itaque si plethora, si aetas, si corporis habitus, si pulsuum ratio, si vehemens febris, si dolor acutus, et reliqua consentiant, sanguinem vtique mitti oportet, sed protinus ab initio, et antequam putris corruptio praeualeat, et manu quidem suspensa, nec liberali. Vbi vero anceps mittendi sanguinis indicatio est, tutior ejus detractio per cucurbitulas reputatur. Deinde leniter, si qua in primis viis saburrae suspicio est, eccoprotico medicamento, aut clystere satis valido excutiatur. Parti autem, quae tumet, dolet, et tenditur, multoque magis si caleat, et rubeat, hirudines admoueri possunt, vt quodammodo detumescat. Sin hoc non sufficiat, crebris, altisque incisionibus pertundenda, vt veneno ad exeundum via paretur, atque auertatur gangraenae metus. Quod si, vt in *Critone*, jam nigrae vesiculae membrum foedarint, vitamque in eo emori doloris, et tumoris imminutio, colorisque mutatio ostenderint, neque scarificationes quidquam profecerint, MERCVRIALIS modo memoratus spem omnem in ejus amputatione esse positam arbitratur. Verum, quando hoc crudele auxilii genus vitari non potest, maturandum strenue est, antequam gangraenosus humor totum corpus inficiat; nam eo infecto, superuacaneum, et prorsus inutile illud esset.

Sanguinis missio. *Cucurbitulae.* *Hirudines.* *Scarificatio.* *Amputatio membri.*

§. CCXXXI.

§. CCXXXI.

Alexipharmaca quaenam conueniant? Dum haec aguntur, curandum diligentissime, et citissime est, vt venenum, quodcunque fuerit, mitigetur, atque e corpore expellatur, ejusque effecta teterrima inhibeantur. Itaque alexipharmacis, antisepticisque efficacissimis, et praecipue iis, quae sudores prouocant, mature vti conuenit. In his eminent camphora, radix serpentariae virginianae, contrayeruae, polygalae, cortex peruuianus, *elixir* vitrioli, spiritus MINDERERI, varia forma, et satis valida, sed partitis vicibus data. *Volatilia.* Nec aliena sunt volatilia, vt sal volatile cornu cervi, viperarum, succini, spiritus salis ammoniaci, et celebris illa compositio, quae constat ex spiritu salis ammoniaci cum calce parato, et oleo succini intime commixtis, quae a LVCRO nomen habet. Horum actionem, et vim plurimum interest copioso, crebro, temperanti, atque antiphlogistico potu, subacido nimirum, aperienti, et ni calido, egelido certe adjuuare, et perficere. Opportunissimum quoque puto statim ab initio, in primis si vires langueant, extrorsum vim morbi cantharidibus brachiis, vel femoribus impositis auocare. Loco autem dolenti noxia sunt, quae reprimunt, aut discutiunt, ob timorem metastaseos. Ab his igitur probe cauere oportet. Sufficiet ergo dolori, tensioni, et spasmo leniendis aqua tepens cum lacte remixta, ex qua spongia, aut lintea expressa imponi, et subinde renouari poterunt. Plura temporis breuitas, acutissimusque mali cursus ne cogitari quidem permittit, nedum fieri.

Ephemera

Ephemera a contagio, ſiue a miaſmate putrido.

§. CCXXXII.

Haec edere paranti opportune mihi redduntur literae, quas ad me dedit Kalendis Maii hujuſce anni 1780. amiciſſimus, experſiſſimusque Medicinae clinicae Profeſſor publicus, et Noſocomii militaris, quod Vindobonae eſt, Medicus ordinarius, Cl. JACOBUS REINLEINIUS. In his, poſtquam de febre putridiſſima, quae in milites atrociter ſaeuiit, quaeque ab eo ipſo euitari non potuit, certiorem me fecit, caſum mecum communicat cujuſdam puellae, quam *ephemera* maligna ex *peſtifero* propemodum *miaſmate*, ſiue ex *contagio* (§. CCIX.) repente orta, et terrificis, inſolitiſque ſymptomatibus ſtipata e medio ſuſtulit. Exſcribam verba ipſa, quibus funeſtiſſimam hiſtoriam expreſſit: *Morbus ipſe*, inquit, *qui tot militibus adeo infenſus fuit, tam quoad ſymptomata, quam quoad curam idem fuit, quem Auctores febrim putridam appellant; dejectus nec conductorum militum animus, noſtalgia auxerunt periculum; plurimos rapuerunt recidiuae. De egregia infuſi florum Arnicae virtute antiſeptica quotidiana experientia fui conuictus, et forte huic ego quoque vitam debeo, qui nec corticem peruuianum, nec camphoram, nec acida mineralia ferre potui. Formidabilem effectum, quem contagium hoc apud quoſdam milites, qui Infirmariorum, ut vocantur, munere fungebantur, praeſtitit; ſilentio hic praeterire non poſſum. Homines iſti ſani, robuſti (tot Hercules credidiſſes) ſimul et ſemel collabebantur; facies fuit ex flauo liuida; oculi ſemimortui, excauati; naſus acuminatus; frons, et cutis frigida; extrema ſuperiora, et inferiora in principio pallida, paullo poſt frigida, ſucceſſiue liuida, nigra; pulſus debiliſſimus; reſpiratio ſumme anxia; vomitus continuus materiae viridis, aeruginoſae,*

Febris putrida milites epidemice affligens.

Serui ab aegrotis, ſiue valetudinarii contagio correpti, quibus ſymptomatibus afficiebantur.

nosae, foetidae; lingua humida tremula, obsessa; sitis pauca, aluus tarda, enematibus sollicitata viridis, cadauer redolens; hypochondria tensa; tristitia summa. Sub finem tertiae, quartae, etiam sextae diei inter anxietates maximas, frequentia animi deliquia, et conuulsiones secuta est mors. Puella sedecim annorum, fortis, sana, chirurgi filia, percupida videndi cadauera, saepe ingrediebatur locum, in quo cadauera ad humationem asseruabantur. Haec die quadam, dum ex eo loco, vbi cadauera erant disposita, egrederetur, illico quasi temulenta facta est, et ad suum cubiculum reuersa statim inhorruit primum, deinde incaluit cum pulsu febrili, atque incepit vomere materiam viridem, aeruginosam, porraceam; paullo post aphona euasit, et leuibus in principio, tandem enormibus toto corpore conuulsionibus correpta fuit. Quidquid ori inditum est, ipsa aut non deglutiuit, aut reuomuit; enemata ipsa statim dimisit. Sanguis e vena detractus nihil vitii ostendebat, si solito majorem densitatem exceperis. Post viginti quatuor horas vocatus ipsam vidi cadaueris simillimam; pulsus vix erat sensibilis, tetanus maxillam inferiorem tenebat, conuulsiones continuae, dejectiones aluinae inuoluntariae mephitim cadauericam spirantes. Curaui subito applicari hirudines ad arterias temporales, et post aures, quae aliquot vncias sanguinis extraxerunt. Injecta fuere enemata repetita ex chamomilla cum largiori dosi camphorae. Fuerunt etiam applicata ejusmodi fomenta abdomini; nuchae, et extremitatibus inferioribus vesicantia. Vt tetanus maxillae inferioris solueretur, adhibita cataplasmata emollientissima, camphora, et succino permixta, sed omnia incassum. Trigesima sexta ab inuasione hora exspirauit. Chirurgorum, et Infirmariorum plurimi, qui, dum insolitam illam debilitatem veneni jam suscepti praenunciam animaduerterunt, statim quaesiuerunt auxilium. Euacuata

Historia ephemerae a contagio.

Mors.

Quomodo contagione infecti curabantur.

uata per datum emeticum materia viſcida, interdum ilioſa, et ſumto poſtmodum per epicraſin ſpiritu INDERERI *cum infuſo florum Arnicae, ortoque nde copioſo ſudore periculum feliciter euaſerunt.* Hactenus praeclariſſimus REINLEINIVS. Ad hanc phemeram malignam a contagio, ſed peſtilenti, et ethifero oriundum referri poteſt primum peſtis genus, quod Maſſiliae an. 1720. immanem ſtragem edidit. Eo correpti inordinate horrebant, cum pulſu paruo, molli, raro, aut frequenti, inaequali, contracto, et depreſſo. Tanta vero erat capitis grauitas, vt aegre illud attollere poſſent, ſtupore, et turbatione affecti, veluti temulenti. Obtutus ixus, et obſcurata viſus acies terrorem, et deſperationem teſtabantur. His accedebant vox tarda, ſubinde interciſa, querula; lingua fere ſemper alba, demum ſicca, ſubrubra; facies pallida, plumbea, macilenta, cadaueris ſimilis, lipothymiae frequentiſſimae, anxietates ſummae, vires omnes dejectae, deliquia, ſopores, nauſeae, et vomitus. Qui ſic aegrotabant, ſpatio vt plurimum aliquot horarum, vniuſue noctis, vel diei, aut ad ſummum bidui, aut tridui deficiebant, viribus vitae omnino deſtituti, vel tremoribus, motibuſque conuulſiuis ſuffocati, quin extrorſum tumor vllus, aut exanthema vllum *a*) erumperet.

a) MVRATOR. *Relazion. della Peſte di Marſiglia p.* 4. Item vid. deſcript. quam dederunt Med. Monſpell. CHICOYNEAV, VERNY, et SOVLLIER.

§. CCXXXIII.

Itaque quotieſcunque putridum contagium, ſiue miaſma ſepticum hominem ingreditur, totumque neruorum ſyſtema afficit, quantocius danda opera eſt, vt ſaliualis, gaſtricuſque latex, quem lues infecit, proximiori via expurgetur; et quidquid penitius *Curatio.*

mtius corpus occupauit, cutis spiraculis emandetur, antisepticisque medicamentis corrigatur. Quare ea ipsa curatio conuenit, quae venenatis, et contagiosis morbis adhiberi solet. Blandis nempe emeticis, post sanguinem detractum in plethora summa, praemissis ad sudorifera, antiseptica, et leniter sedantia properandum est, qualia sunt spiritus Mindereri, acetum Bezoarticum, Aqua Theriacalis, Aqua Eueli, Theriaca, Diascordium Fracastorii, Mithridatium, succus mali medici aqua dilutus, decocta rad. Contrayeruae, Serpentariae Virginianae, Arnicae, florum Tiliae, Melissae, Sambuci, Camphora, Moschus, et alia hujus generis pro circumstantiarum, temperamenti, aetatis, sexus, anni temporis ratione. Neque aliena sunt omnia, quae reuellentia dicuntur, vti cantharides, cuti de more, vt vesicam excitent, impositae, cucurbitulae scarificatae, frictiones, balnea pedum, ipsumque regimen diaphoreticum; quale REINLEINIVS vtile (§. CCXXXII.) ad venenatos halitus cito e corpore expellendos in aegrorum curatoribus expertus est. In illa Massiliensi ephemera pestilenti (§ CCXXXII.), vt facile ex ejus descriptione patet, nullus erat sanguinis missioni locus. Et, si cuiquam detractus fuit, paullo post is moriebatur. Emetica quoque, et cathartica frustra tentabantur, quin imo saepius exitium accelerabant. Neque cardiaca, et sudorifera, ad quae tantummodo confugere solebant medici prudentiores, aliquid boni praestabant; ni fortasse interdum vitam aliquantulum producerent. Indomita adeo erat, inuincibilisque contages.

SYNO-

SYNOCHVS SIMPLEX *) SIVE SYNOCHA.

§. CCXXXIV.

Synochus simplex, siue *Synocha*, vt aliis vocatur, *ephemerae extensae* valde affinis est, sed aliquanto grauior, et longior. Ideo ephemeris a GALENO adnumeratur. Omnium breuissima quatuor diebus, longissima vero septem plerumque finitur. Illam *synocham legitimam*, hanc *extensam*, quemadmodum de ephemera dictum est, distinctionis caussa appellandam censent non nulli *a*). Vtraque *synochus imputris* nominatur, vt ab alio febris genere, quae *synochus putris* passim dicitur, apte distincteque sejungeretur *b*). Nullum enim humorem in illa putrescere GALENVS, veteresque, qui eum sequuti sunt, putabant. Hinc etiam *synochus simplex* ab aliis dicta est. Quanquam vero febris haec continuitatem continentem exhibeat, tres tamen differentiae pro diuersa incedendi ratione a Veteribus ei attribuuntur. Prima est *Homotona*, siue *Acmastica*, quae nempe a principio ad finem vsque eumdem fere gradum seruat: altera *Epacmastica*, siue *anabatica*, quae ab ipso ingressu paullatim increscit, donec remittat, et desinat: tertia denique *Paracmastica*, quae post primam intensiorem accessionem gradatim, et sensim decrescit vsque ad finem. At multis hujusmodi differentiae videntur imaginationis figmenta. Ego tamen non ausim eas, vt fictitias, omnino rejicere, cum experientia didicerim, magnam esse huic febri procedendi varietatem, nihilque videatur repugnare, quo minus caussa febrim excitans aliquandiu eodem in gradu persistat, donec subigatur, vel aliquantulum successiue euoluatur, motumque febrilem adaugeat, donec minuatur, atque e corpore secedat; vel sensim minuatur, vt demum stato tempore tota euanescat.

Synochus simplex est ephemerae extensae valde affinis.

Synocha legitima, et extensa.

Cur imputris vocata?

Cur simplex?

Ejus differentiae tres.

An fictitiae hujusmodi differentiae?

nescat. Saepe enim post vnum, vel alterum diem febris remittit, licet sub vesperam non nihil, vt reliquae continentes, intendatur, sed in dies leuius, donec prorsus cesset. Proprium autem febris hujusce est a caussis manifestis oriri, continentis naturam habere, atque intra septem aut ad summum nouem dies desinere.

*) *Synonyma.*

Synochus imputris GALENI, *Diff. febr. l.* 2. *Synochus simplex* RIVERII, *Prax. medic. l. XVII. sec.* 1. *cap.* 2. *Continens non putrida* LOMMII, *observ. medic. p.* 2. *Synocha simplex* JVNCKERI, *Tab.* 58. *Febris continens, siue Synocha* STAHLII *Casual. min. cas.* 87. *Synocha* SAVVAGESII, *Nosol. Method. class.* 2. *gen.* 2. *Febris Synocha* VALCARENGHII, *De praecip. Febrib.* §. *XXIII. Febris acuta simplex* STÖRCKII, *Ann. Med.* 2. *mens. Iulio* 1759. *Febris continua simplex* LIEVTAVDII, *synops. l.* 1. *sect.* 1. *Febris continua depuratoria, siue defoecatoria* QVAESNAEI, *Traité des fievr. contin. T.* 2. *p.* 354. *Continens inflammatoria simplex* SELLII, *Pyretolog. method. rudiment. p.* 103. *Ephemera plurium dierum* QVORVMDAM. *Febris continens, siue homotona, item septimanaria* ALIORVM. Neque hic credas synonymorum finem esse. Tanta enim est hodie nomina pro lubitu innouandi licentia, atque intemperantia, vt, nisi aliquantum coërceatur, eorum numerus excrescere demum debeat in immensum, et plurimum memoriae et temporis requiratur ad ea sola sine vllo propemodum fructu perdiscenda. Hinc nomina a Veteribus imposita, et per plura jam secula a scriptoribus vsurpata, etsi interdum minus propria, retineo libentius. Noua enim, vt vt plerumque aptiora, saepe tamen barbariem sapiunt, aut confusionem pariunt, caussamque praebent priscorum libros versantibus, vt non intelligant, quibusnam veterum haec recentia respondeant, aut morbum pro morbo decepti accipiant.

a) VALCARENG. *l. c.*

b) GALEN. *l. c.* qui omnes febres *putres* vocauit, et esse credidit, praeter *ephemeras*, in quibus hanc quoque Synochum ponebat, et praeter hecticas, vti supra, vbi de diuisione febrium agebatur, animaduersum est.

Caussae.

Caussae.

§. CCXXXV.

Caussas easdem habet, quas *Ephemera* (§. CC.), sed validius agentes, aut grauiores, incidentesque in corpus non quidem impurum, sed sanguine turgens, aut cholericum, aut ad efferuescendum aliunde procliuius. Hinc ejus etiam symptomata fere conueniunt cum iis, quae in *ephemera* esse solent, hoc solum discrimine, quod *ephemera*, vt paullo ante tradidi, repente corripit, et breui, si vltra viginti quatuor horas extendatur, mitior euadit, breuique remittit, neque adeo intensum, vt ab initio, calorem comitem habet. Synochus contra lentiori passu, et veluti pedetentim ingreditur, atque in dies inualescit ad quartam vsque, si septima die finienda sit, inde paullatim decrescit, et finitur. Raro euenit, vt diu in eodem gradu consistat, donec tandem ex toto decedat. Si vero quarta die solui debeat, haec omnia, vti patet, maturius contingunt. Quoniam vero eaedem omnino caussae vtrique febri, ephemerae scilicet, et synocho simplici communes sunt, sed in synocho validius, diutiusque quodammodo agentes; necesse est, vt symptomata eadem quoque in vtraque, sed in hac vehementiora consequantur. Hinc factum est, vt a quibusdam tam veterum, quam recentium synochus haec veluti ephemerae intensior gradus, siue productio ejus quaedam habeatur.

§. CCXXXVI.

Praeter illas synochi differentias, quas supra (§. CCXXXIV.) memorauimus, pro caussarum varietate, quae eam efficiunt, aliae etiam, atque aliae distinctiones oriuntur. Quare alia est *sanguinea*, siue *plethorica* *), alia *cholerica*, siue *ardens sine periodo* **), et sic porro, vt de ephemera dictum est; *Aliae differentiae.*

 item-

itemque *primaria*, *ſymptomatica*, *ſecundaria*, *ſporadica*, *epidemica* eſſe poteſt, vti reliqui morbi, et iterum ſubdiuidi multifariam adhuc pro circumſtantiarum ratione. Ad hoc febris genus transferri ſolet *Synocha putrida* SENNERTI *a*), quamquam hoc nomine non *Synocham* ſimplicem, ſed *Synochum*, vere *putrem*, de qua poſtea dicam, expreſſerit. Non tamen is ego ſum, vt omnem a ſynocha putredinem, aut malignitatem ſemper abeſſe contendam. Quidni etiam putrida, et maligna eſſe poſſit? Rectius quidem praetermitti hic poſſunt quaedam aliae ſpecies, vt *ſcorbutica* LINDENII *b*), catarrhalis HOFFMANNI, HENISCHII, et RIVERII *c*), *tragoeda* RAMAZZINII *d*) aliaeque a SAVVAGESIO *e*) commemoratae, vtpote quae aut ad alios morbos, aut ad febres remittentes, intermittenteſue pertinent, non ad Synochos, ſiue continentes.

*) *Synonyma.*

Synocha plethorica; ſynocha ſeptimo die ſoluta FRID. HOFFMANNII *De febr. ſec.* 2. *cap.* 1. *et obſerv.* 4. *Spec.* 1. SAVVAGESII, *Noſol. Claſſ.* 2. *Gen.* 11. *Febris ſanguinis Avicen. T.* 2. *p.* 43. *Synocha ſimplex* FRID. HOFFMANNI *De febrib. p.* 110. *Synocha ſine putredine* SENNERTI, *De febr. l.* 1. *cap.* 6. *et l.* 2. *c.* 10. *Febris inflatiua* HEVRNII, *Sauuag. l. c.*

**) *Synonyma.*

Synocha ardens ſpec. 2. SAVVAGESII. *Synocha biliosa* SENNERTI *De febr. l.* 2. *cap.* 10. *Synocha cauſodes* MANGETI *Biblioth. Medic. Synochus cauſonides* GILBERT. ANGLI *fol.* 56. *Cholerica febris* FRID. HOFFMANNI *de febr. ſec.* 2. *cap.* 2. *obſ.* 5. *Synocha biliosa* FERNELII, *Sennert. l.* 1. *cap.* 6.

a) *De febr. l.* 2. *cap. XI.* Plerumque eam naſci autumat SENNERTVS ab impedita tranſpiratione, et ſanguine in venis, vt veteres loquuntur, putreſcente, ſiue potius leviter inflammato. Nam ſanguis putreſcens apud ipſos idem eſt, ac phlogiſticus, vt poſtea videbimus. Eam vocat ipſe *putridarum ſimpliciſſimam* (non *ſynocharum*, vt male alii credunt; multa enim putridarum genera, vt alibi

alibi §. LVIII. monuimus, veteribus erant) *facillimamque curatu.* Duplicem putat esse, aliam *puram* et *legitimam*, aliam *notham* siue *spuriam.* Illam raro septimam diem excedere, hanc ad decimam quartam etiam extendi, coctionisque signa in ea apparere. Itaque ad *Synochos putres* omnino spectat, vel si ad Synochum simplicem velis, profecto non differet a *synocha sanguinea*, et *plethorica.*

b) Descriptionem *Synochi scorbuticae*, quam dedit SAVVAGESIVS, si consulas; facile intelliges, vel symptomaticam eam fuisse, vel cum scorbuto complicatam, vel ob contagium a parentibus scorbuticis susceptum a Synochi simplicis natura desciuisse, lethumque ob veram sanguinis corruptionem die septimo attulisse.

c) SAVVAGESIVS vnam, eamdemque febrim existimavit *Synocham catarrhalem* HOFFMANNI cum *catarrho epidemico* HENISCHII, et cum *febre epidemica* ANONYMI *apud Riuerium inter obseruat. addit. obs.* X. et *cum catarrho* RIVERII *cent.* I. *obs.* X. Sed, si quid judico, non parum hujusmodi morbi differunt inter se, et speciatim a *Synocho simplici* valde distant. Singulorum descriptiones vna simul comparentur. Descriptio febris epidemicae, quam FRID. HOFFMANNVS vocauit *Synocham compositam A.* 1729. exstat apud eumdem *l. de febrib. sect.* 2. *cap.* I. *obseru. V.* Si eam rite perpenderis, deprehendes, catarrhum epidemicum fuisse cum febre plus minus graui conjunctum, aut si febrem malueris eum appellare, nequaquam, siue durationis tempus, siue typi rationem consideres, febribus *continentibus* accensendam esse. Nam saepe, quando gravior morbus erat, ad decimam quartam diem protendebatur, quod Synocho simplici minime conuenit; et praeterea vespertinis horis exacerbabatur, quod *quotidianis continuis remittentibus* proprium est: vt nihil dicam de exanthemate *miliari*, aut *petechiali*, quod in ea erumpebat non raro, exitioque erat. Nuper vir alioquin doctissimus ad continentium febrium classem retulit febrem catarrhalem HOFFMANNI, cum de ea sermo incidisset. Sed puto non eum mentem intendisse ad haec HOFFMANNI verba: Fluxiones catarrhales *ad vesperam exacerbatae caloris fecerunt incrementum, noctemque inquietam, donec decimo quarto vt plurimum die discederent penitus.* Iure igitur, eo quod febris ista vesperi ingrauesceret, noctemque molestiorem faceret, ad remittentes a nobis reuocata est. *Synochus* vero *epidemica composita cum catarrho A.* 1580. G. HENISCHII

 describi-

describitur in *Comment. in* ARETAEVM *pag.* 315. Haec quidem ratione durationis ad Synocham magis accedit, nam *quarto vt plurimum die, interdum, sed raro, longius protrahebatur ad septimum, et nonum diem.* Nulla vero ibi mentio fit de continuitate continenti, probabileque est, cum catarrhalis morbus esset, vespere exacerbatum esse, et mane remissiones habuisse. Quam ob rem, si ad febres referendus sit, ad remittentes procul dubio spectabit, non ad continentes. Adde, HOFFMANNI descriptionem non parum ab illa HENISCHII discrepare: atque adeo non vnam, eamdemque morbi speciem complecti. Potius cum HENISCHII morbo conuenit *febris epidemica A.* 1580, quam *Anonymus* apud RIVERIVM describit; quamquam hujus descriptio aliquantum ab illa HENISCHII deflectat, neque ita accurata, atque absoluta sit, vt de specifica morbi natura aliquid decerni queat. Id vnum certum, manifestumque est, vtrumque morbum catarrhum epidemicum fuisse plus minus malignum, atque exitiosum. *Catarrhus* demum cum aliis symptomatibus a RIVERIO *cent.* I. *obs. X. descriptus* nulla febri stipabatur, ideoque nequaquam cum superioribus confundi debet.

d) RAMAZZINIVS (*constit. epid. vrban. A.* 1591.) febres ab aestiuo calore maxime genitas descripsit. *Febres autem istae tertianae intermittentes erant, ac vt plurimum exquisitae, et quae die septima, ac etiam citius, post vnam, vel alteram phlebotomiam per sudorem judicabantur* (§. *XXXIV.*). In sequenti paragrapho febrem *tragoedam* Abderitarum ex LVCIANO commemorat, non quod ea, quam in illa constitutione Mutinensi obseruauerat, tragoeda esset, sed vt ostenderet, immodicum aestum caussam ejus fuisse, ac proinde esse etiam posse febrium tunc regnantium, *adspectu quidem terribilium, nec sine mentis emotione, sed quae postea die septima, oborto sudore, post celebratam liberali manu phlebotomiam soluerentur.* Febris igitur isthaec RAMAZZINII erat tertiana intermittens, cum diathesi inflammatoria fortasse complicata, aut cum sanguinis nimia copia, et feruore conjuncta, nequaquam ad Synochos spectans. Jure etiam omitto *Speciem septimam*, nempe *Synocham dolorum*, et *speciem octauam*, siue *Synocham cephalalgicam* D. RAZOVX, quas habet SAVVAGESIVS; nam febris, quae *comitatur dolores, et phlogoses* vulnerum, ambustionum, phlegmonum, bubonum suppurantium, tendinum punctorum, arthritidis, rheumatismi, nephralgiae,

procta-

proctalgiae a mariscis, aliorumque morborum numquam continens est, sed exacerbans, atque inaequaliter decurrens, interdum etiam intermittens: ideoque male synochis accensetur. Nec quae atrocem *cephalalgiam* ex vermibus narium caua obsidentibus consequebatur, a D. RAZOVX ita describitur, vt Synocha fuisse dici possit. In ejus enim historia (*Journal de Médecin. T. IX. p.* 415.) nec de typo febris, nec de tempore, quo desiit, quidquam prolatum est. Cur igitur *Synocha* symptomatica dicatur, cum ipsemet RAZOVX eam nomine non donauerit?

e) *Nosol. method. l. c.*

§. CCXXXVII.

Magni autem refert, vtrum synochus haec (§. CCXXXIV.) sit *simplex*, *pura*, *et vera*, an *impura*, *anomala*, aut *complicata*. Hinc enim non solum symptomata, et procedendi ratio, verum etiam cura ipsa variantur. Simplex, et pura incipit plerumque sine frigore, et sine horrore. Totum corpus segnescit, at quadam veluti lassitudine fractum, aut contusum videtur, atque aestuat. Succedit manifestior cutis mador. Caput vel dolet, vel grauius persentitur. Facies praecipue tumet, rubet intensius, et calet. Altior occupat somnus; multum arteriae temporum pulsant; respiratio magna subdifficilisque est; pulsus plenus, vehemens, creber, et velox, at aequalis, mollisque, eo casu excepto, in quo primae viae vitiosis succis scateant, aut a vermibus infestentur. Tum enim, antequam ejiciantur, spasmos excitant, vnde pulsus paruus, duriusculus, atque inaequalis efficitur. Sed tunc complicatum malum est. Vrina a naturali non multum aliena esse consueuit. Initio tamen, vt plurimum aquea, paullatim vero rubicunda, aut alba, crassa, et turbida fit, praesertim vbi febris attingit tertiam, aut quartam diem. Mador autem cutis, quem cito apparere diximus, sensim augetur adeo, vt remittente jam morbo, aut quauis ejus remis-

Pura, impura, anomala, et complicata.

Purae signa.

remiſſione in plenum ſudorem prorumpat. Interdum etiam ſi plethoricus, juuenisque ſit aeger, vel quarta, vel ſeptima die ſuperuenire viſa eſt narium haemorrhagia, quae febri finem imponit. Quandoque ſola etiam inſenſibilis tranſpiratio id praeſtat. Nec rarum eſt, alui fluxu morbum quoque feliciter ſolui *).

*) Synochus ſimplex, quam anno 1759. Julio menſe curauit cl. STÖRCKIVS (*Ann. Med. ſecund.*) ſic ſub *febris acutae ſimplicis* titulo ab eo deſcribitur: *Symptomata ejus erant leuia: exiguus ſolummodo capitis dolor, ſitis mediocris, ſicca tuſſicula, et febris admodum mitis obſeruabantur. Lingua fuit plerumque alba, oculi viuaces, raro turbidi, reſpiratio naturali fere aequalis, cutis mollis. Aluus bonae conſiſtentiae, et coloris, fere quotidie ſponte prodiit. Vrinae ſub initium fuerunt rufae; finiente tertio morbi die turbidae, et quarto die poſuerunt ſedimentum copioſum, album, glutinoſum (quale calculo laborantibus commune eſt). Saepiſſime quarto die ortus eſt copioſus ſudor per vniuerſum corpus, et deſiit tunc febris, et vrinae ſenſim naturales factae ſunt. Si vero quarto die ſudor nullus obſeruatus fuit, tunc vrinae continuarunt craſſum ponere ſedimentum, et ſeptimo die citra omnem ſenſibilem euacuationem aegri a febre liberati ſunt, et vires ſuas breui recuperarunt. Vltra ſeptimum diem febris acuta ſimplex* (ſic vocat Synocham) *nunquam durauit. Tres tantum hoc menſe aegri fuerunt, quibus ſeptimo die miliaria alba eruperunt. Nihilominus et his eodem die febris ceſſauit; coeperunt redire vires, viguit appetitus, et omnis actio, et functio, vti iis, in quibus talia non contigerunt etc.* Scire autem licet, praecedente menſe Junio fuiſſe miliaria exanthemata morbum praecipuum, ſiue *ſtationarium;* cumque conſtitutio epidemica ſemper morbis intercurrentibus aliquid ſuppeditet ſuae indolis, aut faciat, vt ſuccedentes morbi aliquid praecedentium in ſe retineant, nil mirum, ſi in hac Synochi ſpecie interdum miliaria eruperint, benigna, et ſalutaria; quamuis communiter a Synocho abeſſe ſoleant.

§. CCXXXVIII.

Atque haec quidem Synocho ſimplici, et purae communiora. Sunt tamen quaedam cuique propria.

In

In *sanguinea*, quae frequentius iuuenes, virosque plethoricos, et sanguineis euacuationibus assuetos, quouis anni tempore, sed praecipue verno, aut aestiuo corripit, grauiora omnia eueniunt. Saepe sanguis copiosius in caput, fauces, pectus, aut in abdominis viscera irruens, congestiones quasdam quasi inflammatorias procreat; hinc manifestiora earum partium symptomata se produnt, vti turgidior, rubicundiorque facies, insignior oculorum rubor, et lacrymatio, grauior capitis dolor, temporum pulsatio, vertigo, sopor, interdumque mentis etiam aberratio; in faucibus deglutiendi aliqua difficultas; in ore sitis, atque ariditas linguae. Si pulmones, et praecordia magis afficiantur, mox vrgent pectoris angustia, difficilior, et crebrior respiratio, anxietas, cordis palpitatio, virium, animique dejectio. Quod si ventriculi vasa sanguis oppleat, nausea, vomitus, aut vomendi cupiditas, et quandoque singultus accedunt. Similis congestio sanguinis in intestinorum tunicis molestissimas inflationes facit, aluum adstrictam, aut liquidam et foetidam; in mesentericis arteriis, et venae portae ramis dolorem fixum circa primam lumborum vertebram, decubitum insuetum, jactationem, et si spinalis medulla petatur, torporem, languoremque artuum, aut etiam conuulsiones, HOFFMANNO a) referente, qui tamen multa ex praeconcepta opinione sibi confinxisse videtur. Vtcunque res sit, *sanguineam* detegunt temperamentum sanguineum, et plethorae signa. *Sanguineae signa juxta Hoffmannum.*

a) *De febr. sect. 2. cap. 1.*

§. CCXXXIX.

In *Synocha cholerica*, siue *ardente sine periodo* (§. CCXXXVI.), quae accenditur tum, cum caussae (§. CCXXXV.) in biliosum, siue calidum et siccum corpus, *Cholericae signa.*

corpus, alioquin sanum inciderint, nullae quidem putredinis ex veterum mente in pulsu, aut vrinis notae inueniuntur, verum calor acer in cute arida ferit manum tangentis, os amarescit, appetitus dejicitur, sitis, vigiliae, et capitis dolor magis excruciant. HOFFMANNVS his addit anxietates, aestum internum, crebras dejectiones, viribus infensas, et quasi animi defectionem inferentes *). Sed praecipua, et veluti pathognomonica ejus signa sunt calor ardens, et sitis ingens *a*). In his enim ardentium omnium febrium natura sita hodie a plerisque reputatur. Distinguitur vero a febre *ardente periodica*, siue *cum periodo*, quae ad intermittentes, aut remittentes spectat, quod nullas accessiones, et remissiones manifestas, et certas habeat. FERNELIVS, aliique in *Synocha* hujusmodi bilem praeter modum efferuescere, febremque mouere opinantur. At FERNELII opinionem, si vnquam admitti debeat, ita accipiendam rite monet SENNERTVS *b*), vt non vera bilis hepatica, aut *excrementitia* pro hujusce febris caussa intelligatur, sed tenuior, calidior, atque acrior sanguinis pars, cui bilis etiam nomen veteres indidere; siue, quod eodem recidit, sanguis ipse, qui in cholericis praesertim, tenuior, feruidior, acriorque est, ex caussa euidenti efferuescens.

*) Suspicor HOFFMANNVM hic falli; nam haec symptomata tum locum habent, cum a biliosa in primis viis congesta colluuie gignitur. Tunc febris biliosa quidem est, non tamen continens, nec homotona, sed periodice exacerbans, et remittens, sic, vt ad Remittentium classem, vt gastricae omnes, omnino pertineat. At si vnquam in Synocha biliosi humores copia, aut qualitate peccantes primas vias obsideant, hi non vt caussa, sed vt effecta ipsius febris habendi sunt, aut, vt complicatio quaedam gastricae saburrae, cum febre ipsa conjunguntur, sic vt eorum excretione morbus tantummodo minuatur.

a) Galen.

a) Galen. 2. de method. cap. 1. et 9. cap. 3. et 5., de diff. lib. 2. cap. 2. et de cris. 2. cap. 6. b) l. c.

§. CCXL.

Varietas symptomatum unde?

Vniuersim varietatem aliquam facit aut temperamentum, aut aetas, aut cacochymia, aut aëris constitutio, aut anni tempus, aut plurium caussarum complicatio; quorum si ratio habeatur, symptomatum, atque accidentium nouitas, aut diuersitas Medicum nequaquam occupabit, neque in errorem adducet. Facile enim ipse praespiciet, quid cuique caussae, aut complicationi tribui debeat, quid proprium, quid insolitum, quid accessorium morbo sit. Plurimum autem refert nosse, quinam morbi antecesserint, quaenam sanguinis diathesis praeualeat, quaenam morborum genera potissimum dominentur: nam omnes tum febres sporadicae, aut intercurrentes, atque adeo ipsa synochus simplex morborum naturam quodammodo induunt, aut aemulantur; quo fit, vt non parum earum symptomata discrepent, aut praeter propria cuique morbo, etiam aliena, atque insolita se adjungant. Quapropter Synochus modo tussim, modo diarrhoeam, modo lateris dolorem, modo peticulas, modo exanthemata miliaria, aut alia hujusmodi secum trahit, vt *catarrhalis*, aut *inflammatoriae*, aut *gastricae* aut *petechialis*, aut *miliaris* speciem mentiatur. Sic, opinor, interpretandi sunt scriptores, quando *Synochas* cum *peticulis*, aut *miliariis*, aliisque morbis complicatas referunt. Atque hoc sensu *putrida*, aut *maligna* dici etiam poterit.

§. CCXLI.

Discrimen inter Synochum imputrem, et putrem.

Ceterum Synochus simplex distinguitur a *Synocho*, vt vocant, *putri*, quod posterior haec diutius trahatur, aegros grauius symptomatum cumulo affligat, functionesque omnes euidentius, et pertinacius

cius laedat, et quod vere *inflammatoria* sit. Praeterea, vt animaduertit QVESNAEVS a), Synochus putris incipit cum horrore, pulsu statim contracto, profundo, inaequali, calore acri, mordaci, ardente, vrinis tenuibus, flammeis, coloratis, interdum aqueis, et pallidis, diuque talibus. Item aliae febres in ipso initio magnum horrorem, aut longius frigus plerumque excitant, sed simul inter initia mitiores videntur, deinde sensim ingrauescunt, donec summum gradum attingant. Contra Synochus imputris nullo, aut certe leuissimo horrore aggreditur, et grauibus mox adscitis symptomatibus prodit, caloremque generatim non acrem, nisi *cholerica* fuerit, comitem habet, qui calor semper ejusdem tenoris est, et si vnquam remittit, breuissimam ejusmodi remissionem esse, ex STAHLIO docet SAVVAGESIVS. Pulsus insuper exhibet plerumque magnos, et plenos, nisi cum cacochylia primarum viarum, vt supra (§. CCXXXVII.) animaduersum est, forte complicetur, aut malignitatem recondat; (nam in malignis pulsus paruus, debilis, humilis, atque inaequalis esse consueuit) et summam virium lassitudinem adjunctam plerumque habet. Malignitatem vero ipsa recondit, vel quod ex venenato principio oriatur, vel ea sit aëris constitutio, quae malignos morbos gignit, vnde eorum particeps et ipsa quodammodo fiat.

Complicata cum malignitate aut cacochylia.

a) *Des Fievr. contin. T. 2. p.* 294. 295.

Prognosis.

§. CCXLII.

Plerumque periculi expers est.

Synochus simplex plerumque salutaris est, quia Natura a superfluis humoribus, inutilibusque excrementis per sudorem, vrinas, vel alias excretiones, interdum etiam per solam auctam perspirationem se se exonerare in ea annititur. Hi

inc a QVESNAEO *a*) inter *depuratorias*, siue *de-* *Inter depuratiuas passim ponitur.*
uatorias, vt ipse vocat, collocatur, hoc est, in-
r eas febres, quae, quoniam a caussa facile per
rporis emissaria sine coctionis purulentae subsidio
ansmittenda profluunt, ideo *acriticae* ab eodem
cuntur. Si plethora tamen fuerit insignior, aut
aue aliquod erratum vel ab aegro, vel a medico
lmittatur, multa timeri possunt, quae nimia va-
rum plenitudo, aut vehemens sanguinis motus
ferre solent. Speciatim periculi plus habet, quam *Quando periculum portendat.*
hemera, eoque deterior est, quo crassior, den-
, aut impurior sanguis plethoram faciat, aut
manifestior scorbutica labes, aut malignitas,
it alia praua complicatio cum ea copuletur. Ne-
ue discrimine prorsus vacat, cum *ardentis* natu-
um assumit; nam facile tum interiores partes in-
ammatione, aut gangraena corripi possunt, ni
ita et apta medendi ratio succurrat, aut in *hecti-*
m, vt docet GALENVS *b*), degenerat. In vni-
ersum *impura*, et *maligna* ceteris perniciosior est.

a) *L. c. T.* 2. *p.* 354. *b*) *De differ. febr. l.* 1. *cap. VIII.*

C u r a t i o.

§. CCXLIII.

Saepe sola Natura motu febrili se liberat. Cum *Naturae opus plerumque committendum.*
um, vt vere, sapienterque scribit SAVVAGESIVS *a*),
ijusce febris *principium*, *seu occasio* sit *sanguis pu-*
s vt plurimum, *sed vel copiosus*, *vel sero perspira-*
i onustus, *vel igneis particulis foetus*, *vel leuiter in-*
ssatus per moram; in primo casu eum resoluit na-
ra in serum perspirabile motu febrili excitato; in
ero continuam seri secretionem tantum molitur; in
tio, *potu per sitim imperato ipsius feruorem exstin-*
it, *et dilatatis vrinae*, *et sudoris viis* igneas *par-*
ulas exhalat; in quarto, *ope caloris aucti viscosita-*
n minuit. Jure igitur optimo monuit VALCA-

RENN-

RENGHIVS *b*), *non aliter melius suo munere fun* Medicum, *quam si naturae ipsi praecipuum curatio opus committat, eos dumtaxat obices* (*si forte alic adsint*) *tollendo, qui nempe utiles hoste motus alter re, vel arcere quomodocunque possint; in primis aut phlebotomiam, si de plethoricis agatur aegrotis, cessariam esse, atque tum maxime, quum ob exced tem sanguinis copiam, et aestum tumefiunt plus aeq vasa etc.*

a) *Nosol. clas. 2. ord. 1. Gen. 2.* *b*) *De praec. febr. cim. practic. §. XXIII. pag. 139.*

§. CCXLIV.

Sanguinis missio. Vbi igitur pulsus plenus, et magnus, aut du rubor faciei, et dolor capitis, aut grauitas, aut por, aut defectus consuetarum euacuationum, spirandi difficultas, aut alicubi imminens, aut fa sanguinis congestio (§. CCXXXVIII) id auxilii stulant; vena in brachio secanda est, et pro sy ptomatum continuatione, aegri aetate, temp et viribus sanguinis missio repetenda; quod in dum, cum ingens plethora, aut diathesis infla matoria subsit, fieri debet tertia, aut quarta etia vice. *Minus conuenit cholericae.* In synocho tamen *cholerica* sanguinis miss cautius administranda est, solumque, vt aestus, fe vorque contemperetur; quod vna vel altera ven sectione, si cetera consentiant, praestari sane pot rit. Non enim largiorem et repetitam sangui missionem cholerica diathesis aut sustinet, aut re quirit. *Cucurbitulae.* Ad caput quoque leuandum saepe cucurb tulae cum scarificatione scapulis, et ceruici adm ventur vtiliter. Pueris quoque, atque adolesce tibus sanguis mitti debet; sed si aliqua de caussa i illis vena incidi nequeat, nec narium haemorrhagi *Hirudines.* opem ferat, tunc hirudines collo, et brachiis commo de applicantur; idque infantibus praecipue conuenit

§. CCXLV

§. CCXLV.

Quod si arteriae capitis validius pulsent, facies, oculique tumeant, et rubore suffundantur, sanguinis missione non juuante, aut e naribus guttae solum aliquot cruoris stillent, prouocandus ejus vberior fluxus est vel scarificatione interiorum narium, vt Aegyptiorum mos erat, vel culmo straminneo firmiori, vel calamo scriptorio in nares adacto: sic enim sanguine copiosius manante vasa cerebri deplentur proximius, atque ejus inflammatio, aut delirium prouidentissime auertitur. Quo in casu non nulli (vt sectionem jugularium venarum, atque arteriotomen in temporibus praeteream) venas sublinguales incidendas jubent: at hujusmodi consilium ab aliis minus tutum creditur, quod aliquando viderint, sanguinem inde profluentem non facile sisti potuisse. Id autem haud timendum videtur, si sectio prudenter instituatur, et nulla sanguis dissolutione putrida colliquescat. Si tamen mala fortuna plus sanguinis, quam oportet, effluere pergat, linteolis duplicatis impositis, et digito compressis, aut gelida in ore detenta, aut stypticis admotis sisti potest.

Quando et quomodo sanguis e naribus mitti possit?

Sectio raninarum.

Qua ratione compesci sanguis e raninis profluens?

§. CCXLVI.

Post primam, aut alteram sanguinis missionem, racto quodammodo febris impetu, disquirere oporet, vtrum in primis viis cacochylia exsistat, quae urgatione egeat. Itaque, si aliquod in victu pecatum antecessit; si lingua albicat; si malus oris por, pondus ventriculi, nausea, aut vomitus burram testentur; protinus cum primum febris eferbuerit, idoneo medicamento leniter aluus duatur. Qua ratione id fieri debeat, quibus auxiliis, autionibusque, docet Therapeutice generalis, atue a nobis pluries alibi jam traditum est. Sales- neutri

Cacochylia purgationem poscit.

neutri prae ceteris blandiſſime aluum ſoluunt. In *Synocha cholerica* praeferuntur ea, quae bilem leniter purgant, et ſimul ſanguinis feruorem mitigant, vti tamarindi, cremor tartari, ſerum lactis, et ſimilia ſubacida, aut facile aceſcentia. Raro emeſi opus eſt. Si quid vero purgationem vetet, aut nulla purgandi indicatio videatur, ſolis clyſteribus tunc aluus lenienda eſt.

§. CCXLVII.

Refrigerantia. Ad aeſtum porro compeſcendum, lentoremque humorum attenuandum potui detur aqua vel ſimplex cum ſucco limonii, citri, aurantii, ribeſiorum, vel emulſa ex ſeminibus frigidis, vel ex hordeo, auena, gramine decocta, addito ſingulis hauſtibus nitri puri tantillo. *Acida vegetabilia.* Si ſucci modo memorati ad manum nequaquam ſint, aqua puriſſima acui poterit aceto, aut oxymelle. *Acida foſſilia.* Quotieſcunque magna ſanguinis tenuitas, et raritas in ſuſpicionem venit, vti in Synocha *cholerica*, atque *ardenti* vſu venit, nec feruor remediis modo propoſitis ſatis obtemperarit, potui aliquid ſpirituum acidorum vitrioli, ſulphuris, aut nitri adjicere opus eſt. *Aquae frigidae potus.* HOFFMANNVS Veterum doctrinam amplexus hoc in caſu aquae frigidae largiorem potum ſuadet, et meritis ſane laudibus extollit.

§. CCXLVIII.

Vbi ſudor proliciendus. Morbo jam remittente, ſi ſudor ſponte non prodeat, aut aegre, aut imperfecte prodeat, promovendus eſt potu tepido, aut calenti, praeſertim dilutis veronicae, cardui benedicti, ſcordii, florum ſambuci, tiliae, papaueris rhoeados, copioſe hauriendis. Neque, ſi cui magis arrident, folia vulgo *Theae* ab his excludi debent. Ad haec victus ratio accedat tenuis, humectans, et refrigerans. *Pomatella*, vt vocant, et poma cocta bis in die dari poſſunt.

ſunt. Carnes, et parata ex iis jura nimium ſuccu- lenta prorſus exulent. Hactenus de Synochae ſimplicis, et purioris curatione. Nunc aliquid de complicata et magis impura. Si cum ea catarrhus vel pleuritis, vel diarrhoea, vel putredo, vel peticulae, vel miliaria, vel ſcorbutus complicentur, tum ea expedit experiri, quae hiſce morbis opportune adhiberi ſolent, e ſuis quaeque locis huc transferenda. In foetida gingiuarum corruptione, metuque putridae ſanguinis diſſolutionis; poſt lenem aluiductionem, mox antiſepticis, ſpiritu vitrioli acido in primis potui largius inſtillato, vino rubro ſubauſtero, cortice peruuiano, aceto, ſucco aurantiorum, ſpiritu MINDERERI, aliiſque malo obſiſtendum eſt, ne cita morte, vt ſolet, hominem jugulet. Symptomatica, ſi qua quidem ſynochus vere talis eſt, curari debet, vti morbus primarius, vnde fit, poſtulare conſueuit.

Victus ratio.

Synochi complicatae curatio.

Synocha maligna.

§. CCXLIX.

Supra (§. CCXXXVI. CCXL.) non dubitauimus inter differentias hujuſce febris *Synocham malignam* recenſere. Ne vero dubitent alii, faciet primum QVESNAEI *a*) auctoritas, qui certo ſtatuit, febrem Synochum imputrem interdum conjungi cum *accidentibus*, ſymptomatibuſque ſpaſmodicis, vt putris, et *critica*, imo *maligna* videatur. Deinde cl. STÖRCKIVS omnem dubitationem tollere videtur referens, menſe Octobri A. 1758, dum febres miliares, et petechiales nondum graſſari deſtiterant, (nam ſuperioribus menſibus frequentiſſimae fuerant) *plures ſimplici febre acuta*, id eſt Synocho imputri, correptos fuiſſe cum ſymptomatibus mitioribus, atque in pleriſque curam temperantem ſuffeciſſe. Inter hos tamen duas foeminas vidit, in quibus

Störckii obſeruationes binae.

insoliti tendinum subsultus per totum corpus illico ab initio morbi obseruabantur. Reliqua symptomata, vt ipse narrare pergit, *simillima erant iis, quae proditura exanthemata praesagiebant; etenim oculi erant turbidi, facies rubra, respiratio difficilis, inaequalis cum tussicula sicca, et rara, praecordia erant anxia, caput, et lumbi vehementi dolore vexabantur. Hi tendinum subsultus aegras statim in morbi principio debilitarunt, neque vllo remedio neruino, camphorato, aut opiato, aut cortice peruuiano his iuncto, aut vesicantibus ad moderamen redigi potuere. Pulsus fuit inaequalis, debilis, multum febrilis, lingua humida, glutine fusco obducta, sitis magna, mens subinde praesens, subinde turbata. Tendinum subsultus eadem vehementia semper durantes, demebant omnem somnum, et vires, atque morbum lethalem effecerunt. Remedia alexipharmaca excitarunt sudorem debilitantem et maiora adhuc deliria; lenia stimulantia aegras non mutarunt; sola diluentia, refrigerantia frequentes lipothymias produxere. Vnde vna ex his aegris sub initium quarti diei inter tendinum subsultus, et conuulsiones, apparentibus paucis petechiis, exspirauit. Altera quarto die copiosas petechias habuit absque vllo leuamine, et sub finem diei sexti, exsistentibus iisdem symptomatibus, orto horrore b) obiit.* An, ni fallor, luculentissimum exemplum *Synochae malignae* cum curationis, etsi infelicis, quam ei adhibuit expertissimus vir, specimine. Quid vero in tanta temporis angustia, tantoque systematis neruosi vitio sperandum supererat?

a) *l. c. T.* 2. *p.* 360. b) *Ann. medic.* 1. *mens. Octobr.* 1758. *p.* 32. *ed. Amstelod.*

§. CCL.

Noua febris Syden- Exemplum vero *Synochae malignae*, quod profert ex SYDENHAMIO a) QVESNAEVS, non videtur eamdem

eamdem vim habere probabilitatis. Suspicatur siquidem hujusce generis fuisse *nouam Febrim* A. 1685 a SYDENHAMIO descriptam; multisque verbis ostendere conatur, ejus descriptionem, etsi imperfectam, nulli magis morbo conuenire, quam *Synocho imputri malignae b*). Verum quaecumque sit illius natura, atque origo, de qua nihil hic definiendum arbitror, nullo modo synochis aequiparanda est; quia non solum manifestas quotidie, nocturno in primis tempore, accessiones habebat, tertianamque duplicem, aut quotidianam continuam referebat, verum etiam non raro ex continua intermittens fiebat, et cortice peruuiano tum vincebatur. Quod vt continuis remittentibus, siue *Synecheis* maxime proprium est, sic quam longissime a continentibus, siue *Synochis* dissentit. *Hamii perperam a Quesnaeo Synocha maligna habetur.*

a) *Schedul. monitor. de Nov. febr. ingress.* *b*) *Des Fievr. contin. T.* 2. *sect.* 2. *chap. V.* §. *III. p.* 360.

§. CCLI.

Neque iis vnquam assentiar, qui ad Synochi imputris genus redigunt febres variolarum, morbillorum, purpurae scarlatinae, erysipelatis, aliasque hujusce ordinis; 1) quia morbi istiusmodi nequaquam febribus accensendi sunt, vt alibi (§. LVI.) indicauimus; 2) quia febres, quae hosce morbos exanthematicos comitantur, aut antecedunt, continentium naturam minime obtinent, nullumque statum typum habent, et si quem vnquam assumunt, is omnino remittentium, atque exacerbantium morem sequitur. Idem dictum velim de febribus, quarum caussa est peculiaris aliqua inflammatio. Hae perperam a quibusdam Synocharum species habentur, dum e febrium numero, qui per se ingens jam est, nec alienis morbis augeri debet, omni jure expungendae (§. LIV.) videntur. Sic innumera- *Cur quaedam febres perperam ad Synocham referantur.*

numerabilis alioquin febrium cohors intra justos limites, quos natura constituit, coërcebitur.

SYNOCHVS PVTRIS VETERVM *).

§. CCLII.

Vt ephemerae Synochus simplex, sic Synocho simplici *Synochus putris* quam proxime accedit, vtpote quae *sine omni remissione, et intensione periodica a principio ad finem vsque affligit a)*. Totum autem discrimen in eo situm est, quod haec, vt ait FERNELIVS *b)*, *caussas habet, quam simplex, validiores, quae nempe non modo inflammationem, verum etiam putredinem arcessunt*. FERNELIO subscribit NICOLAVS PISO *c)*, quando inquit: Synochus ista *est continentium altera, in qua non modo sanguis incaluit praeter naturam, vt in Synocho priori* (id est simplici), *verum et computruit*. Quoniam vero hodie variae de *Synochi putris* natura et symptomatibus exstant scriptorum opiniones, vt difficillimum sit, quid hoc nomine intelligere debeamus; decernere: operae pretium erit, antequam in ea describenda progrediar, excutere, quid veteres de hac febre, ejusque caussa primum senserint, quid deinde recentiores, vt planius iter ad veriorem ejusdem indolem et characterem aperiatur.

*) *Synonyma.*

Synochus putris, vel putrida NIC. PISONIS *de febrib. cogn. et curand. l.* I. *cap. IV. Synochus putrida* FERNELII *Pathol. l. 4. cap. V. Synocha putrida* FORTIS *de febrib. et* SENNERTI *de febr. l. 2 cap. XI. Synochus putris, siue febris continens* BELLINII *de febrib. opp. T* I. *p.* 161. *Synocha composita, quae a veteribus Synochus putrida appellatur.* JVNCKERI *Tab.* 58. *Febris simplex continua* PASCOLI *de Feb. P.* 2. *cap.* 9. *Febris critica simplex* QVESNAII *Des fiev. T.* 2 *p* 289. 294. *Febris continua acuta, aut ardens, aut inflammatoria* BVCHANI *Med. Domest. T.* 2 *chap.* 4. *p.* 64. *Febris continua benigna sporadica* LE ROY *Prem. Mémoir.*

Mémoir. sur les fievr. aigües. *Febris continua putrida* BOERHAAVII *de cognosc. et curand. morb.* §. 730. *et* LIEVTAVDII *synops. l.* 1. *sect.* 1.

a) SENNERT. *de febrib. l.* 2. *cap. XI.* b) *Pathol. l.* 4. *cap. V.* c) *De febrib. cogn. et curand. l.* 1. *cap. IV.*

§. CCLIII.

Synochi, vt altius rem ipsam repetam, siue *continentes* (CXCIV.) febres sunt eae, quas nullae certae accessiones, aut sane exiguae admodum, exacerbant, aut distinguunt. Harum alias *imputres*, *putres* alias veteres vocauerunt. *Imputres*, quae ephemeras etiam tam simplices, quam extensas, summodo puras, complectuntur, breui temporis spatio ad finem properant, et plerumque ab euidentibus caussis, aut a sanguinis copia, aestuatione, aucto motu, aut retentis recrementis, aut immissis noxiis, atque alienis, facile tamen, et breui, nisi malignitati jungantur, excernendis excitantur, nulla interim intercedente sanguinis, reliquorumque humorum putredine. *Putres* vero illae a Veteribus habebantur, quae pari quidem continuitatis passu decurrunt, sed grauiora sibi adsciscunt symptomata, longioreque tempore producuntur; neque desinunt, nisi coctione humorum, vt vocant, purulenta, vtpote quae a sanguine putrescente *a*), et praeter naturam efferuescente oriri putabantur. A putredine igitur, quam a Synochis imputribus abesse communiter opinabantur, nomen accepere. *Synochorum discrimen.*

a) SENNERT. *l. c.* PISO *l. c. et reliqui.*

§. CCLIV.

Praecipua, quibus in hanc sententiam adducerentur, argumenta erant potissimum duo, calor nempe peculiaris, quem in hac febre laborantibus manu percipiebant, et sanguis e vena missus. Ille manum admotam acri quadam punctione mordebat, *Argumenta, quibus putrescere sanguinem crediderint.*

quae juxta ipsos non nisi a putredine esse potera
Hic concrescebat illico, et crassa, flaua, aut albid
et firma crusta vt plurimum obtegebatur. Talei
sanguinem putridum, corruptum, aut purulentu
dicebant. Quam porro longe a vero aberrarent
quantumque fallerentur, ille nouerit, qui putredi
nem, corruptionemque in intima partium compo
nentium, omnisque mixtionis resolutione sitan
non ignorauerit. De putredinis deinde genere in
ter ipsos non conueniebat, imo disceptabatur, vtrun
sanguis, vt ceteri humores, putrescere intra vas
posset. Plerique tamen in hac febre putrescere
sanguinem posse affirmabant, sed hoc *non ita acci*
piendum, ac si *quasi vniuersus* putresceret (*nisi for*
san ad extremam corruptionem peruenerit, *morbusque*
lethalis sit), dum tantum partes quasdam ejus, prae
cipue *ichorosas* putrescere, probabilius videbatur a).
Hinc non nulli hujusmodi *putredinem in febribus*
salutaribus, id est benignis, quales plerumque sunt
Synochi, existimabant, *non* esse *perfectam*, *sed im*
perfectam, *et suppurationi similem*; *perfectam* vero
esse, vbi *febris* esset *perniciosa*, siue lethalis b).

An perfecta aut imperfecta putredo sit?

a) SENNERT. *l. c.* FERNEL. *l. c.* b) NIC. PISO *l. c.*

§. CCLV.

Alia argumenta.

Addebant id confirmari coctione ipsa purulenta,
cujus manifesta indicia, morbo ad judicationem
tendente, in sputis, vrinisque apparebant: pus
enim ipsum, quod et sputa, et vrinarum hypostasis
referre viderentur, putredinis opus esse, censebant.
Alii vero, et inter hos nuperiores non pauci verae
putredinis intus obortae non fallacia indicia in hac
febre, quam putridam vocari jure credunt, depre
hendere sibi visi sunt, quod sudor, vrina, excre
menta alui, orisque halitus in hujusmodi aegrotis
foetere soleant. Nec gangraenae, et sphaceli,
quibus

quibus interiores, exterioresque corporis partes non raro in hac febre corripiuntur, obliti sunt, vt melius suam de sanguinis, humorumque putredine opinionem sartam, tectamque seruarent. Hactenus quid Synochi putris nomine intellexerint olim, intelligantque non nulli adhuc, paucis declaratum est. Dicam modo, quantum putridae febris vocem ii, qui a Veterum sententia paullatim desciuerunt, extenderint.

§. CCLVI.

Putridae febris vocabulum quomodo extensum.

Hac quippe febres omnes comprehenderunt, in quibus sanguis vera putredine corrumpitur, et colliquescit, sic, vt sanguis e vena missus omnino diffluat, nec vnquam, nisi aegre, concrescat, aut in vasis ipsis resolutus immanes haemorrhagias, aliasque immodicas, foetidissimasque euacuationes pariat. Aliis vero putridae febres vocantur illae, quarum putridus fomes in primis tantum viis insidere, paullatimque in sanguinem inuehi visus est. Nec defuerunt, qui putridas eas dumtaxat dicendas velint, quae vulgo malignae vocantur; atque hi vtriusque generis supra expositi symptomata permiscent, nouumque pro arbitrio conficiunt. Hac tandem putridae febris denominatione alii ita abutuntur, vt vbique putredinem sibi imaginentur, fereque omnes aliquanto grauiores febres putridarum censui adscribere non dubitent.

§. CCLVII.

Difficultates, quae opponi possunt.

Verum, vt ad Veteres redeam, non sine caussa inter ipsos disceptatum est; quid putredinis verbo generatim intelligendum esset, et quando putredo, et quousque in sanguine humoribusque locum haberet? Perspiciebant enim, destructa sanguinis, aliorumque humorum mixtione, resolutisque eorum elementis cum foetore insequente, vt plerisque pla-

eet, quae vera, et perfecta est putredo, vitam superstitem nullo modo esse posse. Neque enimuero ad pristinam, perfectamque valetudinem corpus redire, verosimile est, si semel sanguis putrefactus restitui ad naturalem crasim, integritatemque nequeat, cum id putredinis naturae omnino repugnet. Quando igitur vnquam fiat, vt perfecta putredine humores corrumpantur, quemadmodum in quibusdam pernicio sissimis, et pestilentibus morbis fortasse contingit, citissima, et ineuitabilis mors hominem rapit. Foetet interdum vel sanissimis oris halitus, foetent sudores, alui excrementa vehementer foetent, foetent etiam vrinae, foetent vlcera cum exteriori aëre communicantia; imo animalia quaedam putidissimam *) vndique mephitim exhalant. An inde colliges, in hisce corruptum esse sanguinem per vasa clausa decurrentem, veraque putredine jam affectum?

*) In America est vulpeculae quaedam species, vulgo *Zorro* ibi appellata, quae vrinam tanti foetoris emittit, vt ea emissa Venatores teterrimo nidore arceat, aut remoretur. *Mustela Putorius* LINNAEI vere foetidos exhalat odores tum maxime, cum irritatur. Italice *Puzzola*. *Mustela Erminea* EIVSDEM omnium foetore suo infestissima est. Apposite huc faciunt, quae habet HALLERVS (*Physiol. T. 2. lib. VI. sect. 3. §. IX. et §. XIV.*) putredinem in sanguine, quamdiu mouetur in vasis, nullam esse posse ostendens. Sed praecipue legenda sunt, quae peculiari opusculo (*Considerazioni intorno alle malattie, dette volgarmente putride etc. Lucca* 1781.) complexus est Cl. FRANCISCVS VACCA BERLINGHERIVS P. Medic. Professor in Lyceo Pisano, vt ostendat, quam longe a vero distet hodierna de morbis putridis in dies inualescens sententia. Hanc enim tot modis conuellit, vt, si non destruat penitus, ad angustissimos certe fines redigere, et coërcere videatur.

§. CCLVIII.

Continuantur objectiones. Otio praeterea abutentis hominis esset, eos refellere, qui ex gangraenis, sphacelisque morbo super-

peruenientibus, aut ex acrioris, mordicantisque loris sensu putridam, perfectamque sanguinis rruptionem certo conjicere contendunt. Quis im tam hospes in physiologicis esse queat, vt caris, gangraenae, sphacelique originem soli putreni acceptam referat? Nonne saepe putredo calom, gangraenam, sphacelumque, vt effectus conquitur? Nouum certe non est, neque inauditum ngraenam, qua membra vita priuantur, immoco saepe frigori succedere. Quid tamen frigore l arcendam putredinem valentius? Cadauere, aut embris corruptione emortuis quid frigidius, quid gentius *)? Neque continuo putridam sanguinis ssolutionem licet accusari ex crebris haemorrhais, aliisque immodicis excretionibus, quamquam om his eam copulari posse non inficiamur. Nam ui ex Pathologia didicerit, non vno, sed multis odis sanguinem e vasis profundi, aliasque secreiones, excretionesue augeri posse, non eas quiem solius putredinis indices profitebitur. Neque mum constans, perpetuumque est malignas fees omnes cum putrida illa (§. CCLVI.) sanguinis issolutione necessario conjungi, vt hae tantumodo putridae haberi debeant; neque contra cum dem complicatae, proprie malignae semper vondae videntur. Frequentius autem putridus foes primis viis insidet, ibique non modo possibilis, rum etiam manifestus febribus nomen, et caussam pertit; sed in his non putrescit sanguis, vt in nochis perhibetur, nec febres ejusmodi quidam cum synochis putribus commune habent; ia remittentium naturam sequuntur.

*) *Corpus humanum*, inquit HALLERVS (*Physiol. l. l. sect.* 3. §. *IX.*) *integrum, artusque gangraenosus, ando putrescit, tunc quidem calere desiit, frigusque at-it circumjecti aëris: quamdiu vero calet idem, nunquam*

 vna

una computrescit. Non negat tamen idem vir doctissimus in additamentis ad *lib. VI. pag.* 304. *lin.* 14. interdum in cadaueribus post morbos malignos *calorem vitali similem*, *aut*, quod verius est, *paullo minorem diutiuscule superfuisse.* Sed quis hunc a putredine repetat, cum etiam in apoplecticis post mortem (PORTAL *apud Rozier* 1774. *mois Octobre*) obseruatus sit? In ipsis fermentationibus, quae tamen in corpore animali locum non habent, quando maximae sunt, calor non vltra gradum 75. *Therm. Far.* adscendit; qui tamen minor est naturali calore, cujus mensura grad. 88. circiter perhibetur. Si igitur in corpore animali fermentationes contingerent, calorem efficerent multo minorem eo, qui in febre esse consueuit. Quomodo ergo calor febrilis putridae humorum fermentationis indicium esse queat?

§. CCLIX.

Vera et perfecta putredo in Synocho putri nulla.

Itaque cum vera, et perfecta putredo sanguinem totum corrumpens in viuente homine raro occurrat, et saepe, vbi corpori insidet, imperfecta sit, imo alia atque alia ejus ratio, vt supra ostensum est; multo minus in synocho putri videtur praesto esse, licet a putredine nomen accipiat id mali genus. Symptomata enim praecipua, quae hujusmodi febrim comitantur, nullo modo putridam sanguinis dissolutionem commonstrant. Quin imo multa ex iis contrariam omnino naturam, vt videbimus paullo post, significare videntur. Pulsus, calor, sanguinis, quem veteres perperam vocabant corruptum et putridum, firma compages, crusta pleuritica, qua saepe contegitur, tantum absunt, vt sanguinem, reliquosque humores putrescentes ostendant, vt potius inflammatoriam quamdam in ipsis diathesim euincant. Nec mirum est, Veteres talem sanguinem corruptum et putridum esse credidisse, cum etiam in pleuritide, in angina, reliquisque inflammationibus idem vitium agnoscerent, et febrem inde ortam inter putridas collocare non dubitarent. Item diathesim sanguinis inflammatoriam in syno-

chi

cho putri veteres posuisse, argumento est medendi ratio, quam ipsi vnanimi consensu adhibebant. Haec potissimum sanguinis missione larga, et repetita innitebatur; quam certe nemo dixerit febri, cujus vera sanguinis putredo caussa esset, opportunam, aut innoxiam fore. Praeterea in febribus epidemicis, malignis, exanthematicisque si quando mittendi sanguinis oriretur dubitatio, solebant Galenici hac vti animaduersione, mittendum liberius, si cum vasorum plenitudine putrida natura praeualeret malignitati; contra, si malignitas putredini *a*). Qui, quaeso, quaestionem hac distinctionis lege dirimere potuissent, nisi pro putredine inflammatoriam sanguinis diathesim *) accepissent?

a) PETR. A CASTRO *de Febr. malign. puncticulari sect. VI. aph. I. et VII.*

*) BOERHAAVIVS etiam scripsit *Synochum putrem deberi caussis inflammatione simplici majoribus* §. 730. *Nota.* Monitum lectorem volo, quotiescunque inueniat adhibitam a nobis putredinis vocem in posterum, non veram, et perfectam sanguinis putredinem, aut corruptionem a nobis sumi, sed imperfectam, et quamdam potius ejus ad colliquescendum procliuitatem. Sic quando febrem aliquam putridam nos vocabimus, eam, rogo, intelligat, in qua sanguis nimium diffluat, vixque cohaereat, et proinde ad putrescendum paratissimus sit.

§. CCLX.

Id ipsum, quod modo (§. CCLIX.) proposui, manifeste etiam ex GALENO *a*) eruitur, qui omne dubium sustulit, docens, putredinem humorum, quae fit in vasis, similem esse illi, quae in inflammationibus, abscessibus, et tuberculis offenditur, variamque esse, prout varia humoris natura, et major, vel minor est concoquendi eum vis, et potentia. Quod probe cognouit Cl. SWIETENIVS *b*), animaduertens non hic Veteres eam putredinem, aut corruptionem intellexisse, quae in cadaueribus

sponte

ſponte exoritur, ſed inſignem potius ſanguinis a naturali ſua craſi, aut, vt ait LVDWIGIVS c), mixtione diſceſſum. In eadem ferme verſatur ſententia LIEVTAVDIVS d), ſynocho putri talem ſanguinis tribuens deprauationem, vt quidem ad alkaleſcendum pronior fiat, non vero putreſcat; negatque in ea reliquos etiam humores vnquam putredinis notas acquirere, niſi tum, cum e corpore egreſſi calorem, motumque amittunt, aëriſque actioni ſubjiciuntur. Hinc nil magis rationi conſonum eſt, quam coctione, et quidem purulenta, vt febres inflammatoriae egent, hanc quoque febrem egere, vt quidquid ſanguinis, humorumque a naturali ſtatu deſciuit, permutetur, et puris albi, concocti quaſi naturam acquirat, aptumque reddatur ad ſecretionem, excretionemque plus minus manifeſtam ſubeundam.

a) GALENVS *De Different. Febr. lib.* I. *cap.* 6. haec habet: Putredo *autem humorum, quae fit in vaſis, ſimilis* putredini, *quae in inflammationibus fit, et abſceſſibus, et aliis phymatis, duplex quidem genere eſt: ex permixtione autem duorum generum, alia tertia varia ſpecie exſiſtit. Siquidem et mixtionis modi, quum alterum genus majoris, minoriſque ratione ſuperet, et ſuperetur, facile numerari non poſſunt. Sed ex duobus generibus alterum quidem fit ſuperante natura, alterum vero euicta. Superante quidem, vt per inflammationes, et phymatoſos tumores omnes,* pus: *in humoribus autem venarum, et arteriarum, id quod ſubſidet in vrina proportione puri reſpondens. Atque haec* putredo *non ſimpliciter* putredo *cenſetur, ſed etiam habet aliquid* concoctionis: *Manente enim adhuc coquendi facultate vaſorum, putreſcens tunc humor ad talem alterationem deducitur. Porro alia eſt* putredo concoquendi *facultate adeo debili, vt nulla mutatio ad benignum putreſcentis excrementi efficiatur. Quod fit interdum illa extreme debili: quamuis putreſcens humor ſit modice prauus. Interdum autem facultas ad extremam debilitatem minime deducitur; ſed humor extreme prauus exſiſtit. Hujuſmodi excrementi* putredo *neque conſiſtentiam, neque colorem, neque odorem habet vnum, ſed*

putreſcens

putrescens *humor semper secundum substantiam permutatur, ac variatur. Altera vero putredo*, *quam et* concoctionem *esse diximus*, *in vnam speciem* puris *semper mutatur*, *et colorem*, *et consistentiam*, *et odorem. Vbi igitur natura ipsa omnino superet*, pus optimum *gignitur*, *visu candidum*, *ac crassum*, *et sibi simile vndique*, *leue vero tangenti*, *ac minime foetidum. Quod si velut semiputridum fuerit*, *tertium genus in tali mutatione* (*quod paullo supra diximus*) *consistit. Porro diximus tale genus maxime multiplex esse. Nam quod magis*, *ac minus recipiat* concoctionem, *innumerabilis differentia est. Saepe enim candidum effectum*, *aut foetidum est*, *aut tenui consistentia; quandoque vero non candidum*, *sed liuidum apparet*, *atque in omnibus his magis*, *et minus est infinitum. Ceterum quod in abscessibus* putredinis *differentiae sunt*, *tot in febribus ex putredine accensis* vrinarum *formae exsistunt. Optima enim vrina*, *quae ex putrescente humore adepto ex continenti vase* concoctionem *efficitur*, *candidum*, *leue*, *aequale*, *ac minime foetidum sedimentum habet. Pessima vero*, *maxime contraria huic est. Ea vero*, *quae media est*, *quo magis alteri earum propinquet*, *tanto melior*, *aut deterior est.*

b) *Comm. in aph. Boerhaav.* §. 730.

c) *Instit. Med. Clinic. P.* I *cap.* I. §. 241. *in not.*

d) *Synops. Vniv. Prax. med. l.* I. *sect.* I. *Febr. contin. putrid. p. mihi* 13.

§. CCLXI.

Retento igitur vetere nomine (§. CCLII.) etsi non vndequaque probando, dicimus, *Synochum putrem* peculiare, et distinctum febris genus esse, continentium more vnica propemodum accessione, aut certe obscurissimis remissionibus vniuersum suum cursum absoluens, inflammatoriae sanguinis diatheseos particeps, atque ideo grauitate symptomatum, et longiori plerumque duratione a superioribus continentibus, quas modo exposui, diuersum. *Definitio Synochi putris.*

A plerisque ei tribuuntur eaedem differentiae *Differentiae.* (§. CCXXXIV.), quae Synocho simplici tribui solent, quarum prima est, quando febris a principio ad finem aequaliter procedit; secunda, quando paullatim

latim augetur; tertia, quando sensim decrescit. At febrium reliquarum omnium tempora, quanquam vel ratione symptomatum, vel ratione cruditatis, et coctionis distinguantur, in Synocho tamen putri non tam ex symptomatum incremento, aut decremento, quam ex signis coctionis, quae in vrinis praesertim apparent, aestimanda videntur.

§. CCLXII.

Item Synochus putris, quemadmodum simplex, vel est *sanguinea*, vel *biliosa* siue *cholerica* (§. CCXXXVI.), prout nimirum sanguis purus, vel flaua bilis in caussa est *a*). Per flauam bilem hic RIVERIVS *b*) intelligendam aperte judicat tenuiorem sanguinis partem, et calidiorem, *quae flauae bilis naturam aemulatur*. A GALENO *c*) et RIVERIO *d*) *Biliosa ardentibus*, siue *Causis* febribus adnumeratur. *Ardentium* vero omnium, vt alibi adnotauimus (§. LV.), natura in eo posita est, vt *calor ardens*, et *sitis inexstinguibilis*, quamuis aegri bibant, *perpetuo* eas comitentur *e*). Sed hujusmodi differentia a symptomatibus desumta *accidentalis* est, veluti *accidentales* reputantur *colliquans*, *horrifica*, *assodes*, *elodes*, *syncopalis*, *epiala* aliaeque, si quae sunt, quae in synochum putrem cadere vnquam credantur.

a) GALEN. 2. *de method. cap.* 1. *et* 9. *method. cap.* 3. *et* 5. *et demum de Differ. febr. l.* 2. *cap.* 2. *et* 2. *de crif. cap.* 6. *b*) *Prax. med. lib. XVII. sect.* 2. *cap.* 1. *c*) 3. *epid. comm.* 3. *text.* 34. *d*) *l. c.* *e*) GALEN. *et* RIVER. *ibid.*

§. CCLXIII.

Differentiae aliae. Praeter has differentias (§. CCLXI. CCLXII.) non alienae pariter a synocho putri sunt illae omnes, quas supra (§. CCXXXVI. CCXXXVII. *Caussae.* CCXXXX.) commemorauimus. Hinc caussae omnino eaedem, quae synochum *simplicem*, pariunt etiam

etiam *putrem*, ſed vehementiores, et ſanguinem ipſum non ſolum motu, verum etiam craſi, et qualitate peruertentes; ſic, vt non ſola cutis excretio cohibita, ſed et vaſorum obſtructio, aut ſanguinis congeſtio, aut diatheſis phlogiſtica, ſiue, vt veteribus dicebatur, putredo accuſanda ſit.

Diagnoſis.

§. CCLXIV.

Hiſtoria morbi. Antecedunt laſſitudo ſpontanea, corporis grauitas, ſomni turbulenti, aut vigiliae, appetitus deficiens, aut imminutus, atque alia, quae hominem non recte valere ſignificant. Incipit demum febris a frigore, vel horrore, quo ab imputribus plerumque diſtinguitur, et ad duas, imo tres hebdomadas produci ſolet, iiſdem prorſus ſymptomatibus ſtipata, quibus ſynocha ſimplex ſtipatur, ſed inſignioribus, et magis conſpicuis. Calor acrior eſt, vigiliae, capitis dolor, ſitis, inquietudo, aliaque vehementiora; pulſus non modo magnus, vehemens, celer, et frequens, verum etiam inaequalis, inordinatus, et quandoque durus; vrina craſſa, et rubra, et ſine ſedimento. Et ſi *ſanguinea* fuerit, facile ſe ei adjungunt omnia, aut plura illorum, quae ſupra (§. CCXXXVIII.) ex HOFFMANNO fuſius enumerauimus. Si vero *Synochus bilioſa* ſit, calor adhuc acrius adurit, et mordet; pulſus multo velocius, et crebrius micat; vrina tenuis, acris, flammea, initio cruda, et nihil ſubſidens mingitur; ſitis ingens; lingua ſicca, arida, aſpera, nigricans; oris amaritudo, nauſea, vomitus biliosi, dejectiones pallidae, agrypnia, interdum deſipientia, reſpiratio frequens, magna, difficilis ore aperto atque anhelante, inquietudo, anxietas, et reliqua omnia vehementius diuexant. Atque haec potiſſimum excandeſcunt acerbius in *ardente*, ſiue *Cauſo*

legitima,

legitima, quam in *notha*, siue *spuria*, quarum alt ra ideo septimo die, altera decimo quarto fini consueuit. Interdum, praesertim inter initia, pu sus non nihil depressior, et contractior est, i augmento quandoque celerrimus, et durus. Do lent artus, lumborumque regio. Vigilias non ra ro excipit delirium, aut sopor. Rarissime vero, e tunc solum, cum regimen calefaciens adhibitur perperam sit, aut malignitas se addiderit, in sum ma cute efflorescunt peticulae. His igitur, se praecipue caloris acrimonia, et pulsus inaequalitat *Synochum putrem* ab *imputri* licet internoscere. Qu vero plura, aut grauiora ei attribuunt, videntu gastricas, petechiales, colliquantes, et malignas quasque vna confundere, [illegible] commiscere.

§. CCLXV.

Discrimen inter Synochum putrem, et febres malignas, et gastricas.

Hinc patet, Synochos putres gradu tantummo do, et paullo longiore durationis tempore specia tim differre ab imputribus. Et quamuis sympto matum vehementia ad malignarum febrium inter dum naturam propius accedant, et pro iis saepe a plerisque habeantur; attamen, si purae fuerint, vt aduertit LIEVTAVDIVS, breuiori temporis spatio terminantur, minorem virium imbecillitatem co mitem habent, et pulsum validiorem, et frequen tiorem. Cerebri vero, neruorumque affectiones, quae in malignis, speciatim lentis neruosis tam continentibus, quam remittentibus perpetuo, et assidue tenent, mitiores in Synocho putri sunt, ci tiusque euanescunt, quotiescunque impura, mali gna, aut complicata non fuerit. Praeterea in Syn ocho coctio, et crisis frequentissima est: contra in illis. A *Gastricis* porro, quas *putridas*, aut *biliosas* multi hodie vocant, maxime differt Synochus haec, quod in illis nausea, lingua alba, aut flaua, prauit oris

oris sapor, halitus foetens, ventris tumor, inflatio, borborygmi, diarrhoea, pulsus paruus, debilis, inaequalis, intermittens plerumque occurrant, et remittentium typus seruetur.

Prognosis.

§. CCLXVI.

Synochus putris, quoniam ex acutarum genere est, periculo non vacat, inprimis cum malignitatem, aut putridae liquationis notas prae se ferat. Facile autem a diathesi inflammatoria, morbo provecto, ad dissolutionem, et alkalescentiam declinat, in primis biliosa, et inopportunis phlebotomiis curata. In vniuersum *paracmastica* tutior, *acmastica* periculosior, *epacmastica* periculosissima censetur. Sic exquisita, benigna, pura, rite curata felicioris exitus; contra non exquisita, impura, complicata, maligna, saeuis symptomatibus et virium imbecillitate comitata, discriminis plena exsistit. Si die septima coctionis purulentae signa accedant, et nullus error committatur, salutariter decima quarta terminabitur. Si tardius coctio adueniat, ad vigesimam primam, aut vltra protrahitur perfecta solutio. Nulla vero coctione apparente, facie aegri turgidula perseuerante, morbum fore longum, certi tum erimus. Vrina quo rubicundior, et crassior est inter initia, ceteris paribus eo tutior, et breuior morbus esse consueuit. Si in ea coctionis signa cernantur, dum in reliquis cruditas, et symptomatum grauitas perseuerant, in primis, si vires langueant, periculum non leue imminet. Vrina alba exitium portendit. Vbi febris ad finem vergit, si symptomata recrudescant, breui desitura est, nempe decima quarta die. Coctionem enim validius natura moliri videtur. Contra pulsus paruus, contractus, inaequalis, et spasticae

 affectio-

affectiones male ominantur. Vigiliae item pertinaces, respirationis difficultas, anxietas, delirium, hypochondriorum tensio, et cruditatis indicia, mala. Synochus putris ardens, pura et legitima vt plurimum septem, non pura, aut notha nouem, vndecim, aut quatuordecim diebus, quod supra innui, judicatur. Soluitur plerumque alui dejectione, sudore, vomitu, abscessu. Senibus etiam persaepe lethalis est, sicut iis, qui *Causo* corripiuntur, temperamento, aëre, annique tempore frigido exsistente.

Curatio.

§. CCLXVII.

Sang. missio, et refrigerantia. Vt caussae hujusce febris eaedem fere sunt, quae Synochi simplicis, sic et curatio. Sanguinis copia, feruor, concitatior motus, diathesis phlogistica, inflammationis periculum iteratam sanguinis missionem exposcunt. Veteres ea ita confidebant, vt ad leue animi deliquium vsque imperarent. Reliquum curationis diluentibus, et refrigerantibus perficiebant. *Cautelae.* In sanguinis tamen missione, in diluentium, et refrigerantium vsu mediocritas quaedam obseruanda est, ne coctio purulenta, quae viuidiori quodam febris motu, et calore indiget, impediatur. Quod praecipue menti alte defixum haereat, vbi febris *ardentis*, *biliosae*, aut *malignae* mores induerit. *Catharticorum vsus.* Purgantia ab initio, nisi materia in primis viis turgeat, euitentur. Si forte tamen subita ad caput metastasis accesserit, ex SYDENHAMII auctoritate, et fide, post sanguinis missiones cathartica alternis diebus, atque ad tertiam vsque vicem iteranda praecipit SWIETENIVS. His enim, reuulsione facta, feliciter aegri seruari dicuntur. Coctione etiam peracta, si materies morbida lente, aut nullo modo excernatur, vtiliter in vsum vocantur. Tunc

gelidae

gelidae quoque aquae potus mirifice febrim compescit, cunctantemque Naturam ad criticas excretiones sollicitat. Delirio, sopori et dolori capitis succurrunt cucurbitulae, hirudines, clysmata, epispastica, balnea pedum, atque alia, quae reuellunt. Quod si, vt interdum euenit, ad putridam liquationem (§. CCLXVI.) morbus deflectat, non modo ad acida valentiora, sed etiam ad reliqua antiseptica properandum est. Reliqua ex generali febris curatione (§. XLII.), itemque ex supra (§. CCXLIII. ad CCXLVIII.) propositis depromantur.

Reuellentia.

§. CCLXVIII.

De Synocho putri, quae malignitatis notas habeat, aut quae impura, et complicata sit, qualis plerumque epidemica *) esse consueuit, ex professo, et distincte dicere supersedeo, cum quae de Synocho simplici prolata sunt, huc commode, apteque transferri etiam possint. JO. COYTTARVS a) morbum *peticularem*, siue *petechias epidemicas* ann. 1557 describens, vtramque Synochum, breuem nimirum, siue simplicem, et longiorem, siue putrem, *purpuratam*, vt ipse vocat, siue *petechialem* se in iis offendisse ratus est. Nec mirum id sane, cum hujusmodi morbi exanthematici febriles cujusque febris characterem facile mentiantur, quando epidemice grassantur, et modo vnum, modo aliud febrium genus pro temperamentorum, aetatum, sexus, complicationum, caussarum, aliarumque circumstantiarum diuersitate imitentur. Hinc si ad febrium classem redigantur, *febrem quidem continuam* in iis *esse*, *sed nulli continuarum adstrictam*, sapienter, et jure optimo jam aduertit PETRVS A CASTRO, *de febre maligna puncticulari epidemica* sui temporis verba b) faciens. Nec aliter profecto fieri potest, cum istiusmodi morbi, vbi primarii

Synochus tam simplex quam putris petechialis Coyttari.

sunt,

ſunt, nequaquam ad febres pertineant; quod alibi monuimus.

*) NICOLAVS RIGLERVS tradit hiſtoriam *Synochi putris anabaticae malignae*, imo *peſtilentis*, *epidemicae*, et *contagioſae cum diſſolutione humorum*, id eſt vere *putridae*, cujus ſpecies ſequentes ipſe obſeruauit: 1) *ſynochum putrem malignam ſine exanthematibus.* 2) *ſynochum putrem malignam exanthematicam.* 3) *complicatam cum bubonibus, carbunculis, anthracibus, ideoque peſtilentialem.* 4) *ſine his, vt in pleriſque.* 5) *cum ſpiſſitudine aliquali ſanguinis phlogiſtica.* Vid. ejus *conſtitutio epidemica ann.* 1775. 76. 78. 79. *Vratislav.* 1780.

a) *De Febre purpura epidemiali, et contagioſa c.* 19. *p.* 166. *et ſeqq.* *b*) *Sect.* 1. *aphor.* 3. *p.* 3. *ed. Patav.* 1653.

§. CCLXIX.

Complures aliae febrium ſpecies ad *Synochum putrem* a Noſologis reuocantur, quae tamen hujuſce generis minime videntur. A LIEVTAVDIO ad hoc genus traducitur *febris depuratoria* A. 1661. 62. 63. 64. SYDENHAMII *a*). Quod etiam fecit SAVVAGESIVS. Verum ejus deſcriptio nihil habet, quod Synocho conueniat, a qua ita diſcrepat, vt aequius ad remittentes puras, aut compoſitas, ſiue proportionatas remittenda ſit, vtpote quae multum, etſi continua, de intermittentium natura participabat, imo ſaepe in eas tranſmutabatur *b*): quod verae, et purae *Synocho putri* nunquam contingit. Neque potiori jure ab eodem SAVVAGESIO *c*) vt ſpecies hujuſce Synochi habentur *Febris continua epidemica ann.* 1665 *et* 1666; *Febris varioloſa ann.* 1667. 68 *et* 69; *Dyſenterica*; *pleuritica*, aliaeque a SYDENHAMIO deſcriptae, cum leui negotio, quicunque earum hiſtorias peruoluerit, comperire poſſit, vel non ſatis patere ex imperfecta, et deficienti earum deſcriptione, cujuſnam generis eae fuerint, vel a Synochis alieniſſimas fuiſſe, vel ad alios, quam ad febres, morbos omnino propius acceſſiſſe.

Species Synochi perperam habitae.

Error Sauvageſii.

cessisse. Multo minus inter Synochos locandae sunt *species* 12, siue *soporosa* GVARINONII, 13, siue *scorbutica* SENNERTI, et 14, siue *putrida miliaris ann.* 1754. GERARDI apud VANDERMOND. *Diar. med.* 1756. p. 311. a SAVVAGESIO indicatae quidem, sed non satis, vt par erat, expensae. Omnes enim hae a continentium indole, et charactere quam longissime distant. *Febris* item *catarrhalis putrida* anni 1768. Moscuae epidemice grassata, MERTENSIO *d*) visa est *Synochus putris* cum *febre intercurrente catarrhali* conjuncta. Fortasse, si vere ad *Synochum putrem Veterum* spectabat, *malignae* quaedam species illa fuit. Ex descriptione tamen, quam edidit MERTENSIVS, videtur fuisse *febris gastrica maligna* cum *catarrho* complicata, quae certe a synochis alienissima est, vtpote *remittentium* naturam referens, aut exanthematicis morcis febrilibus tantum adnumeranda, cum peticulas, et miliaria sibi perpetuo associaret. Verius ad *Synochum putrem*, sed *malignam* referenda est *Maligna febris superante humido* RAYM. JO. FORTIS, cujus historiam tradit Auctor in libro *de Febribus, et morbis mulierum e*).

a) *Synops. Vniuers. Prax. Med. Lib.* 1. *sect.* 1. *cap. de Feb. contin. putrid.* *b*) *Observ. Medic. circa morb. acut. sect.* 1. *cap.* 3. *et* 4. *et sect. V. cap. VI.* quo vltimo loco ait: *notatu dignum esse autumo, quod cum febris haec* (nempe depuratoria), *quae ab illa constitutione pendebat, qua intermittentes caeteris praedominabantur (si vel diutius persisteret, vel aeger nimis euacuationibus fuerit exhaustus) subinde in intermittentium castra de facili transiret; istae febres, quae sequentes funestabant annos, etiamsi diutissime cruciarent, rarissime tamen Intermittentes fierent, indicio satis manifesto, eam febrem continuam* (depuratoriam videlicet) *atque intermittentes istas vel natura quadantenus conuenire, vel non multum ab inuicem abhorrere.* *c*) *Nosolog. l. c. Gen.* 3. *d*) *Observ. medic. de febrib. putrid. P. I. cap.* 1. *p.* 1. *et p.* 12. *e*) *Pag.* 281. *ed. Patav.*

FEBRIS LENTA NERVOSA, MALIGNA PASSIM DICTA *).

§. CCLXX.

Quam plerique Medicorum ad noſtra vſque tempora peculiari nomine, et ſpèciatim *Malignam* appellare ſoliti fuere, eam Angli *lentam neruoſam* nominare non ita pridem coeperunt. Eſt autem febris continentis genus, quod vltra duas, aut tres hebdomadas extenditur cum calore, vrina, et pulſu, quod ad crebritatem, ſanorum quaſi ſimilibus, corporis interim totius viribus valde languentibus. *Neruoſa* ex eo dicitur, quod neruos, et cerebrum potiſſimum afficere videatur; *lenta* vero, quod lento, et tardo fere paſſu incedat, proſerpatque, ſic vt vnum et viginti dies plerumque praetergrediens, ad *acutos* morbos ex *decidentia* ſaepiſſime pertineat. *Malignam* autem, et *mali moris* antehac Clinici paſſim appellarunt, quod ſub bona caloris, pulſus, atque vrinae ſpecie aegrum quaſi clanculum decipit, et vix ſuſpicantem terrificis mox aduocatis, exſertiſque ſymptomatibus, ſopore videlicet, delirio, cardialgia, exanthematibus, neruorum diſtentionibus, aliiſque breui enecat, dum ab initio leuis, placida, benigna, et periculi expers credebatur.

*) *Synonyma.*

Febris peſtilens FRACASTORII, *De morb. contagioſis lib.* 2. *cap.* 4. *Febris maligna cacoëthes, ſeu mali moris* BELLINII, *de febrib. p.* 165. *ed. Venet. Febris lenta, ſiue hectica neruoſa ann.* 1661. WILLISII, *de Morb. conuulſiv. cap. VIII. Febris maligna* FIZESII, *Traité des Fievr. chap. VI. Febris lenta neruoſa* HVXHAMII, *de febr. cap. VI. et* ANGLORVM. *Febris maligna lenta* VOGELII *de cogn. et curand. morb.* §. 56. *Febris maligna in ſpecie Auctorum* VOLPRECHTI, *Diſſ. de febr. neruoſ. ejuſque genuina indole Gotting.* 1757. *ſub praeſid.* VOGELII. *Febris maligna, vt vocatur Pariſiis*, LORRY, *de Melanchol. T.* 1. *p.* 117. *Febris peſſimi*

fimi moris ann. 1711. MORGAGNII, *De fed. et cauff. morb. Epift. VII. artic.* 16. *Febris maligna Cl.* QVARINII, *Method. medend. febr: cap. V. Febris lenta, aut neruofa* BVCHANII, *Medec. Domeftiq. T.* 2. *chap.* 8. *Febris putrida neruofa ann.* 1770. MERTENSII, *obferv. med. P.* I. *cap.* 3. *Febris lenta acuta, fiue neruofa* DE MEZA *Compend. Med. Pract. Fafc. I. cap. X. Typhus a)* SAVVAGES. *Nofol. cl.* 2. *Gen.* 4. *fpec.* 2.

a) Nullam rationem SAVVAGESIO, cur hanc febrem pro *Typho primae et fecundae fpeciei*, quarum meminit Auctor *de Intern. affect.* apud HIPPOCRATEM, fuiffe putat VOGELIVS loco citato. *Si enim*, inquit, *a praemagna imbecillitate receſſeris, quam* HIPPOCRATES *adfcribit fuis Typhis, nihil commune habent cum noftra febre, feque in primis ingenti ardore, et breuiori duratione ab hac diftinguunt.* Nec fallitur. Nam prima fpecies maxime difcrepat a febre neruofa, quia ftatim *febres fortes tenent, et calor acutus etc.* et quia *pauci effugiunt, et corripit tempore aeftatis, cum canis fidus oritur, bile per corpus commota*, et quia morbus breuis effe folet, nempe feptem vel quatuordecim vt plurimum dierum. Et fi vnquam longius trahatur, diem vigefimam quartam non excedit. Neque effe poteft fecunda fpecies, quia *febris tertiana, aut quartana in principio* oboritur, et *dolor fortis* in capite confiftit, *aliquando etiam in toto corpore intermittens; et vomit falivam, et frequenter eructat, et oculorum regiones dolet, et facies albefcit, et tumor in pedes defcendit*, et demum, quia *quandoque totum corpus intumefcit.*

§. CCLXXI.

Vt vero clarius hujufce febris innotefcat facies, tradam modo eorum omnium, quae ipfam antecedunt, comitantur, et fubfequuntur, hiftoriam. Qui in eam pronus eft, incipit primum non belle fe habere, taedio affici, nulla amplius re delectari, et quodammodo quid velit, aut optet, prorfus nefcire. Interea leues quafdam caloris, et frigoris fubitas, incertafque patitur viciffitudines, quae in primis caput, et faciem afficiunt; de laffitudine, qualem percipiunt labore feffi, conqueritur, fed adhuc obambulat, licet ofcitans, et torpore info- *Hiftoria morbi.*

 lito

lito languens. Haec autem accidunt, praesertim vbi sponte morbus exoritur, nec aliunde per contagium infunditur. Tunc enim velocius est mali initium, et progressio. Post haec mox accedit quando major, quando minor in capite ponderis sensus, interdum dolor, vertigo, temporum constrictio, animi desponsio, praecordiorumque oppressio insolita. Paullo post se his jungunt nausea, et ciborum omnium fastidium sine vlla sitis molestia, aut potus cupiditate, et saepe cum crebro ad vomendum incitamento, quo plerumque nihil ejicitur, aut si aliquid, id parum phlegmatis insipidi tantum est. Quandoque haec omnia per aliquot horas cessant, euanescuntque, breui tamen grauius insurrectura, praesertim aduesperascente die: nempe caput tum magis, magisque grauatur, incalescitque; mens obnubilatur, pulsus crebriores, celerioresque fiunt, sed languidi semper, atque inordinati, cum quibus conjungi solet quaedam spirandi difficultas, ac pectoris angustia, atque oppressio; magnus saepe stupor, aut obscurus dolor, et quidam frigoris sensus posteriorem capitis partem tenet, aut dolor grauans sinciput etiam circa suturam coronalem occupat. Vtraque enim doloris species propria fere est cujusque febris lentae neruosae, et plerumque aliquem desipientiae gradum comitem habet. Calor autem vt plurimum mitis est, neque facile excandescit. Attamen interdum volae manuum feruent, aut caput vaporibus calidis, faciesque rubore crebro suffunditur, dum interea pedes, atque extrema frigescunt.

§. CCLXXII.

Stadii primi finis. Quinque aut sex dies in hac valetudinis ambiguitate versatur homo, pallidus, torpidus, membris quasi fractus, non omnino aegrotans, nec tamen sanus,

ſanus, nec quietus, ſed plerumque inſomnis, et vigil; et quamquam adſtantibus ſomno ipſe indulgere videatur, idem tamen conſtantiſſime aſſeuerat, ſe nullo modo dormire poſſe. Neminem autem ex his arbitror falſum dicere. Nam aeger ſaepe ita quieſcit, et clauſis oculis dormientis imaginem exhibet, vt negari nequeat, eum reapſe dormire. Ipſe vero ſibi non dormire videtur, quia ejus menti tot ſpectra, et tot idearum ſimulacra perpetuo obverſantur inter dormiendum, vt vigilare omnino ſe credat. Pulſus toto hoc morbi ſtadio celer eſt, debilis, ac inaequalis, quandoque fluctuans, quandoque tardus, rarus, itemque intermittens; ſubinde concitatior micat, modo ſedatur, atque ordinatus, aequaliſque euadit, et ſic alternatim variatur. Nec diuerſa vultus ipſius ratio eſt, nam crebro hic et repente calore quodam, qui vaporis inſtar adſcendit, rubeſcit; et paullo poſt pallet, et albicat. Quo fit, vt ſaepe pro affectione hypochondriaca, aut hyſterica morbus a minus peritis accipiatur.

§. CCLXXIII.

Hinc malum in dies augeſcit, jam loqui aut moveri piget, et tandem lecto aeger defigitur, nec ſatis poteſt exponere, quo modo ſe habeat. Nihil ipſe poſtulat, ne potum quidem, atque interrogatus aliquid, vix quaerenti nouit apte, et diſtincte reſpondere. Iam tendines ſubſiliunt; manus, et lingua tremunt. Haec muco albido obducta non valde inareſcit; niſi in medio, vbi fuſca apparet, et ſicca. Tandem aliena ſubinde obloquitur, et leuiter inſanit, ſine tamen furore. Tenuem, vt plurimum, vrinam emittit, modo limpidam, modo vappae inſtar, aut cereuiſiae turbidae ſimilem, et lenteſcentem, non raro etiam ſubnigram, ſubinde craſſiorem, farina quaſi inſperſa, et ſubſidente, aut *Secundum ſtadium.*

sine lege sursum, deorsumque vagante. Inter haec sanguis e vena missus aut naturalis inuenitur, aut tenui pellicula tectus, sed crassamento laxo et nigro, parum cohaerenti. Interdum etiam ad liquescendum pronior est, et sero turbido copioso scatet.

§. CCLXXIV.

Tertium stadium. Circa septimam, aut octauam, ex quo aeger lectulo se tradidit, omnia ingrauescunt. Genae magis rubent, et manuum volae magis calent. Grauitas, et dolor capitis acerbius vexant; accedunt vertigines, tinnitus, et susurrus aurium, quo fere perpetuo obstrepente mens ipsa moleste afficitur, et non leuiter perturbatur; non ita tamen, vt delirium vehemens sequatur, cum plerumque ejus loco sit quaedam idearum, cogitationum, actionumque inde pendentium peruersio, et confusio. Hinc fere aeger secum obmurmurat, et verba quasi mutilata, et difficilia intellectu profert. Id praecipue euenit in somno, aut quando e somno expergiscitur; tunc enim mens magis laborat, et obfuscata apparet, sed breui post ad se redire consueuit, non tamen diu sibi constat. Pectoris oppressio, virium languor et defectio ita increscunt, vt animi deliquia et syncope, praesertim cum e lectulo aeger surgere nitatur, eum corripiant; nam tunc sudore frigido frons, et manuum dorsum madent, atque animus deficit. Lingua, quae antea humida, albidaque cernebatur, jam arescit, rubet, et finditur, et quasi mali punici corticem colore imitatur, medio in primis spatio, dum vtroque ex latere muco flauo sordescit. Vbi ea ex ore producitur, tremula, atque instabilis est; interim licet ipsa cum labiis siccescat, vix tamen vlla sitis vrget. Calorem vero in ea acrem, et permolestum queritur saepe aeger.

§. CCLXXV.

§. CCLXXV.

Quartum stadium. Nona, decima, aut duodecima die ſudores breves, ac inaequales, aut etiam profuſiores, et repentini emanant, ſed viſcidi, frigidi, et glutinoſi, in primis extrema corporis occupantes. Saepe alvi dejectiones crudae, liquidae, aquoſae ſuperueniunt. Vniuerſim ſudor, aluique fluxus colliquantes ſunt, viribuſque infenſi. Non raro tamen mador quidam tepens, totam cutim perfundens vtilis eſſe conſueuit, vti et lenis diarrhoea, quae delirium, et comatoſos affectus diſcutit plerumque. Circa hoc morbi ſtadium Natura praecipue deficit, extrema frigent, vngues pallent, et liuent, pulſus parui, et celeres ita fiunt, vt vix percipi, et numerari poſſint, etſi antea lenti, rari, tardi, aut intermittentes fuerint; aut ita fluctuant, vacillant, interciduntque, vt mortem in propinquo eſſe diceres. Aegri ſtupidi jacent, et ferme ſenſibus orbantur. Strepitu, et lucis appulſu, quo ab initio plurimum percellebantur, vix tunc emouentur. Delirium paullatim excipitur profundo ſopore, et brevi perpetuo ſomno. Excrementa alui, vrina, et lacrymae ſponte, atque inſcio, nolenteque aegro profluunt, proximamque vitae diſſolutionem portendunt. Tremores vero, tendinumque ſubſultus ſpaſmum ſaepe vniuerſi corporis imminentem ſignificant, quo vitae filum cito abrumpatur. Alterutro enim ex his modis, poſtquam quatuordecim, octodecim, aut viginti dies, imo multo etiam plures languerint aegri, tandem pereunt.

§. CCLXXVI.

Quaedam ſymptomata non perpetua. Interdum ſtragula palpant prius, inanes imagines conſectantur, obmuteſcunt voce faucibus haerente, faciem cadaueris exprimunt, et frigida ſuſpiria emittunt de pectore, plerumque mortis proxi-

mate

mae indicio. Non nulli etsi antea animo forti, et magno essent, subito terrore, et desperatione corripiuntur, nec somno indulgere volunt, cum mortem, tum mentis perturbationem, quam dormientes subire credunt, aut experiuntur, euitaturi. Quandoque pustulae, et maculae diuersi generis in summa cute apparent; inter quas interdum peticulae fuscae, liuidae, atrae *), et vibices corpus defoedant. Non raro parotides, aut abscessus aurium, aliarumque partium superueniunt. Nec desunt aphthae albae, rubrae, depascentes, nigrae, gangraenosae labiis, linguae, faucibus infestae, praesertim vbi febris cum dissolutione putrida humorum copulatur, et pestilentialis, et contagiosa est. Interdum ad os sacrum, et nates vis morbi conuertitur, atque ibi post breuem ruborem, dolorem, tumoremque cutis, suppositaeque partes gangraena sicca, aut humida, plus minus alta, nigrescunt, et vita priuantur, et foetent. Plerumque, nisi morbus malignissimus sit, in longum trahitur, et ad quadraginta vsque dies, imo etiam vltra interdum aegros languere cogit, quorum non nullis, etiam post febrem deuictam, mens per aliquod tempus aberrat, donec paullatim resipiscat.

*) Cl. PRINGLIVS (*Malatt. delle Armat. P. 3. cap. 6. pag.* 220. 221.) non diffitetur et ipse magnam esse affinitatem inter febrem *malignam in specie dictam*, et lentam neruosam. Nam vtrique, inquit, communia sunt pulsus languidus, vrina pallida, sudores non critici, obfuscatio mentis, virium lapsus, spirituum oppressio, artuum tremor, siue neruorum. Discriminantur vero, vt ipse putat, quod nervosa febris minime a caussa putrida gignatur, et quod miliaria exanthemata, non peticulas ad cutim propellat. Verum alterutrum falsum est. Multiplex enim febris nervosae origo est; atque interdum, vt *contagiosa*, *nosocomialis*, *nautica*, *carceraria*, de quibus postea, ex miasmate putrido nascitur. Miliaria vero non perpetuo in ea erumpunt, (alias miliaris morbus esset) sed interdum tantum; nec

nec ab ea quandoque peticulae verae absunt, vt saepe vidimus.

§. CCLXXVII.

Continuitate continenti *Synocho putri* affinis est, sed ab ea discernitur per signa, quae alibi jam (§. CCLXVII.) recensuimus. A morbo petechiali, siue a peticulis, siue, vt alii vocant, a febre *putrida maligna petechiali* discrepat, quod haec posterior vehementiori aggrediatur impetu, quod horrores et calores cum majores, tum longiores excitet; quod pulsus, praesertim inter initia, duriores, et magis tensos exhibeat; quod capitis dolorem, vertigines, nauseas, et vomitus, etiam in ipso morbi ingressu afferat intensiores; quod tempora, imo orbitas ipsas dolor veluti fixus affligat; quod oculi graues, flaui, aut rubri appareant; quod arteriae temporum vehementer vibrent cum frequenti aurium tinnitu; quod singulis diebus, vt remittentes, exacerbationes habeat; quo carotides in augmento validius pulsent, licet quae in carpo sunt arteriae tardius, et placidius moueantur; quod animi deliquia, spirituumque dejectio citius, magisque, etsi nulla immodica praecesserit euacuatio, et pulsus satis validus videatur, infestent; et demum quod respiratio vt plurimum laboriosior, inaequaliorque sit, et saepe dolorem, suspiria, aut singultum comitem habeat. Praeterea a peticulis, reliquisque exanthematicis morbis *febris lenta neruosa* differt, quod plerumque peticulae, et exanthemata miliaria, quando in ea oriuntur, regimini calefacienti debeantur, et quando etiam sponte prodeunt, in statu potissimum morbi, aut circa ejus finem erumpere soleant; nec perpetuo, nec quouis in aegrotante se exserant; dum contra in febre petechiali vera, et primaria, et reliquis exanthematicis morbis peticulae, miliaria, variolae, morbilli, etc. si

si regulares sint, ante morbi statum, et protinus primis diebus prodeant, et nunquam, cum primarium morbum efficiunt, absint. Facile etiam a *gastricis malignis* febribus distinguitur, quod illae manifestioribus accessionibus, remissionibusque varientur, nec tantam continuitatis aequalitatem ostendant, et manifestiora cacochyliae in primis viis indicia exhibeant.

§. CCLXXVIII.

Quinam magis eidem obnoxii. Aggreditur haec febris homines vt plurimum laxioris texturae, neruis debilibus, sanguine tenuiori, aquosiorique praeditos; quos vel nimiae euacuationes exhauserunt, vel tristitia, aut immodicae vigiliae, et studia assidua, laboresque infirmarunt, vel alimenta cruda ac insalubria, vel potus aquosi, impuri, corruptiue repleuerunt, aut diu aër crassus, vitiatusque circumcinxit, vel ptyalismus, aut alui solutio, aut nimia venus eneruauit. *Sporadica vnde?* Quando ex hujusmodi caussis oritur et sparsim aliquos tantum singulares homines inficit, *spontanea*, et *sporadica* est; videturque non tantum a nimia solidarum partium laxitate cum tenuiori sanguinis crasi conjuncta, verum etiam a lymphatico latice, copia, et lentore peccante, cerebrum speciatim, et neruos obruente, et tandem, quia resolui nequit, putrescente pendere. Idque vel ab ipsa comprobatur medendi ratione, quae cardiacis mitibus, attenuantibus, antisepticis, leniterque stimulantibus felicissime solet perfici. His enim vis cordis, et neruorum excitatur, lentor lymphae resoluitur, et quidquid corruptum est, euacuatur non modo per communes excretiones, verum etiam per eas, *Quot modis judicetur.* quas natura, atque ars nouit sibi aperire. Hinc plerumque omnibus simul euacuationibus, nimirum sudore, ptyalismo, vrina, diarrhoea, exanthematibus,

matibus; abscessibus, imo interdum vlceribus arte excitatis, ipsisque gangraenis opus est, vt noxius, deprauatusque humor e corpore ejiciatur. Raro enim coctione et crisi hujusmodi febris ad finem perducitur.

§. CCLXXIX.

Quando vero communiores caussae plures eodem tempore afficiunt, popularemque morbum reddunt, *epidemica* tunc est, et perniciosior. Quo in casu, ni sani sibi caueant, facile suscepto maligno, et neruis infensissimo miasmate in eandem incidunt. Tunc etiam *contagiosa* dicitur, quia per subtilissimos halitus, putridosque vapores ab aegris manantes in adsidentes, inseruientesque diffunditur. Interdum ex sola mora in aëre putridis, morbidisque effluuiis scatente, vt in nosocomiis saepe contingit, ipsa contrahitur. Tunc patet, eam esse ex *putrido contagio*, dicique posse *nosocomialem*, quamquam non omnis *nosocomialis* *) ad hoc genus spectet. Notum etiam est, aërem non renouatum, in quo complures, frequentesque vel sanissimi homines diu clausi detinentur, vti in nauibus, et carceribus saepe fit, humanis halitibus atque effluuiis ita corrumpi, vt veneni instar immissa animantia cito enecet, destructa nimirum neruorum, et cordis potentia. Febris ex hujusmodi caussa orta, *lenta neruosa* esse solet, et *nautica*, aut *carceraria* nuncupatur, et saepe adeo pestifera est, vt contagione in vicinos, et ceteroquin sanissimos sola infectorum praesentia perniciissime propagetur, vt pestis. In hisce autem speciebus, nempe in *epidemica*, in *contagiosa*, in *nosocomiali*, *nautica*, et *carceraria* vti caussa actiuior, et perniciosior est, sic celerior earum incessus, et quandoque minime lentus conspicitur. Nec infrequens est, intra paucos dies tunc aegros interimi, contra ac in hoc morbo fieri

Epidemica quando est?

Contagiosa interdum.

Quando ex putrido contagio?

Nosocomialis quaenam sit?

Nautica, et carceraria.

fieri soleat, cum alias finem suum siue bonum, siue malum tardissime assequatur.

*) *Nosocomialis* febris, quae ex contagione in nosocomiis aegrorum putridis nidoribus repletis oboritur, plerumque *petechialis* est, et *remittens*, non *continens*, et *lenta neruosa;* prout dicetur, vbi de peticulis speciatim, et morbo exanthematico febrili, agemus. Nobiscum prope sentit Cl. MONROVS (*Des Malad. des Hôpitaux militair.*), cui Febris maligna *Nosocomialis* dicta, et *petechialis* videntur vnus, idemque morbus esse.

§. CCLXXX.

Aliae differentiae. Non solum autem caussarum praecedentium diversitas, earumque mitior, aut prauior natura, verum etiam symptomatum minor, vel maior pernicies hujusmodi (§. CCLXXVIII. CCLXXIX.) differentias facit. Variat etiam non parum ejusdem febris adspectus pro temperamenti, habitus corporis, aetatis, sexus, anni temporum, constitutionis, et morbi *stationarii*, siue dominantis ratione; ad quae singula si animus aduertatur, facile varietates, quas subit morbus, sic, vt falso natura diuersus haberi possit, quisque non imperitus intelliget. Discrimen etiam aliquod affert inter initia praesertim complicatio caussarum, aut morborum, prout nimirum febris cum diathesi sanguinis inflammatoria, rheumatica, catarrhali, aut cum ejusdem ad liquescendum, putrescendumque procliuitate, aut cum putrida, et verminosa primarum viarum cacochylia conjungitur *). Hinc enim symptomata alia, atque alia proficiscuntur, quae minus peritis errandi occasionem suppeditant. Hinc saepe profluunt tam varia, et discordia de eadem febre medicorum judicia.

*) Cl. SIMSIVS (*Malad. epidem. p.* 167.) nuper pluribus argumentis annisus est ostendere, febres *lentas* HVXHAMII, et Anglorum esse de genere *Gastricarum*, siue earum febrium, quae fomitem in imo ventre habent. Sed ejus argumen-

argumenta vix, ac ne vix quidem aliquid euincunt. Credo autem, virum alioquin perſpicaciſſimum in hujuſmodi errorem incidiſſe, quod in regione, quam incolit, vbi febres gaſtricae frequentiſſimae ſunt, ſaepe cacochylia gaſtrica non modo occurrat, quod humidis, paluſtribuſque locis commune eſt, verum etiam cum febribus lentis nervoſis complicetur, ideoque facile adductus ſit ad credendum, has quoque febres a gaſtrica cacochylia progenitas, id eſt, *gaſtricas* omnino eſſe.

Prognoſis.

§. CCLXXXI.

Maligna, et ſubdola febris natura ſemper dubium euentum reddit. In *ſporadica* et *ſpontanea*, ſi pura fuerit, vitae periculum quidem, ſed minus eſſe ſolet; majus in *epidemica*, et *contagioſa*; et maximum in *noſocomiali*, *nautica*, *aut carceraria*; itemque in illa, quae cum putrida ſanguinis diſſolutione complicatur, aut a venenato miaſmate originem habet. Ceterum ſi circa nonum, decimum, vel duodecimum a decubitu diem lingua humida fiat; ſi ſputa vberiora fluant; ſi aluus leuiter laxetur, aut cutis leni madore humectetur, aut alterutra auris abſceſſum patiatur, aut puſtulae latae labia, aut nares occupent, ſperari licet aliquam bonam criſim. Contra ſi aluus immodice fluat, ſi ſudoribus corpus veluti colliquetur, vnde crebrae animi defectiones impendeant; ſi lingua tremit, ſi extrema frigent, ſi pulſus fluctuat, aut vermicularis eſt, ſi tendines ſubſiliunt, ſi viſus, aut auditus deperditur, ſi excrementa inuito, aut inſcio aegro exeunt, jure timeri poteſt exitium *a*). Eorum vero, qui ſubita deſperatione capiuntur, et nullis eriguntur promiſſis, ſeruatum vidi fere neminem, aut certe pauciſſimos.

Signa fauſta.

Signa mala.

a) BUCHAN *Médec. Domeſt. T.* 2. *chapit.* 8.

§. CCLXXXII.

Alia signa infausta, et fausta.

Speciatim sudores breues, frigidi, aut circa collum, aut caput tantum manantes, mali: pestiferum etiam est inter sudores repente inhorrescere. Deiectiones alui moderatae non inutiles; immodicae, crudae, aquosae noxiae; plumbeae, et liuidae, etsi subinde desistant, periculosae. Stupor solus, aut debilitas non semper formidanda est; nam interdum surditas in caussa est, cur aegri stupidi videantur. Maculae rubrae, floridae, confertae, aut pustulae miliares multae, turgidae, si circa morbi statum erumpant, septima nimirum, nona, vndecima, aut decima quarta, aut tardius, pro breuiori, aut longiori febris cursu, non raro bonum euentum praemonstrant, in primis quando saliua multa, et copiosa exspuitur, aut vrinae crassae, et subsidentes simul prodeunt, et grauiora symptomata minuuntur. Peticulae vero nigrae, atrae, aut vibices vt gangraenulas referunt, sic subitam sanguinis corruptionem, et vitae ingens periculum significant. Pustulae miliares tam albae, quam rubrae, copiosae aut morbificae materiae copiam, aut regiminis calefacientis effectum ostendunt. Ne variolis quidem ipsis per regimen calidius expulsis melius habent aegrotantes; cum tamen variolae criticae dici possint, siue rectius morbus primarius sint, et proinde, pleniori eruptione facta, eorum saluti magis prouisum esse deberet. Non male ominantur aphthae albae, benignae, linguam et labia cingentes; contra vero nigrae, liuidae, ad fauces protensae. Surditas quoque atque aurium abscessus in fine morbi si superueniant, spem aliquam faciunt; dummodo cetera respondeant. Nec rarum est, gangraena exteriorum partium, praecipue coccygis, et natium deletricem *) morbi vim extrorsum bono aegri fato depositam indicari; quod

tum

lum factum cognoscimus, cum ea apparente caput, pectusque leuatur, et febris minuitur. Sed potissimum pulsus amplior, validior, aequalior; respiratio facilior, liberior, placidior; cutis mollis, tepens, vniuersim madida; spasmorum cessatio bene sperare jubent. Interdum etiam ad vrinae vias, et vesicam defertur morbifica materies, vnde vrinae stranguriosae, crassae, aut purulentae redduntur; imo quandoque Ischuria vesicalis enascitur, bono plerumque omine, licet cathetere extrahi vrina debeat per aliquot dies, donec sponte emitti possit. Quibus similia accidunt, plerique, vt jam HIPPOCRATES animaduertit *a*), sanantur.

*) In morbis malignis, et contagiosis saepe natura ad exteriora propellit heterogeneum, et venenatum illud principium, quod morbum facit. Hinc circa coccygem, os sacrum, et nates, aut alias partes gangraena etiam gignitur, quae si morbum non soluit, persaepe saltem minuit. Hoc in primis notauit QVESNAEVS, et cum eo non pauci ex Clinicis. Ego ipse id pluries obseruaui. Nuper vero in *Constitutione* quadam *endemico-epidemica febrium malignarum*, quam egregie anno 1781. descripsit, et typis Mutinensibus euulgauit cl. BARALDIVS Medicus Corregiensis, id contigit ita crebro, vt ipse ex ejusmodi gangraenae apparitione prosperum semper euentum conjicere potuerit. Quae res etsi aliter cessit in febre epidemica, quae grassata an. 1774. et 1775. Cunei est, in ejus tamen doctissima, atque omnibus numeris absoluta Historia PETRVS LANTERIVS vir sane exercitatissimus, et medicinae senioris peritissimus asseuerat, gangraenam, quae vesicantium applicationi saepe superueniebat, semper salutarem extitisse, quasi necrotica morbi vis illuc confluxisset, liberis interioribus partibus relictis.

a) *Epid. l. 1. et Gal. in comm. T. 4. edit. in. 12. p.* 124.

Curatio.

§. CCLXXXIII.

Ex his facile prospicitur, neque sanguinis missionem, neque purgationem ab hujusmodi morbo per

fe poftulari; praefertim in corporis habitu laxo, et debili praeditis, aut crudo, prauo, facile putrefcen-te victu vtentibus, aut nimias euacuationes jam paffis, aut moerore, ftudiisque confectis, aut aërem impurum, infectumque refpirantibus, vt plerique ii effe folent, qui huic febri funt magis obnoxii.

Quid de fanguinis miffione decernendum. Multo minus fanguinem mitti licet in *epidemica, nautica, carceraria*, aut *nofocomiali*, aut a *putrido contagio* orta, aut fanguine ad diffolutionem jam prono. Nihilo tamen minus fi plethora adfit, fi vires vitae non omnino deficiant, fi aetas, habitus, anni tempus, fi pulfuum magnitudo confentiat, aut demum fi cum *diathefi inflammatoria fangui-* complicetur malum, incidi vena poterit, fed ineunte folum morbo, et parca manu fiat. Nam faepe altera fanguinis miffio, aut jufto amplior pri-ma, vires dejicit, et delirium arceffit, aut jam praefens adauget. Eoque minus iteranda eft, fi fanguis primo eductus liuefcat, parum craffamenti, poftquam refrixerit, relinquat, multum vero feri turbidi, aut fufci emittat, vt plerumque euenit.

§. CCLXXXIV.

Cucurbitulae tutiores. Tutius vero detrahitur cucurbitulis fcarificatis, hifque multo certius leuatur caput, imo et ipfa pectoris oppreffio; nec quidquam mali ab earum iteratione confequitur; quod non ita facile de ve-nae fectione dixeris. Cucurbitulis etiam in morbi augmento, et ftatu vti poffumus, fi delirium, aut coma vrgeat. *Hirudines.* Nec carent vtilitate hirudines tem-poribus, aut ano admotae. *Veficantia.* Poft phlebotomiam, aut aliam quamcunque fanguinis detractionem, fi capitis dolor, aut vertigo non remittat, ftatim pone vtramque aurem duo *veficantia* applicen-tur, nec ab eorum vfu deterreat ipfum morbi initium.

§. CCLXXXV.

§. CCLXXXV.

Vt virium ratio suspectam sanguinis missionem reddit, sic eadem caussa purgationi aduersatur. Purgatio enim temere, et inconsulto, licet initio morbi, instituta saepe languorem summum, animi deliquia, alui profluuium, aliaque funesta symptomata afferre visa est. Fieri tamen potest, vt medicamento aliquo, aluum lenienti, inter initia etiam opus sit, quando nimirum saburra in primis viis turgeat, vires adhuc valeant, et nondum liquationis putridae timor, aut suspicio locum habeat. Sed tunc cautissime et lenissime aluus expianda est, enemate primum, deinde eccoprotico ex rhabarbaro, aut manna, aut tamarindis, prudenti, et circumspecta manu dato. Id vero tum in primis opportune fit, cum febris neruosa cacochyliae primarum viarum adjuncta est. Quam ob caussam *non sine ratione*, inquit GORTERIVS *a*), *egregii in arte viri curarunt febrem lentam, seu neruosam dictam leni alui ductione alterno die.* *Quid de purgatione sentiendum.*

a) *Exercitat. Med. quinda de Action. Viuentium particular.* §. *XXII. inter Opusc. varia Med. Theoretica.*

§. CCLXXXVI.

At alui ductione praestantior, vtiliorque est *emesis*; haec enim minus in ejusmodi morbo naturam perturbat, quam *catharsis*; quin imo, vbi nausea, pondus, et dolor ventriculi, atque alia cacochyliae signa adsunt, aut ex contagio, aut putridis halitibus, aut aëre miasmate maligno infecto febris orta est, lene *emeticum* statim inter initia reliquis remediis antecellit. Hoc enim citissime non modo pituitosa, viscida, aut biliaris saburra, aut quoduis putridum miasma saliuam, gastricosque liquores inficiens educitur, verum etiam totum vasorum Systema ita excutitur, vt quidquid lenti, et *Emesis praestantior.*

nia infert. Pulsus item spasticae affectionis signa praebet, nam paruus, contractus, inaequalis, et celer percipitur. Quo in casu cauendum est a venae sectione, nisi certiora inflammationis indicia praesto fuerint. Spasticas quoque hujusmodi affectiones confirmant, sanguinisque emissionem rejiciunt vrinae pallidae, aqueae, limpidae, copiosae, quae vt plurimum hanc febrim comitantur.

§. CCLXXXIX.

Cum igitur in hujusmodi febre vis irritabilis, et neruea potissimum torpeat, et vitalis humorum circuitus in primis circa encephalum quodammodo restitet, quid cantharidibus cuti admotis, ad illam excitandam, atque ad hunc promouendum erit praestantius? quid accommodatius? quid ad reuellendum, extrorsumque auocandum expeditius? At tamen, vbi sanguis aut dissolutus jam sit, aut ad dissolutionem putridam maxime vergat, quod in primis morbo epidemice grassante, aut a putrido contagio profecto, atque ad statum progredientem euenire potissimum solet, non temere tunc cantharidibus, quae putridam dissolutionem augerent, vti licet; nisi per antiseptica, atque acida fortiora, quae dissolutioni huic frenum injiciunt, earum septica, et dissoluens vis contemperetur. Prudentis igitur, et circumspecti medici tantum est validum hujusmodi praesidium opportune, salubriterque adhibere.

Cautelae circa vesicantium vsum.

§. CCXC.

Indicationes praecipuae, et generaliores.

Ceterum tota curationis ratio eo collineare debet, quemadmodum experientia magnorum virorum *a*) docuit, vt vires oppressae erigantur, et leni stimulo incitentur, humores diluantur, et sanguini recens, saluberque succus affundatur, qui acris, vitiatique locum subeat. Inter cardiaca, atque

pae alexipharmaca aromatico stimulo praedita, quae huic febri praesertim *sporadicae*, et spontaneae conueniunt, quia attenuant, incidunt, et blande excitant, celebrantur radix Contrayeruae, Scordium, Ruta, Angelica, Carduus Benedictus, sales volatiles Succini, Cornu Cerui, liquor Cornu Cerui succinatus, Tinctura Croci, Castorei, Succini, Camphora, Theriaca, Diascordium, confectio hyacinthina, puluis contrayeruae compositus, aliaque his similia. Quaedam etiam ex his ataxiae neruorum, spasticisque affectionibus praeclare opitulantur. Camphora id quoque emolumenti praestare creditur, vt, si cum Galbano, et Silphio commisceatur, non solum egregie resoluat, verum etiam somnum conciliet, atque adeo vigilias, deliriumque auertat, aut tollat. In horum tamen omnium vsu non modo ad temperiem, habitum, aetatem, sexum, regionem, aliasque circumstantes res respiciendum est, sed etiam temperamentum aliquod sit, oportet, ne nimium humores exagitentur, et calefiant, aut praemature sudores cieantur, praesertim in morbi initio, atque augmento. Ex quorum altero calores, et rubores increbescerent, itemque petiulae, atque exanthemata miliaria cum anxietatibus, deliriis, pectorisque oppressione consequerentur. Ex altero ob nimiam humorum jacturam, viriumque exsolutionem tremores, tendinum subsultus, horrores, syncope, sudor frigidus, et veterus essent timendi. *Remedia illis accommodata.*

*) Vid. SWIETEN. *in* BOERHAAV. §. 950.

§. CCXCI.

Simplicior autem medendi methodus, si vnquam libi, hic certe summopere commendanda est. Quo enim minus naturae opus arte perturbatur, quo blandioribus, tutioribusque remediis oppugnatur *Simplicissima medendi ratio hic vtilior.*

malum, eo felicius, faustiusque aegri ad pristinam salutem restituuntur. Solo sero Lactis per vinum Canariense parato in potum ordinarium vtuntur quidam Clinicorum non incelebres. Alii sero lactis purificato addunt aliquid vini Rhenani, aut Austriaci albi, aut alterius cujusque aciduli, atque austeriusculi. Aliis placent diluta foliorum saluiae, scordii, florum sambuci, similiumque plantarum temperatiorum; decocta aliis radicis scorzonerae, aut eryngii, aut cornu cerui, vel ptisana ex hordeo, cichoreo, gramine. Quibus aliquid adjiciunt vel vini, vel aceti, et calide potanda jubent. Dum his impletur corpus, blandus plerumque sudor subsequitur, per quem resurgunt vires vitales, et subigitur, expelliturque de corpore noxium illud siue sponte natum, siue per contagium receptum, siue epidemice vagans, atque absorptum, siue ab aëris vaporibus venenatis infecto suppeditatum miasma, quod omne hoc malum fecit.

§. CCXCII.

Circa potum monita. De his (§. CCXCI.) igitur crebro, et liberaliter potandum est, sed non tantum tamen, et non ita abunde, quantum in febribus vehementioribus, ardentibusque, aut in peticulis ipsis, in quibus interdum febris in primis inter initia magis exardet, et pulsus validior, et durior esse consueuit, nisi cum diathesi inflammatoria morbus complicari videatur, aut cum aliis affectionibus, quae liberaliorem potum, atque aquosiorem exigunt. Raro aqua pura sufficit, quae, nisi saccharo, aut succo aliquo saponaceo vegetabili acuatur, vix intime cum sanguine commisceri potest. Nec frigida, licet a multis plurimum laudetur, in hac febre danda est. Testatur enim HVXHAMIVS, frigidam bibentes eam reddere per vrinae vias limpidissimam, nullo modo

modo mutatam, magno cum ipforum detrimento. Sed hic quoque infpicere oportet et regionem, et anni tempus, et temperamentum, et confuetudinem, et reliqua, per quae interdum frigida calidae anteferenda fit. Frigida in primis, vbi nullae diffoluti fanguinis notae cernuntur, fortaffe minus conuenit, vt in *fporadica* plerumque, et fpontanea; contra in *epidemica*, et *contagiofa*, vbi diffolutio pene vniuerfi fanguinis plerumque occurrit, non parum vtilitatis poteft afferre. Jus quoque pulli tenue, aut viperinum, tam vti remedium, quam vti alimentum reftaurans fubinde non nulli propinant, praefertim remittente morbo, et viribus fatifcentibus; quo nomine etiam Gelatinae cornu Cerui, decocta, aut jufcula panis, vulgo panatelle, addito vini tantillo, aut fucco mali medici, aut aurei, aut citrei commendantur; quibus alendi faepe quidem, fed paullatim, funt aegrotantes.

§. CCXCIII.

De fymptomatis curandis.

Singularem porro confiderationem varia fymptomata requirunt. In primis in hac febre, vt fupra narrauimus, euacuationes cujufcunque generis facile exceffu peccant; quas tamen comprimere res plena difcriminis eft, quia peffimae inde fequuntur morbifici humoris ad interiora metaftafes. Si igitur moderatae fuerint, fini; fi immodicae, compefci quidem debent, non vero penitus cohiberi. Saepe enim fudori repente fuppreffo protinus fuccedunt horrores conuulfiui, pectoris oppreffio, taedium, moeror, fyncope, aliaque id genus grauiffima fymptomata. Sic, fluxu alui per adftringentia cohibito, naufeam, ftomachi dolorem, colicos cruciatus, et deliria fuperuenire, certiffimum eft. Imo ipfa inufta per cantharides vlcera jufto citius arefcere, non vacat periculo. Quare noua

noua subinde induci expedit, ne naturae hoc vtile euacuationis genus deficiat. Non enim cantharides stimuli tantum caussa prosunt, sed etiam resolutione, atque excretione praui humoris, quam totis viribus tentandam docent pustulae, quae sponte in vigore, et statu morbi erumpunt, atque vlcerantur, et quo ducere oporteat, patefaciunt. Quas ob caussas vitetur aëris frigidi subitus appulsus, lintea, aut indusia frigida, potiones gelidae, atque omnia, quae actu, aut potentia, vt loquuntur, nimis refrigerant, aut reprimunt.

§. CCXCIV.

Sudoris ratio quae habenda. Itaque sudores modum excedentes, non leuantes, vires prosternentes, quoniam liquationem ostendunt, prudenter compesci possunt. Nihil ad id praestantius est vino rubro aut meraco, aut aqua diluto; quo et sudores reprimuntur, et vires instaurantur, et pustularum eruptio, si ea praesens sit, promouetur. Ad hoc etiam valet Tinctura chinae chinae, interposita subinde Rhabarbari refracta dosi ad saburram e primis viis identidem educendam. Sic non modo sistuntur sudores, sed etiam interdum fit, vt febris ipsa, quae sub morbi finem remittens solet euadere, distinctiones habeat accessiones, cortice deinde peruuiano validius dato exstirpandas. Peculiari quadam Tinctura *), cum *Elixirii Vitrioli* guttis aliquot juxta *Pharmacopoeam Londinensem* eumdem in finem vtebatur HVXHAMIVS. Diarrhoeam refrenat Theriaca Andromachi, aut Diascordium Fracastorii, aut clysmata demulcentia. PROSPER ALPINVS testatum facit, fluxus alui *colliquatiuos*, qui febribus malignis Aegyptiorum superueniunt, tutissime compesci fructibus Berberum, atque his se ipsum curatum fuisse.

*) *Tinctura*

*) *Tinctura Huxhamii.*

Rec. Cortic. Peruuian. optim. pulu. vnc. ij. Flaued. aurant. vnc. ij. et sem. Rad. serpent. virgin. drachm. iij. Croci anglic. scrup. iv. Coccinell scrup. ij. Spirit vini vnc xx. f. s. a. Infusio per dies tres, aut quatuor, deind. liquor coletur. Dos. a drachm. j. ad vnc. sem. quauis quarta, sexta, aut octaua hora cum decem, aut viginti guttis Elixirii Vitrioli ex vino diluto, aut aqua idonea.

§. CCXCV.

At tanta est interdum sanguinis dissolutio in hac febre, praesertim epidemica, aut a contagio orta, aut nautica, et carceraria, vt non solum nimiis quibuscunque euacuationibus caussam praebeat, verum etiam haemorrhagias, nigras dejectiones, gangraenas, vibices, atrasque peticulas corruptionis foetidae indices pariat. Tunc vno ore omnes clamitant ad acidos spiritus, et praecipue vitriolicos, vtpote sanguinis dissolutionem, *alkalescentiamque* coërcentes esse quantocius properandum, voluntque largiori manu potui admiscendos. Iure id quidem. Cum vero acidis spiritibus insit facultas irritabilitatem cordis, atque arteriarum, quae in hujusmodi malo propemodum exstinguitur, destruendi; non temere, et sine consilio audienda eorum vox est *). Inuertendum quidem principium putridum, aut alkalinum, cogendaque acidis sanguinis nimia tenuitas est, verum simul languenti irritabilitati prospiciendum; quod praestabitur, si acidis adjiciantur alexipharmaca, aut antiseptica leni stimulo aromatico praedita, vt fecit HVXHAMIVS in Tinctura modo laudata, aut factum videmus in *Elixirio* vitriolico, in quo Tinctura aromatica vitrioli oleo adjuncta vtramque indicationem adimplet.

Nimiae sanguinis dissolutioni quid opponendum.

*) Largiorem acidorum e fossilibus vsum, quem non nulli effuse laudant, dehortatur, et dilutissima tantummodo, et maxima cum circumspectione vsurpanda jubet BARTHO-

BARTHOLOMAEVS CAMILLVS DE BOISSIEV. *Mémoir. sur les method. refraichissant., et echauffant. p.* 56.

§. CCXCVI.

Aphthis quae medela. Vbi aphthae totum os, imasque fauces tenent, quod circa morbi statum, aut paullo post plerumque euenit, aut ad oesophagum, ventriculum, atque intestina porriguntur, vnde deglutiendi difficultas, singultus, diarrhoea, et dysenteria saepe permanant; tunc creberrime gargarizandum est ex aquis, quae et molliunt, et detergunt et vi antiseptica pollent. In his aliquid spiritus salis tam acidi, quam dulcis instillari vtilissime solet, et tunc praecipue, vbi gangraenosae, et nigrae apparent. Dandum quoque, si aluus cita cum torminibus fatiget, modicum Rhabarbari, puluere absorbenti, atque aromatico contemperati. Interdum aphthae acerbissime dolent, somnumque omnem, aut quietem auertunt. Si sedando dolori impar fuerit lac ore detentum, aut spiritus vitrioli ex melle rosaceo illitus, aut alia hujusmodi, mihi quandoque felicissime cessit eas oblinire penicillo, quod in *saturni Balsamo* sic dicto fuerat intinctum. Quando gargarizatione vtimur, post quamlibet gargarizationem indatur ori paullulum mucilaginis seminum psyllii, et cotoneorum, syrupo mororum, aut rubi idaei admixto, lenteque deglutiatur. Sic enim demulcentur, leniunturque vlcera, et citius sanescunt. Detersis etiam, purificatisque vlcusculis summopere prodest liquor Myrrhae per deliquium, aut ejus tinctura illinita.

§. CCXCVII.

In suffocationis metu ob mucum quid agendum. Interdum magna pituitae vis in faucibus congeritur citam minitans suffocationem. Quod vbi incidit, lene emeticum remedio est. Mirum enim est, quam in quouis morbi stadio profit hujusmodi

auxi-

auxilium. SYDENHAMIVS eo aegros ſingulis momentis ſuffocationis periculo anxios, ſtupore obrutos, et ſpiritu fere ob fauces muco, aut viſcida ſaliua infarctas praecluſos quandoque feliciter liberauit *a*). Non raro aegrotantes crebris lipothymiis, et languore ventriculi afficiuntur, et difficillime ad bibendum, etſi ſitiant, impelli poſſunt; quaſi hydrophobia laborarent. Saepe id a cacochylia ventriculum obruente proficiſcitur. Tunc dato cardiaco, multum confert vna, vel altera poſt hora vomitum ciere, et ſic viſcidam ſaburram e ventriculo horum ſymptomatum cauſſam *b*) ejicere. *Hydrophobia ſpuria qui caretur.*

a) *Variol. regular. an.* 1667. 68. 69. *Oper. p.* 178.
b) CAROL. BARBEIRAC. *Medicamentor. conſtitut. p.* 47.

§. CCXCVIII.

Petiulae, et Miliariae

Saepe, etſi non ſemper, vt jam dictum eſt, peticulae, aut puſtulae miliares in augmento, aut ſtatu morbi huic febri ſuperueniunt. Quocunque modo eruperint, ſiue criticae, ſiue non criticae, id eſt ſalutares, vel non ſalutares, ſemper corrupti, et putreſcentis, deprauatique humoris aliquid extrorſum ferunt; eo tantum caſu excepto, in quo regimen calefaciens, et remedia nimium ſudorifera eas effecerint. Quando igitur naturae, non artis effecta ſunt, cauendum praeſertim ab aëre frigido eſt, et lenia porrigenda Cardiaca, vt naturae motus, et molimen leniſſime ſuſtineatur. Si enim aut frigore extrinſecus applicito, aut deficiente cordis vi intro repellantur, lethales ſaepe metaſtaſes impendent. Vbi maculae appareant nigrae, fuſcae, liuidae, quae gangraenulas referunt, putridamque ſanguinis diſſolutionem oſtendunt, vnde quandoque ſanioſae, et ſanguineae etiam dejectiones contingunt, aut cruor e vena miſſus diffluat, et difficillime concreſcat; tunc acidis, auſteriſque alexipharma-

pharmacis opus est. Talia sunt *Elixirium* Vitrioli, Spiritus Sulphuris, Tinctura rosarum vitriolata, succus vuarum immaturarum, Cortex peruuianus, Radix serpentariae Virginianae, vinum rubrum cinnamomo, aut maci incocto, aliaque hujusmodi.

§. CCXCIX.

Exanthemata intropulsa quid exigant.

Quod si casu, aut frigore, aut incauta indusiorum mutatione, aut animi pathemate maculae peticulares, aut pustulae miliares intro vertantur, atque ex eo caput, pectus, aut stomachus impetatur, delirium, conuulsiui motus, spiritus difficultas, anxietas, singultus, cordis palpitatio, pulsus intermissio, aliaque teterrima symptomata saepe oboriuntur; protinus tum in balneum calidum pedes demitti, aut crura pannis laneis ex aqua calenti expressis inuolui, et foueri, aut totum corpus fricari, aut cucurbitulis siccis cutim laxari, plurimum confert, vt iterum ad exteriora morbidus humor reuocetur. Eo respiciunt etiam cantharidum brachiis, aut suris applicatio, atque epispastica plantis pedum admota. Intrinsecus vero diluta herbarum leniter diaphoreticarum, si calide sorbillentur, stragulis corpore aliquanto grauioribus contecto, non parum diaphoresim, atque adeo exanthematum ad cutim propulsionem promouent. Hoc nomine inprimis excellere dicuntur spiritus cornu cerui, aut ejus liquor succinatus, serpentaria Virginiana, Camphora, et Moschus; quorum postrema nerueam etiam sensibilitatem, et spasticas affectiones sedando mira praestant. Sed Camphoram, vbi pulsus languidus, sed mollis et aequalis est; Moschum vero, vbi aliquantum durus, et tensus, docet Cl. QVARINIVS *a*) magis conuenire, quia hic neruis amicior est, et minori stimulo in cor, quam camphora, aut minus permanenti agere reputatur. Si

vero exanthematum recessio febrem accenderit vehementiorem, cum pulsu valido, magno, et duro, facie rubra; aliisque notis phlogisticis, et diathesis inflammatoria, quae aut antecessit, aut in constitutione praeualere videtur, reuiuiscat, ceteris omnibus praestabit: parca, et cita sanguinis missio.

e) *Method. med. Febr. cap. IV. p.* 55.

§. CCC.

Interdum aegri, etiam sine exanthematum vllo retrocessu, anxii fiunt, exagitantur, agrypnia, aut comate vigili tentantur. Tunc non nulli continuo ad narcotica confugiunt. Sed prudentius se gerunt, qui in morbo, in quo cerebrum insigniter afficitur, et neruea vis aut languet, aut maxime ad languendum propendet, mitiora prius experiuntur, et quae anodyna vocantur, quam opium habentia. Tutissima autem videntur liquor anodynus *mineralis*, camphora, moschus, emulsa ex seminibus frigidis, syrupus papaueris albi; et, si quando ad valentiora transire necessitas cogat, ea seligantur, quae opium quodammodo cicuratum continent, et leniter stimulantibus adjunctum, qualia sunt Theriaca, Diascordium Fracastorii, atque his similia. *Vigiliae quomodo occurrendum.*

§. CCCI.

Vermibus, qui frequentissime hujusce febris, praesertim cum epidemice saeuit, aut cum cacochylia primarum viarum jungitur, comites, vt supra notauimus, esse possunt, prospiciendum quoque est. Hi autem, vbi in ventriculo, aut intestinis latent, symptomata omnia, vti nauseam, lipothymias, vomitum, soporem, tremores, singultum, grauiora, et pertinaciora reddunt, sed praeterea crebras ac repentinas vicissitudines, quae medicum terreant, fugaces genarum rubores, somni perturbationes, narium pruritum, tormina, coli- *Quando cum vermibus complicatur, quid requirat.*

cas, alui fluxum, palpebrarum inter dormiendum diductionem, album oculi detectum relinquentes inferunt. Frequentissimum vero mihi visum est vermium argumentum, fames insolita, qua aegri ad edendum incitantur, et subitus pauor, quo dormientes repente euigilant. Quando igitur praeter haec signa vermium etiam dejectio eorum praesentiam patefacit; quoties eccoprotica, clysteres, acida fossilia, quae vermibus infensissima esse solent, non suffecerint; toties anthelminthicis reliquis locus dandus est, in quibus semen santonici experientia certissima comprobatum, et radix Valerianae syluestris palmam merentur.

§. CCCII.

Aurium abscessus et Parotides quomodo tractari debeant.

De aurium abscessu, et parotidibus supra (§. CCLXXVI.) meminimus. Aures enim non raro in hisce febribus dolore intus corripiuntur, suppurantur, atque abscedunt, vt ex iis magna puris vis effundatur. Quando id incidit, si morbus remittat, caput leuetur, coma discutiatur, mens resipiscat, et reliqua symptomata mitigentur; expeditissimum est judicare, morbificam materiam extrorsum ferri, interioresque capitis partes liberari. Contra vero, si aurium dolor, morbo inualescente accesserit, nec cessent grauia symptomata, imo sopor, delirium, stupor, neruorumque distentiones ingrauescant, timeri tum potest, a cerebro, interioribusque partibus ad exteriores vsque mali, inflammationis, suppurationisque propagatio. Quorum alterum vt plerumque salutare est, sic alterum perniciosum. In priore casu expedit dolorem lenire lacte recenti tepido saepius injecto, et mollissimis cataplasmatis desuper impositis; deinde pus aqua hordei simplici, aut leuiter mellita eluere, atque abstergere, quousque auris sanescat. Raro aliis remediis

remediis opus eſt; quorum tamen plenior commemoratio habebitur, vbi de otalgia, auriumque vitiis diſſeretur. In poſteriore vero reſolutio procuranda, et quoad fieri poteſt, interiorum partium ſuppuratio auertenda eſt iis, quibus *cephalitidi*, aut *phrenitidi* occurrendum alibi praecepimus.

§. CCCIII.

Sed frequentius in hac febre aliiſque malignis, praeſertim epidemicis, abſceſſus fiunt circa aures, tumoreſque, qui pone eas, aut ſubter attolluntur, a parotide glandula de genere conglomeratarum nomen accipiunt; quod ſupra (§. CCLXXVI.) jam indicatum eſt. Neminem latere arbitror, parotidum duplex genus eſſe primarium alterum, alterum ſecundarium; hocque poſterius hic loci intelligendum eſſe. Parotis igitur ſecundaria, de qua hic loquimur, febribus ſuperuenit vel per *diadochen*, vt vocant, ſiue materiae morbificae a nobiliori ad ignobiliorem partem translationem, vel per *epigeneſin*, ſiue propagationem morbi, aut noui ſymptomatis acceſſionem. Magni autem intereſt, primone, an ſecundo modo oriatur. Multiplici vero ratione parotis intumeſcit, vt habemus ex Pathologia. Generatim tamen tumet vel ob majorem humoris influxum, vel ejuſdem lentorem, et denſitatem, vel vaſorum et totius compagis laxitatem, vel neruorum irritationem, vel humoris excernendi impedimentum, et ductuum excretoriorum obſtructionem, aut ſpaſmum. Neruorum autem irritatio frequentiſſima cauſſa eſt, quod multis in locis videtur innuere *Hippocrates a)*; nam neruea vis vt naturalibus ſecretionibus perficiendis plurimum confert, ſic alterata labefactandis, vitiandiſque cauſſam praebet. Idcirco *conuulſorio modo* cum HIPPOCRATE pleraſque fieri contendit PVIATVS *b)*. *Parotidum duplex genus.*

 a) Vid.

a) Vid. PVIAT. *de Morb. Naronian. sect. 2. cap.* 12.
b) *Ibid.*

§. CCCIV.

Varius parotidum exitus.

Hinc varius est parotidum exitus, nec ex Hippocraticis locis, aut aliorum scriptis quidquam certi hac super re statui potest. Ex his enim apparet, suppurationem, quam magni faciunt, et plerique exoptant, neque ad morbi judicationem necessariam esse, neque certo judicationem afferre. Nam saepe resolutis parotidibus aegri conualescunt, et suppuratis pereunt. Communior opinio est, exortam parotidem, si febrem et dolores mitiget, salutarem fore, contra noxiam. Sed quandoque febris, quae antea remiserat, paullo post vehementius exardescit, periculumque, quod abiisse videbatur, reuertitur. *In vniuersum,* inquit DVRETVS a), *parotis sperabilem vitae salutem non facit, quod sit abscessus ἡμιέῤῥοπος, neque ἀντίῤῥοπος,* id est *affluxus dimidiati, nec morbo paris.* Cl. vero PVIATVS generatim parotides periculosas esse b) praedicat, quod in eas tumentes lympha ingredi non potens ad cerebrum cum sanguine feratur, serosaque colluvie obruat, tumore deinde sic jugulares venas et fauces comprimat, vt sanguinis refluxus e capite praepediatur, spirandique, aut deglutiendi facultas cum summo vitae discrimine fatiscat.

a) *in Coac. Hipp. n.* 110. b) *L. c.*

§. CCCV.

Quae salutares, quae noxiae?

Ego vero, si libere quid sentio dicere liceat, putauerim in vniuersum parotides, quae per *diadochen* fiunt, salutiferas esse, quae vero per *epigenesin*, et *conuulsorio* modo superueniunt, aut sympathicae sunt (§. CCCIII.), plerumque noxias et lethales. Experientia etiam compertum saepe est, parotides, quae cito, id est *intra duodecim, vel viginti* horarum

spatium

spatium *valde increscunt*, *et molles sunt instar tumoris flatulenti siue cum*, *siue absque inflammatione*, aut vehementem dolorem inferunt, perniciosas semper exstitisse: contra eas, quae statim ab initio durae, atque instar tendinis rigidae, ac oblongae erumpunt, et paullatim augentur, et *tolerabili dolore* stipantur, salutem afferre consueuisse, *praecipue* si *accrescendo duritiem illam aliquamdiu* seruauerint. At, si durae istae parotides *circulum quemdam diuersi coloris instar iridis* habeant, aut rubicundae, liuidae, aut nigrae fiant, malum indicium praebent; veneno enim gangraenam non modo tumoris, verum etiam vicinarum partium induci signum est. *a*). Atque hinc non erit arduum cognoscere, quando parotides ad suppurationem perduci debeant, quando eae discuti, resoluique sine vitae periculo possint. Sine periculo quoque sponte euanescunt, vt ex Hippocratis obseruationibus constat, per aluos citatas, id est diarrhoeam, et dysenteriam, per vrinas cum sedimento crasso, per tussim cum sputatione copiosa, et demum, vt non nullorum experientia ostendit, per transpirationem etiam insensibilem.

Quando euanescant sine periculo.

a) Ex *Diemerbroekio* BONET. *Polyalth. T.* I. *lib.* I. *artic.* 9. *p.* 436. §. 30. 31. 32. item PARAEVS *l.* 21. *cap.* 30.

§. CCCVI.

Quam primum se attollit parotis, disquirendum est, criticane sit, an symptomatica? num caput, et febrim leuet, an morbum nouo malo grauiorem faciat? Si primum, curandum est, vt malignus, noxiusque humor, qui in eam confluit, vniuersus ibi accumuletur, coctione maturescat, et facto puri exitus cito paretur. Si alterum, vtilius est, leniter resolutionem tumoris moliri, debitisque euacuationibus naturam a sarcina subleuare. Itaque simul ac

Curatio, quae in vtrisque instituenda est.

tumor se prodit, duo in primis expetenda sunt, videlicet ne acerbius doleat, deinde, vt lente increscat. Quare ei admouendum est fomentum aut cataplasma, quod molliat, et dolori leniendo vi anodyna par sit, cautione adhibita, ne pondere noceat, aut pinguitudine aut glutine cutis meatus occludat. Passim anteferri solent radices Altheae, et Liliorum alborum; quas tamen non nulli ob mucedinem, qua scatent, quaque cutis spiracula obstruere creduntur, rejiciendas existimant. Opportuniora cataplasmata, aut fomenta reputantur, ex floribus Violarum, Verbasci, Papaueris rhoeados, Meliloti, Sambuci, Maluae, seminibus Lini, Papaueris albi, farina hordei, mica panis, atque aliis, quibus vis anodyna, et consopiens insit, parata. His Crocum, et Chamomillae flores adjici interdum possunt, si resoluendi simul indicatio concurrat.

§. CCCVII.

His et dolor auertitur, et nimius humorum concursus, quo tumor cito nimis, et vehementer augescat, praecauetur. Quod si suppuratio lente procedat, promoueri ea etiam potest blando aliquo medicamento. Ceteris praestare creditur a Cl. PVIATO Emplastrum Diachylon magnum. Facto pure, tumor maturius scalpello aperiendus est*).

Quomodo et quando aperiendae. Aperiri etiam tumor crudus debet, si mole fauces coarctet, sanguinem e capite refluere impediat, suffocationem minetur, aut pestiferus humor eum gignat. Quo in casu igne potius, quam ferro aperiendum jubent complures. Sed tutius ferro id praestatur, citiusque effluente humore, quem vulnus allicit, parotis detumescit. Parato per incisionem puri exitu, quod superest crudi humoris concoquendum, digerendumque est, imposito vulneri vnguento *digestiuo*, et desuper adhibito aut emplastro

emplastro Diachylo magno, aut cataplasmate emolliente ex iis, quae modo memorauimus. Si valentius digerere oporteat, quod humor lentus, viscidus, frigidiorque sit, Digestiuo aliquid Mercurii dulcis adjicere plurimum confert. At, vbi puris loco ichor acer, et saniosus effluit, vulneris labia pallent, aut liuent, putridusque nidor exhalans corruptionem, aut gangraenam prope esse significat, tum pulueris camphorae aliquid indere necesse est, aut toti tumori camphoram cum gummi arabico subactam super dare, aut alia hujusmodi antiseptica, donec tumore penitus in pus conuerso, repurgatoque abscessus cauo vulnus coëat. *Apertis quaenam admouenda.*

*) Mira sane est obseruatio ACRELII, qua ostenditur, non semper tuto parotides, etsi perfecte suppuratas aperiri. Narrat enim milites Gallos ante aliquot annos in Bohemia ob ingens frigus, immodicosque labores incidisse in febrem putridissimam, cui superueniebant abscessus pone aures, sub axillis, aliisque in partibus cum manifesta symptomatum omnium imminutione. Hos ab initio Medici ad plenam maturitatem perductos, vt criticos, aperiebant. At postea in debilitatem prolabebantur aegroti, et paullatim symptomatibus recrudescentibus plerique moriebantur intra octiduum. Ex his non nulli, postquam in hujusmodi tumoribus fluctuans humor certo perceptus fuerat, materiam aluo, aut exspuitione, aut naribus excreuerunt, atque omnes fere hi seruati sunt. Hinc a natura edocti medici, omissa abscessuum incisione, neque suppurationem externis remediis, neque resolutionem euacuantibus amplius moliti sunt. Verum quando abscessus ex toto maturuerant, dabant aegris purgans medicamentum ex manna, rhabarbaro, aut sale Epsomensi. Post tertiam plerumque medicamenti dosim alui excrementa generatim purulenta prodibant; aegri recreabantur, et abscessus minuebantur, et tandem euanescebant. Victu vtebantur tenui, sine sale, et aromatibus, et potu blando, demulcente. *Vid. Comm. societ. med. et philos. Edimb. T.* I. *P.* 4. *sez.* I. *n.* III. Si haec vere dicuntur, ita rara tamen videntur, vt legem non sanciant.

An aditu aëri aperto corruptio et gangraena promouebatur? In aërem pestilentem, qui tum forte aderat, caussam rejicit cl. VACCA BERLINGHERIVS (*Dell' Idropis. saccat.* p. 121). An datis intrinsecus antisepticis, extrinsecusque adhibitis praecaueri potuit? An vere pus per nares, per os, per aluum eductum, aut potius resoluta, vt par erat, parotis, aliaque euacuatione natura leuata? Nihil profecto certi de his ausim decernere.

§. CCCVIII.

Si vero anodyna, atque emollientia (§. CCCVI.) nihil proficiant, tumorque nimis increscat, et vehementer doleat, et multo magis, si etiam rubeat, sanguis illico mittatur. Nec plethorae signa hic requiruntur ad sanguinis missionem, quemadmodum GALENO *a*) necessaria visa sunt, sed sufficit partis affectae magna tensio, irritatio, et spasmus. Neque sanguinis missionem prohibent pulsuum paruitas, aut imbecillitas; nam saepe post paucas sanguinis vncias emissas pulsus attollitur, eleuatur, et validius micat. Vires quippe oppressae tum potius, quam exsolutae, et deficientes videntur. Id ipsum auxilii genus cito adhibendum est, quando parotis symptomatica est, aut per epigenesim oritur, aut a spasmis imi praesertim ventris est. RIVERIVS in epidemica constitutione febris illius, quae Monspellii anno 1623 saeuissimam stragem edidit *b*), adeo feliciter sanguinis missione erumpentes parotides, quae, antequam hoc remedio vteretur, omnes aegros occidebant, repressit, vt nemo ex iis, quibus vena etiam cum pulsu languidissimo secta est, obierit. TRAVERSARIVS quoque apud LANCISIVM *c*) testatur, felicissime in febribus ann. 1709 ad 1711 grassantibus ad hosce infidos tumores sanguinem detractum fuisse. Cl. item PVIATVS *d*) idem a se factum affirmat; imo is non tantum initio erumpentis parotidis, verum etiam in

in ejus augmento, et progressu sanguinem mitti posse prolatis periclitationibus ostendit. Nec aliter parotidibus erumpentibus obuiam ibat clarissimus, atque expertissimus olim apud Bononienses Medicus, et Clinices Professor publicus JOSEPH AZZOGVIDIVS, qui simul ac apparebant, sanguinis missionem imperabat, nec quidquam inde detrimenti vnquam vidi *).

a) *De composit. pharm. secund. loc. l. 3. cap. 2.*
b) *Prax. med. lib. XVII. cap. 1. p. 354.*
c) *De Nox. palud. effluuiis l. 2. epid. 4. cap. 5.*
d) *De Morb. Naron. sect. 2. cap. XII. p. 198. et seq.*

*) Saepe in aliorum medicorum aegris parotides obortas offendi, rarissime in iis, quibus ego medicinam feci; cum tamen triginta annorum spatio quamplurimis fecerim. Hinc eo adducor, vt suspicer, parotides symptomaticas, et perniciosas, quibus sanguinis missionem profuisse legimus, ex eo natas fuisse, quod vel sanguinis missio perperam omissa sit inter initia, vel non satis sanguinis detractum ad eas auertendas. Saepe enim parotides istae sanguineae, vt TRALLIANO vocantur, sunt, et a phlogistica sanguinis diathesi, cum qua crebro malignae febres quibusdam in constitutionibus complicantur, originem ducunt. Suspicioni huic meae fauet sanguinis missi consideratio. Is enim, vt RIVERIVS ipse testatum facit, esse solet *corruptus*, et *putridus*, id est, vt cum nostris loquar, *inflammatorius*, *pleuriticus*, albo, et duro corio contectus.

§. CCCIX.

Quantum vero sanguinis detrahi debeat, id prudentis, peritique medici est. In magna virium oppressione, aut imbecillitate tres, vel quatuor vnciae e venis brachii mitti possunt. Si his arteriarum motus reuiuiscat, iterari aliquot post horis sanguinis missionem licet ad eam quantitatem, quae opportunior videatur. Si quis tamen, cunctis rite pensitatis, non audeat venam secare, hirudines tumori circum admoueat, sicque dolorem leuiat, suffocationisque periculum arceat. A sangui- *Sanguinis mittendi quantitas.*

cum sero lactis, aut cremore hordei, aut auenae seruatos fuisse non paucos *a*). Interim quies cum animi, tum corporis, et perfecta tranquillitas im-peranda. Cubiculi calor sit temperatus, nouoque subinde aëre admisso vetus halitibus, vaporibusque infectus emendetur. Calore enim, acrioribusque alexipharmacis, quibus nonnulli promouent, fo-ventque sudorem, resoluitur aeger, non reficitur: tanta autem vis aëris purioris, recentisque est, vt febris nautica, carceraria, et nosocomialis, aegris e nauibus, carceribus, nosocomiisue in salubrem locum transductis, mox saepe mitescat, et facilius, citiusque curetur.

Calor moderatus.

Aëris renouatio.

a) *Medecin. Domestiq. T.* 2. *chapit.* 8. *p.* 167.

§. CCCXII.

Quae species huc referri soleant.

Plures, quam opus est, a SAVVAGESIO species hujusce febris, siue *Typhi*, vt ipse vocat, proposi-tas video. Species enim tertia, quae *Typhus coma-tosus* ab eo nominatur, siue *Febris maligna cum so-pore* RIVERII *obseru. ab Anonymo communicat. obs.* 4. ad differentiam spectat *febris lentae neruosae ex contagio* (§. CCLXXIX.), in qua calor idem semper fuit ab initio ad finem, et sexagesima demum die solutio contigit per sputa multa, et viscida. Spe-cies 2. ejusdem, siue *Typhus neruosus*; species 1., siue *Typhus carcerum;* spec. g, siue *miliaris nauti-ca;* spec. h, siue *miliaris purpurata*; spec. 5., siue *Typhus castrensis;* spec. 6., siue *typhus aegyptiacus* a CVLLENIO *a*) *Synonyma potius, quam varietates habentur.* De *Typho hysterico verminoso* SAVVAGE-SII *spec.* 4., de *Typho exhaustorum spec.* 8., et de *Typho a Manipuera spec.* 9. idem CVLLENIVS du-bitare videtur, cum de iis *non satis sibi liquere* mo-neat. At timeo, ne ipsemet CVLLENIVS ad Ty-phos multa febrium genera, quae a *Typho* maxime distant,

distant, ibi retulerit, sicque in idem vitium inciderit. Exemplo sit *Febris pestilens hectica* FORESTI *l. VI. obs.* 32., quae nequaquam *Typhi* species est, cum, ni valde fallor, manifestissime descriptionem ejus legenti pateat, *Febrem gastricam malignam* eam fuisse, a qua continuitas continens, soporque, quae *Typhi* propria sunt, omnino aberant. Reliquarum febrium, perperam pro Typhis habitarum, discrimina, partim ex iis, quae hactenus posuimus, partim ex iis, quae deinceps dicentur, vt spero, elucescent. Epidemica febris anni 1779. a TESSIERIO descripta *b*) vere ad hoc lentae malignae genus spectat. *Cullenii error notatur.*

a) *Gen. morb. Cl.* 1. *sect.* 2. *Gen. V.*
b) *Mém. de la Soc. Roy. de med. vol.* 3. *p.* 23.

FEBRIS HECTICA*).

§. CCCXIII.

Febris *hectica* sic appellatur, quia totus corporis habitus in ea laborare a Veteribus credebatur. A calore enim praeter naturam in solidis partibus accenso, atque assidue in iis inhaerente eam gigni, olim putatum est. Febriculae autem quoddam genus est, continentis naturam seruans, sensim, et sine notabili virium jactura, et cum exigua pulsus frequentia diutissime perdurans, a pastu aliquantulum recrudescens, et maciem corpori summam demum inducere solitum. Hinc *habitualis* etiam a quibusdam, aut *lenta* nominatur. Distingui solet in *primariam*, quae sponte sine alio malo praecedente exoritur, et in *secundariam*, cui occasionem, et genesim praecedens alius morbus praebuit, itemque in *symptomaticam*, quae alterius morbi praesentis veluti effectus, aut symptoma est. *Primaria*, siue *essentialis*, siue *hectica simplex*, vt alii loquuntur, adeo raro occurrit, vt dubitari possit, an vnquam *Hecticae definitio.* *Primaria et Symptomatica.*

bitur hujusmodi incrementum, prout ante, vel post cibus sumtus fuerit. Caloris autem augmentum istud, quoniam ab externa hujusmodi caussa profluit, et breui deinde conquiescit, non videtur continuitatem continentem, quae febris hujus praecipua nota est, immutare, ita vt ad febres remittentes transferri debeat.

a) *De diff. febr. l.* 1. *cap.* 8. vbi haec habentur: *Quae igitur febres hecticae appellantur duplici via ortum habent, magna quidem ex parte ex ardentibus* (imo ephemeris, quotidianis, aliisque, vt alibi (§. 204. 242.) etc. memorauimus) *febribus, quae tantum protrahuntur, vt longitudine temporis humorem in corpore cordis contentum consumant: vel fieri potest, vt ejus adhuc magna portio reseruetur. Illae vero non tantum hecticae sunt, sed tabidae etiam. Quae autem manente adhuc humiditate generantur, vbi cordis corpus occupauerint, hinc maxime accenduntur, quemadmodum lucernae flamma ex ellychnio. Atque vna quidem a nobis exposita est earum febrium generatio. Reliqua autem est, quae statim ab initio inuaserint similem primum sui ortum ephemeris facientes, aut ex tristitia, aut ira, aut lassitudine nimis vna cum solis feruore contracta.*

§. CCCXV.

Secundi gradus. Sed difficilius cognoscitur in primo, quam in secundo ejus gradu. In hoc manifestior fit cutis ardor, aut calor; vires sensibilius minuuntur; corpus magis macrescit; nihilque ab alimentis reficitur; vrinae prodeunt rubicundae, sedimentum dimittunt, sursum efferunt cuticulam caerulescentem, aut oleosam ob fusam pinguedinem, quae per renes cum sero sanguinis elabitur, et lotio deinde *Tertii gradus.* supernatat. In tertio gradu corpus contabescit totum, et tanta macie extenuatur, vt ossa vbique promineant; squallet facies; tempora collabuntur; capilli defluunt; oculi incauantur, et quasi defixi haerent; nares acuminantur; cutis vniuersa exasperatur, atque arescit. Tum hectica, quia humiditas omnis

omnis consumta videtur, *maraſmodes* GALENO a) est. His interdum sudores colliquantes, in primis circa caput, et collum, nocturno potissimum tempore, aluique fluxus putridi accedunt, quibus vitae reliquum exstinguitur. Sed primaria, et propria signa habentur calor ab omni pastu post aliquot horas auctus, extenuatio corporis lenta, et pulsus celer, paruus, frequens, debilis, et subinde durus. Quae vbi concurrunt, hecticam jam adesse, aut imminere certo significant. Genarum autem rubores, aliaque, de quibus mentionem faciunt in hecticae historia scriptores, symptomaticae, et phthisicae magis propria sunt.

a) L. c.

§. CCCXVI.

Hectica porro (§. CCCXIV.) isthaec internoscitur a *symptomaticis*, reliquisque *secundariis*, quod haec vel ab organico alicujus partis vitio, vti pulmonum, hepatis, lienis, pancreatis, omenti, renum, vteri, ventriculi, intestinorum, aut mesenterii, aliarumve partium, etiam exteriorum vlceribus, vomicis, abscessibus, fistulis, tumoribus, strumis, scirrhis, cancris, obstructionibus, vel ab aliqua peculiari corporis et sanguinis labe, vti scorbuto, lue venerea, cachexia, chlorosi, aliisque cacochymiae generibus ortum ducunt, accessionibusque vagis, atque erraticis inaequaliter exacerbantur, et conjunctas habent horumce morborum, aut affectionum notas. Differt praeterea a febribus colliquatiuis reliquis primariis, quod illae *acutae* et *vehementes* sint, non *lentae*, quod citissime incipiant, atque inualescant, et breuiore tempore suum cursum absoluant; et demum quod macies solum post ingentes euacuationes aegrotantem occupet; dum contra in hectica principium obscurum est, et longum, mitis, et parua febris, diuturna duratio, et macies

Signa hecticae secundariae.

Quomodo discrimen appareat inter febres colliquatiuas et hecticas.

Prognosis.

§. CCCXIX.

Omnis hectica febris per se valde diuturna est, et difficilis curationis, et plerumque post lentam, longamque consumtionem morte finitur. Generatim *primaria*, siue *spontanea*, ex peruerso sex rerum non naturalium vsu in primis genita, nondum inueterata, corpore bene constituto, minus periculi habet. *Secundaria* (§. CCCXIII.) ardentibus, diuturnis, aut aliis acutis febribus succedens difficilior curatu, et periculosior passim censetur; non ita vero, quae haemorrhagiis, aliisque euacuationibus nimiis ex caussa euidenti natis ortum debet; nam facilius arte discutitur. *Symptomatica* demum, si ab alicujus visceris vlcere, aut alio incurabili vitio dependeat, omnium difficillime superatur, excepta ea, quae lui venereae, scorbuto, cachexiae, similibusque humorum tantum vitiis superuenit, cujus interdum curatio possibilis perhibetur. Praeterea primus hecticae gradus spem aliquam facit; alter plus difficultatis exhibet; tertius plane lethalis est. Aetas quoque variam prognosim suppeditat. Iuniores, visceribus sanis, et firmis praediti, ceteris paribus, facilius; adulti difficilius, et serius; senes, quocumque modo se habeant, fere nunquam *a*) euadunt. Non raro *hectica primaria* in phthisim pulmonarem, aliosque viscerum morbos terminatur. Pedum, et crurum oedemata, quae prouectiori malo saepe adueniunt, conclamatum esse de aegri salute, passim indicare creduntur. Funestior item hectica est iis, qui temperamento, et habitu calidiore, socioreque donantur, quam humidioribus, torosioribusque.

a) ETTMVLL. *l. c.*

Curatio.

C u r a t i o.

§. CCCXX.

Indicationes generales. Quam primum ad hecticam curandam aggredimur, dispicere oportet, num *symptomatica* ea sit, an vero *spontanea et primaria*, aut *secundaria*. In symptomatica, vt patet, morbo principi, cujus symptoma est, omnis curatio adhibenda est, et pro ejus diuersitate varianda, prout alibi opportune dicetur, cum de morbis, quibus lenta febris accedit, sermo erit. In *spontanea*, siue *primaria*, itemque in *secundaria simplici* generatim nimius calor temperandus est, acrimonia quaeuis obtundenda, aut emendanda, lentor humorum, si quis est, diluendus, solidarum partium siccitas humectanda, exsuccum, macrescensque corpus idoneo alimento restaurandum, debile, et laxum firmandum, omnisque cruditas a laesa coctione ciborum auertenda. Quare vt opportune haec fiant, ad caussas respicere oportet, a quibus febris inducta est, et pro earum ratione aliud, atque aliud medendi genus adhiberi opus est. *Curatio hecticae a nimiis euacuationibus.* Itaque si nimiae euacuationes corpus exhauserint (§. CCCXVIII.) humoresque non solum inopia, verum etiam acritate laborent, cibis eupeptis, et remediis nutrientibus parca manu, sed crebro datis, atque acrimoniae peculiari aduersis vti conuenientissimum est. In his jura carnium tenuiora, atque oua sorbilia, sed in primis lac asininum, deinde vaccinum excellunt. In lactis vero vsu probe curandum est, vt primae viae liberae et purae sint, vt acida omnia exulent, vt e mammis recens eductum sumatur, vt a parua quantitate initium ejus fiat, paullatimque augeatur, carnes vitentur, et praeter lac vix aliud alimentum praebeatur. Si lac nequaquam feratur, ei substitui possunt cremores oryzae, aut auenae, aut hordei,

jura ranarum, testudinum nemorensium, cancrorum fluuiatilium, viperarum, emulsa ex amygdalis dulcibus, et similia. Quoniam vero saepe ex nimiis euacuationibus viscera, et reliquae solidae partes eneruantur, idcirco intermiscenda nutrientibus subinde ea sunt, quae leniter roborant, et firmant. Paullatim vero ciborum quantitatem augeri necesse est.

§. CCCXXI.

Curatio hecticae a motu nimio, et calida acrimonia. Quod si exercitationes immodicae, curae, vigiliae, inedia, aut febrium acutarum ardor humores difflarint, ignis vim auxerint, acrimoniamque calidam, siue *alkalescentem* inuexerint; tum serum lactis; decocta cichorei, auenae, hordei, acetosae; succi vegetabilium acidorum, aut acescentium; spiritus vitrioli potibus ad gratam aciditatem instillatus; balnea aquae dulcis tepida (nam nihil aqua ad phlogiston contemperandum, trahendumque praestantius); blandae post balnea illinitiones, vt nimia perspiratio, aut sudor coërceatur; rusticanus aër, ad humidum quodammodo vergens, et purus; victus humidus, et refrigerans praecipue indicantur. *Hecticae a suppressis euacuationibus.* Vbi morbus a suppressis consuetis euacuationibus, aut a retenta, aut cohibita critica materie originem duxit, illae omni cura reuocentur; haec contemperetur, atque ad excretionem proliciatur. Quo spectant diluentia, edulcantia, aperientia, et leniter diaphoretica, vti sunt ptisanae, decocta, et jura purificantia vulgo dicta.

§. CCCXXII.

Hecticae a thesi chylosi. Cum vero a dyspepsia, siue mala alimentorum coctione, sordibusque primarum viarum, quod frequentissimum est, hectica gignitur, aut febribus inter-

ıtermittentibus diuturnioribus ſuccedit, tunc plus
molumenti affert emeſis, et blanda alui ductio,
ıbinde iterata, quam ſexcenta alia. Poſt purga-
ionem per epicraſim inſtitutam amaricantia ſto-
nachica, et roborantia conueniunt, vti infuſa,
ut decocta radicum taraxaci, cichorei, valerianae
ylueſtris, herbae abſinthii, agrimoniae, centau-
rei minoris, corticum aurantiorum, caſcarillae,
uaſſiae, chinae chinae, quibus demum adjici ali-
uid poteſt ferri, aut chalybis, aut aliqua ex eo
nitiſſima praeparatio, quale eſt *ſpecificum ſtoma-
chicum* POTERII, etſi hodie, ſed immerito, fere
bliuioni traditum ſit. Aquae item acidulae, fer-
ratae dictae, vti Spadanae, Pyrmontanae, Recoba-
rienſes, Mauritianae, aliaeque ſimiles parua, et
continuata diu copia ſumtae mira hoc in caſu
praeſtant.

§. CCCXXIII.

Celebre olim fuit *Antihecticum* POTERII, quo
bis in die cum conſerua roſarum rubrarum dato
non paucae hecticae febres cum phthiſeos pulmo-
naris ſuſpicione curatae feliciter dicuntur *a*); nec
fortaſſe omnino contemnendum remedium eſt.
Non deſunt etiam qui ad calorem hecticum ex-
ſtinguendum, lymphaeque acritates mitigandas
ſaccharum ſaturni, variaſque ex plumbo tincturas
extollunt. Sed ſaturnina quaeuis noxia, et vene-
fica a prudentioribus reputantur *). Sanguinis
quoque miſſionem plerique rejiciunt, nec injuria.
Interdum tamen inter initia, morbo non adhuc
adulto, viribus conſtantibus, pulſu duro, valido-
que exſiſtente, in ſanguineis, habitioribuſque aegro-
tantibus, quibus praeſertim euacuatio aliqua con-
ſueta defecerit, aut ſanguis vehementius ferueat,
ea, dummodo parciore manu, et potius iteratis

vicibus instituatur, opportunissima ad jugulandum veluti in ipso initio morbum esse poterit. Quod si hectica jam ad tertium gradum peruenerit, nullaque fere spes supersit, *palliatiua*, vt ajunt, *cura* vtendum dumtaxat est, symptomatibusque, quoad fieri potest, rite, prudenterque obsistendum.

a) PETR. POTER. *insign. curat. et singul. obseruat. cent.* I. *cap.* XXIII. *cent.* III. *cap.* XIX. *cap.* XX. *cap.* LXXVIII. *cap.* LXXXIII.

*) Saturnina medicamenta veneni lenti instar agunt, et tabe vtplurimum glandulari, siue strumosa conficiunt. Colicas atrocissimas a saturni saccharo, et a tinctura antiphthisica Garamanni natas exemplis, et obseruationibus suis confirmat TISSOTIVS (*De colica Saturnina.*).

PARS

PARS TERTIA.

DE FEBRIBVS CONTINVIS REMITTENTIBVS.

§. CCCXXIV.

Medium quasi locum inter febres *intermittentes* (§.LXIV.) et *continuas continentes* (§.CXCIV.) obtinent *continuae remittentes*, cum neque vllum integritatis interuallum habeant, neque vna, et continuata accessione, sed ex pluribus et manifestioribus, quam in *continuis continentibus* esse solent, veluti compositae decurrunt, donec ad finem, perfectamque solutionem perueniant. Statis enim quibusdam temporibus, et certis interuallis exacerbantur, et nouas quasdam accessiones subeunt, iterumque post aliquot horas paullatim remittunt se se, et pacatiores factae mitescunt; qua alterna incrementi, et decrementi vicissitudine sua stadia prosequuntur, quin tamen vacuum spatium inter hujusmodi circuitus relinquatur vllum. Hinc *compositae* a quibusdam vocantur, ab aliis *continuae proportionales*, aut *continuae periodicae*, quod circuitus obeant periodis intermittentium similes, aut etiam *continuae in specie a*), a Graecis vero σϋνεχέις, et συνεχεις. MORTONO *b*) placuit eas *continentes* nominare, alia prorsus vocis vsurpatione, quam communiter ab aliis accipi soleat. At aequiori jure a plerisque *Remittentes* dicuntur. *Synechees et Synecheis.*

a) SENNERT. *de Febrib. l.* 2. *c.* 13.
b) *Oper. T.* 2. *De Febrib. exercit.* 2. *c.* 3.

parcior, aut inaequalior, ita vt nec tanta, nec talis sit, quae ad eundem febrilem motum pari vi, atque vniformi vigore sustinendum valeat; siue id fiat originis loco, et sede, siue in sanguinem influendi ratione, siue successiua, et periodica ejus euaporatione, siue quocunque alio modo se habeat. Non dissimulauero tamen, quosdam esse, qui contra persuasum sibi habent, caussam ejusmodi natura ipsa non nihil accedere ad eam, a qua febres intermittentes gignuntur; eo quod *Remittentes* interdum, postquam aliquamdiu se protriuerint, continuitatem amittere, et sensim *intermittentes* fieri obseruarint. Verum quando sic permutantur, probabilius videtur, eas *proportionatas* potius fuisse, quam *remittentes* simplices, et puras; cum hae numquam fortasse in veras intermittentes desinere visae sint, aut si intermittentibus similes paullatim fiant, cortici tamen peruuiano pertinaciter reluctantur, quod verae intermittentes haud facerent; atque adeo inter vtrarumque caussam proximam, materialemque discrimen non leue intercedere.

§. CCCXXVIII.

Conjecturae. Itaque verosimillimum est, vel a primarum viarum saburra, vel a succis earumdem deprauatis, vel a glandulis conglobatis, totoque vasorum lymphaticorum systemate, vel a cellularis telae loculis aliquid subinde, et statis temporibus in sanguinem infundi, vnde hae febres non modo excitentur, verum etiam foueantur, et nouis veluti accessionibus identidem recrudescant. *Differentiae.* Pro vario porro caussarum remotarum, quas deinceps opportune recensebimus, genere, atque ingenio, pro diuerso aetatis, temperamenti, habitus corporis, aliarumque circumstantiarum ratione, aut concursu *benignae*, vel *malignae*; *purae*, *simplices*, *periodicae*, *regulares*, vel

anomalae,

nomalae, *erraticae*, et *complicatae; mitiores*, vel *grauiores; gastricae*, vel *venosae; biliosae*, vel *sanguineae; putridae*, vel *inflammatoriae*, vel *lymphaticae*, et *catarrhales*, vel multifariam *mixtae* *) esse possunt; quas quidem nequaquam omnes pertractare animus nobis est, nam infinitus propemodum numerus nos obrueret, si singulas ad caussarum omne genus, omnemque sanguinis, et corporis constitutionem expendere, et describere vellemus: sed ex his praecipua et frequentiora genera adducere contenti erimus, vt ad reliqua cum distinguenda, tum curanda planior quodammodo via aperiatur.

*) Praetermittere hic nequeo, Cl. BVCHANIVM (*Medic. domest. T. 2. chap. XI. p. 215.*) verba fecisse de *febre remittente*, vti ipsa esset genus quoddam peculiare, non classis. Sed videtur varias species vna simul confudisse, aut saltem *proportionatam*, quam indicaui, praecipue delineasse; quod luculentius ostendam, cum de *febribus proportionatis*, siue *complicatis* speciatim dicendi erit locus.

FEBRES QVOTIDIANAE CONTINVAE.

ET PRIMVM

QVOTIDIANA CONTINVA VETERVM*).

§. CCCXXIX.

Quotidiana continua, Barbaris *latica* etiam dicta, *Descriptio.* quod latentem et quasi absconditum calorem foueat, singulis diebus, vt par est, recrudescit, et se remittit; numquam vero aliquam inter quaslibet accessiones, quae gradu, modo, hora sibi quam maxime affines esse consueuerunt, integritatem relinquit, nisi morbo penitus deuicto. Phlegmaticos, senes, pueros, infantes, et foeminas humidiores

§. CCCXXXI.

Haec autem quotidianae purae, et regularis propria ſunt. Sî vero cum ea diatheſis inflammatoria, aut cacochylia primarum viarum, aut malignitas complicetur, aliquantum ſymptomata variari neceſſe eſt. *Variatio, ſi complicata ſit.* In primo caſu pulſus validior, major, frequentior, et durior; calor, et ſitis intenſior; facies rubicundior; vrinae ſaturatiores; reſpiratio grauior, et difficilior; capitis dolor pulſans, atque interdum peruigilium, primis ſaltem diebus, morbum exacuunt. Idque potiſſimum in quibuſdam conſtitutionibus, quae inflammatoriis affectibus inferendis accommodatae magis ſunt, in temperamentis ſanguineis, aetate florente, et vegetiore contingit. Quod ſi hanc febrem dolores capitis, colli, aut crurum, aut alicujus partis, puta brachii. humeri, manus, comitentur, atque in acceſſionibus exacerbentur, quia tum rheumatiſmi non nihil particeps videtur, nomen rheumaticae, ſiue rheumatiſmicae a multis, nec inepte ei tribuitur. In altero oris ſapor deprauatur, aut amareſcit; cibi faſtidium, et nauſea, aut vomitus, et crebri ructus, et flatus vexant; hypochondria cum epigaſtrio tument, grauantur, et borborygmis perſtrepunt; facies, oculique flauent; et venter ſaepe liquidior eſt, foetidaque excrementa dimittit. In tertio denique vires ſummopere languent ſine manifeſta cauſſa, pulſus inaequaliter micant, tendines ſubſiliunt, mens obfuſcatur, et tetris ſomniis aberrat, dum interim exigua febris eſſe videtur, et calor mitis, et vrina ſanorum ſimilis, et ſic porro. Sed in primis tum ad miaſma aliquod putridum ſuſceptum, aut ad epidemicam conſtitutionem ſedulo reſpicere oportet, vt certius judicium fiat. Quando autem ex hujuſmodi ſignis malignam naturam in ipſa cognoſcimus, tunc vix ea differt a *febre remittente maligna,*

maligna, *neruosa dicta*, de qua infra (§. CCCCXXXVI.) plura dicemus, ac proinde pro vna, eademque sumi posset. Reliquas vero differentias (§. CCCXXVIII.) facile per se quisque dignoscet, si animum aduerterit ad ea, quae supra non semel inculcauimus.

§. CCCXXXII.

Quo modo differat ab hectica.

Quoniam vero *quotidiana continua* lento passu incedit, et durationis longitudine, symptomatumque lenitate quandoque *hecticam*, si minus primariam, symptomaticam certe, prae se ferre potest; nunc qua ratione discerni possit, etiam dicendum est. In hectica calor, qui alioquin aequalis est, a pastu tamen increscit, et post aliquot horas ad pristinum gradum reuertitur. In quotidiana vero, etiam si nihil cibi assumtum fuerit, aut jam multum temporis post captum cibum praeterierit, vespere tantummodo intenditur, et ad mediam vsque noctem inualescere pergit; deinde sensim mitescit ita, vt mane temperatissimus videatur. Pulsus in hectica durus, et contractus saepe est; in quotidiana mollis, et latus. Cutis in illa squallet, et resiccatur; in hac nequaquam. Hectica primaria *continentium*, quotidiana continua *remittentium* morem, et naturam sectatur; et quamquam prior, vbi symptomatica est, accessionibus, remissionibusque suis propius ad quotidianae similitudinem accedat, ab hac tamen longe abest erratico typo, et alterius morbi praesentia, quem ea consequitur, et comitatur. Largiar vero, si vrgeas, amphemerinam, siue quotidianam continuam plerumque eam esse, sed symptomaticam, et vagam. Demum hecticam caussae antecedunt, quae valde calefaciunt, atque exsiccant; quotidianam contra quae refrigerant, laxant, augentque humiditatem.

Prognosis.

§. CCCXXXIII.

Longa, et curatu difficilis plerumque esse consueuit, atque adeo non prorsus vacat periculo. Quo magis corpus lentis, crassisque humoribus scatet, et quo hi tenacius cohaerent, vberiusque sanguinem inficiunt, aut canaliculos minimos penitius opplent, ac obstruunt, aut altius in glandulis, cellulis, membranisque coaceruantur, et lentescunt, eo diutius trahitur, pertinaciusque naturae, atque artis viribus obnititur. Quas ob caussas non vnum ei tempus est, quo finiatur. Nunc enim quadragesima tantum die, soluitur, nunc demum sexagesima. Interdum etiam vltra hosce fines extenditur. Principium igitur morbi fere ad vigesimam vsque diem pertingit. Longior plerumque est, quae tardiori, mitiorique motu procedit, quaeque nulla humorum corruptione, aut acrimonia, aut bilis mixtione, vt veteres ajebant, incitatur. Citius contra ad finem ea perducitur, in qua plures subinde euacuationes sequuntur. Periculi vero differentiam faciunt ipsa symptomata. Si enim protinus ab initio vires vitae prosternuntur, et simul appetitus deficit; quoniam morbi diuturnitati ferendae impares aegri tum videntur; timeri profecto exitium potest; idque eo certius, quo viribus jam fractis, et dejecto appetitui longiores, grauioresque accessiones, et somni profundiores accesserint; nam conjicere hinc licet, non solum ventriculi sensum a pituitosa colluuie obtundi, sed cerebrum etiam ipsum ejus copia obrui. Vbi autem ista procul absint, spes est fore, vt morbus feliciter terminetur. Maligna, epidemica, et cum putredinis signis conjuncta, lethalior est, quam benigna, sporadica, et pura. Imo tunc intra breuius, quam com-

communiter ſolet, ſpatium occidere etiam poteſt. Non raro diuturnitate hepatis obſtructiones, cachexiam, hydropem arceſſit, vel in hecticam ſecundariam migrat; in quam procliuior eſt, majuſque diſcrimen affert illa, quae cum alicujus viſceris labe, aut alio peculiari morbo complicatur.

Curatio.

§. CCCXXXIV.

Cum in hujuſmodi febre pituitoſus humor abundet, et lympha lentore, et ſpiſſitudine peccet, mucuſque iners vbique excedat; et ſimul ſolidae partes laxitate, atque atonia laborent: mox liquet, liquores illos attenuandos, ſoluendos, excernendoſque eſſe, has excitandas, roborandas, firmandas. Sanguinis miſſio vix locum habet; niſi plethora, aut inflammatoria diatheſis praeſto ſit, aut aliquod graue ſymptoma ſuperueniat, quod eam requirat. Cucurbitulae ſcarificatae capitis dolorem, aut ſoporem egregie diſcutiunt, itemque fricationes, balnea pedum, epiſpaſtica, atque alia id genus reuellentia. Si vero profundior ſomnus teneat, cantharides occipiti, pone aures, brachiis, aut cruribus apponi debent. His enim tenax, viſciduſque humor non ſolum reſoluitur, verum etiam alíorſum auocatur, excernitur, ipſaeque vitae vires excitantur. *Indicationes.* *Remedia S. M. cucurbitulae, fricationes, balnea, Epiſpaſtica.*

§. CCCXXXV.

Purgantia tam initio morbi, quam per totum ejus progreſſum ſubinde iterata cum primas vias a mucoſa ſaburra liberant, tum reliquam in vaſis contentam, et circumeuntem liquant, educuntque. Interdum tamen neceſſe eſt eam incidentibus, ſaponaceiſque medicamentis excretioni paratiorem reddere; quod in primis expedit, vbi ventriculus *Purgantia.*

muco tenaciori scatet; quin imo emeticis breuiori scilicet via, excutere; potui item dare, quae attenuant, aperiunt, atque euacuationem vrinae, sudorisque sollicitant, qualia sunt decocta ex radicibus aperientibus, aut leniter aromaticis, lignis blande sudoriferis, aut herbis amaricantibus parata.

Sales. Sales fixi lixiuiales glutinosos humores omnes potentissime dissoluunt; post hos veniunt sales medii; *Incidentia.* liquor cornu Cerui succinatus, spiritus MINDERERI, itemque spiritus, et sales volatiles, oxymel simplex, aut scilliticum, Kermes minerale, et quam plurima hujusmodi. At si cum hac febre complicetur diathesis inflammatoria, aut malignitas, aut venenatum, putridumue miasma, aliquantum profecto varianda curatio est, prout nempe complicationis genus, atque adjuncta symptomata postulare videntur. Tunc autem in memoriam reuocentur, quae supra variis in locis praecepta fuere. Victus porro ratio indicationibus respondeat. In vniuersum tenuis, aperiens, blande reficiens sit, oportet: neque in ea vinum penitus interdicendum est.

Epiala GALENI *de diff. febr. l. 2. cap. 6.*

§. CCCXXXVI.

Varietas quotidianae descriptae. Interdum quotidiana continua illud peculiare habet, vt vno eodemque tempore, qui ea laborant, calorem simul, et frigus querantur. Hanc speciem GALENVS *Epialam* nominauit. Duplex autem a SENNERTO *a*) statuitur, *vera* et *spuria*. Epialam *veram* a pituita acida, et vitrea, *spuriam* vero a pituita, et bile simul commixtis gigni, sibi imaginatus est. Sed vt caussa meram hypothesim sapit, sic hujusmodi Sennertiana distinctio superuacua omnino est. Qui vero calor, et frigus eodem tempore ab aegris percipiatur, non conuenit inter veteres scriptores. Si quid conjectura valeo, probabile

bile equidem crediderim, frigoris potius ſenſum, quam verum frigus illud eſſe. Nam irritatis cutaneis neruis, intimeque ſpaſtice affectis talis idea in ſenſorio communi excitari poteſt, vt aegrotantes ſe frigere credant; mutato nempe ſic cerebri meditullio, quemadmodum mutaretur a vero frigore neruis applicito. Calorem porro ſimul, et frigus percipi, dum non omnes ſimul nerui per ambitum corporis diſcurrentes ſpaſtice afficiuntur. Illaeſis quippe ſenſus caloris, ſpaſmo vero correptis ſenſus frigoris inſideat, neceſſe eſt.

a) *L. c.*

§. CCCXXXVII.

Rara omnino eſt Epiala; cui curandae proponebant Veteres validiora attenuantia, incidentia, et cardiaca calefacientia; quia materialem cauſſam, ex qua oriri eam putabant, craſſiorem, et glutinoſiorem ſibi fingebant. Sed veroſimilius eſt, lentori frigido acrimoniam adjungi neruos peculiariter irritantem. Ceterum eadem propemodum ſeruanda ſunt, quae ad quotidianae continuae, ſiue *phlegmaticae* modo expoſitae curationem commendauimus; quamquam mitius purgare praeſtet in Epiala, quia in hac vires magis languent, nec fortiora cathartica facile feruntur. Quare id, quod vna vice effici non licet, partitis fiat, et lenibus medicamentis, quae aluum ducunt, et cauſſam obſtruentem, atque irritantem paullatim detrahunt.

Febris Syncopalis humoroſa Avicennae Lib. 4. *Fen.* 1. *c.* 53.

§. CCCXXXVIII.

Scire quoque intereſt, AVICENNAM duas *febris ſyncopalis* differentias inſtituiſſe, nempe ſyncopalem *minutam*, et ſyncopalem *humoroſam*, illam ex bilioſo humore, hanc ex pituitoſo genitam. Vtra-

que ſic nominatur ob ſyncopen, quae acceſſionibus ſuperuenit, diſtinguitque hanc ſpeciem a reliquis. Poſterior igitur, videlicet *ſyncopalis humorosa*, cum in ea ob humoris pituitoſi copiam, et oris ventriculi debilitatem febre ingruente in ſyncopen aegri incidere credebantur, quotidianae in modum decurrens huc quoque ſpectat. Haec difficillima curatu habita eſt, quia neque purgationem, neque miſſionem ſanguinis ob virium defectionem admittit. Quare GALENVS ſolis frictionibus vtendum eſſe voluit cum ad morbificam materiam reſolvendam, tum ad eamdem euacuandam. Videtur tamen clyſteribus, blandiſque eccoproticis locum reliquiſſe, et, poſt prauorum humorum ſarcinam imminutam, ſicque periculum ſyncopes amotum, incidentibus, in primis oxymelli, hyſſopo, cinnamomo; et demum etiam alui ductioni, quemadmodum in quotidiana continua pituitoſa Veteres facere conſueuerant. Illud vero animaduertere debeo, quod ſyncopales ejuſmodi febres tam quotidianae, quam tertianae ſimiles, plerumque ſunt de genere intermittentium, et praecipue ſpectant ad *comitatas perniciosas* TORTII, eodemque modo cito, et feliciter curantur. Quod ad victus rationem pertinet, parciorem eſſe volebant, atque ex alimentis tenuioris ſubſtantiae, et concoctu facilibus comparatam. Potui vero aut vinum, aut cereuiſiam, aut hydromel concedebant.

Quotidianae continuae ſymptomaticae.

§. CCCXXXIX.

Ad quotidianam continuam veterum, ſiue pituitoſam, aut phlegmaticam transferendae ſunt continuae ſymptomaticae a vitiis glandularum conglobatarum, et conglomeratarum, a ſtrumis, ſcrophulis, bubonibus, rhachitide, ſcorbuto, cachexia,

lue

lue venerea, aliaeque ab ETTMVLLERO lymphaticae dictae, aut a SYLVIO a) in *lymphaticas glandulares*, *pancreaticas*, *et saliuales* distinctae, itemque omnes *lentae*, siue *hecticae symptomaticae* (§. CCCXIII. CCCXVI.) siue phthisicae, vt passim nominantur. Harum autem curatio partim a morbi primarii, vnde oriuntur, partim a generali quotidianae pituitosae curatione desumitur. Est quoddam quotidianae genus ETTMVLLERI b), quod huc quoque pertinet. Id lue venerea laborantibus, vbi morbus ingrauescit, aut vbi decoctis sudoriferis nimium, aut praepostere vtuntur, superuenire consueuit. In lue enim venerea lympha viscidior, acriorque peccare videtur, eaque glandulae saliuales, aliaeque partes, in primis circa guttur male plectuntur. Febris inde orta, etsi lymphatici generis, cum tamen ad phlogisticam diathesim vergat, exposcit sanguinis missionem, diluentia, temperantia, et demum mercurii prudentem vsum.

a) *Prax. med. l.* 1. *cap.* 29. §. *VI.*
b) *Oper. omn. T.* 2. *Colleg. Pract. p.* 362.

FEBRIS CATARRHALIS *).

§. CCCXL.

Illud quotidianae continuae febris genus, quocum catarrhales capitis, narium, faucium pectorisue affectiones vel ab initio conjunguntur, aut quod, easdem vt caussam, proxime subsequitur, *febris catarrhalis* passim apud clinicos scriptores nomen obtinuit. Nonnulli tamen, et praesertim Germanorum plerique huic denominationi notam addiderunt benignitatis, *catarrhalem benignam* eam appellantes, ne scilicet cum alia febre confunderetur, cui *catarrhalis malignae*, seu *petechizantis* nomen ab iis tribuitur, etsi, ni fallor, improprie, cum hac appellatione febrem epidemicam, et malignam naturae *Quaenam catarrhalis benigna.*

omnino diuersae, alteriusque generis, vti infra ostendam, complexi esse videantur. Alii, vt GORTERIVS, et FRACASSINIVS pro *catarrhali* maluerunt *lymphaticam febrem* dicere; quod a serosis, lymphaticisque congestionibus defluxionibusque circa caput, fauces, aut pectus recens obortis videtur proficisci. Hoc tamen nomine aliam, vt patet, quotidianae speciem designant, quam eodem designata fuit ab ETTMVLLERO. Is febrem a lympha crassiori, et viscida genitam, sed sine coryza, sine gutturis, et faucium dolore, et sine tussi intellexit; illi vero febrem ex eadem caussa natam quidem, sed hisce omnibus catarrhalibus affectionibus comitatam. Sunt demum qui *rheumaticam* a rheumate denominarint; rheuma enim continenter cum ea complicatur **).

*) *Synonyma.*

Febris catarrhalis benigna JVNCKERI *Tab. LXVII.* HOFFMANN. *de febr. sect* I. *cap. VI.* LVDWIG. *Instit. Clinic. P.* I. *cap.* I. *subsect.* I. §. 110. *Febris lymphatica* GORTERII *Systém. Prax. Med. l.* 3. *titul.* 4. *n.* 231. *Febris lymphatica* FRACASSINII *De Febrib. sect.* 3. *De febr. contin. lent. cap.* 2. *Amphimerina catarrhalis spec.* I. SAVVAG. *Nosolog.* el. 2. ord. 2. Gen. VI. *Febris rheumatica* quorundam. *Catarrhus* aliis.

**) Quamquam haec febris ratione catarrhi morbis febrilibus adnumerari posset, placuit tamen cum plerisque scriptoribus inter febres eam recensere; quia non satis perspectum videtur semper, catarrhusne princeps morbus in ea sit, an vero potius, quoniam cum catarrho nexu ita perpetuo, arctoque febris conjungitur, ipse pro caussa febris proxima statui debeat, febris vero pro morbo primario; vt inflammatio pleuritidis, vt polypus palpitationis etc. Fateor tamen vltro, interdum catarrhum, rheuma, tussim sine febri esse; tuncque minime ad febres spectare. Quandoque etiam febri conjungi, et modo hanc effectum, modo morbum principem esse. Quacumque tamen ratione accidat, cum febri jungitur, cur non in febrium numero collocetur?

Diagnosis.

Diagnosis.

§. CCCXLI.

Tempore aequinoctiorum, praesertim autumnalis, ingentiumque aëris, et tempestatis mutationum, repentinarumque vicissitudinum plerumque exoritur febris catarrhalis, multosque aggreditur. Inuadit potissimum sub vesperam frequenti potius, et repetita horripilatione, quam frigore, et horrore, aut leui tantummodo extremorum refrigeratione, et quandoque etiam, vbi leuior morbus futurus est, sine vllo siue frigoris, siue horripilationis indicio. Mitis vt plurimum est, et postquam aliquot horis increuit, solet circa mediam noctem se se remittere. Remissio autem non solum ad matutinum tempus, verum etiam ad totam fere diem producitur, donec iterum vesperi ordinata periodo resurgat, et recrudescat. Praecedit, vel continuo subsequitur coryza, siue grauedo, catarrhus, sternutatio, lacrymarum profluuium, oculorum rubor, faucium phlogosis, et dolor, molesta laryngis titillatio, raucedo, tussis satis importuna, sicca plerumque, aut pauca, tenuia, saliualia excernens, raro mucosa, et crassa, toto morbi decursu excrucians, somnumque abrumpens, pectoris grauitas, dyspnoea, dolor tum dorsi, tum artuum omnium, tensionis, aut punctionis sensum inferens. Cum his saepe conjungitur cephalalgia, aut capitis grauitas, et debilitas, vniuersi corporis lassitudo, appetitus quandoque adauctus, quandoque, quod frequentius est, imminutus, gustus deprauatus, aut deficiens, et sitis. *Symptomata.*

§. CCCXLII.

Interdum euenit, testante IVNCKERO, cui suffragatur experientia, vt nedum ab horripilatione febris exordiatur, redeatque, primis nempe diebus, verum etiam ab horrido frigore, quo dimi- *Interdum incipit ab horrore, et frigore, ac-*

 diam,

que aliis symptomatis. diam, vel integram horam concutitur corpus, succedente calore primum miti, deinde acriori cum aliqua circa praecordia anxietate, aut etiam ad vomendum incitatione. Calor vero iste tunc ita protrahitur, vt non, nisi altero mane deferuescat; idque praesertim plethoricis vsu venit, prima videlicet

Pulsus qualis. febris accessione. Pulsus pro vario morbi tempore, et gradu, variaque aegri temperie, atque habitu varius esse consueuit, sed celer semper, et fre-

Sudor. quens. Progrediente morbo sudores erumpunt,

Sputum. praesertim in remissionibus, copiosi, et foetidi; pituita crassa, et mucus e naribus emungitur; e faucibus, bronchiis, et pulmonibus magna concoctae materiae albae, et glutinosae, interdum flauae, et puris similis vis extussitur; aut diarrhoea insuper cum vrina simul sedimentum deponente superuenit; quibus febris feliciter soluitur. Hinc facile hujusce febris elicitur diagnosis, veraque ejus natu-

Catarrhus signum proprium. ra. Non enim, vt monet experientissimus JVNCKERVS, rationi consonum est, *febrem catarrhalem ibi arguere velle, vbi neque tussis, neque grauedo, neque raucedo, neque peripneumonia, neque erysipelaceum quidpiam se se manifestat.* Qua animaduersione rectissime corripiuntur illi, qui nomine *catarrhalis febris* abusi sunt, eoque aliud omnino, alienumque morbi genus saepe comprehenderunt. Nam quae vulgo dicitur *febris catarrhalis maligna*, aut *petechizans*, nullam ex notis supra relatis habet, vnde nomen accipiat, *catarrhalisque* nuncupetur.

§. CCCXLIII.

JVNCKERO aliisque non nullis hujusmodi febris visa est vna, eademque cum *quotidiana continua ve-*

Quomodo differat a quotidiana continua veterum? *terum*, de qua paullo ante (§. CCCXXIX.) separatim egimus. Verum ab illa, SAVVAGESIO etiam judice, differt *catarrhalis* artuum, et dorsi dolore, coryza, faucium phlogosi, raucedine, tussi, dyspnoea,

vagis

agis, longisque horripilationibus aliisque peculia-
ibus notis (§. CCCXLI.), et praecipue diuturnita-
e, qua aegrotantes fatigat. Neque confundi debet
ebris haec catarrhalis cum rheumaticis illis fau-
ium, et pectoris congestionibus, quae non raro
liis febribus siue continuis, siue intermittentibus,
n statu, aut declinatione morbi, non infrequenter
uperueniunt, aut cum iis ratione tempestatis, aut
onstitutionis epidemicae vel ab initio complican-
ur. Nam in his catarrhalis affectio epigenomena
st, atque *accidentalis*, non essentialiter, vt in ca-
arrhali febri, connexa, atque inseparabilis. Discri-
nen quoque non leue esse ait HOFFMANNVS inter
febrem hanc catarrhalem, de qua loquimur, atque
illam, quae Rheumatismi comes est, quaeque a
Rheumatismo ipso dimanat. In catarrhali siqui-
dem interiores narium, faucium, laryngis, tra-
cheae, bronchiorumque membranae laborant, at-
que ex his aliquid critice effertur. At in rheuma-
ismo soli musculi, eorumque inuolucra, aut ten-
lines, et ossium ligamenta occupantur, neque
quidquam inde prodit, quod sensibilis, criticaeque
euacuationis nomen mereatur. Leui etiam nego-
io idem Auctor putat distingui hujusmodi febrem
ab illis narium, fauciumque affectionibus, quas
luas venerea, aut scorbutus, aut simplex catarrhus
efficit. In his enim nulla plerumque febris tenet.
Paullo autem difficilius catarrhalis febris internosci-
ur ab ea quotidianae intermittentis specie, cui
ob accessiones vespertinas, longioresque circui-
us spuria (§. CXXXV.) nomen est, in primis
i catarrhalibus affectibus originem debeat, aut ab
iis (§. CXLI.) stipata sit. Attamen in quotidiana
uujusmodi manifestior vt plurimum horror ac-
cessiones exasperat, aut antecedit, et vera in-
egritas, licet breuis, eas intercipit, qua in
re

Discrimen inter febrem catarrhalem, et alias affectiones similes, et rheumatismum.

Vt differat a quotidiana intermittenti spuria ?

re . omne discrimen contineri docet LVDWIGIVS a).

a) *Instit. Clinic. subsect.* 3. §. 98.

§. CCCXLIV.

Caussae. Caussa ejus proxima videtur esse serum, et lympha copia, aut lentore, aut acrimonia, aut omnibus hisce vitiis peccans, in vasis ambitum corporis perreptantibus, in primis cutaneis congesta, haerens, irritans; aut ad vasa, glandulas, folliculos, cryptasue mucosas membranarum nares, palatum, fauces, laryngem, bronchia, similesque partes, quin imo oesophagum, ventriculum, atque intestina inuestientium copiosius adfluens, easdem replens, distendens, inflammans, siue, vt breuissime dicam, caussa proxima in leui, serosa harum partium aut omnium, aut aliquarum phlogosi sita videtur. Proëgumenae vero caussae, quae ad morbum corpus quodammodo praeparant, praecipue sunt temperamentum sanguineo-phlegmaticum, habitus mollis et laxus, aut cacochymicus, acritates variae, vlcerum, scabiei, crustae lacteae, achorum, aliarumque excretionum suppressio. Proëgumenis superuenientes procatarcticae mutua conjunctione caussam proximam efficiunt, vti sunt subitae corporis, et praesertim capitis, collique refrigerationes, cum aëri frigido, aut humido vere, aut autumno imprudentius objicimur; potus frigidus calente corpore haustus; subita perspirationis imminutio; maxime tempestatum variationes, et demum acre epidemicum inspiratum, aut aliter corpore receptum.*). His enim non modo lympha crassior, acriorque redditur; mucosi humores coguntur; excretorii ductus arctantur, verum etiam sanguis, reliquique humores, constrictis, et majori vi resistentibus exterioribus partibus ad interiores nondum

frigor

frigore affectas, proindeque laxiores, et minus renitentes vberius propelluntur, et confluunt, vt ibi congestiones, et leues inflammationes pariant.

*) Id epidemicum miasma ex eo maxime elucet, quod saepe, catarrhalibus affectibus epidemice regnantibus, communi hoc morbo corripiuntur etiam illi, qui jamdiu in cubili aliis ex caussis se continent, et sibi a frigore, aërisque iniuriis religiosissime cauent. Id centies obseruauimus. Neque credas velim, me istud obseruasse solum in iis catarrhis, in quibus suspicari licuisset de contagione per aegrotantes cum sanis communicata; quod sane, si vnquam accidit, rarissimum omnino est, nisi etiam valde dubium, atque incertum dixerim: sed in illis catarrhalibus affectibus testor id deprehendisse, quos in alios contagione propagari nulla certe ratio, nullaque argumenta suppetebant, vt vel leuissime suspicaremur. *Acre* autem *epidemicum inspiratum*, *aut aliter corpore receptum* cum dicimus, illud intelligimus, quod halitus, et vapores e terra siue humida, siue palustri, siue aliter insalubri eleuati aëri impertiunt, aut aliunde venti quidam ad nos transferunt; nam ita interdum celeriter diffunditur malum, vt a simplici contactu, et communicatione tanta propagationis velocitas pendere non possit, nisi ventorum ope miasmata dispergantur quaquauersum. Ex hac enim caussa catarrhos epidemicos magna ex parte oriri, probabile admodum puto; reliquos vero eorum mitiores, et minus, vt ita dicam, vniuersales, tempestatum, et atmosphaerae vicissitudinibus, quae humores corporis nostri varia ratione deprauant, deberi.

Prognosis.

§. CCCXLV.

Incerto dierum numero febris haec finiri consueuit. Vbi leuior ejus caussa, et gradus est, vno, duobus, tribus, vel quatuor diebus absoluitur. Tum ad *ephemeras plurium dierum*, sed perperam, quia nequaquam continens est, a plerisque refertur. Vere proxime elapso hujusce anni 1780 epidemica ita fuit, vt hic Mediolani, itemque Taurini, aliisque

Perperam ad ephemeras refertur.

que

que in regionibus vix vllus eam effugerit. Inuadebat fine frigore, cum laſſitudine totius corporis, coryza, tuſſi, magno calore et tribus ſucceſſiuis diebus circa veſperam ſuas acceſſiones repetebat, ſenſim minores, et mox oborto copioſo in remiſſionibus ſudore, vrinis craſſis emiſſis, ſputiſque puriformibus et concoctis facile, et cito exſcreatis, tertia vt plurimum, aut quarta, quod longiſſimum fuit, acceſſione penitus deſinebat, ſola tuſſi ad aliquot dies ſuperſtite. Frequentius tamen, vbi validior cauſſa eam efficit, et legitima, puraque eſt, qualem ſupra deſcripſi, ad ſeptimum, ad nonum, aut decimum quartum diem extenditur. Per ſe benigna, communi omnium ſententia, eſſe creditur, et recte curata periculi expers habetur; nam ſaepe vel primis diebus reſerata cutis excretione ſoluitur per ſudores, vel poſt aliquot dies per copioſam materiae viſcidae exſpuitionem, aut largum muci, et pituitae e naribus ſtillicidium, aut crebras alui dejectiones, aut magnam vrinae craſſae, et ſubſidentis copiam, vel per omnes haſce ſimul euacuationes judicatur.

§. CCCXLVI.

Interdum tamen, cum vehementiori ex cauſſa naſcitur, et ſanguis diatheſi inflammatoria magis inficitur, vt in quibuſdam epidemicis conſtitutionibus ſaepe accidit, facile in anginam, aut peripneumoniam, aut pleuritidem tranſit, niſi mature, et prouide venae ſectio, et regimen antiphlogiſticum ſubueniat. Talis fuit illa *febris catarrhalis*, quae *anno* 1658 *medio vere Londini epidemica* graſſata eſt a), aut alia, quae anno 1675 nemini fere pepercit, et ſub tuſſis epidemicae nomine a SYDENHAMIO a*) deſcripta eſt; itemque ea, quae anno 1709 Romae in conſtitutione quadam epidemica, quam Rheumaticam LANCISIVS b) appellat, deſaeuiit. In hac

coryzae,

coryzae, et rheumata cum modica tuſſi ab initio infeſtabant, pari ferme ratione, qua idem mali genus ſeculo XVI et XVII, vt referunt CAGNATVS c), et DONVS d), ſaeuierat. Deinde accedebant huic febri pectoris dolores, angina, pleuritis, aut vera peripneumonia, praeſertim in iis, qui neglecta prima morbi et tuſſis inuaſione intemperanter viuebant*).

a) WILLIS. *De febrib. cap. XVII. p.* 85.
a*) *Obſerv. medic. circa morb. acut. hiſt. et curat. Sect.* 2. *cap. V. pag. mihi* 150. 152. b) *De nativ. deque aduentit. Romani Coeli Qualitatib cui accedit Hiſtoria Epidemiae Rheumatic. quae per hiemem anni* MDCCIX *vagata eſt Rom.* 1711. c) *De ſalubrit. Roman. aëris p.* 22. d) *De reſtit. ſalub. agr. Rom. p.* 16.

*) En Lanciſianae deſcriptionis Synopſim. Totius corporis laſſitudo primum, tum febris cum rigore, mox vagus in pectore infra, ſupraque dolor, aſſidua tuſſi, et quidem ſicca comitante, inuadebat. Pulſus durus, vrinae flammeae, atque interdum turbidae obſeruabantur; nec mora ſanguinis ſputum, et reſpirandi difficultas ſuperueniebant. Tum genae ſaepe rubebant, ac flauus toti corpori color, vti in aurigine laborantibus inducebatur. Mirum eſt, notatuque dignum, carceres, locaque ab aquilonaribus ventis diſſita, ac remota ejuſmodi morbum minime ſenſiſſe. Mulieres minus, quam viri, item minus opulentiores, ac nobiles, quam egeni eidem obnoxii fuerunt, et ſi quidam in eum incidiſſent, leviorem certe morbum, nimirum coryzam, raucedinem, et externum pectoris dolorem, leueſque rheumaticarum febrium acceſſiones experti ſunt. Plerique a morbo conualuerunt aut ſudore, aut narium haemorrhagia, aut alui fluxu, aut vberiore vrina, aut omnibus hiſce ſimul concurrentibus euacuationibus cum ſputi item concocti, et plurimum, rejectione. Non raro tamen ſine ſputorum coctione dolores pectoris, febreſque decedebant. Diſſecta defunctorum cadauera oſtendebant praecordia rubentia vſque ad diaphragma, et nigricantia ſanguine pacto, inque magnis cordis vaſis polypoſo. Aquilonares venti, et tempeſtas perfrigida diu durans viſa eſt potius ejuſce morbi cauſſa. Hiſt. Roman. epid. cap. 2. p. 196.

§. CCCXLVII.

§. CCCXLVII.

Interdum in phthisim transit. In phthisim etiam pulmonarem non raro malum migrat, tum in primis cum tussis diuturnior euadat, aut saepius haec febris recurrat, eosque corripiat, qui jam aliqua pulmonum labe laborant, aut vitiosa pectoris structura deformantur. In vniuersum *quo magis*, vt inquit IVNCKERVS, *ab indole sua leuiore recedit, et cum vehementia tam frigoris, quam aestus insultat, eo justior est metus alicujus labis circa uiscera haerentis.* Item quo major sanguinis, aut seri impuri copia aegrotantes grauat, eo deterior, longiorque morbus esse solet, quemadmodum obuenit scorbuticis, aut miasmate miliari delitescente affectis; quum in his insolita, et perniciosiora symptomata oboriantur, vitaeque non leve periculum afferant. Ceterum hypochondriacos vehementius affligit, quoniam in his grauiora sibi adjungit symptomata, vti praecordiorum anxietates, difficiliorem respirationem, inquietudinem, et flatulentos imi ventris dolores. Neque minori gradu torquentur foeminae, quae hystericae passioni, aut mensium suppressioni obnoxiae sunt.

Curatio.

§. CCCXLVIII.

Indicationes. Cura omnis impendenda est, vt aequabilis sanguinis, et humorum omnium circuitus restituatur; ab interioribus ad exteriora alliciatur; congestiones resoluantur; acritas mitigetur; perspiratio omnis interna, et externa promoueatur; coctio, atque excretio materiae morbificae opportune contingat.

Quando sufficiat diaeta sola. Quare, vbi leuior morbus est, ejusque caussa facile tolli, et difflari potest, totum opus soli naturae, rectoque vitae regimini committatur. Tum sola quies, et lectuli tepor, et largus tepensque potus, qui diluat, temperet, et leniter secretiones, excretiones-

tionesque omnes, sputi praesertim, et sudoris adjuuet, cum tenuiori victus genere sufficient. At cum febris paullo intensior tenet, et grauiora inuehit symptomata, efficaciori artis auxilio opus est. Tunc primum sanguinis missio animaduersionem meretur. Hanc plerique aut silentio praetereunt, aut manifeste rejiciunt, aut rarissime necessariam esse existimant. HOFFMANNVS, qui eam opportuno tempore, et regimine institutam in plethoricis frequentem catarrhalium affectuum reditum egregie praecauere affirmat, praesente tamen catarrhali febre omnino omittendam praecipit; quod experientia didicerit, diuturniorem inde catarrhum fieri. Pace autem tanti viri, aliorumque eamdem sententiam tuentium, sanguinis missionem non timeo hic quoque proponere, tamquam maxime vtilem, accommodatamque non modo ad caussam proximam hujusce febris, quae in phlogosi quadam partium affectarum sita videtur (§. CCCXLIV.), atque ad quascunque congestiones promte, efficaciterque discutiendas, verum etiam ad prauos affectus, qui ejusmodi rheumaticas affectiones subsequi interdum solent, tubercula nimirum, haemoptysim, et phthisim, certo, et tuto auertendos. Id enim iteratis periculis in Italia a nobis compertum est; nec aliter in Gallia SAVVAGESIO visum; quam ob rem ipse febris catarrhalis curationem a sanguinis missione inchoandam suadet. *De sanguinis missione quid judicandum.*

§. CCCXLIX.

Non tamen eam temere institui oportet, nec nimis liberaliter: sed omnia prius, quae saepius alibi monuimus, perpendenda a Medico sunt, sanguinis missionem indicantia. Si enim haec deficiant, et contra serosus humor abundet, pars sanguinis rubra justo parcior sit, vasa et fibrae laxiores, cum *Monita.*

pulſu paruo, debili, et molli, ſanguinis miſſio non modo ſuperuacua erit, verum etiam noxia, et tunc ſolum imminuta a tergo vi impellente congeſtiones ſeroſae pertinaciores fient, imo augebuntur, vt HOFFMANNVS timet. Si quid tamen venaeſectionem petere videatur, dum reliqua dubiam, ancipitemque reddunt, ei cucurbitulae tam ſiccae, quam ſcarificatae, hirudineſque tutiſſime ſubrogantur. In conſtitutione epidemica, de qua ſupra (§. CCCXLV.) memini, pulſus pleni, validi, interdum duri, facies rubra, acceſſiones aliquanto vehementiores continuo vnam, vel alteram ſanguinis miſſionem poſtulabant, qua omnes feliciter ſanabantur. Idque eo magis neceſſarium eſt, ſi conſtitutio epidemica cum diatheſi ſanguinis phlogiſtica conjungatur, et facile ſibi anginam, pleuritidem, aut peripneumoniam adſciſcat (§. CCCXLVI.). In ea, quam LANCISIVS deſcripſit, ſanguinis miſſio ante quartum diem adhibita robuſtioribus profuit, etiamſi ſanguinis ſputum praeceſſiſſet; quod profecto cruditatis, non reſolutionis, aut coctionis ſignum erat. Imbecilliores vero, et praeſertim poſt ſeptimum, ſi jam ſputum concoqui coepiſſet, aliaeque vtiles euacuationes ſimul adeſſent, non parum laeſit. Saepe larga ſanguinis detractio non ſuffecit; alias vero exigua dumtaxat morbum deuicit; imo interdum ſola lateris ſcarificatio curam perfecit*). Vtilem quoque ſanguinis miſſionem expertus eſt SYDENHAMIVS, vbi hujuſmodi ſymptomata inflammatoria ſuperueniebant; ſed neque ita largam, neque ita repetitam volebat, vt in pleuritide, et peripneumonia primaria fieri debet. Animaduertit enim, in ſymptomaticis hiſce pleuritidibus, aut anginis, aut peripneumoniis, quoties febris, cui ſuperueniunt, ex ſe ſanguinis miſſionem non exigit, vnam vel alteram tantummodo ſufficere, plures

noxias

noxias esse. Interim regimen refrigerans, atque antiphlogisticum imperabat, et praecipue suadebat, vt quotidie aegri per aliquod spatium lectulum desererent. Illo enim tempore in Anglia mos inualuerat, vt calefacientibus remediis et nimio lecti calore hisce in morbis abuterentur.

*) Praeterea LANCISIVS non omittebat fomenta extrinsecus, quae molliunt, intrinsecus ea, quae diluunt, laxant, et resoluunt, atque etiam cantharidum applicationem. Testatur haec omnia plurimum emolumenti attulisse. Fatetur etiam clysteres, et blanda aluum laxantia sua vtilitate non caruisse.

§. CCCL.

Purgantia medicamenta raro conueniunt. Attamen, cum primae viae cacochylia obsidentur, aut muco viscido, quod saepe incidit, scatent, lenientibus tantum expiandae sunt, cassia videlicet, manna, tartaro, salibus neutris amaris, passulis, aut prunis praeparatis, oleo amygdalino, aut seminum lini, aliisque pro circumstantiarum ratione. Neque id a principio solum, verum etiam in progressu opportune fieri potest, si serosi, impurique humoris copia excedat, difficiliusque a faucibus, atque a pulmonibus auocetur. Clysteres singulis, aut alternis diebus tutissime injiciuntur, tam ad aluum apertam seruandam, quod necessarium ducitur, quam ad reuellendum, refrigerandumque. Hoc vno auxilio SYDENHAMIVS maxime confidebat, cum acres, phlogisticasque particulas e sanguine secernere atque educere sensim vellet. Acre enim perspirabile, et phlogisticum principium retentum, commodissime ad intestina transfertur, atque illinc euacuatur. Dum haec aguntur, reliquum curationis persoluunt diluentia affatim, et tepide hausta. In his praestant, quae simul acrimoniam demulcent, vti decocta hordei, radicum

De purgatione aliquid.

Clysteres.

Diluentia.

althaeae, et glycyrrhizae; diluta florum papaueris erratici, violarum, verbaſci; emulſa ex amygdalis, aut ſeminibus frigidis, quibus etiam vis quaedam anodyna ineſt. Flores item bellidis, et ſambuci hic commendantur. Illi reſoluente in primis, hi diaphoretica facultate pollere creduntur.

§. CCCLI.

Antiphlogiſtica. Febris aeſtum, quando ardentior eſt, ſanguinisque lentorem, ſi, vt ſaepe euenit, cum ea complicetur, praeter ſanguinis miſſionem temperant, ſoluuntque oxymel ſimplex; nitrum; terra foliata tartari, ejuſque liquor; roob baccarum ſambuci; ſerum lactis purum, aut ex cichoreo, taraxaco, ſcabioſa decoctum; hydromel, aliaque hujus generis. *Incidentia.* Validius lentam viſcidamque lympham incidunt, dummodo moderatior febris motus, et ſolidarum partium quidam veluti torpor permittat, decocta radicum Bardanae, Pimpinellae albae, Enulae campanae, Vincetoxici, Polygalae Virginianae, aut noſtratis, ligni ſaſſafras, herbarum Hyſſopi, Veronicae, Chaerefolii; oxymel Scilliticum; Syrupus de Eryſimo Lobelii, aut de Peto; flores ſulphuris; Benzoë; Kermes minerale, reliqua. Quibus illud etiam efficitur, vt pulmonum infarctus, ſputis copioſioribus promotis, reſoluantur.

§. CCCLII.

Quae tuſſim leniant. Tuſſis quandoque adeo moleſta eſt, vt leniri potiſſimum debeat. Eam igitur mitigant ſperma ceti albiſſimum, minime rancidum; oleum amygdalarum dulcium, aut ſeminum lini recentiſſime ſine ignis ope expreſſum; butyrum; cremor lactis; hydrogala; emulſa ex ſeminibus pinguibus, et farinoſis; *mucilagines* ſeminum althaeae, maluae, pſyllii; et prae ceteris ea, quae ſomnum inducunt, vti diacodium, ſyrupus de Meconio SYDENHAMII, pilulae

lae de styrace SYLVII, de cynoglossa, laudanum nepenthes QVERCETANI, atque opium ipsum. Sed caute, et non, nisi vrgente necessitate, depletis vasis, purgatoque ventre, et minuta pituitosa colluuie, qua pulmones obruebantur, ad eorum vsum deueniendum. Sudori proliciendo, qui in hujusmodi febre maxime proficit, opportunissima sunt, si iis, quae memorauimus, non responderit, decocta, et diluta plantarum amaricantium, vti cardui benedicti, chamaedryos, absinthii alpini, chamaemeli, calide epota; fricationes totius corporis; cucurbitulae siccae; balnea pedum; quae postrema etiam a capite, et faucibus vtilissime reuellunt. Reuellunt quoque epispastica ex cantharidibus et simul praestantissime resoluunt, attenuantque, ceruici, aut brachiis admota, in primis si temperamentum, habitus corporis, excretiones cutaneae suppressae, pertinax tussis id auxilii genus exposcant.

Quae sudori mouendo apta.

Reuellentia.

§. CCCLIII.

Reliquis quoque symptomatibus est succurrendum. Fauces, si dolor acer eas vexet, lacte tepido, aut decocto hordei, florumque sambuci leniter colluantur. Interdum dolori aphthae accedunt, quae penicillo in spiritum salis, vel vitrioli, addita mellis ex rosis exigua parte, intincto abstergantur, cicurenturque. Diarrhoea si superueniat, non comprimenda est. Profusior tamen compesci quidem potest; tardior, et pigrior rhabarbari puluere, aut ejus tinctura leniter incitari. Nares obstructae aqua tepenti, aut ejus vapore attracto foueantur, vt vasa laxentur, congestio resoluatur, et mucus inde facilius emungi queat. Si stimulo opus sit, quod discussa membranae pituitariae phlogosi contingere quandoque potest, mel aquae, vel saccharum, vel manna, vel succum betae rubrae adjicere

Symptomatis quae succurrant.

 licebit.

licebit. Non nulli mannae purioris frustula teretia, et oblonga oleo amygdalino illita in nares immittunt, quo humor felicius exstillet.

§. CCCLIV.

Cautiones. Ceterum omnia, quae nimium commouent, aut calefaciunt, aut contra quae nimis refrigerant, aut aciditate coagulant, et perspirationem cohibent, diligenter vitentur. Hypnotica ipsa caute vsurpentur, vt supra (§. CCCLII.) monitum est, praesertim, si caput imbecillum, et graue, si aetas senilis, et aluus adstricta sit. Oleosa porro, et nimis laxantia, vti bechica pleraque, parca, et cauta manu dentur, ne appetitum, digestionemque dejiciendo, aut pulmonum compagem nimis laxando, cachexiam, et phthisim demum arcessant. Post febrem depulsam, aut ea ad finem vergente, si primae viae videantur viscido muco obsitae, aut catarrhalis humor ad fauces, pectusque confluere diutius pergat, tum lene eccoproticum ex Manna, aut Rhabarbaro efficiet, vt illae repurgentur; hic aliorsum auocetur. Si demum bronchia, et pulmo atoniam contraxerint, nimiaque laxitate laborent, roborari, firmarique poterunt cortice chinae chinae, aut cascarillae, balsamicis resinis, *conserua* rosarum rubrarum, aliisque, quae tonica, et traumatica dicuntur.

§. CCCLV.

Verum saepe incidit, vt hujusmodi febris ex leui quacumque caussa reuertatur, obnoxiosque nimium sibi quosdam reddat. His curatio etiam prophylactica necessaria est. Itaque qui in eam proniores sunt, vitare debent eas omnes caussas, quibus catarrhales affectiones induci supra tradidimus; tempore verno, atque autumnali, antequam in morbum incidant, si plethorici fuerint, sanguinem sibi detrahendum curare; sobrie alimentis vti; corpus

vestibus

vestibus mature munire, seroque eas dimittere; perspirationem sedulo curare; exercitatione, frictionibusque validis habitum corporis bonum, et firmum comparare; quo respiciunt etiam balnea tepida et deinde frigida ex aqua fluuiatili, aut marina aestiuo tempore adhibenda. Praeterea illis, qui humidiore, laxioreque temperie donantur, vere, autumnoque decoctis ex sarsaparilla, radice chinae, ligno sassafras, lentisco cum passulis ad XXX aut ad XL dies vti conuenit, victumque exsiccantem adhibere. Contra vero lactis serum, jura ranarum, et viperarum, ptisanae ex hordeo, aut auena proderunt iis, qui tenui corporis habitu sunt, quique acritatibus scatent. Profuit etiam non paucis fonticulus *nuchae*, aut brachio inustus, quo a catarrhis pertinacioribus et recidiuis liberati narrantur. His igitur fit, vt morbi reditus mirifice praepediatur. *Cura prophylactica.*

§. CCCLVI.

Hactenus de febre catarrhali tam sporadica, quam epidemica, benigna, nec non de complicata cum diathesi sanguinis inflammatoria. Complicari etiam potest in primis epidemica cum saburra primarum viarum, et tunc *gastricam*, de qua paullo post dicam, aemulatur; item cum latente miliari miasmate, aut morbilloso, aut petechiali; sed dubium remanet, vtrum tunc potius symptomatica sit, quam primaria. Nec malignitatis expers interdum est, in primis cum epidemice grassatur; vel saltem maligna quandoque euadit, quemadmodum LANCISIVS sub finem epidemiae rheumaticae modo memoratae accidisse testatur. SAVVAGESIVS distinguit febrem catarrhalem a *rheumate pectoris* febrili, id est a leui, et lymphatica bronchiorum phlogosi cum febre; sed ni fallor, si quid discriminis intercedit, id totum in gradu, et loco esse videtur. Catarrhos *Variae complicationes.* *An maligna interdum?* *Animaduersiones.*

tarrhos etiam varii generis idem auctor a febri hac segregatos voluit, videlicet *catarrhum benignum* (Spec. 1.), *catarrhum ferinum*, siue vulgo *Quinte* et *Coqueluche* *); siue tussim ferinam (Spec. 2.), *catarrhum epidemicum*, vulgo *Grippe* aut *Folette* (Spec. 3) **), cum plerumque febris eos non comitetur, vel si comitetur, symptomatica tunc haberi potest. Ceterum si hujusmodi morbi cum febri jam ab initio jungantur, eamque comitem habeant, non video, cur ad catarrhalem febrim reduci non possint. Hujusce generis videntur fuisse *morbus epidemicus* anno 1557 Nemausinos agros, et totam ciuitatem deuastans, *coqueluche* vulgo dictus *a*), aut alius praedicto non absimilis, anno 1580 Arelate, Auenione, vicinisque locis grassatus *b*), itemque *febris* illa *lenta et maligna comitata morbo gutturis epidemico*, Alcmariae mense Octobri ann. 1557 a FORESTO *c*) obseruata, aut alia similis, quae epidemice ann. 1580 mensibus *Iunio*, et *Iulio* Delphis stragem edidit *d*), nec non quae cum angina vlcerosa, ptyalismo, et petechiis Condomi apud Vascones ann 1750 vagata legitur *e*), aliaeque ab HVXHAMIO *f*), et non paucis aliis commemoratae; in quibus tussis cum faucium asperitate, aut inflammatione feruenti, aut vlcerosa, febri continua, dolore capitis vehementi, peruigilio, lumbagine, coryza, pectoris saepe infarctu, aut phrenitide multos quarto die, alios septimo, ad summum decimo quarto enecabat. Plerumque sanguinis missio ingruente morbo, cito celebrata, bechica, lenis purgatio, aut spontanea alui solutio, aut demum sudor foetidus prorumpens, aut arte excitatus remedio fuit. Qui plura scire cupit, citatos auctores, aliosque *g*) consulat, necesse est.

*) Italis Tosse *canina*, aut *asinina*, aut *conuulsiua*.
**) Vulgo Romae olim *mal del castrone*.

a) *Observ.*

a) *Observ. comm. obs.* 9. *apud* RIVERIVM. *b*) *Ibid. obs.* 10. *Observ. et curat. l. VI. obs.* 1. *d*) *Ibid. obs.* 3. Haec [illegible]a catarrhalis constitutio epidemica eodem anno 1580 [illegible]scripta fuit ab HENISCHIO, vt supra (§. CCXXVI. *in* [illegible]) indicaui, et ab Anonymo apud RIVERIVM (*Observ. [illegible]dit. obs.* X.) et ab aliis non paucis, quia totam Europam, [illegible]iasque dissitas regiones peragrauit, sed prae ceteris a [illegible]TRO SALIO DIVERSO in libro *de Febre pestilenti cap. XI.* [illegible] SAVVAG. *Nosol. cl.* 2. *ord.* 2. *gen. VI. spec.* 13. *f*) *Ibid.* [illegible]) Praeterea consulatur e nostratibus JOANNES TARGIO-[illegible]IVS TOZZETTIVS (*Prim. Raccolt. d'osser. med. p.* 174.), [illegible]ui catarrhos epidemicos Florentiae ab annis 1323. ad ann. [illegible]752. obseruatos recenset, et Cl. JAC. BARTHOL. BEC-[illegible]ARIVS in commentario *de quadam peculiari constitutione [illegible]idemica*, et speciatim de *Catarrho epidemico an.* 1730, [illegible]ui vniuersum fere terrarum orbem celerrime occupasse [illegible]arratur. Exstat hujusmodi Commentarius in *Act. Acad. [illegible]. Curios. Germ. Tom.* 3. *p.* 142., et nuper in lucem pro-[illegible]iit recusus in *T.* 3. *Consilior. medicorum*, Bononiae edi-[illegible]orum post auctoris mortem. In eo non solum absolutissi-[illegible]a morbi historia traditur, sed etiam aliorum temporum [illegible]miles constitutiones recensentur, et vna comparantur. [illegible]ultum affinitatis cum catarrho epidemico a BECCARIO [illegible]escripto videtur habuisse qui proxime elapso anno 1782. [illegible]tam pene Europam *Catarrhi Russici* nomine peruagatus [illegible]; de quo Cl. JO. ALOYSIVS TARGIONIVS quaedam [illegible]itu digna edidit in *Vol. VII. degli Avvisi sopra la salute [illegible]mana.* Inter exteros porro habemus Cl. LORRYVM, qui [illegible]atarrhum ann. 1775. et 1776. Parisiis epidemicum de-[illegible]ripsit (*Mém. de la Societ. Royal. de méd. vol. I. p.* 2. *vsque [illegible] p.* 13.) et non valde diuersum, vt ipse putat, ab eo, [illegible]uem Londini vidit anno 1675 SYDENHAMIVS, et quem [illegible]cta acad. Edimburg. ann. 1733. grassatum referunt, aliumque [illegible]e similem, sed mitiorem, anno 1745. pariter Parisiis [illegible]sum memorauit. Obseruationes quoque maxime vtiles [illegible] Tussi epidemica ann. 1779, et 1780. cum R. Societ. [illegible]edica (*Mém. de la Soc. Roy. de Méd. vol.* 3. *p.* 16.) com-[illegible]unicauit Cl. COQVEREAV. Haec autem tussis fere cum [illegible]atarrho *Russico* ann. 1782. conuenire videtur; sic, vt [illegible]ubitari possit, an a septentrionalibus plagis morbus ince-[illegible]rit, aut aliunde processerit. Catarrhales item epidemi-[illegible] affectus, qui Dublini ann. 1729. 1732. 1733. 1737. [illegible]43. et 1762. vagati sunt, a MACBRIDIO (*Introd. method.*

 ad

ad Theor. et Prax. med. T. 2. cap. VI. p. 35.) exponunt et a Cl. PERKINSIO Bostoni medico historia catarrhor epidemicorum ann. 1731. 1745. 1750. 1751. 1753. 17 et 1768. tradita legitur in *vol. I. Hist. Reg. Soc. medic. p. 2* Quae omnia legi, et perpendi fortasse deberent ab qui disputationem nuper inuectam de *contagiosa caut Russici natura* dirimere velint.

FEBRIS LACTEA PVERPERARVM*).

§. CCCLVII.

Foeminis recens enixis interdum secundo a par die, saepius tertio, quandoque etiam qua Febris quaedam superuenit, cui *Lactea* nomen quia, si non a lacte ad mammas confluente, q controuersum est, oritur; saltem tempore, q lacte mammae turgere incipiunt, accedit. Ephe meris, aut synochis simplicibus annumerari a N sologis solet, sed, vt ego arbitror, ineptissi cum continua remittens sit, quotidianaeque con nuae morem, quando vltra viginti quatuor hor trahitur, obseruet, nouisque accessionibus vsque ad finem, quem intra paucos dies consequitur, ex- *Historia morbi.* asperari consueuerit. Plerumque hisce se sympto- matibus exserit: nox praecedens insomnis, et irre- quieta transigitur, aut si somnus obrepit, turbulen- tis imaginibus interrumpitur. Mane pulsus est aliquanto frequentior, quam ex consuetudine. Ac- cedit non raro capitis dolor, et frigus, interdum leuis tantum horripilatio totum spinae dorsi tractum decurrens, et quauis corporis in cubili conuersio- ne ad scapulas, imo ad totum fere corporis ambi- tum se diffundens, subindeque reuertens. Vesper deinde calor auctus subsequitur, et pulsus validior et frequentior; dum interea mammae incipiunt do- lere, tendi, intumescere, et aliquid seri effunder Dorsum, et scapulae dolore tensiuo afficiuntur, lae

qu

ie ab axillis quasi ad mammas deriuari sentitur; spiratio fit quodammodo grauior, et laboriosior; chia, nisi jam prius parcius fluere coeperant, m manifeste imminuuntur, et quandoque alescunt, aut saltem multo minus rubent; saepe eola nigricat, papillae prominent, et leuiter rient; glandulae circumcirca turgent, et dolent; imulque brachia ob vicinarum partium distentioem difficilius moueri possunt, et demum mammae amoribus quibusdam inaequalibus, tactui manifestis, dolentibusque occupantur. Nocte febris prorpit, et somnum irrequietum reddit, donec matutino tempore aduentante omnia mitescant, et pulus fiant multo pacatiores, et aliqua quies cum leni nadore cutis consequatur.

*) *Synonyma.*

Febris lactis vulgo a Mulieribus nominata RIVERII, *Prax. Med. lib. XV. cap.* 24. *Febris Lactea improprie dicta* LEVRETI, *Oeuvr. T.* 1. *Art des Accouchemens p.* 151. *Ephemera Lactea puerperarum* SAVVAGESII, *sp.* 5. *Gen.* 1. *Class.* 2. *Febris Lactea Auctorum.*

§. CCCLVIII.

Remissio haec aliquot horas quidem perdurat; quin tamen ad veram integritatem perueniat. Pomeridianis horis cum leui horripilatione iterum febris exacerbatur. Pulsus initio vt plurimum paruus, contractus, et celer percipitur; deinde paullatim insurgit elatior, crebrior, et per interualla subinde varius. Tunc saepe caput acutius dolet, somnus difficulter capitur, artuum lassitudo excruciat, et, si lochia sistantur, aut parce admodum fluant, etiam rubet facies, calet, spiritus aegre ducitur, et febris cum pulsu duro, et vehementi incalescit. Tandem nocte media paullatim omnia mitiora euadunt, vt mane postero iterum febris cum omnibus symptomatibus ad pristinam remissionem

nem reuertatur. Si quiescant puerperae; copio potu, blando, diluente, atque aperiente, et te nuissimo victu vtantur, saepe intra duos, vel tre dies hujusmodi accessiones, et turbae desinunt, vbe riore lactis prouentu, et multo sudore, foetido subacidum odorem spirante per totum corpus aequaliter diffuso. Interdum vsque ad quartum, vel quintum diem, nempe ad nonum a partu, protra hitur febris, mitioribus semper accessionibus sen sim redditis, et demum ex toto insensibiliter eu nescentibus. Quando breuissima omnium est, in tra viginti, aut triginta horas ephemerae instar s soluitur, imo in foeminis quibusdam optimae tem periei, et constitutionis adeo leuis quandoque ex stit, vt praeter noctem vnam minus tranquillam vix aliam molestiam subeant, praecipue si infanti vbera porrigant; vt passim id videmus euenire viditque in sua vxore, aliisque multis Cl. SWIETE NIVS *a*).

a) *In Boerhaav.* §. 1329.

§. CCCLIX.

Caussae. Ex Physiologicis constat, vterum a foetu edito paullatim contrahi, indeque *humores redundantes*, inque *vteri vasis contentos*, aut chylum, vt alii do cent, ipsum, siue lacteo-serosum liquorem, qui ad vterum ferebatur, ad mammas per venas repelli: quo insignioribus earum vasis, et glandulis repente repletis, distractisque praeter morem nerueis fibril lis, dolorem, febremque moueri, magna veri spe cie tradidit FRIDERICVS *a*) HOFFMANNVS. Verum hujusmodi caussa non tanti facienda visa est Cl. SWIETENIO *b*), vt in ea penitus ipse conquiesceret. Quam ob rem, cum febrim hujusmodi eo potissi mum tempore exoriri videret, quo vulneribus su peruenire solet, et auulsionem placentae non sine aliqua

qua interioris vteri superficiei laceratione concire posset, leui ideo interioris vteri caueae phlosi, praeter lactis ad mammas concursum, febris jusce ortum tribuit, necessariam istiusmodi lem inflammationem arbitratus ad separandas deuendasque blanda suppuratione chorii reliquias huc ibi adhaerentes, quod in primis ostenditur a iriformi, imo purulenta lochiorum natura, quae aliquot porro dies calore, et peculiari foetore anifestatur. SAVVAGESIVS vero, cui satis esse detur, febrim hanc post contractum vterum nasci isse, ad caussam finalem, ob quam a Natura excitur, indagandam se potius conuertit, opusque ouidentissimae naturae eam existimat, vt nimirum nguine sic fortius validiusque moto, atque adacto ammarum vasa dilatentur, et chylo illuc appellenti, que in lac permutando viam liberam aperiant c).

a) *Med. Ration. System. T.* I. *l.* I. *sect.* 2. *cap. XV.* §. I.
) *L. c.* c) *L. c.*

§. CCCLX.

Quorum singulorum auctoritas cum plurimum *De hisce sententiis quid sentiendum.* ud me valeat, vtra opinio praeferenda sit, non icile definiuerim. Ausim tamen animaduertere; lud Hoffmannianae sententiae, quo minus vniersim vera habeatur, aduersari, quod febris interum ante veniat, atque aliquantum protrahatur, uam mammae humorum copia turgescant, dilatationemque dolorificam, cui febris tribui possit, tiantur. Praeterea, si vnica et perpetua ejus ussa in majori humorum copia ad mammas conrrente, et dolorificam dilatationem inferente ta, et locata, esset; profecto verisimile videreur, huic febri Primiparas tantum obnoxias esse, pote angustiora et firmiora vasa habentes, non ro illas, quae pluries enixae sunt, aut quae proli rissimae jam vbera praebuerunt, cum in his vel

ob

ob jam alias toleratam lactis secretionem, vel lactationem vasa ampliata fuisse dicenda sint. His accedit, quod mulieribus quibusdam vltimis gestationis mensibus mammae ita lacte intumescunt, vt ab vtero post editum foetum contracto*) ejus secretio atque a dolorifica earum dilatatione febris deriuari nequeat. In his enim vasa jam patula, et lacteo latice plena se sistunt; nec tamen ideo semper febris lacteae immunes seruantur.

*) Canem venaticam vidi, quae cum tentigine venerea percita esset, a maris miscela, et coitione diligentissime fuit seclusa, donec in ea veneris desiderium esset restinctum. Huic tamen eo tempore, quo, si marem admisisset, parere debuisset, vbera sic lacte intumuerunt, vt terram quasi attingerent. Cum autem rem ipse valde admirarer, Chirurgus, ad quem canis illa spectabat, mihi asseuerauit, se alias ejusmodi lactis sine conceptu prouentum in aliis canibus, et animalibus conspexisse. Quae si vera sint, erit certe physiologis noua via ineunda, vt lactis in puerperis apparitionem explicent, quin ad vteri contractionem respiciant. Et sane grauidis jam in mammis lac apparet; ne de virginibus, et viris ipsis dicam, quibus interdum magnam lactis copiam ad mammas confluxisse perhibent. Cl. ROBINETVS, quem puto omnem a se erroris caussam diligenter remouisse, narrat (*Interpr. de la Nat. T. 2. Part. V. c. 70. et seq.*), virgini cuidam tanta lactis vi mammas repletas fuisse, vt arte illud educi debuerit.

§. CCCLXI.

Sauuagesius refellitur. SAVVAGESIO vero, caussam, vt vocant, finalem hujusce febris constituenti quis assentiatur? Siquidem certis obseruationibus compertum, exploratumque est, lac interdum tam ante partum, vt praenotauimus, quam post partum in mammis secretum deprehendi, quin ejusdem secretionem vlla febris anteiuerit, auctoque sanguinis motu vasa lactifera ad lactis prouentum praeparauerit. Deinde si lactis secretio vasorum dilatationi per febrim peractae debeatur, cur non etiam virginibus febri

correptis

rreptis mammae lacte replentur? Quis demum, jae mentis sibi persuadeat, Naturam consilii adeo opem fuisse, vt non alia ratione, quam ista, nec mmoda, nec discriminis experte, lactis in puerpe- secretionem moliri eidem licuerit? Alienissi-um sane id a vero videtur, cum in brutis animali-is lac sine febre comparetur, et reliquae animati orporis secretiones, etiam tardiores, puta semi-is, sine hujusmodi absurdo opificio peragantur.

§. CCCLXII.

Quod ad SWIETENII attinet opinionem, is, dum ebrim hanc a leuissima interioris vteri superficiei nflammatione deducit, planum quoque facit, et xplicatu facillimum, cur puerperae interdum ea areant, tunc nimirum, cum placentae auulsio ita enis fuerit, vt nullam vtero vim intulerit, vel cum lacenta sponte, et tota ita exciderit, vt nihil reli-quum, ne *Hunterianae* quidem aliquid, vteri cauo dhaeserit. Quando vero contrarium euenit, vt el vis aliqua in auellenda placenta adhibita sit, vel liquid membranae chorii vtero adhaeserit, non nodo febris, quam lacteam dicunt, superuenit, erum etiam eam comitantur dolor, tensio, tumor liquis regionem vteri occupans, atque eodem rorsus tempore circa pudendum, vel in vrina emit-enda calor quidam, ardorque, etsi non magnus ercipitur. At vbi neutrum acciderit, nec vlla iusmodi incommoda vteri regionem infestent; ontra vero mammae doleant, tendantur, et tu-meant, si tamen febris accesserit, vt non raro fit, oteritne haec memoratae vteri inflammatiunculae dscribi? Non quidem; cum SWIETENIVS ipse ujusmodi caussam non ita perpetuam habet, et so-m, vt alteram, lactis nempe copiam mammas stendentem, omnino excludendam velit. Major potius

Expenditur opinio Swietenii.

potius difficultas in eo sita videtur, quod interdum nulla vteri culpa, nullus molestiae in mammis sen sus antecedat, aut comitetur, et nihilo tamen mi nus febris lactea puerperas corripiat. Quid tum? An ab humorum vberiori ad mammas confluxu, at a chorii reliquiis vtero adhaerentibus eam natam tunc dixeris?

§. CCCLXIII.

Non vna hujusce febris caussa.

Quas ob res vehementer suspicor, non vnam fe bris hujusce originem, naturamque esse, sed aliam atque aliam; quamquam vulgo *lactea*, quasi a lactis secretione proflueret, perperam, atque impropri nuncupetur. Et primum quidem probabile admo dum est, vt plurimum hanc febrem a sola vteri contractione, quae modo citius, modo serius con tingit, pendere. Contracto enim vtero, atque adeo parcius, aut dilutius fluentibus lochiis, quod modo altero a partu die, modo tertio, modo quar to accidit, ita sanguinis circuitus permutatur, vt hac de caussa solum cordis arteriarumque motus concitetur, febrisque, breui tamen cessatura, resti tuto nimirum aequabili humorum omnium circuitu, oriatur. Quod si aliquid impuri humoris ab vtero, aliisque imi ventris visceribus post foetum editum nec pressis amplius, nec distentis in sanguinem, lymphamque remeet, qui mora, et stagnatione grauiditatis tempore vitiari aliquomodo potuit; tum febris inde nata longius trahetur, iterabitque accessiones suas, donec omnis impuritas sudore, vrina, aut alui fluxu expulsa fuerit, quod intra tres, quatuor, aut quinque dies fieri consueuit. Nulla contra febris accendetur, si contractio vteri adeo lenis sequatur, vt nullam sensibilem in sanguinis circuitu perturbationem efficiat, aut si ab vtero, reliquisque partibus nullus sanguini, aut lymphae vitiatus humor affundatur, qui per febrim expurgari debeat.

debeat. Quo casu nec lochiorum fluxus praeter naturae ordinem minuetur, nec lactis secretio quidquam incommodi praeter leuem mammarum distentionem procreabit. Lochia porro decolorari, aut imminui accedente febrili motu, atque iterum, eo cessante, rubicundiora, et copiosiora restitui, maxime rationi consonum est, nec quisquam mirabitur.

§. CCCLXIV.

Non tamen inficior, interdum tantam sanguinis, humorumque vim ad mammas confluere, vt immodice tumeant, caleant, doleant, et quodammodo inflammentur. Verum tum febris, quae ex hujusmodi caussa excitabitur, non praecedet, vt modo descripta, sed subsequetur mammarum tumorem, lactisque secretionem. Haec proprie *lactea* dici poterit, vtpote quae a lactis nimia copia, et congestione dimanat, et symptomatica est, nec vlla eget crisi per sudorem, aut diuresim, sed sola tantum humorum imminutione, et reuulsione, aut lactis suctione soluetur. Tantoque molestior, pertinacior, et diuturnior erit, quo magis pars aliqua in tumorem excrescat, aut lacte coacto indurabitur. Hoc genus mali febrim symptomaticam moventis commune quoque est nutricibus; quod, quando breui discutitur, vulgo Bononiae *mal del pelo* dicitur; si vero grauius vexat, facile in mammarum abscessum desinit. *Quae proprie lactea dici possit.*

§. CCCLXV.

Differre vero ab his speciebus (§. CCCLXIII. CCCLXIV.) videtur ea febris, quam leuis interioris vteri caueae ex sententia SWIETENII inflammatio parit (§. CCCLIX.). Haec enim, quando incidit, quoniam puerperas huic quoque obnoxias (§. CCCLXII.) esse posuimus, vteri dolorem, tumorem, calorem, dysuriam, aliaque symptomata, de *Quando ab vteri leui phlogosi oriatur.*

 quibus

quibus supra retulimus, paullatim consequitur, et modo citius, modo tardius corripit, desinitque pro vario phlogoseos gradu, atque intensionis duratione, et pro vario tempore, quo inflammatio ipsa, cujus febris isthaec symptoma est, aggreditur. In hac praeterea lochia decolorantur, et successiue foetent, purisque naturam assumunt, et si grauius malum est, inter initia non modo imminuuntur, sed etiam fere omnino deficiunt. Non enim perpetuum est, lochia, febri accedente, minui, aut deficere, aut decolorari, aut foetere. At si, quacunque ex caussa, vti ex frigore admisso, terrore, animi pathemate, odoramentis, placentae frustulis retentis, sanguineis concretionibus, aliisque similibus lochia restitent, cohibeantur, repellanturue, aliud sane febris vehementioris genus oriatur, necesse est, ab hisce omnino (§. CCCLXII. CCCLXIII. CCCLXIV.) cum origine, et natura, tum symptomatum grauitate, et periculo, tum effectuum varietate, atque exitu diuersissimum. Vera enim inflammatio vteri tunc morbum facit, vel caput, vel pectus, vel aliae nobiliores partes per metastasim pessime occupantur, vt inde plurima, funestissimaque mala puerperas in summum vitae discrimen adducant.

Quando ab vteri inflammatione.

Prognosis, et curatio.

§. CCCLXVI.

Generatim febris lactea, si indicato tempore incipiat, et leuior sit, biduo, aut triduo finitur, aut si aliquanto longior persistat, quarto, aut quinto die, leni, vt dictum est (§. CCCLVIII.), sudore, vrina multa, aut crassa, interdum etiam liquidiore aluo, aut lochiorum fluxu, quae non nihil substiterant, copiosiore restituto. Passimque periculi expers habetur. Verum accurate indaganda est ejus origo,

origo, et natura, antequam quidquam de prognosi, aut curatione pronuncietur. Si igitur ejusmodi videatur, qualem (§. CCCLXIII.) descripsimus, vix medici opera indiget, dummodo mitis sit, et cito remittat, lochia leniter fluant, plethora absit, nec quodpiam aliud symptoma grauius praesto sit. Tunc enim satis est puerperam quiescere, a luce viuidiore, sermonibus, aut confabulationibus arceri, capite eleuato decumbere, corpus a frigore defendi, potu tepido, aperienti, inodoro, grato, humores diluere, blandaeque diaphoresi operam dare, victu tenuissimo ex jure pulli, simplici, aut cum pane decocto, ad justa interualla prudenter tributo vti, et clystere molliente sine stimulis, oleo oliuarum, vbi opportunum visum erit, addito, singulis aut alternis diebus aluum laxare, aut jam laxam abstergere, donec integritas redeat. Raro sanguinis missione opus est. Si tamen lochia aequo parcius fluant, aut, quod magis vrget, sistantur, plethora vasa turgeant, facies rubeat, caput doleat, et pulsationibus feriatur, aut spiritus difficulter ducatur, febris vehementius exardeat, cum pulsu pleno, forti, et duro, aut suppresso, aut vteri regio compressa aliquem doloris sensum edat, tunc sanguinem incisa in pede vena mitti protinus oportet, ne ex leui alias morbo in pejorem, grauioremque fiat transitus; idque interdum, ni remittant symptomata, prudenter repeti. *Prima species quomodo curanda.*

§. CCCLXVII.

Si vero ex signis (§. CCCLXIV.) comperiatur, febrim vere *lacteam*, nempe a copia humorum, aut lactis ad mammas congesti esse, non alia curatio adhiberi debet, quam quae mammarum inflammationi. Resolutio itaque omni cura tentanda est, primum abstinentia, quiete, dato jure pulli tenui; *Secunda species vere lactea . dicenda.* *Ejus curatio.*

singulis quatuor horis repetendo, aut bis in die panatella liquidiori, quae non multum lactis prouentum augeat, potu aquoso, leniter diuretico, cui subinde interponatur puluis oculorum cancrorum cum nitro commixtus, vt temperet, acidamque acrimoniam absorbeat; deinde etiam, si lochia parcius fluant, febris protrahatur, pulsus vehemens, et durus, et plenus sit, et reliqua symptomata, quae inflammationis indicium praebent, vna concurrant, aut capitis dolor, aut spirandi difficultas aliquod auxilium petant, ad sanguinis missionem ex pede deueniendum est, pro circumstantiarum ratione etiam iterandam; nec omittenda enemata, quae molliant, et leniter aluum laxent. Extrinsecus porro dolentibus mammis, tensis, et nimium calentibus lintea imponi debent ex decocto maluae expressa, et identidem renouata, super datis semper linteis duplicatis siccis, et tepentibus, ne fomenta justo citius frigescant, frigoreque noceant. His saepe fit, vt laxatis viis lac e papillis vbertim exstillet, quod maxime leuat. Si rubor quasi erysipelatodes summam cutim teneat, non alienum est aliquid aceti simplicis, cujus odor ferri innoxie solet, decocto maluae adjicere, vt magis resolvens, et temperans euadat. Sed a resoluentibus protinus temperare oportet, ac dolor, et mammae relaxantur; nam cauto opus est, ne lactis subita ad interiora metastasis fiat, a qua plurima mala timeri possunt.

§. CCCLXVIII.

Fomenta sicca. Alii fomentorum humidorum loco praecipiunt, mammas operiri linteolis siccis, calidisque, atque haec, cum primum lacte maduerint, continuo renouari, ne frigescant; idque fieri volunt cautione adhibita, ne frigus admittatur, et noceat. Calorem autem

autem hujusmodi saepe antecellere quibuscunque aliis remediis, vt petroselino, apio, menthae, chaerephyllo, farinae fabarum, aut secalis, melli, vini foecibus, butyro recenti in spiritu vini soluto, emplastris diachylon, aut spermatis ceti, aliisque, quae admoueri solent, auctor est LIEVTAVDIVS *a*). Verum etiam calor iste, nisi temperatissimus sit, noxa non vacat. Interdum enim in caussa fuit, cur repente vt a frigore, sic a nimio calore contractis fibris vasorum lac repercussum, cerebrum, pulmones, aliasque interiores partes impeteret, apoplexias, pleuritides, peripneumonias, inflammationes, abscessusque inferens, funesta videlicet mala, quae a lacte nomen habent. At praestantius non nouimus auxilium tam ad mammas tuto molliendas, quam ad auertendam lactis metastasim, lactatione. Bis igitur quotidie mammis alumnus admoueatur, aut si per ejus infirmiorem aetatem non liceat, curandum saltem est, vt lac per aliquam mulierem, aut per catellum, aut per siphonem accommodatum exsugatur, donec infans, febre in primis discussa, libere id ipse facere possit.

a) *Précis de Médecin. l. III. p. 649.*

§. CCCLXIX.

Lac non dantibus quid conferat.

Illis vero, quae lac infantibus dare nolunt, vt pleraeque hodie sunt, inclinata jam febre prodest quam maxime *arcanum duplicatum*, a scrupulis binis ad drachmas duas in quatuor partes diuisum, et justis interuallis in singulos dies datum ex haustu diluti tepidi capillorum veneris. Hoc enim sale, teste LEVRETO, qui primus ejus vsum hoc in casu proposuit, atque experientia suffragante, non solum lochia leniter promouentur, quod maxime interest, verum etiam vrinarum, aluique excretio sollicitatur; quo potissimum fit, vt lactis exuberans

Arcanum duplicatum.

copia per hasce vias vtilissime foras emittatur a). Continuari autem hujusmodi remedium debet, donec nihil lactis in mammis appareat, totumque e corpore eductum videatur. Non reticendum hic est, quorumdam in more positum esse, nona circiter die, qua febris lactea desiisse consueuit, aluum leni medicamento subducere, si prius non satis re-

Purgatio. sponderit; idque eo consilio praestant, vt lactis reliquias deturbent, a quibus alioquin retentis vehementer sibi timent. Verum non vniuersim, nec sine deliberatione in puerperis ad alui ductionem properandum est, praesertim lochiis rite, abundeque fluentibus. Haec enim a praepropera purgatione, aut temere instituta, facile supprimuntur, et periculosas metastases faciunt. Aluo igitur pigra; lochiis imminutis, aut deficientibus; lacte saepius ad mammas redeunte; appetitu dejecto; oris sapore deprauato; somno a falsis imaginibus perturbato, poterit tuto aluus laxari sale aliquo medio, vt Anglicano, aut Mutinensi, aut Polychresto, aut eodem ipso Arcano duplicato ad quatuor, aut sex drachmas in magna aquae calidae copia soluto.

a) *L. c.* §. 948.

§. CCCLXX.

Quomodo praecaueri possit febris lactea. Haec quod ad febris lacteae curationem. Verum scire etiam conuenit, qua ratione ea anteuerti, aut minui possit. Itaque duodecim circiter a partu horis, postquam puerpera somno refecta est, si lac praebere velit, recens natum vberibus admouere debet; nam suctio matura, et subinde repetita facit primum, vt lactis secretio facilius in mammis succedat, deinde lacte educto cauet, ne mammae vltra modum turgeant, inflammenturque. Quae vero nutrici infantem tradunt, aut ita mammas habent turgidas, vt ab eo depleri nequeant, mulieris

ris egent opera, aut alio artificio, vt supra dictum est, quo lactis copia minuatur. Copia item arcetur victu parciori, et parum alibili, et lac serosius, liquidiusque, vt citius aut sugi possit, aut effluat, redditur potu aqueo, et facile transeunti. At his periculosior casus est, si lac mora acescens, aut vitiatum repente e mammis recedat, sic vt omnino flaccescant, et grauibus aliae partes symptomatibus (§. CCCLXVIII.) cum febre vehementi occupentur. Tunc illico sanguinem ex pede potissimum mitti expedit; aluum laxare; lochia, et vrinas leniter ciere; vt lac oberrans ad excretionem ducatur; imo si fortius malum vrget, cantharidibus vesicas excitare, nouumque materiae exitum aperire. *Quid agendum in lactis metastasi.*

§. CCCLXXI.

Si signa demum leuis vteri phlogoseos, qualis ea est, de qua SWIETENIVS differuit (§. CCCLIX. CCCLXV.), praeualere videantur, praeter eam curationem, quam supra (§. CCCLXVI.) commendavimus, poterunt etiam vsui esse fomenta emollientia, vteri regioni imposita, et oleosa intrinsecus dari, vt facilius, quae vtero inhaerent, secedant, et prodeant. Quod si lochia suppressa majoris inflammationis metum (§. CCCLXV.) incutiant, revocari quantocius ea debent. Nemo est, qui tunc venae sectionem non approbet. De loco tamen, vnde mitti praestet, aliqua quaestio moueri solet. Plerique vero conueniunt, si lochia omnino, et repente suppressa sint, caputque aut pectus impetant, aut in vteri vasis retenta tumorem inflammatorium efficiant, ex venis brachii latioribus mittendum liberaliter esse, vt validior ab affectis, praegrauatisque visceribus reuulsio fiat; contra si tantum imminuta, ex pede, vt iterum reuocentur, et debita copia fluant. Putant enim secta in pede vena, ad *Tertia species.* *Sanguis vndenam mitti debeat.*

vterum copiosius sanguinem allici, atque, vt ajunt, deriuari; quamquam, vt ego arbitror, secta etiam pedis vena ab vtero reuellere videatur. Venae enim pedis cum iliacis externis respondeant, necesse est, vt, his depletis, minor ad iliacas internas, quae vtero sanguinem afferunt, dato tempore fiat influxus; in quo reuulsio consistit. Quod si nec lochia post venaesectiones iteratas redeant, nec congestio sanguinis circa vterum digeratur, summum praesidium est in hirudinibus vuluae labiis interioribus applicitis, atque in mitissimis, emollientibusque liquoribus in vterum tepide per siphonem crebro injiciendis. Inter hos oleum amygdalarum dulcium recentissime sine ignis ope expressum praestantissimum est. Fere eadem curatio conuenit in vteri ipsius phlegmone, quam placenta retenta, aut laboriosior partus, aut vis externa adhibita intulerit.

V. S. in pede reuellit ab vtero.

§. CCCLXXII.

Nutricum febris lacteae curatio.

Quae demum tumoribus mammarum, qui nutricibus extra puerperium superueniunt (§. CCCLXIV.), opportunior curatio adhibenda sit, Chirurgiae scriptores vberrime docent. Praecipue vero ex iis, quae alibi de inflammatione in vniuersum tradita sunt, peti possunt. Illud tantummodo superest, quod moneam, lente omnino post depulsam febrem lacteam ad pleniorem victum esse redeundum, et corpus a frigore, aëre, aliisque noxis probe defendendum.

FEBRIS GASTRICA ACVTA *).

§. CCCLXXIII.

Quid hoc nomine intelligatur.

Hujus quoque loci est illud febrium genus, quod, etsi varie ab auctoribus denominetur pro differenti sede, in qua ejus fomes insidere creditur,

aut

aut diuerſa ipſius fomitis natura, et prauitate rectius tamen cum BALLONIO a) *Gaſtricae* nomine nuncupandum videtur, dummodo *acuta febris*, non *lenta* hac voce (*) intelligatur. Quocunque autem nomine ſcriptores eam appellarint, febrem videntur ſignificare voluiſſe, quae originis ſedem in imo ventre habeat, et a cacochylia, ſiue a prauis, corruptis, putridiſque materiebus, ſucciſque primas vias infeſtantibus, et ſenſim in ſanguinem irrepentibus (1) gignatur, quaeque alui dejectionibus cum ſpontaneis, tum arte promotis leuetur, et ſoluatur.

*) *Synonyma.*

Febris a putredine orta ALEXANDRI TRALLIANI, *l. XII. cap.* 12. *Febris putrida Monſpellienſium*, FIZESII *Tract. de febrib.*, LE ROY *ſecond. Mémoir. ſur les Fievr. p.* 243. *Febris putrida quorumdam* Recentiorum. *Febris meſenterica* BAGLIVII, *Prax. Med. l.* 1. *De feb. malig. et meſenteric.* §. 3. *et* 4. *Febris acuta meſenterica* BVRCHARDI, *Diſſ. de Febr. acut. Meſent. Febris acuta ſtomachica, et inteſtinalis* HEISTERI, *Compend. medic. Pract. cap. V. Febris ſtercoralis* QVESNAEI, *Des Fievr. T.* 2. *p.* 367. *Febris inteſtinalis, et meſenterica a cacochymia atrabilaria* RIEDELII, *De Febr. Inteſtin.* §. *XV. Febris putrida, aut bilioſa* TISSOTII, *Avis au Peuple Prem. Part. chap. XVI. p.* 263.

a) *Epidem. l.* 2. *p.* 117. 120.

(*) Quae enim *Meſentericae* vocantur paſſim, atque a FERNELIO nomen habent, non ſunt hujus generis; nam ad lentas, et ſymptomaticas pertinent, de quibus, vbi de Hectica, jam mentio facta eſt.

(1) Viae, quae aditum in ſanguinem praebent, non ſunt tantum vaſa lactea, verum etiam vaſa abſorbentia, quae vt minus irritabilia promtius, faciliuſque recipiunt quemcumque humorem, licet acrem, et irritantem.

§. CCCLXXIV.

Cacochyliae autem nomine venit, quidquid in ventriculo, inteſtinis, hepate, pancreate, aliiſque imi ventris viſceribus a naturali ſtatu alienum nidulatur, corrumpitur, aut alio quouis modo noxium eſt; ſiue id primario ibi haereat, et ſtagnet, *Quid cacochylia nobis ſit.*

 ſiue

siue a totius corporis habitu, aut aliunde illuc confluxerit, et coaceruatum ibi sit. Cujusmodi sunt cruditates, et quaecumque alimentorum degenerationes in ventriculo collectae; excrementa in intestinis cunctantia, atque ad insigniorem corruptionem euecta; bilis in ductibus suis, et cystide fellea vberius congesta, et putrescens, aut in duodenum, ventriculumque effusa, aut illapsa, et diu nimis ibidem remorans; gastricus, pancreaticus, aut entericus succus similiter vitiatus; sanguinis, reliquorumque humorum recrementa aut retenta aut retropulsa, atque ad intestina traducta; vermium varia genera; praua, noxia, putrida, venenata, potus, cibi, medicamenti forma ingesta; miasmata absorpta, deglutita, et ventriculo, intestinisue inhaerentia; vno verbo ea omnia ex his, quae purgatione educi possunt, atque educta morbum imminuunt, aut penitus tollunt.

§. CCCLXXV.

Cur gastrica rectius appelletur. Quia vero cacochylia ista primarum viarum aut putrida, aut ad putrescendum valde prona generatim hodie habetur; ideo Monspellienses, TISSOTIVS, aliique *) febrem inde genitam *putridam* nominarunt; verum fortasse non satis apposite, nec accurate: nam fomes iste febrilis variis modis nocere potest, variisque vitiis praeditus esse, quin *putridus* exsistat; et nomen *putridae* pluribus aliis febribus **) non modo a Veteribus, sed etiam a Recentioribus inditum est, sic vt rectius *gastrica* hujusmodi febris appellanda videatur. Putridae enim vere dicendae illae videntur, in quibus vis putrefaciens sanguinem ipsum dissoluit, et putredo ipsa sanguini inest, paullatimque in eo proserpit. Quaecunque igitur febris, vt alibi indicauimus, siue continens, siue remittens, siue intermittens, aut composita

ɔsita fuerit, cum putrida sanguinis dissolutione ɔnjungitur, putrida dici potest, nec peculiare uoddam febris genus ea constituit. In vere putriis autem putredo ita propagatur, vt, quamuis ɔrrupti humoris portio subinde secedat, excernaurque, febris tamen non ideo decrescit, vel minuir, sed nihilominus pergit adhuc exurere, et deagrare. Contra res se habet in febre *gastrica* siue cacochylia primarum viarum orta; nam colluie hac per purgationem subducta pleraque symptoata decedunt, et febris ipsa proportionate miscit. Quod si ob fomitis partem cum sanguine ommunicatam, cumque eo efferuescentem, febris on penitus euanescit; ipsa tamen extenuatur, rout saburra extunditur, detrahiturque. Quo ine discrimine *gastrica febris* a reliquis vere putriis vulgo dictis apprime distinguitur.

*) Passim Monspellii, referente LE ROY, (*l. c. n. p.*) omes febres rediguntur ad duo summa genera; ad *putridas* empe, et *malignas*. *Putridae*, quae in primis viis fomim, vt supra notauimus, habent, acutis quidem accenentur, et symptomatibus grauibus stipantur, non tamen dmodum periculosis. Quibus contra symptomata supereniunt periculosa et terrentia, eae malignae habentur.

**) *Putridae* a Galenicis vocabantur, vt ostensum supra uit, omnes febres, exceptis ephemeris, et hecticis; et raesertim *Synochi*. Hodie *pestilentes*, *verae petechiales*, *arcerariae*, *contagiosae*, *nosocomicae*, et pleraeque *malinae* passim *putridae* dicuntur, vt apud HVXHAMIVM, RINGLIVM, STÖRCKIVM, QVARINIVM, aliosque quam lurimos videre est. In hunc locum opportunissime cait id, quod aduersus veterum sententiam scriptum requit ALEXANDER TRALLIANVS. Is (*l.* 12. *cap.* 2.) postuam ex eorum sententia multa de febribus ex putredine riundis protulit, haec habet: *Nonnulli vero medicorum ullam prorsus in venis putredinem fieri, sed magis in entre existimarunt. Ejus autem rei fidem faciunt tum vermibus, quae in eo generantur, tum ex recrementis bductis, quae et malum odorem, et ad putredinem nihilominus*

hilominus inclinationem repraesentent. Indicant hoc quoque vomitus, inquiunt, qui crebro tam perfecte febres exciderunt, vt aeger non amplius malam accessionem sit expertus. Iam alias rursus a febri liberatos ex vna, et sola sorbitione vel injectione conspexisse, verum non ex his modo, sed aliis quoque multis accurate videre licet, quod venter etiam febrium ex putredine ortarum causa exsistat, forsan autem aliarum quoque fons, et origo ipse proprie exsistit.

§. CCCLXXVI.

Remittens semper est. Quotidianae continuae vt plurimum seruat typum et morem Gastrica febris. Non negamus tamen, interdum eam varias periodi subire vices, nempe Tritaeophyarum, aut compositarum, aut erraticarum simillimam. Sed semper vere remittens est, et cacochyliae primarum viarum notas habet; in quo ejus character omnino consistit. A QVESNAEO acriticis, siue excrementitiis, vt ipse loquitur, febribus adnumeratur; quia neque coctionis, neque legitimae criseos capax est, vtpote quae sola impurae colluuiei subductione curatur. Id ipsum jam ante QVESNAEVM docuerat BAGLIVIVS *a*), inutilem in hac febre dierum criticorum considerationem ratus, cum coctionis, criseosque legibus minime eam respondere vidisset.

a) *Prax. Med. l. c. §. IV.*

§. CCCLXXVII.

Caussae antecedentes. Eam antecedunt caussae, quae ciborum coctionem laedunt, perturbant, et deprauant; quae perspirationem cohibent, et ad intestina conuertunt; quae bilem vberiorem, aut acriorem reddunt, fibrarum robur minuunt, motum humorum in imo ventre retardant, secretiones, excretionesque viscerum abdominalium supprimunt, cruditates, impuritatesque ventriculo, aut intestinis suppeditant; vti austrinae constitutiones, pluuiae immodicae, aquarum inundationes, crebrae frigoris et caloris vicissi-

iſſitudines, vegetabilium recentium, vini, ace-
et cerealium ſeminum inopia, panis mucidus,
t vermibus ſcatens, aut aliter ſuſpectus, fructuum
imaturorum, aut facile putreſcentium, et car-
um, aut lacticiniorum, aut crudorum alimento-
m abuſus, vita deſes, aut curis, vigiliis, ſtudiiſue
mium diſtenta, moeror, pathemata diuturna, et
rae ceteris aeſtas praeferuida, ver humidum, et
uuioſum ſubſequens, atque alia hujuſmodi. Ad-
int etiam non nulli atmoſphaeram putridis haliti-
is refertam, atque effluuia locorum paluſtrium:
iamquum ex his febres nedum gaſtricae, verum
iam neruoſae, et quaecumque aliae malignae,
idemicae, contagioſae, imo morbi ipſi exanthe-
natici gigni ſoleant.

§. CCCLXXVIII.

Quibus vero jam imminet morbus, hi aliquot *Signa imminentis morbi.*
nte diebus valde languent; capite, lumbis, et ge-
ibus dolent, aut pondus, et grauitatem toto cor-
ore ſentiunt; interdum vehementi cephalalgia
exantur; prauo oris ſapore, matutinis praeſertim
oris afficiuntur; cibum faſtidiunt, ac auerſantur,
t noctes inquietas, inſomneſque ſine vllo alio ple-
umque ſymptomate tranſigunt. Deinde incipiunt *Signa jam incipientis.*
er vices horrere, et incaleſcere, donec tandem
alore ſicco; atque acri exardeant. Tunc pulſus,
ui horroris tempore erat paruus, et celer, ſe in-
pit efferre, et quandoque fit vehemens, non ta-
ien durus, vti in ſynocho vtraque eſſe conſueuit,
iſi febris haec, quod non raro euenit, in plетho-
cum hominem, aut diatheſi ſanguinis inflamma-
oria praeditum inciderit. Capitis praeterea dolor
lerumque ingraueſcit; vomitus aut vomendi cu-
ido accedit; ſitis affligit; vrina parcior redditur;
que os manifeſtius amareſcit. Totam ferme *Progreſſus.*
noctem

noctem haec perdurant; mane vero aduentante omnia aliquantum remittunt; mitescit calor; pulsus etsi perpetuo, sit celer, et frequens, et primis etiam diebus inaequalis, aut obscurus, non nihil tamen suae magnitudinis, et virium deperdit, aegro interea debili, et languido remanente a).

a) TISSOT. *Avis au Peuple Prem. Part. chapit. XVI.*

§. CCCLXXIX.

Reliqua morbi signa. Praeter communem sub vesperas febris intensiorem gradum, non nullis etiam interdiu aut noctu aliae quaedam, atque inordinatae, primis potissimum diebus, obueniunt quasi accessiones, siue incrementi species, quae aegrum exagitant. Dentes, lingua, fauces viscida, et tenaci pellicula, modo albida, modo fusca, et nigricanti, modo flaua, et lutea obteguntur. Quibusdam aluus compressa est; plerisque tamen liquescit, et fluit; sed pauca, liquida, vix leuantia descendunt cum crebra dejiciendi necessitate. Dejectiones autem foetidissimum spirant odorem, nec dissimilis ex ore halitus emanat. Vrina cum natura, habitu, et colore, tum copia varia est. Initio plerumque tenuis, naturalisque videtur, siue id a spasticis affectionibus, siue a sanguine nondum cacochyliae ingressu infecto, sed puro, deducere velis: procedente vero morbo crassa, turbida, subjugalis emittitur, et multiplex sedimentum, postquam refrixerit, deponit; talisque ad morbi vsque finem saepissime cernitur. Aliis cutis arida, et aspera est; aliis humida, mollis, et vapore perfusa, sed sine vllo symptomatum, et febris ipsius decremento. Hypochondria, quorum diligens obseruatio in omnibus acutis perutilis est, plerumque eleuantur, turgent, tenduntur, et dolent. Imo epigastrium in aliquibus praesertim iis, quibus circa hepar bilis putrescit,

et

it coaceruatur, adeo tenditur, et tumet, vt prae
dolore aegri manus attactum nec permittant, nec
ferant a).

a) MERTENS obſerv. medic. P. I. cap. 2.

§. CCCLXXX.

Quamlibet alui dejectionem vt plurimum praenuntiant anxietates quaedam, ſuſpiria, moleſtae ventris perturbationes, interiores ſpaſmi, borborygmi, flatuum ſtrepitus, aliaque hujuſmodi. Pavor dormientes crebro, et repente excitare conſuerit; imo vigilantibus quandoque adeo infeſtus eſt, vt ex leui quauis cauſſa ſaepe contremiſcant, et trepident. Quod plane ſymptoma BVRCHARDVS certiſſimum cacochyliae in primis viis exſiſtentis indicium eſſe aſſeuerat. Pulſum etiam non parum lucis praebere, vſus comprobauit. Solet enim, vbi inteſtina, et ventriculus ſordibus ſcatent, et irritantur, paruus, contractus, inaequalis, atque interdum intermittens eſſe. Non rarum tamen eſt, multa ex his deſiderari, dubioſque haerere medicos, num primae viae excrementis obſideantur. In hac rerum ambiguitate, vt praecipit QVESNAEVS, oportet aluum clyſtere immiſſo pertentare. Promta enim, aut tarda, facilis, aut difficilis excrementorum dejectio, quae clyſterem ſubſequetur, eorum color, odor, habituſque alienus, ut naturalis, prauum in inteſtinis fomitem reperiri, vel abeſſe indicabunt. Sed debet clyſter ex s conſtare, quae nec colorem, nec odorem excrementorum immutare, aut confundere poſſint. ptiſſima ad id prae ceteris ſenna eſt ex aqua leuiter decocta, aut ſal catharticus amarus, aut Cremor Tartari, aut quicunque alius ſal aqua calenti lutus.

Pauor in ſomno quid ſignificet.

Pulſus qualis.

Queſnaei obſeruatio.

§. CCCLXXXI.

§. CCCLXXXI.

His igitur notis (§. CCCLXXVI. ad CCCLXXX.) haec febris potissimum proditur, HEISTERO judice, et teste, quando benignior est, et purior. Concedit tamen idem exercitatissimus Auctor, eam non raro sibi alia assumere symptomata; quae non tam febrem ipsam, quam pejorem ejus naturam, gradum, malignitatem, majusue aegrotantis discrimen indicare queant. Nam vbi malum aut soli naturae committitur, aut inepta curatione exasperatur, aut sua prauitate remediorum eludit praesidium, quod saepissime in epidemicis quibusdam constitutionibus, in quibus exitiosiores caussae eam gignunt, incidere obseruatur; tunc accessiones vehementius inualescunt, tardius, vel minus remittunt, crebrius redeunt, duplicantur, triplicantur, aut inordinatae, atque erraticae fiunt. Hinc in scenam prodeunt summae praecordiorum anxietates, epigastrii, aut lateris vnius secundum hypochondria dolor acutissimus, pleuritidem simulans; virium defectiones; lipothymiae; ardor interiorum partium, exteriorum frigus, aut tepor; singultus; tremores manuum; tendinum subsultus; mentis emotiones; ventris, atque hypochondriorum, quorum pernecessaria Medico est frequens contrectatio, meteorismus; motusque spastici, quibus faciei musculi conuelluntur.

Signa minus propria, pejorem morbum denotantia.

§. CCCLXXXII.

Ad haec aut sponte, aut ex calefaciente, vt vocant, regimine, aut alexipharmacorum, sudoriferorumque abusu, aut neglecta alui ductione, atque ideo inuecta in sanguinem morbida saburra maculae rubrae, aut liuidae, aut obscurae pulicum morsibus similes in summam cutim erumpunt, praesertim circa collum, dorsum, et pectus, et tum

Peticulae.

petechia-

petechialis vel *purpurata* febris vulgo appellatur, quamquam a *petechiali vera*, siue a *morbo petechiarum*, in quo *petechiae* primarium morbum continent, vt alibi videbimus, multum discrepare videatur. Interdum etiam *exanthemata* tam rubra, quam alba, grana milii referentia, modo solitaria, modo *veticulis* intermixta cum molesto pruritu prodeunt, et *morbum miliarem*, de quo alibi agemus, aemulantur: quae tamen hic, vt secundaria, et epigenomena haberi debent. Et tunc *miliaris febris* saepe nomen obtinet. Vbi vero malignitatis signa praesto sunt, et peticularem febrem simulat, quin tamen peticulae erumpant, *maligna* et *petechizans* a non nullis dicitur; item *morbillosa*, et *catarrhalis*, cum morbilli cum ea, aut catarrhales affectus complicantur. Hujusmodi profecto fuit *Febris catarrhalis putrida* anni 1768. a CAROLO MERTENSIO descripta, et pari doctrina et felicitate curata *a*). Nec absunt interdum materiae morbificae ad alias partes transmigrationes. Ad aures translata, surditatem; ad glandulas, parotides, similesque tumores, inflammationes, atque abscessus; ad fauces, anginam; ad pectus, pleuritidem, et peripneumoniam; ad cerebrum, vigilias, delirium, phrenitidem, aut soporosos affectus; ad ambitum corporis, abscessus, gangraenas, oedemata inducit. Quamquam multa ex his saepe eueniunt per ...lam neruorum, aut vasorum, aut membranarum, vt non nullis etiam placet, consentientium ...n, quemadmodum ex eo demonstrari videtur, ...od interdum aluo siue sponte, siue medicamento ...uta penitus euanescunt.

Miliaria:

a) *Observ. med. de Febrib. puerid. et pest. P. I. cap. I.*

§. CCCLXXXIII.

Signa grauissimi morbi.

Quo casu (§. CCCLXXXI. et CCCLXXXII.) tamen euenit, vt, mente siue delira, siue profundo somno

somno oppressa, ipsa excrementa alui, et cum his saepe lumbrici egerantur, insciis plerumque, aut non animaduertentibus aegris; qui supini omnino jacent, ad crura sensim delabuntur, et cuncta miserrima respuunt auxilia. Nec raro muscas venantur, festucas colligunt, garriunt, obmurmurant. Inter haec pulsus fiunt exiles, celeres, inaequales, obscuri, intermittentes, nec facile eorum numerari ictus possunt. Sudor frigidus vndique manat; pectoris cauum oppletur; stertor succedit, et demum mors feralium symptomatum agmen claudit.

§. CCCLXXXIV.

Quando benigna est, et legitima. Quando vero benignus, purus, legitimus, nec vlla cum malignitate conjunctus morbus est (§. CCCLXXVIII. CCCLXXIX. CCCLXXX.), nec arte, aut neglectu peruertitur, aliquamdiu in eodem primo illo stadio, quod supra expositum est, persistit, quin ingrauescat, aut minuatur. Postea mitior fit; symptomata omnia pacantur; accessiones minori profecto vi recrudescunt, citiusque, et manifestius se se remittunt; capitis dolor tolerabilior est; aluus non ita crebro, sed facilius excrementa dimittit, quae vt concocta magis, et copiosiora descendunt, sic euidentius, certiusque releuant aegrotantes. Vrinae pariter vberius profluunt; somnus incipit facilior, et placidior esse, laborem non faciens, vires, animumque restaurans; lingua naturalem colorem, atque humiditatem acquirit; gustus emendatur; aliqua redit cibi cupiditas, et paullatim, cute molliori, et vaporosa vbique reddita, omnium functionum pristina integritas restituitur.

§. CCCLXXXV.

Diuiditur igitur in benignam, et malignam. Ergo prima hujusce febris differentia est, vt vidimus, in *benignam*, et *malignam*. Posteriorem ostendunt virium lapsus, symptomata grauiora, exanthe-

anthemata, neruorum affectus, spasmi, delirium. Horum absentia priorem. Pro diuersa vero gastricae cacochyliae natura, et ratione, variae etiam differentiae eliciuntur. Hinc *pituitosa*, siue *glutinosa* SARCONII et SELLII *a*), *biliosa* TISSOTII *b*), et *verminosa* J. D. MOREALIS *c*), aliorumque profiscicuntur; prout nimirum vel pituita, et mucus, vel bilis, vel vermes primarium febris fomitem continere creduntur. *Pituitosam* indicari dicunt lingua glutinosa, alba, quasi lardo obducta; saliua viscida fauces atque os replente; vrina tenui, limpida, aut turbida; sapore oris fatuo; appetitu deficiente; victu antecedenti ex crudis, farinaceis, glutinosis; temperamento pituitoso, et melancholico. *Biliosam* sapore amaro, lingua flaua, vel certe non mucosa, vomitu, aut diarrhoea biliosa, temperamento cholerico, flauo cutis colore, vrinis subictericis, aut lateritiis. *Verminosam* lumbricorum signis alibi a nobis traditis, sed praesertim eorumdem frequenti excretione. Verum etsi singularum notae, quibus discerni eas posse putant, enumeratae modo sint, non tamen existimauerim iis esse multum tribuendum, cum saepe omnes illae caussae vna concurrant; nec pathognomonicae ita sint, vt earum ope certa semper cujusuis differentiae diagnosis haberi queat.

Aliae differentiae, earumque signa.

a) *Pyretolog.* p. 242. *b*) Avis au peuple *chapit.* XVI. p. 263. *c*) *Delle febbri maligne, e contag. prodotte da vermi. Modena an.* 1739.

§. CCCLXXXVI.

Nec rarum est, *gastricam* febrem cum diathesi inflammatoria sanguinis, quin imo cum peculiari quarumdam partium inflammatione complicari. Hinc *gastrica inflammatoria* apud non nullos tunc audit, et plerumque ab initio continens est, quam-

Gastrica inflammatoria.

quam deinde, sublata inflammatoria diathesi, mox remittentis speciem assumat. Interdum etiam in ea nedum cacochylia gastrica, verum etiam sanguinis nimia tenuitas, aut putrida dissolutio conjungitur. Quando id accidit, *gastricam*, aut *biliosam putridam* aliqui eam vocant. Talis videtur fuisse *febris biliosa Lausanensis* TISSOTII *a*), *maligna verminosa* MORSALIS *b*), *Febris continua putrida cum vermibus* VAN DEN BOSCHII *b**), *putrida biliosa anni* 1769. MERTENSII *c*), *Febris biliosa castrensis, et locorum palustrium* PRINGLII *d*), *Febris epidemica Senensis ann.* 1766. *et* 1767. NERVCCII *e*), *Febris putrida verminosa*, *et maligna anni* 1770. LEBEQVII DE LA CLOTVRE *f*); item *Febris epidemica ann.* 1779. GALERONII *g*), et pleraeque *gastricae epidemicae*, et *malignae* ab auctoribus descriptae *). Atque hae sunt praecipuae differentiae, quae in febrem gastricam cadunt. Num vero pro tot gastricarum generibus habendae sint, quae innumeras fere species comprehendant, vt SELLIVS posuit, vehementer dubitamus. Neque id naturae valde consentaneum, nec clinicis satis commodum videtur,

Gastrica biliosa et putrida.

a) *Differt. de febrib. biliof., seu Historia epidemiae biliosae Lausanensis an.* 1754. *b*) *L. c.* *b**) *Histor. constitutionis epidem verminosae, quae annis* 1760. 1761. 1762. *et initio* 1763 *etc. regnauit cap.* 3. *sect.* 1. §. 25. *c*) *L. c. P.* 1. *cap.* 2. *pag.* 50. *d*) *Osservazion. sopra le malattie d'Armata P. III. cap. IV.* §. 1. 2. 3. *e*) *Hist. febr. epid. Senensis ann.* 1766. *et* 1767. *Sen.* 1767. *f*) *Observations sur les Epidem. p* 91.

*) Animaduertendum vero est, raro epidemicas febres praesertim malignas, simplicium, et sporadicarum naturam sequi, nec regulares, et vniformes esse, vt sparsae, siue sporadicae esse solent. Semper aliquid habent, quo a congeneribus discrepent, dissentiantque. Namque non modo ratione temperamentorum, sexus, aetatis, verum etiam anni temporis, tempestatum, regionis, loci, aliarumque circum-

circumſtantiarum plurimum variantur. Imo probabile eſt, epidemicum ipſum miaſma natura, virulentiae gradu, quantitate ſic ſaepe variari, vt magnae ſubinde in morbis mutationes fiant, atque hinc fortaſſe euenit, vt in eadem epidemicâ conſtitutione morbus initio alius, alius in progreſſu, alius in fine videatur; nec vbique in finitimis locis eamdem exhibeat faciem, ſed aliam atque aliam pro cauſſarum proëgumenarum fortaſſe varietate. Peculiare ejuſmodi varietatum ſpecimen occurrit in *febre maligna epidemica ann.* 1772. *et* 1773. a Cl. BONTAÈO (*Mém. de la Soc. Roy. de Méd. Vol. I. p.* 23.) deſcripta. Erat haec quidem in omnibus continua remittens, et quotidianae typum ſeruabat, ſed in aliis gaſtricam putridam, in aliis catarrhalem, in non nullis lentam neruoſam, malignam perpetuo, atque anomalam prae ſe ferebat; ſic, vt Cl. Auctor eam in plures ſpecies, nempe in *febrem malignam*, vt ipſe vocat, *putridam*, in *bilioſam*, in *meſentericam*, in *catarrhalem*, et in *neruoſam* diuidere coactus fuerit; vt quilibet videre poteſt l. c.

Prognoſis.

§. CCCLXXXVII.

Generatim haec febris certos, ſtatoſque non habet ſiue ſalutis, ſiue exitii terminos. Nam aliae leues ſunt, et benigniores, aliae grauiſſimae, aut malignae, prout nimirum paucioribus, aut pluribus pernicioſis ſymptomatibus, et quidem fibroſum, neruoſumque genus plus, minus afficientibus inſoleſcunt, et terrent. Ex ſpaſticis enim potiſſimum affectionibus, quas in hac febre excitat heterogenei fomitis acerrima, et virulenta natura, non raro lethales peripneumoniae, pleuritides, anginae *), cardialgiae, colici, aut iliaci dolores, cephalalgiae acutiſſimae, tuſſes vehementes, ſumma virium dejectio, lethargus, phrenitis conſequuntur; quemadmodum ſupra indicatum eſt; ſicque complura mala implicatiſſima oriuntur, quae varios periculi, et perniciei gradus conſtituunt. Majus quoque periculum eſt, quando cum aliis morbis *Prognoſis varia.*

 com-

complicatur, nempe cum morbillis, cum variolis, exanthematis miliaribus, cum synochis putribus, aut imputribus, praesertim ardentibus, cum particularibus inflammationibus, aliisque acutis morbis.

*) Anginae tamen in his febribus plerumque ab acri et septico fomite, vel miasmate ad fauces delato oriuntur, et facile in aphthas gangraenosas, et depascentes degenerant. Hinc malignae, et putridae tunc vocari solent De quibus plura in *Capite de Angina* alibi. Similem saepe caussam habent quoque pleuritides, et peripneumoniae, et celeriter in gangraenam terminantur lethalem.

§. CCCLXXXVIII.

Duratio. Attamen quando leuior est, plerumque paucos intra dies finitur. Contra, si grauior, non nisi exactis sex hebdomadis, imo etiam longiore tempore. Tanta vero diuturnitas morbi non a sola morbificae materiae copia, et prauitate, sed plerumque etiam a praepostera curandi ratione proficisci solet; nam communius ejus curriculum intra quatuordecim, aut intra triginta dies, quando longius procurrit, circumscribitur. At quoties vehementissimis viget symptomatibus, inepteque curatur, saepe accidit, vt aegros jugulet nona die, interdum decima octava, aut vigesima. Quandoque etiam post varias spei, et timoris vicissitudines ad quadragesimam, qua demum soluitur, vt modo innui, protrahi visa est. Ideoque cauendum est, quando etiam funestissima omnia videntur, ne statim exitium ineuitabile praedicatur, quia non raro, cognita, expulsaque per vomitum, aut alui dejectionem materiali caussa, cito, atque inexspectato dissipantur.

§. CCCLXXXIX.

Alui fluxus quid indicet? Alui fluxus, qui vt plurimum superuenit, aut comes est, si arte, aut casu supprimatur, tum aegrotantium res in pejus ruunt, translata ad interiora, nobilioraquae alia viscera gastrica, corruptaque

que cacochylia. Quod STAHLIVS ipſe, et reliqui ejus aſſeclae, vbi de febre *catarrhali maligna Germanorum*, ſiue *epidemica* et *petechizante*, quam reapſe ad gaſtricas ſpectare infra demonſtrabimus, ſpeciatim loquuntur, luculenter teſtatum faciunt. At dejectiones tenues, liquidae nimis, aquoſae, aut ſincerae non vacant periculo. Contra bonum omen portendunt excrementa paullo ſpiſſiora, pulticulae ſimilia, et faeculentiora, minuſque foetentia. Interdum etiam vrina craſſa, ſtrangurioſa, aut purulenta non leuem boni exitus, et judicii ſpem facit. *Dejectiones crudae?*

Gaſtrica maligna, aut epidemica, bilioſa, putrida, aut cum aliis morbis complicata pernicioſior, difficiliorque eſſe conſueuit. Reſpiratio quo liberior, faciliorque, aut aequalior; quo minor anxietas, aut irrequies eſt, eo major ſalutis ſpes. Pulſus exiles parui, inaequales; facies liuida, tetra, pallida; ſummus virium lapſus; mentis aberrationes, in primis ſi eas nec capitis dolor, nec vigiliae immodicae anteceſſerint; frigus extremorum, cum olidiſſimis, pallidis, aut fuſcis, nigriſue dejectionibus, inteſtinorum gangraenam, aut ſphacelum imminere, proximamque mortem ſignificant. In gangraenam quoque facile abeunt viſcerum inflammationes, quae huic febri ſuperueniunt, nec mirum in tanta humorum putredine, aut ad putreſcendum procliuitate. Sanguinis item corrupti, atri, ſplendentis profluuium, niſi ab haemorrhoidibus fundatur, plerumque lethiferum eſt. Reliqua bonum, aut malum euentum indicantia ſatis, ni fallimur, ex iis, quae in hujuſce febris hiſtoria protulimus, erui poſſunt. *Gaſtricarum varia natura. Signa bona, et mala.*

Poſtremo id ſolum adjicimus, crudum morbum adhuc eſſe, dum ſymptomata intenduntur, aut pertinaciter ſaeviunt; ad coctionem procedere, iis inclinatis, aut decedentibus; nam vera coctio nulla, vt ex BAGLI- *Nulla coctio exſpectanda.*

VIO, et QVESNAEO monuimus, in hac febre fieri consueuit.

Curatio.

§. CCCXC.

Indicationes. Morbi natura, atque ipsa ratio postulat, vt quam citissime omnis e primis viis saburra expellatur, inflammationis si quis timor est, aut metastaseos, provide auertatur, spasticae solidarum partium affectiones tollantur, et putredini, aut sanguinis putridae dissolutioni, quoad fieri potest, eatur obuiam. *An sanguis mittendus?* Ante omnia vero perpendendum rite est, num protinus ab initio sanguinem mitti expediat. Plerique enim non mittendum esse, docent. Sed ego, quaenam in hac controuersia attendenda sint; quo modo cognosci possit, vbi sanguinis missio conueniat, paucis complectar. Nam si aetas florida, si temperamentum sanguineum, si bonus corporis habitus, si plethora, si pulsus magnus, vehemens, aut durus, si dolor capitis atrox, si pectoris oppressio respirationem laedens, atque alia symptomata immitia concurrant, si ea, quae calefaciunt, diathesinque phlogisticam sanguini inducunt, praecesserint, si aliqua pars inflammationis metu tentetur (§. CCCLXXXI. CCCLXXXII.), aut gastrica febris cum diathesi inflammatoria, vti in *gastrico-inflammatoria* (§. CCCLXXXVI.) accidit, confestim, ac inter initia, sanguis e vena mitti debet, et si semel satis non fuerit, iterato id etiam fieri poterit. Inter symptomata, quae id auxilii exposcunt, recensendus quoque est venter tumens, dolens, tensus, et clausus. Alias sanguinis missio superuacua esse consueuit, imo noxia, tum in primis, cum febris jam aliquantum processerit, vel cum putrida sanguinis dissolutione complicetur, vt in *gastrico-putrida*, praesertim *epidemica*, aut *maligna* euenit.

Quo

Quo in casu, si quid tamen eam indicet, tutius sanguis cucurbitulis scarificatis, aut hirudinibus temporibus, naribus, aut haemorrhoidibus admotis mittitur; idque conuenientissimum prope est in ipso morbi etiam progressu.

§. CCCXCI.

Ceterum, quod pernecessarium est, primarum viarum sordes mature excutiendae sunt, idque vel vomitione, vel ducta aluo praestandum. Vomitione, si materies circa ventriculum turgeat; quod innotescit potissimum ex lingua lurida, et sordida, ore amaro, anima foetida, nausea, vomitu bilioso, vel pituitoso, sensu molestiae, aut ponderis circa praecordia, anxietate, cephalalgia sympathica, aurium susurru, oculorum caligine, aut vertigine, neque interea febris impetus, aut inflammati ventriculi, intestinorumque suspicio, aut sputum sanguinis, aut aliud quidpiam obstet. Obstare etiam solet enterocele, nisi cingulo rite applicito intestinorum vehemens prolapsus auertatur. Grauiditas quoque impedimento est; sed non tanto, vt quandoque in robustis, difficulterque abortientibus, si necessitas vrgeat, lenissime vomitus cieri non possit. Alui vero ductione, si vomitus cieri nequeat, aut gastrica colluuies intestina potius teneat; quod indicant genuum grauitas, lumborum dolor, epigastrii, aut ventris tumor sine inflammatione, borborygmi, flatus, tormina, alui egestiones foetidae, liquidae, mordicantes, et biliosae.

Purgatio duplex.

Indicantia emesin.

Indicantia alui ductionem.

§. CCCXCII.

Vomitus autem cieri potest vel aqua tepida oleo remixta, affatimque epota, vel oxymelle scillitico, vel ipecacuanha, vel in robustioribus tartaro emetico, in magna aquae tepentis copia soluto, et diuisim ad interualla, donec vomitus subsequatur, propinato.

Quibus auxiliis vomitus, aut alui deiectio quaerenda.

pinato. Nec femel tantum, vbi multa gaftrica cacochylia eft, fufficit vomitum prolicere, fed interdum id iterari, prout res exigit, opus eft. Educta per breuiorem viam cacochylia, proponit TISSOTIVS Tamarindorum lene decoctum, vel aliquot Cremoris Tartari drachmas fingulis, vel alternis diebus fumendas; quibus et blande aluus ducatur, et calor contemperetur, et putredini, alkalinaeque degenerationi occurratur. MORBALIVS ingens fe confecutum effe fcribit emolumentum ex mixtura quadam, quae habet aquam fcordii, theriacalem, totius citri, et rhabarbari tantillum, aut ejufdem fyrupum, cochleatim toto morbi decurfu identidem data, et fine ea argentum viuum, quod fummum vermium, et febrium inde ortarum antidotum celebrat, adhibitum fruftra fuiffe, palam fatetur; adeo et ipfe neceffariam comperit alui ductionem, quam datum illud medicamentum per epicrafin praeftabat.

§. CCCXCIII.

Heifteri methodus.

Sed nemo fortaffe alui ductionem in hujufmodi febre pluris fecit, quam HEISTERVS. Is praeterlapfo etiam morbi principio in omnibus gaftricis febribus, imo in *malignis* quibufque *exanthematicis*, et *petechizantibus* (§. CCCLXXXII. CCCLXXXIX.) cujufque aetatis homines, itemque pueros, et puerperas adorientibus, experientia WAGNERI Medici Lubeccenfis non ignobilis, et fua confifus, magnis effert laudibus peculiarem quamdam medendi rationem, quae non folum ad eas curandas, verum etiam ad eas ex malignis in benignas conuertendas plurimum valere dicitur. Nempe fumit Ipecacuanham a fcrupulo vno ad drachmam femis cum arcano duplicato probe contritam, et diluit eam aquae cardui benedicti vnciis tribus, vel quatuor.

De

hac mixtura quauis semihora, vel singulis horis chleare vnum vel alterum dandum esse jubet, inposita identidem potione aliqua temperante, et pnoica, donec emetica remedii vis exseratur. Si ra duodecim circiter horas vertigo, lipothymia, cium dolor, aliaque malignitatem indicantia nptomata non se se remiserint, neque pulsus, et spiratio liberiores fiant (respiratio enim anxia, inqualis, crebra, difficilis, suspiriosa pro signo fere proprio febrium mali moris habetur); eamdem ixturam repetere oportet, quousque morbus in elius vergere incipiat, neque ab exhibendis aliuot ipecacuanhae granis desistendum est, nisi cum raua malignitatis indicia penitus euanuerint; quod tra biduum quandoque contingit. Namque vi tiam alexipharmaca pollere ea creditur.

§. CCCXCIV.

Quod si materia in intestinis turgeat (CCCXCI.), ec locus sit epicraticae purgationi, sed illico deurbari debeat, opportunissime dari solent Manna, assia, sal Anglicus, Polychrestus, subamarus Muinensis, Porrectanus, Rhabarbarum, syrupus floum persici, Electuarium lenitiuum, Pulpa Tamaindorum, Diatartarum Petri Castelli, et quidem a quantitate, qua intestinalis saburrae potior salem pars satis valide dejiciatur. At in aluo ducena semper temperamentum aliquod adhibendum t, ne nimius alui fluxus excitetur, qui aegrum osternat, quod praecipue timeri potest in fee *gastrico-putrida*, aliisque congeneribus (§. CCLXXXVI.), vbi ad dissolutionem summa proclitas est, aut ne intestina crebra, aut nimia catharorum irritatione inflammentur, quod in *gastricoflammatoria* (§. *eod.*) non infrequens est. Quoindam etiam consilium est, materiam, antequam *Quando audacter purgandum, quando timide, et caute.*

ejus

ejus euacuatio tentetur, iis, quae digerunt, incidunt, et attenuant, fluidiorem reddendam esse atque ad exeundum paratiorem. Id, si aliquando, tum sane expedit, cum tenax, inersque mucus ventriculo, atque intestinis adhaerescit, vt in *gastrica pituitosa*, siue *glutinosa* (§. CCCLXXXV.) saepe fit; aut bilis spissitudinem piceam adepta choledochum, cystimque felleam oppleat; sicut in *gastrica biliosa* (*ibid.*) interdum euenire, veri simile est. Sed plerumque non diu cunctandum est, ne retentae putridae sordes grauissimum breui, periculosioremque morbum efficiant, cui siue arcendo, siue fugando cum sanguinis missio, tum purgatio, serius nimis, impar deinde euadat; aut magis, magisque liquatae in vias sanguinis magno aegrotantium discrimine transferantur.

§. CCCXCV.

Oleosa quando vtilia. Interdum tanta *sensibilitate*, atque *irritabilitate* donantur aegroti, vt metui possit, ne emetica, aut purgantia morbum potius exasperent. Tunc aptissimum est expiandis primis viis oleum oliuarum optimae notae, aut seminum lini, aut amygdalarum dulcium sine ignis ope recens expressum, ad quatuor, quinque, vel sex vncias vno haustu. Id enim duplici plerumque euacuatione, nimirum per superiora, et inferiora, aegris opitulatur, acres humores obtundit, viscidos, tenacesque resoluit, spasticas contractiones laxat, et lenit, aliaque bona praestat *). Non me quidem latet, a plerisque hodie ob abusum fortasse, qui olim fieri promiscue solebat, odio illud haberi, reprobarique tamquam noxium, quia facile rancescit, et phlogisto scatet, atque adeo febris fomitem augere posse videtur. Verum animaduertant velim, quale oleum, quantumque a me proponatur. Si enim optimae notae fit,

, et quam recentissimum, eaque copia detur, a citissime stomachum, atque intestina pertrans- t, omnis noxa, quae ab ejus rancore timetur, ofecto vitabitur. Sin vero, nullo ejus habito lectu, rancido proximum fuerit, et cochleatim, t vnciatim propinetur; perspicuum plane est, u in ventriculo restitans, mora, et loci calore ncidum, prout natura rancori propius est, facile iturum esse.

*) Olei laudes in hujusmodi morbis confirmantur expe- entia BIANCHII (*Hist. hepat. part. 3. p. 250.*), VALCA- ENGHII (*Med. rational.*), GVIDETTII (*Pleurit. bilios. ann. 709.*), HAENII (*Rat. med. T. 3. cap. 2.*), et nuperrimis bseruationibus JO. BAPTISTAE MARTII (*Istoria delle pleu- itid. bilios. di Samminiato 1775. p. 160.*), qui testatur, ni- il fuisse praestantius oleo amygdalarum dulcium recenti d deprauatam bilem in pleuritide biliosa epidemica anni 775. deturbandam.

§. CCCXCVI.

Sed largiamur, quocumque modo datum sit, emper, vt objiciunt, illud rancescere. Rancescet *Oleum defenditur.* utem, vel dum ventriculo, intestinisque contine- ur, vel postquam in sanguinem penetrauerit. Si rimum, quod fieri interdum posse concedimus, contingat; vim certe acquirit, qua irritatis, con- strictisque vasorum lacteorum osculis repellatur, ne- que ea ingredi possit. Sed inquies, in venas inha- lantes, quae aut irritabilitate carent, aut certe exi- gua donantur, ideoque irritatione non contrahun- ur, patentior, expeditiorque ei via erit. Ne vero d possibile credam, facit primum ipsius olei crassi- ies, et tenacitas, qua in eas penetrare prohibetur, leinde acris, quam contraxit, rancidita. Hac enim, dum oleum a venis absorberi deberet, fibris tum ventriculi, tum intestinorum irritatis sic peri- staltics, eorum motus intenditur, et sollicitatur,

vt non modo excrementa, verum etiam cum iis oleum ipſum promte, facileque egerantur. Quod ſi alterum malueris, vix eſt, cur aliquid timeas; nam oleum, antequam cum ſanguine communicetur, ventriculi actione ita permutatum, et ſubactum puto, vt olei forma, et natura quodammodo amiſſa in chylum conuertatur, atque adeo alieniſſimum fiat a ranciditate, et corruptione, vnde tam multa mala timentur. Si quis tamen rancorem *) olei formidet, arcebitur facile adjecto ſucco citrei, aut limonum, aut oxymelle. Sic enim phlogiſton, quod extricatum ranciditatem oleo impertit, coërcetur, et cogitur. Acida enim phlogiſto promte junguntur, illudque quodammodo irretiunt. Quod ſi oleum ſiue ob ranciditatis metum, ſiue ob alias cauſſas locum non inueniat, nec alia medicamenta ob irritandi facultatem dari poſſint, tunc clyſteres tutiſſime injiciuntur, et repeti crebro debent, dummodo ex mitiorum claſſe deſumantur.

*) Sunt autem quaedam oleorum genera, quae difficillime, et tardiſſime ranceſcunt. Illud oliuarum oleum, quod frigendis cibis adhiberi ſolet, ejuſmodi eſt, vt etiam ignis vim paſſum acrimoniam non contrahat, et blandum remaneat. Nuperrime oleum Ricini praedicari video, vt minime noxium, ab Anglis. Non ergo ita facile ranceſcit oleum quoduis, vt quidam volunt.

§. CCCXCVII.

Dum haec peraguntur, vt gaſtrica cacochylia expellatur; non praetermittenda ea ſunt, quae bilioſae, aut alkalinae acritudini, aut putredini opponuntur. Acida in primis tam vegetabilia, quam foſſilia ad hoc maxime valent, quae id inſuper boni efficiunt, vt febris nimius feruor, impetuſque, ſi vehementius exeandeſcat, compeſcatur. Phlogiſton enim cohibent, calorem refrenant, cordis, arteriarumque irritabilitatem imminuunt. Aquae

Acidorum vtilitas.

igitur,

gitur, quam affatim bibi oportet, instillatur succus aliquis acidus ex iis, quos vegetabilia suppeditant, vti acetum vini, succus limonum, mali citrei, aut aurantii, syrupi ex his parati, itemque berberum, rubi idaei, aliorumque similium. Vbi major aestus est, majorque ad putredinem, liquationemque propensio, aut sanguis ipse jam jam computrescere videatur, vt in *gastrita putrida* (§. CCCLXXXVI.) contingit, vegetabilibus acida fossilia vtilius substituuntur. TISSOTIVS spiritum sulphuris *per campanam* reliquis anteponit, mixturamque ex ejus parte vna, et syrupi violarum partibus sex confectam extollit, de qua cochlear vnum potui adjiciendum, repetendumque id singulis horis praecipit. Animaduertere tamen oportet, fossilium acidos spiritus, et praecipue vitriolicum, et sulphureum volatilem sensibilitati neruorum, et fibrarum cordis, arteriarumque irritabilitati noxios esse; quare si facultates animales, vitalesque nimium langueant, vti a putrescentibus humoribus, aut a putrida cacochylia saepissime languent, tunc acidis hujusmodi valentioribus, non nisi caute, vti licet, aut cum iis conjungi, commisscerique debent, quae vires omnes erigunt, excitantque, qualia sunt radix serpentariae virginianae, contrayeruae, cortex peruuianus, atque alia hujusmodi. Tutius adhibentur ea, quae per vini spiritum a chymicis edulcata fuerint. Inter quae *Elixir Vitrioli* *) *aromaticum* excellit.

*) Fit miscendo Tincturae aromaticae libram vnam cum spiritus vitrioli fortis vnciis quatuor. *Tinctura* autem *aromatica* est haec:

Rec. Cinnamom. drach. vj. semin. cardamom. min. drach. iij. Piper. long. Zingiber. an. drachm. ij. spirit. vini tenuioris lib. ij. Digere sine calore, et cola.

§. CCCXCVIII.

§. CCCXCVIII.

Aër fixus. Multa hodie praedicantur de *aëris fixi* virtute antiseptica, quo aqua tam bibenda, quam per clysteres in aluum subter danda methodo Pristleyana imbui potest. Sed quidquid ei inest facultatis, id omne ab acido vitriolico, quocum *aër fixus* certe combinatur, deducendum jam fere omnes fatentur. *Camphora.* Camphora praestantissimum *antisepticum* praebet, tam ore, quam ano excepta, et praeterea spasmos lenit, nec tamen irritabilitati cordis Hallerianae officit, imo hanc languentem erigit, et recreat *a*); nerueae vero sensibilitati, si langueat, non admodum amica est *b*), imo eam magis deprimit. *Arnica.* Tunc potissimum conuenit Arnica montana LINNAEI *c*), qua vis neruea stimulo egens egregie excitatur, et reuiuiscit. Hanc etiam tam diluti, et decocti, quam extracti, aut pulueris forma adhibitam nuperrime Cl. COLLINIVS *d*) aduersus omne putredinis genus magnis extulit laudibus.

a) Vid. SEBASTIANI SEVERII *Theses de Camphora, ejusque viribus*, quas *VI. Kal. Quintil. A.* 1776. in Archigymnasio Ticinensi sub meo praesidio propugnauit. Item Cl. COLLINII libellus *de Camphora*, Vindobonae editus an. 1773. siue P. 3. *obseruationum circa Morbos acutos, et chronicos factarum.*

b) SEVERII *Thes. l. c.* Th. XVI. XVII. XVIII. XXI. XXIII. BASSIANVS CARMINATI *De animalium ex mephitibus, et noxiis halitibus interitu etc. l.* 3. *cap.* 3. *p.* 177. *ad* 191. *ed. Laud. Pompeja.* 1777.

c) Vid. HENRIC. JOSEPH COLLIN. *Florum Arnicae vires etc.* Vien. 1773. *siue obseruationum etc. Pars quarta, et P. V.*

d) *Ibid.*

§. CCCXCIX.

Analeptica, et cardiaca. Cum vero siue a putridis, septicisque inquinamentis, siue euacuationum frequentia, et copia vires vitales quandoque dejiciantur, his subueniendum est cardiacis, atque analepticis. Vinum rubrum, cui

cui incocta sint cinnamomum, macis, nux myristica, aut canariense, aut cyprinum, aut maluaticum, aut syracusanum, aqua contemperatum tunc vsui esse solet. At vbi etiam austero, et subadstringenti, quo fibrae firmentur, humoresque quodammodo contineantur, opus est; praefertur Rhenanum, Austriacum, Mosellanum, quibus roborans, et antiseptica insignior vis inest, exigua vero calefaciens, aut inebrians. Nostrates vti possunt vinis acidulis, austerisque Montium Briantinorum, aut Tyrolensium, aut celebri Aemiliae vino, cui *sangiouese* nomen est, aut etiam Etrusco, quod a Monte Politiano denominatur, etsi aliquantum fumosis. Pauperibus vtile erit vinum ex acinis Mali Punici expressum, riteque defaecatum, quod in Pharmacopoliis prostare semper deberet. Jura quoque panis paullo spissiora, quibus aut vini, aut succi e malo citreo aliquid adjectum sit, vires instaurant mirifice, et corpus enutriunt, nec facile putrescunt. Neque hic praetereunda est illa nectaris, ambrosiaeque species, ex *cacao* confecta, quae in deliciis pene omnium est hodie, vtpote analepticum, cardiacumque praestantissimum praesidium. *Vinum quale.* *Chocolata.*

§. CCCC.

Neque interdum aliena sunt penitus medicamenta, quae opium habent; quando nimirum turbationes ab emeticis inductae compescendae sunt, aut nimius alui fluxus coërcendus, aut mitigandus, aut dolores ventris leniendi, aut peruigilio prospiciendum. Neruorum enim sensibilitatem imminuunt, quietem conciliant, spasmos sedant, euacuationes nimias refrenant, dum interim vim cordis irritabilem, cardiacorum instar, opportune data certo certius excitant, quo HALLERVS, aliique post eum indubiis a) periclitationibus demonstrarunt, frustra *Opium.*

atque immerito negantibus aliis. In his praecipue commendantur ad hunc finem Laudanum liquidum SYDENHAMII, Theriaca ANDROMACHI, Electuarium Diascordium FRACASTORII, Philonium Romanum, atque his similia. Somnum vero blande aduocant, si opio locus haud sit, papaueris capita, liquor anodynus mineralis HOFFMANNI, et *sal sedatiuum* HOMBERGII, de quo tamen dubitant non pauci. Aluo etiam liquidae sistendae, vbi putrida dissolutio humorum eam immodice fluxam reddit, plurimum confert acidum calcanthi, siue vitrioli, de quo supra, potui instillatum ad gratam aciditatem.

a) CARMINAT: *l. c.*

§. CCCCI.

Vesicantia. Quod si his (§. CCCXC. ad CCCC.) non proficientibus, febris trahatur, nec mitescat, dolorque capitis persistat, aut ab aliis symptomatibus, vti sopore, aut delirio cerebrum affici significetur, ea, quae vesicam, atque vlcus inducunt, suris imponenda sunt, diuque ex iis pus mouendum, aut epispastica, et phoenigmi, et praecipue ex sinapi et fermento panis composita plantis pedum admouenda, aut pedes, vbi cum dolore agrypnia iungitur, in calidam demittendi. At, si neque his obediat morbus, sanguis e partibus capiti, aut cerebro propioribus detrahi potest; quod multimodis, vt alias dictum est, exsequimur. Animaduertendum vero est, cantharides, quibus ad vesicas excitandas vt plurimum vtuntur Medici, in febre *gastrico-putrida*, in qua nempe putridus fomes sanguinem infecit, liquauitque, plus saepe nocere, quam proficere. Id experti pluries testantur BORELLVS a), RICHA b), TISSOTIVS c), aliique bene multi. Quare tunc potius phoenigmis, aut sinapismis vtendum suadent, quos vtiliores repererunt.

a) *Epist.*

a) Epist. ad Malphig. p. 28.
b) Constit. Epid. Taurin. ann. 1720. §. 32.
c) Febr. Bilios. Lausann. p. 44. 45.

§. CCCCII.

Nec Lumbricorum, si eos adesse suspicemur, quod vsu venit in *gastrica verminosa* (§. CCCLXXXV.), obliuisci licet. Acida e fossilibus praesertim igne elicita, quae supra jam alio consilio proposuimus, lumbricis, siue vermibus etiam enecandis idonea maxime sunt, expellendis vero eccoprotica, quae in ipso curationis initio laudauimus. Sed praeterea flores Tanaceti, semina Absinthii santonici, radix Valerianae syluestris, corallina, myrrha, aloë, cornu ceruinum vstum, petroleum, camphora, aliaque hujus ordinis adhibenda sunt; nam quae de argento viuo narrantur, fidem nequaquam merentur, vti hodie multi perhibent, egoque adhuc juuenis prae ceteris peculiari opusculo a) ostendi. Neque certior fortasse est ipsius radicis Filicis a Veteribus decantata facultas. Quod vero ad Argentum viuum attinet, si quis tamen eo, aut ejus compositionibus vti velit, is caueat oportet ab acidorum in primis valentiorum vsu, ne, si simul propinetur, remedium illud in venenum erodens vertatur. *Vermes.* *Anthelminthica.*

a) *De Anthelminthica Argenti viui facultate. Fauentiae ann.* 1753.

§. CCCCIII.

Nihil vero frequentius est in hac febre, quam abdomen intumescere (§. CCCLXXIX. CCCLXXXI.) et tendi, in primis circa epigastrium, atque hypochondria. Quando id in initio, aut augmento incidit, doletque aliqua pars, vel contrectata renititur, dolorisque sensum exhibet, tunc spasmo contracta alicubi intestina aërem, aut sordes, quibus vrgentur, retinent, vel inflammationis in aliquo viscere latitantis timor est. Huic malo occurrere *Abdominis tumor.* *Quando inflammationis signum.*

oportet fomentis, cataplasmatis, aut linimentis, quae molliunt, et leuiter discutiunt, enematibusque ejusdem generis; nec alienum est, si inflammationis notae manifestius se prodant, pulsusque magnitudo, durities, aut vibratio, aut calor interior, pulsatio, et reliqua consentiant, sanguinem e brachio mittere, aut si satis detractum sanguinis jam sit, nec vires profundi eum permittant, e venis haemorrhoidalibus hirudinum ope, quod tutius, vtiliusque est in hypochondriacis, melancholicis, aut habitu cachecticis. Quod si venter sub morbi finem tendatur et tympani instar resonet, nec pressus doleat, sic, vt aëre contento distendi intestina resoluta, atque atonia correpta videantur; non quae molliunt extrinsecus imponi debent, sed quae roborant, et reprimunt; et simul intrinsecus dari, quae putredinem, ex qua aër euoluitur, coërceant, quae aëris vim *elasticam* minuunt, quaeque intestinorum fibris robur adjiciunt. Talia sunt extrinsecus fomenta ex plantis aromaticis vino incoctis, emplastra de mica panis, de baccis lauri, de meliloto; intrinsecus spiritus nitri dulcis; tinctura myrrhae, succini, castorei; extractum chinae chinae, florum chamaemeli, arnicae, agerati; et quae aromatica vi vtcunque donantur.

Quando ab atonia.

§. CCCCIV.

Quando cortici locus sit.

Expurgata demum gastrica colluuie, et febre mitescente, aut ad intermittentium naturam appropinquante, temperandum est ab iis, quae aluum laxant, et, si aeger satis purgatus videatur, cortice peruuiano reliquum febris tollendum. At, si nondum penitus cacochylia educta sit, tunc cortici aliquid Rhabarbari, aut salis cathartici addi potest, vt simul aluus respondeat, dum febrim, quae superest, sistere paramus. Nam frequentissimum est,

est, gastricam febrim in intermittentem mutari, aut proxime ad eam accedere, sicque curari debere. Cognosces autem hujusmodi antidoto locum esse, si febris remissiones, aut intermissiones sudor blandus, atque aequalis toto corpore antecedat, atque vrina eas excipiat rubra, parca, subjugalis, aut lateritia; in accessionum vero initiis sit tenuis, aut aquea, aut aliqua extremorum refrigeratio contingat.

§. CCCCV.

Victus ratio tenuissima sit, vbi febris summum attigit vigorem. Aliqui ab omni tunc alimento abstinendum esse praecipiunt. At non ab omnibus tantum jejunium sustineri potest, morbo scilicet detentis, in quo multa quotidie e corpore excernuntur, viresque non parum detrimenti capiunt. Carnes, et jurulenta omnia generatim, vt ad putrescendum prona, vituperantur. Iura tamen e pullis tenerioribus, aut e carne vitulina, aut veruecina, aut e ranis, non admodum meraciora, quibus acetosa, cerasa acida, pruna, aliique fructus subacidi incocti sint, concedi poterunt; item serum lactis ope vini canariensis, aut succi mali citrei, aut cremore tartari comparatum; cremor auenae dilutior; decocta panis aliquanto spissiora opportune dari solent, cautione tamen adhibita, vt parcius, et rarius his nutriantur aegri febre vehementius vrgente; liberalius non nihil, et breuioribus interuallis, eadem remissa, atque inclinata. Optimum quoque alimentum praebent pruna ipsa, cerasa, poma, pira in aqua, aut vino cocta, et sacchari tantillo edulcata, quae subinde sumta vires eximie sine noxa reficiunt, dummodo liquidior aluus eorum vsum non vetet. Oua, etsi recentia a nuperioribus scriptoribus penitus exulare jubentur, tamquam expeditissima ad putrescendum; verum, ni fallor, plus *Victus ratio.*

aequo vituperantur. Recentissima enim, et sorbilia*) prudenter, et rarius adhibita numquam aliquid mali attulisse vidi.

*) Oua cruda facile quidem corrumpuntur; cocta vero non ita facile; coctione enim ita mutantur, vt firmius cohaereant, difficiliusque ad putrescendum inclinent. Fortasse aliquid exhalant igni objecta, quo putrida eorum dissolutio promouetur. Ceterum nobiscum consentit Cl. FOVQVETVS (*sur la petite verole T.* I. *p.* 154.), qui exaggeratum quiddam censet illud, quod de noxiis ouorum qualitatibus scriptum est. Quid enim, inquit, pejus dici potest de ouis jam putrefactis? GALENVS commendat oua tremula in victu febricitantium. MERCATVS, HEVRNIVS, NIC. PISO, et alii complures probant hujusmodi alimentum in febribus malignis; nec ab illis dissentit cel. BOVCHERVS, vtpote qui in prima febrium malignarum periodo concedit jus vituli, pulli, et oua. Demum idem Auctor (l. c.) subdit, reuera vitellos ouorum, cum sint naturae *saponaceae* et *emulsiuae*, optimos esse, et vti emulsa amygdalarum, imo multo etiam certius demulcere.

§. CCCCVI.

Potus. Potui toto morbi curriculo aqua, et quidem frigida opportuna est. Iucundior, praestantiorque fiet, si aceto, aut mali medici, aut citrei, quod jam propositum supra est, succo condiatur, et pauco saccharo edulcetur. Ejus loco aptissima quoque est ptisana ex radice graminis, foliis acetosae, atque hordeo, aut aqua fontana purissima. In his enim aegrotantium desiderium, et stomachi vires explorari debent. Neque aëris, et munditiei in tanta corruptarum faecum excretione ratio negligenda est. Itaque cubiculi aër temperatus sit, ad frigidum potius inclinans, atque aceti vapore identidem imbuatur. Sed, quod maxime interest, renouari is saepe debet, ne effluuiis humanis, et putridis refertus venenatam vim, vt notum est, acquirat, et pessime aegrotantibus noceat. Indusia quoque, lintea, stragula, lectus, prout res postu-

lat,

lat, subinde mutentur, vt a corpore omne putridum, corruptumque miasma amoueatur. Nec alui excrementa in conclaui, in quo aeger degit, diu detineantur; sed cito efferri debent, ne tetris halitibus aërem inficiant. Mirum enim est, quantum aëris puritas in morbis acutis, putridisque aegrotantes recreet, febremque coërceat.

Febris Hungarica *).

§. CCCCVII.

Ad *gastricas malignas* (§. CCCLXXXI. CCCLXXXII) et *gastrico-putridas* (§. CCCLXXXVI.) praesertim epidemicas, tam natura, quam typi ratione referenda est *Febris Hungarica*, quae anno 1566. primum obseruata, seu potius descripta, et memoriae posterorum a Medicis diligentius tradita fuit. Vt sudor Anglicus a regione, in qua obseruari coeptus est, sic ab Hungaria, atque a militum castris, in quibus spatiata est hujusmodi febris, *hungarica*, et *castrensis* dicitur. Verum extra Hungariam etiam, atque extra militum castra interdum occurrit. Memini in regione temperatissima, atque alioquin sanissima, nempe in Aemilia, et speciatim in vrbe Caesena anno 1767. me eam vidisse epidemice saevientem cum iisdem propemodum symptomatibus, quibus in Hungaria stipata legitur. Saepe cum dysenteria conjungitur, et tum, cum id incidit, apud aliquot Auctores nomen *Febris malignae dysentericae*, aut simpliciter *Dysenteriae malignae* accepit.

*) *Synonyma.*

Lues Pannoniae, seu febris Vngarica Theriodes, vulgo cerebri vermis SCHENCKII, *Obseru. Medicin. l. VI. obseru.* I. *Morbus Vngaricus, et Lues Vngarica, ac Pannonica, aut Morbus militaris, vel castrensis* SENNERTI, *De Febrib. l. IV. c. XIV. Febris Hungarica, seu Castrensis* JVNCKERI, *Conspect. med.* T. I. *tabul.* 74.

Amphimerina Hungarica SAVVAGESII, *Nosol. Method. Cl. 2. gen. IV. spec. 9. Febris Hungarica castrensis* IVNCK. *tab. 74. et plurium Auctorum* CVLLENII, *Gen. Morb. Gen. V. cl. 1. ord. 1.* Phrenitis Pannonica, quae etiam morbus hungaricus dicitur, JO. FRID. CARTHEUSERI, *De morb. endemic. p. 29.*, itemque JO. CHRISTOPH. PECKII, *de Phrenitid. Pannon. Idiopath. Halae* 1739.

§. CCCCVIII.

Descriptio. Est autem febris *acuta*, *maligna*, *epidemica*, militibus in castris degentibus plerumque infensa, et, quia in sanos facile per venenata miasmata transfunditur, *contagiosa*, quotidianae continuae typum vt plurimum seruans, mensibus Iunio, Quinctili, et Augusto prae ceteris erumpere, et debacchari solita. Circa vesperas corripit, praesertim sanguineos, et plethoricos, horripilatione potius, aut frigore, quam rigore, paullo post ingenti calore, et noctu inualescit, et deinde matutino tempore aliquantum remittit. Continuo aegri queruntur vehementem capitis dolorem, aestum, et sitim fere intolerabilem, magnam virium dejectionem, in-sionem, atque ardoris peculiaris ad scrobiculum cordis sensum adeo molestum, vt locus tactum vix ferre possit. Lingua iis est perpetuo sicca, puniceа, interdum tumida, aut fissa. Fauces saepe inflammantur, dolent, tument, vt in angina. Circa tertium, aut quartum diem, rarius septimum, accedit delirium, rubor faciem vniuersam occupans, oculorum fulgor, et venarum capitis tumor. Hisce symptomatibus *ardentis* naturam prae se fert, ostenditque. Non raro superueniunt narium haemorrhagiae, haemoptysis, perpetuae vigiliae, nausea, vomitus, quandoque dysenteria, peticulae, parotides, veternus, paralyses, atque hemiplegiae. Aluus modo fluit, modo adstricta est. Pulsus validior, majorque inter initia, quam in reliquis malignis

gnis morbis, esse consueuit. Frequentissime in-
eriores partes inflammationibus tentantur, quae,
um a bile acerrima, aut venefico, putridoque
iiasmate excitentur, facile in gangraenam, spha-
elumque degenerant. Quamplurimis, imo fere
mnibus aures obsurdescunt. Non paucis soluta
luus saluti est. Decimo quarto, aut, quod sum-
num est, vigesimo die morbus finitur.

§. CCCCIX.

Haec vero multum variantur pro temperamenti, *Symptomata fere propria.*
etatis, sexus, regionis, procgumenarum caussa-
um, aliarumque rerum antecedentium, aut cir-
umstantium ratione, vt in plerisque morbis, et
otissimum epidemicis, et complicatis contingit.
erpetua autem, et fere propria, quibus haec fe-
ris a reliquis distinguitur, sunt atrox, et continuus
apitis dolor, lingua sicca, tumida, arida, et pru-
ae similis, acer scrobiculi cordis cruciatus, facies
ubore suffusa, et pulsus aliquanto validior, et ple-
iior, quam in aliis malignis, perniciosisque malis.
Multa habet communia cum morbo *petechiarum*, *An differat a morbo petechiali.*
iue cum *Febri petechiali vera*, cujus alibi sermo
rit. Sed ab eo differt pulsu vehementiori, gradu-
que grauiori, et *peticularum* quandoque defectu.
Nam in febre hungarica peticulae accessoriae sunt,
t saepe deficiunt; et, si quando superueniunt,
on primis mox diebus prodeunt, sed plerumque
n morbi progressu, augmentoque; contra, ac fieri
olet in morbo vero *petechiarum.* Praeterea in pe-
echiarum morbo vix reperies tensionem illam do-
orificam, tactumque refugientem, quam in epi-
astrio hac febre laborantium offendi, paullo an-
ea dictum est; nisi cum biliosa, et gastrica saburra
omplicetur.

§. CCCCX.

Caussae. Aër impurus, humidusque, frigus nocturnum diurno calori succedens, aquae stagnantes, aut corruptae, earum effluuia, et potus, praua quaecumque victus ratio, alimenta insalubria, aestiua tempestas, immodici labores, vigiliae protractae, taedium, pauor, ira, aliaeque animi affectiones aut diuturnae, aut compressae, putrida miasmata caussas antecedentes complectuntur. Ad quas si respexeris, simulque symptomata, quae febrim comitantur, euacuationesque aluinas, aut vomitus, quibus ea saepe soluitur, consideraueris; non valde vero tibi alienum videbitur, febrem hanc ad gastricas maligniores, magisque complicatas pertinere, quemadmodum SELLIVS *a*), PRINGLIVS *b*), TISSOTIVS *c*), aliique non dubitarunt. Et reapse partim a cacochylia gastrica, et praecipue biliosa, partim a putrida sanguinis diathesi deducenda videtur. Posterior labes saepe a priori proficiscitur, quia nimirum gastrica, biliosaque colluuies cum sanguine communicatur, ejusque crasin labefactat. Interdum vero aut eaedem caussae, quae cacochyliam inducunt, sanguini etiam labem inurunt, aut contagiosum, putridumque miasma bilem, sanguinemque illico inficit, et liquat, neruosumque genus irritat, et subuertit.

a) *Rudiment. Pyretolog. method. pag.* 230.

b) *Osservaz. sopra le malatt. d'Armata P.* 3. *cap.* 4. §. IV. p. 137. 138.

c) *De Febr. bilios. art. gen. et causs. pag.* 11. *et* 12.

Prognosis.

§. CCCCXI.

Omnia, quae de prognosticis signis acutarum, malignarumque febrium, tam vniuersim, quam speciatim hactenus protulimus, huic quoque febri com-

nmunia sunt. Generatim morbus periculosissi-s est, et quo maligniora, et pertinaciora sym-mata, et quo vires debiliores exsistunt, eo majus iculum adesse protendunt. Ceterum quaedam :uliariter consideranda sunt, a quibus discriminis ıor, aut salutis spes indicatur. Dolor capitis ve-mens, continuatus, nullis pene concedens auxi-; cum delirio, aut vigilia conjunctus, aut deli-m sejunctim vrgens, proximae phrenitidis me-m incutiunt. Dolor quoque, atque ardor circa igastrium, scorbiculumque cordis, si diu traha-r, nec mitescat, inflammationem ventriculi, aut patis, aut diaphragmatis imminere significat. ec minus pertimescendus vomitus est creber, con-max, et variegatus, quam ventris fluxus putri-is, aquosus, vires prosternens, nigricans, cadauer ens, aut dysentericus. Aluus laxior, et fluidior, res erigens, symptomata mitigans, biliosos hu-ores deturbans per se bene ominatur. Adstricta ro minus tuta est. Angina, et praecipue aphthae uces depascentes periculosiores habentur, quam sae parotides. Peticulae plerumque sanguinis itridam, perniciosamque dissolutionem conse-iuntur, et raro criticae sunt. Haemorrhagiae ariter narium immodicae eamdem pessimam caus-im agnoscunt. Moderatae vero, sed faciles, et itis largae, diebusque criticis superuenientes saepe iput leuant, morbumque ad judicationem pro-ieriorem perducunt. Quae autem guttatim con-ngunt, nec satis sanguinis emittunt, plerumque itium praenuntiant. Surditas denique, si in igmento, aut statu morbi accesserit, saepe fau-um finem praedicit.

Signa praeva.

Surditas quando minus timenda.

Curatio.

Curatio.

§. CCCCXII.

S. Miſſio. Vehemens capitis dolor, calor ardens, pu validus, et magnus, ſitis ingens, ardor interior inflammationis ſuſpicionem mouent, ſic miſſion quoque ſanguinis requirere videntur. Experien item comprobatum eſt, nihil efficacius, ni promtius, nihil accommodatius cum ad h ſymptomata mitiganda, tum ad phrenitidem, a que funeſtiora effecta auertenda reperiri ſangu larga, et cita miſſione. Itaque ſtatim ab ini primo videlicet, aut ſecundo ab inuaſione m die ſanguis mitti debet, ſed larga, et liberali m pro aetatis, temperamenti, habitus corporis, virium ratione. Statim, inquam, ab initio, a quam nempe putredo inualeſcat, craſin ſangu deſtruat, vitaleſque facultates proſternat. N enim nerueae ſenſibilitati, muſculariquе irrita tati infenſius eſt putrido, corruptoue humore, miaſmate. Larga autem, et liberali manu, vt c phlogoſi cuicunque praeſenti occurratur, et ſi ſit ad imminentem, futuramque phrenitidem, anginam praecauendam *). At ſi pulſus parui, languidi fuerint, putridum, malignumque co gium febrim excitarit, aut jam putredo inualu id auxilii vel noxium reputatur, vel cautius a bendum ſane eſt. Minori tum diſcrimine, ſi cеſſe ſit, ſanguis per cucurbitulas ſuris, vel d applicitas, vel per hirudines temporibus, aut a admotas educitur.

*) Non pauci ex nuperioribus in hujuſmodi febri affinibuſque morbis duo ſtadia agnoſcunt, alterum, vt cant *inflammatorium*, quod antecedit, alterum *putri* quod ſubſequitur, veluti a priore deſcendens. Solent pro axiomate certiſſimo habere, inflammatorium ſtad plerumque deſinere in putridum, quia vident febres ga ca

aut gastrico-putridas, aut alias his affines inter initia uid inflammatorii prae se ferre; paucis vero diebus ex-s, putredinis notas manifestiores esse. Qua in re ntum a vero discedant, non ego certe is sum, qui lo excutiam. Puto tamen jam ab initio gastricas, pu-asue fuisse, sed cum diathesi inflammatoria persaepe iplicatas, hac vero sublata non conuerti in putridas, am, quales jam erant, manifestiores fieri, et vltra s procedere. Verae enim, et purae inflammatoriae ne nunquam a phlogistico statu ad putridum, si rite cu-tur, deflectere visae sunt.

§. CCCCXIII.

Deinde lenis per superiora, atque inferiora CCCXCI. ad CCCXCVI.) purgatio necessaria est; iti et nitrum, et subacida, quae bilem contem-rent, et demum blanda medicamenta, quae dia-oresin proliciant. Haec autem postrema etiam er initia maxime proficiunt, si morbus sine ga-ica cacochylia natus sit, ortumque suum conta-) debeat. In his praestant potissimum ea, quae xipharmaca, atque antiseptica habentur, vti mphora, Theriaca, Spiritus Mindereri, sal vo-ile cornu cerui, succo mali medici saturatum, que alia ejusmodi (§. CCCXCVII. CCCXCVIII. et .) alias commemorata. Delirio vero imminente, c dolore capitis inclinato, venae frontis, aut ra-narum sectio juuat, ETTMVLLERO, et P. SALIO ctoribus. Fortasse etiam arteria temporalis in-li vtiliter poterit; e qua sanguinem prosilire sine ium vitalium detrimento, verosimillimum est. teriotomiae summam in hujusmodi morbis vtili-em expertus est pridem Cl. XAVERIVS MANET-s, vir sane ingenio, eruditione, atque experien-probatissimus in epidemica putrium peripneu-miarum constitutione *a*), quae Florentiae anno 81. plebem in primis afflixit. Cucurbita item cipiti profunde scarificata adhiberi potest, qua mul-

Purgatio.

Alexipharmaca.

S. Missio unde?

multum a cerebro ipso reuelli ex anatome comp tissimum est. Epispastica quoque pone aures, si sopor occupet, toti capillatae capitis parti, p derasae adhibentur summo cum emolumento, exercitatissimis Clinicis fides habeatur. Reliqua febrium gastricarum curatione superius (§. CCCXC propofita peti debent *).

a) *Consulto con annotaz. e aggiunte pag.* 40. *Annot.* 8.

*) An hic locum meretur *Febris flaua American* Si hujus Symptomata conferantur cum Symptomati *febris hungaricae*, magnam inuenies inter vtramque a nitatem. Caussae etiam in vtraque non valde differ Discrimen tamen aliquod in eo situm est, quod fe flaua endemica in Indiis occidentalibus habeatur, q aduenas in primis corripiat, quod citissime e medio lat, quod putridior, et perniciosior videatur, et q ictericum colorem inferat, vti peculiare, ac prop symptoma, a quo nomen sumit. SAVVAGESIVS eam tulit ad febres continentes, et *typhum* appellauit *icter dem.* Remittens tamen aliis esse creditur, et in *Medic Practica Londinensi* (pag. 34.) reapse ad hanc febriu classem relata est; nec fortasse injuria id factum, cum in terdum in intermittentem transire visa sit. Quoniam vero de ejus natura nondum satis constat, nec valde conuenit inter auctores, ad quod genus febrium reducenda sit, ne eam vnquam viderim ipse, satius duco eam quodammod praeterire, quam temere de ipsa aliquid dicere. Non praetermittam tamen ejus *Synonyma* hic adjicere, qua dum indico, loca etiam, atque auctores significantur, v de cuilibet liceat ampliorem febris hujus descriptionem e notitiam deducere. *Febris flaua Americae* LININGII *Diss. Medic. Vanderm. T. VIII. mens. maj.* 1758. *p.* 408. *Febris Indiae occidentalis maligna flaua* JACOBI MAKITTRICK *Diss. edimb.* 1766. *et vol.* I. *Syllog. select. opusc.* BALDINGERI *p.* 87. *Febris maligna biliosa Americae* (*flaua*) JOANN MOVLTRIE. *Diss. edimb.* 1749. *et in l. c.* BALDINGE *p.* 163. *Febris Indiarum occidentalium*, *Hispanis* vo *pretto*, *Gallis Maladie de Siam*, *aut Fievre de Mat Médec. Pratiq. de Londr. edit. de Paris* 1778. *sect.* 3. *chap. p.* 34. Ad gastricas malignas, et putridas spectare p babilius videntur *Amphimerina paludosa* SAVVAGE

(Sp

Spec. 18.), et *amphimerina biliosa* ejusdem (*Spec.* 20.) tamquam, quia facile in intermittentes desinunt, fortasse ad *complicatas*, et *compositas* transferri etiam possent.

Febris catarrhalis maligna Germanorum *).

§. CCCCXVI.

Vt *Hungarica* febris, sic *catarrhalis maligna*, seu *petechizans Germanorum* ad gastricas febres, quae quotidianae continuae, alternis interdum diebus magis recrudescentis typum teneant, verius redigenda videtur, quam ad catarrhales (§. CCCXL.), a quibus perperam nomen ei inditum est. Non equidem inficior, malignitatem in veras febres catarrhales cadere interdum posse, quod jam alibi (§. CCCLVI.), vt certum, assumsimus; contendo tamen ex collatis inter se descriptionibus, quas reliquerunt Cl. viri STAHLIVS, HOFFMANNVS, IVNCKERVS, ELLERVS, aliique, hanc febrem, etsi *malignam catarrhalem* ab eis nominatam, a vera catarrhali sic differre, vt quae maxime. Nisi enim omnia me fallunt, ea est febris quaedam continua remittens, plerumque epidemica, et mali moris, hungaricae modo descriptae persimilis, quam non dubito cum HEISTERO gastricis *malignis*, aut *gastrico-putridis* adnumerare. Excussis enim vtrarumque signis, effectibus, et caussis, tantam invenio inter eas affinitatem, vt a gastrica cacochylia, putridaque sanguinis infectione haec ipsa, de qua agimus, pendere omnino videatur. Praeterea Cl. viri testantur, eam plerumque blanda, et continuata alui solutione terminari, quod gastricarum febrium veluti proprium est.

*) *Synonyma.*

Febris petechizans STAHLII *opusc. chymic. physic. med. Ienf. lun. pag.* 660. *Febris epidemica petechizans* EIVSDEM *l. c. p.* 608. *Quotidiana continua phlegmatica praecipue a phlegmate salso veterum.* IDEM *l. c. p.* 621. *Febris epidemica*

demica exanthematica catarrhalis, *siue petechizans* HOFMANNI *Med. Ration. syst. Tom.* 4. *sect. I cap. X.* *Febris catarrhalis maligna petechizans* JVNCKERI *l. c. Tabul.* *Febris catarrhalis maligna* LVDWIGII *Instit. Medicin. Clin. P.* 1. *cap.* 1. *subsect.* 2. §. 120. *Febris catarrhalis maligna cum, vel sine exanthematibus apparens* ELLERI *obseru. de cogn. et curand. morbis*, *Sect. VI. p.* 89. *ed. ven.* *Febris catarrhalis maligna* NEIFELD. *Rat. medend. Part.* I. *Subsect. VI. p.* 101. *Febris petechialis spuria* BIANCHINII, *siue catarrhalis maligna*, *aut quotidiana continua serosa* alias EIVSDEM, *Letter. Medic. Pratic. intorno all' indole delle febbri maligne Lett. IV. pag.* 129.

§. CCCCXV.

Opiniones variae. Pro diuersa vero caussarum antecedentium natura, et vi, pro varia aëris, anni temporum, regionis, hominumque constitutione, varia, et multiplicia etiam symptomata assumit, vt jure LVDWIGIUS crediderit, modo *biliosae*, modo *stomachicae*, modo *putridae*, aut etiam *petechialis* nomen eidem conuenire posse. Nihil vero minus, quam ad catarrhales pertinet. Nam etsi plerumque quotidianarum catarrhalium instar sub vesperam exacerbatur, interdum tamen alternas habet accessiones vehementiores in tertianae duplicis continuae modum. Neque catarrhalibus affectibus, BRENDELIO teste, suffraganteque SAVVAGESIO *a*), semper stipatur, vt inde nominari possit, sed interdum solum, et tunc speciatim, cum autumnale, aut hibernum tempus eam jam pridem vagantem excipit. Qua de caussa factum arbitror, vt non ignobiles medici ab affectibus catarrhalibus super additis, etsi non perpetuo praesentibus, in errorem adducti sint, et, quasi in his natura ejus consisteret, catarrhalem primum, deinde *malignam*, et epidemicam ex prauis malignarum symptomatibus, quae in ea deprehenderunt, facile reputauerint. Nam praeter virium subitam dejectionem, pulsumque vt plurimum

paruum,

aruum, et debilem, *peticulae* non raro in ea proeunt, et symptomata grauiora exanthematicis moris communia non deficiunt. At quoniam *peticulae* i ea, etsi quodammodo suis indiciis praemonstrae, plerumque tamen non erumpunt, ut *petechia*- dici queat, nouo, barbaroque vocabulo vsi *petechizantem* eam nuncuparunt.

a) *L. c. cl. 2. ord. 2. gen. VI. spec.* 13.

§. CCCCXVI.

Ad LVDWIGII (§. CCCCXV.) sententiam vir sane :pertissimus, et morborum acutissimus scrutar ELLERVS propius accessit. Etenim ipse magnae, atque epidemicae febris genus quoddam inc esse putat; eique omnia attribuit symptoma-, quae aliis malignis febribus propria sunt. no exanthemata cujusque generis se in ea offensse, nempe miliaria tam rubra, quam alba, vesilaria pellucida, aeque ac *peticulas*, vltro confiter. Non ergo vni tantum exanthematum generi bjectam credit, sic, vt *petechizans* appellari deat; sed contra genus esse febris, quo reliquae pe- omnes malignarum species contineantur. Vt res se habeat; non enim istorum opiniones hic pendere animus mihi est; in eo certe conueniius, febrem hanc a catarrhali plurimum distare; iod etiam cl. BIANCHINIVS nuper Pataui Mecinae Practicae Professor a) apprime cognouit. on igitur temere factum videbitur, si eam e ecciebus catarrhalium expungimus, credimuse, si ad aliquod genus peculiare spectet, *ad stricas, malignas, aut gastrico-putridas*, et quidem *demicas, contagiosasque*, vt jam animaduertimus, ctare.

) *L. c.*

§. CCCCXVII.

Signa, et caussae. Signa, et caussae sunt eadem, quae in malignis in primis gastricis jam adnotauimus, sed potissimum affinia illis, quae in *Hungarica* frequentior esse narrauimus. Quasi propria reputantur anginosae affectiones, aphthae faucibus infensae, artuum, et dorsi dolor, agrypnia, delirium, neruorum tremores, animi, et corporis dejectio, vertigines, spiritus difficultas, lipothymiae, nausea, vomitus, alui fluxus, et similia. Cl. SAVVAGESIVS tanti facit anginosas in hujusmodi febre affectiones, vt anginas epidemicas, malignas, vlcerosas putridas a FORESTO, RIVERIO, aliisque descriptas pro synonymis hujusce febris habere non dubitauerit. Prout vero gastrica colluuies, aut malignum miasma epidemicum aut contagiosum, sanguinem quodammodo corrumpens in hujusmodi malo praeualet, duplex etiam medendi ratio esse debet. *Curatio.* Priori in casu ea omnino conuenientissima est, quam febribus gastricis adhibendam supra docuimus; in posteriori post moderatam cautamque sanguinis missionem, et blandam vomitionem antiseptica, diaphoresimque leniter promouentia omnem curationis apicem attingunt. In vtroque autem genere simplicissima, blandissimaque medendi ratio pernecessaria est, reliquisque actiuioribus praestat. Nam docuit experientia, saepe plus cunctando, quam multa agendo in hujusmodi febribus medicos profecisse.

Amphimerinae quaedam aliae SAVVAGESII.

§. CCCCXVIII.

Sauvagesii species examinantur. Superest, vt quotidianis continuis supra expositis multas alias adjungerem species, quas ad hoc febris genus relatas video a cl. SAVVAGESIO. At viginti speciebus, quae ab eo constitutae sunt, non

pauc

ucae a veris quotidianis continuis de remitten-
im claſſe diſſident, atque aut ad intermittentes,
t ad compoſitas ſpectare videntur, aut, etiam ſi
amphemerinas, ſiue potius, vt vocantur a Vete-
ıus *), et a PLINIO *cathemerinas* ſpectarent, fa-
e ad ſpecies, quas ipſe protuli, redigi poſſunt,
mquam earum differentiae, aut varietates. Nam
ımuero *Amphimerina Epiala a*), *Amphimerina*
ncopalis b), *amphimerina cardiaca c*), *Amphimerina*
moroſa d), *Amphimerina phricodes e*), *amphime-*
ıa ſingultuoſa f), et demum *amphimerina ſpaſmo-*
ıa g), et *amphimerina phrenitica g**) perperam in
mittentium claſſem inuectae ſunt, cum natura
a intermittentes exſiſtant, vel ab intermittenti-
ıs proficiſcantur, pleraeque ad *pernicioſas comita-*
ſ, aut *ſubcontinuas* TORTII pertinentes. Sic *Am-*
ıimerina hemitritaeus h), itemque *Amphimerina*
ıudohemitritaeus i) vel compoſitis, et complica-
ſ, vel *tritaeophyis duplicibus* rectius adnumerandae
nt. Quod attinet ad *amphimerinam paludoſam l*),
amphimerinam bilioſam m), haec profecto ambae
ıturam redolent *febris gaſtricae putridae*, et *ma-*
ınae, de qua fuſius ſupra. Ad gaſtricam quoque
ferrem *amphimerinam peripneumonicam n*), ſed
ım inflammatoria diatheſi complicatam. Peri-
ıeumonia enim, quae in ea obſeruabatur, erat
mptoma febris gaſtricae typum quotidianae du-
icis continuae prae ſe ferentis. De quotidianis
ntinuis igitur, ſiue amphimerinis ſatis; ſequi-
r, vt Tertianam continuam explicemus.

*) Vid. GALEN. *in prim. epidem.* HIPPOCRATIS com-
ınt. 3. vbi inquit, quotidianas, quae non intermittunt, ϑημερινὰς vocari, quae vero ad integritatem deſinunt, Φημερινοὺς; contra ac SAVVAGESIO accipitur hujuſdi vox. Poſſunt tamen binae hae voces prout libuerit eumdem ſenſum vſurpari.

 a) Spec.

a) *Spec.* 2. quae videtur e genere perniciosarum TO- TII. b) *Spec.* 3. Est tertiana duplex perniciosa comit ejusdem. c) *Spec.* 4. d) *Spec.* 5. e) *Spec.* 6. est algi- TORTII. Quae tamen valde differt ab illa MARCELLI DO- NATI, quacum confunditur a SAVVAGESIO in hoc loco nam quam ex *Hist. mirabil. l.* 5. *cap.* 4. MARC. DONATI ci- citat SAVVAGESIVS, symptomatica erat a vulneribus ca- pitis lethalibus orta, ab *algida* TORTII omnino diffinct. f) *Spec.* 12. Hic pro synonymo ponitur a SAVVAGESIO *Febris continua, et maligna* RIVERII Centur. I. observ. 47. et Centur. 3. observ. 78. De prima ex descriptione non liquet, vtrum quotidiana continua esset, an intermittens Sed si continua vere fuit, gastrica certe complicata cum diathesi inflammatoria mihi videtur. Altera porro non amphemerina continua, sed tertiana intermittens cho- *rica* TORTII, id est *perniciosa comitata* fuit. g) *Spec.* Describitur in Diario VANDERMONDII ad ann. 1757. p. Curabatur cortice peruuiano. Ergo ad intermittentes per- niciosas ableganda. g) *Spec.* 17. Hic excitat MERCATVM *de Tertiana.* MERCATVS autem tribuit tertianae per- ciosae phrenitidem in cap. *Prima tertianae perniciosae dif- ferentia D.* Sed tertiana tunc intermittens est, vtrum- que fuerit simplex, aut duplex. h) *Spec.* 7. Spectat ad compositas, siue complicatas. i) *Spec.* 8. Haec quoque ad compositas spectat, vel ad *tritaeophyas* duplices, quia eam confundit SAVVAGESIVS cum *tertiana duplici* continua WERLHOFII; non ergo amphemerina. l) *Spec.* 18. m) *Spec.* 20. n) *Spec.* 14.

TERTIANA CONTINVA*) ET CAVSVS **).

§. CCCCXIX.

Proprietas tertianae continuae.

Vt quotidiana continua diebus singulis, sic *Ter- tiana continua* alternis exacerbatur, eodemque ordine se se remittit, numquam tamen ad inter- missionem perueniens. In hac accessiones neque horror antecedit, neque rigor, neque notabile fri- gus, exceptis prima, vel altera, quae plerumque frigore, aut horrore exordiuntur. Nec in remis- sionib

onibus erumpit sudor, nisi rarissime; et, si quan- is erumpit, leuis profecto est, inaequalis, diffi- lis, et plerumque vix leuans, crudo nimirum exi- ente adhuc morbo; vel intempestiue, et in acces- onum augmento, quod frequentius euenit, sine uamine exprimitur. Quibus sane proprietatibus tertia intermittente discriminatur.

*) *Synonyma.*

Tritaeophya SAVVAGESII, *Nosol. cl.* 2. *ord.* 2. *gen. VII.* *ertiana*, *interposita remissione tantum*, *siue tertiana* CVL- ENII, *Gen. morbor. cl.* 1. *ord.* 1. *gen. I. II. Tritaeus* LIN- AEI, *Gen. morb. II. critici III.* exacerbant. *gen. XXI.* *ritaeophyes febris* GORTERII, *Praxis medic. systemi. l.* 3. *l.* 4. 200. *Tertiana continua* plerorumque.

**) *Synonyma.*

Ardens periodica RIVERII, *de febrib. putrid. cap.* 1. *ausos* HIPPOCRATIS, *Epid. III. sect.* 3. (*). *Causus*, *siue bris ardens* GALENI, *comment. III. in Epid. Hipp. lib.* 3.

(*) Supra (§. LV. not. *) opinionem Cl. LE ROY retuli, a ipse contendit, HIPPOCRATEM in *hist.* 1. *sect.* 3. *lib.* 3. *pid.* nomine *Causi* vsum esse non ad peculiarem quam- m febrem denotandam, sed ad quamcunque acutissimam, ortiferamque exprimendam. Verum si ad ea, quae IPPOCRATES habet in descriptione tertiae constitutionis iusdem libri, animum aduertisset, fortasse sententiam utasset. Ibi enim scriptum est; *Erat autem constitutio ebrium ardentium hoc modo. Ab initio soporosi, anxii, orridi, febris acuta, non valde siticulosi, non deliri. De aribus parum stillauit. Exacerbationes plerisque diebus aribus. Circa exacerbationes obliuio, exsolutio, vocis pri- tio. Extremitates manuum, ac pedum semper his frigi- iores praesertim circa exacerbationes: et rursus tarde, ac on bene recalescebant, rursumque et intelligebant, et loque- ntur etc.* Et in *I. epid. stat.* 3. adhuc clarius videtur qui HIPPOCRATES in hunc modum: *cum itaque febres rdentes inciperent, significabatur, quibus lethalia immine- nt. Nempe statim ab initio febris prehendebat acuta, et rum superrigebant, vigiles erant, difficulter ferebant, ant sitibundi, parum in fronte, et clauiculis sudantes, nul- sque per totum corpus erat sudor, valde delirabant, timo- s, tristitiae, extrema subfrigida, vt summi pedes, et ma-*

 nus

nus magis, accessiones diebus paribus, plurimus quarto die labores maximi, et sudores diutissime frigidi, neque amplius excrema recalefiebant, sed liuida, et subfrigida manebant, non sitiebant, praeterea erant vrinae nigrae, tenues, paucae, aluique sistebantur, nec erupit e naribus sanguis, neque his quibus haec contigerunt, sed parum stillarunt, neque reuersio vlli horum facta est, at sexto die cum sudore moriebantur.

§. CCCCXX.

Tertiana continua duplex. Interdum hujusmodi accessiones non alternis, sed singulis diebus redeunt, vno tamen die grauiores, altero mitiores, sic vt tam hora, qua inuadunt, quam intensione, qua decurrunt, alterne sibi similes, si non omnino aequales, existant. At quae grauiores sunt, non semper imparibus diebus, vt vulgo putatur, fiunt; nam paribus etiam hoc euenit, maleque audit tum apud HIPPOCRATEM. Hinc ab iteratis quotidie sic circuitibus *Tertiana continua duplex* tunc nominatur. *Tritaeophyae quaenam?* Vtraeque, tum simplex nimirum, tum duplex, appellantur a quibusdam peculiari vocabulo *Tritaeophyae a*), quanquam hoc nomen magis conuenire videtur illis tertianis continuis, quae cum frigore, aut horrore in quauis accessione exacerbantur *b*), non secus, ac intermittentes febres, et in primis illae, quas supra (§. LXXI. CII. CXXVIII.) *subintrantes* appellari diximus, cum quibus sane magnam Tritaeophyae ratione periodi, et horroris, aut rigoris, aut frigoris habent affinitatem, etsi origine, essentia, et periculo maxime discrepent.

a) SAVVAGES. *Nosol. cl. 2. ord. 2. Gen. VII.*

b) RAYM. JO. FORTIS *de Febrib. pag.* 91. qui ideo distinguit *Tritaeophyes* a *tertianis continuis*, quia illae accessiones suas repetunt cum horrore, hae vero sine horrore. Horrores autem istiusmodi duplicem habere videntur originem, nempe, vel ab inflammatoria diathesi, quacum interdum complicantur, vel a cacochylia putrida primarum viarum, quod frequentius accidit.

§. CCCCXXI.

Quocunque eas nomine appellare placeat, continuarum remittentium more ipsae incedunt, et tales jam ab initio, et natura sua existunt, nec ab intermittentibus ad continuitatem prouectis, vt *subintrantes*, aut *subcontinuae*, originem ducunt. In accessionum initiis pulsus aliquantulum subeunt; increbrescunt; vrinae tenues, et plerumque aqueae sunt; in incrementis saturantur, cum pulsu elatiore, frequenti, valido, magno, qui inclinata accessione, quod vt plurimum matutino tempore incidit, pacatius micat, et subsidit, nullo tamen, vt dictum est, aut exiguo sudore manante, nullaque vrina prodeunte, quae lateritium sedimentum dimittat, quale in plerisque intermittentibus non desideratur. Remissiones vero quasi medium tenent inter illas, quas habent *subintrantes*, aut *subcontinuae*, et minimas, minusue manifestas, quas *continentes*. Vt plurimum eas comitantur calor acer, oris sapor amarus, inter initia interdum vomitus bilis, deinde in incremento, et statu diarrhoea biliosa, sitis, vigiliae, aliaque acutarum febrium phaenomena. Passim ab acritate quadam biliosa sanguinis, aut a bile ipsa deprauata, quae humores omnes infecerit, oriri creduntur. Hinc plerisque Tritaeophyae, siue Tertianae continuae *biliosae* vocari etiam solent. Rationi autem consonum est, acrimoniam in iis *alkalescentem*, et calidam in primis dominari, ex qua solida vehementer irritentur, et fluida citissime gluten, quo cohaerent, amittant. Eo fortasse excedens ignei elementi vis, aut aliud simile principium dissoluens referri debet.

Quo differant a subintrantibus.

Symptomata.

Cur biliosae etiam dicantur.

§. CCCCXXII.

Quando vero *tertianae continuae* calor vrens, et sitis inexstinguibilis accedunt *), tunc *Causus*, siue *febris*

Quando causus, siue ardens dicatur.

febris ardens periodica speciatim est. In hac praeterea lingua sicca, aspera, nigra; vrinae rubrae, et flammeae; dolor capitis; agrypnia; delirium; anxietas; respiratio difficilis, densa, magna; halitus oris calidus adesse consueuerunt; et fere perpetuum est, febrim alternis tantum diebus, vt tertianam continuam simplicem, exacerbari. Ac potissimum infestat adolescentes cholericos, robustos, valde exercitatos, tempore praesertim aestiuo, iter facientes, nec a solis radiis cauentes, aut immodicis laboribus, aut cuicunque diaetetico regimini calefacienti deditos. In *Causo* tam incipiente, quam ad augmenti, et status tempora perducto adstrictam aluum, aut certe non liquidam, nec fluxam esse docet SAVVAGESIVS, atque hoc ipso a *tertiana biliosa* (§. CCCCXXI.) discerni; inclinante vero solvi, et laxari, idque tum critice fieri; quoniam haec Causi species coctionis capax est, et, coctione tantum peracta, criticis euacuationibus terminatur. In ea vero *Causi* specie, quam descripsit HIPPOCRATES *a*), erant *alui turbatae plurimis horum, dejectionibus crudis, multis, tenuibus.* Quare non perpetuum est, aluum in *Causo* adstrictam esse, vel saltem non desunt, qui cum RAYM. JO. FORTIS *b*) animaduertunt, ardentem hujusmodi febrem in *colliquatiuam*, vt ipse vocat, facillime transire, idque cognosci ex superuenientibus die quarta crudis, liquidis, sinceris, spumosis, foetidis, pinguibus, biliosisque dejectionibus, nihil conferentibus, nec judicantibus; circa vero septimam vrinis copiosioribus, in quibus liquata pinguedo supernatat, et demum ex subita totius corporis macie.

*) GALENVS (*l. cit.*) duo haec signa Causi propria et ipse putat, *sitim irrequietam, et caliditatem perurentem sentientibus aegris.*

a) *L. 3. epid. stat. 3.* *b*) *De Febrib. pag.* 318.

§. CCCCXXIII.

§. CCCCXXIII.

Verum non vna est *Causi* hujusce origo. Accidit quandoque, vt *Causus* ex bile in cysti fellea stagnante, et corrupta, aut in duodenum effusa, aut ex aliis inquinamentis primarum viarum enascatur. Tunc putrida bilis, aut saburra gastrica non solum sanguinem ipsum inquinat, et corrumpit, sed etiam aluum mouet, et soluit. Hinc febris oritur ardentissima cum alui fluxu foetentissimo, et vario. Dejiciuntur autem tunc nigra, viridia, flaua, subrubra, partim liquida, partim solidiuscula, et tenaciora. Quod vbi euenit, febris ista QVESNAEO dicitur *ardens excrementitia*, aut *stercoralis*, atque critica, vtpote coctionem non requirens; nobis vero *gastrica*, aut *biliosa*.

Causus; siue ardens gastrica.

Ardens stercoralis.

§. CCCCXXIV.

Demum est alia Causi species, cui diarrhoea quoque accedit, non a bile tantummodo, aut gastricis sordibus progenita, neque a putrida sanguinis dissolutione, sed ab inflammatione alicujus visceris illis conjuncta, aut intestinorum motum proritante, aut humorum copiam illuc alliciente. Hanc observarunt VALESIVS *a*), et BALLONIVS *b*) summae auctoritatis viri, et clinico exercitio merito commendatissimi, a quibus edocemur, tunc intestina, aut mesenterium, aut hepar, aut ventriculum phlegmone, vt erysipelate occupari, hocque patefieri ex duritie, aut tumore, aut tensione, dolore, caloreque insigni ejus sedis, in qua viscus laborans locatum est. Quod si in hujusmodi malo interiora exardescunt, et quasi vruntur, et exteriora, saltem extrema frigent, *Lipyriae* nomen *Causus* assumit.

Causus ab inflammatione in abdomine.

Lipyria.

a) *III. Epid.* 1. *b*) *Consil.* 31. *l.* 2.

§. CCCCXXV.

Prognosis tertianae continuae. Quae de prognosi, et curatione harum febrium passim exstant apud scriptores, non modo varia, sed etiam, nisi diuersis quaeque specibus rite accommodentur, pugnantia inter se videri possent. De tertiana continua intelligantur sequentes HIPPOCRATIS sententiae: *Febres quaecunque non intermittentes tertia die vehementiores fiunt, magis periculosae* a). *Febres, quae proxime ad tertianarum naturam accedunt cum incontinenti jactatione, malignae* b) *sunt. In febre biliosa ante septimum diem cum rigore morbus regius accedens eam soluit; sine rigore vero si fit intempestiue, perniciosus* c).

a) *Aph.* 43. *sect. IV. et* 62. *sect. VIII. Coac.* 116.
b) *Coac.* 33. c) HIPPOCR. de vict. acut. n. 54.

§. CCCCXXVI.

Causus siue febris ardens legitima, et notha. Quod ad *Causos*, siue *febres ardentes* attinet, hae si *legitimae*, et *purae* fuerint, non diu durant; nam vehementia earum symptomata diu ferri non possunt. Plerumque die septimo terminantur; interdum nono, vndecimo, aut decimo quarto. Quae vltra hosce terminos protrahuntur, *nothae* vocantur. *Prognostica Causi.* Omnes autem periculosae sunt, inquit SENNERTVS, eoque magis, quo major a statu naturali recessus; et contra. Si senex ardenti febre corripiatur, id lethale esse monet GALENVS a), cui nostra quoque suffragatur experientia. In febre ardenti si lingua arida existente aeger de siti non conqueratur, periculum id significat; nam eum vel delirio teneri, vel sentiendi facultatem extingui, indicium est. Vrinae etiam nigrae male ominantur, sicuti et tenues, et crudae. Vomitus, et alui fluxus in febre ardente post coctionem in die critico superueniens, inter salutaria signa ponendus est; contra inter funesta, et mortifera, si ante

coctionem contigerit *b*). *In febribus ardentibus*, vt habet ex HIPPOCRATE *c*) BAGLIVIVS, *si accedat morbus regius, et singultus quinta die, lethale.* Rigores etiam huic interdum febri superueniunt. Hinc HIPPOCRATES scripsit: Febre ardente detento, rigore superueniente, solutio fit *c**). At rigor iste in vigore morbi, et post signa coctionis cum pulsu pleno, molli, et valido accedere, et recalescente protinus corpore breui desinere debet, vt salutaris dici queat. Hunc enim sudor criticus subsequi solet. Contra, si crudo adhuc morbo, et languido pulsu rigor accesserit, nec cito recalescat corpus, nec pulsuum vigor reuiuiscat, aeger eidem certo succumbit. Malum quoque indicant parui tremores, et vomitus aeruginosi, qui lethales in *Coacis c***) decernuntur. Ceterum fausti, felicisque exitus signa complexus est SENNERTVS hisce verbis: *Bonum autem est, si aeger morbum facile ferat; symptomata non sint vehementia; si facile spiret; si nullam partem internam dolere sentiat; si dormiat; si somno juuetur; si corpus aequaliter calidum sit, et molle; si lingua non sit adeo arida; si vrina bona. Quod si jam signis coctionis apparentibus cum virium robore, in die critico larga e naribus haemorrhagia accidat, procul dubio aeger euadet d*). Soluuntur etiam febres ardentes hujusce generis sudoribus, atque abscessibus exteriorum partium; sed frequentius, vt jam notatum supra est, vomitu, alui fluxu, aut haemorrhagia. Causi vero altera species, quam gastricam diximus, si cito ejus fomes auferatur, multo minus periculi habet, quamquam ob inflammationis metum periculo non careat. Quae demum ab inflammatione interiori oritur febris ardens, quia facile, vt plerumque erysipelatosa, in gangraenam desinit, vehementer timeri debet, praesertim, si *Lipyriae* jam gradum attigerit.

a) In

a) *In Hippocrat. Aphor.* 14. *sect.* I. b) SWIETEN. *in Boerhaav.* §. 741. c) *Prax. medic. lib.* I. *cap. de Ictero flavo ex* HIPPOCRAT.. *de Iud. n.* 8. c*) *Aph.* 58. *sect. IV.* c**) *N.* 62. d) *De febr. l.* 2. *cap.* 12. *pag.* 61.

Curatio.

§. CCCCXXVII.

Tertianae continuae quando conveniat sanguinis missio et purgatio. In tertiana continua (§. CCCCXIX. ad CCCCXXI.) si vehemens, vt plerumque est, atque acuta fuerit, magnumque calorem habeat comitem, vena cubiti statim ab initio, aut ad summum in ejus incremento secanda est, et satis abunde pro virium ratione sanguis detrahendus. Serius vero non tuto mittitur a), quia morbo longius producto saepe cruor ad liquescendum propendet, imo interdum ob acquisitam *alkalescentiam* jam colliquescit. Si simul cacochyliae exuberantis signa se prodiderint, purgatione tunc opus est; purgandum autem non nulli jubent post phlebotomiam, et quidem jure, si nimia plethora vasa turgeant. Medicamenta vero sint subacida, et refrigerantia, quibus purgatio praestetur. *Coctio exspectanda.* At materia non exuberante, non purgandum plane est, nisi coctione peracta. Coctionem adjuuant temperantia, diluentia et subacida. Quando vero Natura concoctae materiae euacuationem per se non molitur, excitandam esse data affatim potui aqua frigida praecipit GALENVS, quem plerique alii sequuntur.

a) SWIETEN. *in Boerh.* §. 743.

§. CCCCXXVIII.

Gelidae potus in Causa I. Frigida, imo niuata, siue gelida aqua multo magis conuenit primae *Causi* speciei (§. CCCCXXII.) si aetas juuenilis, tempestas et regio calida, temperamentum cholericum sit, et vires constent; neque inflammatio vlla phlegmonodes, aut insignior viscerum obstructio se se opponat. Tempus vero dan-

dae

dae aquae frigidae aptius perhibetur morbi ſtatus; quanquam in augmento etiam, ſi res vrgeat, propinari poſſit. Tantum porro aquae dandum eſſe jubent, quantum ab aegro paullatim bibi poteſt. Prudenter ſe gerunt, qui quauis ſemihora ſex, vel octo ejus vncias porrigunt, et ſic, excluſo omni alio alimento, per aliquot dies ſola aqua aegros ſuſtinent, donec morbus judicationem ſubeat. Interea ſudorem quam maxime vitare ſtudent, ſtragulis etiam, ſi opus eſt, caute detractis, atque aëre frigidiuſculo admiſſo; quamquam non video, cur ſemper ſudoris via morbo fugienti cum bonae criſeos ſignis occludi debeat. Paullatim autem huic potui aſſuefaciendi aegri ſunt; nam aliqui vix ferre eum poſſunt ob ſpaſticas interiorum partium conſtrictiones, in quas incurrunt; aquaeque frigus ſenſim, et gradatim caute augendum. At in regionibus calidioribus, vti in Regno Neapolitano, in Sicilia, in Hiſpania, alibique audentius ſe ad hoc remedii genus conuertunt, eoque in plerisque morbis paſſim vtuntur, nec admodum ad veterum praecepta de frigidae propinandae ratione attendunt. *Aqueam diaetam* hanc dicunt. *Frigidae dandae methodus.*

§. CCCCXXIX.

In altera vero *Cauſi* ſpecie (§. CCCCXXIII.), quoniam metui poteſt, ne partes, in quibus bilis deprauata, aut excrementorum copia reſidet, inflammatione, et quidem perículoſiore ob putridam cauſſam, corripiantur, oportet primum venam incidere, deinde aluum ducere, aut vomitum ciere; hocque alternatim facere, ne mora, aut cunctatione morbus inualeſcat, et pernicioſior fiat. *Curatio Cauſi II.* Serum lactis cum cremore tartari, ea nempe quantitate, quae accommodata aegro videatur, copioſe hauſtum, aut decoctum tamarindorum ceteris praeferendum *Purgatio.*

rendum est. Laxat, temperat, *alkalescentiae* resistit, abstergit, atque euacuat. Fomenta ventri imposita laxantium adjuuant effectum. Clysteres crebro in anum injecti ex eodem sero, addito *electuario lenitiuo*, aut sale cathartico amaro caussae materialis subductionem sine noxae metu sollicitant.

Emesis. Tartarus emeticus aqua dilutus, et partitis haustibus post phlebotomiam die remissionis propinatus sursum, et deorsum morbi fomitem leniter exturbat, tutiorque est ipsis catharticis, imo etiam praestantior, cum putredo insignior, aut epidemica constitutio, aut miasma malignum, aut grauissima symptomata citam breuiori via bilis, aut saburrae gastricae expulsionem exposcant.

§. CCCCXXX.

Curatio Causi III. Cum vero inflammatio jam aliqua viscera abdominis occupans, febrem ardentem efficit, vt in tertia *Causi* specie (§. CCCCXXIV.) euenit, suspecta tum ea omnia sunt, quae aluum aliquanto acrius, et validius ducunt. Eorum loco iteratis sanguinis missionibus, semicupiis, et fotibus mollientibus interponantur enemata blandissime aluum laxantia. Serum lactis quoque, itemque oleum seminum lini recens expressum, aut oliuarum dulcissimum, aut seminum Ricini americani, aut quodcunque aliud non ita facile rancescens hic commendantur, quo putrida quaecunque colluuies citissime, et lenissime educatur, ne retenta inflammationem malignam sua prauitate ad gangraenam facilem, et pronam reddat. Reliqua, quae huic curandae opportuna esse possunt, ex *Commentario de inflammatione*, prout res postulabit, huc quoque transferantur.

Diaeta. In singulis demum hisce tertianae continuae speciebus (§. CCCCXIX. ad CCCCXXIV.) victus ratio talis esse debet, qualis ceteris in morbis acutis, vide-

videlicet tenuis, humectans, refrigerans; aër vero, in quo aegri decumbunt, ad frigidum, et humidum inclinans. Sapienter enim, et vere admonet Cl. SWIETENIVS, sanguinis missionem, clysteres, et reliqua artis molimina vix compescere aestum, motumque febris nimis concitatum, nisi aëris quoque refrigerium *a*) accesserit. *Aër ad frigidum inclinans.*

a) *In Boerhaav.* §. 610.

§. CCCCXXXI.

Antequam vero de tertianis continuis, et tritaeophyis sermonem absoluam, aduertere oportet, eas, siue simplices, siue duplices fuerint, pro aetatis, et temperamenti ratione aut anni temporum diuersitate multifariam variare. Hinc aliae sanguineae magis, aliae pituitosae, aut biliosae videntur, et pro earum differenti natura non parum etiam symptomata discrepant. Autumnali tempore quae aggrediuntur, grauiores, diuturniores, periculosioresque esse solent. Interdum ab initio cum cacochylia gastrica, et putrida complicantur, aut inflammatoriam naturam prae se ferunt, et cephalitidis, aut phrenitidis metum incutiunt. Frequentius vero ob perspirationem ex frigore, aut humido aëre cohibitam cum coryza, catarrho, tussi, aut doloribus rheumaticis junguntur, simulantque catarrhalem, aut rheumaticam febrem. Imo tunc non rarum est, exanthemata miliaria post decimam quartam diem, quandoque etiam post vigesimam eisdem superuenire, siue haec a complicato miliari veneno pendeant, siue a lymphae deprauatione, aut impuritate, aut corruptione inducantur. Interdum haec critice erumpunt, interdum symptomatice. Criticas pustulas miliares in Tritaeophya autumnali, die vigesima septima tantum, post varias symptomatum, et febris vicissitudines prodire vidi, et sic judica- *Variant pro anni et aegrotantium ratione.* *Autumnales.* *Miliaria.*

judicationem afferre: alias die decima septima sine vllo leuamine, aut cum malignorum symptomatum accessione. Quando hujusmodi complicationes fiunt, semper aliquid insoliti, et a consueta febris indole alieni in earum processu deprehenditur.

§. CCCCXXXII.

Sanguis ano demissus. Autumno proxime elapso (ann. 1780.) in tertianis duplicibus continuis, quae tunc frequentes occurrebant ex pluuiosa, frigida, et variabili aëris constitutione, pluries magnam sanguinis nigricantis, modo fluidi, modo concreti copiam circa secundae hebdomadis finem, aut paullo serius, iterato ex ano excretam vidimus, quae ab haemorrhoidibus internis tantum prodiisse videbatur. Nemini critica fuit. In omnibus sola quiete, potu, spiritu vitrioli acidulato, et enematum omissione refrenata est. *Sanguinis stillae e naribus.* Quibus caput doluit ab initio, deinde stillae sanguinis ex naribus prodierunt, sed non largiter manauit, pituitaria membrana praetumida remanente, dolentibus acriter faucibus sine insigniori earum rubore, aut tumore, phrenitici ad finem tertiae, aut quartae hebdomadis obierunt.

§. CCCCXXXIII.

Aestiuae. Aestate magis ad ardentes, biliosas, putridas, et colliquantes accedunt. Sed tum post aliquot dies, nempe modo post septem, modo post quatuordecim, aut viginti, saepe in veras intermittentes desinunt, vel ita in remissionibus extenuantur, vt intermittentibus persimiles euadant, siue hoc contingat ex imminuta quodammodo materiali caussa, siue ex subacta diathesi inflammatoria, cum qua complicabantur. Id autem potissimum euenit, cum *Quandoque fiunt intermittentes.* intermittentes febres dominantur. Quando vere intermittentium naturam induunt, facile dato cortice peruuiano fugantur. Sed paullo implicatiores

res eſt, vbi tantummodo remiſſionibus ſuis intermittentes aemulantur. Tunc enim, etſi plurimum remittant et horrore aliquo, aut frigore ſaltem extremorum, quod frequens eſt in veris tritaeophyis, acceſſiones ſuas exordiantur, non ſemper tamen hujuſmodi remedio vincuntur. Ne vero fruſtra, aut temere hoc ingeratur, prius diſquirendum eſt, an remiſſiones ſudor aequaliter diffuſus, et omnia ſymptomata ſedans ſubſequatur; vrinae interea, aut poſtea emiſſae turbentur, aut lateritii aliquid deponant, aut ſaturatiore colore rubeſcant, quam in ipſo acceſſionum initio, et incremento, et demum an acceſſiones ipſae ordinate, et periodice redeant, et frigore, aut horrore, aut oſcitatione, aliiſque ſymptomatibus intermittentium propriis aegros exerceant? Si haec accidant, ſpes eſt, cortice peruuiano eas fugatum iri. Cum vero nec frigore exacerbantur, etſi ſummopere remittant, nec in remiſſionibus vrinae craſſeſcunt, nec lateritiae fiunt, multo difficilius judicatu eſt, num hujusmodi pharmaco ceſſurae ſint. Saepe enim obſervatum eſt, in hujuſmodi caſu eas cortici peruuiano reſtitiſſe. Tunc autem, ſi acceſſiones ſtatis quibusdam horis ordinate reuertantur, et manifeſta, et quaſi repentina laſſitudine, et dorſi, crurum, capitiſque dolore, ſiti, anxietate, inquietudine aegrotantem diſcrucient, ita vt intermittentium morem, et conſuetudinem imitentur; et deinde poſt aliquot horas omnia mitigentur, vt aeger, quemadmodum in ipſa intermiſſione, releuetur, ſudore etiam aliquo manante, aut cute inſigniter humeſcente, dubitari haud poteſt, quin intermittentium naturam ſequantur, et china china remedio futura ſit. Quod multo certius quidem erit, ſi remiſſiones in veſpertinas, aut nocturnas horas cadant, quibus contra, vt plurimum verae continuae remittentes,

Quid faciendum, vbi intermittentibus proximae euadunt?

Quando chinaechinae cedant?

et praesertim *cathemerinae*, et *tritaeophyae* omnes, non mitigari, sed ingrauescere consueuerunt. Autumnales, etsi tum intermittentes non deesse soleant, non ita facile in intermittentes transeunt, nec facile cortici cedunt, quia fortasse aut densior humorum diathesis, aut exspirationis parcitas impedimento est.

§. CCCCXXXIV.

Febrium harum varietates. Probe igitur memoria tenendum est, singulas harum febrium (§. CCCCXIX. ad CCCCXXV.) species non modo memoratis ex caussis, aut prauitate caussarum, aut complicatione aliorum morborum, aut aëris constitutione, verum etiam, prout sporadicae, epidemicae, endemicae, benignae, aut malignae, aut a contagione existant, non parum symptomata sua variare, discrimenque aliquod in ipsa medendi ratione creare, variosque exitus habere: quae omnia prudentis, et periti, et exercitati medici est rite cognoscere, ne aut in judicio de febris natura, atque euentu ferendo, aut in administrandis artis auxiliis quidquam delinquat.

§. CCCCXXXV.

Animaduersiones in Sauvagesii species. Postremo scire debent tirones, vno hoc febris genere a SAVVAGESIO comprehensas fuisse decem distinctas peculiares species, quarum tamen quatuor ad febres intermittentes rectius transferendae mihi videntur. Nam *Tritaeophya syncopalis a*), *Tritaeophya elodes b*), *Tritaeophya carotica c*), *Tritaeophya deceptiua d*) spectant ad intermittentes; tres priores ad *comitatas* videlicet *perniciosas* TORTII, quarta ad *subcontinuam* ejusdem. *Tritaeophyam* autem *lacteam e*), si descriptionem ETTMVLLERI, ex quo desumta est, consulere non pigeat, facile constabit, non esse, nisi symptoma inflammationis

mationis a lacte in mammis coacto genitae. Iure vero ad hoc genus retulit *Tritaeophyam Vratislaviensem* HAHNII *f*), quae reapse ardentibus, et lipyriis periodicis malignis, atque epidemicis adnumeranda est. Ad *tritaeophyas* pariter *malignas*, *putridas*, *epidemicasque*, vt alias silentio praeteream, pertinere videtur etiam illa, quam anno 1768. grassantem vidit CAIETANVS TORRACA *g*) Centum Cellarum non ignobilis medicus.

a) *Spec.* 1. *b*) *Spec.* 4. *c*) *Spec.* 6. *d*) *Spec.* 9. *e*) *Spec.* 7. *f*) *Spec.* 3. *g*) *Dell' epidem. costituz. di Civitavecchia* nell' ann. MDCCLXVIII. Rom. 1768.

FEBRES REMITTENTES, QVAE MODO QVOTIDIANAE, MODO TERTIANAE TYPVM SERVANT.

§. CCCCXXXVI.

Hactenus eas Remittentes, quae aut quotidianae, aut tertianae typum constanter obtinent, persecuti sumus; restat modo, vt illae pertractentur, quarum typus non ita certus est, neque ita constans, vti in superioribus. Sunt enim earum non nullae, quae alterutrius ordinem tenent, atque adeo neque quotidianae, neque tertianae dici possunt, sed modo vnius, modo alterius more procedunt. Harum igitur quaedam genera, quae notatu digniora mihi videntur, explicare suscipiam, vt hoc febrium veluti chaos in minutiores partes diductum, luculentius, distinctiusque spectetur.

Febris remittens lenta maligna *), *Neruosa dicta.*

§. CCCCXXXVII.

Continuitate, et accessionum circuitu se remittentem ostendit haec febris; sed modo alternis, modo singulis diebus, modo etiam erraticarum *Character febris.*

more exacerbari solet. A reliquis tertianis continuis, siue *tritaeophyis*, aut quotidianis, siue *amphemerinis* abludit, quod lentissimo passu progreditur, et vix aliquam, aut certe exiguam in pulsibus celeritatem, et frequentiam mouet. Hinc *remittens*, et *lenta* jure nominatur, itemque ob speciem lenitatis, et abditam quodammodo indolem, viriumque languorem *maligna*. Cumque in ea cerebri, neruorumque functiones prae primis laedi videantur, actionesque omnes langueant, a quibusdam etiam *lenta neruosa* dicta est, ab altera ejusdem nominis (§. CCLXX.), quae continens est, et supra a nobis descripta fuit, merito discernenda.

*) *Synonyma.*

Febris neruosa remittens SAVVAGESII. *Nosolog. cl.* 2. *gen. VII. spec. X. Febris neruosa, siue a spiritibus* QVINCYI, *Essay of fevers p.* 370. *Febris tritaeophya typhodes* MANGETI, *Sauvag. Nosol. l. c.*

§. CCCCXXXVIII.

Historia morbi. Quam primum incipit morbus, arteriarum micatus sunt parui, breues, vix frequentes, imo interdum tardi, aut rari; aeger pallet, languet, atque in soporem, aut coma, plerumque vigil propendet; vix vltra modum, saepe minus, quam par est, calet, et nulla plerumque siti, aut certe valde exigua afficitur. Primis diebus vt plurimum quaedam interualla temporis intercedunt, in quibus aegri per aliquot horas ita releuantur, et melius habent, vt morbus non remittere modo, sed etiam intermittere videatur. At paullo post horrore, aut rigore aliquo redeunte iterum febris cum expositis symptomatibus recrudescit, mentiturque accessionibus suis periodicis, vt supra dictum est, intermittentium quasi morem, et typum. Post aliquot hujusmodi vicissitudines tandem qui sic laborat, lectulo affigitur, stupidus fit; nec discrimen, in

quo

quo versatur, nec quaecunque eidem stant circum, vllo prope modo nouit, aut curat; in obuia quaeque manibus sine caussa inquirit, ea palpat, contrectatque; balbutit, et obmurmurat, aut contra stupet, obmutescit, et semiuiui imaginem exhibet. Subinde spasticis quibusdam circa ventriculum, et pectus affectionibus torquetur, excitatur, imo etiam tussi sicca, aut tremoribus, aut subsultibus concutitur. Si his non succumbat, diuque malum trahatur, facies effigiem cadaueris plane prae se gerit. Morbo finem versus procedente, quandoque maculae, siue peticulae ad cutim prorumpunt, quae vel floridae, et rubrae, quod tutius est, vel liuidae, quod deterius, apparent; diarrhoea item superuenit; nigra, et foetida egeruntur; neque ab his vrinae valde dissident; sensus obnubilantur; oculi vis a luce percelluntur; auditus obtunditur, bono plerumque omine. Surditatem vero puris saepe ex auribus fluxus subsequitur. In quibusdam per lysim tantum lentissime, nempe interdum post dies quadraginta, imo etiam post duos, vel tres menses febris euanescit; sed qui ita conualescunt, adeo hebetes remanent, vt vim mentis, sensuumque aciem recuperare nequeant, nisi post longissimum temporis interuallum.

§. CCCCXXXIX.

Caussarum loco occasionalium solent praecedere nimiae euacuationes, quibus corpus infirmatur, annonae caritas, alimentorum inopia, magna cum mentis, tum corporis contentio, venus immoderata, senium, constitutio aëris humida, et torpida, epidemicum miasma, et quandoque contagium. Ex quibus equidem colligo, corpus vniuersum primum summopere languere, deinde, febre exorta, vim nerueam et muscularem penitus obtorpescere, *Caussae.* *Aetiologia.*

peſcere, quemadmodum ex ejus ſymptomatibus (§. CCCCXXXVIII.) perſpicuum eſt. Quoniam vero non ſemper id a venenatis halitibus, aut maligno, neruiſque infenſo miaſmate profluit, probabile hinc eſt, interdum non ſolum partes ſolidas omnes praeter modum laxari, verum etiam aquoſam, lentam, viſcidamque colluuiem cerebrum, et neruos obruere, ſenſibilitatem minuere, et veluti cohibere, vt ſenſuum ſtupor, mentis aberratio, virium dejectio, pulſuum raritas, aut languor conſequantur. Quod ſi ejuſmodi colluuiei vellicandi potentiam adjunxeris, nempe pungendi, et irritandi vim aliquam, non modo febrim, ſed etiam horrores, ſpaſmos, tremores, et reliqua ſymptomata inde profecta intelliges. Et quoniam nunc magis, nunc minus neruoſum ſyſtema obrui, et vellicari ſimul, probabile eſt; conſequitur etiam, vt interdum omnia ſymptomata ingraueſcant, interdum minuantur, ſicque per certos quoſdam circuitus malum progrediatur, ea tamen tarditate et inertia, quae lentori et tenacitati humoris morbidi, et ſolidorum atoniae, et torpori reſpondeat.

Quae in cadaueribus reperiantur? Hinc etiam liquere arbitror, cur in cadaueribus defunctorum ſaepe laxata cerebri compages, aut hydrocephalum internum, et medullae ſpinalis hydrops, aut encephali ſuppurationes, abſceſſuſque reperiantur.

Cur longus morbus, et quandoque inſenſibiliter terminetur. In tanto igitur vitalis circuitus languore, cum viſcidus, et lentus humor tardiſſime reſolui, et digeri debeat, et congeſtiones, collectioneſque in minimis, laxiſque encephali vaſis, aut ſpatiis interjectis difficillime diſcuti poſſint, aut id, quod neruis inſidet, nocetque, aegerrime inde dimoueri queat; nemo mirabitur, quam ob rem morbus adeo diuturnus exiſtat, atque inſenſibili etiam reſolutione quandoque finiatur.

§. CCCCXL.

§. CCCCXL.

Pro varia item temperamenti, aetatis, habitus corporis, sanguinis, aliorumque humorum ratione, et pro caussarum complicatione diuersa, et pro majori, vel minori ad liquescendum, aut putrescendum humorum propensione, arduum non est intellectu, quando alui fluxus, quando peticulae, quando vrinae foetidae, et confusae, aut alia euacuationum genera superuenire possint, aut exspectari debeant. Hinc etiam expeditissimum est cognitu, eamdem hic quoque curationem requiri, quam supra (§. CCLXXXIII.) opportunam esse asseruimus, cum de febre lenta neruosa continenti verba facta fuere; videlicet sanguinis missionem largam, aut catharsim plerumque huic febri nocituram; et contra ea omnia, quae vim nerueam excitant, et vires vitae erigunt, vti cardiaca, analeptica, stimulantia, volatilia, vinum, jura viperarum, ambra grysea, vesicantia, victusque ratio paullo largior egregiam opem praestitura.

Symptomatum variatio pro varia circumstantiarum ratione.

Curatio.

§. CCCCXLI.

Hoc febris genus tam *sporadicum*, quam *epidemicum* occurrit, nec rarum est clinicis attentioribus obseruatu. Supra (§. CCCCXXXVIII.) indicatum est, quandoque morbo longius protracto, aut altius prouecto, id est humoribus corruptionem subeuntibus, peticulas etiam ad cutim propelli. Nunc haud reticendum est, peticularum loco interdum exanthemata miliaria circa vndecimam, aut decimam quartam, aut serius huc illuc prodire; quin imo quibusdam in constitutionibus cum leui cerebri inflammatione febrem hujusmodi conjungi, sic vt aliquantum tam symptomatum, quam curationis ratione a modo descripta differre videatur. Tunc dolor capitis grauior est, temporales arteriae vehe-

Quandoque superueniunt miliaria.

Interdum cum leui cephalitide copulatur.

mentius subsiliunt, oculi rubent, et lucem auersantur, vigiliae maxime vrgent, et, si aliqua in somnum propensio adest, somnus verus non est, magisque comati vigili haec dormiendi cupiditas accedit. In hoc casu sanguinis missio inter initia vtilior est, et praecipue cucurbitulis scarificatis instituta, et repetita, omniaque reuulsionum genera. Huc fortasse referenda est *Amphimerina miliaris* SAVVAGESII *a*), siue *febris maligna cum obscura cerebri inflammatione*, quam autumno anni 1757. grassari vidit Cl. MARTELLVS DE GRANDVILLERS *b*).

Quid tum magis conveniat?

a) *Spec. XI.*

b) *Journal de M.* VANDERMOND. *T. VIII. p.* 275.

*Febris remittens soporosa Senum *).*

§. CCCCXLII.

Differt a soporosis Tortii, et Werlhofii.

Senectus ipsa est morbus, vt vetus habet adagium. Plurima enim salutis incommoda senilis aetatis fere propria sunt, inter quae non vltima calamitas e multis, quibus senes subjiciuntur, mihi videtur quaedam febris continua remittens, siue *exacerbans*, qua ii, praesertim decrepiti, aut decrepitis proximi prehendi solent; et plerumque opprimuntur. *Soporosa* ei nomen est; quia aut cum graui mentis stupore, altoque somno inuadit, aut in quauis accessione vt plurimum conjungitur, a *Lethargica* TORTII (§. CLXIX.), aut *soporosa* WERLHOFII, quae intermittens est, et ad *perniciosas comitatas* spectat; omnino natura differens, ac proinde seorsum pertractanda. Qui de ea diligentius, veraciusque doctissimo, expertissimoque viro LE ROY scripserit, adhuc inueni neminem. Itaque, quoniam medicinam facienti mihi pluries ipsa se obtulit iisdem propemodum notis, quibus ab illo ad viuum depingitur, pergratum tironibus me

he factūrum spero, si de hoc parum noto febris genere, et a plerisque scriptoribus praetermisso acturus non modo illius obseruationes persequar, verum etiam meas qualescumque opportune iisdem adjiciam.

*) *Synonyma.*

Febris maligna cum sopore exacerbans, siue febris maligna (1) *Senum* LE ROY, *Melang. de Physiq. et Medecin. Prem. Mémoir. sur les fievr. aiguës p.* 171.

(1) Jam alibi animaduersum a nobis est, malignarum nomen a Cl. LE ROY tributum fuisse omnibus febribus acutis periculosioribus, et mortiferis, quas alii *malignas* proprie dici negant, *Second. Mémoir. sur les fievr. aiguës pag.* 232. *et pag.* 266. Hoc igitur sensu, non alio hic *maligna* dicitur.

§. CCCCXLIII.

Accessiones habet haec febris satis manifestas, quae modo tertianae continuae duplicis instar, modo quotidianae more procedunt; plerumque tamen, quando quotidianam hora inuasionis aemulantur, vna alternatim altera grauior est. Quare *Tritaeophya duplex soporosa senum* dici posset. Vtplurimum vero, ficuti saepe experientia didici, hujusmodi accessiones, quae grauiores sunt, in dies pares incidunt, quamquam non raro obseruauerim, post decimam quartam diem, mutato ordine dies impares, in quibus mitiores accessiones fiebant, commutatos in deteriores, et demum sine vllo ordine, etsi quotidie febris exacerbari pergeret, quasi erraticas, vagas, irregularesque factas. Praecedit communiter refrigeratio tactui sensibilis extremarum partium, in primis nasi, manuum, et pedum, plus minus longa, at non horrifica, nisi cum aliis morbis, aut interioribus antiquis vitiis complicetur, certissimum febris subsecuturae indicium. Interdum refrigeratio ista circa postremos morbi dies ita protrahitur, vt decem, duodecim, aut quinde- *Descriptio.*

 cim

cim horas perduret, antequam calor se exserat, et pulsus se explicet, et vehementior, ampliorque fiat. Quod vbi accidit, praesertim si praeter pedes femora etiam perfrigerata sint, exspectanda est pessima accessio, quae saepe de medio aegrum tollit. Certius vero exitium imminet, cum longiori frigori singultus se se adjunxerit.

§. CCCCXLIV.

Duo signa pathognomonica. Sed duo praecipua, et plane propria, siue pathognomonica signa hujusce febris suppeditat caput, et pulsus, prout sub accessione ipsa, et ea inclinata se habent. Et primum, quod ad caput spectat, hoc vt plurimum in prima febris accessione sopore quasi apoplectico obstupescit, et opprimitur; sed hac superata, aut inclinante somnus excutitur, mens redit, sensus reuiuiscunt, et nulla pars corporis paralysi affecta reperitur. Aegre haec prima febris accessio a leui apoplexiae insultu internoscitur; donec proxima eumdem afferens soporosum affectum, mox omnem ambiguitatem tollat. *Sopor, siue primum signum.* Id autem, vt dixi, rarius euenit. Frequentius enim febris sine notabili stupore, et somno accedit ab initio; deinde vero secundae, aut tertiae accessioni tantummodo superuenit sopor; qui tamen non in quauis febris accessione est ejusdem gradus. Plerumque paullatim singulis accessionibus ita ingrauescit, vt in penultima, aut postrema tandem fiat vere apoplecticus. In primis tunc accessionibus leuior est; nam aeger expergiscitur vocatus, aut excussus, sed in somnum cito relabitur, simul ac sibi relinquitur, nec irritatur. Interdum delirium sopori jungitur, interdum abest. Quidam dum veterno premuntur, balbutiunt etiam, vti linguae paralysi correpti. Nec quandoque desunt in ipsis accessionibus tendinum subsultus, motusque conuulsiui.

§. CCCCXLV.

§. CCCCXLV.

At non omnis somnus, qui febribus superuenit, aeque periculosus est. Nam si aeger facile excitatur, oculos aperit, et nitidos ostendit, si eos, vt solet, circumagit, si naturaliter intuetur, si sui conscius recte respondet ad ea, de quibus interrogatur, somnus hujusmodi plerumque vel nihil, vel parum mali portendit. Sin contra difficulter e somno excitatur, et expergefactus oculis stupidis, incertis, obliquis, aut obuersis haereat, si hi rubeant, turgeant, et quodammodo protuberent, ut languidi, turbidi, aut flaccidi (quamquam interdum sanis similes sub hujusmodi somno viderim) appareant; si mens aberret, tum sopor ad lethargicum vergit, et funesta quaeque comminatur. Postremi generis est ille, qui accessiones hujusce febris comitatur. *Signa somni febrilis boni, et mali.*

§. CCCCXLVI.

De primo signo, quod caput praebet, satis: nunc de altero, quod pulsus. Is in febris remissionibus deprehenditur aequalis, elatus, non valde frequens, praesertim primis diebus; in accessionum vero vigore multo frequentior, itemque paruus, inaequalis, debilis, et quandoque ita obscurus, vt demum, morbo ad exitiosum finem tendente, vix manu percipi possit. Mirum tamen est, cutim, dum talis pulsus est, saepe quasi exardere, aegrosque, dum exterius frigent, plerumque de molestissimo interiori calore conqueri solere. Hae sunt praecipuae, et veluti propriae pulsuum in hac febre affectiones. Dissimulare autem nequeo, pulsum in aliquibus vigente etiam accessione fortem, et plenum, quod, vt rarissimum, etiam concedit Cl. LE ROY, inueniri; in aliis vero quandoque intermittentem, atque instabilem. Itaque medicus, vt fiat *Alterum signum ex pulsu.*

certior

certior de propriis hujusce febris symptomatibus, debet aegrum saepius inuisere, sed maxime eo tempore, quo accessio incipit, etiamsi id in noctem caderet. Sic enim insida morbi variatio non ejus effugiet diligentiam.

§. CCCCXLVII.

Varietates in accessionibus. Jam monui, soporem pedetentim in accessionibus plerumque augeri ab initio ad finem; accessionesque ipsas ordinate, et distincte inualescere, et remittere. Sed scire quoque licet, eas paullatim ita produci, vt demum vix quidquam amplius remittant, se se quasi commiscentes, aut exigua, et breuissima tantummodo habentes interualla, in quibus symptomata minuantur. Quamquam res vtplurimum sic se habeat; interdum tamen euenit, vt quidam aegroti semper in remissionibus ad finem vsque, ne ea quidem demta, quae antecedit postremam, et lethalem diem, sic recreari, leuarique videantur, vt adstantes vix sibi persuadeant illos in proximo vitae periculo reuera versari; dum tamen aegri ipsi ex intima animi praesensione rectius diuinant id, quod eos maneat, et se paratos ad subeundum extremam sortem praedicant, imo sponte, vltroque efflagitant, vt sacris religionis auxiliis praemunire se possint.

§. CCCCXLVIII.

Fallaces remissionum vices. Quandoque febriles accessiones circa septimam, vel octauam diem ita mitescunt, vt remissionis interuallum ab vna ad alteram accessionem horas vsque viginti quatuor, vel triginta sex extendatur, atque adeo ex duplici simplex *Tritaeophya* euadat. Tunc cauere oportet, ne praemature nimis felicem morbi finem polliceamur; praesertim si non praecesserit, neu praesto sit vlla euacuatio, aut eruptio critica, cui tanta morbi remissio tribui queat. Nam

...m saepe obseruatum est, post longiorem illam ...etem febrem vehementius recrudescere, et in... ...atos illudere. Lingua plerumque humida est, et ...turali similis ad finem vsque, exceptis iis aegro... ..., qui somno obruti spiritum hiante ore ducunt; ...am in his exarescit, et aspera ex hac caussa fit; ...uamquam tamen eam quandoque ex febris etiam ...rdore resiccari viderim, cum non raro, postquam ...ebris deferbuisset, licet adhuc ore hiarent, humida, ...t mollis permaneret. *Lingua interdum sicca.*

§. CCCCXLIX.

Neque insolens esse, ait Cl. LE ROY, morbo ad ...nem tendente, alterutram parotidem, aut vtram...ue intumescere, et proximam saepe mortem prae...untiare, aut peticulas symptomaticas prodire, ...uae pariter exitium imminere significent. At in ...s, quos hac febre laborantes videre mihi contigit, ...ihil horum vnquam comperi, sic vt minime ejus ...ropria ista credam, et, si quando incidant, tum ...um ea malignitatem aliquam, aut putridam collu...iem complicari. Huncque esse casum puta...erim, in quo alui excrementa liquescunt, et cre...ro dejiciuntur, peculiaremque foetorem exhalant; ...t tales halitus e corpore aegrotantis emanare dicun...ur, vt in aëre iis repleto diu morari non liceat, ...uin caput dolore corripiatur, cito tamen desituro, ..., qui eo affectus est, in aërem purum, et liberum ...e transferat, ibique aliquantulum consistat. *Symptomata rariora.*

Prognosis.

§. CCCCL.

Periculosa valde est hujusmodi febris, et plerum...ue lethalis. Nunquam contagione communicari ...sa est, aut epidemice vagari. Solet sporadice ...unc, vel illum senem ex aliqua euidenti, et pro... *Ortus ejus.*

catarctica

catarctica caussa, etiam leuiori, inuadere, prae-tim autumnali tempore, aut hiemis initio, cum mirum transpiratio cutanea frigore, aut aëris h-

Terminus. miditate minuta sit. Qui ea laborant, interd- septima, octaua, aut nona die, saepius vndecim- aut decima tertia moriuntur. Cl. LE ROY nemi-nem nouit vltra hunc terminum vitam protra- ex illis, quorum morbus morte finitus est. Non inficiatur tamen, quando malum citam mortem non affert, hominem ita male affectum relinqui, vt diutius quidem misere viuat, sed demum suc-cumbat. Plerumque ita euenire, vt affirmat vir

Interdum lenta euadit. doctissimus, equidem fateor. Attamen septuage-narium hac febre cum biliosa primarum viarum ca-cochylia, et antiquo vesicae vlcere complicata la-borantem curaui, qui post multas, mirasque vicissi-tudines, quas sustinuit, vigesima nona demum die occubuerit. Lenta porro interdum morte mor-bum finiri, non pridem comprobatum recordor in magno quodam Principe octogenario majori, qui primas grauissimas, et prope lethales febris hujus accessiones eluctatus, tandem in febrem lentam quotidie exacerbantem incidit, et marasmo tandem confectus, et assidue delirus centesima a morbi ini-tio die exspirauit. Ceterum tendinum subsultus, tremores, conuulsiones, respiratio difficilis, aut magna, et tarda, pulsuum intermissio quam maxi-me periculum augent, atque exitium accelerant. Singultus vero si accesserit; quod rarum non est; jam prope instare extremum diem, denuntiat.

Febris hemiplegiaca.

§. CCCCLI.

Quae sit appellanda. Soporosae febris veluti species haberi potest illa, quae, quia eidem hemiphlegia superuenit, proprie *hemiplegiaca* appellanda videtur. Haec homines

aggre-

ggreditur non admodum senio graues, vt superior; d tamen senio proximos, qui nimirum annum uadragesimum quintum jam praetergressi sint. eterum magna inter vtramque est affinitas; nam ı vtraque aegri, dum sopore premuntur, balbuunt; accessiones omnino eumdem manifestum tyum, ordinemque tenent, in quibus plus minus omnus obrepit; pulsus simili prope modo tam in ccessionibus, quam in remissionibus se habent: ı priore illa lingua quasi paralysi, in hac latus resoluitur: quae omnia affinitatem, similitudinem ffectionis ostendunt. At non idem in vtraque peculum est. *Soporosa* plerosque occidit; non item *e miplegiaca*, quia in hac pauciores pereunt, mulque seruantur. Si tamen in hujus accessionibus ulsus fiat paruus, debilis, inaequalis; aeque lethi ıra esse potest, ac *soporosa;* nam nerui etiam cariaci resolui quodammodo videntur. Item si paraysis organa deglutiendi attingat; si tendines resiant; si caput, oculi, aut labia conuellantur simul, ıntum periculi continet, vt omnis spes adimatur egri seruandi. Sed prae ceteris ad respirationem ttendere oportet; quo enim plus a naturali ipsa eflectit, (deflectere autem plurimum solet pari ago, et intercostali affectis) eò propius exitium netuendum est.

Affinitas.

Hemiplegiaca minus periculosa.

§. CCCCLII.

Posset febris ista quibusdam videri vna eademque um lethargica TORTII, aut soporosa aliorum, vtote quae senibus pariter infensissima esse consue it, et saepe hemiplegiam, aut apoplexiam, aut aralysim sibi (§. CLXIX.) adsciscit. Verum ab ujusmodi *perniciosis comitatis* distinguitur, 1) quia ontinua perhibetur, 2) quia sporadica est, dum omitatae plerumque epidemicae, aut endemicae obser-

Quomodo differat a soporosis comitatis.

obseruantur; 3) quia in hemiplegiaca et soporosa accessiones a refrigeratione, et quidem longa inchoant; in illis contra ab horrore, aut a simplici pernicioso symptomate sine frigore, aut horrore, vel certe breuissimo et vix sensibili; 4) quia in illis praecipiti, et celeri passu ad mortem fit transitus; in nostra vero tardiori, lentiorique gressu; 5) quia vrinarum alia omnino ratio est. In *comitatis* sunt parcae, subjugales, lateritiae, subsidentes; in *soporosa*, aut *hemiplegiaca* continua crudae, copiosae sine sedimento, aut cum enaeoremate diuulso, et leui; 6) quia illae cortice peruuiano certe depelluntur; haec vero nequaquam.

§. CCCCLIII.

Quid in cerebro defunctorum inuentum. Cl. LE ROY, dum caussas mali, ejusque symptomatum, et mortis ipsius indagat, et veri simillimum putat, a peculiari cerebri affectione illa omnia permanare, queritur anatomicarum disquisitionum defectum, quo fit, vt decerni non possit, quaenam reuera sit ejusmodi cerebri affectio, in qua
Sect. 1. morbus iste contineatur. Ipse tamen narrat, in homine, qui *hemiplegiacus* ex hac febre mortuus erat, inuentum esse abscessum, qui in altero cere-
Sect. 2. bri hemisphaerio recondebatur. Quid in Principe illo, de quo paullo ante mentionem (§. CCCCL.) feci, sectio cadaueris, quam instituit diligentissime amicissimus, et medica scientia praestantissimus, JO. PALLVS SPEZZANIVS, detexerit, non melius patebit, quam si sectionis ipsius descriptionem, mecum ab eodem communicatam hic transcripsero. Altero ab obitu die cadauer sectioni traditum est. In exteriore corporis ambitu quaedam maculae liuidae, latiores aliae, quae hypogastrium occupabant, aliae minores, quae talos, et extremos pedum pollices tingebant, et notabile vlcus cum

gangraena jamdiu obortum, a summo osse sacro ad nates protensum oculis dissectoris se se obtulerunt. Reserato *abdomine* ventriculus, intestina, jecur, pancreas, omentum, mesenterium, renes, vesica vrinaria omnino juxta naturae modum inueniebantur, si exceperis aliquas non insolitas variationes, quas incessus, et flexus intestinorum, omentique positus exhibuerunt. Lien vero apparuit, mole multo minor, quam solet, fortasse ex compressione, quam jamdiu patiebatur ab ingenti quadam hydatide, quae ex superiore renis sinistri parte enata sursum attollebatur hypochondrii cauum, quod solis lieni, et ventriculo continendo dicatum est, magna ex parte occupans. Aqua, quae hydatidi inerat, trium librarum et amplius quantitatem aequabat, leuiter flauescens, ceterum limpida. In *thorace* cor repertum magnum, et firmum, cui adnexa vasa aeque sana, et bene conformata respondebant, cuique in viuente, et sano arteriarum micatus validi, magni, aequales semper responderant. Concretio quaedam polypodes in sinistro ejus ventriculo existebat, in aortam vsque producta, quam in postremo vitae articulo genitam probabile est. Posterior pulmonum pars colore magis fusco, quam anterior, erat, et sanguine etiam turgebat magis, vt ex positu in dorsum morientibus euenire consueuit. In vtraque thoracis cauea, sed in sinistra plus, aliquid seri effusi, et valde sanguineo colore tincti deprehensum est; quod pariter laboriosae respirationi ad vitae finem factae adscribendum videtur. *Caput* demum, in quo morbi caussa quaerenda potissimum erat, haec exhibuit. Dura meninx prope naturalis visa est; venae omnes piae matris ab vltimis vsque surculis ad truncos, quibus in sinus longitudinales, et transuersales hiant, praeter naturam dilatatae sanguine tenuiore, et diluto val-

deturgebant; quo vitio fortasse jamdiu laborabant, quia serenissimus Princeps ab adolescentia adstrictiori collari assueuerat, quo sanguinis e capite per venas jugulares reditus plurimum retardabatur. In venis, vti quoque in sinibus, exiguae, et tenues quaedam polyposae concretiones inerant. Interstitia, quae inter venam, et venam interiacent, opplebantur materia quadam albida, condensata, et quasi concreta, vnde ipsa pia meninx crassescebat. Intra duram, et piam, et intra piam meningem, et cerebrum stagnabat insolita seri copia, quo etiam ferme pleni erant ventriculi cerebri. Plexus choroidei pallebant, et multas paruas hydatides huc illuc innatas ostentabant. Corticalis cerebri portio perbelle anfractibus suis distincta, videbatur aliquantum contracta; medullaris vero, et reliquae partes intra caluariam locatae nullum vitii genus prae se ferebant.

§. CCCCLIV.

Exstat apud MORGAGNIVM sectio Cadaueris Nob. viri ALOYSII RATTAE, aetate prouecti, qui a longo jam tempore hypochondriaco malo, et vertigini obnoxius, Nouembri an. 1705. in *affectionem comatosam* cum febre, vt auctor existimat, *pessimi moris* conjunctam incidit, qua intra biduum circiter confectus est. Cum autem VALSALVA in historia morbi, nam inter ejus obseruationes eam reperit MORGAGNIVS, *praecipuum* praeter deliria *symptoma*, *maximam somnolentiam* commemoret, videtur probabile, febrem ejusmodi non multum a *soporosa senum* abfuisse. In ventre, et thorace *sana omnia inuenta sunt; et quamuis odor quasi ejusmodi, ac in verminosis solet, exsisteret, qui aliis lacrymas, aliis sternutationem moueret; nusquam tamen apparuerunt vermes. Cranio exsecto in cerebri anfractibus aqua* gelatinosa *in ventriculis quoque, et qua oblon-* Sect. 3.

gat

gata medulla in spinae tubum descendit, aqua fuit; sed pauca vtrobique a). Quae sequitur obseruatio, propius ad morbum, de quo agimus, spectare videtur; nam qui eo correptus est, *ad annum accedebat sexagesimum; febre acuta laborans in Nosocomium vltimo dumtaxat morbi tempore illatus, hebes jacebat, et vix interrogantibus respondere poterat. Stragula saepius abjiciebat, quasi ingenti vreretur calore, qui, si tangeres, vix tepidus, imo ad extrema corporis frigidus percipiebatur. Pulsus interdum omnino latebat, interdum prodibat; sed durus, paruus, intermittens. Respiratio tamen erat naturalis. Per haec nouissimis transactis diebus prope quartum decimum est mortuus.* Quorum multa ad amussim cum iis symptomatibus, quae supra (§. CCCCXLVI.) relata sunt, conueniunt. *Ventre, et Thorace apertis, ventriculus, et intestina leui rubore suffusa inueniuntur, quasi inciperent inflammari: in cordis autem ventriculis sanguis crassior; sed tamen fluidus. Cranio recluso, dum crassa meninx inciditur, et dum cerebrum eximitur, limpidum, sed non multum, prodit serum. Sub tenui quoque meninge, quae leue inflammationis praebebat indicium, sulci, qui inter cerebri anfractus descendunt, eodem manabant sero. Denique in lateralibus ventriculis aliquantum seri, colore sanguineo infecti, repertum est b).* *Sect. 4.*

a) *Epist. anatom. medic. de sed. et caus. morbor. Epist. VI. n. 2.* b) *Ibid. n. 8.*

§. CCCCLV.

Ex quibus anatomicis sectionibus, quamquam non multis, consequitur magna probabilitatis specie, iisdem propemodum vitiis in hac quoque febre cerebrum affici, quae in aliis soporosis affectionibus detecta sunt a Prosectoribus *a*), quaeque plerumque consistunt vel in apostematibus cerebri, vel *Caussarum explicatio.*

in lymphae *gelatinosae* inter duram, et piam meningem collectione, vel in sero siue limpido, siue crasso, turbido, imo etiam sanguineo circa cerebrum stagnante, aut in ejus ventriculos effuso, vel demum in nimia vasorum sanguineorum, quibus pia mater, et cerebrum ipsum abundat, dilatatione, atque infarctu *b*); ex his vero frequentiorem esse vasorum dilatationem, colluuiemque serosam, et viscidam cerebrum, ejusque ventriculos inundantem: quae omnia in senibus, parum perspirantibus; pituitosis, crudisque humoribus plerumque scatentibus, et canalium in primis cerebralium indurationibus, aut atonia, contrario prorsus vitio obnoxiis; ac proinde congestionibus, collectionibusque humorum accommodatissimis paullatim fieri incipiunt, et sensim ita increscunt, vt demum, accedente aliqua procatarctica caussa febri mouendae idonea, in hujusmodi terrificum, lethalemque morbum incidant. Non hic disputabo, quot modis, quibusque serosa ista colluuies in cerebro congeratur; cum partim id in pathologia generali explicatum arbitror, partim opportunius explicabitur, vbi de apoplexia, et congeneribus affectionibus, praesertim soporosis, peculiariter agemus. Nec quaeram modo, an ab hujusmodi caussa semper febris accendatur, num vero interdum aliunde orta, cum ipsa tantummodo copuletur, aut eam gignat, aut augeat; nam longioris res esset indaginis. Illud solum mihi videtur veri simile, quod serosa colluvies stuporem quidem, et somnum praestare possit, non vero febrem, nisi acrimonia quaedam seroso humori insit, aut cum eo aliqua meningum, et cerebri phlogosis conjungatur; vnde medullares ejusdem fibrae, appensique nerui sic irritentur, vt spasmo inducto, primum extremarum partium perfrigeratio sequatur, deinde etiam motus cordis, et

arteria-

arteriarum augeatur, humoresque omnes conciten-tur, atque efferuescant. Ab eadem cerebri velli-catione perspicuum est, delirium, subsultus tendi-num, et conuulsiones pronasci debere, et, si quan-do irritationi compressio praeualeat, partes, puta linguam, fauces, brachiorum, et crurum alterutrum, quae loco in cerebro compresso magis respondent, resolui non secus, ac in paralysi, et hemiplegia. Quoniam vero aucto humorum per febrim motu serosa colluuies paullatim in circuitum rapitur, et cerebrum tum a pressione, tum ab irritatione le-vatur, mentem ad se redire, soporem discuti, et febrim sensim deferuescere, probabile est, donec, renouata intra quoddam certum temporis interual-lum congestione, accessio modo citius, modo tar-dius, modo fortius, modo mitius, prout ejus quan-titas, aut irritandi vis variat, cum iisdem prope symptomatibus instauretur.

a) BONET. *Sepulcr. T.* I. *sect. III. itemque* MORGAGN. *Epist. anatom. med., Epist.* IV. *tota.* b) MORGAGN. *ib.*

§. CCCCLVI.

Saepe etiam accidit, vt cum hujusmodi caussa (§. CCCCLV.) diathesis sanguinis inflammatoria praesertim ab initio, complicetur, aut phlogosis erysipelatodes interiorum viscerum, vnde sitis, ar-dor, singultus, anxietas, extremorum perfrigera-tio, vt in veris lipyriis, vna concurrat. Pro caus-sarum igitur varietate, concursu, aut aliorum mor-borum complicatione non parum febris ipsius ma-gnitudo, vis, et periculum, nec non symptomata differant, necesse est. Idcirco in septuagenario, quem supra (§. CCCCL.) decessisse vndetrigesima die narraui, primis diebus, cum e frigore accessionis cujusque emergeret, pulsus erat vehemens, durus, vibratus, sanguisque e vena eductus tenax, firmus, *Variae complicationes, vnde etiam symptomata variantur.*

 et

et crusta inflammatoria obductus. Progressu vero morbi, et in primis post decimam quartam diem frigus exteriorum partium fere perpetuum euasit, dum interim de summo interiore aestu, et inexplebili siti aegrotus querebatur; demumque pulsus ita exilis, paruus, inaequalis factus est, vt interdum, sicut in asphycticis, pene deficeret, sensibus nihilominus integris, quamquam aliquantum languidioribus, permanentibus. His perniciosissimis symptomatibus accessit primum liquida, foetida, colliquans diarrhoea, et tandem tympaniticus abdominis tumor. Sed huic aegro praeter soporem illum accessionum febrilium comitem abscessus erat, qui vesicam vrinariam occupabat, et magnam puris foetentissimi copiam a multo jam tempore sine insigni molestia cum vrina, quae sponte, vt in incontinentia, exstillabat, effundere solebat. Vesicam vero in primis affectam fuisse, indicabat ejus praegrandis tumor in hypogastrio situs, manuique facile subjectus. Hinc fortasse singultus, quo postremis vitae diebus aeger summopere conflictabatur.

§. CCCCLVII.

Curatio. Non aliam hic curandi rationem proponere ausim, quam illam, de qua in cura febris generali (§. XLII.) mentio facta est. Plerumque enim quaecunque artis praesidia effectu carent. Si quae tamen aliquid boni vnquam praestiterunt, id profecto a sanguinis missione, a cucurbitulis scarificatis, et potissimum a cantharidibus nuchae, brachiis, aut cruribus, imo ipsi capiti applicitis, vlceribusque inde natis, diu manantibus profectum esse nouimus. Vno verbo omnia, quae a capite reuellunt, vim nerueam excitant, vitales vires erigunt, serosi humoris copiam minuunt, educuntque, ceteris praestantiora visus comprobauit. Cl. LE ROY corticem

ticem peruuianum in tenuem puluerem redactum et larga manu datum interdum prospere cessisse affirmat. At cortex peruuianus in hac *continua febre soporosa senum* inefficax omnino est, imo plerumque febrem ipsam exasperat, vti pluries expertus sum. Fortasse, quando profuit, febris intermittens *perniciosa* erat, soporoso affectu comitata, qualem alibi commemorauimus, cum qua facile haec, de qua disserimus, confundi potest.

FEBRIS PVERPERALIS NEOTERICORVM *).

§. CCCCLVIII.

Nihil vetat, quo minus puerperae aliis quibuscumque morbis, et febribus, vt reliquae mulieres, facile pateant. Idcirco rarum non est, eas peripneumonia, pleuritide, angina, apoplexia, catarrho, rheumatismo, febribus continuis, aut intermittentibus, cum benignis, tum malignis, variolis, morbillis, purpura miliari, aliisque malis, et quidem ex caussis communibus, et fortuitis prehendi, ita vt nullus ferme morbus existat, in quem ipsae aliquando non incidant. Quid enim communibus hominum aerumnis eas subtrahat? At praeterea non vacant propriis quibusdam, et peculiaribus morbis, qui a partu ipso proxime consequuntur. Supra jam, vbi *de febre lactea puerperarum* (§. CCCLVII.) disputatum est, varias non modo ejus differentias explicui, verum etiam singulas quasdam febres secundarias, siue symptomaticas, quae a lacte in mammis vberius congesto, aut coacto, vel ab vteri inflammatione, vel a subita, et inexspectata lactis, aut lochiorum metastasi (§. CCCLXV. et CCCLXVIII.) excitantur, breuiter, vt tum erat opus, indicaui.

Puerperae a communibus morbis non liberae.

Febres earum propriae.

Hic vero dicendum superest de quadam febri (quoniam modo quotidie, modo alterne exacerbatur) acuta, plerisque maligna, aut putrida habita, qua speciatim corripi puerperae dicuntur, et magnum inde periculum subire. Hanc, quoniam propria puerperarum existimatur, complures Neotericorum *puerperalem* **) vocant, quasi nouum febris genus, et veteribus penitus ignotum esset, et peculiari nomine careret, nec ad vllam febrem ante cognitam reduci posset.

*) *Synonyma.*

Febris puerperalis EDVARDI STROTHERII, *critic. febr. or a critical essay on fevers chap. IX. p.* 212. *The puerperal fever. Lond.* 1718., NATHANIEL HVLMI, *A Treatise on the puerperal Fever etc.*, *et* JOH. LEAKE, *Practical observ. on the child-bed Fevers etc.* *Febris Puerperarum* CAROLI WHITE, *Avis aux Femm. enceint. et en couches sect.* 3. *artic.* 2. *p.* 184. *Febris lochialis vulgo in Anglia dicta, sed perperam* EIVSDEM *ibid.* *Febris lactea maligna Puerperarum* LE ROY, *Premier. mémoir. sur les fievr. aigües p.* 198. *Febris putrida puerperis superueniens ex bilioso humorum apparatu, vel ex diaetae erroribus* RIVERII, *Prax. med. lib. XV. cap.* 24. *Febris putrida puerperarum* RAYM. JO. FORTIS, *De febrib. et morb. mulier. p.* 484. *Febris putrida, seu potius maligna puerperarum* WILLISII, *De febrib. cap. XVI. pag.* 76. *Febris vterina a partu tam humoralis, quam neruosa* RAVLINII, *Traité des malad. des Femm. en couche sect. III. chap. X. p.* 219. *Febris miliaris complicata, siue putrida maligna* GASTELLIERII, *Traité de la Fievr. miliaire des Femm. en couche p.* 6.

**) Primus, qui de ea scripserit, atque hujusmodi denominatione vsus sit, ab HVLMIO fuisse dicitur EDVARDVS STROTHER, Londini ann. 1718. edito opere, cui titulus *Criticon Febrium etc.*

§. CCCCLIX.

Antiquitus cognita febris puerperalis. Nouam vero non esse hujusmodi febrem, nec veteribus praeteruisam, facile eruitur ex antiquissimorum scriptorum monumentis, vt rectissime animadvertunt SWIETENIVS *a*), WHITEVS *b*), aliique

etiam

etiam inter eos ipsos, qui noua illa denominatione vtuntur, et peculiariter de ea edisserunt. Sed nullibi luculentius apparet, hanc ipsissimam febrem notam antiquitus fuisse, atque accuratissime descriptam, quam in primo, et tertio epidemiorum HIPPOCRATIS c), vbi octo historiae puerperarum ea laborantium referuntur, ita similes illis, quas nuperi scriptores ediderunt, vt ouo ouum similius non sit. Non nullas quasi illinc exscriptas diceres. Laudandi tamen praestantissimi hujusmodi Auctores sunt, quod nouis, iteratisque inuestigationibus illustrare eam conati sint, quanquam non satis constare videatur, num pro scriptorum numero, et labore par vtilitatis ratio consequuta sit. Nam de hujusce morbi natura, caussis, et curatione tantam inuenio inter eos dissensionem, tantam opinionum varietatem, vt, cui tirones fidem habeant, quem sequantur, quem, vt ducem, sibi proponant, decerni minime possit. Quam ob rem, antequam ad ejus descriptionem gradum faciam, in qua pariter non exigua est apud auctores dissimilitudo, operae pretium me facturum existimo, si primoribus saltem labiis praecipuas attingam opiniones, quae de natura, atque origine *febris puerperalis* non sine magna interdum animorum contentione euulgatae hactenus fuere; simulque ad examen, quantum in me est, reuocem argumenta, quibus istae innituntur, vt planior, tutiorque fiat aditus ad veram ejus Pathologiam, et Therapeuticen; quod in primis nostri instituti ratio postulat.

a) In Boerhaav. §. 1329. b) *l. c.* c) *Lib. I. epid. sect. III. Aegrot. IV. V. XI. Lib. III. sect. II. Aegrot. X. XI. XII. sect. III. Aegrot. II. XIV.*

§. CCCCLX.

Apud plerosque Gallos hodie, post PVZOSII, et LEVRETII, aliorumque edita scripta, jam inualuit, a *Galli eam a lacte retento deriuant.*

Hic vero dicendum supereſt de quadam febri (quoniam modo quotidie, modo alterne exacerbatur) acuta, pleriſque maligna, aut putrida habita, qua ſpeciatim corripi puerperae dicuntur, et magnum inde periculum ſubire. Hanc, quoniam propria puerperarum exiſtimatur, complures Neotericorum *puerperalem* **) vocant, quaſi nouum febris genus, et veteribus penitus ignotum eſſet, et peculiari nomine careret, nec ad vllam febrem ante cognitam reduci poſſet.

*) *Synonyma.*

Febris puerperalis EDVARDI STROTHERII, *critic. febr. or a critical eſſay on fevers chap. IX. p. 212. The puerperal fever. Lond.* 1718., NATHANIEL HVLMI, *A Treatiſe on the puerperal Fever etc.*, et JOH. LEAKE, *Practical obſerv. on the child-bed Fevers etc. Febris Puerperarum* CAROLI WHITE; *Avis aux Femm. enceint. et en couches ſect.* 3. *artic.* 2. *p.* 184. *Febris lochialis vulgo in Anglia dicta, ſed perperam* EIVSDEM *ibid.*, *Febris lactea maligna Puerperarum* LE ROY, *Premier. mémoir. ſur les fievr. aigües p.* 198. *Febris putrida puerperis ſuperueniens ex bilioſo humorum apparatu, vel ex diaetae erroribus* RIVERII, *Prax. med. lib. XV. cap.* 24. *Febris putrida puerperarum* RAYM. JO. FORTIS, *De febrib. et morb. mulier. p.* 484. *Febris putrida, ſeu potius maligna puerperarum* WILLISII, *De febrib. cap. XVI. pag.* 76. *Febris vterina a partu tam humoralis, quam neruoſa* RAVLINII, *Traité des malad. des Femm. en couche ſect. III. chap. X. p.* 219. *Febris miliaris complicata, ſiue putrida maligna* GASTELLIERII, *Traité de la Fievr. miliaire des Femm. en couche p.* 6.

**) Primus, qui de ea ſcripſerit, atque hujuſmodi denominatione vſus ſit, ab HVLMIO fuiſſe dicitur EDVARDVS STROTHER, Londini ann. 1718. edito opere, cui titulus *Criticon Febrium etc.*

§. CCCCLIX.

Antiquitus cognita febris puerperalis. Nouam vero non eſſe hujuſmodi febrem, nec veteribus praeteruiſam, facile eruitur ex antiquiſſimorum ſcriptorum monumentis, vt rectiſſime animadvertunt SWIETENIVS *a*), WHITEVS *b*), aliique etiam

tiam inter eos ipsos, qui noua illa denominatione 'tuntur, et peculiariter de ea edisserunt. Sed ıullibi luculentius apparet, hanc ipsissimam febrem ıotam antiquitus fuisse, atque accuratissime de- criptam, quam in primo, et tertio epidemiorum IIPPOCRATIS c), vbi octo historiae puerperarum :a laborantium referuntur, ita similes illis, quas ıuperi scriptores ediderunt; vt ouo ouum similius ıon sit. Non nullas quasi illinc exscriptas diceres. .audandi tamen praestantissimi hujusmodi Aucto- es sunt, quod nouis, iteratisque inuestigationibus llustrare eam conati sint, quanquam non satis con- tare videatur, num pro scriptorum numero, et abore par vtilitatis ratio consequuta sit. Nam de ıujusce morbi natura, caussis, et curatione tantam nuenio inter eos dissensionem, tantam opinionum 'arietatem, vt, cui tirones fidem habeant, quem equantur, quem, vt ducem, sibi proponant, de- erni minime possit. Quam ob rem, antequam ad jus descriptionem gradum faciam, in qua pariter ıon exigua est apud auctores dissimilitudo, operae ıretium me facturum existimo, si primoribus sal- em labiis praecipuas attingam opiniones, quae le natura, atque origine *febris puerperalis* non ine magna interdum animorum contentione euul- gatae hactenus fuere; simulque ad examen, quan- :um in me est, reuocem argumenta, quibus istae nnituntur, vt planior, tutiorque fiat aditus ad eram ejus Pathologiam, et Therapeuticen; quod n primis nostri instituti ratio postulat.

a) In Boerhaavi §. 1329. *b*) *l. c.* *c*) *Lib. I. epid. ct. III. Aegrot. IV. V. XI. Lib. III. sect. II. Aegrot. X. XI, III. sect. III. Aegrot. II. XIV.*

§. CCCCLX.

Apud plerosque Gallos hodie, post PVZOSII, et *Galli eam a lacte reten- to deriuant,* EVRETII, aliorumque edita scripta, jam inualuit, a

tentiae, doctrinaeque ne rationalis medicus acquiescere possit, multa profecto impediunt, ob-
Refelluntur. stantque. Nam 1) neque lac, neque lacteus humor, neque chylus vere est, qui ad vterum defertur nutriendo foetui, sed sanguis, atque ex eo tenuiores secreti liquores ad ejus nutrimentum impenduntur, vt Physiologi celebriores, minusque hypothesibus addicti vniuersim hodie e) docent. Verum largiamur, chylum, aut lacteum humorem reuera esse, qui ad vterum defertur pro nutriendo foetu. Licebit, ni fallor, mox petere, num chylus iste, humorue lacteus per communes sanguinis vias ad vterum feratur, vel per vasa peculiaria, intacto prorsus sanguine, ex chyli receptaculis illuc descendat? Si primum, quod anatomiae magis consonum est; quanquam sanguini permisceatur, quis dixerit, ab ejusmodi commixtione vllam noxam induci? Ergo neque ab vtero in sanguinem refluens, aut in eodem retentus quidquam mali afferat, necesse est. Humor etiam nutriendo foetui accommodatus, natura videlicet blandissimus, temperatissimusque cur matri noxius euadat? Chylus vero nonne sanguini quotidie permiscetur, atque in eodem retinetur, vt quae vita ipsa consumuntur, reparet, et resarciat? Si porro alterum dixeris; ostende, quaeso, vias istas, et rem gratissimam nedum mihi, sed omnibus etiam Physiologis feceris. Sed hisce tamen positis, et demonstratis, peterem adhuc, cur chylus, siue humor lacteus, qui quotidie in homine e ducto thoracico, aliisque etiam viis in sanguinem influit, et in eodem retinetur innoxie, solis demum puerperis retentus in sanguine, vt contendunt, tam insolenter, et ferociter noceat? Neque difficultatem declinabis, si regeras, lacteum humorem in vtero ipso confici, et secerni; nam vasa *lactifera*, aut *lymph-*

mphatico-lactea, quae in muliebri vtero se vidisse on nulli jactarunt, aut confinxerunt b), in huma- genere non ita ostensa sunt, vt de iis summo- re adhuc ambigere c) non liceat. 2) Quamquam , quod de lactantibus dicunt, generatim expe- entia comprobetur, videlicet has melius habere, fortasse febribus acutis obnoxias minus esse, am non lactantes; de quo nunc disputare non cat; tamen haud infrequens est, lactantes quo- e febre puerperali interdum corripi, et pericli- ri, quod non semel nobis videre contigit; imo c quandoque copiosum, praesente hac febre, in ammis secerni, eoque mammas ad postremum que morbi stadium manifestissime d) turgere; quod rcle *) argumento est, lactationem puerperis, ia naturae instituto consentaneam, vtilem multis causssis esse posse, sed non ex eo, quod lactis re- ntionem, et refluxum praecaueat. 3) Mala, qui- s non lactantes deinceps, videlicet procul a par- , affici, et cruciari dicuntur, eas nec semper in- stant, nec ab illis nutrices omnino praeseruan- r; cum hae frequentius macie, vertigine, hyste- a passione, virium languore, tabe, vt propriis ctationis symptomatibus e), vexentur, quam non ctantes, nisi robusto, bonoque corporis habitu olleant.

a) FRID. BERN. ALBINVS *de Natura hominis* §. 1504. 05. HALLER *Physiolog. l. XXIX.* §. 33. 34. 35. 36. LDAN. *Instit. Physiol.* §. 508 524. 525.

b) VIEVSSEN. post VERHEYEN II. p. 43. FALCONET. IDIER, FIZES, HORN., aliique, et praesertim ASTRV- S (*malad. des Femm.*). Sed *ii quidem viri*, inquit HAL- RVS (*l. c.* §. 30.), *fabricam ruminantium animalium ad ninem traduxerunt.*

c) HALLER. *Physiol. l. XXVIII. sect.* 2. §. 46., 48. vbi scriptum reliquit: *Eo* (nempe ad vasa lymphatica vteri) *ero vasa lactea vteri olim dicta*, de quibus retulerat jam *XXVII.* At multo confidentius haec ipsamet vasa ne- gantur

gantur a Cl. AZZOGVIDIO non solum in *Institution. medic. vol.* I. §. 154. verum etiam in *Obseruation. ad vteri constructionem* pertinentibus, Bononiae an. 1775. editis, vbi (*pag.* 36. *et seq.*) cl. vir non modo MORGAGNII auctoritatem, quae magni momenti est, et ANNAE MANZOLINAE in anatomicis disquisitionibus exercitatissimae fidem, et PETRI MOSCATI celeberrimi anatomes Professoris, atque *incredibilis in obseruando dexteritatis* obseruationes, sed etiam suas diligentissime institutas, atque iteratas adducit.

d) LEAKE *l. c.*

*) In Collectaneis medicis societatis Medicorum Hamburgensium a GISECKIO germanice editis (pag. 136. ad 160.) hoc ipsum confirmatum legitur. Nam ibi cl. Auctor profitetur, mala, quae lacti aberranti tribui solent, vbi febris, tumores circa vterum, et crura etc., interdum euenisse iis etiam puerperis, quae lactabant, quaeque lactis copia non superflua gaudebant, et quibus simul lochia rite manabant. Vid. PAVLI DIETERIC. GISEKE M. D. *Abhandlungen und Beobachtungen aus der Arzneygelahrheit etc.* aut *Comm. Lipsiens. vol.* XXII. *pag.* 131.

e) MORTON. *Phthisiolog. lib.* I. *cap.* VI.

§. CCCCLXIII.

Continuatio confutationis. Animaduertendum 4) est, interdum parciorem lactis secretionem, et prouentum in mammis fieri, imo etiam penitus deficere, nec lochia interim solito copiosiora esse, quin tamen aliquid mali puerperae subeant, et multo minus febri puerperali corripiantur. 5) E contrario hanc saepe accendi visam esse, antequam lac e mammis decedat, et post eam exortam diu adhuc lacte turgere mammas quandoque solitas, neque semper eam vitari ab illis, quae vbera suis infantibus mature, et libenter sugenda praebeant, vt exemplis infra proferendis euincetur. 6) Compertissimum quidem esse, lac quandoque in mammis mora, et stagnatione, e calore ita vitiari, et corrumpi, vt noxam corpori inferre possit, si nimirum diu in iis stagnet, aut concrescat: quo tamen casu quidquid in sanguinem remeat, plerumque, nisi nimia copia, et repentina

subit

subitoque impetu repellatur, vt supra jam monitum est, id facile aut alui fluxu, aut sudore, aut vrina, aut alia aliqua via, aut pluribus simul sine magno valetudinis incommodo a natura expelli, quod magni plane viri *a*) vltro concedunt; illud vero, quod in mammis jam coiuit, nec resolui amplius potest, tumores plus minus duros, aut abscessus procreare, curatu non admodum arduos, fereque periculi expertes. 7) Quoniam probabile est, quotidie aliquid lactis e mammis per vasa lymphatica sine vlla sanitatis noxa in sanguinem infundi, vt Cl. MECKELII *b*) injectiones suadere videntur, nullo modo concipi mente posse, quare liquor adeo blandus, adeo dulcis, temperatusque, adeo naturae amicus in puerperis, siue retentus, siue resorptus, febrem mali moris, inflammationes, tumores, abscessus, dolores tam interiorum, quam exteriorum partium excitare debeat, nisi antea insignem labem contraxerit, aut alia quaedam caussa intercesserit, vti subita refrigeratio puerperae, aut graue aliud diaetae erratum cui hujusmodi mala rectius, veriusque attribui possint.

a) SWIETEN. *in Boerhaav.* §. 1329. vbi testes appellat celeberrimos auctores, vti PEV (*pratique des accouchem.* pag. 214.), LEVRETVM ipsum (*L'Art des accouchem. pag.* 135.) etc. qui id experientia conuicti fatentur.

b) *Nov. experim. et obseruat. de finib. venar. et vasor. lymphatic. Berolin. an.* 1772. *p.* 56. *et* 57. vbi, *latissimus campus*, inquit Cl. Auctor, *hic pateret in errores hinc oriundos in Medicina animaduertendi, qui in practicis libris saepe occurrunt. Saepius mihi in praxi visum est ab aniculis, et medicastris absque fundamento lactis in sanguinem regressum, tamquam caussam morborum fere omnium secundum illorum sententiam accusari, qui puerperas post puerperium infestant, quos inflammatoriae febris post partum ortae, aut refrigerationis, aut erroris in diaeta effectus, ac sequelas esse peritus in arte facile cognoscit etc.* Similia habet LEAKE *l. c.*

§. CCCCLXIV.

§. CCCCLXIV.

Continuatur refutatio. Quaeram 8), si lac in sanguinis vias repulsum, quando adhuc blandum, et minime acre est, nec vllum ex mora cepit vitium, teterrima illa mala efficeret, cur iisdem nutrices, vbi alumnos dimittunt, atque a mammis lac abigunt, non pari ratione obiiciuntur? Plurimas equidem vidi, nullam vero earum, quae ex hac caussa in grauem morbum inciderit. 9) Vt ad sectiones cadauerum, ad quas a lactis accusatoribus prouocor, me conuertam, materia illa lacti similis, quam circa intestina, aliaque viscera, aut in cauo abdominis effusam inveniri dicunt, nihil sane aliud esse videtur, quam pus ex omento, secundum quorumdam sententiam, vel ex aliis visceribus partibusque suppuratis, vt peritonaeo, quod nuper Angli viderunt, dilapsum a); liquor vero ille, serum lactis referens, quo abdominis cauum interdum scatere viderunt, vel pus tenue fuit ab intestinis inflammatis expressum, vel lympha concrescibilis illinc effusa, et corrupta, vel chylus ex venis, fortasse lacteis ruptis, laceratis, exesis, aut sphacelo destructis, apertisque cum lymphatico latice stillatim emissus. Nec nouum est, materiam lacti similem saepissime prosectoribus obuiam fieri in abscessibus tam internis, quam externis, vbi nulla lactis suspicio, aut culpa adduci poterat *). 10) Quod attinet ad tumores varii generis, atque abscessus, qui circa vterum, ejusque ligamenta, aut intra musculos iliacos, et psoas, aut ad inguina, et femora, aut alias partes puerperis obueniunt, hos aequiori jure, vt de lochiorum retentione, aut metastasi nihil dicam, vel ex vtero grauido, tumente, et proximas quasque partes vrgente, vel ex vi, quam eaedem partes in iteratis partus nisibus passae sunt, vel ex circuitu humorum impedito, vel ex lympha tenaci, acrique in-

tebl

:ela cellulari alicubi accumulata, et stagnante, vel :x materia purulenta intra vasa genita, et vi vitae lemum alicubi deposita, cujus frequentissima extant apud scriptores exempla, deducendi videntur, juam ex lacte, siue retento, vt ajunt, siue repulso.

a) Cel. CAROLVS RICHA (*Constit. epid. Taurin. alter.* p. 40. *aeger* 4.) historiam adducit puerperae, cui febris cum horrore tertia a partu die superuenit; ex qua die lemum duodecima quasi repente interiit. In ejus cada-'ere inuenta est magna puris foetidi quantitas, quae in :auum abdominis effluxerat ex abscessu Tubae Fallopianae lexterae. Pusne esset istud, Cl. Auctor ne dubitauit quilem. Offendit praeterea vteri caueam grumoso sanguine)lenam, vasa vterina distenta, et varicosa, intestina extrinsecus nigricantia, et gangraenosa.

*) Cl. SWIETENIVS (*in Boerhaav.* §. 75.) refert exem)lum ex *Hist. Acad. Paris. an.* 1729. *p.* 17. 18. tumoris in ıbdomine nobilis Iuuenis inuenti, qui continebat septem ibras cum dimidia materiae albae, partim lacti, partim :aseo similis. LIEVTAVDIVS (*Hist. Anat. med. T.* I. *p.* 257. *et* 258.) ex *act. Parisiensibus* producit historiam *humoris 'actei* magna copia in abdomine puellae septennis inuenti :um *mesenterio scirrhoso, vel materia quadam albicante, et quasi cretacea infarcto*, itemque ex LOSSIO sectionem)ueri *ascite* laborantis, cujus abdomen *latice quodam mere 'acteo repletum* deprehendebatur. In muliere consistentis ıetatis, (apud MORGAGNIVM *Epist. anat. medic.* 45. *n.* 16.) ex peripneumonia intra quinque dies mortua sinistrum thoracis cauum replebatur sero, *quod a pure admisto albicare libentius dixisses, si vlla puris hic fuissent indicia.* Eodem albido humore turgebat quoque pericardium, *vt a primo non pericardium, sed apertum magnum quendam abscessum videre crederes. Superficies vero omnis pericardii interior, exterior autem cordis, et auricularum, et magnorum vaso'um obducebatur materia quadam ex albo cinerea, nihil ma;is quam calcem, parieti modo inductam referente;* nec tanen cor, aut pericardium, ea detersa, erosum, aut sup)uratum apparuit. Mulier autem haec nec puerpera erat, ıec partui vlli proxima, quantum ex historia conjici potest. Similis materia cor obducens, obseruata etiam a GVARIIONIO, memoratur ibidem, sed fusius *Epist.* 20. *n.* 37.

Ego quoque pluries in cadaueribus tam morbis acutis, quam chronicis denatorum, et quidem virilis sexus, pericardium humore lacti simili plenum, cor vero materie quadam caseosa circumdatum, et foedatum deprehendi, qua absterfa, nulla alia labes, nisi leuior inflammatio, cernebatur. Cl. PERCIVALIVS (*Essays medical and experimental on the following subjects etc. p. 232.*) narrat, bis paracentesim institutam esse in puella octenni, ascite, et anasarca laborante, et qualibet vice insignem copiam humoris lacti cum aqua remixto similis extractam esse. Tres abscessus, post variolas superatas infanti octimestri oborti sunt, vnus circa cubiti articulum, alter ad malleolum internum, et externum, tertius sub clauicula dextera, et musculo pectorali. His incisis, (LVDWIG. *Advers. med. pract. vol. 2. part. 1. pag. 183. et seq.*) materia purulenta tenuis, et saniosa cum lactis coagulo, siue grumo caseoso effluxit. Nec in solis corporis caueis, atque abscessibus materia lacti similis pluries, verum etiam in ipsomet sanguine non semel reperta est. Legitur in historia academiae scientiarum Parisiensis an. 1752., sectam esse venam brachii viro recte valenti, sed valde plethorico, et multo plus humoris lacti simillimi, quam sanguinis prodiisse. Idemque pluries vidit MVRYVS in iis, qui assidue equis vehuntur. Neque haec singularia, sed obuia passim reperiuntur apud obseruationum medicarum scriptores. Ex quibus omnibus, ni fallor, elucescit inesse sanguini, humoribusque nostris materiam, quae a reliquis ejus partibus sejuncta, aut alicubi deposita humorem albicantem, et lacteum referre possit, aut lacti similis videri. Non a vero longe abesse putauerim, chylum ipsum hic maxima consideratione dignum esse. Saepe in sanguine paucis a pastu horis extracto chylus conspicuus est, serumque ejus albidum reddit. Quid si aut copia excesserit, aut non intime sanguini admisceatur, aut aliqua ex caussa a sanguine secedat, et alicubi consistat? Num a Lacte id repetas? Chyli pars pinguior, et adiposa cum lympha animali mixta, et in cellulis membranae adiposae deposita, HALLERO docente (*Phys. lib. XXV. sect. 2. §. VIII.*) pinguedinem, siue adipem, format. Nunquid hinc lacteos tumores, siue decubitus, vt vocant, quibus puerperae obnoxiae interdum sunt, rectius quam a lacte deduxeris? Chylus quandoque contra valuularum ductum, et resistentiam e thoracico canali refluere, et in glandulas iliacas, lumbalesque,

que, atque in earum vaſcula ſponte ſe diffudiſſe, eodem HALLERO obſeruante (*Phyſ. l. XXV. ſect. I. §. XII.*), viſus eſt. Multo facilius iſtud fieri poſſe conjicies, ſi aliquod acceſſerit obſtaculum, quo ille refluere, et nouas vias ſibi parare cogatur. Habes igitur probabiliorem cauſſam, cur tumores, congeſtiones, abſceſſusque iſtos puerperarum, qui cellularem telam, qui glandulas conglobatas, tam internas, quam externas ſaepe occupant, quando humorem lacti ſimilem continent, adipoſos, aut chyloſos vocandos malim, quam lacteos.

§. CCCCLXV.

Supereſt demum, vt duo poſtrema illa argumenta, quae ſupra quinto, et ſexto loco (§. CCCCLXI.) allata ſunt, aliquantulum excutiantur. Itaque quod de lochiis magnam partem lacteis aſſeritur, id ſane eiuſmodi eſt, vt omnino per ſe corruat, ſi quae contra vaſa lactea vteri, aut lacteum humorem ad vterum confluentem diſputauimus, memoria teneantur. Deinde animaduertere oportet, colorem albidum, quo interdum lochia *) praedita ſunt, lacteam eorum naturam non ſatis oſtendere. Albicant enim, vel quod vaſa, vnde rubens ſanguis effluebat, jam contrahi incipiunt, et ſeroſum tantummodo, lymphaticumque humorem tranſmittunt, vel quod purulenta materia decolorantur, vt ex foetore, quem tum exhalant, aperte liquet. Quod ſi porro lochia interdum non ſupprimuntur, niſi febre jam prouecta, aut ad finem tendente, mirum id quidem nequaquam eſt. Nam non omnem febrem, quae puerperas corripit, ex lochiis ſuppreſſis, aut cohibitis, et retentis oriri neceſſe eſt, cum multiplices profecto cauſſae ſuppetant, vnde ea deriuari poſſit. Mirum potius eſſe debet, fluentibus lochiis albis, id eſt, vt aduerſariis videntur, lacteis, febrem ſaepe nedum ceſſare, verum etiam illico excitari; vterum tumere, et tendi, ex retenta nimirum rubra ſanguinis parte, nec ſatis euacuata;

Examinantur poſtrema duo argumenta aduerſariorum.

 cuata;

cuata; quod a me non semel obseruatum est: dum contra, lacteo humore exeunte, ex eorum sententia, puerperis recte natura consuleret. Quam ob rem, quando justo citius in plethoricis, sanguineisque puerperis lochia pallere, aut albicare video, quamuis vbertim fluant, suspectus profecto mihi eorum color est, et non raro aliquid mali imminentis portendit; nisi cito, et prouide medicus opem ferat. Quod attinet porro ad lactis vberiorem secretionem; nulla me subit admiratio, si ea vt naturae ordinem, et institutum sequitur, omniumque functionum integritatem plerumque significat, sic quoque caussam medicis exhibet, cur sibi gaudeant, et puerperae gratulentur: contra vero si inopia lactis, aut defectus, quoniam turbatae, atque aberrantis oeconomiae animalis indicium est, eos terrere debeat, et mala, quae imminent, praesagiat. Verum vtrumque de fluxu lochiorum dici etiam potest. Eorum copia securitatem plerumque; penuria, aut defectus periculum, metumque non leuem multo certius affert.

*) Mulieres, et non pauci ex medicis simul ac vident lochia pallida, aut albida fieri, mox dicunt, lac ad vterum conuerti, atque ex eo prodire; nulla temporis, quo id euenit, habita ratione. Sed vt plurimum pallere incipiunt, imo etiam albicare, febre lactea, vt vocant, accedente, aut lacte in mammis secerni coepto, aut mammis jam lacte turgentibus. Non ergo tunc ejusmodi decoloratio lochiorum lacti ad vterum conuerso tribui potest. Imo frequentius, et citius albicant in lactantibus, in quibus certe, cum lac ab infante nato exsugatur, ipsum deferri ad vterum, haud verisimile est. Nam si ex lacte lochiis admixto albidus iste color oriretur, albicaret profecto multo magis in non lactantibus post lactis e mammis refluxum, et non in iis, quae lac praebent; aut in iis ad summum, in quibus nulla lactis secretio in mammis apparuit; quamquam in his posterioribus dubitandum adhuc esset, num ex mixtione lactis lochia tum vere decolorarentur;

rentur; quia neque lac, vt dictum jam est, sub forma lactis in sanguine inest, nec vteri fabrica ad illud secernendum in humano genere a natura conficta est. Eget enim glandulosa mammarum structura, vt secernatur, paretur que. Non secretum, neque paratum, vbinam existere poterit, quonam ex loco manabit? At instant non nulli, vt lac vere sanguini inesse, et cum lochiis ab vtero effundi probent, sudores puerperarum, et lochia ipsa acidum quemdam odorem spirare, qualem lac acescens emittit. Quod incertum sane, et dubium argumentum est; nam quamquam odor istiusmodi reuera sudoribus, et lochiis insideret, nec aliunde, nempe ab aliqua lactis portione, quae in linteola circumposita ex mammis stillauerit, et mora acuerit, emaneret: tamen necessario non sequeretur, vt a lacte siue retento, siue refluente repetendus esset. Non enim solum lac in nobis est, quod acescat. Acescit etiam gelatinosa, vt vocant, pars sanguinis, quae ideo magnam habet cum lacte affinitatem (SENAC *del cuore T.* 3. *l.* 3. *cap.* 4. *p.* 105. 106.). Jura carnis diu seruata acidum saporem acquirunt, odoremque similem exhalant. Gelu inde paratum, dum corrumpitur, eidem vitio obnoxium est. Jus, et gelatina vituli sibi relicta acorem concipiunt (*Mém. de l'Acad. de chirurg. T.* I. *P.* 2. *p.* 70. *ed. in* 12. SENAC *Essays de Phisiq. p.* 552. *Du coeur T.* 2. *p.* 98. LORRY *des alimens T.* I. *p.* 353.). Adeps etiam, oleumque nostri corporis acescit. Cor ipsum, quia adipe circa basim saepe scatet, diutius seruatum, acidum odorem interdum spirauit (*Id. ib. T.* 2. *p.* III.). Imo ex carne bubula putrescente spiritum subacidum elicuit NAVIERIVS, referente HALLERO (*Physiol. l. V. sect.* 2. §. 32.); qui etiam testatur, in humoribus juniorum animalium manifestum acorem reperiri, in adipe adhuc euidentiorem (*ibid.*). Hinc animalia prius acescunt, quam putrescant (WALLERIVS *chem. p.* 237.). In pure acidam indolem deprehendit QVESNAEVS (*Oecon. anim. T.* I. *pag.* 169. 195. 247.); quamquam id fere ab adipe repetit HALLERVS (*l. c.*). Acet puerorum halitus, et sudor (PECHLIN. *obseru. p.* 332.). Odor acidus percipitur in sudore febrium quarumdam malignarum (MORGAGN. *de sed. et causs. T.* 2. *p.* 262. *Journal de médecin. ann.* 1763. *mens. August.* FORDYC. *p.* 24. 62.); item in purpura (ROSEN *symptom. purpur. chronic. scorbutic. p.* 16. *et* LVDWIG. *Patholog. p.* 64. 122.); in febre miliari (HAMILTON *de*

Prax. regul. et febr. miliar.). Acidum sudorem et quidem criticum in febre quadam anomala obseruauit GRAINGERVS (*De febr. Batav. p.* 33.) et in foemina, cui ossa emollita erant, NAVERIVS (*sur l'emolissem. des os p.* 62.) et in pari casu vaporem acidum ex abdomine erumpentem notauit ZELLERVS (*De struct. gland. praet. nat.*). Similis ergo odor acidum spirans reperitur etiam in aliis morbis, vbi nulla lactis suspicio esse potest; cur non item in puerperis? cur non in lochiis, quae multum seri, et lymphae continent, ad corruptionem pronissimis?

§. CCCCLXVI.

Noxae verae a lacte. Quae quidem omnia sic accipiantur velim, vt Gallorum de hac re opiniones, doctrinasque nimium, vt mihi videntur, protensas, et latius, quam par est, effusas quodammodo justos intra limites contineant, non vero lac prorsus ab omni noxae suspicione vindicare debeant. Acescens enim mora, aut corruptum, aut alia quacunque ratione acre redditum, aut repente, et magna copia repulsum, non innocuum esse, supra (§. CCCCLXIII.) posuimus; cum sic sanguini affusum, aut ad cerebrum, pulmones, aliaque viscera translatum, aut alicubi in celluloso textu depositum, congestumque non modo febrim, verum etiam deteriora mala, quorum jam (§. CCCLXVIII.) meminimus, procreare possit. Nec dum a Gallis, quantum licet,

Anglorum de Lochiis judicium. recedimus, ita mouemur auctoritate Anglorum recentium, vt cum his lochia imminuta, aut suppressa, aut quocunque modo retenta e numero caussarum, quae febrem puerperalem inuehunt, excludi penitus velimus. Namque haud audiendi mihi videntur, dum quasi ex tripode delphico decernunt, nullum discrimen esse inter humorem, qui lochiorum nomine ab vtero effunditur, et illum sanguinem, quem vasa disrupta, aut dilacerata, aut aliter saucia cujuslibet partis euomunt; atque adeo vtrumque aeque blandum, insontemque haberi volunt.

Neque

Neque facile eisdem a) fides habenda est, quando nihil mali ex imminuta, aut retardata, aut cohibita hujusmodi vteri euacuatione se vnquam vidisse declarant *). Sola enim sanguinis, licet boni copia, quae, prout contrahitur vterus, exprimi paullatim, atque effundi debet, retenta collectiones, dolores, et quandoque inflammationes, et febrem non leuem parere saepe **) visa est. Si vero sanguis, qui in vteri vasis copiosior jam est, aut ad ea, vtero vacuo facto, vberius ferri coepit, subito repellatur, et repentina metastasi, rapidoque motu in debiliorem, nobilioremque aliquam partem, puta cerebrum, aut pulmonem, impetum faciat, nonne exspectandum continuo est ***) grauissimum aliquod malum ex iis, quae inaequalis sanguinis distributio, inaequalisque ejusdem motus, et vis efficere consueuerunt? Id nonne frequentissimum et manifestissimum est in haemorrhagiis reliquis, et praesertim in catameniis ipsis, illico, et repente compressis? Quae non tum pectoris oppressiones, anxietates, suffocationes, quae non capitis perturbationes, cephalalgiae, vertigines, aliaeue terrificae affectiones subsequuntur? *Refutatur.*

a) LEAKE *in primis l. c.*

*) Prodiit anno 1768. Lugduni Batauorum Cl. GERHARDI FAVVARQ Dissertatio absolutissima *De Lochiorum metastasi.* Haec recusa inuenitur in Syllog. BALDINGERI *vol.* 2. *pag.* 278. Doctissimus Auctor, etsi metastasim lactis prorsus non neget, multa tamen, imo omnia mala, quae alii lacti tantum referunt accepta, lochiis etiam aberrantibus saepissime tribuenda censet. Cum vero vtriusque generis metastases summopere affines sint, signa etiam tradit, quibus altera ab altera distingui possit. Turbae, inquit (§. V.), quae primis a partu diebus obseruantur, lochiis; quae vero post *febrem lactariam* nascuntur, lacti suam originem debent. Deinde addit, in metastasi lactis mammas flaccescere, in lochiorum aberratione turgere posse, citatque assentientem cl. SWIETENIVM (*comm. in Boerhaav. T.* 4. *p.* 610. *et* 612.).

**) Similia timet etiam a copia boni sanguinis in vteri vasis retenti idem FAVVARQ *l. c.* §. *IV.*

***) Eadem quoque docet FAVVARQ *l. c.* §. *eod.*

§. CCCCLXVII.

Lochia quomodo nocere possint.

At interdum lochia ita a boni sanguinis indole descifcunt, vt cum eo, qui in haemorrhagiis e vasis erumpit, comparari, vt temere volunt, minime queant. Supra (§. CCCLXV.) ostensum est, aliquando ea purulenta, aut puriformia esse. Tunc certe resorpta, aut retenta innocua fore, nemo dixerit. Quandoque etiam in vteri, aut vaginae cauea restitantia, et loci calore fota, aut aëris accessu contaminata ita alterantur *), vt, ni vere putrefiant, ad putrescendum certe paratissima euadant. Hinc tetram mephitim exhalant, acidum, vel foetidum nidorem emittunt, atque acrimonia, quam acquisiuerunt, non solum partes, per quas depluunt, quodammodo inflammant, et mordent, verum linteola etiam ipsa, quibus excipiuntur, breui exedunt, consumuntque. Istane tuto retineri, aut cum sanguine circumeunte communicari, et circumagi poterunt? Adde, ab vniuerso corporis habitu non raro ad vterum prauos, alienosque succos post partum confluere, vt prouidentissimo naturae consilio, conatuque excernantur. Si casu, aut malo fato fiat, vt expiatio ejusmodi impediatur; quis non viderit, quanta, et qualia puerperis mala impendeant?

*) Mihi omnino adstipulatur laudatus FAVVARQVE, dum (§. 2.) sic inquit: „Quamquam sanguinem ex vasis „in matricis cauitatem influentem sanum esse adseram, „idem tamen de sanguine de genitalium rima exteriori „prodeunte semper adfirmare nollem. Notum enim est „et calorem, et humiditatem horum locorum, et sta„gnationem in iisdem facillimo negotio, et breuissimo „tempore corruptionem inducere; hanc igitur ob caus„sam sanguis de genitalibus prodit omnino corruptus, „non

non quod qua talis in vterum effundatur, sed quoniam hanc labem in his demum locis contraxerit. Accedit, quod particulae relictae placentae, amnii, chorii, atque tomentosae substantiae, quae chorium cum vtero vbique nectit, corrumpantur, corruptae cadant, et sanguinem transeuntem varia ratione inquinent." Idque praesertim euenire subdit in *regionibus calidioribus*, *vbi Judaei* *lim* habitarunt.

§. CCCCLXVIII.

Quibus vero neque lac cum recentioribus, ne- *Num vteri inflammatio quandoque caussa ejus sit?*
jue lochiorum repulsio, et metastasis cum veteri-
ous quibusdam caussa febris puerperalis videntur;
ii ad vteri potius inflammationem, quae in puer
eris non infrequens est, animum conuertunt, at-
ue hanc originem ejusmodi febribus veluti proba-
iliorem assignant. At HVLMIVS, et LEAKIVS
teri inflammati symptomata ita a febre puerperali
liena reputant, vt ingens inter vtrumque discri-
ien esse, fidentissime statuant. In demortuis
raeterea ex hac febre puerperis vterum omnino
aturaliter constitutum atque illaesum; omentum
ontra, et tenuia intestina inflammata, et gangrae-
a affecta, itemque abdominis cauum humoribus
utridis, et corruptis, nec non spiritu foetentissi-
io plenum repererunt. Quo factum est, vt non *Omenti et intestinorum inflammatio accusatur vt caussa hujus febris.*
teri, sed omenti, intestinorumque inflammationi
anc puerperalem febrem ambo tribuendam judica-
erint. Quamquam vero eam inflammationis esse
bolem velint, non tamen omnem putredinem
rimarum viarum, aut etiam ipsius sanguinis, fal-
m secundariam, et accessoriam ab ea excludunt.
erum quod attinet ad hujusce febris symptomata;
leo varia, et diuersa ab auctoribus referuntur, vt
on facile, quae ipsius propria, quae aliena*) sint,
iis definiuerit. Itaque, si descriptiones omnes
ersequamur, quas de hac febre puerperali tradide-
int obseruatores, quasdam certo inueniemus, in

quibus vteri inflammati ſymptomata non defuiſſe, fateri cogimur. Quod ſi etiam ſectiones cadauerum earum, quae ex hac febre perierunt, conſulantur, id multo euidentius apparebit, nec vllum dubium ſupererit, quin interdum nullum inter hyſteritidem, et febrem puerperalem diſcrimen extiterit. Cl. enimuero LE ROY in ea ipſa foemina ex hac febre exſtincta, in cujus abdomine notabilem ſeri quantitatem cum flocculis albis lacti coagulato ſimilibus (§. CCCCLXI.) inuenit, vterum etiam, partesque vicinas inflammatas fuiſſe, confitetur. Binas quoque ſectiones mulierum, quas febris puerperalis rapuerat, exſtant apud POVTEAV *a*); quarum vterus interiorem membranam nigram, et mollem habebat, rubore quodam liuido, et vere gangraenoſo ſubtus exiſtente. GASTELLERIVS etiam duas mulieres febre puerperali, et quidem exanthematica abreptas ſecuit *b*), in quibus vterus luculentiſſimas inflammationis notas exhibuit. Quibus ſi addideris eas, quae paſſim exſtant in *Miſcellaneis Naturae Curioſorum c*), obſeruationes, vterum ſaepe inflammari in hujuſmodi morbo, nemo negabit. Sed pro mille aliis illa eſſe poterit, quam typis mandauit J. P. XAVERIVS FAVKEN *d*). Is enim narrat, annum 1770. puerperis fere omnibus exitioſum fuiſſe Vindobonae, ſed praecipue illis, quae in noſocomio *Diui Marci* decumbebant. His mox poſt partum vterus erat durus, et tumidus cum doloris ſenſu, lochiis ſuppreſſis, alui fluxu, aeſtu, ſiti, cute humida, capitiſque dolore. Tertio, aut quarto die vniuerſum abdomen, ſpeciatim verſus diaphragmatis regionem intumeſcebat, tendebatur, et dolebat, flaccidis interim mammis, et lacte vacuis. Die ſexto, et ſeptimo haec ita increſcebant, vt velut ſuffocatae necarentur. Sectio anatomica in earum abdomine detegebat pſeudo-membranam ex materia quadam

uadam caseo, et lacti simili conflatam, qua omnia iscera obducebantur. Totum ejus cauum sero eluti lactis scatebat; neque id deerat interdum in psomet thorace. Non vnum viscus, sed aliud, que aliud inflammatione obsessum reperiebatur. n on nullis vero vterus sic affectus occurrebat, vt phacelo correptus videretur. Simillimam huic pidemicam constitutionem puerperis exitiosissiam, quae hieme anni 1746. grassata est, ex comentariis Regiae scientiarum Academiae ejusdem nni commemorat Cl. SWIETENIVS hisce verbis: *lquae, dum parturiebant, effluebant, et postea vteus siccus, durus, dolens tumebat, nec lochia solito uebant modo. A ventris fluxu morbus incipiebat, olor ventris sequebatur, in primis circa locum, quem ccupant ligamenta vteri lata, tensum erat abdomen, aput dolebat, et quandoque aderat tussis. Tertio, el quarto post partum die, mammae, quae tunc turere solent, flaccescebant; et quinto, vel septimo die uerperae moriebantur. Pauperes solas inuadebat hic orbus, praecipue si in nosocomio peperissent. Feruario mense adeo periculosus erat morbus, vt ex iginti vix vna euaderet. In cadaueribus inueniebatur oagulum lactis* (Gallorum sermone hic vtitur) *exernae intestinorum superficiei adhaerens, et serum acteum in cauo abdominis effusum; simile serum in uibusdam reperiebatur in pectoris cauo, et dum pulones secabantur, eructabant similem lympham lacteam, d putridam. Ventriculus, intestina, vterus, rite caminata, videbantur inflammationem passa fuisse, grumi sanguinis ex dissectis canalibus vterinis exiint: in multis etiam ouariorum suppuratio videbatur fuisse e).* Quae omnia tam ratione symptomaum, quam obseruatorum in cadauere adeo coneniunt cum descriptionibus HVLMII, LE ROY, LEAKII, vt nihil similius esse possit, excepta

vteri

vteri labe, quam hi nunquam in suis puerperi repererunt.

*) Cl. WHITEVS (p. 210.) vehementer et ipse miratur, vix duos auctores esse, qui eadem ratione hanc febrim descripserint. Credit tamen cujusque descriptiones fideliter ex ipsa obseruatione desumptas fuisse, prout nimirum morbus se se eorum oculis obrulerit: quod probe animaduertas velim, ne quae deinceps dicturus sum, absurda, aut commentitia tibi videantur.

a) *Melang. de chirurg. p* 182.

b) *De la fievr. miliair. des femm. en couche p.* 108.

c) *Miscell. N. C. Dec.* 1. *Ann.* 2. *obs.* 85. *Ann.* 4. *obseru.* 195. *Dec.* 2. *Ann.* 4. *obseru.* 94. *Dec.* 3. *ann.* 1. *obs.* 22. *ann.* 3. *obs.* 123. WHITEVS ipse (*l. c. p.* 206.) non negat, in hac febri vterum interdum inflammatione et gangraena tentari.

d) *Das in Wien im Iahre* 1771. *etc. vid. Comm. Lipsiens. vol. XIX. pag* 289.

e) *Comment. in Boerhaav.* §. 1329. *pag* 450. Cl. GEOFFROYVS anno 1778 vidit epidemicam febrem puerperalem in Nosocomio *l'Hôtel-Dieu* Parisiis, breuemque ejus historiam conscripsit, quae prostat in *Vol.* 2. *Reg. Soc. medic. Opuscul. p.* 25.

§. CCCCLXIX.

Inflammatio omenti, et intestinorum an caussa hujus febris? Quantum porro fidendum sit cadauerum sectionibus ab HVLMIO, et LEAKIO ad proximam harum febrium caussam detegendam institutis, ex eo facile constabit, quod ex XI. puerperis, quarum historiam conscripsit Cl. WHITEVS, nulli sanguis missus sit, et nihilo fecius ferme omnes euaserint. Quod nequaquam contigisset, si quae ab illis superioribus in omento, atque intestinis inuenta inflammatio dicitur, principem reuera morbi caussam, siue continentem, vt vocant, et conjunctam praestitisset. Quo vero id magis eluceat, legenda ea sunt, quae in nouam HVLMII doctrinam doctissime animaduertit idem WHITEVS a), ostendens effectum pro caussa ab eo temere acceptum fuisse. Namque enimuero ejusmodi inflammatio si prin

a, et non ſecundaria exſtitiſſet, nullo modo, ſine romta et larga ſanguinis miſſione, vitari, aut ſcuti vnquam potuiſſet. Sed ſua quoque eſt HITEO peculiaris opinio, qua a reliquis pene nnibus diſſentit. Puerperas enim nec ex lacte, ec ex lochiis retentis, nec ex vlla viſcerum inflam- iatione in puerperalem febrem incidere, ſed ex eo intum putat, quod ſanguis earum putridis efflu- is inficiatur. Effluuia autem haec partim ex lo- iiis in vagina, aut circa pudenda retentis, et facile itreſcentibus, partim ex bile acri, et corrupta, it putridis inteſtinorum ſordibus eleuari, a venis halantibus, aut membranarum interſtitiis reſor- eri, et cum reliquis humoribus communicari; eo- ie facilius, promtiuſque ſanguinem hinc com- itreſcere, quo major aëris, cubiculi, lecti, potus- ie calor eſt, aut largior calefacientium medica- ientorum, et ciborum abuſus, minuſque aëris mperandi, et renouandi ſtudium, aut minor iundum corpus ſeruandi diligentia *b*). Ideoque, iamquam communiter in demortuis inueniantur iteſtina inflammata, et glutine quodam exterius oducta, et conferruminata, ſero cuidam purulen- immerſa, magis ad putridam, quam ad inflam- iatoriam naturam hujuſmodi febrem accedere. iteſtina vero, omentum, aliaſque partes, quae in uerperarum cadaueribus corruptae reperiri ſolent, cilius, citiuſque contaminari, quia vtero, lochiis, crementiſque propiores exiſtunt. Quod vt cre- bilius reddat, non modo pluribus vtitur ipſe ar- imentis e phyſica, et phyſiologia ductis, verum iam confirmare illud non definit narratione qua- mdam felicium curationum, quas ſolo regimine rigerante, medicamentiſque aceſcentibus, atque tiſepticis praeſtitit. In Anglia vtique, vbi victu mali, vinoſis liquoribus et regimine calefaciente frequen-

Rationes Whitei infirmantur.

frequentius abuti fortasse solent puerperae, nec satis munditiei corporis studiosae videntur, et plerumque angustioribus, parumque aëre perflatis cubiculis includuntur, in primis plebejae, et non opulentae, saepe eas ex hac caussa febribus acutis, et putridis corripi, verisimillimum est. At, quia non vbique, nec vniuersim ejusmodi vitae regimen obtinet, idcirco absurdum plane esset credere, puerperas isto dumtaxat febris genere peculiariter, et vbique conflictari. Vidi equidem ipse non semel foeminas contraria omnino ratione viuentes, grauibus hisce febribus obnoxias, alioque curationis genere, quam quod WHITEVS proponit, egentes, vt sanarentur.

a) *L. c. Post-script. p.* 377. *et seq.*
b) *L. c. sect.* 3. *artic.* 2. *p.* 209. *et seq.*

§. CCCCLXX.

Alia afferuntur contra eumdem.

Praeterea etsi magnam in hisce caussis, quas WHITEVS adduxit, nocendi potestatem insidere vltro concedam, non ita tamen celeriter ab iis corpus affici posse videtur, vt primo mox die, aut altero a partu, quod saepe euenire cum HVLMIO, LEAKIO, aliisque WHITEVS ipse haud negat, febrem mali moris excitent, nisi dyscrasia jam aliqua humores ante peccauerint, aut corpus gastrica saburra, aut biliosa colluuie scateat, aut aliunde cacochymicum sit, aut aliter male affectum. Id profecto suo jam tempore cognouisse videtur RIVERIVS medendi scientia, et vsu multis recentioribus, licet theoreticis disciplinis elegantius instructis, et perpolitis, anteferendus. Is enim, post enumeratas caussas, ex quibus puerperis febres putridae *) superueniunt, et comprehensa in illis lochiorum suppressione, aut imminutione, sic inquit: *Si vero rite fluentibus lochiis febris oriatur, illa vel ex biliosi humoris*

Riverius quid senserit de caussis hujus febris.

humorum apparatu, vel ex diaetae erroribus prouenit. *Praui humores ex partus laboribus, ac doloribus agitati calorem, et putredinem facile concipiunt, febremque excitant a).* Quod vero attinet ad diaetae errores, quoniam et de his mentionem opportune facit, e re erit hic ipsissima ejus verba referre; *Diaetae errores variis modis contingere possunt. Ac primum in victu, in quo puerperae plurimum peccare solent, pluribus, et copiosis ferculis se se ingurgitantes, quae sufficienter concoqui non possunt, et in corpore putredinem contrahunt. Alter error committitur, dum puerperae frigido aëri* (Hoc probe notent nimii rigidi regiminis laudatores) *se se imprudenter exponunt, praecipue vrgente febre ex lacte, quae per sudores, et diaphoresim solui consueuit. A frigore autem ambiente incaute admisso diaphoresis impeditur: vnde fit, vt febris illa, quae per se salutaris erat, et paucis diebus cessatura, in putridam, et periculosam mutetur.* Imo interdum febris haec in ipso pariendi tempore, aut etiam prius vno, vel altero die puerperas inuadit, quod ex historiis Hippocratis ipsius, ut ceteros praeteream, constat; vnde facile deducitur neque a lacte, neque a lochiis, neque a peruerso puerperarum regimine semper ejusmodi malum deriuare.

*) Putridae febres eo sensu hic accipiantur, quo a Galenicis acceptas supra tradidimus.

a) *Prax. med. lib. XV. cap. 24. §. 6.*

§. CCCCLXXI.

At praeter humorum antecedentem dyscrasiam, *Aliae caussae.* ; putridum, aut biliosum in primis viis apparatum, at subitam diaphoreseos, aut lochiorum repulsionem, *aliam* vir probatissimus *caussam satis frequentem febris puerperarum* commemorat, portionem scilicet aliquam secundinarum, vtero adhaerentem, aut sanguinis grumum, aut *aliud quid* praeter naturam

naturam post partum in vteri cavo relictum, et putrescens, *vnde lochia virescentia*, *male olentia* et *cadauerosa* profluere solent. Ex his quippe non modo vterus computrescit, verum totum etiam corpus putridis ichoribus, halitibusque venenatis inficitur, vt putridissimae inde febres oriantur. Duoque exempla in vtriusque caussae confirmationem ex MARVEI *tractatu de partu* in medium profert perquam sibi accommodata. Nec vnus RIVERIVS talia docet. Similia, et prope eadem a WILLISIO *a*) traduntur, et probantur. Nam harum febrium caussas enumerans, primo assumit *prauam sanguinis diathesim* tempore grauiditatis acquisitam; secundo *malas vteri affectiones* a partu relictas. Illa nisi copioso, et continuato lochiorum fluxu tollatur, sanguinem dicit ad efferuescendum, putrescendumque ex leui occasione promtissimum reddi, imo neruorum succum, quasi veneno, pessime deprauari. His vero et *lochia sisti*, *et totius sanguinis depurationem impediri*, *et foetidos* illinc ichores cum sanguine communicari, eumque *grauiter infici*, quin imo *motus conuulsiuos circa vterum inceptos*, *indeque aliis partibus continuatos in sanguine et succis inordinationes concitare*, *quae saepe in febris aut productionem*, *aut exacerbationem conspirant*. Nec praeterit alias duas *occasiones in arbitrio patientium sitas*, *et facile euitabiles*, *quae hujusmodi febrem excitare solent*, *malam* nimirum *victus rationem* et *frigoris susceptionem*. A victu enim pleniore, et jurulento, quo immaturius vtuntur, *statim in visceribus indigestio*, *et magnae molestiae*, *atque in sanguine ob succum nutritium debito opimiorem turgescentiae*, inquit, *febriles* oriuntur. Frigore vero suscepto, cum *intra diem vnum*, *aut alterum*, *aut citius*, *quam oportuit*, *vestibus induuntur*, *lectoque exsurgunt*, non solum *transpiratio cohibetur*, *sed non raro lochia de-*

Willisius ad Riverium accedit.

repen-

repente sistuntur, aëre ad uterinas partes penetrante. Quorum vtrumuis *febrilem efferuescentiam excitare* ɔoterit.

a) *De febrib. cap. XVI. pag. 77.*

§. CCCCLXXII.

Ex quarum opinionum varietate quisque satis intelliget, probabiliter non vnam febris puerperalis caussam, sed fortasse aliam, atque aliam constiuendam esse, et proinde non vnum ejusdem geıus, sed plura videri, quibus nomen istud conueiiat, aut a scriptoribus inditum sit; et quamquam ıuae postremo loco ex RIVERIO, et WILLISIO ɔrolata sunt, magnam veri similitudinem prae se erant, in re tamen adeo controuersa, et disputaionibus adhuc subjecta prudentis esse judicium coııbere; nec quidquam decernere, donec ea, quae a atione dictantur, experientia ipsa comprobauerit. Quare, vt, quaenam caussae potissimum hic locum ıabeant, et quaenam hinc verae morbi differentiae educendae sint (quod plurimum scire interest), tuissime patescat; nihil opportunius, nihil aptius, ıihil conuenientius existimo, quam aliquas febrium, uas puerperales vocant, historias examini submitere, vt, quid ex iis probabili ratiocinio ad quaetiones dirimendas elici potest, a posteriori, quod ıjunt, planissimum fiat. Itaque eas primum quoammodo percurram, quas WILLISIVS ipse nobis eliquit, deinde non nullas alias summatim attinım, quoad ad me spectare videbitur, quaedam ɔnsectaria, veluti sponte inde fluentia, breuiter ɔlligens. Septem ille puerperas, febre laborans, diligenter descripsit, quarum quatuor vi morexstinctae sunt, binae vero seruatae. Septimam nittam, quia, cum variolas tantum passa sit, oprie ad hujusmodi disquisitionem non pertinet. *Willisii obseruationes.*

Historia 1. PRIMA earum pluribus ex caussis in febrem incidit: nam et difficulter enixa est, et SECVNDA statim die carnes liberalius comedit, et TERTIA e lectulo surrexit per horas quatuor. Nocte insequente male habuit, quo tempore lac ad mammas confluxit, sed illico disparuit ab applicito emplastro, cui nomen diachylon est. QVARTA die mane febricitabat cum cacochyliae signis circa ventriculum. QVINTA major febris, et eadem circa ventriculum incommoda. Lochia imminuta, atque albicantia. *Lactis fluorem* dicunt. Caput vesperi impeti coepit. Hypochondria, et epigastrium tenduntur. SEXTA accessit linguae paralysis. SEPTIMA pectoris oppressio, et sensuum abolitio. OCTAVA mors ex metastasi, vt videtur, ad cerebrum facta. Ex breui hac morbi descriptione eruitur, febris multiplicem originem fuisse, nempe saburram primarum viarum, lac repente repulsum et lochia imminuta. Febris ergo primum *gastrica* exstitit, quam deinde lac repulsum, et lochia retenta funestiorem reddiderunt.

Historia 2. Febris secundo loco descripta caussam proëgumenam habuit prauum humorum apparatum ex victu insalubri, et vita deside praecedente*). TERTIA die tantummodo accessit; cui mox diarrhoea superuenit. Ad hanc sistendam die SEXTA adhibita fuere remedia adstringentia, quae aluum, vterique purgamenta imprudenter, et praepostere cohibuerunt. Hinc febris intenditur cum magnis, et crebris pectoris oppressionibus, atque hysterico gutturis veluti praefocati sensu. SEPTIMA graviora omnia, licet aluus iterum laxaretur, et lochia, parca tamen, redirent. Demum accesserunt tinnitus aurium, sensus quidam capitis praeter modum turgentis, subsultus tendinum, subitae totius corporis concussiones conuulsiuae, et NONA die mors. Metastasis ad praecordia primum, deinde ad caput

Erat

Erat febris *gastrico-putrida*, quam diarrhoeae, et lochiorum suppressio lethalem fecit. Tertia obseruatio est febris cujusdam, quae sine vllo morbido apparatu vespere diei QVARTAE, cum in prandio *ex carne pulli plus debito* puerpera comedisset, eam inuasit cum vomitu, et lochiorum cessatione. Die QVINTA soluta est aluus, et lochia copiose iterum fluere coeperunt, sic vt paucos intra dies aegra perfecte conualuerit. En exemplum febris gastricae purae, et benignae ex intempestiuo carnium esu. Quartae vero aegrotae historia est hujusmodi. A die partus vsque ad septimam puerpera carnibus semper vsa est, et quotidie e lecto surrexit; SEPTIMA autem die febri corripitur. Hinc lochia imminuta. Nocte DECIMAE delirium; lochiorum suppressio; conuulsiones. Obiit die proxima post aluum sponte laxatam. Cibi copia, frigus susceptum, atque hinc transpiratio cohibita caussam febri dedere; quae a principio exigua fuit cum pulsu paruo, malignarum instar. Lochiorum accedens suppressio exitium attulit. Num haec *gastrico-lochialis* vocanda esset? Quinta in febrim incidit ex lochiis, et diarrhoea per adstringentia temere vsurpata cohibitis: sed vtraque euacuatione reuocata febris breui desiit. Fuit ergo *gastrico-lochialis benigna*. Verum paullo fusius exponenda est sextae aegrotantis historia. Puerpera die a partu ALTERA cum se in pedes supra lectum erexisset, frigus ad pudenda admisit. Hinc lochia continuo substitere ita, vt vix aliquid serosi humoris ex vtero stillare pergeret. TERTIA accessit febris, et dolor pleuriticus cum sputo cruento. Quarta cuncta verae pleuritidis symptomata. Tunc sanguinis vnciae sex e brachio extractae cum leuamine, quod decem horas continuasse dicitur. At nocte recruduit dolor pleuriticus. Mane QVINTAE iterum sanguis ad vncias

Historia 3. *Historia 4.* *Historia 5.* *Historia 6.*

quatuor e brachio miſſus. Dolor imminutus, et facilior reſpiratio. Remediis proleſtus ſudor eſt. Dormiuit. Sed poſt ſomnum pulſus inuenitur frequentior, et languidior. Superuenere ſubſultus tendinum cum delirio. Die QVINTA mors, viginti quatuor horis ab iterata phlebotomia. Dubium quodammodo videtur, num pleuritis gangraena terminata mortem ſola attulerit, an vero etiam metaſtaſis ad cerebrum aliqua eidem ſe adjunxerit. Illud omnino certum eſt, morbum fuiſſe pleuritidem ex lochiis repreſſis, atque aberrantibus; et propter humoris prauitatem, aut nimium retardatam ſanguinis miſſionem, cito in gangraenam tranſiiſſe.

*) Febrem puerperalem ex morbido humorum apparatu, tempore grauiditatis acquiſito natam deſcribit etiam RAYM. JO. FORTIS (*l. c.*) et docte, vt ſolet, commentatur. Narratio ſic habet: „Mulier grauida trigeſimum annum „agens, hepatis calidioris, gracilis habitus, et potius ca„cochymica, toto geſtationis tempore fructibus, *et aliis* „praui ſucci eduliis vſa, tandem nono menſe peperit „filiam; et, purgationibus ſecundum rationem ſequutis, „nihilominus tertia die, acuta febre correpta eſt cum hy„pochondriorum, et capitis doloribus, vigiliis, ſiti mole„ſta. Cum vero obſtetrix exiſtimaret febrem hanc fuiſſe „lactis, cum tamen ſeptima praeterierit dies a partu, qua „febris cum horroribus inualuit, adeo vt nocte elapſa de„lirauerit mulier, poſt diminutam lochiorum expurgatio„nem, mutata opinione, credidit, febrem aliunde pro„venire poſſe. Et ideo etc.“ In epicriſi vero ait: *putrida itaque cenſenda eſt, nec ex lochiorum retentione, verum potius a morboſo apparatu, ab humoribus cacochymicis, crudis, et vtroque modo bilioſis, a ſanguine alienis, in venoſo genere corruptis etc.* Ex apparatu etiam morboſo praecedente videtur in febrim incidiſſe illa apud Hippocratem Epicratis vxor, quae, cum inſtaret partus, duobus diebus ante partum rigore vehementer correpta fuit, tertio peperit filiam feliciter cum ceteris omnibus ſecundum rationem; ſecundo vero a partu die febris vehemens cum oris ventriculi dolore, et muliebrium exacerbata eſt etc. *Epid. I ſect.*

sect. 3. *Aegr. V.* Nec fortasse aliam originem habuit febris, quae prehendit Dromeadae coniugem secunda die, postquam filiam enixa esset, et alia omnia secundum rationem euenissent. *Epid. lib.* I. *sect.* 3. *Aegr. XI.*

§. CCCCLXXIII.

Ab obseruationibus WILLISII transeo ad eas, quas WHITEVS enarrauit ad calcem sui opusculi. Exstant ibi quidem complures, sed ex iis nouem solum vere pertinent ad febrem puerperalem; nam prima, decima, duodecima, et reliquae sequentes circa alios morbos versantur. His igitur, vti a nostro instituto alienis, praetermissis, incipiam mox a secunda, eamque in compendium redigam, sic tamen, vt quae origini, et naturae morbi significandae valent, minime omittantur; id quod etiam in ceteris deinceps recensendis ad amussim praestabo. *Observ. II.* Mulieri cuidam post facilem, naturalemque partum, et post adhibitum regimen nimis calidum sine vlla aëris, in quo decumbebat, renouatione, et post obortos inde assiduos sudores, superuenit diarrhoea cum torminibus ventris, et signis acidae cruditatis circa ventriculum: idque contigit die a partu QVINTA. Eadem die febris; lochia copiosa, sed admodum foetentia; et lingua alba. Febris, diarrhoea, et tormina diu protrahuntur. Foetor ingens vndique erumpit. Regimine refrigerante, aëre cubiculi saepius renouato, ipecacuanha, et demum cortice peruuiano curata est. Caussa autem fuit cacochylia primarum viarum cum putrida sanguinis dissolutione. Febris inde genita cur non dicenda erit *gastrico-colliquans*, siue *gastrico-putrida? Observ. III.* Cubiculum nimis occlusum, et calens. Lochia foetida. Die QVINTA dolores vehementes in imo ventre. Abdominis tumor, inflatio, tensio, aucta sensibilitas; frequens deiiciendi desiderium; tenesmus permolestus,

Observat. Whitei.

Observ. 1.

Observ. 2.

ftus, egeftiones paucae; pulfus creber; lingua alba; demum cibi faftidium, vomitus, atque alui profluuium. SEXTA primum lochia fiftuntur. Tum etiam lac in mammis minuitur. OCTAVA lac, et lochia redeunt, et febris definit. Cauffa eadem
Obferv. 3. cum priore, et idem morbi genus. *Obferuatio IV.* Frigus in partu fufceptum. Die SECVNDA circa vefperam febris, et tormina ventris. TERTIA horror, calor, atque alui excrementa compacta. QVINTA horror vehementior; alui fluxus cum torminibus; dejectiones acres, calidae, exurentes. SEXTA alui excretio copiofior; lochia pallent, et mammae detumefcunt; non tamen lac omnino euanuit. SEPTIMA idem alui profluuium. Febris minor. OCTAVA dejectiones rariores, parcioresque. Hinc lac vberius in mammis. NONA morbi finis. Patet, febrem ex perfpiratione cohibita, et parua primarum viarum biliofa colluuie ortam effe.
Obferv. 4. Itaque *gaftrica pura*. *Obferv. V.* exhibet hiftoriam febris miliaris, fiue morbi ex miafmate miliari cum cacochylia gaftrica complicati, qui non puerperam, fed vtero gerentem juuenculam fexto geftationis
Obferv. 5. menfe corripuit, vnde abortum paffa eft. *Obferv. VI.* oftendit, quantum poffit regimen refrigerans, abftinentia ab omni victu animali, et fructuum acefcentium vfus. His enim adjumentis *febris biliofa ardens*, quae prope imminebat, valide propul-
Obferv. 6. fata eft. *Obferuat. VII.* PRIMA a partu die circa vefperam horror, qui POSTERA etiam die rediit. TERTIA ingens vomitus, et diarrhoea cum dolore capitis, lumborum, ilium, et ea infimae partis abdominis tenfione, vt prae dolore non pateretur fe tangi. QVARTA acceffit fitis, calorque. Pulfus erat celer, lingua alba, lac paucum, lochia fuppreffa. SEXTA folo regimine refrigerante, aëris puri, et recentis acceffu, et vitato carnium jure febris cum

omni-

omnibus symptomatibus decessit: Sic in ipso ferme ortu repressa est febris, quam gastrica, et putris saburra excitauerat. *Observ. VIII.* Magna hae- *Observ. 7.* morrhagia vteri ob placentam retentam. Quinque post horis ea manu chirurgi extracta est: hinc haemorrhagia illico cessauit. TERTIA primum horror; calor deinde; denique sudor. SEPTIMA accessio similis eodem ordine. NONA vomitus creber; nausea; sitis; cibi fastidium; pulsus paruus, celerrimus; lingua ad latera albicans, in medio fusca, et sicca. Aegra lactabat. Abdomen ita dolebat, vt tactum non ferret. Lochia satis copiose fluebant, sed putrida, et foetentia. A partu ad hanc vsque diem ex aluo nihil prodierat. Continuus lectuli calor, et feruidi potus vsus non modo eam adstrictiorem reddiderat, verum etiam excrementa ad putrescendum expeditiora, eoque magis, quod in palustri loco, atque obsoleta domuncula foemina haec ruri degebat. Curata est emeticis, et aluum laxantibus. Nulla hic lactis metastasis accusari potuit; nam vbera infanti porrigebantur. Neque lochiorum retentio, quia fluebant satis copiose. Igitur potius faecum intestinalium copia, et putrida cacochylia. An aliquid etiam corrupti in vtero? Longior placentae in eo mora, et subsequens lochiorum foetor suspicionem non leuem mouet. Neque ab hac dissimilis est *Obseruatio IX.* in qua *Observ. 8.* eadem curatio morbum deuicit. *Observ. XI.* Ex *Observ. 9.* retenta per tres dies in vtero placenta, ibique corrupta, febris putridissima cum pustulis miliaribus orta est, quae die VIGESIMA SECVNDA a partu mulierem rapuit.

§. CCCCLXXIV.

Hae quidem obseruationes proposito satis esse *Gastellerii Obseruationes.* possent, nisi febri puerperali saepe, licet per epigenesim,

nesim, miliaria exanthemata adjungerentur, ita vt tum febris ista *miliaris puerperarum* appellari soleat. Itaque non me pigebit septem alias historias, quas nuperrime GASTELLERIVS a) edidit, superioribus adjicere, quo melius varia hujusce morbi origo, et
Aegra 1. natura expendatur. *Obseruatio I.* Mane quaedam mulier peperit feliciter. Vespere terrore repentino lochia suppressa. Hinc horror totius corporis; suffocatio, pectoris angustia. Nocte garrulitas; sermo intercisus, dolor capitis, et lumborum; respiratio laboriosa; oculi rubri, scintillantes; pulsus durus, plenus, frequens; carotidum micatus validiores; cutis ardens, et latis maculis rubris notata; sitis inexplebilis. Quae omnia partim terrori, partim calefacientibus, et vini potui, quibus ad discutiendum horrorem vsa est, accepta referri debebant. His accessit delirium ferox, et paullo post exanthemata etiam miliaria. Repetita sanguinis missio opem tulit, sic vt die *nona*, lochiis copiose fluentibus, et mente omnino restituta, tres horas extra lectum sine languore manere potuerit. Dubitari non potest, quin lochiis suppressis, et sanguini vehementius, et copiosius ad caput irruenti tribuendum fuerit id febris genus, cui fortasse *pernitidis lochialis* nomen non male conueniret.

§. CCCCLXXV.

Aegra 2. *Obseru. II.* Post partum vndique facilem, et naturalem, lochia admodum parce fluxerunt. Hinc non satis bene habuit puerpera vsque ad diem XIV. *); imo sine euidenti alia caussa nocte hujusce diei correpta est acutissimis doloribus imi ventris, quos comitabantur vomitus crebri, et vehementissimi. Mane postero alta voce conqueritur, atque ejulare cogitur. Pulsus erat paruus, tardus, et valde contractus; extrema frigida; vrina suppressa;

pressa; venter subtumidus, non tamen tactu indolescens; magna spirandi difficultas, et demum vesiculis miliaribus, quae jam ab aliquot diebus eruperant, totum corpus conspersum. Nihil lactis in mammis a partu ad hanc vsque diem apparuit, nec vlla febris, quam *lacteam* dicunt, praecesserat. Sanguinis missione bis in pede instituta, potu diluente, subacido, balneo tepido totius corporis diu, et pluries adhibito, tartaro deinde emetico, quo multum purgata est, et demum lochiis reuocatis, et abunde fluentibus breui conualuit. *Colicam nephriticam* auctor eam vocauit. Probabilius tamen videtur, morbi caussam fuisse lochiorum parcitatem, atque aberrationem, saburramque intestinalem.

*) HIPPOCRATES *in* I. *epid. sect.* 3. *aegrot. IV.* historiam puerperae, quae decima quarta die febri prehensa est, laconice, vt solet, sed accuratissime refert. Quam cum similitudinem habeat quamdam cum modo exposita, non erit inutile totam transcribere: *In Thaso Philini vxorem, quae filiam pepererat, quum purgatio secundum naturam facta esset, et alias leuiter degeret,* DECIMA QVARTA *a partu die febris vehemens corripuit cum rigore. Ab initio vero cor* (id est scrobiculus cordis) *dolebat, et circa praecordium dextrum; muliebrium partium dolores: purgatio cessauit. Vbi vero glandem subdidisset, haec quidem leuiora facta sunt. Capitis autem, colli, et lumborum dolores permanebant. Somni non aderant. Extremitates frigidae. Siticulosa erat; aluus combusta, pauca egerebat. Vrinae tenues, ab initio decolores.* SEXTA DIE *ad noctem multum delirauit, et rursus resipiscebat.* SEPTIMA *siticulosa, secessus biliosi, abunde colorati.* OCTAVA *superriguit: febris acuta, conuulsiones multae cum dolore; multum delirabat. Glande subdita exsurgebat, multaque cum fluxione biliosa prolibant. Somni non aderant.* NONA *conuulsiones.* DECIMA *parum resipiscebat.* VNDECIMA *dormiuit; omnium recordata est. Statim autem rursus delirauit. Vrinam autem reddebat cum conuulsionibus, aceruatam; multam: illis autem parum admonentibus, crassam albam, qualis est ex his, quae subsiderunt, vbi multo tempore sitae, fuerint conturbatae;*

tae; non subsidebat, color, et crassitudo talis, qualis est in vrinis iumentorum. Talia mingebat, quae et ego vidi. Circa DECIMAM QVARTAM *diem palpitationes per totum corpus; sermones multi; parum resipiscebat: verum statim rursus delirabat. Circa* DECIMAM SEPTIMAM *voce destituitur.* VIGESIMA *mortua est.* Cl. MERCVRIALIS in commentario ad hanc historiam putat, purgationem statim a partu secundum naturam quidem factam fuisse, sed subsequentibus diebus iusto parciorem, sic vt non suffecerit. Ex ea itaque deficiente mulierem demum in febrim incidisse, quae caussam haberet inflammationem vteri, atque hepatis, a lochiis retentis, et aberrantibus profectam. Hemitritaeae ei nomen dedit. Verum non defuit biliosorum humorum apparatus, ex quo febris ista magnam partem deriuari posset.

§. CCCCLXXVI.

Aegra 3. *Obseruatio III.* Toto grauiditatis tempore valetudo aduersa, praua victus ratio, febricula diuturna. Post partum lochia primum copiosa, deinde parca, et lenta *). Lac vix vllum, etsi vbera ab infante sugerentur. Plerumque extra lectum puerpera exstitit, sic vt lecti, aut cubiculi calor ei certo non nocuerit. Die DECIMA a partu aëri humido, licet breui tempore, corpus exposuit. Mox nocte insequenti vehemens febris eam inuasit. Hinc lochia, quae adhuc stillabant, omnino supprimuntur. Die POSTERA omnia ingrauescunt; pulsus paruus, durus, frequens, obscurus, compressus; cutis ardens, quamuis assiduo madore perfusa; paruis vesiculis crystallinis distincta; caput in latus reuolutum; oculi squalidi; lingua arida; mammae flaccidae; respiratio anxia; subobscurum delirium; difficilis loquela; pectus oppressum; brachia huc illuc iactantur; et manus floccos conquirunt. Inter haec abdomen molle erat, et doloris expers. Pectori, et capiti egregie succurrit sanguinis e pede missio, qua pulsus etiam elatiores, maioresque facti sunt. Reliquam curationem perfecit purgatio, qua multi

multa biliosa, et putrida educta fuerunt, et sudor largus, et lochiorum fluxus, qui breui reuersus est. Sic paucos intra dies sanitatem omnibus numeris absolutam consecuta est, si lactis prouentum excipias, qui nullo modo restitui potuit. Corpus prauis humoribus jamdiu scatebat *); neque lochiorum copia, aut alui fluxu, aut sudoribus post partum satis expurgatum est. Accessit ex aëre humido, et frigido insensibilis perspirationis interceptio, qua febris illico mota est. Nec est, vt opinor, cur aliae caussae dubiae, aut incertae arguantur. *Febris a prauo humorum apparatu, et lochiis imminutis.*

*) Apud HIPPOCRATEM (epid. III. sect. 3. aegr. 2.) exstat historia puerperae, quae tempore gestationis *febriculosa* fuit, et post partum, *cum purgatio facta non esset, acuta, horrida febre tertia die* correpta est. Caussae fere eaedem fuerunt ac in modo exposita, sed grauiores, et perniciosiores, ita vt non modo diu febribus *continuis, acutis, horridis* cum pessimis symptomatibus conflictata sit, verum etiam post varias in melius, et pejus mutationes octogesima tandem die obierit.

§. CCCCLXXVII.

Observ. IV. SEXTA a partu die ita res se habebant: pulsus plenus, durus, frequens, inaequalis, lingua aspera, et sicca; cutis madida cum pustulis vbique miliaribus albis; pectus non nihil impeditum; abdomen praeter modum distentum, et summopere tactum prae dolore refugiens; vrinae paucae, et rubrae; aluus adstricta, sitis ingens; horrores, et accessiones crebrae in primis post febris lacteae inuasionem. Lochia primis diebus parca, tunc penitus deficientia. Caput tamen liberum. Lactis exigua in mammis secretio. Ex his accitus medicus conjecit, morbum principem esse vteri inflammationem. Itaque sanguinem bis intra paucas horas ex brachio mittendum curauit, et potui serum lactis dedit. Hinc citissime abdomen detumuit, *Aegra 4.*

aluus

aluus laxata est, biliosis multis dejectis; lochia iterum abunde fluxerunt; et omnia ad pristinum secundae valetudinis statum intra tres, vel quatuor dies redierunt. Non equidem hic disceptabo, vterusne solus, an etiam intestina inflammationis suspicione laborarent; nec vtrum aluina excrementa aliquid tam lochiis retardandis, sistendisque, quam febri inferendae contulerint, vel dumtaxat cum ea complicarentur. Sed id vnum manifestum existimo, et lochiis suppressis, et aluo adstricta febrem istam ortam esse.

Febris ab aluo adstricta, et lochiis suppressis.

§. CCCCLXXVIII.

Aegra 5. *Observ. V.* Lochia nimis cito imminuta. Lactea febris fuit admodum procellosa. Nox intra tertium, et quartum a partu diem insomnis cum summa anxietate, et delirio. QVARTA die mane omnia aliquantum remissa; vesperi vero exasperata vehementer. Magnae tum querelae de dolore capitis lancinanti, et acutissimo, oculi mobiles valde, et coruscantes; facilis sine caussa risus; lingua sicca, et nigra; sitis inexplebilis; pectus praefocatum; respiratio summopere impedita; mammae vacuae, et flaccidae; nullus lochiorum fluxus, venter mollis; cutis humida cum pustulis miliaribus albis hic illic conspicuis; pulsus valde plenus, intermittens, et creberrimus; et subinde mentis aberrationes. Omissa est sanguinis missio, quae maxime necessaria videbatur. Hinc omnia in praeceps ruunt. Circa OCTAVAM diem fato cessit ex metastasi ad cerebrum.

Phrenitis ex Lochiorum metastasi.

§. CCCCLXXIX.

Aegra 6. *Observ. VI.* Partus labores biduum continuati, nec nisi forcipe adjutus infans in lucem prodiit. Inter pariendi conatus febris accessit. Sex horis a partu lochia penitus cessant. Tempore febris lacteae omnia ingrauescunt. Caput dolet atrociter

cum

ım pulſu duro, frequenti, contracto; venter et
ımbi vehementi dolore torquentur. Facies liuet;
ɛſpiratio anxietatibus praecordiorum ſaepe interci-
itur; calor cutis exurens eſt; abdomen tumet,
ıctus impatiens. Vteri moles praeter modum
ıcta amplius occupat ſpatium, quam cum grauidus
ſſet. Laſſitudine languent membra. Nihil ex
luo egeritur. Examine inſtituto conſtitit, mulie-
em ab imperita obſtetrice plurimum in partu paſ-
ım, vinoque, vt lochia promouerentur, abuſam
ıiſſe. Regimine antiphlogiſtico, atque iteratis
ınguinis miſſionibus primum aegrae ſubuentum eſt,
einde ſaburra verminoſa, quae progrediente mor-
o ſe prodidit, opportune ſubducta, ſicque exan-
ıemata miliaria, quae ſuperuenerant, euanuere.
rinceps morbus, vt auctoris verbis vtar, vtero in-
ːdit, qui in grauiditate, et multo magis in partu
ehementer diſtentus, et vexatus fuit. Hinc in-
ammatio eum occupauit, ſed cum putrida tum
rimarum viarum, tum humorum omnium diatheſi
omplicata. Retenta lochia, aluus adſtricta, humo-
um corruptio cauſſas primarias ſuppeditarunt,
uae febrim anomalam, et diuturnam, quadrageſi-
na tantum die ex toto deſinentem *) excitauerunt.

Vteri inflammatio complicata cum cacochylia, et diatheſi putrida.

*) Digniſſimae ſunt, quae hic inſerantur binae hiſto-
iae mulierum ex partu laborioſo vehementiſſima, et lethi-
era febre correptarum, quarum altera eſt duodecima *lib.*
. *epid. ſect.* 2. apud Hippocratem, altera quarta decima
uſd. libri ſect. 3. En primam: *Mulierem, quae decumbe-
it in Mendacium foro, primum tunc enixam doloroſe maſcu-
ım, febris corripuit. Statim ab initio ſiticuloſa, anxia,
r dolebat, lingua arida, venter turbatus eſt tenuibus, pau-
s, non dormiuit. Secunda die parum riguit, febris acuta,
ırum circa caput ſudauit frigidum. Tertia laborioſe ab
uo cruda, tenuia, multa prodierunt. Quarta riguit. Om-
a exacerbata ſunt. Inſomnis. Quinta laborioſe tulit,
xta per eadem. Ab aluo vero prodierunt liquida multa.
ptima riguit, febris acuta, ſitis multa, jactatio. Circa
veſperam*

vesperam frigidum sudorem per totum sudauit, frigiditas, extremitates frigidae non amplius recalescebant, et rursus ad noctem riguit. Extremae partes non recalescebant; non dormiuit, parum mente mota est, et rursus breui resipuit. Octaua circa meridiem recalefacta est; siticulosa, soporosa, fastidiosa, ac nauseabunda. Vomuit biliosa, pauca, subflaua. Noctem moleste tulit, non dormiuit. Vrinam minxit multam aceruatam inscia. Nona remiserunt omnia, soporosa. Ad vesperam parum riguit. Vomuit pauca biliosa. Decima rigor, febris exacerbata est, nihil dormiuit Mane multam vrinam subsidentiam habentem minxit, extremitates recalefactae sunt. Vndecima vomuit virosa, biliosa. Non ita longe postea superriguit, et rursus extremitates frigidae. Ad vesperam sudor, rigor. Vomuit multum, noctem laboriose transegit. Duodecima vomuit multa, nigra, grauolentia; singultus multus, sitis laboriosa. Decima tertia nigra, graueolentia multa vomuit, rigor. Circa meridiem voce destituta. Decima quarta, sanguis per nares. Mortua est. Huic perpetuo aluus lubrica, horrida. Aetas circa annum decimum septimum. GALENVS in hanc historiam nihil scitu dignum protulit; imo quid de caussis hujusce perniciosissimae febris, ejusque natura, et nomine senserit, ne verbum quidem fecit. Videtur tamen eam ardentibus adnumerasse. MERCVRIALIS vero in commentario conjecturis tantum vtitur, et valde inclinat ad suspicandum, a lochiorum metastasi ad ventriculum, atque intestina esse repetendam; fluxumque ventris colliquantem procreasse, genere autem horrificam, et *hemitritaeam Galeni* fuisse. Vtcunque sit, probabile est non modo ex retentis, aberrantibusque lochiis, verum etiam ex apparatu biliosorum humorum natam esse, atque ad Tritaeophyas ardentes, malignas, colliquantes, putridas, in lipyriam desinentes quamproxime accessisse: Fortasse vterus etiam ex laborioso partu inflammationem passus est. Altera HIPPOCRATIS historia est hujusmodi: *In Cyzico mulieri filias enixae gemellas, et quae difficulter pepererat, et non admodum purgata fuerat, primum quidem contigit febris horrida, acuta: capitis et colli grauitas cum dolore: vigil ab initio: taciturna autem, et tristis, et non obsequens: vrinae tenues, et decolores: sitibunda: anxiosa multum: aluus erratico modo turbata: et rursus consistens: sexta ad noctem multa obloquebatur, nihil dormiuit. Circa vero vndecimam existens furore correpta est: et rursum ad mentem rediit: vrinae ni-*

grae,

grae, tenues: et rursum deficientes, oleosae, et aluus multis, tenuibus, turbulentis. Decima quarta conuulsiones multae, extrema frigida; nihil amplius intelligebat, vrinae substiterunt. Decima sexta sine voce. Decima septima mortua est, phrenitis. GALENVS et MERCVRIALIS hanc historiam exponentes non solum purgamentorum defectum, vterique inflammationem ex laborioso partu, verum etiam prauorum humorum in caput metastasim causantur; vnde phrenitica mulier occubuerit. Morbum vero Phrenitidem ipse HIPPOCRATES appellauit.

§. CCCCLXXX.

Observ. VII. Moeror diuturnus, et praua victus ratio antecessit per totum gestationis tempus. Hinc febricula duos menses molesta mulierem afflixit. Demum partus facilis. Lochiorum fluxus, et lactis secretio secundum naturam. Haec rite, obseruato etiam recto vitae regimine, ad octauam vsque diem. Sed tum repente ex filii conuulsi intuitu graui animi pathemate correpta est. Mox lochia supprimuntur. Vesperi febris incessit cum capitis dolore, siti, et calore; quae quotidie mane aliquantum remittebat, vespere vero intendebatur. Oris sapor deprauatus, lingua lurida, moeror praegressus, et praua victus ratio, qua antea vsa erat, indicabant cacochyliam primarum viarum. His supervenere pustulae miliares, ex prauis tum gastricis, tum venosis humoribus procul dubio genitae. Curata est catharticis, quibus biliosa, viscida, putridissima dejecta sunt cum cita febris, omniumque symptomatum cessatione. Fortasse his etiam factum est, vt lochiorum defectus suppleretur; nam lochia nullo modo reuocari vnquam potuerunt. Gastrica igitur saburra, et repentina lochiorum suppressio febrim exciuit. Hinc mixta quodammodo febris *gastrico-lochialis* non inepte dici posset.

Aegra 7.

Febris gastrico-lochialis.

§. CCCCLXXXI.

Caussae manifestae complures. Quas singulas obseruationes si quis sine praejudicata opinione considerauerit, atque ad caussas manifestas, ex quibus puerperae tot febribus, malisque implicari solent, respexerit, cogetur, nisi insaniuerit, confiteri, illarum praecipuas, frequentioresque non vnas esse, sed alias, atque alias, nimirum modo lochia retenta, suppressa, corrupta, aberrantia, modo placentam, aut secundinarum reliquias in vtero relictas, et putrescentes, modo prauum humorum antecedentem apparatum, modo cacochyliam putridam, aut biliosam, aut cujusque alterius generis primis viis insidentem, aut copiam aluinarum faecum diu retentam, modo sanguinis alkalescentiam, aut putridam liquationem, siue haec sit a calefaciente regimine, siue a nimio lecti, et cubiculi calore, siue ab aëre phlogisticato, et mephitico, siue quocunque putri miasmate infecto, modo partum laboriosum, vterique offensionem, modo etiam, sed rarius, subitam lactis e mammis retrocessionem, et metastasim, aut ejusdem jam corruptionem, aut aciditatem mora, et stagnatione adepti in sanguinem refluxum, aut plures ex hisce caussis simul junctas, et complicatas, quod frequentius est. *Pro caussarum varietate differre febres puerperales.* Pro varietate vero caussarum, earumque noxia potestate, varia etiam febrium, et morborum genera necessario consequi, nimirum, vt supra comperimus, modo hysteritides, enteritides, pleuritides, peripneumonias, phrenitides; modo febres *gastricas acutas;* modo *gastrico-putridas*, vel *gastrico lochiales;* vel etiam *lochiales* simplices, modo *tritaeophyas biliosas ardentes*, aut *colliquantes*, siue *putridas*, atque ex his omnibus alias *benignas*, et *puras;* alias *malignas*, *perniciosas*, et *complicatas*, hemitritaeique naturam saepe aemulantes. Prae ceteris vero crebrius occurrere *gastricas*, et *lochiales* simpli-

ſimplices, aut ex his complicatas et coaleſcentes, vt *gaſtrico-lochiales:* et *gaſtrico-putridas*, vel *gaſtrico-inflammatorias*, nemo poterit inficiari.

§. CCCCLXXXII.

Hinc conſequitur, ſummo in errore verſari illos, qui vel lactis tantum retentionem, aut repulſionem, vel lochiorum aberrationem, vel vteri phlegmonen, vel peculiarem aliam hujuſmodi cauſſam in febri puerperali accuſandam duxerunt; rectiſſime vero judicaſſe, qui cum RIVERIO, et WILLISIO modo vnam, modo aliam, atque adeo multiplicem ejus originem ſtatuerunt. Quo fit etiam, vt non ſolum prognoſis, ſed curatio ipſa pro cauſſarum natura, aut complicatione variare plane debeat: quod a nuperioribus nequaquam ſatis animaduerſum videtur. Hi enim, prout praeconcepta opinione ſeducti ſunt, vel prout epidemicam aliquam conſtitutionem, in qua puerperae eodem ferme morbo paſſim, aut multo magis in Noſocomiis aërem miaſmatibus impurum habentibus conflictatae fuerunt, tantummodo obſeruarunt, hoc, vel illud febrium genus puerperarum proprium eſſe, ſibi perſuaſerunt, et ſuam quiſque deſcriptionem, vt naturae, et veritati magis conſentaneam, reliquis praetulerunt; vnde intelligitur, cur jure Cl. WHITEVS conqueſtus ſit, vix duos auctores inueniri, qui in febri puerperali deſcribenda conſentiant, quamquam ipſe concedat, vnumquemque eorum id fideliter ſcripſiſſe, quod ipſis in medicinae exercitio obſeruare contigerit.

Recte Riverius, et Willisius sentiunt.

Nuperiores decepti.

§. CCCCLXXXIII.

Quae hactenus expoſita a nobis ſunt, et ſucceſſive ex aliorum obſeruationibus *a poſteriori*, quod ajunt, modeſte deducta, ſufficerent plane tum ad cauſſas, et naturam hujuſmodi febrium cognoſcendas,

das, tum ad earumdem curationem opportune instituendam, sic vt superuacaneum prope esset vlterius in his aut indagandis, aut tradendis tempus impendere. At quoniam nuperi quidam scriptores, vti HVLMIVS, LEAKE, WHITEVS, aliique puerperalem febrem pro peculiari morbo, puerperarum proprio, atque ab aliis omnibus morbis, quibus eae obnoxiae esse possunt, omnino diuerso habent, non omittam, vt supra (§. CCCCLIX.) pollicitus sum, illius descriptionem tradere, cujusmodi eam aut in Nosocomiis puerperarum, aut sparsim, sed epidemice puerperas insectantem *a*) ipsi viderunt; ne quidquam hac super re clinices studiosis optandum supersit; daboque operam, vt quae de ejus caussis, de prognosticis signis, et de curandi ratione comperta ab illis, et praecepta sunt, in vnum contracta prae oculis cuique obuersentur.

Morbus puerperis proprius.

a) LEAKE, qui suum Tractatum anno 1772. primum, deinde ann. 1774. recusum edidit, febrem hanc in Nosocomio Londinensi WESTMINSTER, et per vrbem etiam epidemice diffusam, in primis mense Ianuario an. 1769. itemque ann. 1770. et 1771. saeuientem vidit. Plurimae tum puerperae, praesertim Maio anni 1770, perierunt. Ideo aëris noxiam constitutionem causatus est. Similem malignam constitutionem obseruarunt quoque HVLMIVS, et WHITEVS. JOHNSONIVS quoque (Art. obstetric. pag. 253.) cognouit, hanc febrem speciatim in Nosocomiis puerperarum desaeuire solitam, frequentioremque deprehendi, quia in iis aër miasmatis putridis, quae ex aegrarum corporibus manant, diffunduntur, et lectulis, stragulis, parietibusque adhaerescunt, plus minus contaminatus, infectusque esse consueuit.

Descriptio morbi ex Neotericis.

§. CCCCLXXXIV.

Febris haec quando, et quomodo inuadit.

Vespere secundae, vel tertiae a partu diei vehementer, et plerumque repente puerperae horrescunt, diuque horror iste aut rigor eas tenet. Quandoque

citius

citius id incidit, quandoque ſerius, raro tamen quinta, aut ſexta a partu die *). Horrorem comitantur capitis dolor, anxietates, nauſeae, vomitus bilioſi, et virium proſtratio *a*). Horror, WHITEO referente *b*), interdum reuertur more febrium intermittentium, ſed erraticarum, et irregularium, donec breui in continuam febris deſinat remittentem, quotidianam, aut tertianam, ſiue ſimplicem, ſiue duplicem. In quibuſdam, eodem teſte, nullus horror praecedit febrem, ſed ea paullatim aggreditur, et gradatim inualeſcit, mox ſudoribus ſe prodens putridis, quos ſuſpectos, pernicioſoſque reddunt nauſeae, vomitus porracei, et alui fluxus. Horrori autem calor ingens **) ſuccedit. In pulſu magnam varietatem ſiue roboris, ſiue celeritatis notauit LEAKIVS. Plerumque intra minutum numerantur a 90 ad 137 micatus. Sed WHITEVS monet, ab initio pulſum parum a naturali recedere, eſſeque tantum paullo pleniorem, et velociorem; progrediente vero malo fieri celerem, et paruum, cum anxietate, et oppreſſione praecordiorum, ſuſpiriis, dejecto animo, laſſitudine, et magna debilitate ***). Die ſecunda a febris ingreſſu aegrota queritur de dolore vehementi circa epigaſtrium, qui ad coſtas ſpurias, atque vmbilicum protenditur; quin imo interdum ad ſcapulas vſque. Interea abdomen intumeſcit, et eleuatur. Si haec abdominis tenſio diarrhoeae ceſſanti, et deſiſtenti ſuperuenit, et ſimul regio epigaſtrica, et reliquae partes dolent, venterque attollitur, ſignum lethale eſt. Tunc vultus feritatem neſcio quam prae ſe fert, artus tremunt, genae rubent, labia caeruleo colore liueſcunt, pinnae narium diductae cernuntur. Quo in caſu nullum ab arte juuamen. Lochia interim rite fluere a LEAKIO dicuntur, quamquam id HVLMIVS negat, et, ſi quando ſubſiſtant, non exinde

Horror. *Nauſea, Vomitus, Diarrhoea.* *Calor.* *Pulſus qualis?* *Dolor Epigaſtrii.* *Abdomen tumidum.* *Adſpectus ferox, tremor artuum, caeruleus color labiorum.* *Lochia.*

maligniora symptomata insurgere, nec delirium, nec signa hysteritidis vlla apparere. Saepe lochia non minui, etiam WHITEVS affirmat; interdum tamen concedit, parciora esse, et quidquid exstillat, valde foetere; fierique quandoque, vt omnino supprimantur ****). Lacte mammae in iis, quibus adstitit LEAKIVS, turgebant ad mortem vsque; contra, si WHITEO credendum est, in aliquibus eae flaccescunt; lac minuitur, et saepe, si malum trahitur, omnino euanescit; quamquam hoc non perpetuum esse, palam ipse profiteatur. Decolorari, sin minus minui, hujusmodi purgamenta visa sunt HVLMIO, aliis contra negantibus. Ab eodem celebri viro vt pathognomonica signa habentur vehemens epigastrii cruciatus, febris cum ingenti horrore succedens, et frontis plerumque dolor; quae symptomata mox a partu aggrediantur.

Lac in mammis.

Pathognomonica signa.

*) Interdum ante partum, aut in ipso partu febrim hanc incipere, interdum etiam decimaquarta tantum die accessisse, historiae supra expositae euincunt.

a) Pleraque ex LEAKII descriptione depromta sunt.

b) L. c.

**) Horrorem excipit calor, et postea sudor. WILLISIVS.

***) Quando acutissimus morbus est, ad ἀκμὴν die tertio, aut quarto peruenit. Tunc calor intensior est, et *pulsus* vehemens, et citatus. WILLIS. Ingrauescente morbo, et ad exitium tendente, fieri debilem, et inaequalem *pulsum*, idem concedit. *Vires* fere semper subito prosternuntur. *Id.*

****) Febre vniuerso corpore expansa, *lochia*, si non prius fuerint suppressa, supprimuntur, aut parciora fiunt. *Id.* Lochia in puerperali febre plerumque sisti, tradit RIVERIVS.

§. CCCCLXXXV.

Lingua qualis.

Lingua illico, vt adnotat WHITEVS, alba est, et humida; sed breui crusta contegitur mucosa, aut exsiccatur, indurescit, nigricat, aut etiam crusta, qua obducebatur, in fuscam commutatur. Similis

fusca

nſca materies, quae putridorum halituum erumentium effectus creditur, dentibus etiam adhaeret; oſque inquinat. Alimenta quaecunque, et quaeunque potiones vt plurimum vomitu rejiciuntur, xceptis frigidis, atque acidulatis. Alui dejectioes quandoque ita copioſae ſunt, frequentes, et ›utridae, vt foetore totam domum inficiant, conagionemque in vniuerſam familiam diffundant. Alias aegrotae torquentur aſſiduo, et moleſto, teneſmo, crebroque mingendi pruritu, quem comiantur ventris dolores, et permoleſtae inflationes *). Dolent interim caput, dorſum, pectus, latera, coendices, ilia, nec abeſt tuſſis, et ſpiritus difficulas. Poſt quamlibet egeſtionem plerumque ſibi ridentur releuari; ſed paullatim incipiunt excrenenta, vrinaeque contra voluntatem demitti; accedunt ſudores colliquatiui, ſingultus, conuulſiones, et tandem mors ipſa, modo citius, modo ſerius. Plerumque dies vndecima exitium affert, quamquam non deſint exempla aliquarum, quae intra quatuor, et viginti horas vitam amiſerint, aut vltra vndecimam etiam diem produxerint. Vrinae generatim ſaturatiſſimae **) perhibentur, quandoque tamen pallent, aut turbantur, cum filamentis quibuſdam innatantibus. Nec rarum eſt, in primis vbi regimen, et medicamenta calefacientia adhibentur, aut ſudoribus nimium promouendis indulgetur, peticulas erumpere ***), aut puſtulas miliares albas, aut rubras, aut mixtas, quae primum circa collum, et pectus apparent, deinde per totum corpus diſſeminantur, et nouae prioribus ſubinde ſuccedunt, donec vires exhauriantur. Nihil enim hujuſmodi eruptionibus aegrotantes leuantur, cum ſymptomaticae eſſe ſoleant. Reapſe, addit WHITEVS, in hac febre nihil critici occurrit a), niſi ſit diarrhoea.

Vomitus alimentorum.

Foetor dejectionum.

Teneſmus, et alia ſymptomata circa ventrem.

Dejectiones inuoluntariae.

Quae mortem antecedant.

Vrinae.

Peticulae, et Miliaria.

Nihil critici praeter diarrhoeam.

 *) Circa

*) Circa ventrem mirae *inflationes* et *tensiones* excitantur, quae passionem hystericam aemulantur. WILLIS.

**) *Vrina* crassa, rubra. WILLIS.

***) Maculas in non nullis purpureas, aliaque malignitatem indicantia obseruauit quoque idem WILLISIVS.

a) WILLISIVS id ante WHITEVM docuit; nam, inquit, dum calor intensior, sitis molesta, pulsus vehemens, et citatus, vigiliae pertinaces, jactatio assidua, atque alia grauia symptomata vrgent, et vrina crassa et rubra est, nunquam vlla crisis accidit, sed paullo post metastasis ad caput fit, vnde cerebri, et neruorum functiones laeduntur, tendines subsiliunt, hysterismi inualescunt, quandoque phrenitis accedit, delirium, stupor, aphonia etc.

§ CCCCLXXXVI.

Descriptio Cl. Le Roy. Ab horum (§. CCCCLXXXIII.) descriptione non dissentit Cl. LE ROY, qui breuissime omnia complectens, multum, inquit, haec febris habet affinitatis cum aliis febribus symptomaticis puerperarum. Primis statim a partu diebus corripit; raro serius quarto, aut quinto. Mammae molles, et flaccidae, sed solitum volumen seruant. Mox plerumque symptomata periculosissima se exserunt; nec vllum tam malignum existit, quod aliquando eidem non superueniat. Frequentiora sunt pulsus debilis, inaequalis, interdum durus, et vehemens, aluus liquida, lochia suppressa, abdomen tumidum resonans, delirium, stupor, sopor, tendinum subsultus, motus conuulsiui capitis, oculorum, manuum, quandoque etiam epileptici, paralyses, et saepissime signa inflammationis in visceribus imi ventris, aut alicujus congestionis in pectore. Nec desunt exanthemata *) miliaria: quandoque, in quibusdam praesertim regionibus, aut tempestatibus, aut saltem sub morbi finem, quando in mortem terminatur, erumpunt circa collum, et pectus exiguae phlyctaenae, caput aciculae aequantes, sero limpido plenae, quae a minus attentis pro sudoris guttulis

guttulis accipi possunt. Rapidissime suum cursum persoluit morbus, tantoque celerius, quo lethalior est.

*) Non ideo febris ista confundi debet cum *Nouo morbo puerperarum* a GODOFRIDO WELSCHIO accuratissime descripto, qui Lipsiae anno 1655. epidemicus fuit, puerperis exitiosissimus. Nam in eo exanthemata miliaria omnibus communia erant, et primarium morbum constituebant, diuersum profecto ab exanthematis hisce symptomaticis, aut epigenomenis, quae febri puerperali interdum superueniunt, aut admiscentur.

§. CCCCLXXXVII.

Quid sectiones cadauerum HVLMIO, et LEAKIO ostenderint, supra (§. CCCCLXVIII.) jam retuli. Cum vero ibi generatim de iis actum sit, liceat modo eas aliquanto diffusius exponere, vt de puerperali febre neotericorum, cujus hic peculiariter historia traditur, speciatim disserentem decet. Itaque HVLMIVS vterum in hac febre illaesum inuenit, sed inflammata intestina, et omentum, imo saepe gangraenosa, et corrupta, atque in abdominis cauo pus, aut ichorem effusum ex suppurato, et disrupto omento. Omentum quoque LEAKIVS vidit vel penitus absumtum, et corruptum, vel in pus lacti corrupto persimile conuersum, vel partim inflammatum, partim suppuratum: intestina extrinsecus inflammationis notas habentia: in abdominis cauo purulentam materiam sero lactis affinem, atque aliam crassiorem admixtam, quae lac coagulatum referebat. Fereque eadem, aut non absimilia reperit THEOPHILVS DE MEZA *a*), sed praecipue abdominis cauum pure plenum, et variam viscerum in eo contentorum corruptionem. Is vero addit, praeter omentum, atque intestina, vterum quoque inflammatione tentatum inueniri. Non audet tamen definire, vtrum inflammationes hujus-

Extispicia.

Dubitatio Mezae.

modi, atque abſceſſus pro cauſſa febris, aut pro ejus effectis haberi debeant. At audentius negat WHITEVS, vitia, quae abdominis viſcera offerunt, cauſſam harum febrium eſſe, nec dubitat, quin illa vere ſint earumdem effecta. Quod ſatis comprobatum credit ex obſeruationibus PRINGLII, CHICOYNEAVII, LINDII, et LECATI, ex quibus elucet, in cadaueribus eorum omnium, qui *febre putrida maligna* occubuerunt, inteſtina, omentumque corrupta exſtitiſſe, quamuis certe, vt patet, eo in caſu nec inflammatio febrem efficeret, nec febris inflammatoriam diatheſim oſtentaret.

Whitei, aſſertio.

a) Compend. Medic. Faſcic. I. de febrib. cap. XXIV.

§. CCCCLXXXVIII.

Cauſſa proxima, proëgumena, et procatarctica juxta Hulmium.

Nihilo tamen minus, vt jam innui, HVLMIVS tanti facit memoratas cadauerum ſectiones, vt ſine vlla dubitatione *cauſſam proximam* febris puerperalis ponat in omenti, atque inteſtinorum inflammatione; *proëgumenam* vero in preſſione, quam hae partes ab vtero grauido, et tumente patiuntur, vnde ſanguinis circuitus in iis non modo retardetur, ſed etiam ſiſtatur; in quo cum pleriſque inflammationis naturam ſitam exiſtimat. Quaerit demum *procatarcticam*, ſiue occaſionalem ejus cauſſam in iterata omenti, inteſtinorumque, irritatione, et valido, reciprocoque affrictu, cui neceſſario ſubjiciuntur, dum vterus, muſculi abdominales, et diaphragma inter partus dolores, parturiendique conatus multimodis vim, actionemque ſuam exercent. Neque ab HVLMIO in eo, quod ad *cauſſam proximam* attinet, quidquam diſſentit LEAKIVS; quoniam, vt jam diximus, eadem propemodum vitia in cadaueribus puerperarum deprehendit.

Objectiones.

Verum, vt prudentiſſime praeter ea, quae ſupra (§. CCCCLXIX.) contra hujuſmodi opinionem protulimus

tulimus, animaduertit WHITEVS, si res ita haberet, sequeretur etiam, vt multo frequentius tempore grauiditatis omentum, atque intestina hujusmodi inflammationi obnoxia essent, et grauidae mulieres potius in febrim hanc inciderent, quam enixae, et post editum infantem, cum scilicet vterus vacuus, et detumescens non amplius memoratam pressionem facit, liberamque sanguinis per vicina viscera trajectionem permittit; vel primiparae huic malo crebrius objicerentur, quam quae pluries pepererunt; dum tamen experientia contrarium commonstrare posset. Nec porro, concessa Hulmiana pathologia, satis intelligitur, cur istud febris genus frequentius, funestiusque in nosocomiis obstetriciis, vrbibusque populosioribus occurrat, quam in priuatis, peculiaribusque domibus, aut in pagis, aut ruri; cum tamen nemo ignoret, morbos inflammatorios saepius, et facilius vagari inter mulieres agrestes, et ruricolas, quae duriori vitae generi, vehementioribusque corporis exercitationibus deditae sunt, quam inter illas, quae in vrbibus majoribus degentes otio, et desidia languere a) solent. Demum si ab inflammatione omenti, atque intestinorum febris ista vere nasceretur, cur, quaeso, sanguinis missio, quae alioquin inflammationis praecipuum, et fere vnicum remedium est, in ea ab HVLMIO, si non rejicitur, aegre tantummodo admittitur? cur ab aliis non necessaria reputatur? cur etiam a quibusdam, vt noxia reapse reperta, damnatur? Cur puerperae, quibus in Nosocomio mammae exulcerabantur, obseruante LEAKIO, multo mitiori febre laborarunt, minusque periclitatae fuerunt, ita vt nulla earum alui profluuium perpessa sit, aut vi morbi oppressa interierit? Cur in cadaueribus earum, quae ex hac puerperali febre mortuae sunt, omentum aliquando illaesum, in-

taminatumque apparuit, vt LEAKIVS ipſe, etſi id ſibi, ſuaeque ſententiae aduerſari videret, ingenue tamen, et ſincere faſſus eſt?

a) *L. c. in poſtſcript.*

§. CCCCLXXXIX.

Cauſſae remotae. Reliqua, quae a WHITEO, aliiſue de cauſſa proxima, et vera morbi natura excogitata ſunt, cum ſupra (§. CCCCLXIX. ad CCCCLXXII.) ſatis expoſita nobis videantur, modo non repetam, ne crambe recocta ſtomachum moueam. Non reticebo tamen, vnumquemque pro ſuae opinionis ratione eas cauſſas remotas enumerare, quas ſibi magis favere crediderit. Sic HVLMIVS nimios labores tempore geſtationis toleratos accuſat, vtpote, niſi male ego interpretor, diatheſi inflammatoriae gignendae magis idoneos. Contra WHITEVS ea cuncta recenſet, quae alkaleſcentiam, aut putridam corruptionem promouent; cujuſmodi ſunt aër impurus, alimenta ex animali genere, potus calidus, calefacientia quaeque, aſſiduus in lecto decubitus, ſtrangulorum multitudo, cubiculum anguſtum, atque occluſum, et calefactum nimis, regimen ſudoriferum, et prae ceteris liquorum vinoſorum, et rerum aromaticarum imprudens vſus, quo frigus, aut horror abigatur. His enim notum eſt, ſanguinis motum, et calorem augeri, ſudores prolici, et putredinem excitari, in qua intimam hujuſce febris naturam conſiſtere ipſe retur. Haſque cauſſas grauiores, et pernicioſiores euadere exiſtimat, ſi violenta acceſſerit placentae extractio, ſi vterus immaturis conatibus, aut praepropera in ejus orificium manus introductione, aut laborioſo, et difficili partu vexatus fuerit, ſic vt inflammatione tentetur; ſi lochia accumulentur, reſtitent, et computreſcant, atque alia hujus-

iujusmodi concurrerint, quae putredinem pronoueant.

Prognosis.

§. CCCCXC.

Quicunque tamen sit de istis dissensus, quo in varias abeunt sententias memorati scriptores; is non eos ita diuisit, quo minus cum veteribus omnes judicent, grauissimum, et periculosissimum hunc morbum esse. Nam recte dictum a RIVERIO, experientiaque confirmatum fatentur, prognosim ejus haud differre a prognosi aliarum febrium acutarum, nisi quod puerperalis haec ob virium a partu majorem debilitatem, et lochiorum interdum suppressionem, aliaque puerperarum incommoda multo acutior, et perniciosior existat, majusque vt plurimum afferat periculum, quo citius a partu mulierem *a*) corripuerit. Generatim ergo periculosissima est. Si tamen inter initia rectum diaetae regimen instituatur, lochia rite fluant, aut cito reuocentur, et apta curatio adhibita sit, aliquando in salutem *b*) finitur. Contra si febris jam processerit, atque ab initio neglecta fuerit, timendum plane exitium est, eoque certius, quo puerpera, dum toto corpore feruet, crebrius rigoribus quibusdam afficitur *c*).

Non differt a prognosi aliarum febrium.

Periculosissima quando sit.

a) HVLM. *l. c.* LE ROY *l. c.* *b*) WILLIS. *l. a.*
c) *Idem ib.*

§. CCCCXCI.

Speciatim malum exitum praedicunt dolor ventris acerbus; inflatio; spirandi difficultas; vigiliae; lingua arida, aspera, et variegata; genarum liuidus color; cruditas vrinae; vomitus virides, aut nigri; pulsus celerrimus, atque humilis, vt vix pulsationes numerari queant; dejectiones inuoluntariae; sudores viscidi, et frigidi, praecipue circa extremi-

Signa praui exitus.

extremitates *a*). WILLISIVS perniciosis hisce signis adjicit quoque inquietudines, subitas corporis concussiones, aut tendinum subsultus, aurium tinnitum tertia die superuenientem, capitis quamdam, nescio quam plenitudinem, de qua aegrae queruntur, praecordiorum oppressiones, pectoris pondus, respirationem impeditiorem, breuem, altam, crebram, suspiriosam, orthopnoicam, anxiam, aitque, si pejores capitis, neruosique generis affectus cum pulsu debili, inaequalique insurgant, desperatam rem esse. Inter infausta, et funesta signa a THEODORO DE MEZA *b*) refertur, os, dentesque in decursu sordescere, dysphagiam pati, peticulas, et miliaria non critica prodire, animo dejici, angi, mente aberrare, et spasmis conuelli.

a) HVLM. *ibid.* *b*) *L. c. cap.* 24. §. 255.

§. CCCCXCII.

Signa fausti exitus. Bene sperare jubent facilis in vtrumque latus conversio; commodus, et tranquillus corporis positus; lingua humida, mollis, rubra; sudores vniversales pulsui lentiori facto succedentes; moderatus, et perennis lochiorum fluxus; vrina turbida cum sedimento flauescente, aut leuiter rubro. Sed praecipue pulsus animaduersionem meretur. Is, si ex celerrimo, qui in minuto temporis centum, et viginti octo, aut centum et triginta micatus edebat, sensim fiat rarior, tardior, et moderatior, optimum indicium praebet: contra, si pergit atque vehemens esse, et frequens, et mutabilis, periculum ingens ostendit. Imo licet aliae symptomata videantur cessasse, si tamen pulsus persistat valde frequens, et celer, et non remittat febris proportionate, haud fidendum sane est; nam breui ingravescere, atque exacerbari tunc omnia solent *a*). Sin vero lochiorum fluxus, qui substiterat, reuertatur,

tatur, aut diarrhoea leuans accedat, interdum ſpem aliquam facit *b*). At diarrhoea vt ſalutaris et leuans ſit, pulſum debet tardiorem, rarioremque efficere; alias noxia, periculoſa, et ſymptomatica eſt *c*). Generatim quae primis diebus, ſecundo nempe, aut tertio, aut quarto prorumpit, vt aduertit RIVERIVS, lethalis eſſe conſueuit; contra quae poſt ſeptimum, aut nonum lochiis deficientibus ſuccedit, plerumque vtilis. Bonum etiam eſt, ventris cruciatus imminui, abdomen detumeſcere, et molliri, ſudores aequaliter calidos vndique manare, reſpirationem liberiorem fieri, tendinum ſubſultus ſedari, atque aegram mente conſtare, et placidius morbum ſuſtinere.

a) HVLM. *l. c.* *b*) WILLIS. *l. c.* *c*) HVLMIVS *ibid.*

Curatio.

§. CCCCXCIII.

Quemadmodum de natura, et cauſſis febris puerperarum inter neotericos, vt oſtendimus, variae exſtant ſententiae; ſic non facile conuenit inter eos, qua potiſſimum ratione curari debeat. Non leuis in primis eſt eorum de ſanguinis miſſione altercatio. *Sanguinis miſſio.* LEAKIVS, qui febrem hanc omenti, et inteſtinorum inflammationi tribuit, vt inflammatoriam tractandam eſſe docet, ſymptomata, ſi qua acceſſerint putridae naturae, a pure dumtaxat reſorpto permanare ratus. Quapropter copioſas ſanguinis miſſiones mature inſtitutas commendat tam praeſeruandi, quam curandi conſilio, habita tamen pulſuum, et aegrotantis prudenti ratione. Contra WHITEVS, cui febris putridae omnino indolis iſta videtur, a phlebotomia religioſiſſime abſtinet. Media autem via ſe continet HVLMIVS, qui nullam perpetuam legem hic ſtatui poſſe arbitratur. Nam etſi cum LEAKIO eam ab inflammatione omenti,

atque

atque inteftinorum repetat, fanguinis tamen miffionem non femper neceffariam, aut opportunam ducit. Itaque fymptomatum confiderationem maxime inculcat, et pro eorum varietate vt in aliis morbis, fic etiam in ifto deliberationem ineundam effe, exiftimat. Hinc ad febris, et doloris magnitudinem, ad morbi ftadium, ad fanguinis fluxum, qui partum anteceffit, aut fubfequutus eft, atque ad alia refpicit hujufmodi. Tunc autem fanguinis miffionem non reprobat, cum pulfus plenus, vehemens, et vibratus, aut dolores ventris, epigaftrii, laterumue acerbiores, et lancinantes eam expofcere videntur: fed inter initia tantum, et parciori manu vult fanguinem detrahi. Fortaffe experientia eum docuit, in puerperis, quas curandas in nofocomiis, aut malignis quibufdam conftitutionibus fufcepit, non admodum falutarem fuiffe phlebotomiam.

§. CCCCXCIV.

Purgatio. Plerifque tamen faburra gaftrica videtur primam indicationem exhibere; ideoque quam primum eam educi oportere, vnanimi ferme confenfu decernunt. Inchoant igitur ab enematibus, quae molliunt, aluumque laxant. Si haec non fatis eam euocauerint, tranfeunt ad blanda eccoprotica, fpeciatim ad falem catharticum amarum, multa aqua dilutum, ad oleum feminum *Ricini americani fructu racemofo hifpido* *), ad tartarum emeticum, aut vinum antimoniale, quod ex croco antimonii, fiue metallorum, et vino albo hifpanico paratur. Expiatis primis viis, ficque fedatis abdominis doloribus, diaphorefi promouendae animum applicant. Id autem medicamentis moliuntur, quae nequaquam calefaciant, nec aluum adftringant. Quare omnibus aliis praeferunt exiguas, et partitas dofes

ipeca-

ipecacuanhae, aut tartari emetici, aut vini antimonii **), addito tantillo opii, vt minus inteſtina ad egerendum proritent, magiſque adiuuent perſpirationem. WHITEO plurimum arridet ſpiritus Mindereri, qui egregie huic indicationi facit ſatis. Si vomitus excitetur, leniter eum promouere ſtudent potu largo et tepido ex diluto florum chamaemeli. His etiam interponere ſubinde non omittunt *mixturam ſalinam* RIVERII ***) tamquam antiphlogiſticam, et diureticam, aut, vt aliis videtur, tamquam ad bilem viſcidam incidendam, emendandamque maxime accommodatam, putredinique obſiſtentem. Sed plerique hodie mixturam hanc in *actu efferueſcentiae* propinandam volunt, vt *aëris fixi* erumpentis vis, quae antiſeptica valde eſt, non deſideretur. Valet etiam ſic propinata ad vomitum ipſum, quando pertinacius vexat, refrenandum; hinc non immerito *antiemetica* etiam appellatur. Praeterea potum commendant, qui temperet, diluat, et refrigeret ω); ſuadentque, vt puerpera faſcias, quibus ventrem conſtringere ſolent, diligenter vitet; lac infanti praebeat; in cubiculo amplo, et temperato degat; aërem renouandum curet, ſed caute, ne frigus repente ſuſceptum noceat; munditiei quam maxime ſtudeat; frequenter reſideat, et cito, quoad fieri poteſt, e lecto ſurgat, vt lochia facilius deſcendant, nec mora putreſcant.

Mixtura ſalina Riverii.

Regimen diaeteticum.

*) LEAKIVS hujuſmodi oleum adhibet in hunc modum: *Rec. olei Ricini vitello oui ſubacti vnciam vnam, Magneſiae albae drachmas duas, Mann. Calabrin. drachmas tres, aquae hyſſopi vncias octo. M. dentur omni bihorio, aut trihorio duo, vel tria cochlearia.* Loco olei Ricini nos pari, ni fallor, emolumento vti poſſumus oleo ex amygdalis dulcibus, non rancidis ſine ignis ope expreſſo, aut oleo ſeminum lini recenti, aut oliuarum optimae notae.

**) LEA-

**) LEAKIVS in eum finem vtitur sequenti formula: *Rec. Tartari emetici granum vnum cum dimidio, Magnesiae albae drachmam vnam. M. f. puluis diuidendus in sex partes aequales; quarum vna detur quouis horae quadrante ex julapio, quod habet aquae cinnamomi simplic., menthae, vel aquae commun. ana vncias quatuor, syrupi croci drachmas tres.* Quod si tartarus emeticus, etsi tam exigua dosi, nimis irritet, et aluum immodice soluat, *Iulapio* addit ipse *tincturae thebaicae*, siue Laudani liquidi *guttulas quinque*; simulque suadet copiosum potum, quo sudor a tartaro excitatus prouide sustineatur. Varium emeticorum vsum, qui fieri potest vtiliter in compluribus morbis, vide sis in *Dissertatione inaugurali medica de eximio Ipecacuanhae, nec non aliorum quorundam emeticorum refracta dosi exhibitorum vsu, quam in Academia Goettingensi defendit anno 1779* CAROLVS ARNOLDVS MEYER *Hannoueranus.*

***) Mixtura salina Riverii constat sale alkalino fixo absinthii, et succo citri, aut limonum ad saturationem addito, aqua aliqua dilutis. Eidem, vt blandior, temperatiorque euadat, adjicere solet LEAKIVS sperma ceti, et gummi arabicum. Post emesin ea vtitur ad bilem crassam et viscidam, quam in cysti fellea cadauerum sectione deprehenderat, emendandam leniterque subducendam.

a) WHITEVS laudat dilutum aliquod theiforme, aut decoctum tenue hordei, aut auenae, aut tamarindorum, aut herbarum pectoralium, aut serum lactis. aut similem aliam potionem, sed vix egelidam, aut interdum etiam frigidam.

§. CCCCXCV.

Symptomatum curatio. Sic vniuersim medentur morbo simplici. At si symptomata, cum quibus complicatur, grauiter vrgeant, peculiarem his quoque adhibent curationem. Saepe alui fluxus, vt jam narrauimus, cum hujusmodi febre occurrit. Hunc HVLMIVS salutarem pronuntiat, non ideo sistendum. Imo si diluentibus copiose sumtis non satis abstergi, repurgarique intestina videantur, emeticis, et eccoproticis, vt supra propositum est, sordes excutere tentat; qua in re non dissentientem habet LEAKIVM, qui eadem omnino probat, vbi scilicet bilis copia exuberet, aut corruptionem subierit

s tamen prudenter animaduertit, ab eorum vſu, quoniam ventriculi, et inteſtinorum vis irritabilis, et ſenſibilitas aucta eſt, atque excedit, haſce partes iam irritatas nimium exaſperari; turbas, et ſpaſmos augeri; euacuationeſque immodicas reddi. Quam ob rem ſi alui profluuium juſto copioſius euadat, ipſe ſuaſor eſt, vt clyſteribus demulcentibus, et ſimul medicamentis leniter diaphoreticis reprimatur. At ſi vires hujuſmodi euacuationibus dejiciantur, non dubitat ad ea, quae opium habent, et adſtringunt, etiam confugere, vt cito aluus compreſſa conquieſcat. WHITEVS quoque, ſi inteſtina non ſatis repurgata videantur, diarrhoeamque idcirco protrahant, auctor eſt, vt ſalibus neutris diu inſiſtamus, aut his pro quauis doſi addamus ſemidrachmam pulueris radicis *colombo*. Laudat etiam exiguas rhabarbari doſes ad juſta interualla datas. Sed ſi abſint irritationis tantum ſigna, tuto, et vtiliter, dummodo delirium deſit, ad medicamenta, quae opium habent, properare aequum eſt, praeſertim ſi cuique opiati medicamenti doſi adjiciatur pauxillum Ipecacuanhae. Vbi autem LEAKIVS de putrida timet humorum liquatione, quam, ſuppuratione in viſceribus facta, demum ceteris malis ſuperaddi ex reſorpto pure exiſtimat, mature eidem, quaecumque ſit ejus cauſſa, obſiſtere nititur antiſepticis, et praecipue cortice peruuiano omnium efficaciſſimo.

§. CCCCXCVI.

Non raro peripneumoniae metus oboritur. Tunc cantharidum applicationem non nulli cum HVLMIO proponunt. At, quoniam earum vis ſuſpecta quibuſdam in puerperis videtur, *ſinapiſmos* ſubſtituere ſatius judicat LEAKIVS. Quod ſi eo in caſu pulſus langueat, et putrida humorum diatheſis propius inſtet, cardiacorum vſum non praetermittendum

In peripneumoniae metu.

Veſicantia.

Cardiaca.

dum censet. Dolori pleuritico, aut cuicumque alii pectus occupanti saepe semidrachmam pulueris *Polygalae Virginianae*, siue *Senekae* ter vel quater in die datam opitulari vidit Cl. WHITEVS. Doloribus ventris a flatibus, et a spasmis ortis succurrunt enematibus opportunis, et mixtura quadam, cui aliquid assae foetidae, et opii adjectum sit. Si vero abdominis cruciatus praescriptae methodo non auscultent, fomenta, et cataplasmata ventri admouent, imo etiam amplum ex cantharidibus emplastrum. Lochiorum suppressionem, quia febri superuenire solet, pro ejus effectu habent; et reapse, febre cessante, ea iterum profluunt. Sed supra patuit, non raro lochia suppressa caussam etiam esse. Sed inter symptomata, quae puerperas ab initio vehementer exagitant, fere proprium hujusce febris est frigus, et horror, quandoque etiam rigor, ad horas aliquot eas affligens. Huic discutiendo nihil opportunius post sanguinis missionem LEAKIO videtur, quam potu calido saepius vti, et vesicas aqua calente semiplenas axillis, et plantis pedum admouere. Interdum euenit, vt vomitus, et nausea neque emeticis, neque aliis medicamentis etiam iterato adhibitis sedentur. Jure tunc suspicari licet, bilem adhuc acrem, et corruptam in caussa esse, cur haec symptomata perseverent. Quo in casu ter, aut quater in die scrupulum, aut semidrachmam radicis *columbo*, aut ejus extracti, aut aliquot cochlearia ejus diluti dari jubent, vt bilis vitiosa indoles emendetur. Verum si sola irritatio vomitum producat, paregoricis nihil praestantius esse perhibent. Morbo demum ad finem tendente non modo aluum apertam seruandam praecipiunt, verum dandum potui dilutum florum chamaemeli cum elixirio vitrioli acido; et corticem peruuianum, vt corruptioni antiseptica sua

Dolores ventris. *Lochia.* *Horror.* *Sub morbi finem quae conueniant?*

ſua vi obnitantur; dein corpus moderate exercendum, vt viſcera paullatim firmentur.

§. CCCCXCVII.

Monet demum WHITEVS, ſigna, quae primis diebus inflammatoriam diatheſim indicant, aut alicujus alicubi inflammationis ſuſpicionem injiciunt, non diu perdurare, et mox commutari in ea, quae veram putridam naturam oſtendunt. Quam ob cauſſam difficillime ipſe inducitur, vt ſanguinis miſſionem admittat, quemadmodum ex hiſtoriis aegrarum ſupra recenſitis apparet; in quibus nunquam ſanguinem mittendum curauit, ſed vtilius duxit regimine refrigerante, potu acidulato, atque antiſeptico, victuque vegetabili febrem, ejuſque ſymptomata paullatim coërcere. Morbus etiam ille, qui anno 1770. in Noſocomio ſancti Marci Viennae puerperis omnibus infenſiſſimus fuit (§. CCCCLXVIII.), ab initio pro inflammatorio habebatur, atque adeo ſanguinis miſſionibus, at infelici ſemper euentu, oppugnabatur. Erat autem natura putridus, nataeque ex eo inflammationes in gangraenam citiſſime deſinebant. Inflammationes vero hujuſmodi, manifeſto malignae, et putridae ſanguinis miſſionem nequaquam ferunt. Itaque morbo accuratius examinato, et recognito, ſuaſu Cl. STÖRCKII omitti coepta eſt ſanguinis miſſio, et ejus loco dari camphora ad magnam doſim cum cortice peruuiano, itemque in clyſmatibus ad drachmam vnam pro qualibet injectione cum drachmis duabus gummi arabici ſubacta, et deinde vnciis octo aquae ſoluta adhiberi. Hac methodo antiſeptica plures, quam quadraginta ſeruatae dicuntur.

Whitei monitum.

Inflammationi putridae nocet ſanguinis miſſio.

§. CCCCXCVIII.

Jam vero ſi omnia, quae de *febre puerperali Neotericorum* fideliter expoſuimus, aequa lance expendantur,

Concluſio.

dantur, si ad bilem crassam, et corruptam, quam in cysti fellea sectione demortuarum reperit LEAKIVS, si ad vomitus biliosos, virides, porraceos, ad nauseas, ad tormina, ad ventris inflationem, ad alui fluxum, ad tenesmum, quibus puerperas hoc in morbo affligi tradunt, animus aduertatur; et simul consideremus, quibus auxiliis potissimum subleuari, et cum sanitate in gratiam redire soleant, videlicet emeticis, eccoproticis, bilem emendantibus, acescentibus, et antiputridis cujusque generis: profecto concludendum erit, febrem hanc non nouum, nec distinctum morbi genus esse, quod seorsum pertractari debeat, sed speciem quamdam *febris gastricae acutae* habendam esse, plus minus malignam, putridam, et complicatam; eamdemque curationem exposcere, quam reliquae gastricae febres, in primis malignae, et putridae; de quibus fusius (§. CCCLXXIII.) actum est. Rem ita se habere, nuperrimae Cl. DOVLCETI *) obseruationes, de quarum veritate nemo dubitauerit, inuictum nobis exhibent documentum.

Febris gastrica maligna est.

*) Anno 1782. proxime elapso cum febres puerperales in Nosocomio *Hôtel-Dieu* complures foeminas a partu corriperent, et cito necarent, quod ibi saepe accidit ob aërem fortasse noxiis aegrotantium halitibus contaminatum, vt in Nosocomiis crebro fieri solet, nec ratio vlla inueniretur, quae tantam morbi perniciem auerteret, Cl. DOVLCETVS vtilissimam demum iis medendi methodum excogitauit, qua omnes, vt fertur, seruatae sunt deinceps. Nempe mox in ipsa morbi inuasione dabat grana quindecim radicis Ipecacuanhae in duas doses diuisa, interuallo vnius horae cum dimidia sumendas. Repetebat remedium eadem dosi, et ratione mane postero, siue imminuta essent symptomata, siue non. Redibat ad idem medicamenti genus tertio, et etiam quarto, prout e re videbatur. Interuallis intermediis mixturam cochleatim porrigebat ex duabus vnciis olei amygdalarum dulcium, vna syrupi althaeae, et granis duobus kermes mineralis. Potui vero dabat liberaliter decoctum seminis lini,

lini, aut radicis ſcorzonerae ſyrupo althaeae edulcatum. Circa ſeptimam, vel octauam diem propinabat eccoproticum, idque iterabat deinceps, prout opus erat, ter, vel quater. *Vid. Journ. de Médéc. de Paris* T. LVIII. p. 448. Quae medendi ratio, ſi vere adeo feliciter ceſſit, vt perhibent Galli, nullibi magis conuenientior videtur, quam in febre gaſtrica acuta, ſiue hanc a ſordibus primarum viarum, ſiue ab receptis, et deglutitis miaſmatibus venenatis natam volueris. Tota enim curatio eo ſpectat, vt quidquid noxii in ventriculo, atque inteſtinis inſidet, cito, et valide ejiciatur, acre omne obuoluatur, et ſpaſmi laxentur, quod facile cuiquam patet eam conſideranti. Nec quidquam obſtant ea, quae auctor de humore lacteo retento, et in cauum abdominis effuſo ſub caſei, et ſeri forma, vt ipſe ſibi ſuadet, et de peculiari Ipecacuanhae vaſa lymphatica roborandi facultate commentatur, vt hypotheſi praeconceptae ſubſeruiat. Effuſiones enim hiſce perſimiles in abdomine etiam eorum, qui alui fluxu, aut febre flaua, aut alia maligna, et contagioſa perierunt, inuenit Cl. LINDIVS; *Mémoir. ſur les fievr. et ſur la contagion p.* 44. *et p.* 157. 158. 159. 160. *etc.* Obſeruationes autem iſtae non in foeminis, ſed in maribus habitae fuerunt. Videatur epiſtola noſtra ad Cl. Med. CVRTIVM R. Poloniae Archiatrum, quae exſtat in Vol. VIII. *degli Avviſi ſopra la ſalute umana pag.* 488.

§. CCCCXCIX.

Verum non hac vna puerperae laborant. Supra (§. CCCCLXXII et ſeqq.) oſtenſum eſt, eas in febrem incidere ab vteri inflammatione, modo a lochiis ſuppreſſis, modo a lactis aberratione, et metaſtaſi, modo a linioſo, aut prauo humorum apparatu, modo ab aëre putridis miaſmatis infecto, modo a perſpiratione cohibita, modo a retentis, corruptiſque in vtero ſecundinis, modo a cacochylia gaſtrica, modo a pluribus hujuſmodi cauſſis ſimul junctis; ac proinde varia, multipliciaque febrium genera eſſe (§. CCCCLXXXI.), quibus illae perſaepe corripiuntur. Qui ergo omnia, quae *de febre lactea puerperarum* (§. CCCLVII.) et *de febre gaſtri-* *Febris puerperalis multiplex.*

ca acuta (§. CCCLXXIII.) et *de tertiana continua*, *et causo* (§. CCCCXIX.) alibi tradita fuere, mente tenuerit; nouerit etiam signa, quibus intelligat, quando ex vna caussa, quando ex alia, quando vno genere febris, quando alio puerperae aegrotent, et qualis curatio singulis adhiberi debeat.

Curatio ideo varia.

QVARTANA CONTINVA, SIVE TETARTOPHYA.

§. D.

Tetartophya vt differat a Quartana intermittenti.

Hoc nomine illud febrium remittentium genus designatur, in quo accessiones similes, et sibi in omnibus notis respondentes quarto quouis die tantum fiunt, nulla intermediis diebus subsequente apyrexia. Differt a quartanis intermittentibus, quod sine frigore, horrore, aut rigore exacerbatur, atque inualescit, et circa sudorem se se remittit, nec vnquam peruenit ad integritatem. Rara adeo haec febris est, vt JOELI, medico septuagenario, numquam eam videre contigerit a). Plerumque diuturna, et periculosa esse consueuit; imo saepe, vt testatur SAVVAGESIVS b), in mortem terminatur. Quandoque ex quartana intermittenti originem ducit. Ceterum ab iisdem caussis videtur deriuanda, a quibus reliquae continuae remittentes gignuntur. Neque equidem dubito, quin eisdem omnino differentiis, quibus illae, subjiciatur.

a) CVLLEN. *Gen. morb. ord.* I. *Febr. sect.* I. *gen.* 2. *N. ad quart. contin.* 3. *vbi oper.* JOELIS *T. V.* allegatur.
b) *Nosolog. cl.* 2. *ord.* 2. *gen. VIII.*

Tetarto-

Tetartophya simplex Sauvagesii a).

§. DI.

Quartanam continuam *simplicem* vocat SAVVAGESIVS *a*) eam, quae *nullius visceris speciatim affecti signa praebet. Huic*, inquit, *calor obtusus est, sed acer, pulsus paruus, et tardus initio paroxysmi, dein plenior, velocior, quam in quartana, exspuitio frequens, temperamentum melancholicum: extenditur ad sex septimanas, nisi aestiua sit. Paroxysmi sunt typici citra frigus, et sudorem; curatur aperientibus, incidentibus, antiscorbuticis, praemissis generalibus;* nempe sanguinis missione, emesi, aut alui ductione, prout aut plethora, aut diathesis inflammatoria, aut gastrica cacochylia postulauerint. At in hujus quoque curatione multa eorum, quae supra pluribus in locis pro rerum, et caussarum ratione commendauimus, locum habere poterunt; et praecipue, vbi de generali febrium omnium curatione egimus, aut intermittentium particularem therapeuticen persecuti sumus. *Descriptio.* *Curatio.*

§. DII.

Sed praeter *tetartophyam simplicem* non paucas alias species idem SAVVAGESIVS commemorat, quae tamen ab hoc febris genere omnino sejungendae erant, vti ab eodem alienissimae. Nam primum *tetartophya splenalgica a*), qua dicitur FERNELIVS occubuisse, non fuit *quartana continua*, vt perperam putauit, sed acuta continua simpliciter, et, ni fallor, symptomatica, vtpote quae splenitidis suppuratae comes erat, et die decima octaua eum rapuit. A multis quidem annis FERNELIO lien intumuerat, et fortasse post quartanam intermittentem, qua jam pridem laborauerat, sed morbus, quo tandem decessit, nec *intermittens*, nec *continua* quartana exstitit, vt ex PLANTIO *in* FERNELII *Species quaedam a Sauvagesio constitutae reprobantur.*

 vita

vita colligitur. Neque *tetartophya carotica*, quam ex WERLHOFIO quarto loco ibi *b*) recenset, ad hoc genus febris pertinet, cum ea, cujus meminit WERLHOFIVS *c*), *intermittens*, et plerumque *tertiana* fuerit. Sub eadem specie complexus etiam est idem SAVVAGESIVS febrem, quae in *obseruatione trigesima nona libri tertii* a FORESTO refertur; sed quartana ibidem descripta nec carotica, nec comatosa est. Neque huc referri potest *tetartophya maligna d*), quam ex MARCELLO DONATO *e*), et HORSTIO *f*) adducit, cum vtramque quartanam intermittentem, non continuam, fuisse, apud eosdem videre est. Quae vero quinto loco *tetartophya semitertiana*, siue *Hemitritaeus major* SCHENCKII *g*) ponitur, rectius ad febres complicatas, et proportionatas, quam ad quartanas continuas reuocanda est.

a) *Spec.* 2. *b*) *Spec.* 4. *c*) *Obseru. de febr.* p. 17. *d*) *Spec.* 6. *e*) *L.* 3. *cap.* 14. *et l.* 7. *c.* 6. *f*) *L.* 1. *obseru. XV.* *g*) *Spec.* 5.

Tetartophya soporosa.

§. DIII.

Aequiori jure *tetartophyae* differentia haberi debet *quartana continua soporosa* CAROLI PISONIS *a*), cujus descriptio haec est: *Ex quartanariis autem memini Nobilem virum Ioannem de Reins D. de Brenecourt ante tres hyemes sibi gratulantem, quod tempus rigoris, et acerbationis molestissimum caeteroqui, et grauissimum sine sensu transigeret: alto quippe sopore Vir splendidus, eoque duodecim horarum, et amplius tenebatur, sed indolentiam ab hac causa in malis rebus potius ponebam in febre, quae ad apyrexiam non perueniret; et non temere: nam quinto circiter mense soporem illum cum aeterna nocte commutauit.*

mutauit. Huic paullo post subnectit aliam obseruationem haud dissimilem *quartanae continuae comatosae*, quam *tetartophyam hepatalgicam*, quia cum hepatis phlegmone complicabatur, nominauit SAVVAGESIVS *b*). En ejus historiam: *Postremo mihi subit in memoriam pene intermortuam febris quartanae continuae longe memorabilior caeteris historia, quae in Amplissimo Praeside Michaële Bouveto ad hepatis phlegmonen ad annum vertentem exporrectam accessit, quartumque intra mensem aegrum confecit: principium enim cujusque exacerbationis se pulsu admodum paruo, simulque raro, vt quandoque plusculas horas penitus lateret, se se prodens comate supra modum graui, nisi quando deliriis interturbaretur, et eo vt plurimum quindecim, et amplius horas continuo vrgente fuit insigne c*). Inter vtrasque istas obseruationes binae aliae apud eumdem exstant quartanae soporosae, quas silentio praeterire *d*) satius duco, quia non satis liquet, intermittentesne, an continuae essent, quam dubia pro certis afferre.

a) *Select. observ. et consil. de praeteruis. hactenus etc. observ.* 166. *p.* 492. *b*) *L. c. spec.* 3. *c*) *L. c. observ.* 169. *d*) *Observ.* 167. *et* 168.

§. DIV.

Quae curatio Quartanae continuae simplici opportuna sit, jam paullo ante (§. DI.) indicauimus. Jam vero aliquid dicere oportet de ea, quam peculiare aliquod symptoma, quocum complicata sit, veluti sopor, aut coma, requirere videatur. Si temperamentum, aetas, habitus, et vires ferant, primum sanguis mittatur, deinde saburra primarum viarum melanagogo aliquo medicamento deturbetur, aut si habitu cachectico, et pituitoso sit aeger, hydragogo, sed mitiori, et temperato. Postea succi herbarum recentium, vti cichorei, ta- *Curatio.*

Oo 5 raxaci,

raxaci, agrimoniae, fumariae, nafturtii aquatici, aut earum decocta, aut diluta propinentur, interpofitis ad interualla blandis eccoproticis, nec omiffis veficatoriis, cucurbitulis, finapifmis, aliifque reuulfionum generibus, de quibus pluries jam mentionem fecimus. Soporem egregie etiam difcutiunt volatilia, vt fpiritus cornu cerui tam fimplex, quam fuccinatus, tinctura caftorei, fpiritus falis ammoniaci caute adhibitus. Verum fi his non cefferit malum; fopore perfeuerante, et periodice redeunte, et difcedente; non aliter curanda eft, quam fi intermitteret, cortice nimirum peruuiano, cujus vim, et efficacitatem praeftat experiri, quam aegrotantem incerto naturae conatui dumtaxat concredere.

PARS

PARS QVARTA.

DE FEBRIBVS CONTINVIS COMPOSITIS, SIVE PROPORTIONATIS.

§. DV.

In generali febrium diuisione de quarta quadam earum differentia (§. LXII.) mentio facta est, quae febres *compositas*, siue, vt alii vocant, *proportionatas*, item *complexas*, aut *complicatas* comprehenderet. Absoluta igitur *intermittentium*, et *continuarum* omnium tam *continentium*, quam *remittentium* recensione, locus admonet, vt de *compositis* aliquid dicere non obliuiscar. *Compositas* autem hic voco eas febres, quae ex plurium generum diuersorum mixtione coalescunt, et quodammodo componuntur. Harum vero multiplex, et varia compositio, siue complicatio esse potest, cujus praecipuas tantum differentias exponam; nam singulas, quae mente confingi possunt, perquirere non modo longum esset, sed etiam superuacaneum, atque inutile. Prima igitur compositio est, quando febres intermittentes inter se commiscentur; veluti quando quotidiana intermittens cum tertiana, aut quartana, aut quintana, aut aliis hujusmodi intermittentibus implicatur *); aut etiam quando plures quotidianae, aut tertianae, aut quartanae vna concurrunt, et duplices, aut triplices, aut quadruplices fiant, quemadmodum alibi suo loco a nobis dictum est, cum de intermittentibus ex professo ageretur. Altera compositio se sistit, quando intermittentes *Triplex compositarum genus.* cujus-

cujusuis generis complicantur cum febribus quomodocumque continuis, siue hae continentes fuerint, siue remittentes **). Tertiam demum faciunt febres continuae vniformes, siue continentes cum continuis remittentibus conjunctae, vti quando ephemera, aut synochus simplex, aut putris, aut aliud quoduis continentium genus ***) cum quotidiana, aut tertiana, aut quotidiana continua copulatur. Atque in his fere omnes febres, quas *compositas*, siue *proportionatas* appellamus, contineri videntur. Reliquae vero, si quae ab auctoribus referuntur, quoniam confictae magis, aut subtilius excogitatae sunt, ab ipsa natura, atque ab vsu ipso rejiciuntur.

*) Quando accessiones hujusmodi intermittentium horis diuersis fiunt, vt singulae distingui possint, *complexae*, siue compositae a GALENO dicuntur. Si vero accessiones diversarum intermittentium in eamdem horam cadunt, sic ut vnam ferme accessionem efficiant, quia non facile discerni possunt, *confusae* ab eodem vocantur. *De Febr. differnt. lib. 2. cap. VII.*

**) Cl. STÖRCKIVS saepe vidit quotidianam intermittentem, quae cum febre petechiali, et miliari complicabatur. Id in primis contigit mense Septembri an. 1758. Quotidiana citam corticis administrationem postulabat, et sic fugata intermittenti, mitior euadebat, procedebatque exanthematica febris. *Ann. medic.* I. *mens. Septembr.* 1758. Idem in febribus vernalibus acutis obseruauit crebras horripilationes, quae morbum turbabant, et cortice peruviano sedabantur. Hinc scripsit: *An tempore verno diversae febres intermittentes febribus acutis saepe junguntur, atque eas turbant? Lib. cit. mens. Mart.* Ibidem mense *Aprili* narrat, febres acutas die decima quarta in intermittentem quotidianam, aut tertianam desinentes, a se visas. Probabile est, intermittentes cum Synocho putri compositas tunc fuisse, qua absoluta, intermittentes perspicuae, et solitariae postea prosequerentur. Cl. MARTINVS GHISIVS, Medicus Cremonensis, in proprio filiolo, qui ex angina vlcerosa epidemica laborabat, febrem acutam symptomaticam, siue febrem continuam anginosam cum

m tertiana subintrante, quam cortice peruuiano sustulit, mplicatam obseruauit. *Lettere med. Lett.* 2. *p.* 8. *Crem.* '59.

***) GALENVS (*De different febr. l.* 1. *cap.* 10.) mulie- meminit, quae *hectica marasmode* cum *quotidiana pu- ida* conjuncta laborabat. In *comment.* ad hunc locum ONTIVS docet, posse hecticam permisceri cum febre olerica, cum phlegmatica, cum melancholica, et cum nguinea, siue Synocho, quemadmodum hae ipsae per- isceri inter se possunt, et reuera interdum permiscen- r. Ibidem GALENVS tradit signa, quibus dignoscantur ijusmodi complicationes. Nec solum hectica cum putri- s, verum cum ephemeris ipsis complicata interdum oc- irrere dicitur. *Ibid. l. c. p.* 385.

EMITERTIANA, SIVE HEMITRITAEVS.

§. DVI.

Celebre apud Scriptores, et frequens est, illud *compositarum* genus, quod Graeci *Hemitri- eum*, nostri *Semitertianam* vocant. Hoc nomine omprehenditur febris continua, quae, etsi tertia- ne intermittentis, aut remittentis naturam, et orem redoleat, ab vtraque tamen differt, quod midiam tantum leuaminis, et remissionis partem ae illis experiatur. Descriptiones vero ejus adeo triant, vt modo necesse sit singulis adjicere aucto- s nomen, quo a reliquis opportune distinguantur. ALENVS *a*) duas peculiares notas, siue proprieta- s vero *Hemitritaeo* assignat, vt nimirum febris *ntinua* sit, et simul *horrifica*. Si careat alterutra nditione, negat, *semitertianam* dici posse. Non go ex ejus sententia duae intermittentes, quoti- ana nempe, et tertiana vna complicatae, semi- rtianam efficient, quia *continua* sit, oportet; ne- ie ex duabus continuis confici, et constare poterit, iia tunc *horrifica* esse nequit. Sed jam ad varias emitritaei species describendas progrediamur. *Galeni hemitritaeus qualis?*

§. DVII.

§. DVII.

Variae hemitritaei species.

Vt igitur hemitritaeus suis non careat proprietatibus, componi debet ex tertiana, et quotidiana, altera continua; intermittente altera; et praecipue ex tertiana intermittente, et quotidiana continua; aut etiam ex quotidiana intermittente, et tertiana continua, sic vt alternis, siue imparibus diebus binae fiant accessiones, vel vna eaedem concurrant, et confundantur: paribus vero vnica dumtaxat, sed sine vlla continuitatis intermissione. Prior *semitertiana* GALENI dici solet; posterior illa esse videtur, quae a RIVERIO secundo loco describitur, quaeque a TORTIO etiam in *semitertianarum* numerum cooptatur. A cl. viris SWIETENIO, atque HAENIO binae aliae species hemitritaei memorantur; quarum vna fit ex tertiana accessiones adeo protractas habente, vt nullam, aut sane exiguam relinquant integritatem. Haec *Hemitritaeus* CELSI esse dicitur.

Celsi semitertiana.

Qui CELSI auctoritatem sequuntur, ad hanc febrem referunt tam ardentem periodicam quam tertianam duplicem ex productis accessionibus, siue circuitibus continuam factam; de quibus alibi rectius a nobis dictum est. Altera vero conflatur ex febre *continua acuta*, et *tertiana intermittenti* commixtis. Hanc admittere videtur SENNERTVS, quando non absurdum existimat eas quoque febres appellare *semitertianas*, quae sua natura sunt tertianae intermittentes, sed cum inflammatione alicujus visceris conjunctae, a qua inflammatione febris continua symptomatica excitetur, sic vt ex vtriusque mixtione quoddam *hemitritaei*, siue *semitertianae* genus exsurgat. Nec desunt, qui *semitertianam* eam quoque febrim esse dicant, quae saepius, aut pluries intra nychthemerum horrore, et frigore exacerbatur, nullum accessionum ordinem seruans: ex quo ab aliis etiam *horrifica* nuncupatur.

§. DVIII.

§. DVIII.

Quod ſpectat ad CELSI *ſemitertianam*, ejuſque affines modo memoratas; ea vel ad tertianas *extenſas*, et *ſpurias*, vel ad *ſubintrantes*, aut *ſubcontinuas* TORTII, vel ad *Tritaeophyas* referenda eſt, neque hic locum mereri videtur. Neque huc pertinet fortaſſe illa SENNERTI, quae ex continua ſymptomatica ab inflammatione alicujus viſceris, et ex intermittente coaleſcit; nam ad *comitatas pernicioſas* TORTII reuocanda plerumque eſt. Quae vero horrore pluries in die redeunte exacerbantur, rectius ad *Symptomaticas*, inflammatorias, hyſtericas, ſcorbuticas, ſuppuratorias, vlceroſaſque, vel ad *gaſtricas acutas*, putridas malignaſque ablegantur, in quibus ab acribus humoribus, aut malignis, putridiſque halitibus ſenſibiles, irritabileſque partes affectae, et vellicatae horrores illos ſpaſticos exſuſcitant. Reliquum igitur eſt, vt vere, et proprie *Hemitritaeus* ſit ea febris, quae ex tertiana intermittente cum quotidiana continua, aut ex quotidiana intermittente cum tertiana continua componitur.

Celſi hemitritaeus non eſt hujus loci.

§. DIX.

Legitimum, et verum, ſiue exquiſitum hemitritaeum vocant, in quo tertianae, et quotidianae aequalis ratio eſt; nothum, ſiue illegitimum, in quo ſymptomata tertianae, aut quotidianae manifeſtiora ſe produnt. Hinc hemitritaeus illegitimus duplex eſt, prout vel tertiana quotidianam, vel quotidiana tertianam grauitate, et magnitudine exſuperat. Si tertiana praeualeat, tota febris horridior eſt, et quandoque rigorem ſibi etiam adſciſcit. Tum quoque magis aeſtuat, et feruet, bilioſique aliquid aut vomitu, aut alui fluxu, aut ſudoribus excernit. Si quotidiana vero tertianam excedat, et ſuperet; frigus intenſius extremas afficit partes; rariores, minoreſque horrores inci-

Hemitritaeus legitimus et illegitimus.

Illegitimus duplex.

incidunt; pulſus non valde efferuntur; acceſſio lentius increſcit, atque ad ſtatum tardius pertingit, nec admodum magna ſiti, nec ingenti calore moleſta eſſe ſolet. Alii *legitimum hemitritaeum* dicunt eſſe acutum, et breuem; diuturnum et lentum alterum, ſiue *nothum*. Prior a SCHENCKIO *hemitritaeus major*, poſterior *minor* appellatur. Ad hoc febris genus reuocanda eſt *Amphimerina hemitritaeus* SAVVAGESII (*ſpec.* 7.) itemque *Amphimerina pſeudohemitritaeus* ejuſdem (*ſpec.* 8.), nec non *Tetartophya ſemitertiana* SAVVAGESII (*ſpec.* 5.), vtpote febres compoſitae, et complicatae, perperam Amphemerinis, et Tetartophryis adnumeratae.

Hemitritaeus major, et minor.

§. DX.

Semitertianae Swietenii.

Si quis velit etiam cum SWIETENIO, HAENIOQVE *ſemitertianae*, ſiue *hemitritaei* nomine appellare eam febrem, quae ex continua continenti acuta, vti Synocho ſimplici, aut putri, et tertiana intermittenti copulatis conſurgit, non ſane quidquam repugnauero, dummodo ille cogitet, concedatque hanc ſuam ſemitertianam a vero hemitritaeo GALENI non parum differre. Nam in vero hemitritaeo non modo continuitas febris, et horrifica natura attendenda eſt, verum etiam alternis diebus duplex acceſſio, vnica vero intermediis, requiritur.

Diagnoſis. Diagnoſis ex dictis facile patet. *Prognoſis.* Quod ad prognoſim attinet, omnis ſemitertiana periculoſa eſt tam ratione continuitatis, et complicationis, quam ratione ſymptomatum, aut malignitatis, aut interiorum partium inflammationis, in quam ſaepe ipſa terminatur. *Curatio.* Curatio vero omnis petenda eſt ex iis, quae de curatione febrium intermittentium, et continuarum remittentium alibi vberrime tradita, et praecepta fuerunt.

PROPOR-

PROPORTIONATA EX SYNOCHO ET INTERMITTENTE.

§. DXI.

Non ſemel, cum de Quotidianis, et Tertianis continuis ſupra ageremus, a nobis animaduerſum fuit, ſaepe earum non nullas, etſi a principio continuas, progreſſu deinde, et ſenſim in intermittentes commutari; idque interdum fieri, quod febris compoſita, ſiue proportionata eſſet, id eſt, ex continua, et ex intermittente junctis coalita. Priore enim deſinente, aut ſoluta, quid mirum, ſi altera ſuos circuitus manifeſtius obeat, veramque ſe intermittentem oſtendat? Hoc in primis ſaepiſſime accedit, cum febres intermittentes, vt alias docuimus, epidemice peruagantur, vel ſaltem morbum praedominantem, et ſtationarium efficiunt. Nam tum omnes fere morbi aliquid ſimilitudinis cum intermittentibus habent, vel quaecunque etiam aliae febres ſporadicae, aut intercurrentes cum intermittentibus ipſis complicantur. Sed nunquam id frequentius Clinicis occurrit, quam in vernalibus, atque aeſtiuis febribus, aut autumnalibus citius ſolito, nempe menſe Iulio *a*) ingruentibus; quod pluries variis in regionibus, diuerſiſque temporibus egomet ipſe obſeruaui; nec puto quemquam ex clinicis eſſe poſſe, qui illud aliquando non obſeruauerit. *Quando haec frequentior?*

a) SWIETENIVS *in Boerhaav.* §. 727.

§. DXII.

Febris autem iſta jam ab initio continua eſt, incipitque a leui frigore, aut horrore, deinde inualeſcit, et cum ſymptomatibus ferme iiſdem, quibus ſtipatur ſynochus ſimplex, aut putris, progreditur, con- *Deſcriptio.*

continentis plerumque in modum, nisi quod aut quotidie, aut alternis diebus aliquanto ingrauescat, vel vesperi, vel mane, et post aliquot horas mitescens, sudore aut madore exiguo oborto, ad solitum gradum, et tenorem, qui continentium proprius est, redeat. Saepe tamen primis diebus nulla hujusmodi incrementi, aut decrementi indicia, satis manifesta, aut distincta, exhibet, nec vllo vnquam aut frigore, aut horrore exacerbatur, sed vehemens et assidua tenet, donec exacto quatuor, vel septem vt plurimum dierum spatio, vel, quod summum est, vndecim, vel quatuordecim dierum curriculo, paullatim continuitate illa vniformi deperdita, remittat primum periodice, deinde etiam desinat in quotidianam, aut tertianam intermittentem, quae modo cum frigore aut horrore, modo prorsus sine his suas accessiones repetat, statisque horis sudore, aut vrina sedimentosa, aut alui fluxu, aut omnibus istis euacuationibus superuenientibus sensim soluatur, et decedat.

§. DXIII.

Signa diagnostica, vbi frigus deest. Videtur ergo tum solum in intermittentem desinere, cum synochus siue simplex, siue putris, cum qua complicatur, sanguinis missionibus, alui expiatione, diaeta, quiete, et diluentibus discussa fuerit. Quando vero nec frigus, nec horror accessiones antecedit, nec eas praemonstrat; illud saltem euenit, quod ingruente paroxysmo sitire intensius aeger soleat, de grauitate, et pondere circa epigastrium, et pectus conqueri, anxietatibus premi, dorsi, et artuum dolore quasi contundi, nausea, aut vomitu corripi, irrequietus esse, agrypnia cruciari; procedente vero ad augmentum febre, et his symptomatibus aliquantum remittentibus succedat atrox cephalalgia, vrens calor, faciei rubor, atque interdum deli-

delirium; quae tamen, inclinata acceſſione, vt dixi, euaneſcunt; laxatur cutis, molleſcit, ſudor erumpit, vrinae craſſae, aut croceae prodeunt, mens reſipiſcit, et quies, aut ſomnus aliquis obrepit.

§. DXIV.

Attenta horum conſideratio, nota ſynochorum, *Quomodo*
et intermittentium febrium phaenomena, conſti- *differat a*
tutio epidemica, anni tempus, aliaque hujuſmodi *ſubcontinuis, a ſub-*
pluries alibi explicata ad diagnoſim facile ducunt. *intrantibus*
Diſtinguitur a *ſubcontinua* TORTII, quod ab initio *et hemitritaeis.*
nullo modo intermiſerit, nec ab intermittente in continuam migrauerit: a *ſubintrante* vero, quod ejus continuitas primis ſaltem diebus magis vniformis ſit, neque vllo frigore, aut horrore, qui in ſubintrantibus deficere non ſolet, ingraueſcat. Iisdem propemodum de cauſſis differt etiam a vera *ſemitertiana.* Plerumque periculi expers eſt, ſi rite curetur; neglecta, aut male curata in inflammatoriam alicujus viſceris, in ardentem, in malignam, pernicioſamque degenerat.

Curatio.

§. DXV.

Ab initio ſanguis mittatur, etiam iterato pro *S. miſſio et*
gradus, et ſymptomatum grauitate, atque ea om- *purgatio.*
nia adminiſtrentur, quae vſui eſſe in Synocho ſimplici, et putri ſupra indicauimus. Si ſaburra bilioſa, aut gaſtrica ſuis ſignis ſe prodat, haec expurganda, ſimul ac febris impetus aliquantum reſederit, medicamento eccoprotico, et refrigerante. Interdum etiam emetico locus eſſe poteſt, in primis biliosa colluuie primas vias infeſtante, aut tempeſtate anni, et regione, aut cauſſis remotis illud exi-

 gen-

gentibus. Quando jam ad intermiſſionem peruenerit; quid tum facto opus ſit, non attinet dicere, poſtquam praecipue de Intermittentium curatione tam generatim, quam ſpeciatim multis verbis pertractauerim. Summum praeſidium cuique erit peruuianus cortex, qui etiam, vbi febris nondum vere intermittens euaſerit, ſed continua remittens dumtaxat facta ſit, vt *ſubintrantis*, aut *communicantis*, vt vocant, aut *coalternae* ſpeciem referat, quamquam ſine frigore, aut horrore exacerbatur, certiſſime eam debellare poterit; dummodo reliquas intermittentium notas, et proprietates acquiſiuerit.

§. DXVI.

Quando non intermittit. Interdum euenit, vt febris proportionata diutius trahatur, quin ad intermiſſionem pertingat, aut acceſſionibus irregularibus, atque anomalis continuitatem ſuam inſtauret, ita vt nullum ad typum *Quae intermiſſionem accelerent.* adſtringatur. Tunc regularem reddi, atque ad intermittentis manifeſtae naturam reduci poſſe, non deſperant PRINGLIVS *a*), et BVCHANIVS *b*), ni ſanguinis miſſio, aut alui purgatio id jam praeſtiterit, datis pluries in die ſalibus mediis, aut emetico dato, iteratoue. Ille hunc in finem bis in die mixturam RIVERII, quae ſalis abſinthii habeat ſcrupulum, ſucci limonum ſemunciam, et ſacchari albi drachmam, propinandam jubet, aut ejus loco, quarta, vel ſexta quaque hora, haurienda cochlearia quatuor ex alia ſimili mixtura, quae eſt hujuſmodi: *Rec. Sal. abſinthii drachmam vnam. Sol. in aqu. font. vnciis decem; et inſtill. ſpirit. vitriol. q. s. ad ſaturat. deind. add. aquae cinnam. ſpirituoſ. ſequiunciam, ſyrup. cortic. aurant. vnciam.* Ac ſi, remittente acceſſione, ſudores deficiant, aut parcius, quam opus eſt, erumpant, eos promouere annititur ſpiritus Mindereri vncia, in duas, aut tres partes tributa, et potui addita.

Alter

Alter vero, videlicet BVCHANIVS, vomitum ciet quindecim, aut viginti Ipecacuanhae granis, aut tartaro emetico magna aquae vi diluto, et paruis haustibus praebito, donec votis respondeat.

a) *Malattie delle Armate P. 3. c. 4.*
b) *Médecin. Domestiq. T. 2. chap. XI. p. 215.*

§. DXVII.

Hujusce generis videntur fuisse febres illae continuae remittentes, quas cortice peruuiano sanabiles literis prodidit MORTONVS *a*); itemque illae malignae, et perniciosae, quarum meminit LAPIVS, tamquam aëris, et ruris romani *b*) propriarum, atque eidem remedio obtemperantium. Neque ab his valde differentem crediderim *febrim biliosam*, siue *remittentem* PRINGLII, de qua doctissime ipse scripsit *c*); sicuti etiam illam alteram, quam *remittentem* vocauit BVCHANIVS *d*), febrem scilicet multiplicis naturae, et modo *regularem*, modo *irregularem*, saepe *biliosae*, aut *neruosae*, aut *putridae* speciem referentem, et facile in *inflammatoriam*, aut *malignam* mutabilem, si tamen hoc titulo cl. Auctor multa, et varia febrium genera, vt suspicor, in vnum non congesserit, simulque consarcinauerit. Possem equidem plures alias febres huc spectantes ex scriptoribus commemorare, si res ipsa postularet, aut adducta exempla non sufficere viderentur. At, cum neutrum ex his appareat, tempus jam est, vt, illis praeteritis, neglectisque, non modo compositarum febrium, sed ceterarum etiam vniuersa tractatio hic finem faciat. Illud vnum optandum remanet, vt studium, laboremque nostrum, quo omnia ista collegimus, excussimus, digessimus et disposuimus, par quoque fructus, isque vtinam vberrimus, consequatur *Quae febres huc spectant.*

quatur

quatur discipulorum. Vtcunque tamen euenerit, ausui tamen, et consilii rationi non deerit sua laus. De Morbis demum exanthematicis febrilibus, qui proxime veniunt, dicam in volumine sequenti.

a) De febr. excercit. 2. b) Ragionamento contro la volg. opinion. di non poter venir a Roma nella state p. 13. 45. 47. Rom. 1749. c) L. c. d) L. c.

APPEN-

APPENDIX

AD FEBRES REMITTENTES, QVAE MODO QVOTIDIANAE, MODO TERTIANAE TYPVM SERVANT *).

FEBRIS COLLIQVATIVA PRIMARIA, SIVE ESSENTIALIS.

§. DXVIII.

Si quando corpus nimiis alui, vrinae, sudorisue euacuationibus extenuatur, atque emacescit, *colliquari* tunc illud dicitur, *febris* vero, si qua est, vnaque concurrit, *colliquatiua*, siue *colliquans*. Corpus autem sic colliquescit, quod sanguis, et reliqui humores nimium soluti, et propemodum corrupti sub varia euacuationum specie vndique effluunt. Id communiter a principio quodam heterogeneo, acri, fundente, alcalino, septico, siue putrefaciente fieri creditur. Sed non semper ab ejusmodi caussa liquationis genus istud originem ducit. Interdum enim satis est, humores spontanea degeneratione sic immutari, vt naturalem crasim, cohaerendique vim amittant, rarescant, et disjecta elementorum mixtione fere corrumpantur; et solidas simul partes, in primis organa secretionibus, excretionibusque dicata laxari, diduci, et praeter naturae morem hiare, vt, quidquid appellit, qua data porta, ruat.

Quid colliquatio, et febris colliquatiua?

Quot modis liquari corpus possit.

*) §. CCCCXXXVI.

§. DXIX.

Quinam morbi huic colliquationi obnoxii?

Plerumque ad liquescendum, effluendumque omnia parata esse solent in morbis lentis, et diuturnis, potissimumque in iis, qui phthisim, tabemque subsequuntur. Interdum etiam in liquationem quam maxime inclinant morbi acuti, praesertim maligni, ardentes, aut putridi, vt passim, pluriesque adnotauimus. Speciatim vero traditum, animaduersumque a nobis est, liquationem istam non raro in *Febre gastrica acuta a*) deprehendi, quandoque *Tritaeophyis biliosis*, siue *Tertianis continuis b*), multoque frequentius *Causis* tam continentibus *c*), quam periodicis *d*) ipsam accedere; idque tum cognosci *ex superuenientibus*

Signa liquationis.

die quarta, crudis; liquidis, sinceris, spumosis, foetidis, pinguibus, biliosisque dejectionibus nihil conferentibus, nec judicantibus; circa vero septimam vrinis copiosioribus, in quibus liquata pinguedo supernatat, et demum ex subita totius corporis

Liquationes secundariae.

macie. Verum, quoniam haec liquationum genera morbis, aut febribus superueniunt, aut, vt rectius dicam, ab eisdem quodammodo profluunt, secundaria omnino a nobis habentur, ac proinde vti morbi symptoma, aut symptoma symptomatis consideranda videntur, nec peculiarem tractationem requirunt.

a) §. CCCCXXXVI. *b*) §. CCCCXXI. *c*) §. CCLXII. *d*) §. CCCCXXII.

§. DXX.

Febres colliquatiuae primariae.

At praeter hasce colliquationes, febresque colliquatiuas secundarias, quas modo (§. DXIX.) innui, dantur etiam primariae, siue essentiales, quae nimirum nec ab aliis morbis, nec a febre

vlla

vlla degenerata proficiſcuntur. Tales quippe vel ab initio ſe ſe offerunt Clinicis inter medendum, quamuis non ita facile primis ſaltem diebus internoſcantur, et ſaepe a multis cum ſecundariis, aut congeneribus, affinibuſque febribus confundi ſoleant. Has igitur non modo Neoterici, verum Antiquiores etiam obſeruarunt, et *colliquatiuis febribus* nomen indiderunt, vt apud QVESNAEVM *a*), JO. RAYMVND. FORTIS *b*), MICHAELEM ETTMVLLERVM *c*), alioſque videre eſt. Speciem quamdam ego quidem *febris colliquatiuae* pluries offendi, quae vere ad hoc genus *) ſpectat, alui fluxu ſpeciatim comitatam, cujus cauſſa pro gaſtrica, quae pariter cum alui plerumque fluxu conjungitur, facile ſumi ſolet, eoque magis, quod ipſa quoque, vti *gaſtrica*, continua remittens ſit, quotidianae modo, modo tertianae periodum tenens. Attamen differt a gaſtrica, quod manifeſta cacochyliae ſigna non habeat; lingua non foedetur; neque os amareſcat; neque vomituritio, aut vomitus aegrum ita exerceat, vt in gaſtrica, in qua fomes febrilis primas vias occupat, nec ſanguinem ſubit, niſi ſecundario: dum contra in colliquatiua ſanguini, reliquiſque humoribus primario inſidet, nec ad primas vias, ſiue inteſtina fertur, niſi ſecundario. Vtramque enim cauſſa colliquans, et corrumpens gignit, vt videtur, ſed diuerſo in loco ſita, diuerſoque modo agens.

Saepe cum gaſtricis confunduntur.

Qua ratione differat.

a) *Febris colliquatiua putrefaciens* QVESNAEI, *Des Fievr. T.* 2. *p.* 391.

b) *Febris colliquatiua* JO. RAYM. FORTIS, *de febrib. et* ETTMVLLERI, *oper. T.* 2. *P. I. p.* 337. *Febris Tropica* VETERVM, *Queſnaeus l. c.*

*) In prima hujus Libri editione ſciens, volenſque omiſi de Febre colliquatiua hac verba facere, quamquam in academicis praelectionibus eam explicare conſueuiſſem. Timui enim, ne quis rem ſuperuacuam putaret, poſtquam

quam de colliquatione humorum, et de febribus colliquatiuis pluribus in locis quodammodo jam actum esset, nec praetermissum, vbi de gastrica febre sermonem habui, non omnem alui fluxum, qui eam persaepe comitatur, a gastrica colluuie, sed interdum ab humorum prauorum e toto habitu ad intestina confluxu (§. CCCLXXIV.) pendere. Sed; re melius perpensa, satius consultiusque duxi in hac altera editione peculiare de ea caput adjicere, vt quidquid attentior morborum obseruatio in medici commodum, eruditionemque protulit, a nemine desideretur.

§. DXXI.

Non solum sede, sed effectibus etiam differunt.

Insuper non solum discrepant gastrica, et colliquatiua inter se morbidi fomitis sede, verum etiam effectibus, et curationis modo. Nam etsi in ambabus liquidae dejectiones non absint, nec supprimi sine nocumento queant; hoc tamen interest discrimen, quod gastrica alui ductionem et postulat, et bene sustinet, atque inde mitescit, minuitur, et breui judicatur; in colliquatiua vero aluum ducentia, nisi quam lenissima fuerint, et cautissime adhibita, plurimum nocent, morbum nec minuunt, nec breuiorem reddunt, imo vires, et corpus inducto immodico, profusoque fluxu exhauriunt. In illa quippe sordes, quae in intestinis stagnantes, ac putrescentes morbum faciunt, vtiliter, et tuto purgatione egeruntur, sicque febris, subtracto fomite, minuatur necesse est: in hac contra quidquid sanguinis, reliquorumque humorum corrumpitur, et colliquatur, paullatim quidem magna ex parte in aluum descendit, debetque vtique, vt noxium, et vitiatum expelli; sed non ideo caussa colliquans et corrumpens, quae in venis est, febremque efficit, quidquam decrescit, aut emendatur; nec quidquam de ejus grauitate, et duratione demitur; nisi postquam colliquatio finem attigerit; id quod sensim

ensim, et longo tantum spatio natura assequitur. Quod si in hac summa ad colliquescendum, putrescendumque humorum procliuitate purgantia improuide, inconsultoque dentur, ita dissolutionem augent, humoresque ex aluo immodice exprimunt, vt euacuationes inde natae vix comprimi, continerique possint.

§. DXXII.

Praemonstrata vtriusque febris differentia, reliquum est, vt colliquatiuam, qualem vt plurimum e Clinicis ostendit, per suas notas describam. Dixi supra, eam esse continuam remittentem, quotidianae, aut tertianae continuae ordinem seruantem. Nunc addo, interdum, sed raro, ardentis symptomata sibi assumere, et sua natura in longum trahi, hincque *tropicam* a Veteribus appellatam fuisse: quo maxime a gastrica iterum distinguitur, quae breuiori tempore solet finiri. Initio febris colliquatiua haec vtplurimum non valde acuta est, nec vehemens, et paullatim, morbo progrediente, quando simplex, pura, et benigna est, mitior, et tolerabilior adhuc euadit. Pulsus in ea molles, crebri, et debiles plerumque inueniuntur. Fereque alui fluxus cum ea jungitur, tenuis, foetidus, crudus, non admodum variegatus, pinguis, smegmatis soluti saepe similis, concrementa quaedam, minuta, albicantia, seui indurati instar, aut sabuli crassioris specie ad fundum vasis deponens, sed sine signis, vt paullo ante admonui, manifestae cacochyliae primarum viarum. Praeter alui fluxum, quae solemnior, frequentiorque euacuatio mihi semper visa est, non desunt plerumque sudores assidui, viscidi, pinguiusculi, foetidi, aliaeque dissolutionis notae.

Describitur febris colliquatiua, prout Clinicis se exhibet.

Pulsus.

Alui fluxus.

Sudores.

Mini-

Vapor olidus. *Vires.* *Vrinae.* Minimum vapor olidus, foetensque e corpore emanat. Vires pro euacuationum frequentia, ac ratione magis, magisque infirmantur. Ad vrinas vero quod attinet, hae primis statim diebus nec valde saturae sunt, nec confusae, nec turbidae; sed nubeculam quamdam plerumque prae se ferunt, aut enaeorema exhibent rarum, diuulsum, suspensumque, aut pellicula pingui in summitate operiuntur. Sensim deinde saturatiores fiunt, ex rubro obscurae, et confusae, sedimentumque dimittunt ejusdem coloris, vix cohaerens, et inaequale, quod demum furfuri, aut farinae simile euadit, aut in mucosum, et viscidum, variumque colore permutatur. Id saepe non totum matulae fundum petit, sed partim ejus lateribus adhaerescit, partim vrinae ipsi intermiscetur, ejusque pelluciditatem obscurat, et tollit. Cum primum tamen vrinae redduntur, vtplurimum clarae, et perspicuae sunt; paullo post vero, simul ac refrixerint, intime perturbantur, quia succos cohaerere aptos frigus cogit, et condensat. Subinde iterum clarescunt, tenues, crudaeque factae, deinde iterum turbidae, et confusae redeunt; sicque varias vices toto morbi cursu subeunt. Interdum nihil horum accidit. Tanta quandoque est humorum attenuatio, ac solutio, vt cum vrinis nihil communicetur, quod frigore accedente lentescere, et compingi iterum possit.

§. DXXIII.

Vrina certissimum colliquationis signum. Tanti vero vrinarum inspectio facienda hic est, vt nihil certius, euidentiusque colliquationem praesentem, aut absolutam, et ad suum terminum perductam significet. Nunquam enim sanis reuera similes se ostendunt, nisi colliquatione omnino finita; ita vt earum variatio, et frequens vicissi-

viciſſitudo certiſſimum indicium porrigat, morbum nondum ex toto deſiiſſe, etiamſi alui fluxus, ſudoreſque penitus ſubſtiterint, et febris prorſus conquieuiſſe videatur. Non nunquam enim, praeſertim quando morbus diu jam excucurrerit, febris ceſſat, quanquam colliquatio, et corruptio humorum ex toto nondum finem attigerit. Tunc, quoniam febris abeſt, et virium languor ſui rationem expoſcit, ſaepe maturius, quam decet, largior cibus conceditur; ſed male aegri rebus conſulitur, nam praepropera ejuſmodi cura febris illico reuiuiſcit. Igitur vrinarum, et faecum aluinarum naturalis et conſtans conſtitutio, atque integritas exſpectanda eſt, ex qua ſola certo noſcitur, omnem liquationem exſtinctam, finitamque eſſe. Si contra in his aliquid praeter naturam adhuc ſupereſt, ſi excrementa liquida, aut mollia prodeunt, ſi vrinae quodammodo turbantur, ſi malus odor inde exhalat; liquationem adhucdum proferpere, non dubitaueris.

Interdum ceſſante febre non ceſſat colliquatio.

Qua ratione id cognoſcatur.

§. DXXIV.

Longum eſſe morbum, praemonui. Enimuero ad triginta, aut quadraginta, imo ad ſexaginta dies, et vltra ſaepenumero protrahitur, ſic vt frequentius ad *acutos ex decidentia*, quod aiunt, pertineat, quam ad acutos ſimpliciter. Quibuſdam viſa eſt febris iſta ad plures menſes extendi. Sed tunc e chronicarum, lentarumque genere fuiſſe dicenda eſt. QVESNAEVS narrat, ſe eam vidiſſe adeo diutinam, ac contumacem, vt aegrum non reliquerit, niſi poſt ſex menſes exactos: quem demum macie prope confectum lacte aſinino reſtituit. Nec ſolum continuae remittentes, verum etiam intermittentes febres ipſae colliquatiuarum effecta

Morbi duratio.

Praeter continuas febres colliquatiuas, dantur etiam intermittentes tales.

effecta edere, imo colliquatiuae interdum esse possunt. In quibusdam febrium intermittentium constitutionibus, praesertim perniciosarum non raro euenit, vt iis correpti intra breue temporis interuallum ad summam maciem peruenerint. Id quidem fieri nequit, nisi soluta per vim fermenti febrilis vniuersa pinguedine. Idem QVESNAEVS modo memoratus tertianae meminit intermittentis colliquatiuae, quae tres menses perdurauit. In hac certe colliquationis ratio mitior, et lentior fuisse videtur, quam in perniciosis a me obseruata, in quibus aegri post aliquot accessiones sic extenuabantur, vt e febre per corticem domita conualescentes sceleti potius, quam hominis formam, effigiemque referrent.

§. DXXV.

Descripta benigna hactenus. Hactenus colliquatiuam febrem benignam exposui, nimirum neruorum affectionibus, ac spasmis carentem; quo a maligna distinguendam QVESNAEVS autumat. *Nunc de maligna.* Is enim etiam malignam ponit, dicitque eam esse, quae caput, neruosque afficit; functiones animales potissimum laedit; spasmos inducit, indeque lethales gangraenas, aut sphacelos parit; aut prauo humore alicubi deposito partes, in quas ipse procubuit, sensu, ac vita repente exuit. Nec desunt in hac specie subsultus tendinum, motus conuulsiui membrorum, inaequales pulsuum micatus, atque inordinati, capitis et pectoris dolores spastici, quos demum excipit mors. Pro varia vero acrimoniae colliquantis vi, et pro vario colliquationis gradu effecta etiam plus minus variari dicuntur, ita vt non modo humores, verum etiam solidae ipsae partes liquentur. *In vtraque vna caussa.* In vtraque vero, videlicet tam benigna, quam maligna

naligna colliquatiua hujusmodi febre videtur vna, eademque caussa, gradu solum, et prauitate differens. Cl. Vir paullo ante laudatus, qui peculiari capite eam commentatus est, eo adducitur, t putet, vnum aliquem ex humoribus putrefieri, t dissolui, qui fermenti in modum se se paullatim iffundit, et successiue de vno in alios proserpens, rout eos ad putrescendum procliuiores reperit, ontaminat, corrumpit, liquatque, donec finem olliquationis faciat recentium succorum accessio, cescensque natura: quamquam non adeo planum st intellectu, quo modo humor aliquis seorsum orrumpi, colliquarique possit, reliquis intactis. 'ortasse vero similius est, sanguinem ipsum late umtum non omnem, neque vniuersum, sed in liqua tantum ejus parte vitiari, corrumpi, dissolique, idque lente, et successiue fieri, donec mnis humor eamdem vicem subierit; excretus aullatim, et paullatim nouo succo, siue chylo efectus sit. Quod si peculiaris aliquis humor ccusandus vnquam videatur, non alius aequiore ure accusari posse videtur, quam oleosus ille, atue inflammabilis, cui adeps, siue pinguedo nonen est. Is enim stagnatione, et mora, aut pontanea degeneratione, aut quacunque alia ex aussa accedente deprauari, rancescere, paullatim orrumpi, et liquari potest, et reliquos humores ic peruertere, vt non modo febrim cieat, verum uacuationes quasque, et prae ceteris copiam bilis epaticae, et cysticae adaugeat, et corpus vniersum emungat, nec prius oeconomiam animalem essumdare desistat, quam totus excretus fuerit: uemadmodum macies summa, et cita insequens, lejectiones foetidae, et pingues, vrinae oleosae, udoresque olidi, et crassi, quibus febris comitatur, atis ostendere videntur.

gradu tantum differens.

Opinio Quesnaei.

Probabilior conjectura.

Fortasse adeps primum vitiatur.

Curatio.

Curatio.

§. DXXVI.

Indicationes in benigna. In benignae colliquantis febris (§. DXXV.) cur tione duo maxime obseruanda sunt, nempe quidquid quotidie corrumpitur, naturaeque ali num fit, e corpore excernatur, ne retentum cau sam morbi, liquationemque intendat, et fomit corrumpentis, liquantisque acrimonia corrigatu Primae indicationi in primis satisfaciunt ea, qu prauos humores ad intestina delatos cito, et bla

Quibus vt satisfiat? dissime educunt; vti sunt serum lactis leuiter t marindis incoctum, aut aliud leuissimum eccop ticum opportune, et quotidie propinatum, se prae ceteris crebri, et mites clysteres; alteri ver diluentia, acescentia, acida, subaustera, farinos et inuoluentia. Prudenti manu modo hoc, moc illud auxilii genus adhiberi debet, quousque to sanguinis labes elota sit. Nam ad rem maxim scripsit GORTERIVS a): *Corrupti humores emend nequeunt, neque omnes simul ejici; retenti in deter rem corruptelam abeunt. Quare moderata euacu est facienda per conueniens organum, dum antisepti vlterior progressus prohibetur.* Quae vero hac f cultate praedita sint, quaeque huc opportuna e queant, non est, vt pluribus verbis explicem cum de his alibi jam satis superque actum sit.

§. DXXVII.

In maligna cur majus periculum. In maligna vero specie, cum liquatio non so liquidis, verum etiam solidis partibus vim inf majus periculum, imo certum fere exitium im det. Pro varia autem partium solidarum pas varii quoque gradus morbi, et periculi consequ tur, ita vt non defuerint, qui eam talia sibi

mere posse epiphaenomena crediderint, quibus non modo malignae febris, verum etiam pestilentis, et quidem ferocissimae formam, et speciem indueret. Quod ad ejus curationem attinet, haec fere perficitur iis, quibus benignam curandam tradidimus; hoc solo discrimine, quod antisepticis acidis magis opus sit, cautiusque leniri aluus debeat. Periculum enim majus est, ne euacuationes leui negotio enormes excitentur, vitalemque vim omnem exstinguant. Neruorum distentionibus, spasmisque iis occurrendum est, quae anodyna simul, et subacida facultate pollent, cujusmodi sunt sal volatile succini, ejusque spiritus, sal sedatiuum HOMBERGII, sal volatile cornu cerui aceto saturatum, liquor anodynus mineralis HOFFMANNI; liquor cornu cerui succinatus, sed cum praedominio acidi; et similia. Quod si spasmi vitales actiones inhibeant, aegrumque prosternant, anodynis, antispasmodicisque recensitis adjicere oportet cardiaca, quae opium recipiunt, vti laudanum liquidum, theriaca, diascordium, mithridatium, et alia hujus generis. Neque tunc camphora aliena erit, maxime aceto soluta. Interea non omittenda sunt blanda enemata, quae excrementa ex aluo leniter auferant. Dubitari potest, an vesicantia locum hic habeant ob timorem, ne dissolutioni humorum augendae faueant. Quia vero extrorsum vim morbi deletricem auocare possunt, non omitti prorsus debent, in primis vbi et vitalis facultas languet, et stupor, et sopor tenet, et vires omnes deficiunt. In casu magis dubio epispastica sine cantharidibus tutiora erunt. Antisepticis supra laudatis adnumeranda quoque sunt corticis peruuiani decoctum vitrioli spiritu acidulatum, et dilutum saturatius radicis Arnicae, quod a COLLINIO, STOLLIO, aliisque medicis Vindobonensibus summopere excellere asseritur.

Curatio fere eadem.

Spasmis quo modo occurrendum.

Quando cardiaca anodynis addenda.

Enematum vsus continuandus.

Dubitatio de vesicantibus.

Epispastica tutiora.

Alia antiseptica.

Sanguinis missio vbi conueniat. Sanguinis missio, vt patet, locum non habet generatim; et, si quando admittenda sit, id protinus ab initio tantum erit, et cum vehementissima febris motu, et calore acrimoniam intendere, atque exaltare magis possit. *Alimenta.* Alimenta sint; jusculā oryzae, auenae, hordei, horumque cremores, gelatinae vituli acido citri conditae, emulsa seminum melonum, amygdalarumque dulcium, poma aurantia, fructus acidiusculi, pruna, fraga, cerasa, pyra cocta, et similia. *Potus.* Potui vero aqua frigida, et in majore humorum liquatione, et solidorum laxitate, et atonia etiam niuata dari poterit. *Aër qualis.* Aër cubiculi saepe renouetur, et ad frigidum inclinet; *Cautio.* cautione tamen adhibita; ne euacuationes intempestiuius cohibitae metastases ad interiora lethales pariant.

